

తెలుగు

సాహిత్యచరిత్ర

ప్రథమభాగము

ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

రమణశ్రీ

ప్రచురణ

తెలుగు
సాహిత్యచరిత్ర
ప్రథమభాగము

అచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

ఎం. ఏ., పి.హెచ్. డి., డి. లిట్

యు. జి. సి. ఎమెరిటస్ ప్రొఫెసర్

తెలుగు భాష

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ - వాల్తేరు

రమణశ్రీ ప్రచురణ
విశాఖపట్టణము

ప్రథమముద్రణ :

ప్రజోత్పత్తి, 1991

వేయి ప్రతులు

వెల : రూ. 99/-

ముఖ్యప్రచురణ, ముద్రణ:

ఫినిషింగ్ ప్రియంట్

16/6 యమ్.ఐ.జి. బాగ్ లింగంపల్లి

హైదరాబాద్ - 500 048.

ముద్రణ :

విక్టరీ ప్రెస్

అల్లుర్ భాదర్ రోడ్

విజయవాడ-1.

అంకితము

శ్రీవిద్యాదయితప్రసన్నకవితాశీర్వాదమోదమ్ముతో
 శ్రీవాగ్దలభదీవ్యభవ్యకవితాశ్రేయోభిలాషమ్ముతో
 శ్రీవిశ్వేశ్వరసత్ప్రబంధకవితాస్నేహార్థభావమ్ముతో
 దై వానుగ్రహదత్తమైనయది మత్సాహిత్యచారిత్రమున్

సారతరభక్తికవితా

సౌరభశరభాంకలింగశతకాంతముగా

సారతరభక్తికలితో

దారహృదయశరభలింగధన్వంతరికెన్

అనవరతహసన్ముఖునకు

మనతరుణనిపుణచిత్పకప్రముఖునకున్

అనుగతకళాభిముఖునకు

జనహితసుమధురమృదులపచనసుముఖునకున్.

వరభారతరామాయణ

పురాణపఠనాంబితానుభూతిసుకృతికిన్

స్థిరభారతీయసంస్కృతి

పరాయణగుణానుభావభాసురమతికెన్.

నిండు మనస్సుతో నిబిడనిశ్చలనిర్మలగౌరవమ్ముతో

పండితమండలాదరణపావనజీవనచిహ్నముద్రగా

చందతరామయాపనయసద్గుణవైద్యకృత్జ్ఞానాస్థచే

చెందులు కట్టి భావములు చేసెద సంతత మార్మత్పత్తికై.

క్తిర్తిగీతి

చుద్రసన్నిభుఁడు ప్రతాపచుద్రస్యపతి
కుడిభుజము, గజసాహిణి, గురుసదృశుఁడు
మహితమతి బెండపూడన్నమంత్రి యనుట
కాకతీయచరిత్రకు కాంతిరేఖ.

1.

ఉర్వి ద్వైరాజ్యభారంబు నిర్వహించు
సెమపీఠభద్రాఖ్యపృష్ఠపతులకు
మంత్రి బెండపూడన్నయామాత్యుఁ డనుట
రాజ్యపాండ్రచరిత్రకు కాంతిరేఖ

2.

సరసభీమేశ్వరపురాజసత్కృతిపతి,
మంటపాలయభవననిర్మాణసుకృతి
మాఁ, బెండపూడన్నయామాత్యుఁడునుట
దక్షవాది చరిత్రకు రక్షరేఖ.

3.

మందహాసము, మధురసంభాషణమును
మందు, వాక్తరుగ సమత, మమత విందు
బెండపూడి పేర్రాజుగా రెండ యనుట
గతహాళచరిత్రకు గర్వరేఖ

4.

సతియు, సుతయు, జామాతయు సహచరులుగ
పాత్రు శరభలింగము చాటు లేక
తండ్రి యనిపించు పేర్రాజాతనయుఁ డనుట
స్థితవిశాఖచరిత్రకు చివరేఖ.

5.

డాక్టర్ బెండ్రూడి శరణలింగము

పి.వి.ఎ.యస్.

అచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

అచార్య, ఆంధ్రప్రదేశ్ విశ్వవిద్యాలయం

భూమిక

పవనాందోఽతనాఽరేకకదశీపరావశీన్యత్యకో
 నవనాంతవ్యవసాయజీవనవిధానప్రాప్తి చైట్వక్కి, న
 త్కృషనోద్దీపితనాఽరేకకదశీద్రాజాపరీపాకవ.
 ర్జనిరాసవ్యవసాయజీవనవిధానధ్యాన సంప్రాప్తమై. 1

వరగుయవాక్కుధారసము వాకలు కట్ట- నిసర్గళాలసౌం
 కురమును ప్రోదిసేసి, నునుక్రొంజిగురాకిడ- పాడుకొల్పి, పం
 దిరపయి నిల్చికొంటి మది తీగలు సాగిన సాహితీలతన్
 పఠితపత్రపుష్పఫలభారగభీరసముజ్వలాకృతిన్. 2

కన్నుల నిప్పులైన వడగాల్పుల దాడికి వాడకుండగా
 వన్నెల చిన్నెలైన జడివాసల దాడికి వీడకుండగా
 మిన్నుల మ్రోతలైన మిడిమేలపు పిడ్గుల మాడకుండగా
 నన్ను తసాహితీలత వసంతవికాసము చెందు నత్యమున్. 3

ప్రాకృతసంస్కృతాదిబహుభాషల భానుమయూఖమాలికల్
 సాశిసవైన వీ తెలుగు భారద భారదచంద్రచంద్రికల్
 వాకున కందరావివగు స్వాదురసామృతపూరసారశ
 య్యాకమనీయముల్ సహృదయప్రకరానుభవైకవేద్యముల్. 4

సాహిత్యార్ణవమంథనోత్థచంద్రతాంశస్వచ్ఛకావ్యామృత
 గ్రాహిగ్రంథము వాంఛనీయమని పూర్వగ్రంథసంధానముల్
 సాహాయ్యముగ నూతనాంశములతోడన్ తథ్యమిథ్యావివ
 జాహ్నుద్యముగ సరళుబింతును యథాశక్తిన్ త్రిధాత క్తమున్ 5

స్వగతము

సరిగా పాఠిక సంవ

త్పరములు ఎం ఏ కు తెలుగు సాహిత్యచరి
త్ర రమణ పాఠము చెప్పిన
పరిపాటి మెయిన్ రచింతు పరమార్థముగా—

1

ఆంధ్రవిశ్వకళాసంసదాంధ్రశాఖ

శిష్యమిత్ర సహవ్రతుల్ చేసినట్టి
మామకఫదవివిరమణామంత్రణసభ
వ్రాసెదననైన ప్రకటన వా స్తవముగ—

2

విశ్వవిద్యాలయసహాయవిత్రసంఘ

మున్న తతమవిద్యార్హత, ఉజ్వలపరి
శోధనము, ప్రచురణములు చూచి యిడిన
స్థానగౌరవపదవియు సార్థకముగ—

3

సంగ్రహములు, సర్వస్వముల్ సకలవిషయ

కలితసిద్ధాంతగ్రంథముల్ కలవుగాని,
స్నాతకోత్తరతరగతిస్థాయి పాఠ్య
గ్రంథమగు చరిత్రము లేని కారణమున—

4

సహజము ప్రమాదపతితము

ప్రహసనసదృశము ప్రమాణరహిత ముపేక్షా
సహము కువిమర్మ కావున
సహృదయసముచితసమీక్ష సాపేక్షముగా—

5

పీఠిక

స్నాతకోత్తర తరగతిస్థాయి సాహిత్యచరిత్ర వ్రాయవలయునని సంకల్పము. అందుకు స్నాతకోత్తర తరగతి విద్యార్థులకు సాహిత్యచరిత్ర పాఠిక సంవత్సరములు నిరంతరముగ పాఠప్రవచనము చేసిన అనుభవము మూలధనము. ముప్పది నాలుగు సంవత్సరములు పఠశోధనము చేసిన, పాఠిక సంవత్సరములు పైగా పరిశోధనము చేయించిన అనుభవము చక్రవృద్ధి.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తులో తెలుగు శాఖ 1931 వ సంవత్సరమునందు తొలి రిల్లినది ఆసర్స్ తరగతులకు బోధన, పరిశోధన కార్యక్రమము ప్రారంభమైనది. అప్పటి తెలుగు శాఖ అధ్యక్షులు పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు సాహిత్యచరిత్రను, సాహిత్యవిమర్శను పాఠ్యప్రణాళికను ప్రవేశపెట్టి, వానికి రూపురేఖలు దిద్ది తీర్చిరి. 1931 వ సంవత్సరమునుండి 1949 వ సంవత్సరము వఱకును వారు పాఠ్యప్రవచనము చేసిన సాహిత్యచరిత్ర, సాహిత్యవిమర్శ శిష్యులపశ్చిమ ద్వారా దేశమంతట ధీధితులు ప్రసరించినవి. లిఖితరూపము నందినవి. అవి రూపాంతరము చెంది 'అచ్చయినవి' ఆచార్యపింగళి లక్ష్మీకాంతముగారి ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర అనమగ్రముగ 1974 వ సంవత్సరమునందు ముద్రితమైనది. లిఖితప్రతికి, ముద్రితగ్రంథమునకు చాల అంతరము కలదు. అంతర్యము దురవగాహము లిఖితప్రతియందు అజ్ఞాతయుగము మొదలు ఆధునికయుగము వఱకు కలదు. అందు చక్కని ప్రణాళిక కలదు. సమగ్రమైన సమ్యగవగాహనము కలదు స్పష్టమైన ప్రతిపాదనము కలదు. కమనీయమైన కవితాశైలి కలదు అది సమగ్రసుందరమైన సాహిత్యచరిత్ర. ముద్రితగ్రంథము సమగ్రము కాదు. సుందరమును కాదు ప్రణాళిక సదరినది. అవగాహనము మాడినది ప్రతిపాదనము పలచబడినది. శైలి శ్లఘమైనది ఉభయత్ర విషయమునకు కాలదోషము పట్టినది. కాబట్టి స్నాతకోత్తర తరగతిస్థాయి సాహిత్యచరిత్ర సాపేక్షము.

స్నాతకోత్తరతరగతి పరీక్షలందును, ఉద్యోగార్హతానిర్ణయ పరీక్షలందును వ్యాసప్రశ్నలు, వామనప్రశ్నలు అదుగుట సర్వసాధారణము అవి పార్శ్వప్రణాళికానుసారములు. వ్యాసప్రశ్నలకు సంబంధించిన విషయములు సవిస్తరముగను, వామనప్రశ్నలకు సంబంధించిన విషయములు సంగ్రహముగను ఉండవలయును. ప్రముఖకవుల గుఱించి ప్రత్యంశవివరణము, ఇతరకవుల గుఱించి ప్రత్యేకాంశ వివరణము తదనంతరము అది ఈ గ్రంథరచనా ప్రణాళికకు ప్రాతిపదిక. ఇది సాహిత్యచరిత్రగ్రంథరచనా ప్రణాళికను సంవదించునదియే.

పూర్వాభిప్రాయములను పునఃపరిశీలనము చేయునెడ, ప్రతిపాదకుల పేరులు తెలుపలేదు అందుకు రెండు హేతువులు కలవు 1. విద్యార్థులు, ఉద్యోగార్థులు పరీక్షలందు వివరణమునకు పాల్పడు ప్రమాదము కలదు. అది చాలికి నష్టము కలిగించును. 2. ప్రతిపాదనము ప్రధానము కాని, ప్రతిపాదకుడు ప్రధానము కాదు. అయిన రాగద్వేషములు అంకురించును అవి కుశంకలకు, కువిమర్మలకు దారి తీయించును. ఉత్తమవిమర్శ వ్యక్తిపరము కాదు. వస్తునిష్ఠము. ప్రతిపాదకుల పేరులు వలయువారికి సంఖ్యాసూచికలోని ఆకరములు తెలుపును.

ఇతరత్ర విపులీకరించిన విషయములు ఇందు సూచనప్రాయముగను, సంక్షేపరూపమునను కలవు. అందుకు రెండు కారణములు కలవు. 1. గ్రంథరచనా ప్రణాళిక. 2. గ్రంథప్రయోజనము జిజ్ఞాసువులకు విపులీకరించిన తావులను సంఖ్యాసూచికలోని ఆకరములు తెలుపును.

అదిగిన పుస్తకములు అందిచ్చి సహకరించిన ఆచార్య చెళ్లపిళ్ల సోమసుందరం, ఆచార్య కోలవెన్న మలయవాసిని, డాక్టర్ సత్యమోహనరావు, డాక్టర్ వండితారాధ్యుల పీఠేశలింగము, శ్రీ పాటిలు తిమ్మారెడ్డి, చిరంజీవి కరెవరపు వెంకట్రామయ్యలకు -

వాతప్రతివి చదివి అభిప్రాయములు తెలిపిన ఆచార్య కోలవెన్న మలయవాసిని, చిరంజీవి కరెవరపు వెంకట్రామయ్యలకు-

ముద్రణ కావించిన శ్రీ యస్. వి. రమణమూర్తి, యస్. రమేష్, యస్. శ్రీనివాస్బాబులకు-

ముద్రణ దోషములు సవరించిన డాక్టర్ జంధ్యాల మహాశీశంకర్, శ్రీ ఆర్. నాగేశ్వరరావులకు కృతజ్ఞతలు

— కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

తొడిమ

ఆంధ్రవాఙ్మయరంగమున నేటివరకు ఆ యా విషయములపై సాగిన అనేకా నేకచర్చలను, చాణ్డ్రితకాధారములను, శాసనప్రచురములను నిశితముగా పరిశీలించి, వేరొకరించి, రెండు పుష్కరముల కాలము సాహితీరసతరంగములలో నిరంతరము మునిగి తేలుచు, పరనపారనకార్యక్రమమును పొడించుచు వచ్చిన ఆచార్య కొర్రపాటి శ్రీరామమూర్తగారు, తమ పదవీరవజ్ఞానతరము యు జి సి ఎమెరిటస్ పెలో గా తెలుగు సాహిత్యచరిత్రను రచించుటకు పూనుకొనుట ఆత్యంత ముదావహము. వీరి అనుభవసారము పండితార్థమై సాహిత్యవిద్యార్థులకు, జ్ఞానువులకు పసందైన విందు అగును

ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర విద్యార్థిలోకమునకు ఏ తీరులో ఉండవలెను? ఏ శైలిలో ఉండవలెను? అను విషయమును, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము తెలుగు శాఖ ప్రథమాధ్యక్షులైన పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు, కవులను యుగకర్తలుగా గౌరవించి, సాహిత్యచరిత్రను సరళనుండరశైలిలో సవదలించిరి. అది వ్రాతప్రతిగానే పెక్కిళ్లు సాహిత్యవిద్యార్థులకు, అధ్యాపకులకు హస్తామలకమైనది. అదే శాఖలో ఆచార్యులైన శ్రీ కొర్రపాటి శ్రీరామమూర్తగారు మహాకవులపరమైన యుగ విభజనమే ఉత్తమమైనదిగా భావించి, సేరూపించి, తెలుగు సాహిత్యచరిత్రను క్రొంగొత్తగా ఉత్తమమైన ఉపపత్తులతో, విశిష్టమైన వివరణలతో, నూత్నపరిశోధిరాంశములతో స్వార్థాంగసుందరముగా తీర్చిదిద్దిరి

“మహి మన్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్” అని రామరాజభూషణుడు ప్రశంసించినను, వాగనుశాసననికీ ముందు తెలుగు భాషాభందస్సుల స్వరూప స్వభావములు తెలియపరచు వాఙ్మయము అధికముగానే ఉన్నది. ఆ విషయము ఈ పుస్తకములో కూడినంత విపులముగా వివరణ పొంది ఉన్నది. నన్నయకు పూర్వము ఆంధ్రదేశములోని బౌద్ధజైనతావ్యముల విషయము కూడ ఈ గ్రంథములో కూర్చింకవముగ చర్చింపబడినది. పరంపరగా చెప్పుకొను విషయములతో

అంధరాష్ట్రమునకు దగ్ధరాష్ట్రమును పేరు ఉండెడిదనుట ఒకటి. ఆ పేరు ఉండె ననుటకు అధారము మృగ్యము; వేంగిదేశమునకు మాత్రమే, అది కూడ సన్నయ తర్వాతనే దగ్ధరాష్ట్రమును పేరు వచ్చుటకు అవకాశమున్నదని శాసనప్రమాణముతో నిరూపింపబడినది.

మహాభారతసంహితారచనబంధుడైన సన్నయభట్టు తోడయి సేర్వపాంచు టనుబట్టి, కొందరు విమర్శకులు వా యెవరు జంటకవులని తలంచిరి అది వాస్తవము కాదని నిర్ధారంపబడినది ఒక కవియొక్క ఒకానొక కవిలాల్పజమును ఆ కవియే పేర్కొన్నప్పడు, ఆ లక్షణ మా కవి కవితలో సమన్వయింప వలసి యున్నది. సన్నయ ప్రసన్నకథాకవిత్వార్థయుక్తిరి ప్రసన్నకథాకవిత్వార్థయుక్తి అను పారాంతరమును గ్రహించి ఇచ్చిన ఉదాహరణములే గలానుగతికముగా పరస్పర నాడలయందు చోటు చేసికొన్నవి ప్రసన్నకథాకవిత్వార్థయుక్తి అను ప్రారమే కవి హృదయమని అర్థ, యుక్తిశబ్దముల సన్నయ ప్రయోగాంతరములనుబట్టి నిర్ణయించి సమన్వయింపబడినది అక్షరరమ్యత కుంతకుడు ప్రతిపాదించిన వర్ణవిన్యాసవక్రత అని వివరింపబడినది. సన్నయ ప్రసన్నకథాకవిత్వార్థయుక్తి, అక్షరరమ్యత ఉన్నంత, కన్నంత విప్పిచెప్పగల శక్తి కలిగించు వివరణ గ్రంథమునందు కలదు.

“భక్తిమీడి వలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తుఁ బాయంగలేను నే బసవలింగ” అని మల్లికార్జున పండితుడు అన్నట్లు పరంపరగా వ్రాయుచున్నాయ కాని ఈ సీసపాదమునకు ఆకరము మృగ్యము. పై వాక్య సాధారణముగా మల్లికార్జున పండి తుని చూచిన దృష్టిని మార్చుకొనవలసిన అవసరము, మల్లికార్జునపండితుని గ్రంథ మునుబట్టి వివరింపబడినది పాల్కురికి సోమన కాళమును గూర్చి వంద సంవత్స రములు ఇటునటు జరుపు వాదము లున్నవి. అవియెల్ల పరిశీలించి, చారిత్రకాధారముల తోపాటు ఆంతరంగిక సాక్ష్యములను కూడ జతకూర్చి ఇందు నిర్ణయింప బడినది. పాల్కురికి సోమనాథుని కవితారీతులు, పాండిత్యప్రతిభలు, మతోద్యమ శీవ్రతలు విశదీకరింపబడినవి. చక్రపాణి రంగనాథుని కృతుల గూర్చి, యథా హక్కుం అన్నమయ్య పూర్వకవితాచర్యము గూర్చి ప్రత్యేకముగ వివరింప బడినది.

అంధ్రకవులలో తిక్కన ద్రువతార. తిక్కన పునరుద్ధరించిన హరిహరనాథ తత్త్వము ప్రత్యేకవివరణము కోరునట్టిది. తిక్కన భారతరచన సామాన్యముగా చేయలేదు “మహాకవిత్వదీపావిధిసాంధి.. రచించెద”నని చెప్పుకొనినాడు ఆ మహాకవిత్వదీపావిధిస్వరూపస్వభావము లెట్టివి? అనునది సాహిత్యవిద్యార్థులకు, జిజ్ఞాసువులకు తెలియవలెను ఇట్టి కవుల స్వీయవచనముల వివరణము సోదాహరణ నిరూపణమును అత్యంతావశ్యకములైన విషయములు ఈ రీతి వివరణలతో, నిరూపణలతో ఈ గ్రంథము పరమప్రయోజనకారి

సాహిత్యచరిత్రకారులకు పారనిర్ణయము ప్రధానవిషయము కాకపోవచ్చును. కాని ప్రకరణార్థమునకు, కవిహృదయమునకు, పాత్ర పరమార్థమునకు ఆహారము కలిగించు పారముల విషయము ప్రస్తావించుట అవసరమే తిక్కన భారతములోని “ఈ వెండ్రుకలు వట్టి యీడ్చిన యా చేయి” అని ద్రౌపది చెప్పిన సీనపద్యము అతి ప్రసిద్ధము. అందులో “అలపాలం బొనుపడునట్టి చిచ్చే యిది” అను వాక్యమున్నది. అల్పశబ్దమునకు అలుపము ప్రసిద్ధరూపాంతరము కాదు తిక్కన ప్రయోగాంతరమును లేదు శబ్దస్వరూపమే కాదు అర్థసంగతి కూడ సరిగా లేదు. ఆ పారము “అలపాలం” కావచ్చునని శ్రీరామమూర్తగారు సూచించిరి. ఇది అర్థ సంగతమగుటయేగాక ద్రౌపది హృదయావేదనను బహిర్గతము చేయునట్టిది. శ్రీకృష్ణుని సంధిప్రయత్నము అల్పప్రతిఙ్గియ, అల్పకార్యము, స్వల్పకార్యమును కాదు. అర్థరాజ్యమును అర్థమున “అలపాలం” అను పారమే ప్రకరణోచితము.

రంగనాథరామాయణకర్తృత్వము, రంగనాథు డెవరు? అను విషయముల వివరణములతోపాటు రంగనాథరామాయణకవితారామణీయకము, అవాల్మీక వృత్తాంతముల ఆపూర్వవిషయముల వివరణము ఈ గ్రంథమునందు సర్వసమర్థముగ ఉన్నవి.

సాహిత్యచరిత్రలో ఎఱ్ఱన కవుల పౌర్వాపర్యము ఒక సమస్య అరణ్య పర్యశేషమే ఎఱ్ఱన ఆదిరచనను సోపపత్తికసమన్వయము, ప్రబంధపరమేశ్వర ప్రశంసలోని పరమార్థవివరణము, సూర్యవైదిత్రిస్వరూపవిశదీకరణము ఇందులోని నూతనాంశములు నాచన సోముని కాలనిర్ణయమునకు ప్రధానాధారముగా గ్రహించు పెంచుకలదిన్నె శాసనము నిర్ధారకసాధనము కాదన్న నిరూపణము అపూర్వము. సోముని ఆశ్వాసాంతగద్యములోని విశేషణములు స్థూలముగా నిర్వచించి సూక్ష్మముగా వివరింపబడినవి సుఖిలభాషాభూషణవిశేషణము భాషా

విషయమని, సాహిత్యరసవిషణ్ణవిశేషణము సాహిత్యవిషయమని, సంవిధానచక్రవర్తి విశేషణము కథావిషయమని, నవీనగుణనాథవిశేషణము కావ్యగుణవిషయమని సముచితముగ సమన్వయింపబడినది. భాస్కరరామాయణరచనములో మంత్రి భాస్కరునిది ఎట్టి సంబంధమును లేదని, భాస్కరరామాయణరచనాప్రణాళిక హాళికి భాస్కరునిదే అని సోపపత్తికముగా సహపింపబడినది. ఈ రామాయణము షట్కాండముల సమీక్ష సరివరముగ ఉన్నది.

ప్రాబ్బున్నయయుగమునండి ఎఱ్ఱనయుగపర్యంతము గల ఈ ప్రథమ భాగము వివేకభక్తియుతమైన శరభాంకలింగశతకసమీక్షవరకు సాగినది ప్రతియుగమునకు చాణ్డతిక నైపథ్యమును సమహృద్ధి, ప్రధానగ్రంథములు సరివరముగాను, ఇతరగ్రంథములు సంగ్రహముగాను సమీక్షించుట, ప్రసిద్ధకవుల ఆత్మీయతలను అవలోకించుట, ప్రతియుగవైశిష్ట్యమును సూక్ష్మేషికతో పరిశీలించుట ఈ గ్రంథము ప్రత్యేకతలు.

కావ్యసారమును కాచి వడగట్టిన సాహిత్యచరిత్ర ఇది.

సాహిత్యచరిత్రాంశము లెంతగా వివరణ పొందినను, నూత్నపరిశోధితాంశములు ఎన్ని సమకూడినను, శైలి సరళసుందరము కానిచో ఆ పుస్తకము చదివించదు చదివించు గుణము శైలికి జీవలక్షణము. అది ఈ గ్రంథములో అంతటను ఉన్నది శ్రీరామమూర్తిగారి తెలుగుసాహిత్యచరిత్రలోని శైలి గాంధీర్యమాధుర్యముల సమ్మేళనము. కావ్యపరంపరలో సహృదయుడు పొందు ఆనుభూతి, ఈ సాహిత్యచరిత్రపరంపరలో పాఠకుడు పొందుట ఈ గ్రంథము విశిష్టత.

విద్యార్థులకు విషయవిస్తరము,
పరీక్షార్థులకు సహాధానసౌకర్యము,
పరిశోధకులకు ప్రరోచనపాటవము,
జ్ఞానువులకు ప్రామాణికదర్శనము

అందించగల 'వేడిమెకమ్' (Vademecum) ఈ తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర.

— ఆచార్య కోలవెన్ను మలయవాసిని

అధ్యక్షురాలు, తెలుగుశాఖ

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ - వార్షికులు.

రమ్యాణి వీక్ష్య

అద్యతనాంధ్రసాహితీజగతిలో కవిగా, కథారచయితగా, నాటకకర్తగా, నైకవిద్రాగంధరచనావతంసులుగ, ఉత్తమదేశికులుగ లబ్ధప్రతిష్ఠలై స ఆచార్యకొర్ల పాడి శ్రీరామమూర్తిగారు ఇంచుమించు ఇరువదియైదు సంవత్సరములు పాఠశ్రవచన మొసర్చిన 'తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర'కు అక్షరరూప మీ గ్రంథము సాహిత్య మొక ఆపారపారావారము ఆ పారావారమున ప్రవేశించి మధించినకొలది, మధించిన వారి మేధ కొలది ఆం దమూల్యార్థములు కైవసము లగుననుట అనుభవపునరుక్తము ఆ యా రచయితలు, ఆచార్యులు కొందఱు ఇతఃపూర్వము ఆంధ్ర సాహిత్యచరిత్రలను రచింపకపోలేదు వానిరో కొన్ని సంక్షిప్తములు. మఱి కొన్ని సర్వస్వములు అవి విద్యార్థులకు - అందును స్నాతకోత్తరతరగతిస్థాయి విద్యార్థులకు, ఆంధ్రకేంద్రప్రభుత్వపరీక్షార్థులకు - అంతగా ఉపయుక్తములు కావు నిర్దిష్టమైన ప్రణాళికతో గాని, నిర్దిష్టమైన రచనాసంవిధానముతో గాని కూడుకొన్నవి కావు. ఆ లోపమును తీర్చుటకు ఆచార్య కొర్లపాడి శ్రీరామమూర్తిగారు తమ సుదీర్ఘతోధనానుభవముతో, ప్రగాఢపరిశోధనాపాటవముతో, అటు విద్యార్థులే గాక అధ్యాపకులు; ఇటు పరిశోధకులే గాక పండితప్రకాండులు ఔదల దాల్చునట్లు సంతరించిన దీ తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర.

ఇందలి యుగవిభజనము పార్శ్వప్రణాళికానుసారమే కాదు; సాహిత్యపరిణామ వికాసనిరూపకము ప్రతియుగమునకే గాక యుగకర్తలకును సంకలించిన 'చారిత్రకనైపత్యము' అనిదంపూర్వమే కాదు; అపూర్వము కూడ ఒక కనియొక్కగాని, కావ్యముయొక్క గాని, ప్రక్రియయొక్క గాని, లిలువలు నిర్ధారించుటకు ఈ చారిత్రకపరిణాసము ప్రాణస్నాయువు అది లేని సాహిత్యచరిత్ర నేల విడిచిన సాము దానితో పరిపుష్టమైన ఈ తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర అనర్హమణిరత్నము. అంతేకాదు నేడిచిని విమర్శకరికమురో వాదోపవాదములు సాగుచున్న పాలకురికి సోమున, నాచన సోమన వంటి కవుల కాలనిర్ణయములు; రంగనాధరామాయణము, భాస్కరరామాయణము వంటి కావ్యముల కర్తృత్వనిర్ణయములు సత్యప్రకటన సమర్థములు.

ఈ సాహిత్యచరిత్రలో కవుల గ్రంథములు ఊహముట్టుగా ప్రాధాన్యవి వషద్యుష్టిని— సమ్యక్గనుశీలతములగుట మణియొక విశేషము పూర్వవిమర్శకుల సమన్వయములను అనుసరించుచునే, అవసరమైన కావుల స్వీయసమన్వయము లొనరించుట కన్నట్టును ఉదాహరణకు “సారమతింగపిండ్రులు” అను సన్నయ పద్యమును ఎంచుతో ఎన్నియో విధముల వ్యాఖ్యానించిరి ఆ పద్యములోని పాఠము “ప్రసన్నకవాకరితార్థయుక్తి” అని సోపపత్తికముగ నిరూపించుటయేకాక, ప్రసన్న కథ, ప్రసన్న కవిత, ప్రసన్న—అర్థముల ఆంతర్యమును నివరించుటలో పరిశోధ నాపరమేష్టిత్వమే గాక సృజనవ్యాపారపర్మజ్ఞత వెల్లడియగుచున్నది నన్నయ అక్షరరమ్యత కుంతకుని వక్రక్తి సిద్ధాంతములోని ‘వర్ణవిన్యాసవక్రత’ ప్రతిపలన మని విశ్లేషించుట విశేషము ఈరీతిగనే నాచన సోముని ఆశ్వాసాంతగద్యంలోని విశేషములు సమన్వయించిన విధము నిరూపమానము.

తిక్కనను మహాకవిగ, యుగకర్తగ అందఱు అంగీకరించినను ఆ యుగ కర్తకు సాహిత్యచరిత్రలో సముచితస్థానము లభింపకపోవుటయే కాదు; సమగ్రా విష్కరణమును జరుగలేదు. ఈ గ్రంథము ఆ లోపమును తీర్చుటయే కాదు; ఈ సాహిత్యవిరాట్కూర్చి విశ్వరూపదర్శనము చేయించినది ఇట్లు నివరించబానుకొనిన ఈ గ్రంథములోని ప్రత్యంశమును పేర్కొనవలసివచ్చును అయినను ప్రత్యేక ముగా పేర్కొనవలసినది ఇందలి కైలి సరళసుందరమే కాదు; పరిత హృదయము నందు పాదుకొనునది సంస్కృతప్రౌఢి తోపాటు తెలుగు నుడికారమును చక్కగా తేజరిల్లినది.

స్నాతకోత్తరతరగతిలో విద్యార్థిగ ఆచార్య కొర్లిపాటి వారి ముఖ్యముగా ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రను అభ్యసించుట, ఆ పై ఆంధ్రోపన్యాసకునిగా అభ్యసించిన దానిని మనసపూర్వకముగా విద్యార్థులకు బోధించుట, ముల వ్రాతప్రతి రూపములో చతురచరసంయోగమును బడయుట— త్రివేణిసంగమము వలె తిర్థభాతునిగ నొనర్చి— వ్రాయించిన దీ స్పందన

-కవేవర ప్ర వెంకట్రామయ్య

ఆంధ్రోపన్యాసకుడు

మి.సె.ఎ.సి.యస్., కళాశాల

విశాఖపట్టణము.

వీషయసూచిక

ఉపోద్ఘాతము :

1-22

ఆంధ్ర తెలుగు శబ్దములు 1. వాఙ్మయ, సారస్వత, సాహిత్య శబ్దార్థములు 4 కావ్యలక్షణము 10 చరిత్ర 13 కవులచరిత్ర-సాహిత్యచరిత్ర సామ్యభేదములు 14. యుగవిభాగము 17

ప్రాజ్ఞన్నయయుగము:

23-58

తెలుగు పదములు 23. వచనశాసనములు 24 పద్యశాసనములు 28. పదకవిత్యము 33 పద్యకావ్యములు 38

నన్నయయుగము:

25-142

ఆదికవి 52 చారిత్రికనైపత్యము 55 సహనిర్వహణము 63 భారతార్థము 69 భారతాంధీకరణము 74 సంహితారచన సరణి 86. ప్రసన్నకవాకవిత్వార్థము 98 అక్షరరమ్యత 114. శైలి 120. ఆశ్చీయత 132 అంతిమము 138. ఇతరకృతులు 139 ఇతరకవులు 140 యుగప్రాముఖ్యము 141

శివకవియుగము :

142-245

చారిత్రికనైపత్యము 143 మల్లికార్జునపండితుడు 149. పాలకులకి సోమనాథుడు కాలము 160. కృతులు 168. అనుభవసారము 169. బసవపురాణము 174. వృషాధిపశతకము 187. బసవోదాహరణము 191. రగడలు 193 సహస్రనగణమాలిక 195 చెన్నిమల్లు సీసములు 195 చతుర్విదసారము 197. పండితారాధ్యచరిత్ర 200 పండితారాధ్యోదాహరణము 214. కన్నడకృతులు 215 సంస్కృతకృతులు 217. ద్విపదకావ్యము 219 శానుతెనుగు 221. చక్రపాణిరంగనాథుడు 224. యహా వాక్కుల అన్నమయ్య 229 ఇతరకవులు 235 యుగవైలక్షణ్యము 237.

చారిత్రికనైపథ్యము 248 తిక్కన 251 ఉత్తరరామాయణము -
 అవతారికావిశేషములు 252. ఉత్తరరామాయణరచనాకాలము
 257 ఉత్తరరామాయణకృతినమీష 261. మహాభారతము -
 చారిత్రికనైపథ్యము 269 భారతరచనాకాలము 273 భారతాంధ్రీ
 కరణము 275 హరిహరనాథతత్త్వము 280. ప్రబంధమండలి
 286 మహాకవిత్వదీపావిధి 290 ఉభయకావ్యప్రౌఢిశిల్పము
 301. పాత్రచిత్రణపాటవము 317 వర్ణనావైదగ్ధి 325 శైలి
 331 ఆత్మీయత 336. ఇతరకృతులు 343. ఇతరకవులు
 345 కేతన 345 బద్దెన 349. మంచన 350 గోసముద్దారెడ్డి
 355. కాచిరెడ్డి, విట్లరెడ్డి 378 మారస 381. యుగసమన్వ
 యము 387

ఎఱ్ఱనయుగము:

390-

చారిత్రికనైపథ్యము 390. ఎఱ్ఱాపెగడ 391. కృతులు -
 హిర్యాపర్వము 392 ఎఱ్ఱనకాలము 398. అరణ్యపర్వశేష
 కర్తృత్వము 40 అరణ్యపర్వశేషరచనాకాలము 408.
 హరివంశరచనాకాలము 410. నీలకంఠేశ్వరశతకము 411
 అరణ్యపర్వశేషము 412 నృసింహపురాణము 417
 రామాయణము 424. హరివంశము 425 ప్రబంధ
 పరమేశ్వరప్రశంస 432 సూక్తివైదిత్వి 434 శైలి 438
 ఆత్మీయత 439. నాచనసోమరాధుడు 442. కాలము
 444. ఉత్తరహరివంశము 448 సోమని నిశేషణములు 452
 సాహిత్యరసపోషణము 452. సంవిధానచక్రవర్తి 456.
 నవీనగుణసాధుడు 462 ఎఱ్ఱన, సోమన తారతమ్యము 467.
 హాస్య భాస్కరుడు 473. అరణ్యకాండకర్తృత్వము 475.
 కాలము 479 సందేహము 482. నమీష 485. ఇతరకవులు -
 త్రిగిరి 492. కృష్ణసాహిత్యములు 493. వెన్నెలగంటి కవులు 500.
 రామచంద్రాద్రిపురాంతకుడు 501 చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు
 503 వెములవాడ భీమన 505 సుమతిశతకము 509 సవరవులు
 511 శరభాంకలింశతకము 512 యుగప్రతిష్ఠ్యము 513.

సంఖ్యాసూచిక

514

సవరణపట్టిక

527

ఉపోద్ఘాతము

ఆంధ్ర, తెలుగు శబ్దములు

ఆంధ్రుల ప్రసక్తి అశోకుని శాసనమునందు కలదు అది పదమూడవ ప్రముఖిలాశాసనము కాలము క్రీస్తుపూర్వము మూడవ శతాబ్ది (254-206) భాష మాగధీప్రాకృతము “ద రజ విషవస్మి ఆంద్రపురిదేష-” అని కలదు¹ “ఇహ రాజ్యవిషయే అన్యపురివైష-” అని సంస్కృతచ్ఛాయ. అశోకుని రాజ్యములో ఆంధ్రులు, పుళిందులు కలరని అర్థము. అప్పటి ఆంధ్రశబ్దమే ఇప్పటి ఆంధ్రశబ్దము

అశోకుని పితామహుడైన మౌర్యచంద్రగుప్తుని ఆస్థానమునందున్న మెగాస్తనీసు అను గ్రీకు రాయబారి గ్రంథమునందు ఆంధ్రుల విషయము కలదని² ప్రసిద్ధము కాని, మెగాస్తనీసు గ్రంథము - గ్రీకుభాషలో ‘రా ఇవౌయికా’ ఇంగ్లీషు భాషలో ‘ఇండియా’ - లభింపలేదు అందరి విషయములు కొన్ని ఏరియల్ ప్రభృతుల గ్రంథములందు ఉదాహరింపబడినవి ప్లినీ గ్రంథమునందు “ఆంధ్రులు అసంఖ్యాకమైన గ్రామములు, ముప్పది దుర్గములు కలిగిన, రాక్షసకు లక్ష కాల్యలము, రెండువెల అశ్వదళము, వెయి గజదళము సమకూర్చిన శక్తి మంతమైన జాతి” అని కలదు³ ఇది మెగాస్తనీసు గ్రంథమునుండి ఉదాహరించినట్లు లేదు ప్లినీ రచించినట్లు కలదు. ఇతని కాలము క్రీస్తుశకము ప్రథమశతాబ్ది⁴ (28-78)

ఆంధ్రుల ప్రసక్తి అతఃపూర్వమే ఐతరేయబ్రాహ్మణమునందు కలదని⁵ అది ప్రసిద్ధము అది కునశ్శేఫాశ్వాసములోని విశ్వామిత్రశాప వృత్తాంతము. (18.ఖం 7వం) అందు విశ్వామిత్రుడు కునశ్శేపుని డ్యేష్టపుత్తునిగ స్వీకరించుచు, తనడ్యేష్ట పుత్తుని కాక, నూటొక్కమంది పుత్తులలోని మధ్యమపుత్తుడైన మధుచ్చందసుని ఏలఅడుగవలయును? అను ప్రశ్నికు⁶ అవకాశము కలదు అంతేకాదు తైత్తిరీయ, కతకసంహితలందు కునశ్శేపుని పరమపితా విషయమేకాని, విశ్వామిత్రరక్షణ విషయము లేదు⁷ భారత, నాగవత, రామాయణములందు విశ్వామిత్రరక్షణ విషయమే కాని, విశ్వామిత్రశాపవృత్తాంతము లేదు కావున ఐతరేయ బ్రాహ్మణము నందు విశ్వామిత్రశాపవృత్తాంతము ప్రక్షిప్తము కావలయును. కునశ్శేఫాశ్వాసమే

ప్రసిద్ధుల రాసినట్లును ప్రశస్తిముల కాలము క్రీస్తుపూర్వము మూడవ శతాబ్ది కంటే పూర్వము కాదు.⁸ అదే శతాబ్దిని ఆంధ్రుల ప్రసక్తి లభోకుని కాననును నందు కలదు అది నిర్ధారకసాధనము ఇది సంశయగ్రస్తసాధనము.

ద్రాక్షాజగ్రంథములైన రామాయణ మహాభారతములందు, వాయు బ్రహ్మాండ మర్జ్య విష్ణుభాగవత పురాణములందు ఆంధ్రుల ప్రసక్తులు కలవు⁹ అని చాలక్రమసంక్రాంతములు కావచ్చును బౌద్ధగ్రంథములైన సుత్తనిపాతము వ్యాఖ్యానమునందు అంధకరట్టము, సేమంతపాసాదికమునందు తమిళుల లోపాలు లంధుల ప్రసక్తి, అపదానజాతకకథయందును తమిళుల లోపాలు లంధుల ప్రసక్తి కలవు¹⁰ రట్టశబ్దము సంస్కృతరాష్ట్ర శబ్దమునకు, లంధ, లంధక శబ్దములు సంస్కృత-ఆంధ్ర, ఆంధ్రక శబ్దములకు ద్రాక్షరూపములు జైనగ్రంథములైన శైలివాణిజాతక కథయందు, జైన బృహత్కల్యాణాశ్వాసమునందును తెలి (తేలి) వాహనదీతీరమునందలి అంధపురము (=ఆంధ్రపురము) అంధకుల (=ఆంధ్రుల) రాజుదాని అని కలదు¹¹ బౌద్ధగ్రంథముల కాలమునకు ప్రాగవధి క్రీస్తుపూర్వము రెండవ శతాబ్ది¹² జైన గ్రంథముల కాలమునకు ప్రాగవధి క్రీస్తుతర్వాత ఐదవశతాబ్ది¹³ లభోకుని కాననమే ఆంధ్రుల ప్రసక్తికి ఆవ్యవస్థాతి అది శాటివాచకము

పల్లవరాజు శివనగ్గంధవర్మ మైదవోలు కాననునందు “అస్థా పథీయో గ్గామో విజిపబమ్” అని కలదు¹⁴ కాననరాలము మూడవ శతాబ్ది భాష ప్రాకృతము “పద్ధాపథీయో గ్గామో విజిపబమ్” అని సంస్కృతచ్ఛాపము. ఆంధ్రాపథీయమైన విజిపబ గ్రామమని అర్థము ఆంధ్రాపథమునకు సంబంధించినది ఆంధ్రాపథీయము ఆంధ్రాపథమున ఆంధ్రదేశము ఇది దేశవాచకము

నాటకమునందు హాగధి, ఆవంతి, ప్రాచ్య, శౌరసేని, అర్థమాగధి, బాప్లిక, దానిచార్ప అను నాషలు పదు; కాకారి, అపిరి, చాండారి, కాబిరి, ద్రామికి, ఆంధ్రి అను నాషలు పదు ఉండునని పరతుని నాట్యశాస్త్రమునందు కలదు (శిరి, పరిష్కా 17 అ) ఆంధ్రి అను ఆంధ్రభాష దాని అట్లు కల శ్లోకములు ప్రశస్తిములను అభిప్రాయము కలదు. ఆయినను ఆంధ్రజాతి మాటాడు భాష ఆంధ్రభాషయే

ఇట్లు ఆంధ్రశబ్దము శాటివాచకముగ, దేశవాచకముగ, భాషావాచకముగ కలదు

తెలుగు శబ్దము పదోకండవ శబ్దాబ్ది శాసనములందు కలదు 1022 నాటి ఒక తమిళశాసనమునందు వెంగీగంగమండలమహాదండనాయకుడైన మారాయడు చేర, తెలుంగ, రట్టుగ, కొంకణ, చుకువరాజులను జయించినట్లు కలదు. ¹⁵ నాటిదే అగు మఱొక తమిళశాసనమునందు రాజేంద్రచోళుడు కళింగులతోను, తెలుంగులతోను యుద్ధము చేసినట్లు కలదు ¹⁶ ఒక కన్నడశాసనమునందు కొంగిల్వరాజు తెలుగుదేశమును జయించినట్లు కలదు ¹⁷ తమిళశాసనములలోని తెలుగు శబ్దము జాతివాచకము కన్నడశాసనములోని తెలుగు శబ్దము దేశవాచకము భాషావాచకముగ తెలుగు శబ్దమునకు రూపాంతరము తెనుగు శబ్దము పదోకండవ శబ్దాబ్ది కలదు. “తెనుగున రచియింపు మధికధీయు క్రిమెయిన్”, “నన్నయభట్టు దెనుగునన్ మహా భారత సంహితారచనబంధుఁడయ్యె” (16, 25 ప 1 ఆ ఆ. ప) అని నన్నయ భారతమునందు కలదు ఇందు మొదటి తెనుగు శబ్దము ప్రాసుమతీతము. నిర్ధారక ప్రయోగము తెలుగుశబ్దము భాషావాచకముగ పదమూడవ శబ్దాబ్దివఱకు ప్రయుక్తము కాలేదు “తెలుగునఁ గల భేదంబులు దెలుగై సంస్కృతము చెల్లు తెఱగులు దత్సంధులు-” అని కేతన ఆంధ్రభాషాభాషణమునందు కలదు (16 ప) ప్రాసు మతీతము నిర్ధారక ప్రయోగము.

కోదుల, గోండుల వంశోత్పత్తికథలలో తెలింగదేవత కలదు ¹⁸ గోండుల జానపదగాథలో 88 కళ్ళముల తెలుగు దేవతలు కలరు ¹⁹ వాయు, హర్కండేయ పురాణములందు తిలింగదేశము కలదు (111 శ్లో 45 అ పూ. వా పు) కథలు, గాథలు, పురాణములు నిర్ధారకసాధనములు కావు తెలింగ, తిలింగ, తిర్లింగ, తెలింగ, త్రిలింగ, ²⁰ తెలిరింగశబ్దములకు మూలము తెలుంగు శబ్దమే అగును. ఆంధ్ర, తెలుగు, తెనుగు శబ్దములకు అనేక వ్యుత్పత్తులు కలవు అని ప్రతిపాదకుల వ్యుత్పత్తి కౌలమానములుగా కలవుగాని, శబ్దముల వ్యుత్పత్తి ప్రమాణములుగా కానరావు.

ఆంధ్ర, తెలుగు శబ్దములందు ఆంధ్రశబ్దమే ప్రాచీనము తెలుగు శబ్దము అర్వాచీనము రెండును జాతివాచకములుగ, దేశవాచకములుగ, భాషావాచకములుగ కలవు పదోకండవ శబ్దాబ్దిపండి పర్యాయపదములు. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర అనినను, తెలుగుసాహిత్యచరిత్ర అనినను అర్థమొకటే అది జాతివాచకముగ కాదు దేశవాచకముగ కాదు భాషావాచకముగ మాత్రమే. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర అనిన ఆంధ్రభాషలోని సాహిత్యము యొక్క చరిత్ర తెలుగుసాహిత్యచరిత్ర అనిన తెలుగుభాషలోని సాహిత్యముయొక్కచరిత్ర

వాఙ్మయ, సారస్వత, సాహిత్య శబ్దార్థములు

వాక్శబ్దముకంటె మయద్ప్రత్యయము చేరిన, నిష్పన్నమగు రూపము వాఙ్మయము. మయద్ప్రత్యయమునకు అర్థము విచారము అది తెలుగువికారము కాదు సంస్కృతవికారము ప్రకారమని అర్థము వాక్ప్రకారమన వాగ్మ్యవహారమని తాత్పర్యము దై నందిన సంభాషణము మొదలు దై వస్తుతిపారాయణము వఱకు గల వాగ్మ్యవహారమెల్ల వాఙ్మయమే అది ముఖ్యమైన ముఖ్యవాఙ్మయము లిఖితమైన లిఖితవాఙ్మయము. ఇది వాఙ్మయశబ్దమునకు గల నిస్తృతార్థము విస్తృతార్థమున వాఙ్మయశబ్దము సామాన్యవాచి ఈ అర్థమున పేదములు, పురాణములు, శాస్త్రములు, కావ్యములు, పత్రములు, కరపత్రములు, పత్రికలు, ప్రత్యేకసంచికలు సర్వమును—ముఖ్యము, లిఖితము కూడ— వాఙ్మయపరిధిలోని పచ్చును కాని కావ్యములను మాత్రమే వాఙ్మయమను వ్యవహారము కలదు ఇది పరిమితార్థము పరిమితార్థమున వాఙ్మయశబ్దము విశేషవాచి

“అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితం చ యే

స్వాధ్యాయాభ్యసనం చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే” 16 శ్లో 17 అ.

అని భగవద్గీతయందు కలదు. ఉద్వేగము కలిగింపని సత్యమైన, ప్రియహితమైన వాక్యమును, వేదాభ్యాసమును వాఙ్మయతపస్సు అందురని అర్థము. సత్యప్రియహిత సంభాషణము, వేదపారాయణము ముఖ్యవిషయములు వాఙ్మయశబ్దమిట ముఖ్య వాఙ్మయమను విస్తృతార్థమున ప్రయుక్తము సామాన్యవాచి

“వివృణ్వతో యన్య విసారి వాఙ్మయమ్

దిశే దిశే శిష్యగణా నవా నవా

ఉషస్సులగ్నా శ్రవణేఽధికాం త్రియం

ప్రచక్రిరే చందనపల్లవా ఇవ”

14 శ్లో.

అని టానుని కాదంబరియందు కలదు టానుని ఏకామహాదు అర్థపతి ప్రతిదీనము ప్రాతక్రొత్త శిష్యులకు విస్తృతమైన వాఙ్మయమును వివరించునని తాత్పర్యము. వేదములు, పురాణములు, శాస్త్రములు, కావ్యములు కలిసి విస్తృత

వాఙ్మయ మగును వేదములు ముఖ్య వాఙ్మయము పురాణశాస్త్ర కావ్యములు లిఖితవాఙ్మయము. వాఙ్మయశబ్దమిట ముఖ్య, లిఖితవాఙ్మయములను విస్తృతార్థమున ప్రయుక్తము సామాన్యవాచి

సన్నయ భారతమునందు నారాయణభట్టు “వాఙ్మయధురంధరుడు” అని కలదు (24 ప 1 ఆ అ. ప) అతడు సన్నయ సహాధ్యాయుడు సన్నయభట్టు “సంహితాభ్యాసుడు” (9 ప) సహాధ్యాయుడు కావున నారాయణభట్టు కూడ సంహితాభ్యాసుడు కావలయును వాఙ్మయధురంధరు డనగా చెదపురాణశాస్త్రకావ్యనాట కాది సమస్తవాఙ్మయధురంధరుడని అర్థము “వేదాదిసమస్తవాఙ్మయములందు” అని సన్నయ ప్రయోగాంతరము (18 ప 2 ఆ స ప) వాఙ్మయశబ్ద మిటకూడ ముఖ్య, లిఖితవాఙ్మయములను విస్తృతార్థమున ప్రయుక్తము సామాన్యవాచి.

తిక్కన భారతమునందు హరిహరనాధునిది “సాత్యవతేయవాఙ్మయవిశాల గృహస్సుతప్రదీపికా” అను సంబుద్ధి కలదు (895 ప 1 ఆ ద్రో. ప) వ్యాసుని వాఙ్మయమనెడి విశాలగృహమని రూపకము విశాలగృహవాఙ్మయము మహాభారతము మాత్రమే కాదు, అష్టాదశపురాణములు, బ్రహ్మసూత్రములును వాఙ్మయ శబ్ద మిట లిఖితవాఙ్మయమైన సర్వగ్రంథసముదాయమను విస్తృతార్థమున ప్రయుక్తము. సామాన్యవాచి.

ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు “పరాశరాత్మజమునీంద్రునివాఙ్మయ” మని కలదు. (42 ప 1 ఆ. పూ. భా.) అది “ఆదిదేవుడొ వెన్నుని వృత్తము” అనగా విష్ణువు వృత్తాంతము. హరివంశమే పరాశరాత్మజుని “భారతపరాంశ”మైన హరివంశము “నిశ్రుతమైనపురాణ” మని కూడ ఎఱ్ఱన వివరణ (52 ప 1 ఆ పూ భా.) ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమునందును వాఙ్మయశబ్దము బహుధాప్రయుక్తము (28 ప 27 వచ 1 ఆ; 112, 140, 191 ప, 4 ఆ.) సర్వస్తలములందును సర్వగ్రంథసముదాయమను విస్తృతార్థమున ప్రయుక్తము. సామాన్యవాచి

“ఇహ పి వాఙ్మయ ముభయథా కావ్యం శాస్త్రం చ”

అని రాజశేఖరుని కావ్యమీమాంసయందు కలదు వాఙ్మయము ద్వివిధము. 1 కావ్య వాఙ్మయము, 2 శాస్త్రవాఙ్మయము అని అర్థము. శాస్త్రపరముగ వాఙ్మయ శబ్దము సర్వగ్రంథసముదాయమను విస్తృతార్థమున సామాన్యవాచి. కావ్యపరముగ వాఙ్మయశబ్దము కావ్యగ్రంథసముదాయమను పరిమితార్థమున విశేషవాచి,

“అదిరాజయశోబిమ్మ మాదర్శం ప్రాప్త్య వాఙ్మయమ్

తేషా మనన్నిధానేఽపి స స్వయం పశ్య నశ్యతి,” 5 శ్లో. 1 పరి,

అని దండి కావ్యాదర్శమునందు కలదు అదిరాజుల యశస్సు అనేడు బింబము వాఙ్మయమనెడ. అద్వమునందు ప్రతిబింబమై, వారు సన్నిధిని లేకపోయినను నశించుట లేదని అర్థము అదిరాజుల యశోబింబము ప్రతిబింబమగు వాఙ్మయదర్శణముకావ్య దర్శణము రాముడు లేకపోయినను వాక్మీకిరామాయణము నందు రాముని యశస్సుకలదు ధర్మరాజు లేకపోయినను వ్యాసుని మహాభారతమునందు ధర్మరాజు యశస్సు కలదు రఘువంశరాజులు లేకపోయినను కావీరాసు రఘువంశమునందు రఘువంశరాజుల యశస్సు కలదు బింబప్రతిబింబసంబంధము కావ్యదర్శణ సందర్భము వాఙ్మయశబ్దమిట కావ్యగ్రంథసముదాయమును పరిమితార్థమున ప్రయుక్తము విశేషవాచి

పయి శ్లోకము తర్వాత పాఠిక శ్లోకములు పైగా (8-21 శ్లో 1 పరి) కావ్యా దర్శమునందు కావ్యవిషయమే కలదు అనంతరశ్లోకమిది.

“తదేత ద్వాఙ్మయం భూయః సంస్కృతం ప్రాకృతం తథా

అపభ్రంశశ్చ మిశ్రం చేత్యాహ రాజ్యా శ్చతుర్విధమ్” 22 శ్లో 1 పరి

ఇందలి ఆ యీ వాఙ్మయము కావ్యవాఙ్మయమే

సరస్వతీసంబంధమైనదిసారస్వతము. సరస్వతి అనగా సరస్వతీదేవి మాత్రమే కాదు. వాక్కు కూడ “బ్రాహ్మీయ భారతీ భాషా గీ ర్వా గ్వాణీ సరస్వతీ” అని అమరము వాగర్థమున సరస్వతీసంబంధమైనది సారస్వతము. వాఙ్మయశబ్దము వలె సారస్వతశబ్దమును విస్తృతార్థమున సామాన్యవాచిగాను, పరిమితార్థమున విశేషవాచి గాను కలదు

“ఓపిం వాచ ముపాసతేహి బహుః సారంయ సారస్వతామ్

జానీతే నితరామసౌ గురుకులైష్ట్యో యురారిః కవిః

అర్చి ర్లజ్జత ఏవ వాసరభద్రైః కింత్వస్యగమీరతా

మాపాతాశనిమగ్నపీపరతను ధానాతి మ్నాచలః.”

ఇది అలంకారకౌస్తుభమునందు, కువలయానందమునందును ఉదాహృతమైన ప్రాచీన దాటుశ్లోకము. ఇందు సారస్వతసారమును సమధికముగ తెలిసికొన్న గురుకుల క్లిప్తుడు మురారి అని కలదు గురుకులక్లిప్తుడైన సారస్వతము కావ్యగ్రంథసముదాయము కాదు. సర్వగ్రంథసముదాయము. సారస్వతశబ్దమిట సర్వగ్రంథసముదాయమును విస్తృతార్థమున ప్రయుక్తము సామాన్యవాచి

“విద్యాత్తైరవకౌముదీం శ్రుతిశిరఃసీమన్తముక్తామణిమ్
దారాః పద్మభువ శ్రుతిలోకజనసీం వన్దే గిరాం రేవతామ్
యత్పాదాబ్జనమస్క్రియా స్సుకృతిసాం సారస్వతప్రక్రియా
విజ్ఞానభువో భవన్తి కవితానాద్వైక జీవాతవః.” 1 శ్లో 1 ప్ర

ఇది విద్యానాధుని ప్రతాపరుద్రీయమునందలి ఇష్టదేవతాస్తుతి. అందు సారస్వతశబ్దము తోపాటు సారస్వతప్రక్రియాశబ్దబంధమును ప్రయుక్తమైనది “సారస్వతప్రక్రియాః కావ్యశాస్త్రాదివాఙ్మయవిశేషః” అని ప్రతాపరుద్రీయమునకు వ్యాఖ్యానమైన రత్నావళిమునందు మహావ్యాఖ్యాత మల్లినాధసూరి కుమారుడైన కుమారసోమపిది అర్థనివరణము కలదు కావ్యనాటకాదులు సారస్వతప్రక్రియలు అని వాఙ్మయవిశేషములు వాఙ్మయశబ్దముతోపాటు సారస్వతశబ్దమిట కావ్యగ్రంథసముదాయమును పరిమితార్థమున ప్రయుక్తము. వాఙ్మయశబ్దము తోపాటు సారస్వతశబ్దమును విశేషవాది

“ఎఱ్ఱనాయ్కుండు సకలలోకైకవిదితుఁ

దయిన నన్నయభట్టమహాకవిండు

సరససారస్వతాంశప్రశస్తి తన్నుఁ

చెందుటయు సాధుజనహర్షసిద్ధిఁ గోరి

469 ప.

ధీరవిచారుండు తత్కవి

తారీతియుఁ గొంత దోషఁ దద్రచనయకా

రారణ్య పర్వశేషము

పూంఁడెఁ గవింద్రకర్ణపుటపేయముగాన్”

470 ప 7 ఆ

అని ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమునందు కలదు ఇందు నన్నయభట్టమహాకవిండుని సరససారస్వతాంశప్రశస్తి తన్ను చెందుట వలన, నన్నయ రచన అగునట్లు, ఎఱ్ఱనాయ్కుండు కవింద్రకర్ణపుటపేయముగా అరణ్యపర్వశేషము పూంఁచి నట్లు కలదు. కవింద్రకర్ణపుటపేయమగునది కావ్యము సరససారస్వతము రసవత్కావ్యము, సారస్వతశబ్ద మిటకూడ కావ్యగ్రంథసముదాయమును పరిమితార్థమున ప్రయుక్తము విశేషవాది

“శబ్దారో సహితౌ కావ్యం” అని భామహుని కావ్యాలంకారమునందు కలదు (18 శ్లో 1 పరి) శబ్దార్థసహితమైనది కావ్యమని అర్థము “శబ్దార్యో ర్యశావర్” సహభావన విద్యా సాహిత్యవిద్యా” అని రాజశేఖరుని కావ్యమీమాంసయందు కలదు.

(22 శ్లో. 1 ప్ర) శబ్దార్థముల సహభావము సాహిత్యమని అర్థము. సహభావమే సహితత్వము. సహితత్వమే సాహిత్యము, “సహితయో ర్భావస్య సాహిత్యమ్”

“సాహిత్య మనయోః శోభాకాలితాం ప్రతి కాప్యసౌ”

అన్యూనాతికత్వమనోహరేణ్యవస్థితిః”

17 శ్లో 1 ఉ.

అని కుంతకుని వక్రక్రీడిపితమునందు కలదు “అన్యూనాతికత్వము చేత మనోహరములైన శబ్దార్థముల పరస్పరసౌందర్యమే సాహిత్యమని అర్థము.

“తత్ పునః శబ్దార్థయోః సాహిత్య మామనన్తి.

కిం సాహిత్యమ్? యః శబ్దార్థయో సంబంధః”

అని భోజుని శృంగారప్రకాశమునందు కలదు “అది (కావ్యము) శబ్దార్థముల సాహిత్యమును తెలుపును. సాహిత్యమనగా శబ్దార్థముల సంబంధము. అని” అర్థము

“సాహిత్యం సపరిష్కారం కవిదా కర్పితమ్

భావయన్ రసికో లోకే సుఖ మత్యస్త మశ్నుతే.

వృత్తాదీనాం సమష్టిః స్యాత్ సాహిత్యం తత్పరిష్కృతిః

శబ్దార్థయోః పరిష్కారః కవి స్తస్య ప్రసాధకః”

అని రుద్రయ్యకుని లేదా మంజుకుని సాహిత్యమీమాంసయందు కలదు. “కవిచే కల్పితమైన పరిష్కారము కలది సాహిత్యము అది భావించు లోకములోని రసికులకు మహాసుఖము లభించును. వృత్తాదుల సమష్టి సాహిత్యము. తత్పరిష్కృతి శబ్దార్థముల పరిష్కారము తత్ప్రసాధకుడు కవి” అని అర్థము.

ఇట్లు సాహిత్యశబ్దము కావ్యపరముగ అలంకారశాస్త్రములందు ప్రయుక్తమై నది అంతేకాదు. కావ్యవిషయమును తెలుపు అలంకారశాస్త్రములు సాహిత్యవిశిష్టము లైనవి సాహిత్యమీమాంస, సాహిత్యదర్పణము, సాహిత్యచింతామణి, సాహిత్య రత్నాకరము ప్రసిద్ధములు.

“సంగీతమపి సాహిత్యం సరస్వత్యాః స్తనద్వయమ్

ఏక మాపాతమధుర మన్య దాలోచనామృతమ్”

“సాహిత్యసంగీతకలాచిహీనః

సాక్షాత్పశుః పుచ్చవిషాణహీనః”

అను ప్రసిద్ధచాటుశ్లోకములోని సాహిత్యశబ్దమును కావ్యపరమే.

“సహితం రససంయుక్తం తదేవ సాహిత్యమ్”

“హితేన నిరతిశయప్రేమాస్పదేన
రసేన సహితం తదేవ సాహిత్యమ్”

“రసముతో కూడినదే సాహిత్యము” “నిరతిశయప్రేమాస్పదమైన
రసముతో కూడినదే సాహిత్యము” అను నవీనవ్యుత్పత్తులలోని²¹ సాహిత్యమును
కావ్యవిషయమే

అసలు వ్యాకరణశాస్త్రముతో సంబంధము కల సాహిత్యశబ్దమును కావ్య
పరముగా ప్రయోగించిన వారిలో ప్రథముడు రాజశేఖరుడు²² కావచ్చును అదిసి
తర్కవ్యాకరణశాస్త్రములందు శబ్దార్థముల సంబంధములకు వర్తించిన సాహిత్య
శబ్దము కాలక్రమమున కావ్యగ్రంథములకు మాత్రమే సంప్రరూఢమైనది²³
అయినను పత్రికాసాహిత్యము, కరపత్రసాహిత్యము అను వ్యవహారములు
ఆధునికముగ వెలసినవి వైదికవాఙ్మయము, లౌకికవాఙ్మయము, వైదిక
సారస్వతము, లౌకికసారస్వతము అన్నట్లు వైదికసాహిత్యము, లౌకికసాహిత్యము
అను వ్యవహారము ప్రసిద్ధము కాదు అంతేకాదు కావ్యవాఙ్మయము, కావ్య
సారస్వతము అన్నట్లు కావ్యసాహిత్యము అను వ్యవహారమును ప్రసిద్ధము కాదు.
కారణము కావ్యమే సాహిత్యము వాఙ్మయ, సారస్వతశబ్దములకు సర్వగ్రంథ
సముదాయము అను విస్తృతార్థము, కావ్యగ్రంథసముదాయము అను పరిమితార్థము
రెండును కలవు సాహిత్యశబ్దమునకు కావ్యగ్రంథసముదాయము అను పరిమితార్థమే
ప్రసిద్ధము.

సంస్కృతములోని వాఙ్మయ, సారస్వత శబ్దముల వలె, ఇంగ్లీషులోని
‘లిటరేచర్’ అను శబ్దమును సర్వగ్రంథసాహిత్యవాచిగాను, కావ్యగ్రంథ
విశేషవాచిగాను కలదు²⁴ లిటరేచర్ ‘లిటరేచర్’ అని విస్తృతార్థము ఈ
అర్థమున గ్రంథపట్టికలు, పాఠ్యగ్రంథములు, శాస్త్రగ్రంథములు, వార్తాపత్రికలు
వ్యాపారప్రకటనలు మొదలైనవెల్ల లిటరేచర్ అగును అనుభూతులు, ఆవేశములు,
ఆలోచనలు, జీవితవిధానములు అభివ్యక్తము సేయు రచనలు ‘లిటరేచర్’ అని
పరిమితార్థము ఈ అర్థమున కవిత్వము, నాటకములు, నవలలు, కథానికలు
మొదలైనవి ‘లిటరేచర్’ అగును సంస్కృతములోని సాహిత్యశబ్దము వలె కావ్య
నాటకాదులకు మాత్రమే స్ఫోరకమైన ఇంగ్లీషు శబ్దము మృగ్యము ‘లిటరేచర్’
అను శబ్దము వాఙ్మయ, సారస్వత శబ్దముల వంటిదే.

వాఙ్మయ, సారస్వత శబ్దములు సాధారణముగా సర్వగ్రంథసముదాయమునకు, ప్రత్యేకముగ కావ్యగ్రంథసముదాయమునకు వర్తించును గావున, వాఙ్మయ చరిత్ర, సారస్వతచరిత్ర అనిన సర్వగ్రంథచరిత్ర, కావ్యగ్రంథచరిత్ర అగును సాహిత్యశబ్దము కావ్యగ్రంథసముదాయమునకు మాత్రమే వర్తించును గావున; సాహిత్యచరిత్ర అనిన కావ్యగ్రంథచరిత్ర మాత్రమే అగును కావ్యభేదములైన కావ్యములే చెదడుకంటె పురాణముకంటె, శాస్త్రముకంటె పృథగ్భూతమైనది కావ్యము ఆంధ్రకావ్యముల చరిత్రయే ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర తెలుగు కావ్యముల చరిత్రయే తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర.

కావ్యలక్షణము

“కవసీయం కావ్యం” (వర్ణింపదగినది) అని లోచనకారుడు; “కవయతీతి కవిః తస్య కర్మ కావ్యం” (వర్ణించువాడు; కవి అతని కర్మ కావ్యము) అని విద్యాధరుడు, “కౌతి శబ్దాయతే నిమృశతి రసభావాన్ ఇతి కవిః తస్య కర్మ కావ్యం” (రసభావములను నిమగ్నించువాడు కవి వాని కర్మ కావ్యము) అని భట్టగోపాలుడు; “లోకోత్తరవర్ణనానిపుణ కవికర్మ కావ్యం” (లోకోత్తరవర్ణనా నిపుణుడగు కవియొక్క కర్మ కావ్యము) అని మమ్మటుడు “కర్మ అస కృతి. ఇని కావ్యనిర్వచనములు ²⁵

రూపకమునకు అనగా దృశ్యకావ్యమునకు రసము ప్రధానమని భరతుడు; కావ్యమునకు అలంకారములు ప్రధానమని భామహుడు, గుణములు ప్రధానమని దండి, రీతి ఆత్మ అని వామనుడు (రీతి రాత్నా కావ్యస్య); ధ్వని ఆత్మ అని ఆనందవర్మనుడు (కావ్యస్యాధ్యా ధ్వనిః), రసము ప్రధానమని అభినవగుప్తుడు (రసేనైవ సర్వం జిహతి కావ్యం), వక్రకోకి కావ్యజీవితమని కుంతకుడు (వక్రకోకిః కావ్యజీవితం); ఔచిత్యము రససిద్ధమైన కావ్యమునకు స్థిరజీవితమని శైబ్యుడు (ఔచిత్యం రససిద్ధస్య కావ్యస్య జీవితం) ఇని కావ్యలక్షణములు ²⁶ ఇందు కావ్యశరీరము, కావ్యాత్మ, కావ్యజీవితము, కావ్యస్థిరజీవితము కలవు

కావ్యప్రయోజనము కర్తవ్యోపదేశము అకర్తవ్యోపదేశము రూడ అది గోణము రసానందము ప్రధానము ఆనందము, ధర్మోపదేశము ప్రయోజనములని భరతాదుల అభిప్రాయము

“ధర్మార్థకామమోక్షేషు వైచక్షణ్యం కళాను చ
కరోతి కీర్తిం ప్రీతిం చ సాధుకావ్యనిషేవణం”

అని భామహని ప్రతిపాదనము సాధుకావ్యపరనమువలన ధర్మార్థకామ మోక్షములందు చివరజ్ఞానము, పీఠి, కీర్తి కలుగునని అర్థము.

“కావ్యం యశసేఽర్థకృతే వ్యవహరవిదే శివేతరక్షయే
సద్యోపరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మితయోపదేశయజ్ఞే”

అని మమ్మటుని ప్రతిపాదనము కావ్యము యశస్సు, అర్థము, వ్యవహార జ్ఞానము, అశుభనివారణము, సద్యోపరనిర్వృతి కలిగించి కాంతాసమ్మితముగా ఉపదేశించునని అర్థము సద్యోపరనిర్వృతి అన రసానందము ఆది బ్రహ్మానంద సుబ్రహ్మచారి కాంతాసమ్మితోపదేశము కర్తవ్యవిషయమే కర్తవ్యాకర్తవ్యోప దేశము వెదము చేయును పురాణము చేయును కావ్యము చేయును చేయువిధానము నందు భేదము కలదు వెదపురాణకావ్యములకును భేదము కలదు అది విద్యానాథుని ప్రకాపరుద్రీయమునందు ఇట్లు తెలుపఁబడినది

“య ద్వేదా త్రభుసమ్మితా దధిగతం శబ్దప్రధానా చ్చిరం
య చ్చార్తప్రపజా త్పురాణవచనా దిష్టం సుహృత్సమ్మితార్
కాంతాసమ్మితయా యయా సరసతా మాపాద్య కావ్యశ్రియా
కర్తవ్యే కుతుకీ బుధోఽపి రచిత స్తస్యై స్సుహృం కుర్మహే ”

“ప్రభుసమ్మితము, శబ్దప్రధానమును అయిన వేదమువలన ఏది బహు కాలమునకు అవగతమగునో, సుహృత్సమ్మితము, అర్థప్రధానము అయిన పురాణము వలన ఏది స్వల్పకాలమునకు అభిహితమగునో, ఆ కర్తవ్యములో కాంతాసమ్మిత మైన కావ్యశ్రీ సరసత్వమును అపాదించి, పండితులకు కుతూహలమును కలిగించు చున్నది అట్టి కావ్యశ్రీ కొఱకు మేము స్సుహృయాకువుల మగుదుము” అని అర్థము

వేదము కర్తవ్యమును అకర్తవ్యమును తెలుపును కర్తవ్యము నిధిరూపము— అకర్తవ్యము నిషేధరూపము “సత్యం వద, ధర్మం చర” అనునవి విధులు, “న సురాంపీబేత్, న పరదారాన్ గచ్ఛేత్” అనునవి నిషేధములు విధి నిషేధములు రెండును ప్రభుసమ్మితములు రాజుజ్ఞానవృత్తులు. ధిక్కరింపరానివి శిరసా వహింపవలసినవి వేదమును అధ్యయనము సేయునెడ ఉచ్చారణమునందు ఉదాత్తా న్నదాత్తస్వరిత ప్రచయములు నియమాలు అనియతోచ్చారణము అనర్థదాయకము కాఁబట్టి వేదము శబ్దప్రధానము వేదార్థము వెంటనే తెలియదు మీమాంస చదివిన వెదార్థము తెలియును కాఁబట్టి వేదము బహుకాలావబోధము ఇది వేదస్వరూపము.

పురాణమును కర్తవ్యమును అకర్తవ్యమును తెలుపును కర్తవ్యాకర్తవ్యములు విధినిషేధరూపములు కావు కధారూపములు సత్యవిధికి హరిశ్చంద్రుని కథ, ధర్మవిధికి శ్రీరాముని కథ, సురాపాననిషేధమునకు శుక్రాచార్యుని కథ, పరదారాగమననిషేధమునకు రావణుని కథ మొదలైనవి కథలనుబట్టి కర్తవ్యాకర్తవ్యములు గ్రాహ్యములు కథలు స్నేహితుని హితవచనముల వంటివి కాబట్టి పురాణములు సుహృత్సమీతములు స్వల్పకాలాపబోధములు యిది పురాణస్వరూపము.

కావ్యములు చూడ కర్తవ్యమును, అకర్తవ్యమును తెలుపును కర్తవ్యాకర్తవ్యములు విధినిషేధరూపములు కావు కధారూపములును కావు వ్యంగ్యరూపములు—విధి నిషేధ మగును నిషేధము యిది అగును కథ గౌణమగును శబ్దార్థములు బాపచారికము లగును రసము ప్రధానమగును కర్తవ్యాకర్తవ్యములు వ్యక్తము లగును కవితావాక్కులు కాంతావచనముల వంటివి ప్రభువచనము కఠినము మిత్రవచనము మృదులము కాంతావచనము మధురము రంజకత్వము, వ్యంజకత్వము సహజము కాబట్టి కావ్యములు కాంతాసమీతములు రసానందజనకములు. సత్యరావబోధములు ఆలోచనామృతములు ఇది కావ్యస్వరూపము.

వేదములు, పురాణములు, కావ్యములు కాక శాస్త్రములు కలవు అవి బహువిధములు ధర్మశాస్త్రములు స్మృతులు వేదస్మృతులు, వేదసంగ్రహములు రాజనీతి శాస్త్రములు తత్తుల్యములు తర్క వ్యాకరణాలంకార వేదాంత వైద్య గణితాది శాస్త్రములు విశ్లేషణాత్మకములు ప్రస్తరణ రూపములు తత్త్వప్రతిపాదకములు. అనుశాసనములు గాని చండశాసనములు కావు ఆధునిక భౌతిక రసాయన ఇంతు వృక్షాదిశాస్త్రములును విశ్లేషణాత్మకములు ప్రస్తరణ రూపములు సూక్ష్మపరిశీలనములు విజ్ఞానప్రతిపాదకములు ఇనియెల్ల విషయ ప్రధానములు. యిది శాస్త్రస్వరూపము.

వేదములు శబ్దప్రధానములు శాస్త్రములు విషయప్రధానములు పురాణములు కథా ప్రధానములు కావ్యములు రసప్రధానములు కావ్యములందును భేదములు కలవు అవి కావ్యభేదములు అవే సాహిత్య ప్రక్రియలు శ్రవ్యకావ్యములు, దృశ్యకావ్యములు; పద్యకావ్యములు, గద్యకావ్యములు, పద్యగద్యోదయ కావ్యములు, (చంపూకావ్యములు), సుహాకావ్యములు, లఘు కావ్యములు (ఘృద్రకావ్యములు); శాస్త్రకావ్యములు, శైత్ర కావ్యములు, కథాకావ్యములు, చరిత్ర కావ్యములు, సంగీత కావ్యములు, స్వరంత్ర కావ్యములు, శ్లేషకావ్యములు, ద్వ్యర్థికావ్యములు, ద్విపద

కావ్యములు, ఉదాహరణ కావ్యములు, శతకములు, రగడలు, వీరగాధలు, యక్షగానములు, కీర్తనలు, కృతులు, పదములు, ఆఖ్యాయికలు, కథానికలు మొదలైనవి బహువిధములైన కావ్యభేదములు సాహిత్య ప్రక్రియలు సాహిత్య ప్రక్రియల చరిత్రయే సాహిత్యచరిత్ర సాహిత్యేతరమైన గ్రంథముల చరిత్ర సాహిత్యచరిత్ర కాదు కావ్యముల చరిత్రయే సాహిత్యచరిత్ర

చరిత్ర

చరిత్ర అను శబ్దము ప్రాచీనమైనది అర్థము నవీనమైనది ప్రాచీనార్థము కథ. స్థోరీ నవీనార్థము కథ కాదు హిస్టరీ అను ఇంగ్లీషు శబ్దమునకు అనువాదము. జరిగినదాని వివరణ కథ కల్పితము చరిత్ర వాస్తవము ప్రతివ్యక్తి చరిత్ర ఉండును ప్రతి సమాజమునకు చరిత్ర ఉండును ప్రతిదేశమునకు చరిత్ర ఉండును. ప్రతి వస్తువునకు చరిత్ర ఉండును ప్రతి విషయమునకు చరిత్ర ఉండును అది ఎప్పటి కప్పుడు, ఎక్కడ కక్కడ గ్రంథస్థము కావలసినది అయిన సందర్భములు అరుదు. అందును మనకు అస్థి నాస్తిచిరస్సానహము గతశతాబ్ది వఱకు దేశ చరిత్ర గ్రంథస్థము కాలేదు అందుకు కావలసిన సామగ్రిని వ్రచపఱుచుకొనలేదు. జనశ్రుతులు, కట్టకథలు, పుక్కిటిపురాణములు విశ్వసించుట జరిగినది అవి నిపుడు గప్పిన నిప్పులు కొండంత నిపుడు తొలగించిన కాసంత నిప్పు కనిపించును అది పట్టుకొనుసరికి ఆరిపోవును కూడ చరిత్ర కం దేశము చరిత్రగ్రంథము రేనిదైనది. దేశచరిత్రను నిర్మించుకొనవలసి వచ్చినది అది కూడ తెల్లదొరలు ఆరంభించినది. అందుకు కావలసిన సామగ్రి అన్వేషణ, సమీకరణ, సంరక్షణ వారి చలువయే

చరిత్రగ్రంథము నిర్మించుకొనుటకు శాసనములు, నాణెములు, పురావస్తువులు, పురాతత్వములు, వాఙ్మయము ప్రధానమైన సామగ్రి అందు శాసనములు, నాణెములు, పురావస్తువులు నిర్ధారకసాధనములు ప్రతిశాసనము పరమ ప్రమాణము కాదు పూర్వశాసనములు కౌకొల్లులు జనమేజయుని శాసనములు ప్రథమోదాహరణము వాఙ్మయము పరీక్షా సాపేక్షము సమకాలిక వాఙ్మయము సమరసాధనము సమీపకాలికవాఙ్మయము పాక్షికసాధనము సుదూరకాలిక వాఙ్మయము దుర్బలసాధనము నేలగర్భమున దాగిన సామగ్రి కాలక్రమమున లభించుచున్నది అందువలన నిర్మించుకొన్న దేశచరిత్ర నిత్యనూతనము కాదు అలతి మాయురే కాదు, పెద్ద మాయులును అపకాశము

సప్రమాణ నిరూపణార్థమైన యధార్థవిషయగ్రంథము చరిత్ర సందాహ్యమైన సమస్యయమును ఉపాదేయమే చేశచరిత్ర కవుల చరిత్రకు కరదీపిక కావ్యములలోని అవచారికలు, ఆస్వాసాద్యంధర పద్యగద్యములు కవుల చరిత్రకు ఆధారములు కవుల చరిత్ర సాహిత్య చరిత్రకు సాధనము

కవులచరిత్ర - సాహిత్యచరిత్ర

సామ్య భేదములు

కవుల చరిత్ర కవుల కావ్యసంబంధమైన తీనిర చరిత్ర సాహిత్య చరిత్ర కవుల రచనా సంబంధమైన కావ్యముల చరిత్ర కవుల చరిత్రకు, సాహిత్య చరిత్రకు కొంత సామ్యము కలదు ఎంతో భేదము కలదు కవుల చరిత్రసాధనము సాహిత్య చరిత్ర సాధనము

కవుల చరిత్రలందు కవుల కాలపరము లందును, గోత్ర సూత్రము లందును పుట్టువూర్వోత్తరము లందును జన్మస్థలములు, గమ్యస్థానములును ఉందును విశేషణము లందును ప్రశంసలుందును విరుదు లందును ప్రవర్తనము లందును సాధించిన పునకార్యము లందును రచించిన కావ్యము లందును కాల నిర్ణయము లందును కర్తృత్వ నిర్ధారణము లందును కావ్య పౌర్వాపర్య నిర్దేశము లందును కవిరాజైలి కతివమోదాహరణము లందును ఇవి యెల్ల కవుల చరిత్రకు ప్రధాన నిషయములు సాహిత్యచరిత్రకు ఉపేక్షాత్ర ప్రాయములు.

ఉదాహరణమునకు ఆదికవి సన్నయ గురించి కవుల చరిత్రయందుందు విషయమిది సన్నయ రాజరాజసరేంద్రుని కులబ్రాహ్మణుడు ముద్గలసగోత్రుడు. ఆపస్తంబ సూత్రుడు పర్షిమగోదావరిజిల్లా తణుకు రాలూరా గ్రామమునందు యక్షము చేసినట్లు పరమారాధాస్థానము కలదు గమ్యస్థానము రాజ మహేంద్రవరము రాజరాజ సరేంద్రుని ఆస్థానకవి రాజరాజ సరేంద్రుడు పంగి రాజ్యాధిపతి తూర్పు చాళుక్యరాజు రాజధాని రాజమహేంద్రవరము సన్నపాద్యుడు అచిరకాలపరమరత్నము విపుల శబ్దశాసనుడు సంపాతాశ్యానుడు పరమవిజ్ఞాన నిరతుడు లోకజ్ఞుడు సచ్చరిత్రుడు సంస్కృతాంధ్రుడు. సర్వ సర్వజ్ఞుడు. బుద్ధికి బృహస్పతి రాజరాజ సరేంద్రుని ఆనతిని తెనుగున మహాభారత సంపాద రచన బంధుడు. అతని సహాధ్యాయుడు నారాయణదత్తు లోకయి నిర్వహించెను.

నారాయణభట్టునకు రాజరాజ సరేంద్రుడు 1050 వ సంవత్సరమునందు కోనసీమ లోని నందమూడిని అగ్రహారముగ దానము చేసెను. దానశాసనమును సన్నయ భట్టు రచించెను. కావున సన్నయ చారిత్ర రచనాకాలము 1050 తర్వాత కావల యును. రాజరాజ సరేంద్రుని రాజ్యాంతరాలము 1062 వ సంవత్సరము సన్నయ రచన అరణ్యపర్వము నందు ఆగిపోయెను. సన్నయ ఆంధ్ర కవిత్వనిశారదుడని తిక్కన, గాథప్రతిభుడని శ్రీనాథుడు, వాగనుశాసనుడని భట్టుమూర్తి ప్రశంసించిరి. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, అష్టాక్షరము, అంద్రవిజయమును, చాముండికావిలాసము అదికవి సన్నయభట్టు రచించినవి కావు. ఇత్యాదివిషయములు కవులచరిత్రయందు సప్రమాణనిరూపణములుగ, సంభాష్యసమన్వయములుగ నవివరముగ ఉండును. అందుకు దేశచరిత్ర, శాసనములు, ఆవతారికలు, ఆత్మసాద్యంతపద్యగద్యములు, ఆంతరంగిక విశేషములు మొదలైనవి ఆధారము లగును. కొన మెఱుపు సన్నయ శైలికి నాలు గైదు రేదా పది పదియేను పద్యము లుండును.

కవుల చరిత్రలోని కవి చరిత్రాంశములు, కావ్యచరిత్రాంశములు సంగ్రహముగ సప్రయోజనముగ సాహిత్యచరిత్రయందుండును ఇది సామ్యము. శైలి శబ్దము విస్తృతార్థము కలది శయ్యా హస్తప్రమే గాక, కఠితా రీతియెల్ల శైలి విశేషములే. శయ్యాహస్తమైన శైలికి కతివయోదాహరణములు కవుల చరిత్రయందుండును. కఠితారీతులన్నిటికి చిల్లేషదాత్మకముగ సమన్వయరూపమున విపులోదాహరణములు సాహిత్యచరిత్రయందుండును ఇది భేదము. ఇంతవఱకు కవుల చరిత్రకు, సాహిత్య చరిత్రకు సంవాదము కలదు ఇంతకంటె పార్థక్యము, సార్థక్యము కలది సాహిత్యచరిత్ర.

సాహిత్య మొక స్రవంతి పండిది ²⁷ భావధార ఏకధార కాదు ప్రవాహము. అది పరిణామశీలము నది ప్రవాహదశలో మలుపులు తిరుగును ఉపనదులను కలుపుకొనును మహానది అగును తీరభూములను తీర్థ భూతము సేయును దూర భూములను సస్యసంపన్నము సేయును సాహిత్యము పరిణామదశలో మార్పులు చెందును అస్యప్రభావములకు రోసగును మహాసాహిత్యమగును జాతిని చిరంజీవము సేయును నిద్రాశువులను మర్కటములు ఏవనిధిమైన సాహిత్యపరిణామవికాస మును సాహిత్యచరిత్ర ప్రతిపాదించును అంతేకాదు సమాజమునకు సాహిత్య మునకు వివిధప్రతిబింబ సంబంధము కలదు సమాజము పూర్వము రాజాధీనము ప్రస్తుతము ప్రజాధీనము రాజాధీనమైన సమాజమునందు సాహిత్యము ప్రజాపిత మును పరోక్షముగ కాంచుచును ప్రజాధీనమైన సమాజమునందు సాహిత్యము

ప్రజాపితమును ప్రత్యక్షముగ లక్షించును సమాజమునుబట్టి సాహిత్యము. రాజాధీనమైన సమాజములోని సాహిత్యమునకు చారిత్రిక నైపత్య ముండును ప్రజాధీనమైన సమాజములోని సాహిత్యమునకు ఉద్బింబమునై పత్య ముండును ఆ నైపత్యములను సాహిత్యచరిత్ర వివరించును

తెలుగు సాహిత్యమునందు ఆంధ్రీకరణములు కలవు స్వతంత్రకావ్యములు కలవు ఆంధ్రీకరణములైన కావ్యముల ఆంధ్రీకరణవిధానమును సాహిత్యచరిత్ర సోదాహరణనిరూపణను సేయును స్వతంత్రకావ్యములస్వతంత్రసరణిని సహేతుక సమన్వయము సేయును అంతేకాదు సమాసధర్మము కల కవులు లుందురు సమానేతివృత్తము కల కావ్యము లుండును సదృశకవుల, సమానేతివృత్తకావ్యముల రారతమ్యపరిశీలనమును సాహిత్యచరిత్ర రావించును పూర్వకవుల ప్రభావము తర్వాతి కవులపై ఉండును సమాజము పూర్వరనిరాచర్యజీవితకరణమును సాహిత్యచరిత్రకు పురస్కారము సాహిత్యము బహురూపము అనేకప్రక్రియాత్మకము ప్రక్రియావైవిధ్యమును సాహిత్యచరిత్ర ప్రస్తవించును కవి ఆత్మీయత కావ్యమునందు ప్రతిఫలించును ఆత్మీయవాదపరిపలనమును సాహిత్యచరిత్ర ఆవిష్కరించును

ఉదాహరణమునకు ఆదికవి సన్నయగుణించి సాహిత్యచరిత్రయందు విషయ మిది ఆదికవి సన్నయ ఆదికావ్యమైన రామాయణమును కాక భారతమును రచించుటకు హేతుభూతమైన చారిత్రికనైపత్యము, సామాయజభట్లు సహసర్వహణము, భారవాంధ్రీకరణపద్ధతి, సంహితారచనరణి, ప్రసన్నకభారగితార్థయుక్తి, అక్షరరమ్యత, నానావిధిార్థసూత్రసిఫిశేషణార్థము, శైలి, అస్మీయత, భారతవాంధ్రీకరణములోని పూర్వకవిరాచర్యము, కావ్యపత్యము తీర్చిదిద్దిన విధము, అది ప్రతిఫలించిన అనంతరకావ్యపద్ధతి, సమన్వయించిన తదనంతరకావ్యపద్ధతి క్రమముగ సాహిత్యచరిత్ర సంతరించు పరిణామనికానము.

ఒక విధముగ కవుల చరిత్ర సాధనము సాహిత్యచరిత్ర సాధ్యము మఱొక నిధముగ కవుల చరిత్ర సోపానపరంపర సాహిత్యచరిత్ర మహాసాధము కవుల చరిత్ర కావ్యసంపదను తెలియ జేయును సాహిత్యచరిత్ర కావ్యసారమును కాది వదపోయును సాహిత్యవిరాసమును సావార్కరింపజేయును

సాహిత్యచరిత్ర చేతచరిత్రను దేదీప్యమానము సేయును జాతి సంస్కృతిని శాగ్రతము సేయును వ్యక్తి చైతన్యమును వృద్ధిపఱుచు సేయును రావ్యపరనో లేజము కలిగించును సూతనకావ్యస్పృష్టిని సూచి పట్టును ఇది సాహిత్యచరిత్ర ప్రయోజనము ఇంత ప్రయోజనము కవుల చరిత్రను అంచని ఫలము లయినను కవుల చరిత్ర ఫలమే సాహిత్యచరిత్ర

యుగవిభాగము

ప్రతిగ్రంథమునకు ప్రత్యేకవిభాగము లుండును అది నిర్ణయింపఁబడును కాదు. ప్రయోజనాత్మకము. అలంకారప్రాయము కాదు ఉద్దేశపూర్వకము. అర్థవంతము. ఒక్కొక్క విభాగమునకు ఒక్కొక్క విషయ ముండును అది స్వయంసమగ్రము. సమ్యగవగాహనానుకూలము. అంతస్ఫుటము వినా అన్యవిభాగనిరపేక్షము ఒక విభాగములోని విషయము మఱొక విభాగములోనికి సంక్రమణము చెందిన స్పష్టత కొరతను అంతేకాదు ప్రతి విభాగమునకు ప్రత్యేకధర్మ ముండును అది వ్యత్యస్తమైన అవ్యవస్థ ఏర్పడును ప్రత్యేకధర్మపరిష్కములైన, ప్రత్యేకవిషయ ప్రతిపాదకములైన ఆంగ్లసాహిత్యచరిత్రలోని విభాగములను “ఏకైక” అందుచు అవి యుగములని ఆంగ్లసాహిత్యచరిత్రలోని వ్యవహారము సాహిత్యచరిత్రలోని యుగములు కృతతేతాద్వాపరకలియుగముల వంటి యుగములు కావు కాని కాలమానములే. వట్టి కాలమానములు కావు. సాహిత్యపరిణామదశానుబంధములైన కాలమానములు. అట్టి యుగవిభాగమే ఆంగ్లసాహిత్యచరిత్రకు అనువైనది

స్థూలవిభాగము

సహస్రవసంతవికసితమైన, విలసిల్లమైన తెనుగు సారస్వతసందనవనమును స్థూలముగ చూచిన రెండు విధములుగ కనిపించును. ఒక విధము పూర్వ సాహిత్యము. మఱొక విధము నవ్యసాహిత్యము పూర్వసాహిత్యముకంటె పుర్వగూతమైనది నవ్యసాహిత్యము పూర్వసాహిత్యము పూర్వధర్మానుసారమైనది. నవ్యసాహిత్యము నవ్యధర్మానుసారమైనది. కాబట్టి పూర్వయుగము, నవ్యయుగము అను యుగవిభాగమునకు అవకాశము కలదు అట్టి యుగవిభాగము స్థూలవిభాగము.

ఇది స్థూలదృష్టికి సుసంగతము. సూక్ష్మదృష్టికి సుసంగతము కాదు. పూర్వసాహిత్యము పూర్వధర్మానుసారమైనను, ఒక్క మూసను బోత బోసినది కాదు. అచాంతరభేదములు అనేకములు కలవు నన్నయభట్టు మొదలు చిన్నయసూరి వఱకు సాహిత్యస్రవంతి అనేకపర వామభంగిమలను ధరించినది. నవ్యసాహిత్యమునందును అచాంతరభేదములు కలవు అవి స్థూలవిభాగమున అభిద్యక్తము కావు. సర్వపరిణామదశలను స్పష్టము సేయు సూక్ష్మవిభాగము సాపేక్షము

కాలవిభాగము

కాల విభజింపబడి మూడు భాగములు కలవు ²⁸ 1500 వ సంవత్సరము వఱకు ప్రథమభాగము 1501 వ సంవత్సరమునుండి 1700 వ సంవత్సరము వఱకు ద్వితీయభాగము 1701 వ సంవత్సరమునుండి 1900 వ సంవత్సరమువఱకు తృతీయభాగము ప్రథమభాగములోని కవులు పూర్వకవులని, ద్వితీయభాగములోని కవులు మధ్యకాలపు కవులని, తృతీయభాగములోని కవులు ఆధునిక కవులని కూడ ఈ విభాగమునందు కలదు కాబట్టి పూర్వయుగము, మధ్యయుగము, ఆధునిక యుగము అను యుగవిభాగమునకు అవకాశము కలదు అట్టి యుగవిభాగము కాలవిభాగము

ఇది స్థూలదృష్టికి కూడ సుసంగతము కాదు ఇందలి పూర్వయుగములోని సాహిత్యమును ఒక్క విధము కాదు బహువిధము మధ్యయుగములోని సాహిత్యమును ఏకవిధముకాదు నైకవిధము. అందేరాదు బెలుగు సాహిత్యము పదునాఠవ శతాబ్దిని పరమొన్నతమైనది. పదునేడవ శతాబ్దిని పతనోన్ముఖమైనది. అది ప్రస్తుతము కాదు 1701-1900 కాలము ఆధునికయుగము రానేకాదు. ఆధునికయుగ మన్న కాలమున ఆధునికశబ్దము సాహిత్యార్థము కలది లేదనియు కాలసూచకము నేడు ఆధునికశబ్దము విశేషార్థము కలది ప్రధానముగ గుణ సూచకము పూర్వసాహిత్యముకంటె పృథగ్పూర్వమున నవ్యసాహిత్యము వెలసిన నవ్యయుగమే ఆధునికయుగము అది 1875 ప్రాంతమునుండి ఆరంభమైనది. 1701-1900 వఱకు బెలుగుసాహిత్యము ఒకచోట వుట్టి లేదు తమిళకర్ణాట దేశములందును తలమొత్తినది కాబట్టి కాలవిభాగమును ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రకు అనువైనది కాదు

ప్రక్రియాపరమైన యుగవిభాగము

1500 వ సంవత్సరము వఱకు గల కాలమును పురాణయుగమని కాని, భాషాంశుకరణకాలమని కాని చెప్పదగునని, తర్వాతి కాలమునుండి ప్రబంధయుగ మని చెప్పవచ్చునని మఱొక అభిప్రాయము కలదు. ²⁹ ఇది నిమిత్తముగ ఆధునిక యుగమును గద్యయుగమనుటయును కలదు. కాబట్టి పురాణయుగము, ప్రబంధ యుగము, గద్యయుగము లేక వచనయుగము అని యుగవిభాగము చేయుటకు అవకాశము కలదు అట్టి యుగవిభాగము ప్రక్రియాపరమైన యుగవిభాగము.

ఇది స్థూలదృష్టికి ఇంచుక సంగతము. సూక్ష్మదృష్టికి అసంగతము. అంతేకాదు. బహుదోషబంధురము భాషాంతరీకరణము ప్రక్రియాభేదము కాదు. అది 1500 తర్వాత ఆగిపోలేదు భాషాంతరీకరణము సంస్కృతగ్రంథములకు పరిమితము కాదు సర్వభాషా గ్రంథములకును పర్యాప్తము. అది నెడను కలదు. పురాణములన అష్టాదశపురాణములు అవి కావ్యభేదములు కావు గ్రంథభేదములు. 1500 పూర్వము అష్టాదశపురాణములన్నియు తెలుగు సేయఁబడలేదు. 1500 తర్వాతను తెలుగు సేయఁబడినవి భారతరామాయణములు పురాణములని నన్నయ భారతమునందు తలదు బసవపురాణము కలదు ఇవి పురాణసంక్షిప్తములచే కాని, పంచలక్షణలక్షితములైన అష్టాదశపురాణములవంటి పురాణములు కావు పూర్వచరితములు మాత్రమే ఇతిహాసములు, కావ్యములు, ద్విపదకావ్యములు, స్వతంత్ర కావ్యములు, కథాకావ్యములు, ఉదాహరణములు, శతకములు, రగడలు, పెచనములు సంకీర్తనములు, వీరగాథలు, చాటువులు మొదలైన బహుప్రక్రియలు వెలసిన కాలము, పురాణయుగము కాదు 1501—1900 మధ్య ప్రబంధములు పరశ్శతయుగ వెలువడినను, అన్ని ప్రబంధములును ఒక విధము కాదు. పదునాఱవ శతాబ్ది ప్రబంధములు ఉత్తమప్రబంధములు, పదునేడవ శతాబ్ది ప్రబంధములు మధ్యమ ప్రబంధములు పదునెనిమిది పందొమ్మిది శతాబ్దిల ప్రబంధములు అధమ ప్రబంధములు ప్రబంధ మొక ప్రక్రియాభేదము కాదు స్వతంత్రకావ్యములు మాత్రమే పదునాఱవ శతాబ్దినుండి పందొమ్మిదవ శతాబ్దివఱకు స్వతంత్రకావ్యముల వెలువడలేదు పురాణములును పుట్టినవి అనేక పురాణములు పదునాఱవ శతాబ్ది నుండియే అవతరించినవి, పూర్వప్రక్రియలెల్ల కొనసాగినవి నూతనప్రక్రియలును వెలసినవి శ్లేషకావ్యములు ద్వ్యర్థికావ్యములు, వచనకావ్యములు, యక్షగానములు మొదలైనవి ఒక ప్రక్రియతర్వాత మఱొక ప్రక్రియ అవతరింపలేదు ఆధునిక యుగమునందును అనేకప్రక్రియలు కలవు అన్ని ప్రక్రియలును అన్ని కాలము లందును పరిణామవశలనందించి ప్రాధాన్యవిషయ బలవదాకృష్టము కాబట్టి ప్రక్రియాపరమైన యుగవిభాగమును నిర్ణయము కాదు

రాజనామాశ్రయ యుగవిభాగము

“చాళుక్యచోడయుగము (1000—1200), కాకతీయయుగము (1200—1380) చెడినాయక కర్ణాటకకావ్యయుగము (1380—1500) శ్రీ రాయలయుగము 1500—1600) అని ఒక నిర్దేశము కలదు. ³⁰ కాబట్టి చాళుక్యయుగము, కాకతీయ

యుగము, పచ్చనాయక రెడ్డిరాజులయుగము, విజయనగరరాజుల యుగము, నాయకరాజుల యుగము అని యుగవిభాగము చేయుటకు అవకాశము కలదు. ఇది రాజనామాలయ యుగవిభాగము.

ఇందు రాయలయుగము వినా ఇతరయుగములు రాజనామాశ్రయములు కావు రాజవంశనామాశ్రయములు. చాళుక్యచోడయుగ మనగా చాళుక్యచోళుల యుగము కాదు. చాళుక్యుల, చోళుల యుగము. రాకతీయయుగము 1280 వరకు లేదు 1222 వఱకు కలదు రెడ్డియుగము 1280 నుండి కాదు స్థూలముగ 1224-25 నుండి రాయలయుగము 1250 వఱకు సాగదు 1300 వఱకు మాత్రమే సాగును అనంతరము నవాబులయుగము, నాయకరాజులయుగము అనవలయును కాని, ఆంధ్రదేశమును అఖండముగ కాలానుక్రమణికను రాజవంశము లేచాడును పరిపాలింపలేదు ఖండములుగ ఏకకాలమునందు ఎన్నో రాజవంశములు పరిపాలించినవి అన్ని రాజవంశములును, అందఱు రాజులును ఆంధ్ర సాహిత్యవికాసమునకు దోహదము చేయలేదు కాలానుక్రమణిక లేని, కార్యకారణ సంబంధము లేని రాజవంశనామాశ్రయయుగవిభాగము నిరుపయోగము కార్యకారణసంబంధమునుబట్టి రాజనామాశ్రయయుగవిభాగము చేసిన రాజరాజనరేంద్ర యుగము, మనుమసిద్ధియుగము, ప్రోలయవేమారెడ్డియుగము, పెదకోమటి వేమారెడ్డి యుగము, మొదటి దేవరాయలయుగము, శ్రీకృష్ణదేవరాయల యుగము, రఘునాథ రాయల యుగము- ఇత్యాదియుగము లేర్పడును. ఇందు ప్రోలయవేమారెడ్డి మొదలు మొదటి దేవరాయలవఱకు కాలమొకటే. శివకవులరు రాజనామావకాశము, రాజవంశ నామావకాశము లేదు వారు రాజాశ్రయములు కారు ఆధునికయుగమునకును అంతే. రాజులు లేరు. రాజవంశములు లేవు. ఇంతరు రాజులు, రాజవంశములు కొందఱు కవులను పెంపొందించుట వాస్తవము. అందఱు రాజులు, అన్ని రాజవంశములును కవులను పోషించుట కవులై సాహిత్యమును సృష్టించలేదు. సాహిత్యసృష్టికర్తలైన కవి రాజులను రాదని, కవిహీనులైన కాని, రాజుల పేర, రాజవంశముల పేర యుగ విభాగము చేయ వలసిన అవశ్యకము లేదు. చేసిన, కాలానుక్రమణిక లేని యుగ విభాగమది యుగ నిర్మాగప్రయోజనమునకే విరుద్ధము. కాలానుక్రమణిక చరిత్రకు వెన్నెముక ఆంధ్రదేశచరిత్రకు కాలానుక్రమణిక లేకపోవుట సహజము. ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకు లేకుండఁజేయుట కృతకము.

అనువైన యుగవిభాగము

సాహిత్య చరిత్రకు పరిణామక్రమవికాసము జీవనాది. అది కాలానుక్రమణికను అపేక్షించును. పరిణామకారకుడైన కవి పూర్వరంగ ప్రవర్తకులైన పూర్వ కవుల పూజాఫలమును అందుకొని సూత్రదాడియై, కవితాసరస్వతిని సూరస వేషాలంకృతను జేసి, సాహిత్యరంగమున ప్రవేశపెట్టి సృత్యమాడించును. సమ కాలిక కవులు పారిపార్శ్వకు లగుదురు. అనంతరకాలిక కవులును అదృశ్య ప్రేక్షకులై అనుసరింతురు. అట్టి కవి యుగకర్త సమాన ధర్మము కల సాహిత్య కాలము యుగము సాహిత్య స్రవ్య మాత్రమేగాక పరిణామ ద్రవ్యమువైన కవి పేరేటి యుగవిభాగము యుగ కర్తృగౌరవాపాదకము మాత్రమే కాదు; యుగ సాహిత్య తత్త్వప్రతిపాదకము. కాలానుక్రమణిక మూలాధారము. సప్రయోజనము స్పష్టము. నిర్దిష్టము. నిర్దుష్టము ఆంధ్ర సాహిత్యచరిత్రకు అనువైన యుగవిభాగము: ఆ యుగవిభాగమిది 31 .

1.	ప్రాజ్ఞన్నయ యుగము	—	—	1050.
2.	నన్నయ యుగము	—	1051	— 1100.
3.	శివకవి యుగము	—	1101	— 1250
4.	తిక్కన యుగము	—	1251	— 1800.
5.	ఎఱ్ఱన యుగము	—	1801	— 1880.
6.	శ్రీనాథ యుగము	—	1881	— 1500.
7.	రాయల యుగము	—	1501	— 1600
8.	దక్షిణాంధ్ర యుగము	—	1601	— 1855.
9.	క్షీణ యుగము	—	1801	— 1874
10.	ఆధునిక యుగము	—	1875	—

ఇది ప్రసిద్ధమైన, ప్రసిద్ధ కవిపరమైన, ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రకు అనువైన, తెలుగు సాహిత్య చరిత్రకు తీరు, తెన్ను కల యుగవిభాగము ఇందలి కాలములు ఇప్పటివి

• ప్రాజ్ఞన్నయయుగ మనుటకు కారణము కవి అభావము. శివకవియుగ మనుటకు కారణము శివకవియుగములోని కవులందఱును ఒకే కోవకు చెందిన వారగుట శ్రీనాథ యుగమునకు సంధియుగమని, ప్రబంధ పూర్వయుగమని, 32 రాయల యుగమునకు ప్రబంధయుగమని నామాంతరములు కలవు.

సంధియుగమునకు సంజ్ఞ ఆంగ్లసాహిత్యచరిత్రలోని "ఏ జె ఆఫ్ ట్రాన్సిషన్" కు అనుకరణము ఆంగ్లసాహిత్యమునందు ఒక మహాకవి అ స్తమించి, మరొక మహాకవి ఉదయించు వఱకు ఏ మహాకవియు లేని తన్మధ్యకాలమును ఏ జె ఆఫ్ ట్రాన్సిషన్ అందుచు శ్రీనాథ యుగమునందు శ్రీనాథుడు, పోతన, చేమన, అన్నమరాయలు మొదలైన మహాకవులందఱో కలదు అట్టి శ్రీనాథ యుగమునకు ఆంగ్లసాహిత్యములోని అర్థము సంగతులు రాదు అందుచు శ్రీనాథ యుగమునందు తత్సూర్యమైన ఎఱ్ఱున యుగమునకు తర్వాతి యుగమైన రాయల యుగమునకు సంధి సంధానము కలదు గావున సంధియుగమును సమన్వయము కలదు. పూర్వోత్తరయుగములకు సంధి సంధానము ప్రతియుగమునందు సంభవము, ప్రత్యేక వివక్ష ప్రయోజనరహితము

రాయల యుగమునకు ప్రబంధయుగమును ప్రసిద్ధ వ్యవహారము కలదు. అది ప్రబంధ మొక ప్రక్రియా భేదమును అపసీధాంతమువలన ఆవిర్భవించినది. ప్రక్రియా భేదమును ప్రబంధ లక్షణములు ఎఱ్ఱున యుగమునందు బీజప్రాయమై, శ్రీనాథయుగమునందు విందుభూతమై రాయల యుగమునందు పతాకస్థాయినందినవి అది పరిణామక్రమ వికాసము అంతఃసూత్రమున శ్రీనాథయుగమును ప్రబంధ పూర్వయుగమని, రాయల యుగమును ప్రబంధయుగమని అనవలసిన అవశ్యకము లేదు అంతేకాదు శవిపరమైన యుగ విభాగమునందు మఱల ప్రక్రియాపరమైన యుగనిర్దేశము ప్రణాళికా విరుద్ధము.

సన్నయ యుగమునకు సన్నయ, తిక్కన యుగమునకు తిక్కన, ఎఱ్ఱున యుగమునకు ఎఱ్ఱున, శ్రీనాథ యుగమునకు శ్రీనాథుడు, రాయల యుగమునకు రాయలు యుగకర్తలు రాయలన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు. అతడు విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశ్వరునిగ కాక, అసుక్తమూల్యుడొక ర్తగ, సాహితీ సార్వభౌమునిగ యుగకర్త ఇది కవిపరమైన యుగ విభాగమునకు అనుగుణము ఇర దక్షిణాంధ్ర యుగమునుటకు హేతువు స్థలభేదము. ఆంధ్రదేశము సీమవదులను దాటి తమిళ కర్ణాట దేశములందు అభివృద్ధి చెందిన ఆంధ్ర సాహిత్యమునకు శృంగగ్రాహికగ స్థలపరమైన యుగనిర్దేశము అదే కాలపాన ఆంధ్రదేశమునందు షీణయుగము. ఇది గుణపరమైన యుగనిర్దేశవం షీణ దక్షిణాంధ్ర యుగములు రెండును షీణ లక్షణ లక్షితములే ఆధునికయుగము ఆధునికరాగుణ విశిష్టము. ఇది కాలపరమైన యుగనిర్దేశము కాదు. గుణపరమైన యుగ నిర్దేశము.

ప్రాజ్ఞాన్నయ యుగము

తెలుగు పదములు

చక్రత్రకు అందిన మొట్టమొదటి తెలుగు పదము నాగబు¹ అది అమరావతి శిలాశాసనము లిపిని బట్టి కాలము రెండవ శతాబ్ది కాని, అది తెలుగుపదము కాదని, నాగబుద్ధాచార్య నామైకదేశమని ఒక అభిప్రాయము కలదు.² “ఈ శాసనము వెనుకఁ గాని, ముందు గాని, క్రిందఁ గాని మీదఁ గాని యింక నక్షరములు లేవు... ఉండఁజేమో యని యనుమానించుట కవకాశము లేదు ఈ తాళి పై భాగము గొప్ప శిల్ప చిత్రము గలదిగా నుండవలెను” అని శాసన ప్రకాశకల అభిప్రాయము.³ కాబట్టి నామైకదేశము కాజాలదు నామమే తెలుగు పదమే శాసనము పైభాగమున గల శిల్పము నాగశిల్పము కావచ్చును శిల్పము క్రింద పేరు చెక్కుట నాటి పద్ధతి అశోకుని పదనాల్గవ శిలా శాసనము కాశ్మీరిల దీర్ఘరముఖమున ఏనుగు దొమ్మి, దాని క్రింద “గజతమ” మను లేఖనము కలదు.⁴ గజతమమన ఉత్తమగజమని అర్థము. నాగబు తెలుగు పదమైనను అచ్చ తెలుగు పదము కాదు. సంస్కృతసమము. నాగ-సంస్కృత ప్రాతిపదిక బు-తెలుగు ప్రథమైక వచన విభక్తి ప్రత్యయము మువర్తకమునకు పూర్వరూపము లది రెండవ శతాబ్దికే సంస్కృతసమములు ప్రచురముగ కలవని సూచించున.

ఇంతకంటె బహుపూర్వమే క్రీస్తుపూర్వము మూడవ శతాబ్ది మాలకొండ శాసనమునందు, క్రీస్తుపూర్వము రెండవ శతాబ్ది శాలిహండము శిథిల పాత్ర శాసనమునందు తెలుగు పదములు, క్రీస్తు తర్వాత రెండవ శతాబ్ది శాతవాహనల వెండి నాణెముల మీద తెలుగు భాష, తెలుగు ఛందస్సు కలవని మంత్రక అని ప్రాయము కలదు⁵ అవి తెలుగు పదములు కావు, తెలుగు భాష, తెలుగు ఛందస్సు కావు.⁶

ప్రథమ శతాబ్దిని హాలుడు సంకలనము చేసిన గాధాసప్తశతీయందు తెలుగు పదములు కలవని ఇంకొక అభిప్రాయము కలదు⁷ అవి కూడ తెలుగు పదములు కావు⁸ అంతేకాదు. ప్రథమ శతాబ్ది గాఢాశప్తశతీ యధాతథముగ లభింపలేదు.

ఉపలబ్ధమైన గాథా సప్తశతీయందు ఐదవశరాద్వి ప్రవరసేనుని గాథలు నాలుగు కలవు (01-1, 2-3, 8-3, 98-3) పదొకండవ శరాద్వి భోజాని (భోజకుడు) గాథలు రెండు కలవు (99-3, 20-4) కాబట్టి గాథాసప్తశతీ నిర్ధారక సాధనము కాదు.

రెండవ శరాద్వి వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమావి ఇంగిలిగుండు, శాసనమునందు “కుమారదరస గామే వేపురకే వధవెన.. తళాకమ్ భానిరమ్” అని కలదు. “కుమార దత్తస్యగ్రామే వేపురకే వాస్తవ్యస... తళాకమ్ భానిరమ్” అని సంస్కృతచ్ఛాయ కుమారదత్తుని వేపురక గ్రామమునందు తళాకము త్రవ్వఁబడినదని అర్థము ఇందలి వేపురక శబ్దములోని ‘క’ స్వార్థప్రత్యయమని, వేపుర అనగా వేపారు తెలుగు పదమని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁹ కావచ్చును

మూడవ శరాద్వినుండి ఆరవ శరాద్వి వలకు సంస్కృతప్రాకృత శాసనము లందు గ్రామనామములు, మనుష్యనామములు, తెలుగు పదములు కలవు.¹⁰ విజిపర, కుడూర, చిల్లరెక, కొండక మొదలైనవి గ్రామనామములు. గొల, కొట్ట, అతుక, కొట్టి మొదలైనవి మనుష్యనామములు.

వచన శాసనములు

ఆరవ శరాద్వినుండి తొమ్మిదవ శరాద్వివఱకు కేవలము తెలుగు వచన శాసనములు కలవు అందు రేనాటి చోళుల శాసనములు మొదటివి. అందును కలమళ్ళ శాసనము మొట్టమొదటి శాసనమని, ఎల్లగుడిపాడు శాసనము మొట్టమొదటి శాసనమని అభిప్రాయ భేదములు కలవు¹¹ ఆ రెండు శాసనములందును రాలినిర్దేశము లేదు రిషి స్వరూపమును బట్టి రెండు శాసనములకును రాలము 575-600 అని శాసన ప్రకాశకుల సూచనము¹² అకారాద్యసక్రమణికను ఆ శాసనములివి.¹³

ఎల్లగుడిపాడు శాసనము

“స్వస్తిశ్రీ ఎరికల్ ముత్తరాజుల్ల కుణ్డికాళ్ళు [ని]వఱుకాసు ఇచ్చిన పన్నస. దుజయరాజుల ముత్తరాజులు సప్రసియముత్తరాజులు వల్లవదుకరాజులు సక్షికాసు ఇచ్చి [స] పన్నస్య కొట్టంబున పాలక కుణ్డికాళ్ళు ఇచ్చిన పన్నస. ఇరువది యాదినాల్కు మఱున్తులు నేల.”

ఎకకల్ = వంశనామము? = ఎకకల ముత్తురాజు = పేరు లేక ముసలిరాజు
 కుట్టికాళ్ళు = కుండిపాదులు కుండి బొద్దసంన్యాసి పేరు కాళ్ళ పాదార్థకగౌరవవాచ
 కము నివలు కాను = నివముగాను నివము నివాపశబ్దభవము కావచ్చును తర్పణమని
 అర్థము పన్నస. = దానము అనంతరశాసనములందు దత్తి, దానము అని కలదు.
 అది పంచాశత్ శబ్దభవమైన ఏబది అగును ఇచ్చినది ఇరువదినాలుగని ఇందే కలదు,
 వల్లవదుకరాజులు = వల్లవయువరాజులు, సశి = సాక్షి కొట్టంబు = గ్రామసము
 దాయము బోయకొట్టములు ప్రసద్దము పాఠకు = బ్రాహ్మణుని ముఱున్తులు =
 నేల కొల నాసము ఎకకల ముత్తురాజు కుండి అను బొద్దసంన్యాసి తర్పణ మిచ్చు
 సందర్భమున బ్రాహ్మణుని భూదానము సేయుట శాసనవిషయము

కలమల్ల శాసనము

“..... కల్ ము [తు]రాజు ధనంజయులు రేనాణ్డు ఏళనే చిలు
 మ్మూరి రేవణకాలు [పం]పు చెన్నురు కాజు అణికళా [డి]ణ్ణవారు ఊరి
 పచ్చమహాపాతకనకు—”

ఇందు కల్ ముందు స్వస్తిశ్రీఎకకల్ అని ఉండును ధనంజయులు =
 ధనంజయుడు, ఏళన్ = ఏలన్ = ఏలుచుండగా చిలుమ్మూరి = చిలుమ్మూరి.
 గ్రామనామము రేవణకాలు = రేవణపాదులు—పంపు = పనుపు = ఆనతి చెన్నురు =
 చెన్నురు కాజు = కాచు = కాపాడు అణికళా = అణికళ గ్రామనామము.
 ఊరిణ్ణవారు = ఊరిండ్లవారు = ఊరి గృహస్థులు పచ్చమహాపాతకనకు = పంచమహా
 పాతకునకు ఇది శాస్త్రోక్తి ఎకకల ముత్తురాజు ధనంజయుడు రేనాడు ఏలుచుండగా,
 చిలుమ్మూరి రేవణపాదుల ఆనతిని చెన్నురు కాపాడు అణికళగ్రామములోని ఊరి
 మొత్తము గృహస్థులు చేయవలసిన పని (అది బుప్తమైనది) శాసనవిషయము

ఇట్లు ఆరవ శతాబ్దమునండి రేనాచి బోళల శాసనములు తెలుగునందు కలవు
 అవి వచనశాసనములు ఏడవ శతాబ్దమునండి తూర్పుచాళుక్యుల తెలుగువచనశాసన
 ములును కలవు ఆరవ శతాబ్ది చతుర్థపాదమునండి తొమ్మిదవ శతాబ్ది పూర్వార్థము
 వఱకు ఇతరుల తెలుగు వచనశాసనములు కూడ కలవు

తెలుగు వచనశాసనములందు తెలుగు పద్యలక్షణములు ప్రదర్శించుట
 ప్రయత్నపూర్వకము బలవదాకృష్టము.

పద్య శాసనములు

తొమ్మిదవ శతాబ్దినుండి తెలుగు పద్య శాసనములు కలవు. అందు తూర్పు చాళుక్యుల పద్య శాసనములు అగ్రగణ్యమునానములు మొట్టమొదటి తెలుగు పద్య శాసనము గుణక విజయాదిత్యుని సేనాని పండరంగని పేరిది అద్దరి శాసనము. ఆ శాసన పద్యమిది ¹⁴ :

“పట్టంబు గట్టిన ప్రథమంబు నేణ్ణు బలగవ్వంబు బొప్పంగఁ బైరేచి సేన
పట్టంబు గట్టిన ప్రథమ బజ్జరంగు బజ్జిన సమత్తపడ వతో బోయ
కొట్టంబు ల్బుట్టెణ్ణు గొణి వెంగి నాణ్ణి గొళల్చి యా త్రిధుపనాంకుశబణ నిల్చి
కట్టెపు దుగ్గంబు గడు బయల్పేసి కడ్డుకూ ర్చెబవాడ గావిచ్చొమెచ్చి.”

ఇది తరువోజు పద్యము. ఇందు ప్రాచీనలేఖన పద్ధతి, లేఖక దోషములు కలవు నేణ్ణు = సేనా, బలగవ్వంబు = బలగర్వము గట్టించి = గట్టించి. సమత్త పడవతో = సామంత పడవతో కొట్టంబుల్బుట్టెణ్ణు = కొట్టముల పండెండు. నాణ్ణి = నాణి. గొళల్చి = గొలిచి, త్రిధుపనాంకుశబణ = త్రిధుపనాంకుశమున. శాసనము నందు కాలము పెద్ద రిపిన్వరూపమున బట్టి శాసనకాలము 800 ప్రాంతమని శాసన ప్రకాశకుల నిర్దేశము తొమ్మిదవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థములోని దగును.

పండరంగని విజయ పరంపరను తెలుపు కందుకూరు శాసనమును పద్య శాసనము. సీసపద్యము పరిష్కృత శాసన పద్యమిది ¹⁵ :

“శ్రీసీరవద్మండల చిత్తతాతనఁబడు
శివపదపరభక్తి సేవితం డ
భిలుడు నన్వతరిపుబలు చా వధరాధ
యం డయోగ్య శిఖాససుం డగణిత
దానానముడు గణ

..... అయిండు సా ససుం
డను బండరం గుర్చి ననియుఁ గాంచి

కొలది లేని కొట్టములు వొడిచి గుణక

జాత వ్యపాతి సలరితముగ

.....

.....”

ఇందు ఎత్తుగీతము ఆటవెలది శాసనకాలము 848-49 అని సూచింపబడినది కాని పండరంగడు కొలది లేని కొట్టములు కూలగొట్టినట్లు శాసనమునందు కలదు. గావున, అచ్చం శాసనము కంటె అనంతరకాలికమగును.

చాళుక్యభీముని ధర్మవరము శాసనమునందును సీసపద్యము కలదు ఆ పద్యమిది ¹⁶ :

“ నెన్నేలు నలరామనిభుతోట

నెడటి [న బో]యల నడవి సొ[న్నె]

లోహసనం బెక్కి రాహను నొడిచిన

వల్లభు కొల్వున నెల్ల నెఱుంగ

కన్నరాభూ[పతి] వెన్నాటిలోం జూపె

సంతలాణ్ణను [తే]ని [ది] [ంక] ముడి [రె]

దణ్ణవై వచ్చిన [బెణ్ణెన] చోఱనిం

జేకొని కాచె భూ[లోకం] బెఱుంగ

కిరనపురము డహనిరుతంబు దఱెనాండు

నచలపురము [సొ]న్నె నచలితుణ్ణు

వల్లభుణ్ణు గుణకె న[ల్ల]ణ్ణు వన్పినం

బణ్ణరంగ చూరె పణ్ణరంగు ”

ఇందును ఎత్తుగీతము ఆటవెలది పద్యమునందు మొదటి గణము లుప్తమైనది ఎల్లనెఱుంగ = ఎల్లనెఱుంగ వెన్నాటిలోంజూపె = వెన్నాటిలోంజూపె. లోకంబెఱుంగ = లోకమెఱుంగ దఱెనాండు = దఱెనాండు. అచలితుణ్ణు = అచలితుండు వన్పినం = పంచినం. ఇందును పండరంగుని విజయయాత్ర ప్రసక్తమైనది కాని చాళుక్యభీముని శాసనము గుణక విజయదిత్యుని అనంతరము మొదటి చాళుక్యభీముడు రాజు అతడు రాజైన అయిదవ సంవత్సరమునందు శాసనము వెలువడినది మొదటి చాళుక్యభీముడు రాజైన కాలము 892 వ

సంవత్సరము కాణిద్ది ధర్మవరము శాసనము కాలము 892+5= 897 వ సంవత్సరము ¹⁷.

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనమునందు అయిదు మధ్యాక్రమపద్యములు కలవు అయిదు మధ్యాక్రమపద్యములందును, అన్నిపాదములందును అయిదవ గణము మొదటి అక్షరముతోనే యతిమైత్రి కలదు ఆద్యంత పద్యములివి. ¹⁸

“స్వస్తి సృష్టాంకుశాత్సంతసత్సలసత్సత్రిజేత్ర
విస్తరశ్రీయుద్ధమల్లు ఇనవద్యవిభాతీర్తి
ప్రస్తుతరాశాశ్రయుణ్ణు ద్రిభువనాభరనుణ్ణు సకల
వస్తుసమేతుండు రాజసర్కి భూవల్లభు బ్ధిర్తి.”

“రమనతో బెజవాడ తెల్ల బెడంగును రక్షయుం గాను
స్తమతాత మల్లపరాజు వేణెలు దానుం గద్దించెం
క్రమణున దానిక కలశవిద్ధట్లగా మొగమాడు
వమరంగ శ్రీయుద్ధమల్లు జ్ఞెత్తించె సమితరేజుండు.”

యుద్ధమల్లు ఇనవద్య= యుద్ధమల్లుడనవద్య శీర్తి=శీర్తి. త్రిభువనాభరనుణ్ణు= త్రిభువనాభరణుండు భూవల్లభుబ్ధిర్తి= భూవల్లభుడర్థి. రమన= రమణ. బెడంగున = బెడంగును గానుష్ఠుష= గానుడవు. దానుంగద్దించెం= దానుంగద్దించె క్రమణున= క్రమమున కలశవిద్ధట్లగా= కలశవిద్ధట్లగా. శ్రీయుద్ధమల్లుజ్ఞెత్తించె= శ్రీయుద్ధమల్లుడెత్తించె శివాహృతపద్యములందు తాత మల్లపరాజు, మనుమడు యుద్ధమల్లుడు కలరు. మొదటి యుద్ధమల్లుని తాత విజయాధిర్యుడ. రెండవ యుద్ధమల్లుని తాత మొదటి యుద్ధమల్లుడు. అతడే తూర్పు చాళుక్యరాజ్యవంశమునందు మొట్టమొదటి మల్లశబ్దవాచ్చుడు. కాణిద్ది బెజవాడ శాసనములోని మల్లపరాజు మనుమడు రెండవయుద్ధమల్లు డగును. కాలము. ¹⁹ 929-935. కావున యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము కాలము శాసనప్రకాశకులు సూచించిన 898 వ సంవత్సరము కాక, 930వ సంవత్సరము కావలయును.

పదవ శతాబ్ది గంగాధరశాసనమునందు మూడు కందపద్యములు కలవు. ఆ పద్యములివి. ²⁰

“జినభవనంబు లెత్తించుట
జినపూజలు సేయుచున్గొ జినమునులకు స
త్తిన యన్నదానం బీవుటం
జిన వల్లభు బోలెం గలరె జినధర్మపరున్

దినకరు సరి పెల్లుదుమని
జినవల్లభు నెట్ల నెత్తు జితకవిన ననుం
మనుజు లలరే ధాత్రిం
వినితిచ్చుదు ననియ వృత్తవిబుధకపిందులన్.

ఒక్కొక్క గుణం [య] కల్గుదు
రొక్కొక్క [కొ] డ్డిగా కొక్కొక్కలక్క వేరెవ్వరికిం
లెక్కింప నొక్కొక్కలక్కకు
మిక్కిలి గుణపక్షపాతి గుణ మణిగణంబున్”

అన్నదానంబీవుటం = అన్నదానమీవుట జితకవినననుం = జితకవినిననున్.
ధాత్రిం = ధాత్రిన్ ఎవ్వరికిం = ఎవ్వరికిన్. గుణమణిగణంబున్ = గుణమణిగణముల్
మూడవ పద్యమునందు రెండు పాదములందును యతిమైత్రి చేదు ఇని కన్నడ
శాసనములోని పద్యములు ఈవి కన్నడకవి కన్నడ—ఆదికవి పంపని సోదరుడు
జినవల్లభుడు యతిమైత్రి లేమి కన్నడప్రభావము కావచ్చును పంపని కాలము పదవ
శతాబ్దిమధ్యభాగము ²¹ శాసనకాలము పదవశతాబ్ది ఉత్తరార్థమగును.

విరియాల మల్లని గూడూరు సానుబంధశాసనమునందు మూడు చంపక
మాలలు, రెండు ఉత్పలమాలలు కలవు ఇది విరియాల కామసాని గూడూరు
శాసనమున ఇతరత్ర కలదు కాని కామసాని శాసనము కాదు విరియాల మల్లని
శాసనము విరియాల మల్లదు మల్లేశ్వరస్వామిని వ్రతిష్ఠించి, తనాకమును త్రవ్వించి
ప్రకటించిన శాసనము అది కన్నడశాసనము. కాలము 1124వ సంవత్సరము ²²
అందు పూర్వపద్యములు అనుబంధప్రాయముగ కలవు తొలి నాలుగుపద్యముల
కాలము 1005 వ సంవత్సరము, చుది పద్యము కాలము 1045వ సంవత్సరమును
అగును ²³ పరిష్కృతశాసనానుబంధపద్యములివి. ²⁴

“అనుపమదుర్గయాస్యాయనుధాద్ధి సనేరులు రాజసందసుర్
సనిసః చొరందివెన్నడన సంభవుడయ్యె సత్ప్రసిద్ధుడై
విసురవిరోధి మండలిక వెన్నడు చెన్నుడు వీర పానెనె
ఘనుడగు నెఱ్ఱహువరి బగిడ్డినుతుం చుదయించె గిర్తితోనె

ధావితకిర్తి నాతనికె దాండవపుధృమ ఫిరంగి యుం
గా విరియాలు భీమస్పృహస్మరుడై యుదయించె హనిచెనె
ఘావినుతుండు మండలిక ఘోషుడై డెట్టినంత్రుఁ డుత్తమ
ప్రవినుతుండు బంధుజనసేవ్యుడు దా నుదయించె మిన్నటిన్

అరఁ డని చొట్టె పేతవసుధాధిపుఁ డెకొని హని పురి ను
ద్వృతఁముగఁ జంపి యక్కొరవిదేశమునందుఁ బ్రతిఱ్ఱసేసి ర
త తనయు పేరు పొద్దుగల దాయము విఱ్ఱ గదాసుండు స
ప్రతిఁముడు వానిచే మొగదనల్లియుఁ బండ్రడు నేలు నిప్పుడె.

అరుడగు నట్టి యెఱ్ఱస్పృహ సంగన రామపసాని యుక్క మే
ల్లరుడని పేతఘావిఁనుఁ గారతివల్లఁబుఁ జిన్నపానిఁ దాఁ
బరఁగగఁ జేతఁబట్టిఁను బల్లహారాయని మోగిఁ బొట్టి హ
స్కరవిఘ్నఁ జక్రవర్తిఁ గని కాకతి నెల్పుట కిది సేయదీ

కాలకకాలుడై వడసెఁ గాడయఁనాయుఁ బలపి సూరఁ డ
వ్వెలుపుఁగొండ రవ్వస్పృహ వెలుపుఁగొండన నిల్చి పానిచే
మేలుగ మూఁచుముప్పయిని మీరుగ నేరెడుదోటి వాడునునె
మేలుగఁబెక్కు హామితులు మీరుగ రెండెమరాఁ సంకటల్.”

ఇట్లు కాసరములందు లొమ్మిదవ శతాబ్దిని తరువోకి, సిరసము; పదవశతాబ్దిని
మహాకర్కర, కంచము; పవోరండవ శతాబ్దిని చంపక మాల, ఉత్పలమాల పద్యములు
కలవు. చంపకమాల, ఉత్పలమాల సంస్కృతచృందమునైనను సంస్కృత
కావ్యములందు విరళము కాసరములందు క్వాచిత్కము అట్టిది 848 వ సంవత్స
రము నాటి గుణకవిజయాదిబుద్ధి సాతలూరు కాసరమునందు సంస్కృతచంపకమాల
కలదు అందు తెలుగు యతిప్రాసలు కలవు ఆ క్లితముది 26

“అరిస్థపవాణివారణదాతిమహాద్రవిరామముఁచుటఁ
వరకరికారసుస్థితవి(సి?)భాప్రవివారితభాసునన్నిభః
గురుతరదీనభాగవతమాసనమాఁతకల్పపాదపః
పరకరిగల్గఘామపభుజాసిరిహాజిహ్మప్రసాదితే.”

ఇందు నాలుగు పాదములందును ప్రాసము కలదు మొదటి పాదమునందు నిత్యసమాసయతి కలదు రెండవ పాదమునందు అభేదయతి కలదు. సంస్కృతయతి రేడు తెలుగు యతిమైత్రియే కలదు

రెండవ యుద్ధమల్లుని కుమారుడైన బాదపరాజు ఆయుర్బాకశాసనమునందలి శ్లోకమునందు తెలుగు కందపద్యము తీరు తెన్నులు కలవు ఆ శ్లోకమిది.²⁶

“ధవళగుణో ధవళయశో

ధవళిరదిజ్జుజ్జోఽవదమితారాతిః

భవభక్తో భవకరుణో

ర్భవ భవభోగాన్వితో విభాతి సుకీర్తిః ”

ఇందు నాలుగు పాదములందును ప్రాసము కలదు రెండు, నాలుగు పాదములందు తెలుగు యతిమైత్రి కలదు నాల్గవ పాదమునందు సంస్కృతయతి స్పష్టము కాదు అంతేకాదు ఇది కందపద్యమే శాసనకాలము పదవశతాబ్దియే

రాజరాజనరేంద్రుని కోరుమిల్లి శాసనములోని శ్లోకసముచ్చయమునందు విలక్షణముగ రగద లక్షణము కలదు ఆ పుట్టమిది,²⁷

“తస్మై సమస్త జనతావిశేషగుణాయ	1
రై సుతర్పితమహాదేవదేవగుణాయ	2
విప్రాస్వయాబ్ధిశభృతప్రతిచ్ఛందాయ	3
విద్యుజ్జనాధిక్యతవిశ్రుతానందాయ	4
జన్మప్రభృతిగీతవేదాంత తత్త్వాయ	5
సన్మనోవసతివాస్తవ్యాత్మసత్త్వాయ	6
లంభితగురుత్వపరిలాభితచక్రాయ	7
సుంభితమతిస్థగితజీవభృగుపుత్రాయ	8
సిద్ధనిజనాధిక్యతసేవితమనీషాయ	9
పద్మమతిదూపితసమస్తజనదోషాయ	10
సంతతారాధితనిజస్వామిపాదాయ	11
చింతితమనస్తసుఖదాభూతపాదాయ	12
చోమధూమవినిర్గలామితకలంకాయ	13
ధీమర్దప్రగీతరుచిరస్యనాహంకాయ	14
సకలమునిగణసూతాపస్తంభసూత్రాయ	15
తత్ర సంగీతభారద్వాజగోత్రాయ	16

సప్తతంతుకృతయూవస్తంభ శోభాయ	17
సప్తాశ్వరూప సదృశాత్మతసులాభాయ	18
నిత్యజనతోచిత సుసత్కగుణయుక్తాయ	19
సత్యఫలపీఠ కార్య సంపత్తి సక్తాయ	20
పరమపురుషార్థ సంపాదన పటిష్ఠాయ	21
పరమేశ్వరస్మరణపాలన వర్షాయ	22
సకలార్థశాస్త్ర పరినిష్ఠిత వినోదాయ	23
సుకుమారరాధిక సరోజనిభవదాయ	24

ఇందు ఇరవైాలుగు పాదములును పండ్రెండు ద్విపదల వలె కలవు కాని ద్విపదలు కావు ద్విరరదగతిరగద పాదములు రెండేసి పాదములను అంశము ప్రాసము కలదు 1-2, 3-4, 15-16 పాదముల మూడు ఇంటలందు నినా, తొమ్మిది ఇంటలందు ప్రాసము కలదు 1, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 20, 21, 22, పాదములు పదింటిని యతిమైత్రి కలదు 13, 19, పాదములు రెండింటియందు ప్రాసయతి కలదు 18 వ పాదమునందు అఖండయతి కలదు. సగము పైగా యతిమైత్రి కలదు ప్రతిపాదమునందు అయిదేసి మాత్రం గణములు నాలుగేసి కలవు. 940 ప్రాంతమునందలి సోమదేవసూక్తి యశస్తిరచనపునుండును రగద లక్షణము కలదు అది హత ద్విరరదగతి రగద అందు ప్రాసము లేదు అక్షరాశ్రితమైన అంశము ప్రాసమేగాని, శబ్దాశ్రితమైన అంశము ప్రాసము లేదు ఎనిమిది పాదములకు ఒక పాదమున యతిమైత్రి, రెండు పాదములందు ప్రాసయతి కలదు అంతకంటె సులక్షణమైనది కోయిమ్మిలి శాసనములోని రగద శాసనరాలము 1022వ సంవత్సరము.

ఇది తొమ్మిదవ శతాబ్దిని చంపక మాలారచనము, పదవ శతాబ్ది పూర్వార్థము నందు కందవద్యారచనము, పదోకండవ శతాబ్ది పూర్వార్థమునందు రగదరచనము తెలుగునందు కలదనుటకు వరోక్షనిదర్శనములు.

తొమ్మిదవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థము మొదలు, పదకొండవ శతాబ్ది పూర్వార్థము వలకు శాసనములందు సాక్షాత్కరించిన తరువోజ, సీసము, ఆటవెలది, మధ్యాక్కర, కందము, చంపకమాల, ఉత్పలమాల, రగద ప్రాబ్ధిన్నయయుగములోని చందస్సులు తరువోజ, సీసము, ఆటవెలది, మధ్యాక్కర, కందము, రగద దేఖయ చ్చందస్సులు. చంపకమాల, ఉత్పలమాల సంస్కృతచ్ఛందస్సులు.

పద కవిత్వము

ప్రతి వాఙ్మయమునకు ప్రాథమికదశ గేయరూపము ఇది నిరపవాదసిద్ధాంతము అంతేకాదు ఆ గేయరూపము హ్రస్వతరంగిణి కారణము కళానిర్మాణము ప్రాక్తన మానవుని కాలమునందే జరుగును ప్రకృతిసౌందర్యపరమమున ప్రాక్తన మానవుడు వెసిన చిందులు వేలు దన్న నాట్యమగును తీసిన రాగముల తీగ సాగి గానమగును. గీసిన రేఖలు కాఖి లాని చిత్రలేఖనమగును. చేసిన ఆకృతులు మ్రాసు కట్టి శిల్పమగును నాట్యమునకు గానమునకు పలుకు తోడై పల్లించి పదకవిత్వ మగును పదకవిత్వమే పరిణామదశలో పుష్పఫలభరితమైన పద్యకవిత్వమగును. ప్రపంచము మొత్తముమీద ప్రథమగ్రంథమని సర్వసమ్మతమైన ఋగ్వేదములోని ఋక్కులు హ్రస్వతరమైన గేయరూపములు ఋక్కులను గానము సేయు విధాన మును తెలుపునది సామవేదము²⁸ గ్రీకువిషాదరూపకమునకు మూలకారణమైన డిఫిరామ్మ్యు హ్రస్వతరమైన గేయములు.²⁹ సంస్కృత— ఆదికావ్యమునకు ఆది కారణమైన అసిష్టప్య హ్రస్వతరమైన గీయము “మానిషాద” శ్లోకము తంత్రీతీయ సమస్వితమని, అది వెలువడిన అసంతరము వాల్మీకి అంతర్మథనమునందు కలదు. వాల్మీకి రామాయణము “గేయే హర్షే చ మధురమ్” అని అందే కలదు అంతే కాదు. అది మునుల సన్నిధిని, శ్రీరాముని సన్నిధిని కుశలపులు గానముచేసిరని కూడ అందు కలదు తమిళసంఘసారస్వతములోని కురక్ హ్రస్వతరమైన గేయ రూపము³⁰ కన్నడవాఙ్మయములోని ద్విపది, త్రిపది కూడ హ్రస్వతరమైన గేయ రూపములు³¹ అట్లుహ్రస్వతరమైన గేయరూపమే ఆంధ్రసాహిత్యమునందును తొలి దశ అగును అది పదకవిత్వము

తొమ్మిదవ శతాబ్ది రోరణస్తంభసదృశమైన రసవోజు హ్రస్వతరమైన గేయ రూపము కాదు. దీర్ఘతరమైన గేయరూపము. అందుహ్రస్వతరమైన గేయరూపము అంతర్గతమై యున్నది రసవోజుపాదమునకు మూ డింద్రగణములపై ఒక సూర్యగణము, మఱల మూ డింద్రగణలపై ఒక సూర్యగణము లక్షణము మూ డింద్రగణములపై ఒక సూర్యగణము ద్వైపదపాదలక్షణము. ద్వైపదపాదము ద్వైపదీతమైనది తరువోజుపాదము మొదటి ద్వైపదపాదము ఒక చళము. తర్వాతి ద్వైపదపాదము మఱొక చళము రెండు చళములందును యతిమైత్రి కలదు.

రెండుదశములను యతిమైత్రి కలదు పాదమునకు మూడు యతిమైత్రిలు. మూడు యతిమైత్రిలు, నాలుగు పాదములను ప్రాసము కలసివచ్చు నాలుగు ద్విపదల పదము, తరువోజునాలుగు పాదముల సడచిపచ్చును ఇది పరిణామ భర్తము తరువోజు పాదము నడుము విడిగి ద్విపదచాడు అది పరిణామ విరుద్ధము. నాలుగు ద్విపదలు నాణెముగ కుడిది తరువోజుపద్యములగు సందర్భములు ద్విపద కావ్యములందు బహుళము కావున ద్విపద తరువోజు కంటె పూర్వకాలికము కావలయును అది గేయరూపము

“తలకొని తలగ్రాలు దంపెడి చోటఁ

దరులులచే సొంపు దనడఁ దర్వోని” 51వ 86

అని విన్నకొట పెద్దన కావ్యాలంకారచూడామణియందు కలదు కాలము 1105 ప్రాంతము అంతకు బహుపూర్వమే తరువోజు పద్యమైనది. తరుములు దంపెడు చోట సొంపు తనడనది పద్యము కాదు మాట అది ద్విపద అగును. నాలుగు ద్విపదలపాట తరువోజు అనిపించును చంపుళ్ల పాటలు ద్వి పదచ్ఛం దస్సులో కలవు

తరువోజును సహోదరమైనది మధ్యాక్రమ అది కన్నడమునందు కలదు. సమపబక్తర మధ్యాక్రమ పాదమునకు 10 డిండ్రగణములపై ఒక సూర్య గణము, మూల 10 డిండ్రగణములపై ఒక సూర్యగణము లక్షణము. అదొక దళము ఇదొక దళము. తరువోజుదళము వలె మధ్యాక్రమదళమును పదము కావచ్చును.

“పదములుఁ దుమ్మిదపదముల్ ప్రభాత

పదములుఁ బర్వతపదము లానంద

పదములు శంకరపదముల్ నివాళి

పదములు హరిశ పదములు గొప్ప

పదములు వెన్నెల పదములు సంబ

పల్లన మట గణపక్షపదము

లర్చప ఘోషణ మూర్తిలు చుండఁ

బాడుచు నాడుచుఁ బరమహర్షమునఁ

గూడి సచ్చక్త సంకుల మేగుడేర” ప్ర సం.పుట 513.

అని పాలకునికి సోమనాథుని పండితారాధ్యచరితములోని వాదప్రకరణము నందు కలదు మల్లికార్జున పండితుడు ఎలనాటిచోడుని బౌద్ధగ్రంథపుతో వాదించుటకు బయలుదేరినపుడు అనుసరించిన శివభక్తులు పాడిన పదము లిది

“ఆనందగీతంబు లగ్నించువారు

పూని శంకరగీతములు పాడువారు”

1037-38 పం 1 ఆ

అని పాలకునికి సోమనాథుని బసవపురాణమునందును కలదు లంగేశాదు ఆ కాలమునందు ఆంధ్రదేశము వయన “ఆడుచుఁబాడుచు” నడచినట్లును పండితారాధ్య చరిత్రలోని పర్యత ప్రకరణమునందును కలదు (ద్వి. సం పుట 376) శ్రీ శైల మల్లికార్జునస్వామి “గేయచరిత్ర”దని వాదప్రకరణమునందు కలదు. (ప్ర సం. పుట 853.) గీతచరిత్రుడని హఠాంతరము కలదు పదము, గేయము, గీతము పర్యాయపదములు మల్లికార్జునస్వామి గేయచరిత్ర శ్రీశైలక్షేత్రము ప్రసిద్ధమైనప్పటి సుండి ప్రాప్తించును శ్రీశైలక్షేత్రము వసుబంధుని వాసవదత్త కావ్యమునందు, శ్రీహద్దని రత్నావళి నాటకమునందు, భవభూతి హాలతీహాదపమునందు మహి మాస్మితముగ కలదు భవభూతి కాలము ఎనిమిదవ శతాబ్ది ³² శ్రీహద్దని కాలము ఆరవ శతాబ్ది ³³ వసుబంధుని కాలము అయిదవ శతాబ్ది ³⁴ అప్పటినుండి తుమ్మెద పదములు, ప్రతాత పదములు, పర్యత పదములు, శంకర పదములు, వాలేన పదములు, నివాళి పదములు మొదలైనవి ఆంధ్రదేశమునందు అర్హవఘోష లగును అవి నిస్సందేహముగ తెలుగు పదములే పాటలే.

“—రోకటిపాట లట్ల వేదములు” 213 పం. 7 ఆ

అని బసవపురాణమునందు కలదు. రోకటితో వడ్లు దంచునపుడు స్త్రీలు పాడునవి రోకటి పాటలు. దంపుళ్ళ పాటలే రోకలి తోపాటే పుట్టునవి రోకడి పాటలు

నన్నయ భారతమునందును పాటలు, గీతములు కలవు

“పొలుపుగఁ బూసి కట్టికొడి భూమిభూతి ప్రకాశితంబుగాఁ

గలయగఁ దున్నురీసులు కాంక్షఃస్మృతంగ ముకుందదేవతా

హాళపటహధ్యంబు నెలగ నాటలు దాచి నొప్ప నెల్లవా

రలుఁ జేసి రచ్చనలు లైపతాద్రుతి సుతృవంబుతోనె. 174 ప.

గురుకుచయ్యగ్మమున గదలఁ గ్రొమ్ముడులందుల పుష్పంబుల పయిం

దొరంగ నిదాఘదించుచితతున సెదరఁ మదిరామదంబునం

బుద్ధులయ్య నింపెనగఁ జాడుచుఁ దాళము గూడ పెట్టుచుం
దరుణియ లొప్పనాడిరి ముదంబునఁ దమ్ము బనాలి మెచ్చఁగన్."

175 వ 8 ఆ ఆ. ప.

ఇందు ద్వారకానగరములోని శ్రీ పురుషులు ఎల్లవారలును పాటలు పాడుచు
రైపతరాద్రికి అర్చనలు సేయుట అమూలకము సర్తకులు సృత్యము చేసిరని,
గాయనులు గానముచేసిరని (నన్ను ర్నర్తకా శైలి బగు ధీయాని గాయనా-
4 శ్లో 211 ఆ ఆ ప) సంస్కృతభారతమునందు కలదు సన్నయ న్వతంత్ర
కల్పనమునందు రాజమహేంద్రవరములోని శ్రీ పురుషులు ఎల్లవారలును పాటలు
పాడుచు కమలాద్రికి అర్చనలు సేయుట కన్నులకు కట్టును అది సమకాలిక
సాచారమైనను అనుశ్రురాచారము

అర్జునుని నాగలోకములోని నాగపురమునకు తీసికొనిపోయిన ఉలాపి(బి)

"నీ గుణములు దొర్లియ నా

గీగీతములందు విని తగిలి యిప్పుడు మనో

రాగమును జూడఁగంటిని

భాగీరథియందు నొప్పుఁ బరహితచరితా" 131 వ 8 ఆ. ఆ. ప.

అని చెప్పినట్లు సన్నయ భారతమునందు కలదు ఇట్లు సంస్కృత భారతము
నందు లేదు నాగగీతములను నాగశ్రీల పాటలు. నాగలోకములోని నాగపురము
నందలి నాగశ్రీల పాటలు సన్నయ విన్నవి కావు సన్నయ విన్న ఆంధ్రదేశము
లోని రాజమహేంద్రవరము నందలి ఆంధ్రశ్రీల పాటలు నాగశ్రీల పాటలగును.
ఆంధ్రశ్రీల పాటలు పరంపరాగతము లగును.

అర్జునుడు అమరావతికి వెళ్ళినపుడు గంధర్వులు, అప్వరనలు స్తోత్రము
చేసిరని సంస్కృత భారతమునందు కలదు (సంస్త్రాయమానో గన్ధర్వై రవృ
రోహి-) సన్నయ భారతమునందు "అప్పరోగియ నాన మంగళహిత గీతావహిత
మానసుం దగును" అని కలదు (352 వచ. 1 ఆ ఆ. ప) ఇది "మంగళగీత
మహిత మానసుండగును," మంగళగీత మానిర నానసుండగుడు, మంగళగీత సంవా
హిత నానసుండగుడు అనుపారాంతరములు కలవు. అన్ని పారములందును
మంగళగీతములు కలవు సంస్కృతభారతమునందు లేని మంగళగీతములు తెలుగు
మంగళగీతములే అగును అవి శ్రీల పాటలే. అటు నాగలోకమునకు, ఇటు
నాగలోకం నకు తెలుగు శ్రీల పాటలు నన్నయ కవిని వర్ణనసాదములే.

సంస్కృతభారతమ నకు సంబంధము లేని కేవలము నన్నయ స్వీయ కవితా విశేషమైన వర్ణనవర్ణనములోని పద్యమిది.

“దర్శితనవీన కందళ కదంబ కదంబక కేతకీరజో

మిళిత సుగంధ బంధుర సమీరణుడన్ సఖుఁ డూచు చుండఁగా

నురియుచు మొల్లగుత్తులను నుయ్యెల లొప్పుగ వెక్కి యూగె ను

ల్లదలఁసీకులంబు మృదుఁడనిగీతము విస్తరించుచున్”

128 ప 4 ఆ ఆ ర ప.

ఇందు కడిమిపూగుత్తుల, మొగరిదేకుల పుప్పొడి కలసి పరిమళము విరజిమ్ము గారి అనెడు సఖుడు, ఊపగా, ననురాద అనెడు పాట పాడుచు ఆడుతున్నెదల పిండు మొల్లగుత్తులనెడు ఉయ్యెల లెక్కి ఊగెనని కలదు రూపకమునందు ఉయ్యెల లోపాటు పాట కలదు సఖుడు కలడు సఖులు కలరు. ఉద్యానవనములోని ఉయ్యెల పాట బృందగీతము శృంగారగీతము ఇది నన్నయనాటికి ప్రసిద్ధమైన, శృంగార గీతమైన ఉయ్యెల పాట.

పండుగపాటలు, స్త్రీల పాటలు, మంగళగీతములు, శృంగారగీతములు, ఉయ్యెల పాటలు పదములే.

ఇవియెల్ల ప్రాజ్ఞన్నయయుగములోని పదకవిత్యమునకు చిహ్నపతాకలు.

పద కవిత్యము ద్వివిధము. ఒకటి దేశీయము. మఱొకటి శాస్త్రీయము దేశీయమైన పదకవిత్యమును దేశీపదకవిత్యమని, శాస్త్రీయమైన పదకవిత్యమును మార్గపదకవిత్యమని వ్యవహరింప వచ్చును

“మార్గదేశివిభాగేన సంగీతం ద్వివిధం మతమ్

ద్రుపిణేన యద్యద్విష్టం యదుక్తం భరతేన చ

తన్మార్గోపి యయా రీత్యా యత్రా ల్లోకానురంజనమ్

దేశ దేశేను సంగీతమ్ తద్దేశీ త్యభిధీయతే”

అని సంగీత దర్శనమునందు కలదు. బ్రహ్మ ఉద్దేశించినది, భరతుఁ నిర్దేశించినది మార్గసంగీతము ఆ యా రీతుల ప్రతిదేశమునందు లోకానురంజక మైనది దేశీ సంగీతము. సంగీతమన కేవలము గానము కాదు గానము, వాద్యము, నృత్యము మూడును కలసి సంగీతము సముపసర్గము సార్థకము

“గీతం వాద్యం తథా నృత్యం త్రయం సంగీత ముచ్యతే.”

అని సంగీత రత్నాకరమునందు కలదు గీతవాద నృత్యములు మూడును పదకవిత్వమునకు ప్రాణ భూతములు ప్రాజ్ఞస్పయయుగములోని పదకవిత్వము దేలిపడ కర్తవ్యము.

పద్య కావ్యములు

సన్నయకు పూర్వము పదరచనము కలదు రాష్ట్రరచనము రానరాదు కాని, సన్నయకు పూర్వము నన్నెచోదని కుమారసంభవము కలదు, బౌద్ధజైనకావ్యములు కలవు, జినేంద్రపురాణము కలదు అదిపురాణము కలదు భందోగ్రంథములు కలవు కవిజనాశ్రయము కలదు అను వాదోపవాదములు కలవు.

నన్నెచోదని కుమారసంభవము

సన్నయకు పూర్వము కలదన్న సన్నెచోదని కుమారసంభవము సన్నయ నాదినని, సన్నయతిక్కనల నడిమికాలము నాదినని, తిక్కన తర్వాతదని, నాచనసోమనాధుని తర్వాతదని నానావాదములు వెలసినవి కుమారసంభవము ప్రతి కూటస్పృశి³⁵

బౌద్ధజైనకావ్యములు

జినుడు దోధించినది జైనమతము లుద్ధుడు దోధించినది బౌద్ధమతము. రెండును క్రిస్తు పూర్వము ఆరంభ శతాబ్దిని ఆరంభమైనవి. అశోకుని ప్రబోధమున ఆంధ్రదేశము నందు బౌద్ధమతము క్రిస్తుపూర్వము మూడవ శతాబ్దినుండి అభి వ్యాప్తమైనది అనంతరము జైనమతము జైత్రయాత్ర చేసినది. బౌద్ధమతము వ్యాపించిన కాలమునందు తెలుగు బౌద్ధకావ్యములు, జైనమతము వ్యాపించిన కాలమునందు తెలుగు జైనకావ్యములు వెలువడి యుండునని ఊహించుటకు అవ కాశము కలదు శంకరాచార్యుల వలన బౌద్ధవాద్యయ నాశనము జరిగినదని³⁶ కుమారలభట్టువలన జైనవాఙ్మయనాశనము జరిగినదని³⁷ అభిప్రాయములు కలవు. అంతేకాదు ఆంధ్రదేశమునకు దగ్ధరాష్ట్రమును పేరు కలదని, ఆంధ్రబౌద్ధజైన కావ్యములను దగ్ధము సేయుటవలన ల పేరు సిద్ధించినదను అభిప్రాయములు కలదు.³⁸

కుమారలభట్టు వాదకురారములకు జైనమతభాషలు విలీగిన మాట వాస్తవము. శంకరాచార్యుల శాస్త్రశస్త్రములకు బౌద్ధమతలతలు యధాయధలైన మాట కూడ యథార్థము అంత మాత్రమున బౌద్ధజైనవాఙ్మయనాశనము జరిగినదంటు నిజము

కాదు. బౌద్ధమతము క్రీస్తుపూర్వము మూడవ శతాబ్దినండి క్రీస్తుతర్వాత మూడవ శతాబ్దవఱకు భారతదేశమంతట వైభవము చెందినది. ప్రాకృతభాష ప్రాభవము నందినది. అది మౌర్యులు, శుంగులు, కాణ్వులు, శాతవాహనులు పరిపాలించిన కాలము. మౌర్యులు బౌద్ధమతవ్యాపకులు శుంగులు, కాణ్వులు, శాతవాహనులు బ్రాహ్మణమతస్థాపకులు శుంగకాణ్వులకు లేని బౌద్ధమతసహనము శాతవాహనులకు కలదు శాతవాహనుల రాజ్యకాలము క్రీస్తుపూర్వము ప్రథమశతాబ్ది తుదిసరికి క్రీస్తుశకము మూడవ శతాబ్దితుదివఱకు మాత్రమే ³⁹ క్రీ. పూ 81-క్రీ. శ. 202) శాతవాహనులు ఆంధ్రులైనను రాజభాష ప్రాకృతము భారతము శాతవాహనులు ఆంధ్రదేశమును మాత్రమే పరిపాలింపలేదు మగధసామ్రాజ్యమును కాక పోయినను, దక్షిణాపథమును పరిపాలించిరి అందు ఆంధ్ర కర్ణాట విదర్భ మహారాష్ట్రదేశములు కలవు ఆ కాలము నందు బౌద్ధమత గ్రంథములు ఆంధ్రదేశమునందును ప్రాకృతభాషలోనే వెలువడినవి. మహాయానసూత్రము, కాలచక్రము ఆంధ్రదేశమునందు వెలువడిన బౌద్ధమతగ్రంథములు.⁴⁰ అంధ్రాట్టక కథ ఆంధ్రదేశగ్రంథమని కొందఱి అభిప్రాయము⁴¹ అది వినయపీఠకమునకు ఆంధ్రచైత్యక సంప్రదాయానుసారమైన వ్యాఖ్యానము ⁴² ఆంధ్రదేశగ్రంథమే అగును. పీఠకకథలే పీఠకథలు. ఆంధ్రదేశమునందు వెలువడిన బౌద్ధమతగ్రంథములు పాశ్చిమప్రాకృతమునందు కలవు హానంకలితమైన గాధానప్రళయ మహారాష్ట్ర ప్రాకృతము నందు కలదు గుణాధ్యుని బృహత్కథ పైశాచీప్రాకృతమునందు కలదు. ఆ కాలమునందు తమిళమునందు, కన్నడమునందును బౌద్ధకావ్యములు లేవు తమిళసంఘసారస్వతము పదకవితాప్రాయము తెలుగు బౌద్ధ కావ్యములు వెలువడుటకు అవకాశము లేదు శంకరాచార్యుల శాస్త్రీశస్త్రీములకు ఆంధ్రదేశ ప్రాకృత బౌద్ధమతగ్రంథములు నాశనము కాలేదు తెలుగు బౌద్ధకావ్యములు నాశనమయ్యెననుట సమ్మదగిన విషయము కాదు

అశోకుని పితామహుడైన మౌర్యచంద్రగుప్తుని కాలమునందే -అనగా క్రీస్తుపూర్వము నాల్గవ శతాబ్దినే జైనమతము దక్షిణాపథమునకు వలస వచ్చినట్లు జైసగ్రంథములందు కలదు ⁴³ మౌర్యచంద్రగుప్తుడు మగధసామ్రాజ్యనిలవహనమును త్యజించి, జైనగురువు భద్రబాహునితోను, జైన సంఘముతోను కన్నడ దేశములోని శ్రావణబెళగొళకు వలస వచ్చి శేషజీవితమును గడిపినట్లును జైసగ్రంథ కలదు ⁴⁴ ఆ గాథలోని అంశములు ఐదవ శతాబ్ది శ్రావణబెళగొళ శాసనమునందు

కలవు ⁴⁵ అరవ శతాబ్ది శ్రావణబెళగోళ శాసనమునందు భద్రబాహుగురు, చంద్రగుప్తమౌర్యుని గృహప్రసాదము, జైనధర్మాననురంజన విషయము కలదు ⁴⁶ అయినను తమిళజైనే కావ్యములు కాని, కన్నడజైన కావ్యములు రాని వెలువడలేదు తెలుగు జైనకావ్యములును, వెలువడకుటకు అవకాశములేదు. ఇది క్రీస్తు పూర్వము మూడవ శతాబ్ది నుండి క్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దివఱకు మాత్రమేగాక, అయిదవ శతాబ్దివఱకు దక్షిణాపథస్థితి

ఆరేదు శతాబ్దిలందు పడమర నుండి సుంకలనము చేసిన నాడి, అన్యకవికృతమైన పశ్చిమి, ఏడెనిమిది శతాబ్దిలందు నీలాది, శిలుపంచగమ్ అను తమిళజైన కావ్యములు వెలువడినవి ⁴⁷ ఎనిమిదవ శతాబ్దిని శీతలైశాత్తనార్ రచించిన మణిమేకరై, కళింగో రచించిన కలహానికామ అను తమిళ బౌద్ధమహాకావ్యములు, తొమ్మిదవ శతాబ్దిని తిరుత్తక్కడేవర్ రచించిన ముడిపొరు తొడలె వీరై నెయ్యుక్ (జీవక చక్రము, అను జైనకావ్యము వెలువడినవి. ⁴⁸ తొమ్మిదవ శతాబ్ది అమోఘ వర్షనృపతుంగుని కవిరాజమార్గమునకు సమరాలమునందు, పూర్వకాలమునందు కన్నడజైన కావ్యములు ఉండవచ్చును. ⁴⁹ తర్వాత కలవు. శివకోటాగ్రహార్యుని పద్మరాధనము గద్యకావ్యము, పంపని ఆదిపురాణము పద్యగద్యకావ్యము పదవశతాబ్ది కన్నడజైనకావ్యములు. ⁵⁰ అవి కుమారిభట్టు వాదకురారములకు గాని, శంకరాచార్యుల శాస్త్రశస్త్రములకుగాని నాశనము కాలేదు. తెలుగు జైనకావ్యములు నాశనమయ్యెననుట కూడ సమ్మదగిన విషయము కాదు.

ఆంధ్రదేశమును శాతవాహనుల అనంతరము పరిపాలించిన ఇక్ష్వాకులు బృహత్పలాయనులు, అనందగోత్రజులు, శాలంకాయనులు, విష్ణుకుండులు, పల్లవులు, రేచా చోళులు, తూర్పుచాళుక్యులు బ్రాహ్మణమతస్థులు బృహత్పలాయనులు శివభక్తులు శాలంకాయనులు శివభక్తులు, విష్ణుభక్తులును. రేచా చోళులు బౌద్ధమత గౌరవము కలవారు. తూర్పు చాళుక్యులు బౌద్ధజైనమతసహనముకలవారు. ఆంధ్రదేశమును పరిపాలించిన రాజులందఱును ప్రాధాన్యవిషయము బ్రాహ్మణమతస్థులే అయినను ఆ కాలమునందు బ్రాహ్మణ కావ్యములు బౌద్ధజైనకావ్యములు అవతరించి యుండుననుట అసంగతము. తెలుగు బౌద్ధజైనకావ్యములను బ్రాహ్మణమతస్థులు నాశనము చేసిననుట, తెలుగు బ్రాహ్మణకావ్యములను బౌద్ధజైనమతస్థులు నాశనము చేసిననుట విపరీతము తమిళకన్నడ ప్రాకృతబౌద్ధజైనకావ్యములు మతప్రాతిపదికను నాశనము కానవుదు తెలుగు బౌద్ధజైనకావ్యములు మాత్రమే మతప్రాతిపదికను నాశనమగుట అసంభవము.

ఆంధ్రదేశమునకు దగ్గరాష్ట్రమును పేరు కలదనుటకు ఆధారముమృగ్యము. వేంగి దేశమునకుమాత్రమే దగ్గరాష్ట్రమును పేరు వచ్చుటకు అవకాశము కలదు. అది కూడ నన్నయ అనంతరము చక్రకోటరాజు సోమేశ్వరుని కురుస్సాల్ శాసనమునందు “న రెగిదేశఖండవం వ్యటిపయ త్కిరీరవత్” అని కలదు⁵² అది ప్రథమతః శత్రురాజు శాసనము తదుపరి దేంగిదేశము ఖండవపరిమళము కాదు. సోమేశ్వరుడు కిరీర కాడు. ముందు పీఠచోడ నిది ఓడిపోయినవాడు. సామ్రాజ్యము నందు స్వాతిశయము కంద పీఠచోడ ని రాజధాని పిరాపురమును తత్పరిసర ప్రాంతమును మాత్రమే సోమేశ్వరుడు దగ్గము చేసియుండను. అంతమాత్రమున ఆంధ్రదేశములోని బౌద్ధజైనకావ్యములెల్ల అన్య జీవులుకావు బ్రాహ్మణ కావ్యములెల్ల మందపాల సంతానము కావు బౌద్ధజైనకావ్యములు దగ్గమగుటవలన ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు దగ్గరాష్ట్రమని పేరు వచ్చినదనుట విదగ్ధవదనము కాదు చిత్రందవాదము 1060 తర్వాత దేంగిదేశము దగ్గమైన, దేంగిదేశమునందే వెలసిన 1060 నాటి నన్నయ భారతము నవనవోన్మేషనహమే.

తూర్పుచాళుక్యులు జైనుల తోపాటు జైనవాఙ్మయమును నశింపజేసిరని⁵³ చోళులు జైనాలయములను నశింపజేసిరని, రైదికగ్రీష్మాతపమునకు బౌద్ధజైన కావ్యసస్యములు వాడిపోయినవని⁵⁴ మఱొక అభిప్రాయము కలదు

తూర్పుచాళుక్యులు జైనమతమును ఆదరించిన వారు పరమ భాగవతుడైన కుబ్జమిష్టవర్ధనని (824-841) పట్టమహిషి అయ్యజగేవి బెజవాడలో “నడంబి వసతి” అను జైనమందిరమును కట్టించి, మునీశికుండ అను గ్రామమును దాన మిచ్చెను అది కాలక్రమమున అన్యైకాంతము కాగా, మూడవ విష్ణవర్ధనడు (710-750) మఱు ఆ గ్రామమును ఆ వసతికి దానమిచ్చెను. రెండవ అమ్మ రాజవిజయాదిత్యుడు (945-970) జినాలయజీర్ణోద్ధారపూజాపురస్కారాదికమనకు కమ్మనాటిలోని మల్లియపూడి-ఇప్పటి మల్లిపూడి- దానమిచ్చెను అతడు బ్రాహ్మణ మతావలంబి అయినను, అతని సామంతులు జైనమతావలంబులు. వారిలో భీమ, నర వాహులను సోదరులు అమ్మరాజవిజయాదిత్యుని పేర జినభవనములను కర్ణుండుట యేగాక, మహారాజుచేత పెదగాడిపట్టు దానమిప్పించిరి. రెండవ అమ్మరాజవిజయాదిత్యుని భోగిని చామెకాంబ, తన గురువైన సర్వలోకాశ్రయజినభవనాధిపతి అర్హ సందిమునికి అత్తిలిచ్చెదయములోని కలుచుంబట్టు- ఇప్పటి కంచుమట్టు- దానమిప్పించెను. విమలాదిత్యుడు (1011-1018) అవసానదశను జైనమతమును అవలంబించి

నట్లు ఒక అభిప్రాయము కలదు ఇట్టి చూపుచాతుక్కులు⁵⁵ జైనుల తోపాటు జైన వాఙ్మయమును సశింపజేసిరనుట నిజము కాదు.

చోళులను రేనాచి చోళులు, చాళుక్యచోళులు, వెలనాచి చోళులు, నెల్లూరు చోళులు మొదలైన తెలుగు చోళులు ఆరేడెనిమిది శతాబ్దాల రేనాచి చోళులు బౌద్ధ మతమును ఆదరించినట్లు పూర్వోదాహృతమైన ఎల్లిగుడిపాడు శాసనమునందే కలదు. వారు జైనాలయములను సశింపజేసిరనుటకు ఆధారము లేదు పదోకందు, పండ్రెండు శతాబ్దాల చాళుక్యచోళులు జైనమతమును ఆదరించినట్లు ఆధారములు కలవు⁵⁶ పండ్రెడవ శతాబ్ది వెలనాచి చోళులు బౌద్ధమతము రోపాటు జైనమత మును ఆదరించినట్లు ఆధారపలు కలవు⁵⁷ పదమూడవ శతాబ్ది నెల్లూరు చోళులు, ఇంకను పొర్తపి చోళులు, కొడదెన చోళులు మొదలైన చోళులు జైనాలయములను సశింపజేసిరనుటకు ఆధారములు లేవు ఇట్టి చోళులు జైనాలయములను సశింపజేసిరనుట కూడ యధార్థము కాదు

నాగవల్లిజనులలోని జైనాలయమునకు కవాటోద్ఘాటనము కావించి, సుదీర్ఘమైన సువర్ణజైన (బౌద్ధ ?) విగ్రహమును శ్రీరంగమునకు తెప్పించి, కరగించి, శ్రీరంగ నాథ మందిర స్వామిమును పరచాలమొగి పడచించినట్లు తాళ్ళపాక చిన్నన్న వరమయోగిలిలాసమునందు కలదు (1028-10850 వం 7 ఆ) అది కూడ చిగుల వలస ఆరుగలదు చోళుల వలస జరిగినది. ఆంధ్రదేశమునందు కాదు. తమిళదేశమునందు అయినను తమిళ బౌద్ధ జైన కావ్యములు నాశనము కాలేదు. బౌద్ధరాములను, డివిధవనములను ఎవరు కొల్లగొట్టినను, కూలగొట్టినను తెలుగు బౌద్ధజైన కావ్యములు నాశనము కాలవు.

బౌద్ధజైన మతములు తెచ్చి, విలసిల్లవైదిక గ్రీష్మాతపమునకు తెలుగు బౌద్ధజైన కావ్యసంస్కృతులు వాడిపోవుట కూడ వాస్తవము కాదు వైదికగ్రీష్మాతపము తెలుగుదేశమునందే విలసిల్లదు. యావద్భారతదేశమునందును విలసిల్లది. వైదిక మతమునకు పట్టుగొమ్మ సంస్కృతము సంస్కృతభాషలోని బౌద్ధజైన కావ్యములు వాడిపోలేదు నరకదా పాడిపంటలు నమ్మిద్దిగా ప్రసాదించినవి. కాబట్టి వైదికగ్రీష్మా తపమునకు తెలుగు బౌద్ధజైన కావ్యములు డివిధముట్టుగా వాడిపోవలసిన అవశ్యకము లేదు మతోద్రేకముల వలన కొన్ని మతగ్రంథములు వాడిపోవచ్చును. అన్ని కావ్యగ్రంథములు వాడిపోవు.

జినేంద్ర పురాణము

పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నాకరమునందు పద్మకవి జినేంద్ర పురాణము నుండి ఒక సీసపద్యము కలదు అది ప్రాచీనతర రచనము కాదని ఒక అభిప్రాయము కలదు ⁵⁸ ప్రాజ్ఞాన్నయయుగ కావ్యమని మఱిం అభిప్రాయము కలదు ■ ప్రాజ్ఞాన్నయయుగ కావ్యమనుటకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులివి .

1. కన్నడకవి పంపకవియే పద్మకవి అని "నాడోజపంప" అను గ్రంథము నందు పండిత సీయాపణము
2. పంపకవి ఆంధ్రదేశస్థుడు చెంగిపుర (చేంగిపట్టు) వాస్తవ్యుడగుటవలన తెలుగు కావ్యము రచించుట సంభావ్యము
3. పంపకవి లౌకిక సాహిత్యమునకు సంబంధించిన భారతమే కాక, జినా గమయనకు సంబంధించిన ఆది పురాణము కూడ రచించుట.
4. ప్రాచీనతకు సందేహము కలిగించు శ్లేష చేరు చిత్రకవిత్వ నన్నెచోడకవి ఉపయోగించుట, స్వపతుంగుడ, కవి రాజమార్గమున అట్టి రచనలు ఫేర్కొనుట వలన బాధకము కాదు.

కన్నడ భాషలోని చిత్రకవిత్వ నిర్దేశములను బట్టి మాత్రమేగాక, సంస్కృత భాషలోని చిత్రకవిత్వ సిద్ధాంతములను బట్టి సహితము, నన్నయకు పూర్వము తెలుగు కావ్యము కలదని, అందు శ్లేష చేరు చిత్ర కవిత్వముండటం అసంభవము కాదు అంతమాత్రమున చిత్రకవిత్వము కల పద్మకవి జినేంద్రపురాణము ప్రాజ్ఞాన్నయయుగ కావ్యము కాఁజాలదు. తర్వాతను చిత్రకవిత్వము కలదు. సందేహానివృత్తికి సమర్థము

పంపకవి వైదికమతమునకు సంబంధించిన భారతమునేగాక, జైనమతమునకు సంబంధించిన ఆదిపురాణమును రచించిన మాట నిజము అది దెండు భిన్నమతము లకు సంబంధించిన కావ్యములను ఒక కవి రచింప వచ్చుననుటకు మాత్రమే ఉప బలకము పంపకవి తెలుగు కావ్యము రచించెననుటకు ఉపబలకము కాదు

పంపకవి ఆంధ్రుడు, ఆంధ్రదేశములోని చేంగిపట్టునివాసి. వేములవాడ ఉద్భోగి కన్నడ భారతము వెంతుంవాడలోనే రచించెను తెలుగు కావ్యమును

రచించుట సంభావ్యమే కాని రచించినట్లు ప్రమాణములేదు అంటేకాదు. తెలుగు కందపద్యములు వ్రాసిన పంపకవి సోదరుడు జినవల్లభుడు తెలుగు రావ్యము రచించినట్లును ప్రమాణము లేదు తెలుగు కవులు పాలకునికి సోమనాథుడు, చక్రపాణి రంగనాథుడు కన్నడకవులు రచించినట్లు ప్రమాణములు కలవు

నాడోజపంప అను గ్రంథమునందు పంపనామము, “పద్యప్రభ”- అను ఆరవ జైన తీర్థంకరుని పేరునకు తద్యవరూపముని నిరూపించినను, అది పండిత వృత్తుత్తి కాసి శాస్త్రీయ వృత్తుత్తి కాదు “పద్యప్రభ” అను శబ్దసంపుటి నుండి “పద్యప్ర” అను శబ్దము నిష్పన్నమగుట దుర్లభము. అది పమ్మప్ప అయి పంప అగుట దశకము “ప్రభ” అను శబ్దమునుండి “ప్ర” అను ద్విత్వవర్ణము నిష్పన్నమ కాదు ప్రభ పెబ అగున పద్యప్ర అను పేరులోనది “ప్ర” అను వర్ణము కాదు “అప్ర” అను శబ్దము అది పద్యప్ర అగును గాని పమ్మప్ప కాదు. పమ్మప్ప శబ్దచూచుండి పంపశబ్దము నిష్పన్నమైనచో, తిమ్మప్ప శబ్దము నుండి తింప, తమ్మప్ప శబ్దమునుండి తంప, కొమ్మప్ప శబ్దమునుండి కొంప అను శబ్దములు నిష్పన్నములు కావలయును కారేదు సంస్కృత జైననామధరు “పద్య” నామమే కన్నడమున “పమ్మ” అయి, తెలుగున “పమ్మ” అయినదనుట రూఢ అశాస్త్రీయము అంటేకాదు పంపకవి క్రమార్థన విజయము (భారతము) నందుగాని, ఆదిపురాణము నందుగాని పద్యకవి అను పేరు కన్నడ గ్రంథః అందు ఒక పేరు, ఐదు గ్రంథమునందు మఱొక పేరు చెప్పకొనవలసిన ఆపక పేరు కవికి లేదు. కాబట్టి తెలుగు పద్యకవి కన్నడ పంపకవి రాడ. ఇంతకు పద్యకవి పద్యవిది.

“హానిలయంను హానిలయంను

విషధరాన్యంను విషధరాన్యం

మస్సరోమయంను మస్సరోమయంను

వనరానంను వావనరానం

మన్నత కళ్యంగ మన్నతకళ్యంగ

మిందుకాంతునప మిందుకాంతు

మరుకలనకులం మరుకలనకులం

సంపరాంతద్యోతిరాంతురాంత

మొసర సుశతసాహస్రయోజనోన్న

తమును బదివేలు యోజనా అమర పలము

గగి కనకాద్రి కెన్నాట గలిగి తనరి

ప్రథితమై యొప్పు మందరపర్వతంను”

ఇది సీసపద్యము ఇందు యతినియతి లేదు ఎత్తుగీతము అటవెలది కాదు. తేటగీతి. కందుకూరు శాసనములోని సీసపద్యమునందు యతినియతి కలదు ఎత్తుగీతము అటవెలది ధర్మవరము శాసనములోని సీసపద్యమునందును యతినియతి కలదు. ఎత్తుగీతము అటవెలది. ఆ సీసపద్యములు పూర్వోద్దాహృతములు నన్నయ భారతమునందు రెండు వందల యేబదియొకటి సీసపద్యములు కలవు అందు నాలుగు సీసపద్యములందు ఏనా అన్ని సీసపద్యములందును యతినియతి కలదు ⁶⁰ నన్నయ సీసపద్యములందు అటవెలదులు అత్యధికము లేవగీతులు అత్యల్పము. యతినియతి, అటవెలది ప్రాచీన సీసపద్య లక్షణము పద్యకవి జీవేంద్రపురాణము లోని సీసపద్యము ప్రాచీన సీసపద్యలక్షణ లక్షితము కాదు కాబట్టి పద్యకవి జీవేంద్రపురాణము ప్రాజ్ఞాన్నయ యుగ కావ్యము కాదు అంతేకాదు. జీవేంద్రపురాణ పద్యమునందు “యోజనాలు” అను శబ్ద ప్రయోగము కలదు. అది యోజనములు అను శబ్దమునకు అర్వాచీనరూపము కాబట్టి పద్యకవి జీవేంద్రపురాణము అర్వాచీనకావ్యమే

ఆదిపురాణము

పెదపాటి జగన్నాదకవి ప్రబంధరత్నాకరమునందు, సర్వదేవుని ఆదిపురాణమునుండి మత్తేభకందపద్యములు రెండు, విరాటమునుండి సీసపద్యమొకటి కలవు. అవి ప్రాచీనతరరచనములు కావని ఒక అభిప్రాయం కలదు విరాటమును విస్మరించి, సర్వదేవుని ఆదిపురాణము ప్రాజ్ఞాన్నయయుగకావ్యమని మఱొక అభిప్రాయము కలదు ⁶¹ ఆదిపురాణము ప్రాజ్ఞాన్నయయుగకావ్యమనుటకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులివి.

- 1 సర్వదేవుడని కవి యున్నట్లు కృష్ణదేవరాయల కాలము వాడగు ఎలపాటి ఎఱ్ఱస మల్ల జాచిత్రములోని పూర్వకవిస్తుతియందు కలదు
- 2 కన్నడ రత్నాత్రయములోని పొన్నకగి తెలుపవాడు వెంగిదేశములోని కమ్మనాచి పుంగనుచునివాని సర్వదేవకగి యాతని నామమని కలదు.
3. ఆదిపురాణము జైనకావ్యము జిహసేనుడను కవి సంస్కృతమునందు, పంపకవి కన్నడమునందు రచించిరి పంపకవి కన్నడమున రచింపగా పొన్నకగి తెలుగును రచించుట పొసగును
- 4 పంపకవి ఆదిపురాణమునను, సర్వదేవుని ఆదిపురాణమునకు పద సామ్యము కలదు

పంపకవి అదిపురాణములోని ఒక వచనమునకు, సర్వదేవుని అదిపురాణము లోని కందవచనమునకు పదసామ్యము, భావసామ్యము కలదు అంతమాత్రమున సర్వదేవుడు పొన్నకవి కావలసిని ఆవశ్యకము లేదు కర్ణాటభాషాకావ్యజ్ఞుడైన చాలును అంటేకాదు పద, భావసామ్యములకు కారణము సంస్కృతాదిపురాణము కావచ్చును.

పొన్నకవి తెలుగువాడే పుంగవూరునివాసియే అతని పేరు సర్వదేవకవి అని లేదు శాంతిపురాణమునందు “పొన్ననం సర్వదేవకపీండ్రం” అని కలదు అది పొన్నకవిని నిశేషణము ఎరుదనామమగును వ్యక్తినామము కాదు. అంటేకాదు పొన్నకవి కన్నడకృతులందు సర్వదేవకపీండ్రుడని లేదు పొన్న డనియే కలదు మల్లాణచరిత్రనుండి సర్వదేవుడని కలదు సర్వదేవకపీండ్రుడని లేదు సర్వదేవనామము, సర్వదేవకపీండ్రుడనియుచునామము భిన్నము కావచ్చును. సర్వదేవుడు ఎడపాటి ఎట్టినకంటె పూర్వుడగును సన్నయకంటె పూర్వుడైనచో సర్వదేవుడు విరాటము రచించినది సన్నయకంటె పూర్వమే అగును సన్నయ భారతముకంటె పూర్వము సర్వదేవుడు విరాటము రచింపవలసిన ఆవశ్యకము లేదు సన్నయభారతముకంటె తర్వాత కలదు ఇంతకు సర్వదేవుని విరాటములోని పద్యమిది

“ఇతరునాట్టి సింట్టదో యని మది

సూహించి యువ్వితు బూరకుండ

విరసంపు ముదిమిడిఁ బరిహారంబగు రసా

యనము మీడికిఁ జిత్త మరుగకుండ

దివిరి దోహమ్ము వెధించు సిద్ధరసంబు

కందువ యచ్చోటి కందకుండ

పాయువుఁ జిరతరస్థాయిగా జేయు సు

ధారసంబున వెడ్కు దగులకుండ

నఖిలజనులకుఁ బంకేయహాసనుండు

నేర్చి యన్నింటి చుడు లొడఁగూర్చి తెచ్చి

సంచితంబులుగా సంగ్రహించె ననగ

భరితజలములై పురసరోవరము రావ్వు”

ఇది సీసపద్యము యతినియతి లేదు. ఎత్తుగీతము అటవెలది కాదు లేదగీతి. పద్యకవి జినేంద్రపురాణము వలె సర్వదేవుని అదిపురాణము, విరాటము కూడ ప్రాజ్ఞన్నయ యుగకావ్యములు కావు.

ఛందోగ్రంథములు

పాలకుటి సోమనాథుని పండిరాధ్యచక్రమునందు ఇట్లు కలదు

“తేట తెనుంగున ద్విపద రచింతుఁ

బాచిగాఁ దత్కృతాప్రాధి యెట్లనెన

జాతులు హిత్రాను సంధానగణవి

నీతులు గాన ‘యనియతగణై’ ర

నియుఁ ‘త్రాసోవా’ యనియు ‘యతిర్యా’ య

నియుఁ జెప్ప ఛందోవినిహితోక్తి గాన

ప్రాసమైనను యత్తిపై వడియెన

దేసిగా నిగిపి యాదిప్రాసనియతి

దప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు .. ప్ర. సం పుట 18

ఇందు ద్విపదలక్షణము సంస్కృతమునందు కలదు. అది తెలుగునకు సంబంధించిన సంస్కృత భాషా ఛందోగ్రంథములోని దగును. ఆ ఛందోగ్రంథము నన్నయకు “అంతగా నర్వాచీనము కాఁగరాడదు ప్రాచీనమేమో” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు ⁶³ ఇది హిందూ సాత్రమే అది సన్నయకు పూర్వము కావలసిన అవశ్యకము లేదు పాలకుటి సోమనాథుని కంటె పూర్వమయిన చాటును నన్నయ కాలము పదునొకండవ శతాబ్ది పాలకుటికి సోమనాథుని కాలము పదమూడవ శతాబ్ది. తెలుగునకు సంబంధించిన సంస్కృతభాషా ఛందోగ్రంథము కాలము పండ్రెండవ శతాబ్ది కావచ్చును

“యాప్యిరంగలమ్” అను తమిళచ్చందోగ్రంథమునందు “వాంచియార్ తెయిద వడగు చందవుం” అని కలదు వాంచియార్ లేచియార్ కావచ్చును అతడు లేచన అగును కవిజనాశ్రయము నన్నయకు ప్రాచీనగ్రంథమగునేమో అని మఱొక అభిప్రాయము కలదు ⁶⁴ కాని “వాంచియార్ . . చందవుం” అను పంక్తి కారికా గ్రంథమునందు లేదు వృత్తి గ్రంథమునందు కలదు కారికా గ్రంథ కర్త అమృత సాగరుడే వృత్తిగ్రంథమును రచించినట్లు జన్మభూతి కలదు గాని నిర్ధారక సాధనము లేదు కర్తృకాలములు సరిగా తెలియని వృత్తి గ్రంథమును విట్టి నన్నయకు పూర్వము తెలుగు ఛందోగ్రంథము కలదనుట ప్రామాణికము కాదు.

కవిజనాశ్రయము

కవిజనాశ్రయముచేసి సంజ్ఞాధికారమునందు “మల్లియరేచనసుకవి కవి జనాశ్రయమును వంచును” రచించినట్లు కలదు (౭ ప) పృథ్వాధికారమునందు “త్రావకాభరణ” (78 ప) “త్రావకాభరణాంక” (92 ప) అను సంబుద్ధులు కలవు అధికారాంతగద్యములందు “వాదీంద్ర చూడామణి చరణసరసీయహామధుక రాయనాణ ప్రావతాదరణాంకచిరచితం” అని కలదు కావున మల్లియరేచన వాదీంద్ర చూడామణి శిష్యుడు, కావలయును కావినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయము ప్రకరించిన కవిజనాశ్రయముచేసి సంజ్ఞాధికారమునందు అథకరించిన ఒక పద్యముచేసి “యాచకాభరణము” అను నిశేషణమును “వాచరాధిపణుడు” అని సంస్కరించి, స్రగ్విజ్ఞప్యర్థలక్షణమున మల్లియరేచనకు గల “వాగ్విభూషల్లభ” అను సంబోధనమును వాగ్యమావరవల్లభ విశేషణముగ సాగదీసి, జనవల్లభునిని యుడివెట్టి, కవిజనాశ్రయము పదవ శతాబ్ది గ్రంథమని ఒక అభిప్రాయము కలదు ⁸⁵ కవిజనాశ్రయము అవతారికలోని రెండవ పద్యము రెండవ పాదము “భీమేశ్వరు కరుణ గల్గు బీమసుకవిసే” అను పాదమును “నేమేశ్వరు కరుణ గల్గు నే భీమ కవి” అని దిద్దవెట్టి, కవిజనాశ్రయము ప్రాజ్ఞస్థయ యుగములోని ఛందో గ్రంథమని మఱొక అభిప్రాయము కలదు ⁸⁶ ఇది “అహో మూలచేప్పీదీ తవ పాణిత్యప్రకర్షః అనిపించునది

కవిజనాశ్రయము గ్రంథాంతపద్యమిది.

“జయదేవాదిచ్ఛందో

నయమున సంక్షేపరూపునం జెలుపుగ మ

ల్లియరేచన సుకవిజనా

శ్రయుఁ డిభందముఁ జెప్పె జనులకుఁ జెరియన్” ⁸⁷ తిరవ

ఇందు కవిజనాశ్రయము “జయదేవాదిచ్ఛందోనయమున” చెప్పినట్లు ఇద మిత్యముగ కలదు “జయదేవాదిచ్ఛందోనయమున” అనుగా నయమేమిట మొదలైన వారి ఛందోగ్రంథముల సరణిఅని స్పష్టము జయదేవాదులు జయదేవుడు, కేదా రుడు, జయకీర్తి, పేమచంద్రుడు మొదలైనవారు కవిజనాశ్రయమునందు అధికార విభాగము కలదు అది జయకీర్తి ఛందోనయమగుచు అనుకరణము కవిజనా శ్రయములేని ఛందోనయములు పేమచంద్రుని ఛందోనయమగుచులోని ఛందోనా మములను సంవదించునవి. జయదేవాదుల కాలములు పది, పదకొండు, పండ్రెండు

శతాబ్దులు కాబట్టి కవిజనాశ్రయము పండ్రెండవ శతాబ్దికంటె తర్వాతి గ్రంథము కావలయును.

“అమరగ వెల్పులచే గ

బ్బము సెప్పియ కాదె వరము పడసిరి బా

ణ మయూరాదులు, సత్కా

వ్యము సెప్పినఁ బడయరాని వస్తువు గలదే.”

7వ.

ఇది సంక్షాళికారములోని పద్యము. అంతేకాదు మడికి సింగన నకలసితి సమ్మతమునందు ఉదాహృతము— (24వ.1ఆ.) ఇందు బాణమయూరాదులు కావ్యములు చెప్పి దేవతావరములు పడసినట్లు కలదు. బాణుడు కావ్యములు చెప్పి దేవతావరములు పడసినట్లు సంస్కృతవాఙ్మయమునందు కానరాదు మయూరపుడు సూర్య శతకము చెప్పి సూర్యవరము పడసినట్లు సంస్కృతవాఙ్మయమునందు ప్రసిద్ధము. బాణుడు రెండు చేతులు దుసేమి శివుని ఆర్పించి మఱి పడసినట్లు శుద్ధికాంచనపండితుని శివతత్త్వసారమునందు కలదు (919వ) కావ్యము చెప్పినట్లు లేదు బాణుడు, మయూరపుడు, కాళిదాసు గద్యాకావ్యములు చెప్పి శివుని వరములు పడసింట్లు పాలకుటికి సోమనాథుని పండితాధ్య చరిత్రమునందు కలదు (ద్వి సం పుటలు 105-107) అది మల్లికార్జునపండితుని ఊర్వశేత్రలాభకథనమునకు ఉపబలకముగ పాలకుటికి సోమనాథుడు కల్పించినది. అందలి బాణమయూరకాళిదాసుఁ ఇందలి బాణమయూరాదులు. పాలకుటికి సోమనాథుని కాలము పదమూడవ శతాబ్ది కాబట్టి కవిజనాశ్రయము పదమూడవ శతాబ్ది కంటె తర్వాతి గ్రంథము కావలయును.

“సురరాజు సురరాజుఁ గూడి సూర్యుతో నొడఁబడి మఱియుఁ

గరమొప్ప నిప్పొట నాటు గణములు మధ్యాక్కరంబు— 28వ జా ఆ.

ఇది కవిజనాశ్రయములోని మధ్యాక్కరపద్యలక్షణము. ఇందు నాల్గవ గణము మొదటి అక్షరముతో యతిమైత్రి కలదు యుద్ధమల్లుని బెకవాడ గాననము లోని అయిదు మధ్యాక్కరపద్యములందును, సన్నయ భారతులలోని అన్ని మధ్యాక్కరపద్యములందును ఐదవ గణము మొదటి అక్షరముతో యతిమైత్రి కలదు. ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషములోని అన్ని మధ్యాక్కరపద్యములందును నాల్గవ గణము మొదటి అక్షరముతో యతిమైత్రి కలదు. లక్ష్యము లేకుండ లక్షణము పుట్టదు.

విజ్ఞాన సుధాకర్ పరమ లక్ష్యములుగ కవిజనాశ్రయమురోని సుధాకర్ పద్యలక్షణము సంగతమగును. ఎఱున కాలము పదునాల్గవ శతాబ్ది పూర్వార్థము కాఁబట్టి కవిజనాశ్రయము పదునాల్గవ శతాబ్ది పూర్వార్థము కంటె తర్వాతి గ్రంథమగుట తప్పదు. కవిజనాశ్రయము రచనాకాలము స్థూలముగ పదునాల్గవ శతాబ్ది దీర్ఘార్థము. కాఁబట్టి కవిజనాశ్రయము ప్రాజ్ఞస్థయయుగవృందో గ్రంథము కాదు.

గజాంకుశము

మఱికి సింగన సకలనీతినమ్మతమునందు గజాంకుశమును గ్రంథనామము కలదు (7వచ 1అ) అది రాష్ట్రహుటరాజైన మహాదళకృష్ణరాజు మంత్రి, గజాంకుశసంజ్ఞచుడైన నారాయణుని రాజనీతిశాస్త్రగ్రంథము అతడు తెలుగుకవి అని, నన్నయకు పూర్వదని ఒక అభిప్రాయముకలదు.⁶⁷ కాని నారాయణమంత్రి గజాంకుశము తెలుగుగ్రంథము కాదు అది అనుపల్లియైనను 1040 నాటి శ్రీధరాచార్యులు, 1112 నాటి నయసేనుడు, 1145 నాటి దుర్గసింహుడు, 1245 నాటి మల్లికార్జునుడు, ప్రశంసించిరి వారు కన్నడకవులు.⁶⁸ నారాయణమంత్రి గజాంకుశము కన్నడగ్రంథము తదనువాదమైన తెలుగు గ్రంథము తదనంతరకాలిక మగును కాఁబట్టి గజాంకుశ రాజనీతిశాస్త్రగ్రంథమును ప్రాజ్ఞస్థయయుగ గ్రంథము కాదు.

“నన్నయ భారతము మహాకావ్యము, నన్నయకు పూర్వము ఎట్టి కావ్యమును లేకుండ, అట్టి మహాకావ్యము అమాంతము ఉట్టిపడదు, కావున ఏవో కావ్యములు ఉండియుండును” అంటు హడ ఊహాత్రశరణ్యము సంస్కృతమునందు వాల్మీకి రామాయణము మహాకావ్యము కాని వాల్మీకిని పూర్వము ఏ సంస్కృతకావ్యమును లేదు వాగుని భారతము కలదును నవీనవాదము కలదు ఆ వాదమును వాచ్యముగ అంగీకరించిన, వ్యాసునికే పూర్వమును ఏ సంస్కృతకావ్యమును లేదు వాల్మీకి రామాయణము ఆదికావ్యముగ నుప్రసిద్ధము అట్లు నన్నయ భారతమును ఆదికావ్యముగ నుప్రసిద్ధము వాల్మీకి రామాయణము స్వోపజ్ఞము నన్నయ భారతము స్వోపజ్ఞము కాదు సంస్కృతభారతమునకు తెలుగుసేత స్వయంజాతరసాలము కాదు తెలుగుమొక్కను సంస్కృతశాఖను అంటకట్టిన సంక్రాంతరసాలము తెలుగు కావ్యము సంస్కృతకావ్యము కంటె భిన్నము కాదు. సమాసము సంస్కృత

కావ్యములెల్ల నన్నయకు మార్గదర్శకములు. సంస్కృతాలంకారశాస్త్రములెల్ల ఆదర్శ ప్రాయములు. కన్నడకావ్యములు తోడునీడలు. కాణ్డెట్టి నన్నయకు పూర్వము ఏవో తెలుగుకావ్యములు ఉండవలసిన ఆవశ్యకము లేదు. ఉన్నట్లు ఆభారము లేదు. కావ్యాభావమే కలదు. అది ప్రాగభావమా? ప్రధ్వంసాభావమా? అను తర్కము వ్యర్థము అభావము మాత్రము నిర్నిమిత్తము కాదు. తమిళసాహిత్యముప్రథమశతాబ్ది నుండి కలదు. కన్నడసాహిత్యము తొమ్మిదవశతాబ్ది నుండి కలదు. తెలుగుసాహిత్యము పదోకందవశతాబ్దినుండి కలదు. కారణము? తమిళజాతి పురాతనకాలము నుండి స్వతంత్రము. కన్నడజాతి మధ్యకాలమునుండి స్వతంత్రము. ఆంధ్రజాతి అది కాలమునుండి పరతంత్రము. స్వతంత్రజాతికి స్వస్థానవేషభాషాభిమతములు సద్యఃఫలములు. పరతంత్రజాతికి సావకాశఫలములు. ఆంధ్రుల స్వస్థానవేషభాషాభిమానముల కంటె కర్ణాటకుల స్వస్థానవేషభాషాభిమానములు అధికము. అంతకంటె తమిళుల స్వస్థానవేషభాషాభిమానములు అత్యధికము. అది సంకుచితదృక్పథమైనను స్వజాతి వికాసమునకు సువిశాలమంటాపథము. “కవితా వనితా లతా నిరాశ్రయా స శోభన్తే” అని ఒక ఆభాణకము కలదు. తమిళకవిత్వమునకు రాజాశ్రయము, ప్రజాశ్రయమును తారస్థాయిని కలదు. కన్నడకవిత్వమునకు రాజాశ్రయము, ప్రజాశ్రయమును మందస్థాయిని కలదు. తెలుగుకవిత్వమునకు రాజాశ్రయము, ప్రజాశ్రయమును మందస్థాయిని కలదు. ఇది పూర్వస్థితిమాత్రమే కాదు; వర్తమానవైధిపమును ఇంటే.

నన్నయ యుగము

ఆదికవి

నన్నయ యుగకర్త అంటేకాదు. ఆంధ్రసాహిత్య సృష్టికర్త ప్రథమంధ్ర కావ్యకర్త అందువలన ఆదికవి సంస్కృత లౌకికసారస్వతమునందు వాల్మీకి ఆదికవి వలె, ఆంధ్రసాహిత్యమునందు నన్నయ ఆదికవి నన్నయకు పూర్వము పద్యరచనము కలదు. వాల్మీకికి పూర్వమును శ్లోకరచనము కలదు నిషామనివేత నిహతమైన మగత్రాంచము గురించి విలపించు ఆడత్రాంచమును చూచి, కరుణార్ద్ర హృదయుడైన వాల్మీకి నోట మానిషాదేర్పాది వాక్యము వెలుపడినది. అనంతరము వాల్మీకి ఆలోచించి, శిష్యుడైన భరద్వాజునితో ఇట్లనెను.

“పాదబద్ధోఽక్షరసమస్తస్త్రీలయసమన్వితః

శోకార్తస్య ప్రవృత్తో మే శ్లోకో భవతు నాస్యధా ”

18 శ్లో 2 స. బా. కాం.

పలికినది “పాదబద్ధము, అక్షరసమము, తంత్రీలయసమన్వితము నా శోకార్త ప్రవృత్తము శ్లోకమే అగును మఱొకటి కాదు ” అని అర్థము. అంతకు ముందు శ్లోకము రేనిదో, శ్లోకమే అగుననుట అనుపప్నవగును. కాబట్టి వాల్మీకికి పూర్వము శ్లోకరచనము కలదని గ్రాహ్యము అయినను వాల్మీకి ఆదికవి. కారణము వాల్మీకికి పూర్వము కావ్యరచనము లేదు వాల్మీకి రామాయణమే ఆది కావ్యము. ఆదిశ్లోకకర్త కాక, ఆది కావ్యకర్త ఆదికవి అట్లు నన్నయకు పూర్వము పద్యరచనము కలదు అయినను నన్నయ ఆదికవి కారణము నన్నయకు పూర్వము కావ్యరచనము లేదు కలదను వాదములు నిష్కల్ప నిద్ధాంతములు కావని పూర్వోక్తము నన్నయ భారతమే తెనుగున ఆది కావ్యము అది పద్యకర్త కాక, ఆదికావ్యకర్త ఆదికవి.

“ఆంధ్రకావ్యపదము దీర్చిన నన్నయభట్టుగారి . . నఖినుతించి”

అని కొలను గణపతిదేవుని శివయోగసారమునందు కలదు ¹ అంటేకాదు సర్వాంధ్రకవుల పూర్వకవిస్తుతులందును నన్నయ ఆదికవిగ సతశీర్షనమస్కృతులందెను.

అదికవి సన్నయ అవिरశజపహోమతత్వరుడు. విపులశబ్దశాసనడ - సంహితాభ్యాసుడ.- బ్రహ్మాండాది నానాపురాణ విజ్ఞాన నిరతుడు లోకకర్త డిభయభాషా కావ్యరచనాభిశోభితుడు సత్ప్రతిభాభియోగ్యుడు. నిత్యసత్యవచనం మత్యమరాధిపాదాచ్యుడ. రాజరాజనరేంద్రుని కులబ్రాహ్మణుడు

“తన కుల బ్రాహ్మణు ననురక్తు సవరశ

జపహోమతత్వరు విపులశబ్ద

శాసన సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది

నానాపురాణ విజ్ఞాన నిరతుఁ

బ్రాతు రాప స్తంబసూత్ర ముద్గలగోత్ర

జాతు సద్వినుతావదాత చరితు

లోకజ్ఞా న్నభయభాషాకావ్యరచనాభి

శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా

దార్యు సుజను సన్నపార్యుఁ జూచి

పరమధర్మవిదుఁడు వరచకుక్యాన్వయా

భరణుఁ డిట్టలనియెఁ గరుణతోడ”

9 ప. 1 ఆ. ఆ. ప.

“తన కులబ్రాహ్మణుఁడన “వరచకుక్యాన్వయాభరణుఁడైన రాజరాజ నరేంద్రుని కుల బ్రాహ్మణుడని అర్థము- కుల బ్రాహ్మణశబ్దము నిఘంటువులందు మృగ్యము కులప్రశబ్దము కలదు రెండను పర్యాయపదములు సమానార్థకములు. “కులక్రమాగతః విప్రః వంశక్రమాగతే పురోహితే” అని వాచస్పత్యము నందు కులవిప్రశబ్దమునకు అర్థము కలదు కులగురువు, కులపురోహితుడు అను వ్యవహారములు నేడును కలవు కులక్రమాగతగురువు కులగురువు కులక్రమాగత పురోహితుడు కులపురోహితుడు కులక్రమాగతవిప్రుడు కులవిప్రుడు. కులక్రమాగత బ్రాహ్మణుడు కులబ్రాహ్మణుడ. కులమన వంశము చతుక్యవంశమునందు కులబ్రాహ్మణులు కలరు రాజరాజనరేంద్రుని పినతాత రెండవ అమ్మరాజరాజ యాదిత్యుని శాసనమునందు “మత్కుల బ్రాహ్మణాయ” అని కలదు. ² ముక్తార మొదటి అమ్మరాజమపేంద్రుని శాసనమునందు “బ్రాహ్మణోచిత విద్యాకర్మ షట్కర్మవిధాసడు, వేదవిద్యావిదిత శాస్త్రసమూహుడు, అయిన విద్ధమయ్య కుల క్రమాయాతుడనీ కలదు ³ కులక్రమాయాతు డనగా కులక్రమాగతుడే. విద్ధమయ్య

కొడుకు కోరమియ కూడ కులక్రమాగతుడే అగును. అతడు సువర్ణఖాండాగార శ్రీకరము యుడ 4 కాబట్టి రాజరాజనరేంద్రుని తాత ముత్తాతల కాలమునుండి కులబ్రాహ్మణ వ్యవహారము కలదని స్పష్టము.

“అనఘుల శాస్త్ర విధిజాల

సగరక్షులఁ బితృపితామహాక్రమమున వ

చ్చిన విప్రుల మంత్రులగా

నొనరించితి కార్యసంప్రయోగము పొందెన్ ” 28 ప. 1 ఆ స ప

అని నన్నయ భారతమునందు కలదు ఇది ధర్మరాజును సందర్శించిన నారదుడు కుశలప్రశ్నల అనంతరము వైచిన రాజనీతి ప్రశ్న. సంస్కృతభారతము నందు “కులీనా శ్వాసురక్షాశ్చ కృతాస్తే పీఠ మస్మిణః” అని కలదు (18 శ్లో 5 అ. స ప.) కులీను లనగా ఉత్తమకుల సంజాతులు వారి స్థానమున “పితృ పితామహాక్రమమున వచ్చిన విప్రులు” నన్నయ భారతమునందు కలదు. కులీనులు పితృపితామహాక్రమమున వచ్చిన విప్రులే కానక్కఱలేదు. ఇతరులును కావచ్చును. పితృపితామహాక్రమమున వచ్చిన విప్రులు కులీనులు, కుల విప్రులును వారు కావ్య సంప్రయోగము కొఱకు మంత్రులు కావలయును. ఒక్క మంత్రులే కారు; పురోహితులు, రాజోద్యోగులు, కవిపండితులును కావచ్చును. నన్నయ తన కుల క్రమమును తెలుపలేదు కాని, రాజరాజ నరేంద్రుని సందమపూడి, మంద శాసనముల కావ్యకర్త నన్నయభట్టు 5 వరె; కోరుమిల్లి, కలిదిండి శాసనముల కావ్యకర్త బేతనభట్టు 6 రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రి నిమలాదిత్యుని రణస్థిపూడి శాసనమునకు కావ్యకర్త భీమనభట్టు 7 పినతాత రెండవ అమ్మరాజు విజయాదిత్యుని ఎలవఱ్ఱు శాసనమునకు కావ్యకర్త పోతనభట్టు 8 పలకలూరు శాసనమునకు కావ్య కర్త చూడవభట్టు 9 చూడవభట్టు, పోతనభట్టు, భీమనభట్టు, బేతనభట్టు, నన్నయభట్టు పితృపితామహాక్రమము కావచ్చును కాబట్టి నన్నయ రాజరాజనరేంద్రుని కుల బ్రాహ్మణుడనగా పితృపితామహాక్రమమున వచ్చిన- కులక్రమాయాతుడైన, కుల క్రమాగతుడైన బ్రాహ్మణుడని అర్థము.

నన్నయ పేరు ప్రథమతః “నన్నపాఞ్శ్యు”డని కలదు. ఆర్యశబ్దము శ్రేష్ఠతావాచకము అనలు పేరు నన్నప. అనగా నన్నప్ప తదుపరి “సారసుతి” పద్యమునందు (25 ప. 1 ఆ ఆ ప) “నన్నయభట్టు” అని కలదు. ఆశ్వాసాంత గద్యలిందును నన్నయభట్టు అని కలదు. నందమపూడి శాసనమునందు “నన్నయ

భట్ట" అని కలదు. సన్ని+అప్ప=సన్నప్ప=సన్నప=సన్నప. సన్ని+అయ్య=సన్నయ్య=సన్నయ, సన్నియ భట్టశబ్దమునకు బహ్వర్థము కలవు అందు ఒక అర్థము పండితబిరుదుము కుమారింభట్టు వలె సన్నయభట్టు అంటేకాదు. కావచ్చుసన్ని సన్నయ పితృపితామహాక్రమములోని వారందఱును భట్టశబ్దవాచ్యులై సన్నయభట్టారకుడన. వ్యవహారమును కలదు. భట్టార, భట్టారక శబ్దములు గౌరవవచకములు అగ్నిభట్టారకుడు, వ్యాసభట్టారకుడు, విష్ణుభట్టారకుడు, భర్తభట్టారకుడు, భట్టారా, భట్టారకా అని సన్నయ బహువాచప్రయోగించెను. సన్నయభట్టు సహాధ్యాయుడు, నారాయణభట్టు. శ్రీనాథుడు "శ్రీనాథ భట్టసుకవి" నని చెప్పుకొనుటలోని అంతర్ముఖము పండితబిరుదుమే. సన్నయభట్టు నామధేయములోని భట్టశబ్దము పండితబిరుదువాచకము. సన్నయభట్టారక వ్యవహారములోని భట్టారకశబ్దము గౌరవవాచకము.

ఆంధ్ర మహాభారతావతరణము చారిత్రీకనైపథ్యము

"మహాభారత"మును "తెనుగున రచియింపు"మని (16 ప) రాజరాజనరేంద్రుడు (2 వచ) సన్నపాచ్యునికి (9 ప) ఆనతిచ్చినట్లు (18 వచ.) సన్నయ అవతారికయందు కలదు అంటేకాదు "వేంగీదేశంబునకు నాయకరత్నమునం జూని రాజమహేంద్రపురము" నందు "సుఖోపవిష్టండయ" ఆనతిచ్చినట్లును కలదు (8 వచ) రాజరాజనరేంద్రుడు వేంగీదేశమును పరిపాలించిన తూర్పురాజకులరాజు వేంగీదేశము స్థూలముగ మధ్యతీరాంధ్రదేశము. రాజధాని రాజమహేంద్రపురము తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని రాజమహేంద్రవరము రాజమండ్రి రాజరాజనరేంద్రుని రాజ్యకాలము ¹⁰ 1019-1081 జేతనభట్టు రచించిన కోటమిల్లి శాసనకాలము 1022 వ సంవత్సరము. ¹¹ కలిదిండి శాసనకాలము 1042 వ సంవత్సరము ¹² సన్నయభట్టు రచించిన నందమూడి శాసనకాలము 1053 వ సంవత్సరము ¹³ మండ శాసనకాలము 1054 వ సంవత్సరము ¹⁴ కాబట్టి సన్నయభట్టు రాజరాజనరేంద్రుని ఆస్థానకవి అయిన కాలము స్థూలముగ 1051-81 మధ్య కావచ్చును సన్నయభట్టు భారత రచనాకాలము స్థూలముగ 1056-1080 మధ్య అగును.

తూర్పు చాళుక్యరాజులు బ్రాహ్మణమతావలంబులు బ్రాహ్మణమతోద్ధారకులును బ్రాహ్మణమతమునకు మూలాధారములు దేవాలయములు మూల స్తంభములు విద్యాలయములు మూలస్థానములు అగ్రహారములు దేవాలయనిర్మాణము, విద్యాలయసౌకర్యము, అగ్రహారసంవర్ధనము తూర్పు చాళుక్యరాజుల నిత్యకృత్యములు మొదల జయసింహుడు (841 - 79) అననపురమునందు ఘడికాస్థానమును స్థాపించెను ¹⁶ మఱికాస్థానము నేటి నిశ్వరిద్యాలయము వంటిది. రెండవ విజయాదిత్యుడు (808 - 47) నూటయెనిమిది శివాలయములు కట్టించెను ¹⁶ గుణకవిజయాదిత్యుడు (849 - 92) పండరంగ మహేశ్వరాలయమును నిర్మింపజేసెను. ¹⁷ మొదటి చాళుక్యభీముడు (891 - 921) మూడువందల అరువది చాళుక్యభీమేశ్వరాలయములను కట్టించెను ¹⁸ చాళుక్యభీమవరము (సామర్లకోట)లోని చాళుక్యభీమేశ్వరాలయము పంచారామములలో ఒకటి మఱొకటి దశారామము (ద్రాశారము)లోని భీమేశ్వరాలయము సుప్రసిద్ధము. అది చాళుక్యభీముడు నిర్మింపజేసినదియే ¹⁹ విజయవాడలోని బృహత్పరిమాణముగల ద్వారపాలక విగ్రహములు, మంటప స్తంభచూళికలు చాళుక్యదేవాలయమునకు చిహ్నప్రతాకలు. ²⁰ విక్రమ్చోలులోని గోలింగేశ్వరాలయము, చంద్రశేఖరాలయము, రాజరాజేశ్వరాలయము చాళుక్య దేవాలయములే ²¹ రాజరాజనరేంద్రుడు అనేక శివాలయములు నిర్మించెను ²² వేంగీదేశములోని రాజరాజేశ్వరాలయములు రాజరాజనరేంద్రుడు కట్టించినవే అగును. తూర్పు చాళుక్యరాజులు బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చిన అగ్రహారములనేకము అగ్రహారప్రదానము భోగానుభవమునకు కాదు బ్రాహ్మణ ధర్మాచరణమునకు, యజనము, యజనము, అధ్యయనము, అధ్యాపనము, దానము, ప్రతిగ్రహము ఆను షట్కర్మలు బ్రాహ్మణ ధర్మములు. తదాచరణార్థమైన అగ్రహారప్రదానము బ్రాహ్మణమతోద్ధరణ ప్రయత్నమే.

ఇంతగా తూర్పు చాళుక్యరాజులు బ్రాహ్మణమతోద్ధరణము కావించినను, కుమారిభట్టు వాడకురారఖండనములకు కూకర్తవేళ్లు తెగినను, శంకరాచార్యుల శాస్త్ర శక్తి ప్రచారములకు తల్లి వ్రేళ్లు తల్లడిల్లినను, బౌద్ధజైనమత వటవృక్షములు పూర్తిగా నేల సపాటము కాలేదు. 1146 వ సంవత్సరమున పంచారామములందు మహాదేవరల తోపాటు బుద్ధదేవరకును అఖండదీపతతులు మండలికభీమన సంధి విగ్రహి సోమనపెగ్గడ నిలిపినట్లు శాసన ప్రమాణము కలదు. ²³ 1182 వ సంవత్సరమున కృష్ణానదీ దక్షిణ షట్పుహస్రావనీ మండలము నేలిన రెండవ కోట

కేతరాజు దేవప్రాహ్మణులతోపాటు బుద్ధదేవరకును గ్రామదానములు చేసినట్లు శాసన ప్రమాణము కలదు ²⁴ వెలనాటి రెండవ రాజేంద్రచోడరాజు బౌద్ధమతమును అవలంబించినట్లు పండితారాధ్య చక్రతమున కలదు జైనమతము పదునైదవ శతాబ్ది తుది వఱకును ఆంధ్రదేశమునందు కలదు. ²⁵ అంతేకాదు. రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రి విమలాదిత్యుడు చివటి సంవత్సరములలో జైనమతమును స్వీకరించినట్లు శాసనప్రమాణము కలదు ²⁶ ఆ శాసనములోని విమలాదిత్యుడు తూర్పు చాళుక్య రాజు కాదని ఒక అభిప్రాయము ²⁷ కలదు గాని, శాసనములోని “సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణవర్ధన మహారాజ రాజమార్తాండ ముమ్మడి భీమన” బిరుదావళి తూర్పు చాళుక్యరాజునకు వర్తించునట్లే కలదు. రాజరాజనరేంద్రుని కాలమునందు బౌద్ధజైన మతముల ప్రభావము కలదు అది రాజరాజనరేంద్రుని స్వభావమునకు విరుద్ధము.

రాజరాజనరేంద్రుడు పరమభట్టారకుడు, పరమమాహేశ్వరుడు, పరమ బ్రహ్మణ్యుడు అని నందమహాదీ శాసనమునందు కలదు “న సర్వలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణవర్ధన మహారాజారాజో రాజపరమేశ్వరః. పరమభట్టారకః. పరమ మాహేశ్వరః పరమబ్రహ్మణ్యః శ్రీ రాజరాజదేవః--” మహాగౌరవార్హుడు, మహాశివ భక్తుడు, మహాబ్రాహ్మణపాతుడు అని అర్థము మహాశివభక్తుడైనను వీరకైపుడు కాదు.

“శ్రీ వాణిగిణి శ్రీరాయ దధతో వక్షోముఖాక్షేప యే లోకానాం స్థితి మావహ స్త్యవిహతాం శ్రీ పుంసయోగోద్భవామ్ తే వేద్రత్రయ మూర్తయః శ్రీ పురుషో స్సమ్ముటికా వ స్సురై ర్భూయానుః పురుషోత్తమామ్ముజభవ క్రికస్థరా శ్రేయసే ” 1 శ్లో.
అని బ్రహ్మార్చన “స్తుతియించు” వాడు (2 వచ.) అంతేకాదు.

“అత్రబోధజంబున ననంత విలాసమునన్ మనీషి వి ద్వాశ్రమతత్త్వవిత్తమున దానగుజాభిరతిన్ సమస్తవ ర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణమహామహిమన్ మహీ నొప్పు సర్వలోకాశ్రయః దాదిరాజనిభః ధత్యకలంక చక్రత సంపదన్. 8 ప.

నిజమహి మండల ప్రణః బ్రీతిః జెంచుచుఁ

బరమండలంబుల ధరణిపతుల

నదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును

భరిమిసీయని భూమివలయపతుల

సుక్కడగించుచు దిక్కులఁ దన యాజ్ఞ
 వెలిగించుచును ప్రపుకులమునెల్లఁ
 బ్రోచుచు శరణన్నఁ గాచుచు భీతుల
 నగ్రజన్మలకు నన్నగ్రహమునఁ
 జాచితరవహాగ్రహారంబు రిచ్చుచు
 దేవభోగముల సహాభూతిఁ
 దనరఁ జేయు చిట్లు మను నార్థుఁ డగు నెప్పు
 పర్వసుండు పంశపర్వసుండు.

7 ప. 1 ఆ. ఆ. ప.

ఇందు “సమస్త వర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణ హామహిమయే మహి నొప్పు”ట,
 “ప్రపుకులములనెల్లఁ బ్రోచు”ట, “అగ్రజన్మలకు నన్నగ్రహమునఁ జాచితర
 వహాగ్రహారంబు రిచ్చు”ట, “దేవభోగముల మహాభూతిఁ దనరఁజేయు”ట,
 “మనుమార్థుఁ డగు”ట రాజరాజనరేంద్రుని పరమబ్రహ్మజ్ఞమునకు పరమనిదర్శ
 నము వర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణము, ప్రపుకుల సంరక్షణము, బ్రాహ్మణాగ్రహార
 ప్రదానము, దేవభోగ మహాదైభవ నివేదనము, మను మార్గానసరణము రాజరాజ
 నరేంద్రుని తాత మత్తాతలును చేసిన పనియే అపూర్వము కాదుగాని అనర్హము.
 అభృథిక ప్రయత్నమునకు అలంబనము

రాజరాజనరేంద్రుని తల్లి - విమలాదిత్యుని భార్య - కుంచనాలి తమిళచోళ
 రాజైన రాజరాజచోళుని పుత్రిక ²⁸ రాజరాజనరేంద్రుని భార్య అమ్మంగదేవి
 తమిళచోళరాజైన మొదటి రాజేంద్రచోళుని తనయ ²⁹ రాజరాజనరేంద్రుని కోడలు -
 కుళోత్తుంగచోళుని భార్య - మమరాంతి తమిళచోళరాజైన రాజేంద్రచోళుని
 దుహిత ³⁰ తన్నుచిత్తలన రాజరాజనరేంద్రుడు బాల్యమునుండి తమిళదేశమునకు
 రాకపోకలు తఱచుచు సాగించుట తద్యము అంతేకాదు, రాజరాజనరేంద్రునికి
 రాజ్యాధికారము 1019 వ సంవత్సరమునందే సంక్రమించిననా, అది నిస్సపత్నము
 కాలేదు. సవతి సోదరుడు విజయాదిత్యుడు కర్ణాట చాళుక్యరాజైన జయసింహుని,
 కళింగగాంగరాజైన మదుకా హర్షవుని సహాయమునంది రాజ్యమును కలశించెను. ³¹
 రాజరాజనరేంద్రుడు తన మేనమామ తమిళ చోళరాజైన మొదటి రాజేంద్రచోళుని
 సహాయమునంది రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొని, మేనమామ తనయ అమ్మంగ
 దేవిని వివాహమాడి 1022 వ సంవత్సరమునందు పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను ³² పట్టాభి
 షిక్తుడైన రాజరాజనరేంద్రుడు పట్టమని పది సంవత్సరములైనను పరిపాలింప

కుండ, 1031 వ సంవత్సరమునందు విజయాదిత్యుడు మఱి కర్ణాట సైన్యముతో దండెత్తి వచ్చి, అప్పుడు వెంగీదేశమునకు రాజధాని అయిన బెజవాడను ఆక్రమించు కొని పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను ³³ రాజరాజనరేంద్రుడు తమిళదేశమున కేగెను. మేసమామ మూత్రమేగాక మామ కూడ అయిన మొదటి రాజేంద్రచోళుడు సహింపఁ జాలక మఱి దండయాత్ర సాగించెను ³⁴ కృష్ణాజిల్లాలోని కలిదిండి కురుక్షేత్ర మయ్యెను మొదటి రాజేంద్రచోళుని కుమారుడు, రాజరాజనరేంద్రుని బావమఁది అయిన రెండవ రాజేంద్రచోళుడు శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజును వలె రాజరాజనరేంద్రుని సింహాసనాధ్యక్షిని చేసెను ³⁵ 1035 వ సంవత్సరము నాటికి రాజరాజనరేంద్రుడు పునఃప్రతిష్ఠితుడైనను వెంగీదేశమునందు యుద్ధమేఘములు చిచ్చిపోలేదు మొదటి రాజేంద్రచోళుని అనంతరము తమిళచోళరాజైన రెండవ రాజేంద్రచోళునకు, ఇయ్య సింహాని అనంతరము కర్ణాట చాళుక్యరాజైన సోమేశ్వరుని వెంగీదేశము రణరంగ మయ్యెను ³⁶ 1045 వ సంవత్సరమునందు ధరణికోటలోను, 1050 వ సంవత్సరమునందు మఱొక చోటను తమిళచోళులకు, కర్ణాట చాళుక్యులకు యుద్ధములు జరిగెను ³⁷ తన్మధ్యకాలమున బహుళః 1051 వ సంవత్సరమునందు రాజరాజ నరేంద్రుడు రాజధానిని బెజవాడనుండి రాజమహేంద్రవరమునకు తరలించెను. రాజమహేంద్రవరము రాజధాని అయిన తర్వాత రాజరాజనరేంద్రుని రాజ్యపాలనము శాంతియుతముగ సాగెను అంతవఱకు తమిళదేశమునకు రాజరాజనరేంద్రుని రాక పోకలు అధికమైనవి. 1050 వ సంవత్సరమునందు తంజావూరునకు సమీపమందలి తిరువయ్యూరిలోని శివాలయమునకు రాజరాజనరేంద్రుడు మూడువందల రాజరాజు మాడలు దానమిచ్చినట్లు అచట శాసనము కలదు ³⁸ అప్పటికి తమిళసాహిత్యము ఎంతో అభివృద్ధి చెందినది అది రాజరాజనరేంద్రునికి శ్రుతచరము అంతేకాదు, పరితపారము. అది రాజరాజనరేంద్రుడు ఆంధ్రసాహిత్యమును అవతరింప జేయుటకు ఉద్దేశము.

అయినను రాజరాజనరేంద్రుడు తమిళకావ్యమును “తెనుగున రచియింపు” మనలేదు సంస్కృతములోని ఆదికావ్యము వాల్మీకిరామాయణమును “తెనుగున రచియింపు” మనలేదు వ్యాసుభారతమును “తెనుగున రచియింపు” మనెను. అది నిర్నిమిత్తము కాదు.

“విమలమతిం మరాణములు విండి ననేకము లర్థధర్మశా
 త్రముల తెలుగెఱింగితి నుదాత్తరసాస్విత కావ్యనాటక
 క్రమములు పెక్కు సూచితి జగత్పరిపూజ్యములైన యాశ్వరా
 గమములయందు నిర్మితి బ్రకాశముగా హృదయంబు భర్తీలోన్ 10.

అయినను నాకు ననవరతంబును శ్రీమహాభారతంబునందలి
 యభిప్రాయంబు నిన్ నభిలాష పెదయై యుండు. 11.

ఇది యేనను సతతంబు నాయెడఁ గరం విష్ణుంబులై యుండుఁ బా
 యవు భూదేవకులాభితర్పణ మహియఃప్రీతియున్ భారత
 శ్రవణానందయుఁ బార్వతీపతి పదాబ్ధానపూజామహా
 త్పవనున సంతలదానశీలతయు శశ్వత్సాధు సాంగత్యమున్. 12.

మఱి యదియునుంగాక 13.

హిమకరుఁ దొడ్డి పూచుభరతేశ కురుప్రభుపాండుభూపతుల్
 క్రమమున వంశకర్త లనఁగా మహి నౌప్పిన యస్మదీయవం
 శచుంఁ బ్రసిద్ధులై విమలసద్గుణ శోభితులైన పాండవో
 త్రముల చంద్ర నాకు సతతంబు చిసంగ నభిష్ట మెంతయున్. 14.

అమల సువర్ణశృంగఖురమై కపిలంబగు గోశతంబు ను
 త్రమబహువేద ప్రపులకు దానము సేసినఁ దత్పులం . ర
 ధ్యమ పమకూరు భారతకథాశ్రవణాభిరతిన్ మదియ చి
 త్తంబు ననిశంబు భారతకథాశ్రవణప్రవణంబు గావును. 15.

జనసుత కృష్ణద్వైపా
 యననునివృత్తభావిహితమహాభారతబ
 ద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడఁ
 దెసఁ గున రచియింపు మధికధీయున్ మెయిన్. 16

బహుభాషల బహువిధముల
 బహుజనముల వలన నినుచు భారతబద్ధ
 స్పృహలగువారిన్ నెప్పుడు
 బహుయాగంబుల ఫలంబు పరమార్థమగున్.” 17 ప. 1 ఆ. ఆ. ప.

అనేక పురాణములు అలకించినను, అర్థధర్మశాస్త్రములు ఆకళించుకొనినను,
 ఉదాత్తరసాస్విత కావ్యనాటక క్రమములు పెక్కుసూచినను, ఈశ్వరాగమము

లందు హృదయమును భక్తితో నిలిపినను, రాజరాజనరేంద్రుని “శ్రీ మహాభారతమునందలి యభిప్రాయము ఏన నభిలాష పెద్దయె యుండఁను అది మహాభారతమును తెనుగున రచియింపుమనుటకు అదిమకారణము రాజరాజనరేంద్రునియె మిక్కిలి ఇష్టమైన అయిదు విషయములందును ప్రథమతః “భూదేవకులాభితర్పణ మహియఃప్రీతి” కలదు తదుపరి భారతశ్రవణాసక్తి కలదు భూదేవకులాభితర్పణ మహియఃప్రీతి అనగా బ్రాహ్మణ వంశములను అధికముగ సంతృప్తిపఱచుట యందు ఆత్మధికమైన సంతోషము. భారత కవిత్రవణ ప్రవణత్వమునకు నిమిత్తము, ఉత్తమబహువేదవిప్రులకు సువర్ణకృంగురమైన కపిలగోళతమును దానము చేసిన ఫలము తద్యము సమకూరునను తలంపు చంద్రుడు మొదలు పొందు రాజవజ్రకు పూరుభరతకురు ప్రభువులు వంశకర్తలగుట వాస్తవము కాదు. కల్పితము. అది కూడ రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రి విమలాదిత్యుని రణస్థిపూడి శాసనమునందే కల విషయము. అంతకుముందు చతుర్మూర్తిరాజులకు చంద్రవంశ సంబంధము లేదు అట్లే చోళులకును ఆదిని సూర్యవంశసంబంధము లేదు చోళులు సూర్యవంశసంబంధమును కల్పించుకొనుట వలన, చోళుల అల్లుడైన విమలాదిత్యుడు చంద్రవంశసంబంధమును కల్పించుకొన్నట్లు కన్పట్టును ఇంతకు రాజరాజనరేంద్రుడు “తెనుగున రచియింపు”మని ఆనతిచ్చినది భారతకథను కాదు. “మహాభారతబద్ధనిరూపితార్థము”ను అదే మహాభారతాభిప్రాయము భారతబద్ధస్వరూపగు వారికి ఎప్పుడును బహుయోగముల ఫలము పరమార్థము బహుయోగఫలము, ఉత్తమబహువేదవిప్ర సువర్ణకవిత కపిల గోళతదానఫలము, భూదేవకులాభితర్పణ మహియఃప్రీతిఫలము బ్రాహ్మణమత విషయములు అందుకు రాజరాజనరేంద్రుని మహాభారతాభిప్రాయ శ్రవణ మహాభిలాష, మహాభారతబద్ధ నిరూపితార్థ విశదీకరణా దేశము అది రాజరాజనరేంద్రుని బ్రాహ్మణ మతోద్ధరణమున అపూర్వమైన అత్యధిక ప్రయత్నము

రాజరాజనరేంద్రుడు “బహుభాషల బహువిధముల బహుజనములవలన భారత బద్ధస్వరూప”డగుటకు, “కృష్ణద్వైపాయనముని వృషభాభిహిత మహాభారత”ము కాక, భానుని నాటకములు, భట్టనారాయణుని వెణీసంహారనాటకము, అనంతభట్టు భారతచంపువు సంస్కృతముందు కలవు తమిళమునందు పెరుందేవ నార్ భారతవెంబ కలదు వెంబ ఒక ధందోభేదము భారతవెంబ తొమ్మిదవ శాస్త్ర తమిళభారతము ³⁹ తమిళభాష రాజరాజనరేంద్రునియె కంఠస్థము తమిళ

భారతము రాజరాజనరేంద్రుని కరస్థము కన్నడమునందు పంపని విక్రమార్కున విజయము కలదు, అది పదవ శతాబ్ది కన్నడ భారతము ⁴⁰ (941 సం॥) కన్నడ భాష రాజరాజనరేంద్రుని కరస్థము కన్నడభారతమును రాజరాజనరేంద్రుని కరస్థము అయినను రాజరాజనరేంద్రుని అభిమతమైనది కృష్ణద్వైపాయనముని వృషభాదిపాత మహాభారతమే కారణము బ్రాహ్మణమతోద్ధరణమే

సన్నయభట్టు ఉభయభాషా కావ్యరచనాభిశోభితుడు, నారాయణభట్టు సంస్కృత కర్ణాట ప్రాకృత పైచాది కాంధ భాషాకవిరాజశేభుడు, అయినను రాజరాజనరేంద్రుడు నారాయణభట్టును మహాభారతమును చెనుగున రచియింపు మనలేదు. సన్నయ భట్టునే “మహాభారతబద్ధ సిరూపితార్థ మేర్పడుఁ దెనుఁగున రచియింపు” మనెను కారణము సన్నయ తన కులబ్రాహ్మణుడు. అనురక్తుడు మూత్రమేగాక, అవిరళపహామతత్వముడు, సంహితాభ్యాసుడు, బ్రహ్మాంధాదినానా పురాణ నిజ్ఞాన నిరభుడును అగుట కావలయును. సంహితాభ్యాసము, అవిరళిజప హామతత్వరత బ్రాహ్మణ మత ధర్మములు

రాజరాజనరేంద్రుని బ్రాహ్మణ మతోద్ధరణమునకు సన్నయ పర్ణించిన నాటి వేంగీదేశవిభవము శృంగగ్రాహిక

“... .. ఉర్విలోన

ననఘమై శిష్టాగ్రహారభూయిష్టమై

ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన

పుణ్యసమృద్ధమై బొలుచు వేంగీదేశ

విభవంబుఁ జూచుచు”

అయ్యనుడు చూచిన వేంగీదేశ విభవమిది అమూలకము అది ధర్మరాజు నాటిది కాదు రాజరాజనరేంద్రుని నాటిదే.

రాజరాజనరేంద్రుని బహుభాషా పరిచయము, బహుగ్రంథ పరిజ్ఞానము, బ్రాహ్మణ మతోద్ధరణ ప్రయత్నము, సన్నపాఠ్యుని అవిరళిజపహామతత్వమైన వ్యక్తిత్వమును ఆంధ్ర మహాభారతావతరణమునకు చారిత్రక వై పథ్యము

సహ నిర్వహణము

“కృష్ణద్వైపాయనముని వృషభాభిషి త మహాభారతబద్ధ నిరూపితార్థమేర్పడఁ దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయుత్తమయి” అని రాజరాజనరేంద్రుడు ఆన తిచ్చెను “బుద్ధిబాహునిక్రమమున దుర్గవార్ధజల గౌరవభారత భారతీసముద్రముఁ దఱియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁజోలునే” అని సన్నయ ముందు సంఘా మును ప్రకటించెను “అయినను దేవా నీ యనుమతంబున చిద్యజ్ఞసుల యను గ్రహించునంటే నా నేచ్యవిధంబున నిక్కావ్యంబు రచియించెదను” అని వెంటనే ఆమోదమును తెలిపెను. (19 ప 20 వచ, 1 ఆ ఆ ప) తదుపరి ఇష్టదేవతాస్తుతి (21 ప) పూర్వకవిస్తుతి (21, 22 ప) దెసి, “సత్వభాంతరసరసీ వనంబుల ముదం వాసరం గొనియాడి వెడుక” (23 ప.)

“పాయక పాకశాసని భారతమౌరరణంబునందు నా

రాయణసభలు దానను ధరామరివంశోఽఘావంబు నా

రాయణ భట్ట వాఙ్మయదురంధరుఁడం దనెప్పఱఁడన్ సహ

ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగన్.” 24 ప

“—సన్నయభట్ట దెనుంగునన్ మహాభారత సంహితారచన బంధుఁడయ్యె”ను.

ఇందు వాఙ్మయదురంధరుడు, ఇష్టుడు, సహాధ్యాయుడును అయిన నారాయణభట్ట తోడయి నిర్వహించినట్లు కలదు. రాజరాజనరేంద్రుని సందమఘాడి శాసనమునందు నారాయణభట్ట సంస్కృత కర్ణాట ప్రాకృతపైశాచికాంధ్రభాషా కవి రాజశేఖరుడని కలదు ఆ శాసనము సన్నయ కృతమే అయినను “పాయక పాక శాసనికె” అని పద్యము ప్రతిప్రమని ఒక అభిప్రాయము కలదు. ⁴¹ అందుకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులివి.

1 ఈ పద్యము కొన్ని రాశిపత్రగ్రంథములందు లేదు. ఉన్న రాశిపత్ర గ్రంథములందును “సారమతింగవేంద్రులు” అని పద్యమునకు (25 ప.) ముందు లేదు. తర్వాత కలదు. అనన్వితము

11 సన్నయభట్టతోపాటు నారాయణభట్టును తెలుగు కవులెవ్వరును తమ పూర్వ కవిస్తుతులలో పేర్కొనలేదు.

111 నన్నయ పాటించని నిత్య సమానయతికి ప్రామాణికతను ఆపాదించుటకు అప్పకవియే ఈ పద్యమును కల్పించెను అప్పకవీయమునకు (1656) పూర్వమందలి కాళపత్ర గ్రంథమునందును (1656) ఈ పద్యము లేదు

అప్పకవీయమునకు పూర్వమందలి ఒక్క రాళపత్రగ్రంథమునందు "పాయక పాకళాసని" అను పద్యము రేసంతమాత్రమున తత్పూర్వ మీ పద్యము లేదనుట సంగతము కాదు అప్పకవీయమునకు పూర్వమందలి బహుప్రతులు లభించి, అన్ని ప్రతులందును ఈ పద్యము రేనిచో, తత్పూర్వ మీ పద్యము లేదనుట సంగతము కావచ్చును లభించినదే ఒక్క ప్రతి అదే సర్వస్యము కాదు అంతేకాదు అప్పకవి కల్పించెనుటకు కారణమనిసి నిత్యసమానయతిని నన్నయ పాటించలేదనుట ప్రామాణికము నన్నయ పాటించిన నిత్యసమానయతికి నారాయణ శబ్దమే ముఖ్య పద్యమునందు కలదు

“—రమణుర్ దుర్వారవాద్యార్థమున సరనారాయణుర్ దాని రల్కన్—”

22 ప. 2 ఆ. ఆ. ప

ఇది పారాంతరగ్రస్తము కాదు నిర్ధారకప్రయోగము మహాస్రగ్ధరపాదము తొమ్మిది, పదాలు యతిస్థానాలులు పదానివ యతిస్థానమున నారాయణశబ్దము నిత్యసమానముగానే యతిమైత్రిమధితము ఇది నన్నయ నిత్యసమానయతిని పాటించెనుటకు నిర్ధారక సాధనము అసలు నిత్యసమానయతి ఆన్నది అప్పకవి సృష్టికాదు అసంతుని భండోదర్పణమునందే కలదు అందు నారాయణశబ్దమును కలదు (98, 99 ప. 1 ఆ) కాబట్టి నిత్యసమానయతికి ప్రామాణికతను ఆపాదించుటకు “పాయక పాకళాసని” అను పద్యమును అప్పకవి కల్పించవలసిన ఆవశ్యకము లేదు. అనగా “పాయక పాకళాసని” అను పద్యము అప్పకవీయమునకు పూర్వమందలి కాళపత్రగ్రంథములందు కలదని అవగాహనమగును నన్నయభటుతోపాటు నారాయణభటును తెలుగు కవులవ్వయను తను పూర్వకస్మితులందు పేర్కొనక పోవుటకు హేతువు, నన్నయభటు తోపాటు నారాయణభటు మహాభారత సంహితా రచన చేయకపోవుట మాత్రమే తోడయి నిర్వహించుట అనిగా తోడయి రచించుట కానేకాదు “పాయక పాకళాసని” అను పద్యము కొన్ని రాళపత్రగ్రంథములందు లేకపోవుటకు, ఉన్న రాళపత్రగ్రంథములందైనను “సారమరింగమండలు” అను పద్యము తర్వాత ఉండుటకును హేతువు లేఖకప్రవాదము కావచ్చును లేఖకులు పండితులు కారు. కాళపత్ర గ్రంథముల సంఖ్యాబలమునుబట్టి గాక, ప్రకరణమును బట్టి, పద్యరచనా పద్ధతినిబట్టి, ప్రతిపాదితాంశమునుబట్టి ప్రక్షిప్తమో నిక్షిప్తమో

నిర్ణయింపవచ్చును “పాయక పాకళాసనికి” అను పద్యము, “సారములింగపీం
ద్రులు” అను పద్యమునకు ముందు ప్రకరణోచితము పద్యరచనాపద్ధతి నన్నయ
రచనాపద్ధతి అనుగుణము ప్రతిపాదిరాంశము నన్నయ మాత్రమే ప్రతిపాదించు
దగిన అంశము కాబట్టి “పాయక పాకళాసనికి” అను పద్యము ప్రసిద్ధము కాదు
నిశ్చిప్తమే

“పాయక పాకళాసనికి” అను పద్యమునుబట్టి మహాభారతసంహితారచన
నన్నయ, నారాయణభట్టులు కలిసి చేసిరనుట, ఇద్దఱును ఇంటికవులనుండి అసం
దర్భము. “నా నేచ్చు విధంబున” అని ముందు, “నన్నయభట్టు చెనుంగుననె
మహాభారతసంహితారచన బంధురుడయ్యె”నని తర్వాత కలవు అంతేకాదు.
రాజరాజసరెంద్రుడు రచియింపుమన్నది “నన్నపాహ్యు”ని “రచియించెద” నన్నది
నన్నయ నారాయణభట్టు “తొడయి నిర్వహింపగనె” నన్నయభట్టు రచన
చేసెను “తొడయి నిర్వహించుట” అనగా సహనిర్వహణము. సారచనము
కాదు. రెండును సమాసము కాదు సహనిర్వహణము నందును సాదృశ్యము కలదు.
మహాభారత సంహితారచనము భారతమొరరణముగ, నన్నయభట్టునకు నారాయణ
భట్టు సహనిర్వహణము పాకళాసనికి నారాయణుని సహనిర్వహణముగ సమాస
ధర్మము పద్యమునందు స్పష్టముగ కలదు మహాభారత సంహితారచనమును మహా
భారత యుద్ధముగ ఉపమించుటలోని ఉద్దేశము ముందు గ్రహింపవలయును.
రచనము రణము కాదు. అయినను తెనుగులో మహాభారత సంహితారచనము మహా
భారతయుద్ధ సదృశముగ పద్యమునందు కలదు యుద్ధమునకు రెండు పక్షము
లుండును. స్వపక్షము. పరపక్షము. తెనుగులో మహాభారత సంహితారచనము
స్వపక్షము తత్ప్రతిమతము పరపక్షము స్వపక్షమున రాజానుమతము కలదు
పరపక్షమున నిర్వజ్జనుల అనుమతమునకు అవకాశము కలదు వెదములు
అనాదులు, అపౌరుషేయములు, అప్రఖ్యములు అని విశ్వసించు అనాటి విద్వజ్జనులు.
పంచమవెదము పరివర్తనము కాదని ప్రతిఘటించుట సహజము అందుకు
“నిర్వజ్జనుల యనుగ్రహంబునజేసి” అని ముందే నన్నయ జాగ్రూకత
వహించెను. అనాటి నిర్వజ్జనుల అనుగ్రహమును సంపాదించుటకు చేయవలసిన
ప్రయత్నము దాగ్గివాదము అంత నాగుల్గము. ఏకలక్షణోకపరమూణకరితమైన
వెదవెదాంత నిర్భాస్త్రిర్భవించెమైన మహాభారత సంహితాపరివర్తనము ప్రయా
యుద్ధము అది, ఇది, కలిసి మహాభారత రచనము యుద్ధసదృశము.

నారాయణభట్టు గురించి “తానును ధరామరవంశ విభూషణుడు వాఙ్మయ ధురంధరుడు, తన పిష్టుడు, సహాధ్యాయుడు,” అని “పాఠ్యక పాకశాసనం” అను పద్యమునందు కలదు “తానును” అను చోట “వాసన, వాజన, వాసన, వాసిగ” అను పాఠాంతరములు కలవు. అందు “వాసన” నారాయణభట్టు ఇంటిపేరని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁴² “వాసన” అను ఇంటిపేరు ఉన్నవాడు నిజమేగాని, అది నారాయణభట్టు ఇంటిపేరు అనుటకు ప్రమాణాంతరము లేదు. అంతే కాదు “తానును” అను పాఠము అర్ధరహితము కాదు. వాసన అనగా తాను హాడ అనగా నారాయణభట్టు హాడ ధరామరవంశవిభూషణుడు, సన్నయభట్టువలె నారాయణ భట్టు ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడని అర్థము. నారాయణభట్టు వాఙ్మయ ధురంధరుడని పద్యమునందు కలదు సంస్కృత కర్ణాట ప్రాకృత పైశాచికాంధ్ర భాషాకవి రాజ శేఖరుడు, మనీషాలవ దుర్విదగ్ధకవిగర్వ భంజకుడు, కపిభవజ్ఞాంకుడు, సరస్వతీకర్ణావతంసుడు, అష్టాదశావధారణ చక్రవర్తి అని సన్నయయే రచించిన సందమపూడి శాసనము నందు కలదు కవి అని భారతమునందు ందు. పండితుడని శాసనమునందు లేదు సహనిర్వహణమునకు సహకరించు విశేషణములు భారతము నందు కలవు అగ్రహార ప్రతిగ్రహమునకు ఉపకరించు విశేషణములు శాసనము నందు కలవు ధరామర వంశ విభూషణత్వము, వాఙ్మయ ధురంధరత్వము, తన రిష్టత, సహాధ్యాయత్వము అనగా సంహితాధ్యాసము మహాభారత యుద్ధ సదృశ మైన మహాభారత సంహితా పరివర్తన సందర్భ పండితోద్యమ వివాద యుద్ధమునకు సమర్థములు మహాభారత సంహితా పరివర్తనమును ప్రతిఘటించు ఆనాటి విద్వజ్ఞులు లెల్ల బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణులతోనే వాదమును వరింతురు పంచమవేద విషయ మున సంహితాధ్యాసమైన సహింతురు పరివర్తనీయమును సిద్ధాంతమును స్థాపించిన వాఙ్మయధురంధరులను శిరసా వహింతురు సన్నయభట్టునకు ఇప్పుడైన నారాయణ భట్టు అభిమతముగ విద్వజ్ఞులని నివాదమునందు తోడయి వాది ప్రతివాదములను నిర్వహించును అట్లు చేసిన సన్నయభట్టునకు “విద్వజ్ఞులంబుల యనుగ్రహంబు” లభించును. అదౌక నారాయణభట్టు సహనిర్వహణము

మహాభారత యుద్ధమునకు ముందు అర్జునుడు సమ్మోహస్థితి నందెను. కృష్ణుడు, గీతోపనిషత్తు చేసెను. మహాభారత సంహితా రచనమునకు ముందు సన్నయ సందేహస్థితి నందెను. నారాయణభట్టు హితోపదేశము చేయును. మహా భారత యుద్ధమునందు అర్జునుడు భీష్ముని చాచి మోచెను కృష్ణుడు చక్రము

గైకొని భీష్మునిపై లంఘించెను అర్జునుడు నివారించెను కృష్ణుడు సందోషించెను. మహాభారత రచనమునందు నన్నయ వ్యాసపుట్టములకు నొచ్చును నారాయణభట్టు గంటము గైకొని వ్యాసపుట్టములపై లంఘించును నన్నయ నివారించును. నారాయణభట్టు సంతోషించును మహాభారత యుద్ధమునందు అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞలు చేసెను కృష్ణుడు మాయోపాయముల నెఱవేర్చెను మహాభారత రచనమునందు నన్నయ ప్రతిజ్ఞలు చేయలేదు నారాయణభట్టు మాయోపాయముల నెఱవేర్చెను. మహాభారత యుద్ధమునందు అర్జునుడు శస్త్రాగ్రస్త్రములకు గుఱి అయ్యెను కృష్ణుడు తప్పించెను మహాభారత రచనమునందు నన్నయ శస్త్రాగ్రస్త్రములకు గుఱి అగును. నారాయణభట్టు తర్కించును మహాభారత యుద్ధమునందు అర్జునుడు యుద్ధము చేసెను కృష్ణుడు సారధ్యము చెసెను. మహాభారత రచనమునందు నన్నయ రచనము చేసెను. నారాయణభట్టు సాహాయ్యము చేయును. కృష్ణుడు యుద్ధము చేయలేదు. నారాయణభట్టు రచనము చేయలేదు చేసినదెల్ల వాక్సహాయము ఇదొక నారాయణభట్టు సహనిర్వహణము

నన్నయ ఉభయ భాషా కావ్యరచనాభిశోభితుడు అనిగా సంస్కృతాంధ్ర భాషా కావ్యరచనాభిశోభితుడు నారాయణభట్టు కర్ణాటభాషలోను కవిరాజశేఖరుడు కన్నడము వచ్చినట్లు కలదు తమిళము వచ్చినట్లు లేదు నన్నయకు తమిళ కన్నడములు రెండును వచ్చినట్లు లేదు రాజరాజనరేంద్రునితో తమిళము వచ్చును. తమిళ భారతములోని విశేషములు రాజరాజనరేంద్రుడు వలె, కన్నడభారతములోని విశేషములు నారాయణభట్టు నన్నయకు తెలుపును ఇది కూడ నారాయణభట్టు సహ నిర్వహణము

“పాయక పాకశాసనాని” అను పద్యమునకు ముందు పద్యపెది

“పరమ వివేక సౌరభవిభాసిత సద్గుణ పుంజ వారిజో”

త్కర రుచిరంబులై సకలగమ్య సుతీర్థములై మహా మనో

హరసుచర్చిత పావనపయః పరిపూర్ణములైన సత్పథాం

తర సరసీవనంబుల ముపం నొనరం గొనియాడి వెదుకన్ ”

23 ప 1 ఆ. ఆ ప.

ఇందు నన్నయ సత్పథాంతరసరసీవనములను ముదమార వేడుకతో కొని యాడినట్లు కలదు అది కూడ నారాయణభట్టు “తోడయ నిర్వహింపగన్” అనుటకు ముందు పద్యమునందు రూపకము కలదు. సత్పథాంతరము లనెడు

సమస్యను సులభముగా చూపకము సత్పథాంతరముల పరచుగ, సరసీవనముల పరచుగ ప్రశ్నలులు కలవు సత్పథాంతరములు పరచు వివేక విభాసితములు సరసీవనముల సులభ విభాసితములు సత్పథాంతరములు సద్గుణపుంజమంజులము సరసీవనములు మృణాళపుంజ మంజులములు పద్మసమూహ మనోహరము సత్పథాంతరములు సకల గమ్యములు సరసీవనములు సుతీర్థములు. సత్పథాంతరములు మహామనోహర సుచరిత్ర పరిత్రములు సరసీవనములు పరిత్ర పయః పరిపూర్ణములు సత్పథాంతరములు పండిత సత్పథాంతరములు సర- శబ్దమనకు సర్వమృషదనియేగాక పండితుడని చూడ అర్థము “సరాం హి సందేహ పదేష ప్రహణ మన్తకరణ ప్రవృత్తయః” అని కాశిదాసు ప్రయోగములోని సర- శబ్దము పండితార్థమని పండితార్థము, పండితార్థమును సరసీవనములు సర- పరవనములు నారాయణభట్టు తోడయి నిర్వహించుచు నుండు సన్నయభట్టు పరమ వివేకులు, సద్గుణవంతులు, సకలగమ్యులు, మహాసుచరిత్రులు అయిన పండితులున్న పండిత సత్పథాంతరములను ముదూర పద్యకతో హాసముచుటకు పీచువు, నారాయణభట్టు సహనిర్వహణమును తత్తాదృష్టి నీయులైన “విద్యజ్ఞనంబుల యనుగ్రహంబు” సన్నయకు అభించుటయే అగును పరమ వివేకులు కాని, సద్గుణ వంతులు కాని, సకల గమ్యులు కాని, మహాసుచరిత్రులు కాని పండితులు మహా భారత సంహితా పరివర్తనమును ప్రతిఘటించుట, వాఙ్మయ దురంధరుడైన నారాయణభట్టు తోడయి నిర్వహింపగ సన్నయభట్టు ప్రతిఘటించుట ప్రతీయ చూచు ఆ కాలమునందు పండిత సభలు కలవనుటకు “రాజమహేంద్ర కపింద్ర సమాజ సురక్షా” అను రాజరాజ నరేంద్రుని సన్నయ సంబద్ధి నిదర్శనము. (భాగము ౨ ఆ ౩ వ.) రాజమహేంద్ర కపింద్ర సమాజమున రాజమహేంద్రభర పండిత సభయే కపింద్రులు పండితులు కాని ఆ పండితులు కారు. మహాభారత సంహితా పరివర్తన ప్రతిఘటనమును పరిహరించుటకు, మహాభారత సంహితా పరి వర్తన సంబంధములను నివారించుటకు చేసిన వాక్పహాయము మాత్రమే నారాయణ భట్టు సహనిర్వహణము వాదోడుగాని చేదోడు కాదు “సకల సుకవిజనసుత సన్నయభట్టు ప్రజీతంబయిన” అనియే ఆశ్వాసాంత గమ్యములందు కలదు

భారతార్థము

“శ్రీమహాభారతంబు నందలి యభిప్రాయంబు విన నాకు నభిలాష పెట్టె యుండు” నని ఉపక్రమణము చేసిన రాజరాజనరేంద్రుడు “మహాభారతబర్హిరూ పితార్థమేర్పడఁ దెనఁగఁగ నరణియింపు”మని ఉపసంహారము చేసెను. తదనంతర పద్యము కల్పశబ్దప్రాయము ఉపక్రమోపసంహారము లివి పరస్పరోపబలకఁ. అ. అంటేకాదు. “దుర్గమాద్భుతగౌరవ భారత భారతీనుమద్రముఁ దజియంగ నీఁడను విధాత్మస్మితైః స సేరః బోధనే” అని ఉపక్రమణము చేసిన సన్నయభట్టు “వహా భారత సంహితారచణఁ డయ్యె” నని ఉపసంహారము చేసెను. ఉపక్రమోప సంహారము లివి కూడ పరస్పరోపబలకములు. రాజరాజనరేంద్రుని ఉపక్రమోప సంహారములు, సన్నయభట్టు ఉపక్రమోపసంహారములును పరస్పరానుగుణములు. శ్రీమహాభారతంబునందలి యభిప్రాయంబు, “భారతబర్హిరూపితార్థము”, “దుర్గ మార్థజల గౌరవభారతభారతి”, “మహాభారతసంహిత” లిక్కడే. అంటేకాదు. వహా భారతాభిప్రాయము, మహాభారతబర్హిరూపితార్థము: మహాభారతదుర్గమార్థము, వహా భారతసంహితార్థమును లిక్కడే. అదే భారతార్థము. అది సంస్కృతాంత్ర భారతములందు అన్యత్ర సమీపముగ కలదు.

వ్యాసుడు తాఁ జేసిన భారతముగుఱించి, బ్రహ్మకు చెప్పిన విషయము సంస్కృతభారతమునందీట్లు కలదు.

“కృతం మయేదం భగవన్ కావ్యం పరమపూజితమ్

బ్రహ్మసేవేదరహస్యం చ యచ్ఛాప్యభిపాతం మయా || 66శ్లో.

సాంగోపనిషదాం చైవ వేదానాం విస్తరక్రియా

ఇతిహాసపురాణానా మున్మేషం నిర్మితం చ యత్ || 67శ్లో

విధిస్య చ ధర్మస్యహ్యోశ్రమాణాం చ లక్షణమ్

చాతుర్వర్ణ్యవిధానం చ పురాణానాం చ కృత్స్నశః || 71శ్లో

ఋచో యజుఃషి సాహస్వి వేదాధ్యాత్మం చ కీర్తనమ్

న్యాయశివా చికిత్సా చ జ్ఞానం పాశుపతం తథా || 73శ్లో” (తెనుగుగీతి)

వేదరహస్యము, సాంగవేదవేదాంతవిస్తరము, ఋగ్యజుస్సామాధ్యాత్మ తత్త్వము, ఇతిహాసపురాణోన్మేషము, ఆశ్రమలక్షణము, చాతుర్వర్ణ్యవిధానము, విధి

ధర్మశాస్త్రము ప్రతిపాదితమైన కావ్యము మహాభారతము ఇట్లు అదిపర్వమునందు కలదు అంతిమపర్వమైన స్వర్గారోహణపర్వమునందును వైకంఠాయనుడు జనమేజయునితో బారతముగుఱించి చెప్పిన విషయ మిట్లు కలదు.

మహాత్వా ద్భారవత్వాచ్చ మహాభారత ముచ్యతే
సింకు మన్య యో వేద సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే || 43 శ్లో.

ధర్మ చార్థేచ కామేచ మోక్షేచ ధరతర్కథ
యదిహస్తి తదన్యత్ర యన్నేహస్తి స కుత్రచిత్ || 44 శ్లో.

ఇతిహాసమిమం పుణ్యం మహర్షిం వేదసంమితమ్

వ్యాసోక్తం బ్రూయతే యేన కృత్వా బ్రాహ్మణమస్తతః ||

52 శ్లో ౨౭ 18వ. (వాచిక్తెలుగురిపిఁగొద్రణము)

మహాభారతవంశ మగుటవలన మహాభారతమని పుణ్యతత్వార్థము ఇది తెలిసిన సర్వపాపములు హరించును ధర్మార్థ కామమోక్షముల గుఱించి ఇందు కలదే ఇతరత్ర కలదు ఇందు లేనిది ఇతరత్ర లేదు. పుణ్యప్రదంబు, మహార్థవంతము, పది సమ్మితము, వ్యాసప్రోక్తమును, అయిన ఇతిహాసమిది చిన్నవాడు బ్రాహ్మణుని అగున.

ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“కృష్ణద్వైపాయనుండను బ్రహ్మర్షి వేదవ్యాసుండై నిజతపో మహత్త్వంబునంజేసి బ్రహ్మచేత ననుజ్ఞాతుండై యష్టాదశపురాణంబులును ధర్మ శాస్త్రార్థతత్త్వంబులును జతుర్వేదవేదాంతాభిప్రాయంబులును జతుర్వర్గవర్గానుబంధ బంధురకధేతిహాసంబులును జతుర్యుగమహర్షిరాజవంశచరితంబులును జతుర్వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులును జతుర్యుఖప్రముఖనిఖిలసురమునిగణపూజితుండైన శ్రీకృష్ణ ని మహా త్మ్యంబును బాండవాదిభారతపీఠుల మహాగుణంబులును దన విజ్ఞానమయమైన వాగ్దర్శణంబునం దేర్పడ వెలుగుచుండ,

30వచ

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబున

యథ్యాత్మవిదులు వేదాంతమనియు

నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రంబుని

కవివృషభులు మహాకావ్యమనియు

లాక్షణికులు సర్వలక్ష్యసంగ్రహమని
 యైతిహాసికు రితిహాస మనియుఁ
 బరమ హిరాణ్యకుఁ బహుపురాణసముచ్చ
 యంబని మహిఁ గొనియాడుచుండ
 వివిధపదతత్తవెది వేదవ్యాసుఁ
 వాదియుని పరాశరాత్మకాండ.
 విష్ణునన్నితుండ, విశ్వజనీనమై
 పరగుచుండఁ జేసె భారతము. 31వ 1ఆ.ఆ.ప.

ఇందు పురాణము, కథ, ఇతిహాసము మాత్రమేగాక, వేదవేదాంతాభిప్రాయము, ధర్మశాస్త్రార్థతత్త్వము, వర్ణవర్గానుబంధబంధురత, వర్ణాశ్రమధర్మవిధానము కూడ వాగ్దర్శనమునం దేర్పడ వెలుగుచుండ వేదవ్యాసుడు రచించెనని ఇదమిత్యముగ నన్నయ భావనము కలదు “వాగ్దర్శనమునం దేర్పడ వెలుగుచుండ” రచించిన మహాభారతమునందు వేదవేదాంతాభిప్రాయాదికము ప్రతిఫలించుట తద్దము కావున ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రమని, అధ్యాత్మపీఠులు వేదాంతమని అందురని సన్నయ వివరణ. వేదవేదాంతాభిప్రాయాదికమే రాజరాజనరేంద్రుని మహాభీష్మమైన మహాభారతాభిప్రాయము భారతబద్ధనిరూపితార్థము భారతార్థము అందుకు “విధాత్మనత్తైనను నేరఁబోలునే” అని నన్నయ సందేహము మహాభారతము కేవల పురాణము, కేవలకథ, కేవలేతిహాసమును అయిన బ్రహ్మతరము? అను సందేహమునకు అవకాశములేదు పురాణసరణి, ఇతిహాసధారణి అయిన భారతకథ అస్తిపంజరము వేదవేదాంతాభిప్రాయాదికమైన భారతార్థము రక్షణాంశబలమైన శరీరము ఇది “చతుర్వర్ణవర్గానుబంధబంధురకదేతిహాసంబులును” అని పంత్తెని గర్భితము చతుర్వర్ణములు ధర్మార్థకామమోక్షములు పురుషార్థములు ధర్మమునకు గమ్యము మోక్షము. అర్థమునకు ఆధారము ధర్మము గమ్యము మోక్షము కామమునకు ఆధారములు ధర్మార్థములు గమ్యము మోక్షము ఇది వర్గానుబంధము అథవా, ధర్మార్థకామమోక్షములకు సంకటములైన అనుబంధములు అరిష్టద్వర్గములు కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములు అవి పురుషార్థములైన ఇవి పరుషార్థములు పురుషార్థ పురస్కారము, పరుషార్థపరిహారము బంధురమైన కథేతిహాసముల కలయిక మహాభారతము వేదార్థపురుషార్థముల వెరలి భారతార్థము.

“అమితాభ్యాసక కాఖిలం తొలిచి వేదార్థమలచ్ఛాయమై
సుమహావర్ణచతుష్క పుష్పవితతిన్ శోభిల్లి కృష్ణార్జునో
త్తమనానాగుణకీర్తనార్థ ఫలమై దై పాయనోద్ధానశా
ర మహాభారతపాఠశాత మమయన్ దాత్రిసురప్రార్థనమై 06వ.

ఇట్లు మహాభారతంయి సనేకవిధ పదార్థప్రపంచ సంచితంబు.”

06వచ 1 ఆ. ఆ. ప.

ఇది సన్నయ స్వీయకవిత్వము మహాభారత మనెడి పారిజాతవృక్షము, అనేకమైన అభ్యాసక కాఖిలను కలిగి, వేదార్థమలచ్ఛాయతో ఆమయను అంతే కాదు పిక్కిలి గొప్పచైన చతుర్వర్ణము లనెడ, పుష్పములతో శోభిల్లున కృష్ణార్జునుల ఉత్తమ నానాగుణ కీర్తనార్థము పలమై ఉప్పును ఉపరి అనేక విధములైన శబ్దార్థముల విస్తరణముతో కూడినది, అది దాత్రిసుర ప్రార్థనము, కారణము బ్రాహ్మణ మత గ్రంథము.

“సంచితపుష్కల దంబుచూపసంభవు సంశయ దాల్చి పుట్టి లో
కాంచితుడైనవాఁడు నిఖిలాగమపుంజము వేర్పడన్ విభా
గించి జగంబులందు వెలిగించి సమస్త జగద్దితంబుగాఁ
బంచమ వేదమై పరగు భారత సంహితఁ జేసె నున్నతిన”

47వ, 2 ఆ. ఆ. ప.

ఇది కూడ ఇంచుమించు సన్నయ స్వీయకవిత్వము. ఇందు సంస్కృత భారత సంహిత సమస్తజగద్దితమైన పంచమవేదమని చెదచి త్థయుగ కలదు ఋగ్వేదా స్పృశాధర్వమలు నాలుగు వేదములు. అయిదవ వేదము భారతసంహిత. అసలు సంహిత అను శబ్దమే వేద సంబంధమైందని నాలుగు వేదములలోని మంత్ర భాగములు సంహితలు తన్మంత్రభాగ సదృశమైనచో, కనీసము సారగ్రహణమైనచో భారతము సంహిత అగును అయినందున పంచమవేదమై పరగును వేదములు శ్రీలు, శూద్రులు వినరాదు కనరాదు కాని శ్రీలు, శూద్రులు కూడ వేదవిహితమైన చతుర్వర్ణములోని వారే కావున వేదార్థము తెలిసికొనవలయును. సంహితార్థములే బ్రాహ్మణములు బ్రాహ్మణార్థము కలదుగావున భారతసంహిత పంచమవేదము భారతసంహిత అనినను, పంచమవేదమనినను వేదార్థము గతార్థమే చతుర్వేద సారము కావున భారతసంహిత పంచమవేదము, భారతార్థము వేదార్థము.

మహాభారతము “అనేకవిధ పదార్థ ప్రపంచ సంఘటంబు.” అను సన్నయ భట్టు వచనము, “ఆదరణీయ సారవిధార్థగతి స్ఫురణంబు గల్గి” (రిప 1 ఆ వి ప) అను తిక్కన సోమయాజి పద్య పంక్తిని పరిధవిల్లినది. అంతేకాదు

“వ్యాసమునీంద్రసార కరుణాతిశయంబున భారతార్థము

ఉద్ఘాతమైన యట్టి సుతభాగ్యునకు సకలాగమార్థసం

వాసన మావహిల్లు జనపంక్తులు గీర్తన సేయ శక్యదు

ల్లాసముఖాన భూతి సజలస్థితి నొప్ప సతం దదాత్తుడై” (రిప స్వ ప.

అని తిక్కన తది తీర్పు అది, ఇది, గ్రహించిన ఎట్లాప్రెగడ ఆచరించినది—

“భాసురభారతార్థముల భంగుల నిక్క మెఱుంగ నేరమిన్

గానట నీసదే చదివి గాథలు ద్రవ్యు లెనంగు వాఁడెన్

వ్యాసమునిప్రణీతపరమార్థము తెల్లంగ జేసినట్టి య

భాసనకల్పులం దలంతు నాద్యుల నన్నయ తిక్కనాద్యులన్”

రిప. నృ పు.

వ్యాసమునీంద్రుని సారకరుణాతిశయమున భారతార్థము ఉద్ఘాతమైన సుతభాగ్యునకు సకలాగమార్థసంవాసన మావహిల్లునని తిక్కన భాసురభారతార్థముల భంగుల నిక్కము వ్యాసమునిప్రణీతపరమార్థమని ఎఱుగన. సకలాగమములన చతుర్వేదములు సకలాగమార్థసంవాసనమన చతుర్వేదార్థ సంస్కారము ఉద్ఘాతమైన భారతార్థము వ్యాసమునిప్రణీతపరమార్థమైన భాసుర భారతార్థముల భంగుల నిక్కము సంస్కృత భారతమున. గానట నీసదే చదివి గాథలు ద్రవ్యుల భారత కథా కాలక్షేపము లెన్నగ భారతమును సరిగా చదివిన భారతార్థ ముద్ఘాత సితమగును అది కాలక్షేపము కాదు మోష నిక్షేపము. ఇహపరసాధకము.

భారతార్థమునకు ప్రాధాన్యము లేనదో, భారతకథ కేవలము యుద్ధకథ అగును అది కూడ దాయాదకలహదావానలమైన యుద్ధకథ రాజ్యాధికారము కొఱుకైన యుద్ధకథ రాజ్యాధికారము కొఱుకు స్వయముగ దాయాదకలహ దావానలమున అనేక పర్యాయములు చిక్కుకొని అనుభవించిన రాజరాజునదేండ్లందుని భారత యుద్ధకథను బహుభాషల బహువిధముల బహుజనములవలన బహుపర్యాయములు వినుటకు అభిలాష కలుగదు ఏముఖతయే కలుగును. కాబట్టి భారతార్థమే రాజరాజునదేండ్లను కాంక్షార్థము సన్నయభట్టు లక్షితార్థము.

ధారతాంధ్రీకరణము

మహాభారతము మహాభిషేకము అంతేకాదు మహాకావ్యము ఇతిహాసము చరిత్రాత్మకము కావ్యము రసాత్మకము చరిత్ర విషయ ప్రధానము రసము అనుభూతి ప్రధానము విషయప్రధానమైన ఒక భాషలోని గ్రంథమును మఱొక భాషలోనికి మార్చిన అట్లే ఉండవలయున విషయమునకు హాని కలుగరాదు. అది యేదా మూలకము అనుభూతి ప్రధానమైన ఒక భాషలోని గ్రంథమును మఱొక భాషలోనికి మార్చిన అట్లే ఉండనక్కఱలేదు అనుభూతికి గ్లాని కలుగ రాదు అది మూల విధేయము యథామూలకమైనది అనువాదము. అనుసృష్టి. మూలవిధేయమైనది భాషాంతరీకరణము పునస్సృష్టి ఆంధ్రభాషాంతరీకరణము ఆంధ్రీకరణము అనువాదమునందు కర్త అస్వతంత్రుడు ఆంధ్రీకరణమునందు కర్త స్వతంత్రుడు స్వతంత్రా స్వతంత్రుడును కాబట్టి ఆంధ్రీకరణము త్రివిధము ⁴³ 1 స్వతంత్ర పద్ధతి 2 స్వతంత్రా స్వతంత్ర పద్ధతి 3. అస్వతంత్ర పద్ధతి స్వతంత్ర పద్ధతియందు మూలమున శబ్దము, అర్థము, అంశము మూడను కలిసి నిర్వర్తించు మొత్తము పని అనుసరణమునందు గుత్తగొనవలయును. ప్రతిశబ్దము, ప్రతిభావము, ప్రతి కర్మాంశమును అనుసరణమునకు అలంకరణము కానక్కఱలేదు. మార్పులు, చేర్పులు, కూర్పులు, నేర్పులు ఆంధ్రీకరణ అభివ్యక్తి అనుభూతినిష్ఠము ఇది మాతా పుత్రికానుబంధము అస్వతంత్రపద్ధతియందు మూలమున శబ్దము, అర్థము, అంశము మూడను కలిసి నిర్వర్తించు మొత్తము పని కాక, మూడును అనుసరణమునందు హత్తుకొనవలయును ప్రతి శబ్దము, ప్రతిభావము, ప్రతి కర్మాంశమును అనుసరణమునకు అలంకరణము కావలయును మార్పులు, చేర్పులు, కూర్పులు, నేర్పులు ఆంధ్రీకరణ అభివ్యక్తి కాదు ప్రతిబింబప్రాయము నన్నయ భారతాంధ్రీకరణము స్వతంత్ర పద్ధతి. శ్రీనాధుని నైషధాంధ్రీకరణము స్వతంత్రాస్వతంత్ర పద్ధతి ఏనుగు లక్షణకవి సుఖాపితాంధ్రీకరణము అస్వతంత్ర పద్ధతి. అస్వతంత్రమైనను అత్యంత సమర్థము. అస్వతంత్ర పద్ధతి అన్యత్ర అసమర్థము. ఆధునిక నాటకాంధ్రీకరణము లిందుకు ప్రబలనిదర్శనములు.

నన్నయ స్వతంత్రాంధ్రీకరణ పద్ధతిని 1. ప్రపంచీకరణము 2. క్లుప్తీకరణము 3. అన్యధాకరణము 4. అనాంధ్రీకరణము 5. అన్యాంధ్రీకరణము 6. బ్రహ్మణమత ప్రబోధము అని వర్గీకరింపవచ్చును.

1. ప్రపంచీకరణము :- మూలమునందు సూచన ప్రాయముగా ఉన్న అంశమును సందర్భమును బట్టి రసోచితముగ ప్రపంచించి రచించుట ప్రపంచీకరణము. ఇందు మూలశ్లోకములు చుకుళముచైన అంధ్రీకృతపద్య గద్యములు ప్రఫుల్ల కుసుమములగును మూలమునకు పెరుగు పెట్టినట్లుగును. అంధ్రీకర్త ప్రతిభ అధివ్యక్తమగును.

“ఏకాకి చిన్తయామాన సిం కృత్వా సుకృతం భవేతి”

గూహూనాపచారం తం బన్దుషభయాత్తదా

ఉత్పసర్గ ఇలే కున్తి తం కుమారం సలక్షణమ్ 13 శ్లో. 104 అ. అ.ప

ఇది కర్ణజనన వృత్తాంతములోని చుది మట్టము ⁴⁴కన్యయైన కుంతికి కర్ణుడు జన్మించెను ఇరిగిన అపచారమును కుంతి గ్రహించినది బంధువులు నిందింతురను భయముతో తొందబడినది “ఏమి చేసిన సుకృతము కలుగును?” అని చింతించి, మహాబలుడైన కుమారుని ఆ నీటిలో విడిచిపెట్టెను అని మాత్రమే మూలమునందు కలదు. ఇందు ఇరిగిన విపరీత సంఘటనకు సహజమైన కుంతి మనోవితర్కముచేదు. ఎంత కన్యయైన కన్న తర్వాత కన్నతల్లియే కన్నకుమారుని నీటిలో విడిచి పెట్టుటకు మాతృహృదయమునకు సమ్మతము కాదు అంతకంటే గత్యంతరమును లేదు అందుకు కుంతి మనఃశ్లేషమును లేదు అంటేకాదు. సందర్భము కరుణరస విషయము రసనిర్వరము కాదేదు రసనిర్వరముగ నానవ సహజ మనోవితర్కము మాతృహృదయంలోలాందోకనము కలిసివచ్చునట్లు నన్నయ కావించిన ప్రపంచీకరణమిది

“కొడుకుంజూచి కుంతి దద్దయు నిన్నయంబంది యెద్దియుం జేయునదిసేరక,
(27 వచ)

ఏల యమ్ముని నాకు నిచ్చె నిమ్మంత్ర మిమ్మంత్రకై యే నెఱుంగంగవేడి
యేల పుత్త్రకుఁ గోరి యెంతయు భక్తి నినుఁ దలంబితఁ బ్రీతి నినుఁడును నాకు
నేల సద్యోగర్పమిచ్చెఁ గుమారుఁ డేల యప్పుడు యుదయించె నింకెట్లు
భీ లోక పరిపాద మే నుడిగింతు నింతకు నింతయు నెఱుంగరె జనులు. 28వ.

ఈ బాలు నెత్తికొని యిందేకిఁ జన్న నన్నున్

నా బంధులందఱు మనంబున నేమి నారె

ట్టి బాలు సూర్యనిభు నిట్టుల దీంది పోవం

గా బుద్ధి పుట్టునని కన్గ మనంబులోనన్

29 ప.

వందురి వగచుచున్న దాని పుణ్యంబున నాదిత్య ప్రేరితంబయి

యన్వరత్నవసుభరితంబయిన యొక్క మందస నదీ

ప్రవాహ వేగంబున దనయొద్దకు వచ్చిన దానిలోఁ జెచ్చెఱఁ

దన కొడుకుంబెట్టి కుంతి నీడగృహంబునకు వచ్చె 30వచ ౬౮ ఆ. ప.

ఇందు కుంతి విస్మయము, అసహాయస్థితి, అనూహ్య పరిణామము, మానవ సహజ మనోవితర్కము, మాతృహృదయదోలాందోళనము, దుఃఖాతిశయము మూల సువర్ణ కళికలు పుటము పెట్టినట్లు స్ఫుటములై కరుణరసము కళ ఉద్భవడి నది

“కృ ను సా కృత్విపాసార్తా శ్రాంతా శేతే తపస్వినీ

స్మరన్తీ తస్య మన్దస్య కం వా సాఽ ద్యోపతిష్ఠతి”

10 శ్లో 64 అ ఆర. ప.

ఇది సలోపాఖ్యానములోని ఒక సంఘటన నలుడు ఋతుపర్ణుని యొద్ద అశ్వాధ్యక్షుడ గాన, సూపాధ్యక్షుడ గాన, వాణ్ణయ, జీవలులు సహాయులుగా ఉన్నపుడు ప్రతిసాయంకాలము — “ఆకలిదప్పలకు అలమటి చెందిన ఆమె ఎట్లున్నదో? — పెద్దించినప్పుడు, తన్ను విడిచిపెట్టిన మందభాగ్యుని ఏమని తలంచునో? — ఆమె తప్పకకొడగిన్నదో? — అని పైచి అనచందెడివాడని మూలమునందు కలదు. ఇందు నలుని దవయంతీ విచారము భామాత్రముగ కలదు అంటే కాదు. నలుని దవయంతీ విరహార్త స్ఫూర్తి మండముగ లేదు అది కూడ కరుణరస విషయము. రసనిర్వరముగ లేదు. కావున సన్నయ కావించిన ప్రపంచీకరణమిది

“ఇథరాజగమస నీ వెందుల కరిగి త

త్యుర కుచాభోగ యెందున్నదాన

వఱల యెవ్వరిచేత నడవులలోఁ బట్టు

వడి తళనాపేక్షఁ బొందుచున్న

యుగమృగంబుల యుదరంబులో నున్న

దానవే నీ తలిదండ్రు లొద్ద

దృతి నున్నదానవే దేశాంతరంబుల

నున్నదానవె యంచు సుదితమదన

హతి విమోహితాత్ముడై హృదయేశ్వరి

దలచి రాత్రులెల్ల దాపమునను

నిద్రలేక వంది నిట్టూర్పు లూర్పుచు

నుండె నలుడు శోక ముత్కుటముగ * 133 ప 2 ఆ ఆర ప

దమయంతి నిద్రించునెడ దారుణమైన అడవిలో విడిచిపెట్టి వచ్చిన నలుడు- ఆమె ఇభరాజగమన అనగా మందగమన అందువలన అడవి మధ్య నుండి అరుగ లేదు; అయినను ఎందుల కరిగెనో అని, ఆమె అత్యురుకు చాభగ అందువలన ఎందున్నను ప్రహుదమే, అయినను ఎందున్నదో అని, ఆమె అబల అందువలన అడవులలో ఎవ్వరికైన పట్టువడినదో, ఆకలిగొన్న క్రూర జంతువులకు ఆహారమై నదో అని, తలిదండ్రుల జెంతకు ధైర్యము వహించి చేరినదో, దేశాంతరముల పాలైనదో అని వాపోటయేగాక, మన్మథబాధకు లాశరేక, తాపమునంది, రాత్రులు నిద్రపట్టక, నిట్టూర్పులు విడుచుచు మహాదుఃఖముతో ప్రమంచున్నట్లు ప్రపంచీ కరించి రచించుటవలన కరుణరసము పుటపాక ప్రతీకాశమైనది

2. క్లుప్తికరణము :- మూలమునందు విస్తృతముగ ఉన్న విషయమును

ప్రయోజనమును బట్టి కథోచితముగ క్లుప్తికరించి రచించుట క్లుప్తికరణము ఇందు మూలశ్లోకములు ముఖ్యులగుచున్న సందర్భములైన ఆంధ్రీకృత పద్య గద్యములు మెలుపుదీగ లగును మూలమునకు తలుగు పెట్టినట్లు కాదు తఱిమెన పట్టినట్లుగును ఆంధ్రీకర్త నైపుణి అవివక్ష్యమగును.

దుశ్శల జన్మవృత్తాంతము మూలమునందు ప్రత్యేక మొక అధ్యాయము కలదు ⁴⁵ ఆమె ధృతరాష్ట్రుని తనయ అదే మనత ధృతరాష్ట్రునికే లాభము. భారత కథకు లాభనష్టములు రెండును లేవు ఆమె భర్త సైంధవుడు నిర్వహించిన నీచకార్యములు కలవుగాని, ఆమె నిర్వహించిన రాచకార్యములేదు ఆమె భర్త కాక పోయినను సైంధవుడు ఆ నీచకార్యములు నిర్వహించగలడు ప్రయోజనము లేని దుశ్శల జన్మవృత్తాంతమునకు ప్రత్యేక మొక అధ్యాయము వృద్ధవ్యయము కావున సన్నయ కావించిన క్లుప్తికరణమిది.

“ఆ తనూజాల కేంద్రం కనకయై ల

రాంగి దుశ్శల యను హారు రమరలుదై

సందు వోహిత్ర వంతులదైన పుణ్య

గతియః గాంధు నేసిని పొంగె గౌరవుండు ” 10 వ ప 5 ఆ ఆ ప.

ఇందు మళ్ళల ఇంకొక గ్రంథస్థమయినది అంతేకాదు భృతరాష్ట్రాని పుణ్యగిరి ప్రచోదము సువ్యక్తమయినది ఇది మళ్ళల ఇంకొక ధన్యత భృత రాష్ట్రాని ప్రచోద మనస్తత్వమునను ముచ్చునుక

కృష్ణుడు “ఒక్క సభ వాత్రి కభూర్వముగా నొసర్చి చెచ్చెర గొని రమ్మ” నన మయుడు సమ్మతించి అరిగిన తదుపరి, కృష్ణుడు ద్వారవతికి బయలుదేరుట ప్రత్యేక మొక అధ్యాయము కలదు (2 అ స ప.) ఇచ్చట కృష్ణుని నిష్క్రమణము నుట ప్రత్యేక విశేషమేమియును లేదు అంతేకాదు రాజసూయయాగాంతరము ముదిరి ఇంద్రప్రస్థమునుండి కృష్ణుడు ద్వారవతికి బయలుదేరును అచ్చట ప్రత్యేక విశేషము కలదు. అచ్చట, ఇచ్చట అదే వర్ణించుట పునరుక్తభూతమగును కావున నన్నయ కావించిన క్లుప్తీకరణమేది.

“అంత వారాయుండును పాండవుల పిదపైని పితృచర్యన

లాలసుందై ద్వారవతీపురంబున కరిగె ” 8 వ ప 1 ఆ స ప.

ఒక్క వాక్యమున ఒక్క అధ్యాయము నిడిగిపోయినది కృష్ణుడు నిష్క్రమించు సపురెల్ల పాండవులు నివ్యాశిపట్టట సమాజము సముచితము. నివ్యాశి పట్టు సపురెల్ల వర్ణించుట అనవసరము అనుచితము

3. అన్యధాకరణము : మూలమునందున్న విషయమును అన్యథా కరించి అసగా వార్చివైది రచించుట అన్యధాకరణము మూలశ్లోకములు యవార్థము లైన, అన్యధాకరించిన పద్యకద్యములు కర్పితములగును. అవి మూలమునకు మెఱుగు పెట్టవచ్చును, తఱుగు పెట్టవచ్చును మెఱుగు పెట్టిన ఆంధ్రీకర్త ఉపశ్లో, తఱుగు పెట్టిన ఆంధ్రీకర్త యథేచ్ఛ అభివ్యక్తమగును.

“చృష్ట్యా తు సూతం వ్రాపదీ వాక్య

మచ్చైర్లగాద నానం పరయామి సూతమ్.

22 శ్లో.

సామర్షహసః ప్రసమీష్య సూర్యం

తత్యాజ కర్ణః స్ఫురతం ధనుస్తత ”

23 శ్లో 187 అ 1 ప.

(పాల్క తెలుగు నిపి ముద్రణము)

ఇవి మత్స్యయంత్రమట్టములోని శ్లోకములు. ఇందు విహాయసవీఢిలోని మత్స్యయంత్రములోని మత్స్యమును గుఱి చూచి విల్లు మోపెట్టి దాణము నేయుటకు కర్ణుడు రేవగానే, ద్రౌపది చూచి నేను సూతుని వంశపని గట్టగా అతనిని సక్రొధ హాసముతో సూత్యుని అదేపనిగ చూచి, కర్ణుడు ఎక్కుపెట్టిన ధనుస్సును పాపవైదే సని కలదు ఇందు ద్రౌపది నిండుసభలో కర్ణుని సూతుడని పరాభవించినది ముందు కర్ణుడు నిండుసభలో ద్రౌపదిని బంధం అని పరాభవించును అది ప్రతీకారము. అకారణముగ పరాభవించుటకు, సకారణముగ పరాభవించుటకు అంతరము కలదు కర్ణుడు ద్రౌపదిని నిండుసభలో పరాభవించుట దోషమైన, ద్రౌపది కర్ణుని నిండు సభలో పరాభవించుటయు దోషమే అగును అంతేకాదు. కర్ణుడు మత్స్యయంత్ర మును పడగొట్టినచో, అతడు సూతుడైనను సూర్యుడునుడైనను ద్రౌపది వివాహమాడ వలయును. సూతుడు అసర్వుడైన ఆ మాట చెప్పవలసినది ద్రౌపది కాదు ద్రుపదుడు ధృష్టద్యుమ్నుడును పాణియునకు సిద్ధపడిన స్వయంవరవహూటి పలుకుట ఆమె దురహంకారమునకు మూలం ఇది ద్రౌపది శీలమునకు కళంకము తెచ్చినది కావున సన్నయ కావించిన అన్యవాకరణమిది .

“అంత శిశుపాలజరాసంధశత్రులు చచ్చిపూర్తి తమ తమ
తావులు మెఱసి క్రమంబున నలుపురు నాషయచున్నద్రోహ మాత్రం
బులు చక్క గోనయం బెక్కించుము మోపెట్టి నశక్యంబయిన నుక్కు
నెడివెక్కిన—” 178 వచ 7 ఆ ■ ప.

ఇందు ద్రౌపది నోరెత్తలేదు కర్ణుని స్థానము శిశుపాల జరాసంధుల సన్నిధిని లభించినది శిశుపాలుడు మినపగింజవాసిరోను, జరాసంధుడు గోధుమ గింజవాసిరోను, కర్ణుడు పెరకగింజవాసిరోను, శత్రుడు వెండ్రుకవాసిరోను తప్ప విల్లు మోపెట్టలేకపోయినది, శక్తి చెడి నీడ్చినది కలదు ఇది కర్ణుని ఔక్త్యల్యమును కప్పిపుచ్చినది ద్రౌపదిని నిండుసభలో పరాభవించుట నిర్నిమిత్తమును దోష చూషితుని చేయునది కర్ణుని శీలమునకు కళంకమును ఆపాదించునది మూలమునకు మెయగు పెట్టునది కాదు తలుగు పెట్టునది మాత్రమే కాని సంశోధితముద్రణమును సంపదించును. (4, 5 శ్లో 179 అ.)

సరోపాఖ్యానమునందు సూతుడు మృతుడైన అనంతరము సుదీర్ఘమైన అరణ్య వర్ణనము మూలమునందు కలదు అంతేకాదు సలపర్ణనము చేయుచు

దమయంతి అరణ్యం నందు తిరుగుచు ఎదురైన పెద్దపురిని, పెద్దకొండను నలుని గుఱించి అడుగును సగవర్ణమును తోపాటు సలవర్ణమును సుదీర్ఘముగ కలదు. అదియెల్ల పరచారించి, సగవర్ణమునకు “సంసకాశోకవకుళపున్నాగై యప శోభితమ్” అను పంక్తి (౧౩ శ్లో, ౮ : అ ఆ ర వ) నిమిత్తమాత్రముగ సన్నయ కావించిన అన్యధాకరణమిది

“సహకార : ముత్ప్రియసహకారుః (మన్నాగ :

పున్నాగుః దీలక : భూభువనతిలకుః

ఇంచన : మధహరచందనః బుష్పితా

శోక : సుహృద్భుజశోకదమసి

వకుళ : కులైకదపకు నిభీతక : వయో

పేదారిహరు నలుః ప్రతితోడః

గానం కాసిరిలోన లోకోత్తర

సని స్త్రాని స్త్రానికే సంగి యంగి

యటగు సటుగు లెండః వాడవొడః పొప్పెన

నిర్వచాంతరముల నిలుచుః చిలుచు

గిరుల చరుల యెడల సురుగుహగృహపంలః

చొంగి తొంగి మాచుః దోయశాశ్చ ”

౪౦ ప ౩ అ ఆ. వ.

ఇందు చమయంతి నలుని గుఱించి పృథకులనే అడిగినది అడుగుటలోను వృషదేశమును సలవిశేషము చేసినది నామసదృశగుణము సానుభూతి కలిగించునని ఆశ ఆశయము వోకే తరుడైన నలుని కానరే అని కాసలలో ప్రాని స్త్రానికే అంగి అంగి పతియు అడిగినది అడుగు తెండకు పొప్పె పొబ్బలెక్కిన సెలయే నీట నిలిచినది పొలిచినది కొండలు, గుహలు, పెద్ద పెద్ద గుహాంతర్యాగములు తొంగి తొంగి చూచినది అది సూర్యము. దమయంతి అవస్థ దయ నీయముగ కలదు పద్యమునందు అర్థసాధ్యమగు తోపాటు ఇంచుక శబ్ద చమత్కారమును కలదు వృద్ధ్యుడైన పద్యము పోతన వాగవతునినందు పోత పోసినది. ఇది మూలమునకు మెఱుగులు తుచుగించునది

4. అనాంధ్రీకరణము : మూలమునందున్న విషయమును అంధ్రీ

కలంచకపోవుట అనాంధ్రీకరణము అస్పర్థము, అశ్లీలము, అనుచితము మొదలైన అంశము లనేకములు అంధ్రీకలంపలేదు ఇందు అంధ్రీకరణ వివేకము అభివ్యక్తమగును.

“వప్రస్య భర్తా భువనస్య గోప్తా
వప్రతస్య హస్తా నముచేర్నిహస్తా
కృష్ణోఽవసానో వనసే మహాత్మా
సత్కాన్తతే యో వివినన్తి లోకే

152 శ్లో.

యోవాణినమ్ గర్భ మహం పురాణం
వైశ్వానరం వాహన మభ్యుపేతః
నమః సదాస్మై జగదీశ్వరాయ
లోకత్రయేశాయ పురస్తదాయ.”

153 శ్లో. 38 అ. ఆ. ప.

ఇది ఉదంకుడు నాగలోకమున కనిపించిన పురుషుని స్తుతించిన ఘట్టము. వైదిక మంత్రవిషయము వైదిక మంత్రములు సంస్కృతమునందే ఉండవలయునని, తాపాంతరీకరింపరాదని సంప్రదాయము. అందువలన నన్నయ ఆంధ్రీకరింప రేదు.

“ఓక్క దివ్యపురుషుని గని విపులార్థవంతములైన మంత్రముల
నతిభక్తియుక్తుండైన స్తుతియించిన”

108 పద. 1 అ. ఆ. ప.

అని మాత్రమే సూచించెను.

“కస్యచిత్త్వధ కాలస్య సురాజ్ఞా మక్ష్మిన్ స్పృహ
కృపాభిషేకాం వివృణాం సుకన్యాం తా మపశ్యరామ్.”

1 శ్లో. 123 అ ఆర ప.

ఇది సౌకన్యాభ్యానములోని శ్లోకము ఇందు అశ్వినిదేవతలు, స్నానము చేసి నగ్నముగా ఉన్న సుకన్యను చూచిరని కలదు అశ్లీలము. నన్నయ ఆంధ్రీకరింపలేదు.

“పతికిఁ బరమభక్తిఁ బరిచర్య సేయుచు
నొనరగా సుకన్య యుండునంత
నా లతాంగికడకు నాన్వెను లేతెంచి
తమ్మెఱుంగఁ జెప్పి దాని కనిరి”

183 ప. 3 ఆ. 48. ప

ఇందు స్నానము చేసి నగ్నముగా ఉన్నప్పుడని కాక, పతికి పరమవర్తి పరిచర్య చేయుచున్నప్పుడు సుకన్యయొద్దకు ఆశ్వినులు వచ్చిరని సుశీలముగ కలదు.

5. అన్యోన్మితరణము : మూలమునందరి శ్లోకములుగాక, అన్య కావ్యములను సదృశమైన సన్నివేశములందలి శ్లోకములను ఆంధ్రీకరించుట అన్యోన్మితరణము మూలమునందు శ్లోకములు ఉన్నను, లేకపోయినను అన్య శ్లోకముల ఆంధ్రీకృత పద్యగద్యములు సందర్భోచితములగును ఆంధ్రీకర్త బహుముఖ ప్రజ్ఞ అభివ్యక్తమగును.

“అశోకనిర్భర్తృత పద్మరాగ మాక్ష్మిష్టమేమద్యుతి కర్ణికారమ్

మృతకలాపీకృతసిన్ధువారం వసన్తపుష్పాధరణం వచాన్తి.”

53 శ్లో. 3 స

ఇది కాళిదాసు కుమారసంభవములోని శ్లోకము పరమతపోనిమగ్నుడైన పరమేశ్వరుని పరమదృఢమైన మనస్సును, సపర్యలు చేయుచున్న పార్వతి యెడల ప్రసరించునట్లు చేయుటకు రతిద్వితీయుడు, చసంతసమేతుడునైన మన్మథుడు పొందియుండ, అకాలవనంతోదయమును తటస్థోద్ధిపనవిభావముగా వర్ణించి, పార్వతి సౌందర్యము సహజోద్ధిపన విభావముగా వర్ణించిన శ్లోకమిది పద్మరాగములను పరిహసించు అశోకపుష్పములు, సువర్ణకాంతివి చూడగొన్న కర్ణికారసుమములను, ముక్కల హారముగా చేసిన సింధువారకుసుములు మొదలైన వసంత పుష్పములు ఆభరణములుగా ధరించి పార్వతి పరమేశ్వరుని సంపించినది పార్వతి సహజ సౌందర్యమునకు ప్రకృతి సహజమైన పుష్పసౌందర్యము తోడైనది. అది పరమ తపస్వి అయిన పరమేశ్వరుని హృదయమున శృంగారసౌత్తిక భావోదయ మగుటకు సమర్థము పరమతపోనిమగ్నుడైన పరమేశ్వరునికి మనోవికార మెంత దుర్లభమో, శాపభయవిహ్వలుడైన పాండురాజునకును మనోవికారమంత దుర్లభము, అందుకు మూలమునందున్న పట్టికాప్రాయమైన వసంతపుష్పరసమును వదిలి. “కమ్మలరాంతమ్మలకు మొగ్గనసి వచ్చు”, “చందనతహాలలతలందు” అను పద్యముల (128, 130 ప 5 ఆ. ఆ ప.) నన్నయ “గుర్వభూత సమ్మోహనం బయి, వసంతసమయంను”ను తటస్థోద్ధిపన విభావముగా వర్ణించి, హూద్రి సౌందర్యమును సహజోద్ధిపన విభావముగా సంతరించుటకు కాళిదాసు శ్లోకమును ఆంధ్రీకరించెను అ పద్యమిది.

“కురుసువర్ణహాసినవచంపకభూషయ్య సింధువారమ్

కారమణియుమ్ వకుళదామవతంసయునై యపూర్వశృంగ

గారలిలాసలీల యెసంగం దన ముండట నున్న హూద్రి నం

భోచు హస్తేత్రః జూచి కురుపుంగవుఁ డంగజరాగమత్తుడై”

141 ప. 5 ఆ. ఆ ప.

ఇందు ముక్తాకలాపీకృతసిందువారము, సిందువారముత్తా రమణీయమైనది. సువర్ణకాంతిని చూచిగొన్న కర్ణికారములకు మాటు సువర్ణకాంతి. పరిహాసించు క్రొత్త సంపెంగలు, కాకిదాసు శ్లోకమునందు లేని పొగడపువ్వుల దండ సన్నయ పద్యమునందు కలవు కర్ణికారములకు సువర్ణమే కాని సుగంధము లేదు “వర్ణ ప్రకర్షే సతి కర్ణికారం ధునోతి నిర్లస్తతయాన్మ చేతః” అని కాకిదాసు యభివర్ణనమే. (28 శ్లో. 3 స. కు. సం) సంపెంగలు, పొగడలు సుగంధబంధువులు ముత్తైక్కించు సువాసన తెలుగు పువ్వులు. పాండురాజునకు ముత్తైక్యవలయును. ముత్తైక్కిన గాని శాపభయము ముఖపునకు రాదు. “అంగళవాగమత్తుడై” అని పద్యమునందు కలదు అంతేకాదు మూర్తి అపూర్వకృంగార విలాసలేల తొణిసెన లాడ ముందట సున్నది. పాండురాజు కుయపుంగవుడు; పుంగవశక్తి సు శ్రేష్ఠవాది. వ్యుత్పత్త్యర్థము అణితు అలంబనవిభావములు, ఉద్దీపనవిభావములు కలిసి రాగరసమును రంగరించెను అది ప్రకరణమునకు అవశ్యకము ఇది సన్నయ అన్యోన్మీకరణమునకు అణిముత్యము

కణ్యమహాముని ఆశ్రమవర్ణనము మూలమునందు కలదు సుప్రహృష్ట విహంగము, నానావృక్షసూక్తిర్ణము, సంప్రజ్వలితపావకము, మునిగదాన్వితము, బహుపుష్పైలంకృతాగ్ని హోత్రగృహ సమదాయసమేతము, మహాకచ్ఛరాజితము, సుఖోదనప్రదూరిననదీమండితము, నైకపక్షిగణాక్షిర్ణము, మనోహరము అని కలదు (15-18 శ్లో 83 అ. ఆ. ప. తెలుగులిపి ముద్రణము) పద్మకా హ్రాయమైన వర్ణనమిది కూడ పరిత్యజించి, మురారిశ్లోకముకుళమును పుణికి పుచ్చుకొని సన్నయ ప్రతిభాదోహద ప్రక్రియను బహుకరించిన పుపుల్లపుష్పగుచ్ఛము అన్యోన్మీకరణము.

“వనగణముతోద్ధీర్ణ రాప్తై రపి త్రసంబుఖిః

శిశిరమస్పృజా మేజాః కచ్ఛన్తలి ముశేరతే.”

ఇది భట్టమూరారి అసర్వరాసవమురోని శ్లోకము ఇందు అడవి ఏనుగుల తుండములు వెదజల్లిన నీచుంపుయలచేత చల్లనైన, మెత్తనైన బడ్డలందు గ్రేఖ శయించినవని కలదు.

“శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు

చదివెడు శుకముల చదువు చగిలి

తచలక విసురుండు కరులును గరికర

శీతలచ్చాయఁ చచ్చికరాంబు

కవిల చల్లని గాఢానందాని
 జెంది సుఖంబున్న సింహములును
 ఘోరురప్రవరులు భూతబలున్ దెచ్చి
 పెట్టు నీవారాన్నపిండతతులు

గదగి భక్షింప నొక్కటిఁ గలసియాడు
 చున్న యెలుకలు విల్లులు నొండు సూచ
 వైవిధ్యంబులయు సహవాసమవుడు
 నూచి మునిశక్తి తెంతయుఁ జోద్యమంది—“23వ 1 ఆ ప.

ఇందు చిలుకలు పినులు విందుగా చదువు సామగానములు, మందబుద్ధులైన మత్తగజములు శ్రద్ధగా చినుట అపూర్వము ఏనుగుల తొండముల నీడను, తొండములు చల్లు నీడితుంపురుల చల్లని గాలిని ఆనవడి వాని' చెంత శ్రేష్ఠ సింహములు సుఖముండుట మురారి భావమును మూచరించునది. నీవారాన్న పిండతతులను, ఎలుకలు పిల్లులు ఏకమై తినుట పైరిధంతువుల సహవాసమునకు తగిన సాష్ట్యము.

6. బ్రాహ్మణమతప్రబోధము : మూలమునందు సూక్రప్రాయముగ కల బ్రాహ్మణప్రశంసను నన్నయ భాష్యప్రాయము చేయును అమూలకముగను అభివర్ణించును. తృగుడను విప్రుడు అగ్నిదేవుని శపించును అగ్నిదేవుడు తిరిగి శపించడు కారణము “హన్యాస్తు బ్రాహ్మణా మమ” అని మాత్రమే తెలిపినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు (5 శ్లో. 7 అ. ఆ. ప) ఈ ఒక్కమాటను పట్టుకొని నన్నయ రచించిన పద్యమిది:

“అదిచినఁ దిద్దినన్ మఱి మహాపరుషంబులు వల్కి యల్కతోఁ
 వారిచిన నెత్తమద్విజులు పూజ్యులు వారల కెగుసేసినం
 తెలు నిహంబం బరంబు నిది సిద్ధము గావు దెఱంగి భక్తి వె
 ప్పుడు ధరణీసురోత్తములఁ బూజల దస్సుడు నల్ల నోడుదున్”

188 ప. 1 ఆ. ఆ ప.

అణచివైచినను, తిద్దినను, పరుషవాక్కులు పలికి కోపముతో పొడిచివైచినను, ఉత్తమద్విజులు పూజ్యులు. వారికి కీడు చేసిన ఇహపరములు రెండును చెడును. ఇది తిరుగురేచి తీర్మానము. అది తెలిసి ఎప్పుడును ధరణీసురోత్తములను భక్తితో

పూజించి తనవుడును, కోపించుటకు భయపడుదును. ఇంత వివరించుటకు హేతువు, ఇహపరములకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణమతము.

వైశంపాయనుడు యయాతిగుఱింబి తెలుపునపుడు జనమేజయుడు, పరమ దుర్లభయైన శుక్రతనయాం యయాతి ఎట్లు పొందెనని మాత్రమే ప్రశ్నించెను. సంస్కృత భారతమునందు కలదు

“యయాతిః పూర్వకోఽస్మాకం దశమో యః ప్రజాపతే
కథం స శుక్రతనయాం లేఖే పరమదుర్లభాం” 1 శ్లో 71 అ ఆ ప.

ఇది నన్నయ ఇట్లు సంతరించెను

“వర్ణధర్మముల్ గాచుచు వసుధయెల్ల
ననచుచరిచుడై యేగిన యయ్యయాతి
భూసురోత్తమ భార్గవపుత్రియైన
దేవయానిని దానెట్లు దేవి జేసె”. 97వ శిఆ. ఆ. ప.

శుక్రుడు రాజసగురువు కావున శుక్రతనయ పరమదుర్లభ కాగలదు. అది మూలములోని సందేహము. భార్గవపుత్రియైన దేవయాని బ్రాహ్మణకన్య. యయాతి శ్మత్రియుడు. అంతేకాదు వర్ణధర్మములు కాపాడుచు వసుధయెల్ల పరిపాలించినరాజు. శ్మత్రియుడు బ్రాహ్మణకన్యను వివాహమాడుట బ్రాహ్మణమతధర్మవిరుద్ధము. వర్ణధర్మములు కాపాడు వసుధేశ్వరుడు బ్రాహ్మణకన్యను వివాహమాడుట బ్రాహ్మణ మత ధర్మమహావిరుద్ధము ఇది నన్నయభారతములోని ధర్మసందేహము దేవయాని యయాతితో “సన్నవివాహమై” అన్నప్పుడు (161వ. శిఆ. ఆ ప) యయాతి,

“సర్వవర్ణాశ్రమధర్మంబులు సంకరంబులు గాకుండ రక్షించుచున్న
యైన యిద్ది యధర్మంబున కొడంబడితినేని ఇగత్రవృద్ధి విపరీతంబగున.”

అని ప్రతిఘటించుట (162వవ శిఆ ఆ ప.) మూలమునందు లేదు నన్నయ స్వతంత్రకల్పనము యయాతి “సర్వవర్ణాశ్రమధర్మంబులు సంకరంబులు గాకుండ రక్షించు” ట, రాజరాజనరేంద్రుడు “సమస్తవర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణ మహామహిమ” మహిమోన్నతి ౩కటే భంగ్యంతరముగ బ్రాహ్మణమతప్రబోధము

ఇట్లు నన్నయ భారతాంధ్రీకరణము సర్వత్ర స్వతంత్రపద్ధతిని సాగినది. ఇది స్థూలముగ నన్నయభారతాంధ్రీకరణ ప్రణాళిక సోదాహరణవిరూపణము.

సంహితారచనసరణి

“సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి లో”

నారసి మేలు నా నితరు లక్షరమృత నాదరింప నా

నాచుచిరార్థసూక్తినిభి నన్నయభట్టు దెనుంగునన్ మహా

ధారతసంహితారచనబంధుడుఁ డయ్యెఁజగద్ధితంబుగన్” 25వ 1 అ. ఆ ప.

కవి నన్నయ రచనగుఱించి పద్యము ఇందు “ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి అను పాదమునకు “ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి” అను పారాంతరముకలదు ఆ పారాంతరమే శ్రేష్ఠతరమను సమన్వయము కలదు. అందు “ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి” అను సమాసమునకు ప్రతిపాదించిన అర్థవిధి.⁴⁸

“నన్నయగారి కథానిర్మాణజైఖరిని బట్టి చూచినచో ‘ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి బాగుగానున్నది ప్రసన్నమైన కథతో గూడుకొని యున్న యర్థముల యోజన యని యర్థము అనగా నచటనున్న యర్థములను చక్కగా పరిశీలించినచో కథ పాఠకునకు ప్రసన్నమగును. అచటనున్న యర్థములను చక్కగా యోజించవలయును. అచటనున్న యర్థముల లోపల నారయవలయును”

ఇందు ‘ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి’ అనగా ప్రసన్నమైన కథతో గూడుకొనియున్న యర్థముల యోజన” అని ప్రతిపదార్థము కలదు అంతేకాదు అచటనున్న యర్థములను చక్కగా పరిశీలించినచో కథ పాఠకునకు ప్రసన్నమగును’ అని రాత్వర్యము కలదు ప్రతిపదార్థము స్పష్టార్థప్రతిపత్తి కలదేగాని, రాత్వర్యము కాదు ఇట్టి రాత్వర్యమును అపేక్షించు సమాసమునకు, నన్నయ ధారతమునందు ఇతరత్ర మృగము చుట్టినున్న నన్నయ సమాసమునకు తీవ్రవాడి. అంతేకాదు. యుక్తి అనగా యోజన, యోజన అనగా చక్కగా పరిశీలించుట, చక్కగా యోజించుట, లోపలనారయుట అను అర్థములు కవిహృదయమైనచో “రానారసి” అను కవిప్రయోగము పునరుక్తి వ్యర్థము కావున యుక్తి అనగా యోజన కాదు యుక్తి శబ్దమునకు నన్నయ ప్రయోగాంతరములు కలవు.

1. "రవియింపు మధికధీయున్ మెయిన్" 18 ప 1 ఆ ల ప
2. "కథఁ బ్రకటించు సత్త్వవంశ్యులకు గాం
ధర్వరాశనములు ధర్మయుక్తి" 54 ప 5 ల //
3. "కురుక్షేత్రం బుత్తరకురుపురికందెను
నధిక లక్ష్మీయున్ నతిశయిల్లె" 9 ప 5 ల //
4. "ఉత్తమఁడు గాఢ సద్గుణయుక్తి నతఁడు" 11 ప 5 ల //
5. "అందు లోక పూజ్యమై ప్రవర్ణిలుచు
సుందె విష్ణు సంప్రయుక్తిజేసి" 85 ప. 5 ల //
6. "పుత్రిని చేసిన విధులు దత్తురుషగాని
తల్లిదండ్రులఁ బొందవు ధర్మయుక్తి" 258 ప 8 ఆ //
7. "—తార్కను బుత్త్రిం నర్థయుక్తితో
నోవిన మేలుగాఁ బడసి" 287 ప 8 ఆ. //
8. "అతఁడ నా తనయకు వరుడగు ధర్మయుక్తి" 185 ప. 7 ఆ. //
9. "వివిధ వేణు వీణారవంబును
విస్తరిల్లె విపుల విధవయుక్తి" 282 ప. 7 ల //
10. "హనుగఁ బట్టి నీ వగుము
హానిత ధర్మ విధాన యుక్తితోన్" 5 ప. 8 ఆ //
11. "తనయకు దైవయుక్తి మెయి ధర్మపు
సత్కము దప్పకున్న" 86 ప 5 ల //
12. "రాజులందు లోకోత్తర తేజోధర్మయుక్తిఁ ధనయను" 85 ప 1 ఆ స ప.
13. "కురువృషభుఁడు గీడ్పఱిచెను
వసుణధ నేశ్వరుల విసేత దైవవయుక్తిన్" 289 ప. 1 ఆ //
14. "మహా యోగివరులు తత్త్వయుక్తిజేసి" 29 ప 2 ఆ //
15. "సామ్యవిధులు దప్పగాదు తప్పినను నధర్మయుక్తి" 242 ప 2 ఆ //
16. "—వారలతోడి వైరము ధర్మయుక్తిఁ గరం బయుక్తము" 810 ప. 2 ఆ //
17. "ఎఱుంగని దాను గాను ధర్మతత్త్వయుక్తి" 292 ప. 1 ఆ ఆ ప ప
18. "హవం గలవార మేము గౌరవ యుక్తిన్" 384 ప. 2 ఆ. //

ఇందు యొక్క శబ్దమునకు యోజన, పరిశీలన, చమత్కారము మొదలైన అర్థములు సుసంగతములు కావు. కలన అను అర్థము సర్వసుసంగతము. కలన అనగా కలయిక కూడిక. యొక్క శబ్దమే కలనార్థకము కాబట్టి పారాంతరములోని కలితశబ్దము వునరుత్త. వ్యర్థము. కావున “ప్రసన్న కథాకవితార్థయుక్తి” అను పాఠము కవి పాఠము కావలయును

“ప్రసన్న కథాకవితార్థయుక్తి అను సమాసమునకు ప్రతిపాదించిన అర్థమిది 47

“ప్రసన్న + కథా + [[ప్రసన్న] కవితా + అర్థయుక్తి అని పద విభాగము చేసి, ప్రసన్నమైన కథ యొక్కయు, ప్రసన్నమైన కవిత యొక్కయు ప్రయోజనముతో కూడి యుండుట- అని అర్థము చెప్పవచ్చును”

ఇందు యొక్క శబ్దమునకు కూడియుండటం అని అర్థము కలదు అది కలనార్థకమే “అర్థయుక్తి” లోని అర్థశబ్దమునకు ప్రయోజనమని అర్థము కలదు అది ప్రకరణోచితము కాదు.

“..... మదీయచి

త్తము సనిశంబు భారత కథాశ్రవణ ప్రవణంబు గావునన్.

15వ. 1ఆ. ఆ.ప

జననుత కృష్ణద్యైపా

యనముని వృషభాభిహిత మహాభారతంబు

ద్ధనిరూపితార్థమేర్పడఁ

దెనుగున రచియింపు మేధికధీయుక్తి మెయిన్.” 16వ. “ “

అని రాజరాజనరేంద్రుడుని ఆసతి “నా నేర్పు విధంబున నిక్కా వ్యంబు రచియించెదనని” నన్నయ ఆమోదము (20వద 1ఆ ఆ.ప) “సారమతిం గవీంద్రులు జగద్ధితంబుగన్” అని నన్నయ ఆచరణము. (25వ. 1ఆ ఆ.ప.) ఇది ప్రకరణము

రాజరాజనరేంద్రుని ఆసతిలోని భారతకథ, మహాభారతబద్ధనిరూపితార్థము. నన్నయ ఆమోదములోని కావ్యత్వము నన్నయ ఆచరణమునకు అవశ్యకములు, కాబట్టి ప్రసన్నకథా కవితార్థయుక్తిలోని కథ భారతకథ. కవిత కావ్యత్వము. అర్థము మహా భారతబద్ధ నిరూపితార్థము.

అర్థశబ్దమునకును నన్నయ ప్రయోగాంతరము కలదు.

“ఆ నారాయణ పాండవేయ గుణమాహాత్మ్యమలక్ష్యోత్పన్నః షీ
త్తానందం వానఙ్మనుషం ఇనుల కర్ధాంశు ప్రకాశంబుతో
మానై సాత్యవలేయధీవసధి ఇన్మ శ్రీ మహాభారతా
ఖ్యానాఖ్యాన్మృతసూతి యొప్పు నిఖిలాఘద్వాంత విధ్వంసియై”

21వ శిశి. ఆ ప.

వ్యాసుని తెలివి అనెడు సముద్రమునందు పుట్టిన మహాభారత మనెడు
చంద్రుడు, అర్థమనెడు సరణ ప్రకాశముతో చక్కనై, పాప మనెడు చీకడినెల్ల
పోగొట్టువాడై, సర నారాయణుల గుణ మాహాత్మ్య మనెడు వెన్నెలచేత ఇసులకు
హృదయానందము కలిగించుచు ఉప్పునని అర్థము వ్యాసుని మహాభారతము అర్థ
మనోహరమై, పాపహరమై, సరనారాయణుల గుణమాహాత్మ్యముచేత ఆనందము
కలిగించునని తాత్పర్యము సరనారాయణుల గుణమాహాత్మ్యము కథ అర్థము
మహాభారత నిరూపితార్థము అనగా వేదార్థము.

సారమతి పద్యమునందు “నన్నయభట్టు దెనుంగుననె మహాభారత సంహితా
రచన బంధుయడయ్యె”నని కలదు మహాభారత సత్కథారచన బంధుయ డయ్యెనని
లేదు అంతేకాదు మహాభారత కావ్య సంగ్రథన బంధుయడయ్యెనని కూడలేదు.
“సంహితారచన బంధుయడయ్యె” ననియే కలదు. సంహిత అనగా వేదము.
వ్యాసుడు “పంచమ వేదమై పరగు భారత సంహితః జేసె”నని నన్నయ ప్రతి
పాదనమే (47వ శిశి ఆ ప.) మఱి నన్నయ మహాభారత సంహిత కూడ పంచమ
వేదము కావలయును కాబట్టి ప్రసన్న కథాకవితార్థయ్యుక్తిలోని అర్థము వేదార్థమే.

కథ వ్యాసభారతమునందు కలదు అర్థమగ వ్యాసభారతమునందు కలదు.
వ్యాసభారతమునందును కవిత కలదు. కాని నన్నయ భారతమునకు వ్యాసభారతము
నకు కేవలము వాదము కాదు స్వతంత్రాంధ్రీకరణము కాబట్టి వ్యాసభారత కథ,
వ్యాసభారత కవిత, వ్యాసభారత వేదార్థము యధాతథముగ ఉండదు. స్వతంత్రము
గనే ఉండును అది నన్నయ ప్రసన్న కథా కవితార్థయ్యుక్తి ప్రసన్నశబ్దమిట్ల విశేష
ణము, విశేషణమైన ప్రసన్న శబ్దమునకు సహితము నన్నయ ప్రయోగాంతరములు
కలవు

“కులపవిత్ర సిరేతరోత్పల కోమలామలవర్ణ యు
త్పలసుగంధి లనస్మహోత్పలపత్రనేత్ర యరాశకుం
తలవిభాసిని దివ్యతేజముఁ దాల్చి యొక్క కుమారి త
జ్జ్వలన కుండము నందుఁ బుట్టెఁ బ్రసన్నమూర్తి ముదంబుతోన్

19వ 7ఆ. ఆ. ప

ద్రుపదుడు కోకిలాదేవి పట్నిగా పుత్రకామేష్ఠి చేసిన పుత్రుడు, పుత్రిక
పుట్టిరి పుత్రిక “దివ్యతేజముఁ దాల్చి” పుట్టినను ప్రసన్నమూర్తి ప్రసన్నమైన
మూర్తికలది ప్రసన్నమూర్తి. ప్రసన్నమైన మూర్తి అనగా నిర్మలమైన మూర్తి.

“నన్నెఱుగవె పాండవుడఁ బ్ర

సన్నయశోపీర్యయుతుడ సహదేవుడ న

త్యున్నతి యేర్పడ నిప్పుడ

నిన్నోర్చెదఁ జక్క నెదిరి నిలువుము పోరన్” 388వ 3ఆ. ఆర. ప.

గమనజేగము తగ్గిన జటాసురునికి అడ్డు వచ్చి సహదేవుడు ఇట్లు పలికెను
ప్రసన్నయశోపీర్యయుతుడన ప్రసన్నమైన యశస్సుతోడి బలవంతుడు. ప్రసన్న
మైన యశస్సు అనగా స్వచ్ఛమైన యశస్సు

ప్రసన్నశబ్దమునకు నిర్మలము, స్వచ్ఛము, స్పష్టము యొదలైన అర్థములు
నిమిత్తసంఘటితములు కాబట్టి ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి లనగా స్పష్టమైన కథా
కవితార్థయుక్తి అని యుటితిస్సూర్తిని భాసించును కాని, “సారమతిం గవీంద్రులు
ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తిలో నారసి మేలునాన్” అని సన్నయ నిష్కర్ష.
“లోనారసి” అనగా లోపలచూచి చైనచూచి, కాదు కాబట్టి “సారమతిం గవీంద్రులు
లో నారసి” మే”లను ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి బాహిరమైన విషయము కాదు.
అంతరమైన విశేషము బాహిరమైన కథాకవితార్థయుక్తి స్పష్టము వాచ్యార్థము.
స్పష్టమైన కథాకవితార్థయుక్తిలోని అంతరమైన విశేషము గంభీరమైనది. వ్యంగ్య
ర్థము కవీంద్రులన కఃక్రేష్ణలు కావ్యసిర్మాజిదక్షులు. కావ్యసిర్మాజిదక్షుల కావ్యా
సుశీలనము కావ్యాంతర్యపర్యంతము పర్యాప్తమగును సన్నయ భారతము స్వతంత్ర
కావ్యము కానందున, స్వతంత్రాంధ్రీకరణమైనందున, కవీంద్రులు సంస్కృతాంధ్ర
భారతసమ్యక్పరిశీలనముతోపాటు సారమతితో లో నారసిన ప్రసన్నకథాకవితార్థ
యుక్తి ఆతంత్యము వ్యక్తమగును బాహిరమైన వాచ్యార్థము గాక, అంతరమైన
వ్యంగ్యార్థము ఆనందవర్ధనమైన ధ్వన్యర్థము అది కథాపరముగ, కవితాపరముగ

అర్థపరమగ కలదు కాబట్టి ప్రసన్నకచాకవిచార్థయుర్తి అను సమాసమునకు ప్రసన్నకధ, ప్రసన్నకవిత, ప్రసన్నార్థముల కలయిక అను అర్థము కవిహృదయము కావలయును

“దివ్యతేజముఁ బొల్చి”న “ప్రసన్నమూర్తి” వలె ధ్వన్యర్థము గల్గితమై నది నన్నయ ప్రసన్నకచాకవిచార్థయుక్తి

ఇక విగిరిసిది “ఇతరు లఛరరమ్యత నాదంప ”—

ఇతరులు పండితులు, అఛరము షరము కానిది, షరము కానిది మోషము, మోషరమ్యత అఛరరమ్యత— అని ఒక అభిప్రాయము కలదు ⁴⁸ అఛరము షరము కానిదే అది మోషమే అనవచ్చును కాని మోషము రమ్యము కాదు. గమ్యము. ఇనన మరణ, సుఖదుఃఖ, రమ్యతా రమ్యతాదిద్వంద్వములకు అతీతము. అంతేకాదు కవీంద్రులు అపండితులు కావ పండితు లందఱును కవులు కారు గాని, ప్రాచీన కాలమునందు కవు లందఱును పండితులే కాబట్టి ఇతరులు పండితులు కారు అఛర రమ్యత మోషరమ్యత కాదు

“అఛరవన వర్ణము, వర్ణములు గుణబోధకములు, రీతులు గుణసమాహారూపములు పరివృత్తసహిష్ణవుగా గుణములను సంకలనము చేయుటయే శయ్యయగును దీనినే నన్నయ ‘అఛరరమ్యత’యని చెప్పినాడు” అని మఱొక అభిప్రాయము కలదు ⁴⁹ అఛరము వర్ణమే వర్ణములు గుణబోధకములే. గుణసంకలనమ శయ్యయే అదే నన్నయ అఛరరమ్యత అని చెప్పిననుట స్థూలనిదేశము. అంతేకాదు ఇతరులు ఎవ్వరో ఇదమితముగ లేదు సహృదయులు కావలయును. కవీంద్రులును సహృదయుల సహృదయు లందఱును కవులు కారు గాని, నవీన కాలమునందు కవు లందఱును సహృదయులే కాబట్టి ఇతరులు సహృదయులును కారు అఛరరమ్యత శయ్యాసామస్త్యమును కాదు.

ఇతరులనగా “తదితరులు”(=కవీంద్రులు), అఛరరమ్యత అనగా “రమణీయార్థమును ప్రతిపాదించు అఛరముల రమ్యత” అని వేఱొక అభిప్రాయము కలదు ⁵⁰ ఇతరులు కవీంద్రులు అనగా కవీంద్రులు కాని వారు అగుదురు కాని, రమణీయార్థమును ప్రతిపాదించు అఛరముల రమ్యత అఛరరమ్యత అగుట బలవదాకృష్టము కారణము రమణీయార్థమును ప్రతిపాదించునవి అఛరములు కావు. శబ్దములు, అఛరములెల్ల శబ్దములు కావు అర్థవంతమైన కొన్ని ఏకాఛరములు,

అన్ని అక్షరసముదాయములు మాత్రమే శబ్దములు. అక్షరములు శబ్దపర్యాయములు కావు. వర్ణపర్యాయములు. “రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యమ్”, “ఇదం చ చమత్కారజనకభావనావిషయార్థప్రతిపాదకశబ్దత్వమ్” అనియే పండితరాయల అభిప్రాయము “వర్ణకావ్యమ్”, “— వర్ణత్వమ్” అనలేదు కాన అక్షరరమ్యత అనగా శబ్దసంయోజనరమ్యత కాఁజాలదు. వర్ణసంయోజనరమ్యతయే కావలయును.

“సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్న కథాకవితార్థ యుక్తి లో నారసి మేలు నా నితరు లక్ష్యరరమ్యత నాదరింప” అను ఏకవాక్యమునందు కవీంద్రులు, ఇతరులు ఒకరు కారు. ఒకరు కవీంద్రులు మఱొకరు ఇతరులు ఉభయులును వీన్నులు. ఇతరులు కవీంద్రేతరులు కవీంద్రులు కాని వారు అని చెప్పి కవీంద్రులు కాని అందఱును కారు. నన్నయ భారతమును చదివెడు కవీంద్రులు కాని పాఠకులు, వినెడు కవీంద్రులు కాని శ్రోతలును ప్రాచీన కాలమునందు శ్రవ్యదృశ్య కావ్యభేద పరిగణనమేకాని పాఠ్యకావ్యభేదపరిగణనములేదు నన్నయ భారతము శ్రవ్యకావ్యము. శ్రవ్యకావ్యమును ఒకడు చదువును వెక్కుమంది విందురు పాఠకులసంఖ్య తక్కువ. శ్రోతల సంఖ్య ఎక్కువ అర్చసంఖ్యాకులైన పాఠకులు చదువుటకు, అత్యధిక సంఖ్యాకులైన శ్రోతలు ఆలకించుటకు ఆదరించునది అక్షరరమ్యత అక్షరమన వర్ణము. శబ్దము కాదు అక్షర సమామ్యాయము వర్ణసమామ్యాయము కాని శబ్ద సమామ్యాయము కాదు అక్షరరమ్యత అనగా వర్ణవిన్యాస వక్రత. కుంతక ప్రోక్తము వర్ణముల విశిష్టమైన సంయోజనము వర్ణవిన్యాసము, వర్ణవిన్యాసము యొక్క వక్రత వర్ణవిన్యాసవక్రత వక్రత అహ్లాదకారి. రమ్యత కూడ అహ్లాదకారి. అక్షరముల విశిష్టమైన సంయోజనము యొక్క రమ్యత అక్షరరమ్యత అది లయ స్వీతము. ఆపాతమధురము “సారమతిం గవీంద్రులు లో నారసిమే”లను ప్రసన్న కథాకవితార్థయుక్తి ధ్వని గర్భితము ఆలోచనామృతము ఆపాతమధురమైన అక్షర రమ్యతను సారమతితో లో నారయవలసిన ఆవశ్యకము లేదు. కవీంద్రులు కావలసిన అక్కజయను లేదు కవీంద్రులు కాని పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినటకు అక్షరరమ్యత దోహదము చేయును అందువలన కవీంద్రులు కాని పాఠకులు, శ్రోతల ఆదరింతురు. కాబట్టి ఇతరులు కవీంద్రులు కాని పాఠకులు శ్రోతలును. అక్షరరమ్యత వర్ణవిన్యాస వక్రత అది శయ్యాసామస్త్యము కాదు. శయ్యైకదేశము.

ఇక “నానాచిరార్థ సూక్తి నిధి.” ఇది నన్నయభట్టునకు విశేషణము.

“తన కవితలో నానాచిరార్థ సూక్తులుండుట నన్నయగారు తన కదియొక బిరుదుగా చెప్పికొన్నట్లు భాసించుచున్నది ... ప్రతి ధర్మము వేరొక పద్యముగా వ్రాయబడి యుండును ఆయన సూక్తులు వైకె సూక్తులుగా సిండును. విచారించినచో నానాచిరార్థములు భాసించును ...

నానాచిరార్థ సూక్తినిధి యనగా నిది యర్థము

అని ఓక సమన్వయము. అందు ఉదాహరించిన పద్యమిది.

“వగవగ సాంగోపాంగము

లగు నాలుగు వేదములయు నధ్యయనము పొ

ల్చుగ నొక సత్యముతో నెన

యగునే యవ్వియును దోల వదె సత్యంబున్.” ౪2౪. ౩౮ ఆర.ప.

ఇది వ్యాసభారతములోని,

“ఏక శృరురో వేదా స్సాక్షా పాశ్చా స్సవిస్తరాః

స్వధీతాస్తే వరశ్రేష్ఠ సత్య మేకం కైలైకతః”

అను శ్లోకమునకు అనువాదము. ఇదే కాదు ఇద్ది సుభాషితములు నన్నయ భారతములోనివి ఇంచుమించు అన్నియును వ్యాసభారతములోనివే నన్నయ భారతములోని సూక్తులను విచారించినచో నానాచిరార్థములు భాసించిన, వ్యాస భారతములోని సూక్తులను విచారించినను నానాచిరార్థములు భాసించును. అంతే కాదు. అనేక ధర్మములు ప్రత్యేక పద్యములుగా ఉన్నట్లు వ్యాసభారతమునందును ప్రత్యేక శ్లోకములుగ లేకపోలేదు నానాచిరార్థసూక్తి నన్నయ బిరుదము కాదు విశేషణము ఆ విశేషణమును వైయక్తిక విశేషణము కాదు నన్నయ వైయక్తిక విశేషణములు “తనకులబ్రాహ్మణు” అను పద్యమునందు కలవు అందు నానాచిరార్థ సూక్తినిధి విశేషణము లేదు. “సారమతి” పద్యమునందు వైయక్తిక విశేషణములు లేవు నానాచిరార్థ సూక్తినిధి విశేషణము మాత్రమే కలదు. ఇది వైయక్తికము కాదు రచనాపరము.

సూక్తి అను శబ్దమునకు సుభాషితమును అర్థము సుప్రసిద్ధము. అందువలన సుభాషితములకు నిధి అను వ్రాంతి కలుగుట సహజము కాని సూక్తిశబ్దమునకు

సుఖావితమనియే అర్థము కాదు సుమధురవాక్కును అర్థమును కలదు అది హాద
అంత సుప్రసిద్ధము కాకపోయినను కొంత సుప్రసిద్ధము

“వస్తే కప్పిస్తావత్తేస్తా లాస్యమనిరసర్తకిం
దేహిం సూక్తి పరస్పదసుప్తరాధినయోజ్ఞాలామ్ ”

ఇది టంతకుని వక్రొత్తి జీవితమున కొంత ప్రారంభభోగము. ఇందు
సూక్తి అసగా సుమధుర వాక్కున కుంతకుని అర్థమె. సు + ఉక్తి = సూక్తి.
ఉక్తి శబ్దమునకు నన్నయ ప్రయోగము కలదు

“ఈ తన్వః దోడ్కొని నీ తమ్ము లిరువురు

ప్రీతి నేతెంచి యీ ష యొప్పు

గొనుమని నాకుఁ జెప్పినను నేవురు సుప

యోగింపుఁ దంటి నా యుక్తి దొర్లి

యన్వత మెన్నందుఁ గాదు

20గిప 7ఆ. ఆ ప.

ఇది కుంతి ధర్మరాజునకు చెప్పినది ఇందు టంతి ఉక్తి ఇది మఱియెన్న
దును అబద్ధము కాలేదని కలదు అసగా ఆమె వాక్కు అబద్ధము కాలేదని
అర్థము. ఉక్తి = వాక్కు రాక్కు అర్థమంతమీ కాని వాగర్థములని కాణిదాసు
ప్రయోగము కలదు

“వాగర్థవిష సంపృక్తౌ వాగర్థ ప్రతిపత్తయే

జగతః పితరౌ వస్తే పార్వతీ పరమేశ్వరౌ” 1గ్లో 1న రఘువంశము.

వాగర్థముల వలె పార్వతీ పరమేశ్వరులు సంయుక్తులు ఒకరు వాక్కు
మఱొకరు అర్థము కాబట్టి నానాచరితార్థ సూక్తినిధి అను విశేషణమునకు అనేక
విధములైన రుచిరార్థములకు సూక్తులకు నిధి అని అర్థము రుచిరార్థములను మనో
హరములైన అర్థములు సూక్తులను మధురములైన వాక్కులు మనోహరములైన
అర్థములు కవీంద్రులు రో నారసి మేలనుటకు మధురములైన వాక్కులు కవీం
ద్రులు కాని పాఠకులు శ్రోతలు ఆనందింపుటకు సమర్థములు నానాచరితార్థ సూక్తి
నిధి విశేషజాగ్రత్తము మహాభారత సంహితా రచన సామర్థ్య మగుటయే సార్థకము.

మఱి ఆగర్థితము. “నన్నయభట్టు దేనుంగునను మహాభారత సంహితారచన
బంధువుఁడయ్యెఁ గగర్థితంబున” అన్న నన్నయభట్టు వ్యాసుడు “నన్ను ఆగర్థితం

బుగాఁ బంచమవేదమై పరగు భారత సంపాతఁజేసె నున్నతినె” అనెను. (47వ. 31 ఆ. ప) అంతేకాదు జగద్ధిత శబ్దమునకు సన్నయ ప్రయోగాంతరమాలు కలవు.

“అనిశము సేవించురె ని

స్వసహ యష్టాంగమైన యాయుర్వేదం

బున దక్షులైన వైద్యులు

ఘనముగ ననురక్తులై జగద్ధితబుద్ధిన్”

31వ 1 ఆ. స. ప.

అష్టాంగమైన ఆయుర్వేదమున దక్షులైన వైద్యుల జగద్ధిత బుద్ధి ఇహము నకు సంబంధించినది

“ధర్మరాజు రాజసూయంబు సేయ నమకట్టి దీనిని

నిర్విఘ్నంబున నిర్వహించుట కనాదినిధనుం డాది పురుషుండు పురు

షోత్తముండు పుండరీకాక్షుం డజుండయ్యును జగద్ధితంబుగా మర్త్యం

బున యమ్మహాత్ముండు వాసుదేవుండ యోపుంగాని యన్యుల కశక్యంబని...”

78వచ 1 ఆ. స. ప.

జన్మము లేని వాడైనను జగద్ధితముగ పుండరీకాక్షుడు వాసుదేవుడై ఆస్మించుట ఇహపరములకు సంబంధించినది కాబట్టి ఇహపరములు రెండింటికి సంబంధించిన జనుల హితము జగద్ధితము భారత కథ ఇహమునకు సంబంధించిన జగద్ధితమును ప్రబోధించును భారతార్థము ఇహపరములకు సంబంధించిన జగద్ధితమును ప్రబోధించును “కవివృక్షభులు మహాకావ్యమనియుఁ గొనియాడు” (31వ. 1 ఆ. ప) సంస్కృత భారతమునకు సమస్త జగద్ధితము, స్వతంత్రాంధ్రీకరణమైన ఆంధ్రభారతమునకు ఆంధ్రజగద్ధితము కావ్య ప్రయోజనము

ప్రసన్నకథా కవితార్థయ్యుక్తి

ప్రసన్నకథా కవితార్థయ్యుక్తి అనగా ప్రసన్నకథ, ప్రసన్నకవిత, ప్రసన్నార్థముల కలయిక ప్రసన్నమైన అనగా స్పష్టమైన బాహరముగా స్పష్టమైన-- అనగా - వాగ్యార్థమున స్పష్టమైన ప్రసన్నకథాకవితార్థయ్యుక్తిని కవింధ్రులు సారమతితో రాచారసిన అంతరమైన- అనగా- వ్యంగ్యార్థమైన విశేషము వ్యక్తమగును అందుకు వారు మేలందురు మెచ్చుకొందురు ప్రశంసార్థమైన ప్రసన్నకథాకవితార్థయ్యుక్తి వ్యంగ్యవైభవము చాశీహృతమైన మహాభారత సంహితారచనకు యయాతిచరిత్రము ప్రముఖోదాహరణము

ప్రసన్నకథ

యయాతిచరిత్రమునందు ముందు కచదేవయానులకథ కలదు. కథాంతమున దేవయాని కనుని వివాహమాదుమని కోరినట్లు వ్యాసభారతము నందు కలదు

“గృహాణ పాణిం విధివ న్మమ మస్త్రీపురస్కృతమ్”

5 శ్లో. 77 అ. ఆ. ప.

విధ్యుక్తమైన, సమంత్రకమైన పాపగ్రహణము దేవయాని స్పష్టప్రతిపాదనము ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు

“నీవును బ్రహ్మచారిని విసీతుడ నేనును గన్యకన్ మహి

దేవకులావతంస రవిలేఖ వివాహము నీకు నాకు మున

భావజశ క్రిస్తెన యది పన్నుగ నన్నుఁ బరిగ్రహింపు సం

జీవనితోడ శుక్రకు దయఁజేయుము నాకు మనఃప్రియంబగున్.”

129 ప 3 ఆ. ప.

ఇందు వివాహమాదుమను ప్రతిపాదనము లేదు వివాహమైపోయినదను సిద్ధాంతము కలదు కాని పూర్వకథయందు కచదేవయానుల వివాహమైనట్లు కాదు. సరికదా, కచుడు దేవయాని ప్రేమించినట్లు గాని, దేవయాని కచుని ప్రేమించినట్లు గాని, కచదేవయానులు పరస్పరము ప్రేమించుకొన్నట్లు గాని ఒక్క చూట లేదు. కనీసము శంకరులకై నను ఆస్కారము నన్నయ భారతమునందు లేదు. అది సంస్కృత భారతమునందు కలదు

“సత్య మారాధయిష్యంస్తాం యవా యౌవనగోఽఽనుభ
గాయ న్నృత్యన్ వాదయంశ్చ దేవయానీ మతోషయః 22 శ్లో.

సశీలయన్ దేవయానీం కన్యాం సంప్రాప్తయావనామ్
పుష్పైః ఫలైః ప్రేషజైశ్చ తోషయామాస భారత 23 శ్లో.

దేవయాన్యపి తం విప్రం నియమవ్రతధారిణమ్
గాయన్తీ చ లలన్తీ చ రవాః పర్యచరత్తథా” 24 శ్లో. 7. ౬ ఆ ప

యౌవనము గోచరించినపుడు పాడుచు, నృత్యమాడుచు, వాచ్యములు మ్రోగించుచును; యౌవనము సంప్రాప్తించినపుడు పువ్వులతోను, ఫలములతోను, ప్రేషణములతోను దేవయానిని కడుగు సంతోషపెట్టెను దేవయాని హృదయము వ్రతధారియైన కచుని పాడించుచు, నృత్యమాడించుచు రహస్యముగ సంచించెను. అటపాట రివి ప్రేమవ్యవహారము లనెపించును ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“దేవయానికి సువిధేయుడై ప్రయహిత
భాషణములఁ బుచ్చుపలవిశేష
దానములను సంతతప్రీతిఁ జేయుచు”

“గురుతనూజఁ గొలిచి ... నెమ్మి వడసెఁ
దనదు నేర్పు పెర్మి” 110 ప ౭౬ ఆ ప.

ఇందు అటపాటలు రేవు. వాచ్యములు రేవు. ప్రేషణములు రేవు ప్రయహిత భాషణములు ప్రేమపారములు కావు ఇవ్వమైన, శ్రేయస్కరమైన పాటలు పుచ్చు పలవిశేషదానములతోను కడుగు దేవయానిని సేవించెను అనుగ్రహమునందెను.

కచుడు ఇంటికి రావెదని మొదటిసారి దేవయాని తండ్రి శుశ్రుసితో మొఱ పెట్టుకొన్నట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు.

“అహతం చాగ్నిహోత్రం తే సూర్యాస్తంగతః ప్రభో
అగోపాశ్చాగరా గావః కచ స్తాత స దృశ్యతే
వృక్షం హతో మృగో వాపి కచః రాత ధరిష్యతి
తం విదా స చ జివేయం కచం సత్యం బ్రవీమితే”

28, 29 శ్లో. 71 అ ఆ ప.

ఇందు దేవయాని రెండు శ్లోకములకు కచుడు కచుడు కచుడు అని మూవ్వాలు పలవరించినది "కచుడు హరుడైనను, మృతుడైనను కచుడు రేకుండ బ్రదుకను నిజము" అని నిశ్చయముగ చెప్పినది అది కలిగిన సంశయమును బలపరుచును ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు

"వాడి మచూఖమున్ గలుగు వాఁడపరాంబుఁ గ్రుంకె ధేనువున్
నేఁడిట వచ్చె నేకతమ నిష్ఠమెయిన్ భవదగ్నిహోత్రమున్
దోడిగ వేల్చగాఁ బడియెఁ ద్రాడ్డును బోయెఁ గచుండునేనియున్
రాడు వనంబులోన మృగరాక్షసపన్నగబాధనొందెన్"

112 ప ౪ ఆ ఆ ప.

ఇందు కచుని గుఱించి దేవయాని పలవరింత రేకు హరుడైనను మృతుడైనను అను అమంగళపదములు రేవు. "కచుడు రేకుండ బ్రదుకను నిజము" అను నిశ్చయ ప్రకటనము రేదు "కచుడే రాక్షసముల మృగరాక్షస పన్నగ బాధనొందెన్" అను సందేహముతోడి ఆందోళనమే కలదు అది సానుభూతియే గాని సానురాగము కాదు.

మొదల రాక్షసులు సంహరించినపుడు కూడ, దేవయాని పలవరింత, నిశ్చయ ప్రకటనము మొదటిసారి వలె సంస్కృతభారతమునందు కలదు

"పుష్పాహారః ప్రేషణకృత్కచః తాత న దృశ్యతే "

84 శ్లో. 71 అ ఆ. ప

[వ్యక్తం హతో మృతో వాపి కచ స్తాత భవిష్యతి

తం గిహ న చ జీవేయం కచం నర్త్యం బ్రవీమి తే -]

"కచుడు రేకుండ బ్రదుకను నిజము" అను కన్య, సంప్రాప్తయూపన లును దేవయాని పునరుద్ఘాటనము బలపడిన సంశయమును ద్రువపరుచును. అంతేకాదు

"స బ్రహ్మచారి చ తపోధనశ్చ సదోత్తితః కర్మసు చైవ దైవదక్షః

కచస్య మార్గం ప్రతిపత్స్యే స భోక్ష్యేప్రియోహి మే తాత కచోభిహూయః"

38 శ్లో. 71 అ. ఆ ప

అని దేవయాని అన్నట్లు సంస్కృతభారతమునందు కలదు. అని “అథ రూపుడైన కచుడు నా ప్రియుడు” అని దేవయాని స్వప్నప్రతిపాదనను కలదు. అభిరూపుడను అధికరూపుడు, మనోహరుడు అని మాత్రమేగాక, మున్ముఖుడు అని కూడ అర్థము కలదు కాబట్టి దేవయాని కచుని ప్రేమించిస్సెట్ల వాచ్యముగ సంస్కృతభారతమునందు కలదు నన్నయభారతమునందు చెడు వాని,

“యస్మాజ్జిరా వృద్ధతమః పితామహః బృహస్పతిశ్చాపి పితా రహస్థసః
ఋషేః పుత్రం త మధోవాపి పౌత్రం కథం న శోచేయ మహం స చద్యామ్”

36 శ్లో. 7. అ. అ. ప.

అను వ్యాసభారతములోని శ్లోకమునకు నన్నయ స్వతంత్రాంధ్రీకరణముట్లు కలదు

“మతిలోకోత్తరుడైన యంగిరసు మన్మం డాశ్రితుండా బృహ
స్పతికిం బుత్తుడు పికు శిష్యుడు సురూపబ్రహ్మచర్యాశ్రమ
వ్రతసంపన్నుఁ డకారణంబ దనుజవ్యాపాదితుండైన య
చ్యుతధర్మజ్ఞ మహాత్మ యక్కచునకే శోకింప కెట్లుండుడు”

113 ప. ౧౦౦ ప

ఇది “ఎల శోకింపగన్” అను శుక్రుని ప్రశ్నకు, ఇన్న వాచియును
“శోకింప కెట్లుండుడు” అని దేవయాని సమాధానము లింకేకాడు కచుడు
శుక్రుని యొద్దకు వచ్చినపుడు తాను అంగిరసుని మనుమడనని, బృహస్పతి
కుమారుడనని చెప్పినట్లు సంస్కృతమునందు కలదు

“ఋషే రణ్ణిరసః పౌత్రం పుత్రం సాక్షా ద్బృహస్పతేః
నామ్నా కచ ఇతి ఛాతం శిష్యం గృహ్లాతు మాం భవా”

17 శ్లో 71 అ. అ. ప.

ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు

“ఋ గచుండను వాడ మ
హాసయమనుమస్విహుడ బృహస్పతి సుతుడనె
మూసుగ పెచ్చితి నీమను
భానునిభా శిష్యుత్తిఁ బని సేయంగన్”

108 ప. 31 అ. అ. ప.

మంచి పాత్రలు “బృహస్పతిసుతుఁ” డని కలదుగాని, అంగిరసుని మనుమ డని యేమి అచట అంగిరసుని మనుమడని సంస్కృతభారతమునందు కలదుగాని, అంగిరసును మునిరక్షిత్తుడని లేదు. ఇచట హడ సంస్కృతభారతమునందు లేని స్వయం భారతమునందు మాత్రమే కలదు ఇది వచ్చినప్పుడు కచుడు దెప్పగా దేవయాని వెన్నది కాదు అసగా కాలక్రమమున దేవయాని కచుని పుట్టుపూర్వోత్తరములు తెలిసికొన్నదని అవగాహనముగును. తండ్రి శిష్యుడని కచుని పుట్టుపూర్వోత్తరములు తెలిసికొనవలసిన అవశ్యకము లేదు అయినను తెలిసికొన్నది. కారణము కచుని నివాహించు సంకల్పము కావలయును తన ఆంతర్యము తండ్రి గ్రహించు నేమో అని చెప్పిన “అశ్రితుఁ” డన్నది దేవయానిని గాని, శుక్రునికిగాని కచుడు ఆశ్రితుడని సంస్కృత భారతమునందు లేదు ఆశ్రితుడనిన దేవయాని ఆంతర్యము గ్రాహ్యముకాదు కాని అవజ్ఞకలుగును అందుకువెంటగే “ఆబృహస్పతిం బుద్ధుఁడు” అన్నది అచటగాని ఇచటగాని బృహస్పతికి ఆ అను నిర్దేశము సంస్కృతభారతము నందు లేదు ఆ బృహస్పతి అసగా ఏ బృహస్పతి— వృషపర్యునికి శుక్రుడు గురువైనట్లు దేవేంద్రునికి గురువైన బృహస్పతి శుక్రుడు రాజనీతిశాస్త్రజ్ఞుడైనట్లు రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞుడైన బృహస్పతి శుక్రుడు భృగువంశీయుడైనట్లు బ్రహ్మవంశీయుడైన బృహస్పతి అంగిరసుడు బ్రహ్మహాననపుత్తుడు. ఉభయులును బ్రాహ్మణులు సమస్కంధులు ఆధికార్యులు, వంశ సామ్యము దేవయాని సంకల్పమునకు అను హలయు తన ఆంతర్యముచే హడ తండ్రి గ్రహించునేమో అని “మకు శిష్యుఁడు” అన్నది. సాన్నిహిత్యము దేవయాని సంకల్పమునకు సాధకము తన ఆంతర్యమిదియును తండ్రిగ్రహించునేమో అని “సురూపబ్రహ్మచర్యాశ్రమవ్రతసంపన్నుఁ” డన్నది. సురూపబ్రహ్మ సంస్కృతభారతమునందు లేదు అభిరూపశబ్దము సన్నయ భారతమునందు లేదు అభిరూపశబ్దమునకు మనోహరుడు, మృగధుడు అను అర్థములు వచ్చును సురూపశబ్దమునకు రావు. సురూపమున సుంవరమైన రూపము “కన్యాధరమం హవమే” అని ప్రసవ్యమైన ఆధాణము కలదు కన్య, సంప్రాప్తయౌవన అయిన దేవయాని కచునిగుఱించి సురూప— అను సరికి, కచుని వరించినదని వ్యక్తమగుచున్నది అది తండ్రి గ్రహించునేమో అని చెప్పిన బ్రహ్మచర్యాశ్రమ వ్రతసంపన్నుడన్నది కచుడు బ్రహ్మచారి, తపోధుడు అని సంస్కృతభారతము నందు కలదుగాని, అభిరూపశబ్దమునకు అన్వితమై లేదు సన్నయ భారతమునందు సురూపశబ్దము అన్వితమై కలదు ఏకసహసము చూపప్రస్తావన పాపశంకా

వహము బ్రహ్మచర్యాశ్రమప్రతసంపన్నత తత్పరిహారము. కచుడు వచ్చినప్పుడే “మహానియమసమన్వితడ” నని చెప్పినట్లు నన్నయ భారతమునందు కలదు. వహానియమసమన్వితడే ప్రతసంపన్నత. ఇంతకాలము కచుని మహానియమప్రత సంపన్నత శక్రకునిని యిచ్చుడు. దేవయాని నిర్దలించినది దేవయాని సంకల్పము, సామకూలత, సావకాశము, వరణము శుక్రునిని తెలియదు. కషీంద్రులు కాని పాతకులకు, శ్రోతలకు తెలియదు. సారవతితో తో నారయ కషీంద్రులకు తెలియును. కచుని దేవయాని కచుని ప్రేమించుచు ప్రసన్నకథలోని అంతరవిశేషము.

దేవయాని కచుని వలించింది కచుని దేవయానిని వలించలేదు అయినన దేవయాని “నివాహం నీకు నాకు మున్ భావజత్యైవైవయది” అన్నది భావజత్యైవైవయదిగా మన్మథత్యైవైవ ఒక ఆర్థము— భావమునందు పుట్టిన శక్తి అని మఱొక అర్థము. భావమునందు పుట్టినవాడే మన్మథుడు. అతడు పుష్పాయుధుడు. ఆతని శక్తి పుష్పములందు కలదు. కచుడు దేవయానిని పుష్పములతో సంతోషపెట్టెనని సంస్కృత భారతమునందు కలదు. పుష్పసమర్పణమున గురుభక్తిని కొలిచినట్లు నన్నయ భారతమునందు కలదు. అంతేకాదు కచుడు దేవయానిని సంతోషపెట్టిన కాలము అయిదవందల సంవత్సరములని సంస్కృతభారతమునందు కలదు. “పశ్చాద్భరణా న్యేవం కచస్య చరతో వ్రతమ్” (25శ్లో) కచుడు గురుభక్తిని కొలిచిన “పెక్కు లేండ్లు” అనియే నన్నయ భారతము నందు కలదు (110వ) ఇన్ని సంవత్సరములని లేదు ఎన్ని సంవత్సరములు కథకు సముచితమో అన్ని సంవత్సరములు పెక్కులేండ్లు బహుకాలము కచుడు బహుకాలము “సంతతక్షితి” కలిగించు పుష్ప సమర్పణము కానిచెన. కచుని దృష్టిలో పుష్పములు పూజాద్రవ్యములు. దేవయాని భావములో ప్రేమ బహుమానములు అని మన్మథుని ఆయధములు “పుష్పాహర ప్రేషణకృతీకచః” అను సంస్కృత భారతములోని పంక్తికి (84శ్లో), “అదంతి బువ్వలు దేరంగ వడి నడిగిన కచుని” అని నన్నయ భారతమునందు కలదు. (114వ) ఇందు ఆహారములేదు ప్రేషణములేదు ప్రేషణ మనపంపుట ఒక్క పువ్వులకోసమే కచుడు తానే వెళ్లెను అది మాత్ర వేగమే వెళ్లెను. కచుని స్వప్రయత్నము, సత్సూచరణము, సంతతక్షితి సందానము సంయుక్తమైన పుష్ప సమర్పణము దేవయానిని ప్రేమ పురస్కారమును భావమును ప్రోదిసేయును. కచుడు తన్ను ప్రేమించినట్లు తలంచును దేవయాని తాను కచుని ప్రేమించినది కచుడు తన్ను ప్రేమించినట్లు తలంచినది. తాను కచుని ప్రేమించుట మన్మథశక్తి మహిమ.

తన్నుకచుడు ప్రేమించినట్లుతలంచుట భావమునందు పుట్టిన శక్తివిలాసము కాబట్టి "వివాహము నీకు నాకు మున్ భావజ శక్తి నైనయది" అని సిద్ధాంతము చేసినది

ఇంతకుముందే తమకు వివాహమైనట్లు భావించిన దేవయాని ఇంతవఱకును చెప్పలేదు కారణము కచుడు బ్రహ్మచారి మహాస్వయంవరముననుసరించుచున్న బ్రహ్మచారి. బ్రహ్మచారి అనగా అవివాహితుడని అర్థంపడినామము "బ్రహ్మచరతీతి బ్రహ్మచారి" అని వ్యుత్పత్త్యర్థము బ్రహ్మసన్నిధియందు సంచరించువాడు బ్రహ్మ అన గురువు గురువునన్నిధిని సంచరించువాని కర్తవ్యము. విద్యా సముపార్జనము వివాహము కాదు బ్రహ్మ చర్యాశ్రమాంతరమే గృహస్థాశ్రమ స్వీకారము. ఇంతకాలము కచుని బ్రహ్మచర్యాశ్రమవ్రతకాలము వివాహప్రసక్తి పీలురేదు ఇక గృహస్థాశ్రమస్వీకారము వివాహప్రసక్తి పీలు కలదు కాని కచుడు దేవలోకము నకు ప్రయాణమైన కాలమిది వాదప్రతివాదులకు కాలవ్యవధానము లేదు కాబట్టి "వివాహము నీకు నాకు మున్ భావజ శక్తి నైనయది" అని దేవయాని సిద్ధాంతము.

కచుడు స్వర్లోకవాసి దేవయాని భూలోకవాసిని కచదేవయానుల వివాహము కులాంతర వివాహము కాదుగాని, లోకాంతరవివాహమగును. కచుడు దేవతలకు గురువైన బృహస్పతి సుతుడు దేవయాని రాక్షసులకు గురువైన శుక్రుని తనయ. కచదేవయానుల వివాహము ప్రేమనివాహము కాదుగాని వైరవివాహమగును కావున కచుడు కారణవచ్చును. కారణమండ దేవయాని జాగరూకత వహించినది. కచుడు ఎంత స్వర్లోకవాసి అయినను, బహుకాలము భూలోకవాసి. శాశ్వతభూలోకవాసి కావచ్చును దేవతలకు, రాక్షసులకు ఎంత బద్ధవైరమైనను, కచుడు రాక్షసగురువు విద్యాధానమును స్వీకరించెను. కన్యాధానమును స్వీకరింపవచ్చును అందుకు దేవయాని "వివాహము నీకు నాకు మున్ భావజ శక్తి నైనయది" అనుటకు ముందే, కచుని "మహాదేవకులావతంసః రవిరేజి" అని సంబోధించినది. అనలు కచుడు అంగిరసుని మనమడు కావున మహాదేవకులావతంసుడు. కాని దేవతల గురువైన బృహస్పతి సుతుడు కావున దేవకులావతంసుడు. తన్ను నివాహమాడిన కచుడు ముల మహాదేవకులావతంసుడగును లోకాంతరవివాహశంక కలదేని శాశ్వత భూలోకవాసివి కమ్మని ఆశయము. ఇది దేవకులావతంసుడైన కచుని మహాదేవ కులావతంసః అని సంబోధించుటలోని అంతర్యము కచుడు శిష్యుడగుటకు శుక్రుని "భానునిధా" అని తొలుత ఆమంత్రిణము చేసెను (108 ప) భానునిధు డన

సూర్యునిన్ని భుజ సూర్యునితోడి సాదృశ్యము ప్రతాప విషయమున ప్రసిద్ధవ . శుక్రుడు ప్రతాపవంతుడ కాడు కనుడు శుక్రుని శిష్యుడగుటకు శుక్రునిని ప్రతాపము అపశ్యక్యు కాదు గురువును సూర్యునిన్ని భుజవ ఓలోని అంతర్యము ప్రతాపము కాదు గురువు పండితుడ పండితులు సమదర్శినులు. “గవి శుని చైపపల్లెతాః సమదర్శిణః” - సూర్యుని సమదర్శి నిమోన్నతభేదము రేకుండ సస్వర ప్రకాశించును సూర్యుని వరె శక్రుడు సమదృష్టి కలవాడై సురాసురభేదము రేకుండ తనకు ఏద్యాదాము చేయవలయునని కనుని ఆశయును. అది విన్నవకు అవకాశమున్న దేవయాని కనుని వివాహవివయమున రవిలేఖ అని సంబోధించి నది రతిరాజ ఆని సంబోధించెడు సూర్యుని లేఖస్సు వంటి లేఖస్సు కలవాడు రతిలేఖుడ సూర్యుని లేఖస్సే ప్రకాశము శక్రుడు సమదృష్టిలో చేసిన ఏద్యా దానిమాను స్వీకరించినట్లు, శుక్రుడు చేయు కన్యాదానమును కనుడు సూర్య ప్రకాశము వరె సమదృష్టితో స్వీకరింపవలయునని దేవయాని ఆశయము కాబట్టి “సన్నః బ్రహ్మహింస సంజీవనీతోడ శుక్రు దయజేయుము నాకు మనఃప్రియం బగున” అని దేవయాని అభ్యర్థనము ఇది ప్రసన్నకథలోని అంతరవిశేషము

అంత వ్యంగ్యమర్యాద సన్నయ భారతమునందు కలదు అంత స్పష్టప్రతి పాదన సంస్కృతభారతమునందు కలదు అంతేకాదు దేవయాని పాణిగ్రహణార్హ నమునకు కవదేవయానిల వాదప్రతివాదములందు ప్రధానమైన విషయము సంస్కృతభారతమునందు వాచ్యముగ కలదు సన్నయ భారతమునందు వ్యంగ్య ముగ కలదు

“ఆ కమః ధత్యంతవిషా

దాకులుడై రోకనింద్యమగు సర్థము నీ

వాకునకుఁ దెచ్చు టచితమె

నాకు సహోదరుని నీవు నా చిత్తమునకున్ ” 130 ప 3 ఆ ఆ. 3

దేవయాని ప్రతివాదనమునకు కనుడు అత్యంతవిషాదాకులుడై, అమె ప్రతి పాదన రోకనింద్యమైన అర్థమని, అది వాకునకు తెచ్చుచే అనుచితమని, నాకు సహోదరుని అనుచు గురువుత్తి అగుట వలన అని వాచ్యార్థము. సహోదరీశబ్దము వ్యంగ్యార్థించినతము సహోదరులన ఎకోదరులు సంకానము ఉదరసంజాతము. దేవయాని శుక్రుని ఉదరసంజాత కనుడు కూడ శుక్రుని ఉదరసంజాతుడు. రెండవసారి రాక్షసులు కనుని చంపి కార్చి, ఆ బూడిదను సురలో కలిపి శుక్రుని

చేత త్రాచించిరి. “తన యుదరంబున నున్న” కనుని గని శుక్రుడు సంజీవితుని చేసెను సంజీవితుడైన కచుడు శుక్రుని ఉదరభిదాముఖమున అభ్యుదితుడయ్యెను. సహజముగ దేవయాని శుక్రుని ఉదరసంజాత సంఘటనాత్మకముగ కచుడు శుక్రుని ఉదరసంజాతుడు. ఉభయులును ఏకోదరులు సహోదరులు ఇది వ్యంగ్యార్థము “నీవు వసించిన శుక్రుని కుక్షియందే నేను కూడ వసించితిని కావున నీవు నాకు భగినివి” అని సంస్కృతభారతమునందు కలదు “యత్రోపితం...త్వయా ... తత్రాహ ముషితో ... కుఱ్ఱా కావ్యస్య... భగినీధర్మతః— (13, 14 శ్లో. 72 అ ఆ ప) భగినీ శబ్దము ఉదర సంబంధమును వ్యక్తము చేయుదు సహోదరి శబ్దము వ్యక్తము చేయుదు

ఇట్లు సంస్కృతాంధ్రభారత సమ్యక్కర్తలనముతోపాటు కపింద్రులు సారమతిలో నారసిన నన్నయ ప్రసన్నకథలోని అంతరవిశేషములు అనేకములు అభివ్యక్తము లగును. అభివ్యక్తములగుట వలన కపింద్రులు అభిసరింతురు

వ్యాసభారతములోని కథాస్రవంతి సంకీర్ణసలిలము నన్నయ భారతములోని కథాస్రవంతి ప్రసన్నసలిలము సంకీర్ణసలిలస్రవంతి పరిణాహగంభీరము ప్రసన్నసలిలస్రవంతి సంక్షేపగంభీరము.

ప్రసన్న కవిత

ప్రసన్న కవిత అనగానే “ప్రసన్న కవితాగుణ”మని ప్రయుక్తమైన పంప భారతములోని పద్యము ప్రతిభదించును ఆ పద్యమిది.

“లగిత పదం ప్రసన్న కవితా గుణమిల్లదె వూర్జు పేక్ష బె

శ్లోక కృతిబంధముం బరెతకాబర కైగళ కేడు నుజ్జన

ప్రళకద కేడు పేళిసి దొడర్చద కే డెనపేళ్ళ ఓగి పో

ద్రౌకిని నెగ్గెగాటినువ దుష్కరియం కఠియం బలెక్కమే 12ప. 1అ

లలితపదము, ప్రసన్న కవితా గుణము రేని కావ్యము వ్రాయసగాండ్రచేతి నొప్పి మృదువైన తాటాకువృధా డచ్చిచ్చి చదువుమనెన డబ్బు దండుగ. ఇటువంటి కావ్యము రచించి అహంకారముతో కీర్తిని అపేక్షించు దుష్కరియును కవియేనా ? అని అర్థము. లలిత పదము, ప్రసన్న కవితాగుణము కావ్యమునకు ప్రధానమని తాత్పర్యము ప్రసన్న కవితా గుణమున ప్రసాదగుణము “ప్రసాద వత్స

సిద్ధార్థమ్” అని దండి లక్షణములు ప్రసిద్ధార్థ పద సంధానము ప్రసాద గుణము. సన్నయ కవిత్వమెల్ల ప్రసిద్ధార్థ పద సంధానమే ప్రసిద్ధార్థము వాఙ్మార్గము. వాఙ్మార్గము స్పష్టమైన సన్నయ ప్రసన్నకర్తను కవింధ్రులు సారమతితో రో నారసిన వ్యంగ్యార్థము అనగా ధ్వన్యర్థము వ్యక్తమగును.

కచదేవయానల కథ ఆనంతరము శక్తిష్టా దేవయానల వివాదము కలదు శక్తిష్ట రాజైన వృషపర్వుని కూతురు దేవయాని రాజగురువైన శుక్రుని కూతురు ఇద్దరి నదమ ఇగడము పెరిగి, శక్తిష్ట తన సఖిజనము చేత దేవయానిని నూతిలో నిలి త్రోసి వెయించి వెడలిపోయెను. మృగయా వినోదమున అలసిపోయిన యయాతి వండినీరు కోసము ఆ నూతి దగ్గఱకు వచ్చి అగ్నిని వలె సున్న వెవ యానిని చూచెనని సంస్కృత భారతమునందు కలదు “దదర్శ కన్యాం రాం తత్ర దీప్తా మగ్నిశ్చామివ” (15 శ్లో 73 అ ఆ ప) యయాతి నూతిలో అగ్నిని వలె సున్న దేవయానిని చూచెనని అర్థము ఇది నిమిత్తముగ సన్నయ రచించిన పద్య మిది.

“చనుడెంచి యమ్మహాజనపతి జల మపే

కించి యబ్బో విశ్రమించి చూచి

తత్కూపమున చిలసత్కూలపునవల్లి

యన్నిచ్చసఖి నూది యున్నదాని

గురుకుచ యుగముపై బయవడి దొరగెడు

కన్నీరు పూరించుచున్నదాని

దన సమీపమునకు జనల యాగమనంబు

పన్నుగా గోరుచు నున్నదాని

వరుణదేవు తోడఁ గరమల్లి జల నివా

సంబు విడిచి భూస్థలంబు వలసి

కరుగుదేరనన్న వరుణేంద్రు డెరియ

పోని దాని దేవయానిఁ గనియె ”

140వ పాట ఆ.ప

ఇది కర్తవ్యము సన్నయ స్వీయ కర్తవ్యము. ఎవరైన నూతిలోనికి త్రోసి వేయఁబడిన మునిగి పోవుట, చనిపోవుట సహజము. దేవయాని చనిపోయినదని తెలిసికొనియే శక్తిష్ట వెడలిపోయినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు. “హతేయ

మితి విజ్ఞాయ" (1897) కాని దేవయాని చనిపోలేదు అగ్నిశిఖ వలె ఉన్న దేవయానిని యయాతి చూచెనని సంస్కృత భారతమునందే కలదు. అగ్నిశిఖ వలె అనుటవలన అగ్రహోదగ్రయై ఉన్నదని అర్థము ఎట్లున్నది సంస్కృత భారతము నందు లేదు నన్నయ భారతమునందుకలదు అనూతిలో ఒప్పుచున్న, ఒడ్డుననున్న పెద్దతీగ అను, బద్ధసఖినిపట్టకొని యున్నది ఘనవల్లి అను ఇష్టసఖి రూపకము పెద్దతీగను పట్టకొనియుండి కన్నీరు ప్రవహింపఁ జేయుచున్నది అది సహజము అంతేకాదు తననన్నిధికి జనుల రాక సంభవమగునట్లు కోరుచున్నది. స్వయముగ పైకి రాలేక, వచ్చుటకు సహాయముగ మఱొకరు రావలయునని కోరుట కూడ సహజము అయినను వరుణదేవునిపై మిక్కిలి అలిగి, జల నివాసమును వదలి భూస్థల నివాసమునకు బయలుదేరు వరుణదేవుని దేవేంద్రుల దేవయాని ఉన్నది వరుణుని దేవేరితో ఉపమానము నూతిలో నుండి పైకి రాఁగోరుచున్నదని అర్థము. ఇదియెల్ల వాఙ్మార్గమే స్పష్టమే.

పద్యమునందు రూపకోపమాలంకారములు కలవు ఇష్టసఖిలోడి రూపకము వలన దేవయాని నూతిలో కబ్బింది లేకుండ ఉన్నదని ధ్వనించును. వరుణుని దేవేరితోడి సాదృశ్యము దేవయాని సౌందర్యమును ప్రతీయమానము సేయును. కచదేవయానుల కథలో నన్నయ భారతమునందు దేవయాని సౌందర్యము గుఱించి ప్రస్తావన మాత్రమును లేదు సంస్కృత భారతమునందు ప్రస్తావన ప్రాయముగ కలదు కచదేవయానుల కథలో కచదేవయానుల వివాహము జరుగలేదు. దేవయాని సౌందర్యముతో నిమిత్తము లేదు సౌందర్యముతోనే కలదు దేవయాని యయాతుల కథలో దేవయాని యయాతుల వివాహము జరుగును. దేవయాని సౌందర్యముతో నిమిత్తము కలదు జరుగఁ బోవు వివాహమున చెడి ప్రాతిపదిక. నూతిలో త్రోసివేయఁబడిన దేవయాని, యయాతి చూచునది పెద్ద తీగను పట్టకొని యున్నను ముందు నీటిలో మునిగి పోయియుండవలయును లేనిచో శత్రువు దేవయాని చనిపోయినదని వెడలిపోదు ముందు నీటిలో మునిగి, తర్వాత పైకి రచిన దేవయాని పెద్దతీగను పట్టుకొనియుండును నీటిలో మునిగినప్పుడు దేవయాని ఒడ లెల్ల తడిసిపోవును తడిసిన దేవయాని తనుద్యుతి ద్విగుణభూతమగును వరుణుడు దేవుడు వరుణుని దేవేరి దేవత దేవయాని సౌందర్యము దేవతాసౌందర్యమునకు సమానము వరుణుడు జలాధిదేవత. వరుణదంపతులు జలనివాసులు జలనివాసము ఖదలి భూస్థలనివాసమునకు బయలుదేరు వరుణదేవుని దేవేరితోడి సాదృశ్యము దేవ

యాని దేహసౌందర్యమును మాత్రమేగాక, అర్థదేహసౌందర్యమును సహితము ధ్వనించును ఇదియెల్ల ఆచరణోపు దేవయానీయయాతుల వివాహమునకు కనితాకల్యాణవేదిక దేవయాని నాయక యయాతి నాయకుడు. దేవయాని సౌందర్యము సహజోద్భవనవిభావము కపింద్రులు సారమతితో లో నారసిన మేలనిపించు రసధ్వని

ఇక యయాతి దేవయానిని నూతిలోనుండి పైకి తీయుట సంస్కృతభారతమునందు ఇట్లు కలదు

“గృహీత్వా దక్షిణే పాణా వుష్ణహార తతో ఒపహర్తే

ఉచ్ఛృత్యచైనాం తరసా తస్మాత్కృపాల్ సరాధిపః.” 22, 23 శ్లో

79 అ ఆ ప

సరాధిపుడైన యయాతి దేవయానిని దక్షిణపాదితో పట్టుకొని, ఆ నూతిలో నుండి పైకి తీసెను ఇది సన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

జలధినిలోలపిబిలిలనత్కలకాంచినమంచితావనీ

తలవహనకమం బయిన దక్షిణహస్తమునం దదున్నమ

ద్గర్భదురుషర్మవారికజకమ్రకరాబ్జము వట్టి నూతిలో

కెలువడఁ గోమలిం దిగిచె విశ్రుతకీర్తి యయాతి ప్రీతితోన్ ”

144 ప 8 ఆ ఆ ప.

యయాతి దక్షిణహస్తమునకు సంస్కృతభారతమునందు విశేషణము లేదు. సన్నయ భారతమునందు సుదీర్ఘమైన విశేషణము కలదు “జలధినిలోలపిబిలిలనత్కలకాంచినమంచితావనీతలవహనకమంబయిన” అని చతురంభోద్భవరీతభూతల పాలనదక్షమైన దక్షిణహస్తముని తాత్పర్యము మహారాజుని ఒక ధ్వన్యర్థము ధర్మాచరణచయిదని మఱొక ధ్వన్యర్థము ఆజానబాహువని సమాసధ్వని ఆజానబాహువు అదృష్టవంతుడు. అంగసౌష్ఠవగలవడు. “అమరసన్నిభ” అని దేవయాని అంతకు ముందే యయాతిని సంబోధించినది (142 ప) అంగసౌష్ఠవమే అమరసన్నిభత్వమునకు నిమిత్తము దేవయాని దేవతాసౌందర్యమును యయాతి చూచెను. యయాతి దేవతాసౌందర్యమును దేవయాని చూచెను అట్లు దేవయాని సౌందర్యము ధ్వనితమా ఇట్లు యయాతి సౌందర్యము ధ్వనితము ఇద్దరి సౌందర్యమును ఇద్దరి వివాహమునకు అనురూపము ఇది యయాతి దక్షిణహస్త విశేషణములోని అంతర విశేషము మఱి దేవయానిసౌష్ఠవము మాటయే సంస్కృతభారతమునందు లేదు “తదున్నమద్గర్భదురుషర్మవారి కజకమ్రకరాబ్జము” అని సన్నయ భారతము

నందు కలదు అది యయాతి దక్షిణహస్తము పట్టుకొన్న దేవయాని హస్తమునకు విశేషణము జాబుచున్న ఎక్కువదెమట కిందవులచేత వనోజ్ఞమైన పద్మము వంటి దేవయాని పైకెత్తుచున్న హస్తము ఇంతవఱకు లేని స్వేదబిందువులు దేవయానికి ఇప్పు డత్పన్నములైనవి కావున శ్రామిక స్వేదము కాదు. సార్త్విక స్వేదము అది శృంగారరసవర్ణలలో ఒకటి యయాతి హస్తస్పర్శవలన దేవయాని హస్తమున స్వేదము ఇనించినది అనగా దేవయాని అంతరంగమునందు శృంగారరసోదయమైనదని అంతరార్థము ప్రసన్నకవితలోని ఆంతరవిశేషము

ఇంతకు దేవయాని శృంగారరసోదయమైనది యయాతికి కాలేదు “ప్రీతితో” నూతిలోనుండి దేవయానిని పైకి తీయుట ధర్మాచరణపరాయణమే ప్రేమకాదు కాబట్టి నిశితంగా నిష్క్రమించెను శృంగారరసోదయమైన దేవయాని నిరోధింపలేదు నూతిలోనుండి పైకి తీసిన యయాతిని వివాహమాడుటకంటె, నూతిలోనికి త్రోయించి వైచిన శర్మిష్ఠపై ప్రతీకారము తీర్చుకొనుట ప్రధానమనన్య. తర్వాత ప్రతీకారమే తీర్చుకొన్నది సహస్రసంఖ్యమేతముగా శర్మిష్ఠ దేవయానికి దాసి అయినది దాసి జన్మతో దేవయాని వనవిహారమునకు వచ్చెను మఱి యయాతి వచ్చెను మృగయావినోదమున అలసిపోయిన యయాతి మంచినీరు కోసమే మఱి వచ్చినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు

“పునశ్చ నాహుషో రాజా మృగలిపు ర్యదృచ్చయా

తమేవదేశం సప్రాప్తో జలార్థీ శ్రహకర్షితః” ౧ శ్లో 78 ఆ ప.

నాహుషనందనడైన యయాతి మఱి మృగయావినోదమున అలసిపోయి, జలార్థియై యాదృచ్ఛికముగ ఆచలకే వచ్చెనని అర్థము ఇది నన్నయ భారతము నందు ఇట్లు కలదు

“అంగనాజనుల యుత్తుంగసంగతకుచ

కుంకుమ చందనపంకములయు

వారివ ధమ్మిల్లభారావకలితది

వ్యామోచపుష్పదామములయు

వారివ ముఖసకర్పరతాంబూలాది

వాసనాసురభినిశ్వాసములయు

వారివ పరిధాన చారు ధూపములయు

నిలసితసౌరభావలులు దార్పి

యనిలుఁ డను చూత వోయి తోడ్కొనియుఁ దెచ్చె
దేవయాని పాలితి మృగత్వష్టఁ జేసి
కానంబున గ్రుమ్మరు వాని పీచు
నతిపర్చి శాంతుఁడైన యయాతి సంత.” 158వ3. ఆ ఆ.ప

అంగనాజనులు దేవయాని, శర్మిష్ఠ మాత్రమే కాదు శర్మిష్ఠ సహస్రనులు కూడ. శర్మిష్ఠ రాకుమారి ఆమె సహస్రనులు రాచపరిచారికలు అందఱును దేవయాని దాసీజనులు అందఱును దట్టముగా అలదుకొన్న కుంకుమచందనముల సుగంధములు, దిట్టముగా తురుముకొన్న పూలదండల దివ్యపరిమళములు, చర్మణము చేసిన కర్పూరతాంబూలముల నిల్వొససురభిఃములు, కట్టుకొన్న పట్టుబట్టలకు వెసిన ధూపముల సువాసనలు వాయువీలినవలె, ఆదరితో మృగయానిచేయున అలసిపోయినను పీచుడై విహరించుచున్న యయాతిని లాగుకొని వచ్చిన యయాతి జలార్ధియై రాలేదు యాదృచ్ఛికముగ రాలేదు సంఘటనాత్మకముగనే వచ్చెను. పద్యమునందు “అనిలుఁడు చూత వోయి తోడ్కొనియుఁదెచ్చె” నని కలదు అనిలుఁడు చూత రూపము “తోడ్కొనియు” సముచ్చయంతము అనిలుడు అంగనాజనులయొద్దకు యయాతిని తీసికొనివచ్చిన చూత. రాజచూత కాదు శృంగారచూత అంగనాజనులు పంపరేడు స్వయంచూత సందేశమును మోసికొని రాలేదు సంకేతమును తీసికొనివచ్చెను తీసికొనివచ్చి నిలిచిపోరేడు నిష్క్రమించ రేదు అంగనాజనుల సన్నిధికి యయాతిని “తోడ్కొనియుఁదెచ్చె”ను అనగా యయాతి తోపాటు అనిలుడు కూడ వచ్చెనని అర్థము అనిలుడు వచ్చుకొలిది పరిమళములు అతిశయించును పరిమళములు అతిశయించుకొలిది ఆకర్షణ అధిక మగును అది యయాతి అనంతరకథలో దేవయానిని పెండ్లియాడుటకు ప్రేరణము కలిగించును కారణము దేవయాని దేవకానందర్యము తోపాటు శృంగారనైపర్యము. అది సహజోద్ధీపననిభావమైన, ఇది తపస్థోద్ధీపననిభావము ప్రసన్నకృతితోని అంత రంగీకరము

దేవయాని యయాతిని సూచిగా తన్ను వివాహమాడుమని అడిగినట్లు సంస్కృతభారతమునందు కలదు

“ద్వాభ్యాం కన్యాసాస్రాభ్యాం దాస్యా శర్మిష్ఠయా సహ
త్వవధీనాస్మి భద్రం తే సఖా భర్తా చ మే భవ.”

కన్యాసహస్రముతోను దాసియైన శర్మిష్ఠితోను నీ అభీరురానిన అగుదును సభా నీకు నుభయ నాకు భర్తవు కన్యూ అని అర్థము నన్నయ భారతమునందు “నన్ను వివాహమై సరలోకబోగము లనేకము లందుము” అనుచుకు ముందు ఇట్లు కలదు

“నిగ్రహమేది నన్ను ధరణీవర హవము వెల్పుచు నా
 డుగ్రమయాఖ సాక్ష్యముగ నున్నత చక్షిణపాణిఁ దేసి ధూ
 పాగ్రణి నాదు దక్షిణకరాబ్జము వట్టితి కాన మున్ను పా
 చ్చీగ్రహణము సేసి తది నీ యెడ విస్మృతిఁ పొందఁ బాడియే ”

180 వ 2 ఆ

“నిగ్రహము చేకుండ నీవు నన్ను నూతిలోనుంచి పైలేసినప్పుడు సూర్యుడు సాక్షిగ నీ ఉన్నతమైన దక్షిణహస్తములో నా దక్షిణ కరాబ్జము పట్టితివి కావున పాణిగ్రహణము చేసితిని అది నీ విషయమునందు విస్మయింపబడుట అధర్మము” అని దేవయాని ప్రతిపాదనము

నిజమునకు యయాతి నిగ్రహము చేకుండ వ్యవహరింపలేదు వ్యవహరించిన దేవయానిని నూతిలోనుండి పైలేసిన నిశ్చింతగ నిష్క్రమించుట సంభవము కాదు. అంతేకాదు యయాతి తన దక్షిణపాణితో దేవయాని దక్షిణకరాబ్జము పట్టుకొన్నట్లు “జలధినిలో” పద్యమునందు చెడు “కమ్రకరాబ్జ”మని కలదు కమ్రకరాబ్జమును పట్టుకొనుట కూడ ఉద్దరణార్థము కాని, పాణిగ్రహణముకాదు పాణిగ్రహణము అగ్ని సాక్షికము కానిసూర్యసాక్షికము కాదు దేవయాని శృంగారరసోదయమైనది కాని యయాతికాలేదు యయాతి విషయమునందు విస్మయింపబడుటలేదు అధర్మముకాదు. అయినను యయాతి ఆ మాట అనలేదు దేవయాని ప్రతిపాదనమును అంగీకరించి నట్లే కలదు ప్రసక్తమైన ప్రసన్నకవితలో చెందు ఆంతరనిశేషములు కలవు. 1 అప్పుడు దేవయాని దేవహస్తాందర్యము 2 ఇప్పుడు, దేవయాని శృంగార నైషధ్యము 3 నా కేదీపననివాసమైన దేవయాని దేవహస్తాందర్యము యయాతికి ఆకర్షణ కలిగించును కాని యయాతి నిగ్రహము విహించెను కారణము ధర్మా చరణము తుట్టొడివననివాసమైన దేవయాని శృంగారనైషధ్యము ఆకర్షణమును అతిశయింపజేయును కావున యయాతి నిగ్రహము నీచుగాఁ దోపును కారణము సోందర్యదర్శనము అప్పుడు దేవయాని శృంగారరసోదయమైనది ఇప్పుడు యయాతి శృంగారరసోదయమగును. యయాతి తన దక్షిణపాణితో పట్టుకొన్నది

దేవయాని దక్షిణకముకరాబ్ధమే అనును. పట్టకొనుటకు, పైకెత్తుటకును అప్రయత్నముగ దక్షిణహస్తమే సిద్ధమగును. దేవయానిని నూతిరో నుండి పైకితీయుటకు యయాతి దక్షిణహస్తమును సాచినట్లు, దేవయాని నూతిరోనుండి పైకి వచ్చుటకు యయాతికి దక్షిణహస్తమే లందిచ్చును. దేవయాని దక్షిణకరాబ్ధమును యయాతి పట్టకొనుట ఉద్ధరదార్ధమే కాని జరిగినది పాణిగ్రహణమే వరుడు దక్షిణహస్తముతో వధువు దక్షిణహస్తమును పట్టకొనుట పాణిగ్రహణము వధూవరుల పాణిగ్రహణము అగ్నిసాక్షికమే కాని, యయాతిదేవయానులు వధూవరులు కారు స్త్రీ పురుషులు. పురుషుడు దక్షిణహస్తముతో స్త్రీ దక్షిణహస్తమును పట్టకొనుట భారత సంప్రదాయమున పాణిగ్రహణమగును. పాణిగ్రహణమన కరచాలనము కాదు యయాతి వరుడు కాకపోయినను ధరణీవరుడు. పరాంశ కలదు దేవయాని కన్య వధ్వంశ కలదు సూర్యుడు. అగ్నికంటె అధికుడు కర్మసాక్షి అగ్నిసాక్ష్యముకంటె సూర్యసాక్ష్యము బలీయము అది ఏన్నుండింపబడుట భూపాగ్రణి అనగా రాజశ్రేష్ఠుడైన యయాతి విషయమునందు అధర్మమే యయాతి ధర్మాచరణబడు. అందువలన దేవయాని ప్రతిపాదనమును యయాతి ప్రత్యాఖ్యానము చేయలేదు. దేవయాని కచునితో “వివాహము నీకు నాకు మున్ వావజశ్చిన్దై నయది” అనుట ప్రత్యాఖ్యానయోగ్యము యయాతితో “మున్ను పాణిగ్రహణంబు చేసితివి” అనుట ప్రత్యాఖ్యానవిధాయకము కాదు ఇది ప్రసన్న కవితోని ఫలితార్థమైన ఆంతరవిశేషము.

వ్యాసభారతము నైమిశారణ్యము, సన్నయ భారతము సందనవసును

ప్రసన్నార్థము

అర్ధమన మహాభారత బద్ధనిరూపితార్ధము మహాభారతమునందు బద్ధమైన, నిరూపితమైన అర్ధము వేదార్ధము అమితాఖ్యానక శాఖల వేదార్ధామలచ్ఛాయలు అసంఖ్యాకములు వేదార్ధము కర్మబ్రహ్మస్వరూపము ప్రవృత్తి మార్గమైన కర్మ స్వరూపము ధర్మము నివృత్తి మార్గమైన బ్రహ్మస్వరూపము జ్ఞానము సంహితా బ్రాహ్మణములు ప్రతిపాదించునది ధర్మము. ఉపనిషత్తులు ప్రతిపాదించునది జ్ఞానము. వేదధర్మములు విధినివేధరూపములు సత్యం బ్రాయత్— విధి. న సురాం పిదే— నిషేధము అని మహాభారతమునందు బద్ధముగను, నిరూపితము గను కలవు బద్ధము కట్టుబడినది నిరూపితము ముఖ్యు చేయబడినది కథయందు కట్టుబడినది బద్ధము కథచేత ముడిచు చేయబడినది నిరూపితము

కచుడు బృహస్పతి సుతుడు బృహస్పతి దేవతల గురువు శుక్రుడు రాక్షసుల గురువు రాక్షసులకు దేవతలకు బద్ధవైరము యుద్ధములందు ఉభయులును మృదులగున్నాడు మృతులైన రాక్షసులను శుక్రుడు మృతసంజీవనీ ఏద్యచేత బ్రదికించుచున్నాడు మృతులైన దేవతలను మృత సంజీవనీ ఏద్య తెలియని బృహస్పతి బ్రదికింపచేక పోవుచున్నాడు అందువలన రాక్షసుల సంఖ్య తరుగుట లేదు. దేవతల సంఖ్య తరుగుచున్నది అందుకు పుత్రుని యెద్ద మృత సంజీవనీ ఏద్య నేర్చుకొని రమ్మని దేవతలు బృహస్పతి నుండిన కచుని పంపించిరి మృత సంజీవనీ ఏద్య నేర్చిన శుక్రుడు దూరదర్శన ఏద్య నేర్చుట అప్పురము కాదు కచుడు బృహస్పతి సుతుడని, మృతసంజీవనీ ఏద్య కొఱకు పచ్చెనను గ్రహింప వచ్చును గ్రహించిన శిష్యునిగ స్వీకరింపడు, నిజము చెప్పిన చెడు కే మోసము అబద్ధము చెప్పిన శుక్రుడు అంతగా పట్టించుకొనక పోవచ్చును శుక్రుడు శిష్యునిగ స్వీకరించును మృతసంజీవనీ ఏద్య నేర్చుకొనవచ్చును అయినను కచుడు అబద్ధమౌడ రెడు నిజమే చెప్పెను సత్యం బ్రాయాత్ అను చెప్పితిని అనుసరించెను. సత్యము కార్య సాధకము. జాధకము చూడ బృహస్పతి సుతుడని రాక్షసులు కచుని చంపిరి. దేవయాని వలన శుక్రుడు బ్రదికించెను మఱల రాక్షసులు చంపిరి ఈసారి చంపి ఊరుకొనరెడు చంపి, కార్చి, ఆ బూడిదను సురతో కలిపి శుక్రునికి పట్టించిరి, మఱల దేవయానివలన మఱల శుక్రుడు బ్రదికించెను. బ్రదికించుటకు మృత సంజీవనీ ఏద్యను నేర్చెను జాధకము సాధకమైనది కచుని సత్యము కార్యసాధకమైనది సత్యప్రయోజనము కథచేత నిరూపితమైనది. ఇది సంస్కృత భారతము నందు, నన్నయ భారత ముందు నిరూపితమైన భారతార్థము కాని, సంస్కృత భారతమునందు కచుడు మొదటిసారి రాక్షసులు చంపిన ఏధానమును దేవయానికి వివరించును. రెండవసారి రాక్షసులు చంపిన ఏధానము శుక్రునికి వివరించును. మొదటి వివరము నిరుపయోగము రెండవ వివరము ఉపయోగకరమైనను అది శుక్రుడు “యోగదృష్టిం శాలి” తెలిసికొన్నట్లు నన్నయ భారతమునందు కలదు. (119వ ప) మృతసంజీవనీ ఏద్య నేర్చుకొనుటకు పచ్చెనప్పుడు “ఏను గఱం డను వాడ” అను పద్యము, మృత సంజీవనీ ఏద్య శుక్రుడు నేర్చుటకు ముందు “తను వును జీవము” అను పద్యము (123వ) శాత్రుమీ కచుని పరముగ నన్నయ భారతమునందు కలదు సత్యప్రకటనమునకు ఒక పద్యము, సత్యభరితముగను మతొక పద్యము, నిరూపితార్థమునకు నిదర్శనము.

మహాభారతమునందు సురాపాన నివేధము కలదు శుక్రుని శాపము.

“యో బ్రాహ్మణోద్యప్రతృతీహ కశ్చి న్యోత్పురాం పాస్యతి పుష్టిద్యుః
అపేత ధర్మా బ్రహ్మహచ్చైవ స స్యా దస్మిన్ లోకే గర్హితః స్యా త్పఞ్చ.”
54 శ్లో 71 అ.

ఇది మొదలు మంద చుట్టలైన బ్రాహ్మణులు మోహముతో సురాపానము చేసినచో, అధర్మలగుదురు. బ్రహ్మహంత లగుదురు. ఇహపరములందు గర్హింపఁ బడుదురు అని అర్థము.

ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“మొదలి పెక్కుఁజన్మములఁ బుణ్యకర్మముల్
పరఁగఁ బెక్కుసేసి పడయఁబడిన
యట్టి యెఱుక జనుల కొ ఁక్షమాత్రన
చెఱుచు మద్యసేవ సేయనగునె.
120 ప.

భూసురు లాదిగ గల జను

లీ సుర సేవించిరేని నిది మొదలుగఁ బా

పానక్తిఁ బలికు లగుదురు.
121 ప. ౨ అ. ఆ. ప.

ఇందు పెక్కు పూర్వజన్మములందు పెక్కు పుణ్యకర్మములు చేసి సంపాదించుకొన్న జ్ఞానమును మద్యపానము చెడఁగొట్టును. బ్రాహ్మణు లాదిగ సమస్త జనులు సురాపానము చేసిన పాపాసక్తి చేత పలికు లగుదురు” అని కలదు మద్య నివేధము సంస్కృతభారతమునందు బ్రాహ్మణులకు మాత్రమే పరిమితము. నన్నయ భారతమునందు బ్రాహ్మణులకు మాత్రమేగాక సర్వజనులకును పర్యాప్తమైనది. పర్యాప్తార్థము ప్రశంసార్థము ఇది బుద్ధమైన భారతార్థము.

అక్షరరమ్యత

అక్షరముల విశిష్ట సంయోజనము యొక్క రమ్యత అక్షరరమ్యత అక్షర మన వర్ణము వర్ణవిన్యాస వక్రత అక్షరరమ్యత వర్ణవిన్యాసవక్రత గుణించి కుంత కుని వక్రత్వ ఉపితమునందు ఇట్లు కలదు

“ఏకో ద్వో బహవో వర్ణా బధ్యమానా పునః పునః

స్వర్ణాస్తరా త్రిధా సోక్తా వర్ణవిన్యాస వక్రతా

1 శ్లో

వర్ణాస్తయోగినః స్వర్ణా ద్వియుక్తాస్తలనాదయః

శిష్టాశ్చ రాది సంయుక్తాః ప్రస్తుతౌచిత్య శోభినః

2 శ్లో.

కర్తవి దవ్య వధానేఽపి మనోహరిని బన్ధనా

సా స్వరాణా మసారూప్యాత్ పరాం పుష్టాతి వక్రతామ్ 3 శ్లో 2 అ.

ఒకటి రేక రెండు రేక ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానముతో ముఱల ముఱల కూర్చిన వర్ణవిన్యాసవక్రత అగుచు అది త్రివిధము 1. వర్ణపంచ మాక్షరములతో కూడిన కచటతప వర్ణాక్షరములు ముఱల ముఱల కూర్చినవి ఒక విధము. 2. ద్విత్వములైన తకార, లకార, నకారాదులు ముఱలముఱల కూర్చినవి మఱొక విధము 3. మిగిలిన వర్ణములు రేఫము మొదలైనవి వానితో సంయుక్తాక్షరములుగ సందర్భోచితముగ కూర్చినవి ఇంకొక విధము అందుగా వ్యవహాసము రేకపోయి నను అక్షర సంయోజనము మనోహరముగా ఉండుచు స్వరములకు సారూప్యము లేనిచో మిక్కిలి శోభకలుగును

1. “త్రేతావ్యాసర సంఘ సుధత మదాంధీభూత విద్యేషి జీ

మూతో గ్రశ్యసనుండు రాముఁ డలుకన్ ముయ్యేడు మాఱు రణ

ప్రీతిన్ వైరి ధరాతలేశ్వరులఁ జంపెం బబ్బురన్ దీర్ఘ ని

ర్వాత ప్రూర కురార బాసనినిలక్షత్సృయ కాంతాపఁడై” 78వ 1 ఆ ఆ ప.

ఇందు “రాముఁ డలుకన్ ముయ్యేడు మాఱు రణప్రీతిన్ వైరిధరాతలేశ్వరులఁ జంపెం బబ్బురన్” అను ప్రధానమైన అభిప్రాయము, ఇతరులను అనగా కపింధ్రులుకాని పాఠకులకు శ్రోతలకు అర్థమగుచు “ఉద్ధత మదాంధీభూత విద్యేషి జమూతో గ్రశ్యసనుండు, దీర్ఘ నిర్వాత ప్రూర కురార బాసనినిలక్షత్సృయ కాంతాపఁడై” అను సహసములు అర్థము కావు అయిరను ఆవరింపును కారణము

అక్షర రమ్యత “ఉద్ధత మదాంధీభూత” వఱకు అంతకు ముందున్న “సంధి” లోని ధకారము మఱల మఱల కలదు. “ఉద్ధతమదాంధీభూత విద్వేషిషమాతో గ్రశ్యస నుండు”లో తకారము మఱల మఱల కలదు. సంయుక్తవకార ము మఱల కలదు “దీర్ఘనిర్భూత” వఱకు ర్వు సంయుక్తాక్షరము మఱల కలదు. “దీర్ఘనిర్భూత ప్రారకురార” వఱకు రేఫము మఱల మఱల కలదు కకారము మఱల మఱల కలదు “బాసని ఖిల”లో లకారము మఱల కలదు “షత్తోరు కాంతానై”లో కకార, తకార, రేఫములు మఱల మఱల కలవు ఒకటి రెండు వర్ణములు కాక ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానమున పునః పునః బిద్యమనములైనవి భిన్న భిన్న వర్ణ పౌనః పున్యము వలన పద్యము లయాత్మకమైనది. అది కవీంద్రులు కాని పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరింతురు.

2. “వివిధోత్తుంగ తరంగ ముట్టిన లనద్వేలావనైలావలీ
లవలీ లుంగ లవంగ సంగతలతా లాన్యంబు వీక్షించుచు
ధవళాక్షుర్ సని కాంచి రంత నెదురం దత్తీర దేశంబునం
దవదాతాంబుజు షేన పుంజనిభు నయ్యశ్శోత్తము దవులం.”

30ప 2ఆ. ఆప.

ఇందు ఉత్తరార్థములోని ప్రధానమైన అభిప్రాయము— కన్ద్రాసితలు సముద్రతీరము నందు దూరముగా ఉన్న తెల్లని అశ్వరాజమును చూచినను అంశము— పాఠకులకు, శ్రోతలకు అర్థమగును. ఇంచుమించు పూర్వార్థమైన “వివిధోత్తుంగ తరంగ ముట్టిన లనద్వేలావ నైలావలీలవలీ లుంగ లవంగ సంగతలతా లాన్యంబు”లను సుదీర్ఘ సమాసము అర్థము కాదు అయినను ఆదరింతురు. కారణము అక్షరరమ్యత. “ఉత్తుంగతరంగ”లో విందుపూర్వక గకారము, తకారము, మఱల కలదు “వేలావనైలావలీలవలీ”లో వకారము మఱల మఱల కలదు. “లనద్వేలావనైలావలీలవలీలుంగ లవంగ సంగత”లో లకారము మఱల మఱల, మఱల మఱల కలదు “లుంగలవంగ సంగత”లో మఱల విందు పూర్వకగకారము మఱల మఱల కలదు ఒకటి రెండు వర్ణములు కాక, ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానమున పునః పునః బిద్యమనములైనవి భిన్న భిన్న వర్ణ పౌనః పున్యము వలన పద్యము లయాత్మకమైనది అది కవీంద్రులు కాని పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరింతురు. “అవదాతాం బుజు షేన పుంజనిభు” అను చిన్న సమాసమునందును ఇకార, సకార, వకారములు మఱల కలవు.

3. “ఆతతపక్షమారుతరయ ప్రవికంపిత ఘూర్ణితాచల

వ్రాతమహార్థవుండు బలవన్నిజదేహసముష్ణులప్రభా

ధూతపతంగతేజఃఁ డుదితుండయి తార్క్యఁడు తల్లికిన్ మనః

ప్రితి యొనర్చుచున్ నెగసె భీమజవంబున స్త్రధవిధికిన్ 98వ 2ఆ ఆ ప.

ఇందు వినతకు గరుత్మంతుడు వుట్టి తల్లికి మనఃప్రితి కలిగించుచు భీమ జవంబున ఆద్రవిధికి ఎగసె నను ప్రధానమైన ఆభిప్రాయము పాఠకులకు శ్రోత లకు అర్థమగును తార్క్యఁడు అను శబ్దమే అర్థము కాదు “ఆతతపక్షమారుతరయ ప్రవికంపిత ఘూర్ణితాచల వ్రాతమహార్థవుండు, బలవన్నిజదేహసముష్ణుల ప్రభా ధూత పతంగతేజఃఁ” అను సమాసములును అర్థముకావు తృప్తుని కొడుకు తార్క్యఁడు, తార్క్కుని కొడుకు తార్క్యఁడు తార్క్యఁడు కళ్యపుడు తార్క్యఁడు గరుత్మంతుడు. తార్క్యఁడులోని తకారము అర్థము కాని రెండు సమాసములందును, అర్థమగు మూడవ పాదమునందును మఱల మఱల కలదు “మారుతరయ ప్రవికంపిత” లో రేఫము, “ఘూర్ణితాచలవ్రాత మహార్థవుండు”లో ర్థసంయుక్తాక్షరము మఱల కలదు “ఆతత పక్షమారుత ... ఘూర్ణితాచలవ్రాత ... ధూత పతంగతేజఃఁ డుదితుండయి తార్క్యఁడు తల్లికిన్ మనః ప్రితి” అనునెడ తకారము మఱల మఱల, మఱల మఱల కలదు. ఒకటి రెండు వర్ణములు కాకపోయినను తకారము— ఏకవర్ణము పునః పునః బిభృహనమై పద్యము లయాత్మకమైనది. అది పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరించురు

4. “గంగ నిజాంగదీప్తు రెనంగం జనుదెంచి లకాంగి సంతతో

త్తుంగ పయోధరద్వితయ తోయరుహాయత చారునేత్ర ది

వ్యాంగనయై ప్రతిపవనుధాధిపు శాల విశాల దక్షిణో

త్సంగమునందు మన్మథవశంబున నుండెఁ గరంబు లీలతోన్ .

134వ. 4ఆ ఆ ప.

ఇందు సుదీర్ఘసమాసములు లేవు అల్ప సమాసములు కలవు. అర్థము కావచ్చును. కాకపోయినను గంగ ప్రతిపుడను రాజా దగ్గఱ మన్మథ వశమున ఉన్నట్లు అర్థమగును. అల్పసమాసములందును విందు పూర్వక గకారము, తకారము, యకారము, రేఫము, ధకారము, శకారము లకారము మఱల మఱల కలవు భిన్న భిన్న వర్ణపాసః పున్యము తక్కువ వ్యవధానమున ఉండుట పలన పద్యము లయాత్మకమైనది. అది పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరించు అక్షర రమ్యత.

5. “సాలప్రాంశు నిజోజ్జ్వలత్కవచు శశ్వత్కుండలోద్భాసితున్
బాలార్కప్రతిమున్ శరాసనధరున్ బద్ధోగనిస్త్రింకు శౌ
ర్యాలంకారు సువర్ణవర్ణ ఘనుఁ గర్ణాబ్జున్ జగత్కర్ణ పూ
ర్ణలోలద్గజుఁ జూచి చూపఱు ప్రభూతాశ్చయ్యలై రచ్చటన్.”

90ప. 8ఆ. అ. ప.

ఇందును సుదీర్ఘ సమాసములు లేవు అల్ప సమాసములే కలవు. అర్థము కావచ్చును కాకపోవచ్చును అయినను అదరింతురు. కారణము అక్షరరమ్యత. మొదటి పాదమునందు లకారము తసంయుక్తాక్షరము, రెండవ పాదమునందు రేఫము, మూడవ పాదమునందు ర్ణసంయుక్తాక్షరము, నాల్గవ పాదమునందు రేఫము మజల మజల కలవు ఒకటి రెండు వర్ణములు కాక ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానమున పునఃపునః బధ్యమానములైనవి. భిన్న భిన్న వర్ణ పౌనఃపున్యము వలన పద్యము లయాత్మకమైనది. ఆది పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరింతురు.

6. “కృణదణ్ణకింకిణీ కలిత కాంచన కాంచికలాపమున్ రణ
న్మణి కలనూపురంబులు సమధ్వని నొప్పగఁ భక్తి పాదదా
రిణి యయి కన్యకాజనపరీత సుభద్ర తదద్రిష్టాజన
ప్రణతులు సేసె నింద్రసుతుఁ బార్థు నిజేశ్వరుగాఁ దలంచుచున్.”

178 ప. 8ఆ. ఆ.ప.

ఇందు సుదీర్ఘ సమాసము, అల్పసమాసము, అసమాసము మూడను కలవు సుదీర్ఘ సమాసము పాఠకులకు శ్రోతలకు అర్థము కాదు. అల్పసమాసము అర్థము కావచ్చును కాకపోవచ్చును. సుభద్ర చెలికత్తెలతో అర్జునుని యొద్దకు భర్తగా భావించుచు వచ్చెనను ప్రధానమైన అభిప్రాయము తెలియును. “కృణదణ్ణ కింకిణీకలిత కాంచన కాంచి కలాపమున్” అను సుదీర్ఘసమాసమునందు జకారము కకారము, విందుపూర్వక చకారము మజల మజల కలవు “రణన్మణి కలనూపు రంబులు” అను అల్పసమాసమునందు రేఫము, జకారము, నకారము మజల కలవు సుభద్ర, తదద్రి, నింద్రసుతు అను అసమాసస్థలములందు ద్రసంయుక్తాక్షరము మజల మజల కలదు ఒకటి రెండు వర్ణములు కాక ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానమున పునః పునః బధ్యమానములైనవి. భిన్న భిన్న వర్ణముల

పౌనఃపున్యము వలన పద్యము లయాత్మకమైనది అది పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరింతురు

7. “మదమాతంగ తురంగ కాంచన లనన్మాణిక్య గాణిక్య సం
పద లోలిం గొనివచ్చి యిచ్చి ముదమొప్పుం గాంచి సేవించి ర
య్యుడ యాస్తాచలసేతు శీతనగ మధ్యోర్ధ్వపతుల్ సంతకా
భ్యుదయన్ ధర్మజః దత్సఖాస్థిత ఇగత్సూర్ణ ప్రతాపౌదయున్.”

19వ 1ఆ స. ప

ఇందు ఉర్ధ్వపతులు సంపద లోలిం గొనివచ్చి యిచ్చి ధర్మరాజును ముద మొప్పుంగాంచి సేవించిరను ప్రధానమైన అభిప్రాయము కవీంద్రులు కాని పాఠకు లకు శ్రోతలకు అర్థమగును “మదమాతంగ తురంగ కాంచనలనన్మాణిక్యగాణిక్య సంపదలు” “అయ్యుడ యాస్తాచల సేతుశీతనగమధ్యోర్ధ్వపతుల్” “ఇగత్సూర్ణ ప్రతాపౌదయున్” అను సమాసములు అర్థము కావు. అయినను ఆదరింతురు. కారణము అక్షరరమ్యత. “మదమాతంగతురంగ” వఱకు మకారము, తకారము, చిందుపూర్వక గకారము మఱల కలదు “మాణిక్య గాణిక్య”లో జకారము. క్యసంయుక్తాక్షరముమఱల కలదు “ఉదయాస్తాచలసేతుశీతనగమధ్యోర్ధ్వపతుల్”లో తకారము మఱల మఱల కలదు “ఇగత్సూర్ణప్రతాపౌదయున్”లో తకారము మఱల, షకారము మఱల మఱల కలదు ఒకటి రెండు కాక ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానమున వునః వునః బధ్యమానములైనవి. భిన్న భిన్నవర్ణ పౌనః పున్యము వలన పద్యము లయాత్మకమైనది అది పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరింతురు

8. “రయచిచల తురంగమ తరంగములన్ వదనాగసక్ర సం
చయముల సంచలచ్చటల సైనికమత్స్యములన్ భయంకరం
బయి యదువృష్టిభోజ కుకురాంధక వాహినియుం గలంగె ని
ర్దయతర రోషమాచుతనికాంత సహితమై శ్రజంబునన్”

31వ 2ఆ. స. ప.

ఇందు సైన్యము కలగుండు వడెనను ప్రధానమైన అభిప్రాయము కవీం ద్రులు కాని పాఠకులకు, శ్రోతలకు అర్థమగును. “రయచిచలతురంగమతరంగము లన్,” మదనాగసక్రసంచయముల సంచలచ్చటల సైనిక మత్స్యములన్,”

“నిర్దయతరరోషమరుత నితాంత సహితమై” అను సమాసములు అర్థము కావు. అయినను ఆదరింతురు. కారణము అపరరమ్యత “రయవిచలత్తురంగమతరంగములన్” అను సమాసమునందు లకారము, తకారము, రేఫము, చిందుపూర్వక గకారము, వకారము మఱి కలదు మకారము “మదనాగ”లో మజల కలదు. “సంచయముల సంచలచ్ఛటల సైనిక మత్స్యములన్” అను సమాసమునందు, సకారము, చకారము మజల మజల కలదు “నిర్దయతరరోష మారుతనితాంత సహితమై” అను సమాసమునందు రేఫము, మకారము, తకారము మజల మజల కలదు ఒకటి రెండు కాక ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానమున పునఃపునః బధ్యమానములైనవి కిన్న కిన్న వర్ణ పౌనఃపున్యమువలన పద్యము లయాత్మక మైనది అది పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరింతురు.

9. “కారద రాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తర తారక హార పంక్తులం
 చారుతరంబులయ్యె వికసన్నవక్రైవ గంధబంధురో
 దార సహిరసౌరభము తాల్చి సుధాంకువికీర్యమాణ క
 ర్పూర పరాగ పాండురుచిపూరము లంబర పూరితంబులై.”

142ప. 4ఆ. ఆర ప.

ఇందు కారదరాత్రులు చారుతరములయ్యెనను ప్రధానమైన అభిప్రాయము కవిండ్రులు కాని పాఠకులకు, శ్రోతలకు అర్థమగును “ఉజ్జ్వలలసత్తరతారకహార పంక్తులన్”, “వికసన్నవక్రైవగంధబంధురోదారసహిర సౌరభము,” సుధాంకు వికీర్యమాణ కర్పూర పరాగ పాండురుచిపూరములు” అను సమాసములు అర్థము కావు. అయినను ఆదరింతురు కారణము అపరరమ్యత. ఉజ్జ్వల లసత్తరతారక హార పంక్తులన్” అను సమాసమునందు లకారము, తకారము మజల, రేఫము మజల మజల కలదు “వికసన్నవక్రైవ గంధ బంధురోదార సహిర సౌరభము” అను సమాసమునందు కకారము, రకారము, చిందుపూర్వక ధకారము మజల, రేఫము మజల మజల కలదు “సుధాంకు వికీర్యమాణ కర్పూర పరాగ పాండురుచి పూరము లంబర పూరితంబులై” అనినెడ కకారము మజల, పకారము, రేఫము మజల మజల కలదు ఒకటి రెండుకాక ఎక్కువ వర్ణములు తక్కువ వ్యవధానమున పునఃపునః బధ్యమానములైనవి. కిన్న కిన్న వర్ణ పౌనఃపున్యము వలన పద్యము లయాత్మకమైనది అది పాఠకులు చదువుటకు, శ్రోతలు వినుటకు ఆదరింతురు.

లయాత్మకము కాని పద్యమును గాయకులు శ్రావ్యముగ చదువుదురు. శ్రోతలు విందురు కాని గాయకుల గానము పద్యముపై ఆరోపితముగునది. పారకుల పరనము, పద్యమునందు ఆరోపితముగునది కాదు. అంతర్రతమైనది. అక్షరముల విశిష్టమైన సంయోజనము వలన సంక్రమించునది. అది రమ్యత. అక్షరరమ్యత.

శైలి

అసలు శైలి అనుశబ్దము సంస్కృతము కాని స్పెల్ అను ఆంగ్లశబ్దమునకు వికృతి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹. అందుకు హేతువులు అలంకార శాస్త్రములందు రీతి, శయ్య అను శబ్దములే గాని, శైలి అను శబ్దము లేకపోవుట, స్పెల్ అను ఆంగ్లశబ్దము వ్యవహారములోనికి వచ్చిన కాలమునందే శైలిశబ్దమును వ్యవహారములోనికి వచ్చుట, శబ్దసంగతి ఉండుట కావచ్చును. కాని, “శైలి రీత్యాం” అని నానార్థరత్నమాల అను నిఘంటువునందు కలదు. రీతి అను అర్థమునందు శైలి అను శబ్దము కలదని అర్థము. కుల్లూకభట్టు మనుస్మృతి వ్యాఖ్యానమునందును శైలిశబ్దప్రయోగము కలదు. ఇది ఆప్త నిఘంటువునందు కలదు. మనుస్మృతి వ్యాఖ్యానమునందు ఇట్లు కలదు.

“ప్రాయజాదార్యాణామియం శైలి యత్పాల్లిప్రాయమపి
పరోపదేశమివ భర్తయంతి. అత ఏవ ‘కర్మాణ్యపి’ జైమినిః
‘పరార్థత్వా’దీతి బాదరాయణస్యైవ శారీరకసూత్రం.”

మనువు రచించిన మనుస్మృతియందు మనువు చెప్పినట్లు ఉట్టంకనము కలదు. అందుకు— జైమిని రచించిన సూత్రములందు జైమిని చెప్పినట్లు, బాదరాయణుడు రచించిన బ్రహ్మసూత్రములందు బాదరాయణుడు చెప్పినట్లు ఉట్టంకనములు కలవని,— స్వాల్లిప్రాయమును కూడ పరోపదేశమువలె చెప్పుట ప్రాయశఃముగ ఆచార్యుల శైలి అని కుల్లూకభట్టు అభిప్రాయము ఆచార్యుల శైలి కవుల శైలి కాదు శైలిశబ్దమునకు ప్రాచీన ప్రయోగము సాహిత్యపరముగ మృగ్యము. సంగీత పరముగ నిర్ధారకప్రయోగము శ్రీనాథుని శృంగార నైషధమునందు కలదు.

“టంకముఖంబుల న్మణివిటంకములన్ లిఖించియున్న మీ

నాంకరసప్రసంగ మధురాదిమగాథలు పారదారికా

హంకరజ్జక్రియా సమభిహార మహాపరిహాస సంకథా

సంకలితంబు లొప్పదపు శైలిఁ బఠించుచు ప్రౌఢభామినుల్.” 157వ, 7ఆ,

ప్రౌఢభామినులు కథలు, గాథలు పఠించు ఓప్పిదపు శైలి సంగీతపరము. సాహిత్యపరమైన శైలిశబ్ద వ్యవహారము నపిన ప్రయోగమే.

కవుల చరిత్రలందు కవుల శైలికి కతిపయపద్యోదాహరణములు కలవు. సాహిత్య చరిత్రలందు, సాహిత్య విమర్శలందు ఆఖ్యానశైలి, నాటకీయశైలి, పర్వ నాట్యక శైలి అను పరిగణనము కలదు కతిపయపద్యోదాహరణము లొసగిన కవుల శైలి పద్యరచనమునకు సంబంధించినది. ఆఖ్యాన, నాటకీయ, పర్వనాట్యక భేదపరిగణనమైన శైలి కథాకథనమునకు సంబంధించినది పద్యగద్య రచనమునకు సంబంధించిన శైలి అలంకార శాస్త్రగ్రంథములలోని రీతి. కథాకథనమునకు సంబంధించిన శైలి అంగసాహిత్య విమర్శ గ్రంథములలోని పద్ధతి

రీతి

అలంకార శాస్త్రములందు రీతి భేదములు అనేకము కలవు. అందు ముఖ్యమైనవి మూడు మాత్రమే 1. వైదర్భి 2. గౌడి 3. పాంచాలి. మాధుర్యగుణము కలది వైదర్భి ఓజోగుణము కలది గౌడి ప్రసాదగుణము కలది పాంచాలి. అసమానకమైన అల్ప సమానకమైన రచనము కలది వైదర్భిరీతి. దీర్ఘ సమానకమైన రచనము గౌడీరీతి తన్మధ్యస్థమైనది పాంచాలీరీతి. శృంగార కరుణ శాంత రసములకు వైదర్భిరీతి, వీరరౌద్ర ఓభత్స భయానకరసములకు గౌడీరీతి ప్రసిద్ధము. ఈ మూడు రీతులును నన్నయ భారతమునందు కలవు.

1. “క్రచ్చతి వేట వచ్చి యిట కణ్వుమహామునిఁ జూచి పోవగా
వచ్చితి పెండుఁ బోయిరొకొ వారనినన్ విని యా లకాంగి వా
ఁచచ్చటనుండి యీ షణ్ము యేగిరి కానకుఁ బండ్లు దేర మీ
వచ్చు రెఱింగిలేని జనవల్లభ వారును వత్తు రింతకున్”

27 ప 4ఆ. ఆ ప.

ఇది శకుంతలా దుష్యంతుల ప్రథమ సమావేశములోని ప్రప్రథమ సంభాషణము. ప్రథమ సమావేశమది శకుంతలా దుష్యంతుల గాంధర్వ వివాహమునకు ప్రారంభ సన్నివేశము. గాంధర్వవివాహము శృంగారరసవిషయము. శృంగారరసోచితముగ వారి ప్రప్రథమ సంభాషణమైన పద్యము అసమానకమైన వైదర్భిరీతిలో కలదు.

2. “దాని శరీరసౌరభము దాని విలోచనవిలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు దాని శుచిస్మితవక్త్రకాంతియున్
దాని విలాసముం గడు ముదంబునఁ జూచి మనోజ్ఞానసం
తాన హఠాత్ముడై నృపతి దానికి నిట్లనియెం బ్రయంబునన్.”

171 ప 4 అ. ఆ. ప.

ఇది శంతనుడు యోజనగంధి సౌందర్యమునకు మన్మథవివశుడగుటను తెలుపునది మన్మథపారవశ్యము శృంగారరసవిషయమే యోజనగంధి సౌందర్య వర్ణనము అల్పసమాసకమైన వైదర్భీరీతిలో కలదు.

3. “తడయక పుట్టిన నాఁడ తల్లిచే దండ్రీచే విడువఁ
బడితి నిప్పుడు పతిచేతను విడువఁబడియెదనొక్కొ
నుడువులు వేయు నింకేల యిప్పటి నోములు దొల్లి
కడఁగి నోఁచితిని గాకేమి యనుచును గందె డెందమున”

102 ప 4 అ. ఆ. ప.

ఇది శకుంతల దుఃఖము. “అయ్య క్తంబు లయిన పలుకులు పలుకక నీ యాశ్రమంబునకుఁ బోమ్ము” అని దుష్కంతుడు నిరాకరించుచు, “అత్యంత సంతాపితాంతఃకరణయై ఇట్లు దద్దయు దుఃఖించి విగతాశయై”నది శకుంతల ప్రత్యాశ లేని పరిణాపమిది కరుణరసవిషయము కరుణరసోచితముగ ఆసమాసకమైన వైదర్భీరీతిలో శకుంతల దుఃఖము వర్ణితము

4. “నా కెడ యిమ్ము లేమ్ము కుచునాదు మనఃప్రియధర్మపత్ని నే
నేకత మెట్టు లుండుదు మహిపతితోడన పోదుఁ బుత్తులం
జేకొని పెన్పు నా పనువుఁ జేయుము నావుండు మాద్రది దద్దయిన్
శోకపరీతచిత్తయగుచుం బృథ కిట్లనియెన్ భయంబునన్”

144 ప 5 అ. ఆ. ప.

ఇది పాండురాజు మరణమునకు కుంతీమాద్రుల శోకము శోకస్థాయికమైనది కరుణరసము కరుణరసోచితముగ కుంతీమాద్రుల శోకము, అల్పసమాసములు కలపై దర్భీరీతిలో కలదు.

- 4 “పతదుర్వీధరధాతునిర్వ రజలాభంబై మహాదేహని
ర్లతసాంధ్రాయజపూర మొక్క మొగి నొక్కం ద్రెస్సి నారాయణో
న్నతదోర్దండ విముక్త చక్రసిహతిన నాకద్విషన్మ స్తక
ప్రతతుల్ ఘోరరణంబునం బడియె భూభాగంబు గంపింపగన్.”

24 ప 2 ఆ ఆ ప.

ఇది ఆమరానుచుల ఆతిఘోరయుద్ధ వర్ణన అది పీఠరసనిషయము.
పీఠరసోచితముగ గొడిరీతి కలదు

6. “దారుణరాజ్యసంపదమదంబునఁ గోమలిఁ గృష్ణఁ జూచి రం
భోరునిజోరుదేశమున నుండఁగఁ పెల్విన యిద్దురాత్ముడు
ర్వారమదీయభాహంపదవ ర్జితచండగదాభిమాత భ
గ్నోరుతరోరుఁ జేయుదు సుయోధను నుగ్రరణాంతరంబునన్”

249 ప. 2 ఆ స ప.

ఇది ద్రౌపదిని దుర్యోధనుడు “తన రమ్యపృథూచతలంబు నెక్కెగా
రమ్మని నన్న సేసి” నపుడు క్రుద్ధుడైన భీముడు చేసిన శపథము క్రోధము
స్థాయిభావమైన రసము రౌద్రము రౌద్రరసోచితముగ గొడిరీతి కలదు.

- 7 “అశనాశాపితాస్యగహ్వరుఁ గృతాంతాకారు నిశ్వాసధూ
మశిభాధూసరితోగ్రదుర్గతరుగుల్యవ్రాతు హరిద్రవ
ర్లశరీరున్ భృశరూక్షదర్శను మహానాగప్రభుం గాంచె న
ర్థశాంకద్యుతిహసి దారుణచతుర్దంష్ట్రున్ జగత్కౌసలున్”

105 ప 4 ఆ, ఆర ప.

ఇది భీముడు హిమాలయప్రాంతారణ్యమన ఒంటరిగ చూచిన అజగరము
యొక్క భయానకస్వరూపము. భయము స్థాయిభావమైన రసము భయానకము.
భయానకరసోచితముగ గొడిరీతి కలదు

8. “నీలగిరింద్ర శృంగమున నిర్మలమైన సువర్ణవల్లరీ
జాలము వోని పింగళవిశాలజటాయ మొప్పగా వద
శ్రీలలితుండు వచ్చి నిలిచెన్ హరిసిందినీలనిగ్రహ
రాశుచుచు వెలుంగఁగఁ బరాశరనూనుడు తల్లి ముందటన్.”

239 ప, 4 ఆ, ఆ, ప.

ఇది సత్యవతి స్మరించినంతమాత్రమున సాహిత్యరించిన వ్యాసుని వర్ణనము. అల్పప్రమాసకమైన వైదర్భీరీతికి, దీర్ఘప్రమాసకమైన గౌడీరీతికి మధ్యస్థముగ కలదు కాబట్టి పాంచాలీరీతికి ఉదాహరణప్రాయము.

9 “పాలితదుర్దయుండు శిశుపాలుడు బాలుడు వీని నేల భూ
పాలక నీకుఁ బట్టువలుపన్ మఱి ధర్ము వెలుంగ వీనిరిం
బోలునె రాగకోపపరిభూతమనస్కున కల్పరాజ్యల
క్ష్మీలలనాంధ్రుద్ది కనిమి త్రమహత్పరివాదశీలికిన్ ”

22 ప 1 ఆ స ప.

ఇది శిశుపాలుని అనునయిండు ధర్మరాజునకు భీష్ముడు చెప్పినది అల్పప్రమాసకమైన వైదర్భీరీతికి, దీర్ఘప్రమాసకమైన గౌడీరీతికి మధ్యస్థముగ కలదు. కాబట్టి పాంచాలీరీతి

వైదర్భీరీతియందు మాధుర్యగుణము, పాంచాలీరీతియందు ప్రసాదగుణము మాత్రమేగాక, గౌడీరీతియందు ఓడోగుణముతోపాటు ప్రసాదగుణమును నన్నయ ప్రత్యేకత

పద్యవి

నన్నయ “శైలిని” మూడు జాతులుగా విభజింప వచ్చును. (i) ఆఖ్యాన శైలి. అనగా ఇట్లు జరిగెనని వృత్తాంతముల చరిత్రకాయనట్లు వ్రాయుట. ఇది రస ప్రధానము కానేరదు ... (ii) పాత్రల సంభాషణలు: ఇవి ఎంతయు సహజములు. కావున హృదయ రంజకములు ... (iii) ప్రకృత్యాదివర్ణనలు: ప్రకృతివర్ణననున నితడును, ఎఱ్ఱనయు సగ్రగణ్యులు ... ” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు ⁸³

“శైలి ద్వివిధము (i) కావ్యసాహిత్యలక్షణము (ii) పదగుంథనసరణి లేక శబ్దప్రయోగవైఖరి (1) కావ్యసాహిత్యలక్షణము : 1 ఆఖ్యానశైలి [Narrative Style] కవి కథకుడై నిర్వృక్రముగా సూటిగా ప్రసన్నముగా కథ చెప్పును. నన్నయది ఆఖ్యానశైలి ... 2. నాటకీయశైలి (Dramatic Style) కవి సూత్రధారియై పాత్రల ముఖమున కథ నడుపును. (తిక్కన) 3. వర్ణనాత్మక శైలి (Descriptive Style) కవి భావమును, రంగమును, పాత్రమును కథను వర్ణించును. ఈ వర్ణనము కథకు సుందరరాంగము. (ఎఱ్ఱన) ఈ మూడింటియందు ఏ

యొక్కటియు తానై ప్రవర్తింపదు. ఒకటి ప్రాధాన్యము వహించును. నన్నయ శైలి ప్రధానముగా ఆఖ్యాికము" అని మఱొక అభిప్రాయము కలదు 54

ఇందు మొదటి అభిప్రాయము లోని మొదటి రెండు అంశములును ఆంగ్ల సాహిత్య విమర్శను అనుసరించినవి రెండవ అభిప్రాయములోని మూడు అంశములును, మొదటి అభిప్రాయములోని మూడు అంశములనుకొంత ఆన్యధాకరించినవి. అవి నన్నయది ఆఖ్యాికశైలి, తిక్కనది నాటకీయశైలి, ఎఱ్ఱనది వర్ణనాత్మకశైలి అను ప్రసిద్ధమైన అభిప్రాయమును పాడుకొల్పినవి. రెండు అభిప్రాయములందును శైలిభేదము కలదు. కాని, ఆంగ్లసాహిత్య విమర్శగ్రంథమునందు లేదు. అంతేకాదు. వర్ణనాత్మకభేదమును లేదు ఉన్న విషయమిది : 55

"In a broad way, poetry may be divided into two classes... The former class we may call personal or subjective poetry, or the poetry of self-delineation and self expression. The later we may call impersonal or objective poetry or the poetry of representation or creation . . . impersonal poetry falls naturally into two groups—the narrative and the dramatic The last division of objective poetry is the Dramatic . . . Poetry, that is, in which the poet merges himself in his character or characters, and doest not, as in subjective poetry or ordinary narrative. describe or relate in his own person and from the outside. In all varieties of narrative poetry the dramatic element commonly appears more or less prominently in the shape of dialogue;

: పంగ్రహానువాదము :

"కవిత్వము స్థూలముగ ద్వివిధము 1. ఆత్మాశ్రయకవిత్వము 2 వస్త్రాశ్రయ కవిత్వము అందు వస్త్రాశ్రయ కవిత్వము సహజముగ ద్వివిధము. 1 ఆఖ్యాికము. 2. నాటకీయము ఆత్మాశ్రయకవిత్వమునందు లేదా సాధారణాఖ్యాికమునందు వలె, ఆత్మపరముగ వర్ణింపకుండ, ఆవలనుండి వివరింపకుండ, కవి ప్రాత్ర లేదా ప్రాత్రలందు లీనమగు కవిత్వము నాటకీయము అన్నివిధములైన ఆఖ్యాికములందును నాటకీయత ఎక్కువో తక్కువో ప్రముఖముగ సంభాషణ రూపమున సాధారణముగా కనిపించును."

ఇందు ఆధ్యాత్మిక, నాటికీయభేదములు క్షైలి సంబంధించి లేవు కవిత్వము నకు సంబంధించి కలవు అవి హాడ కథనమునకు సంబంధించినవి కవి తానై కథను చెప్పుట ఆధ్యానపద్ధతి. పాత్రల సంభాషణ ద్వారా కథను ప్రవర్తిల్లజేయుట నాటికీయపద్ధతి “కవి ఖావమును, రంగమును, పాత్రమును, కథను వర్ణించు”ట ఆధ్యానపద్ధతీయే అంతేకాదు పాత్రవారులు రంగస్థలమున ప్రదర్శించు అంగిక వాచిక సాత్వికాభినయములను వర్ణించుట హాడ ఆధ్యానపద్ధతీయే సగూర్చవలెనైతే లాదు లను వర్ణించుట పాత్రము వర్ణనపద్ధతి అనవచ్చును ఈ మూడు పద్ధతులును కవిత్వము వారి కవిత్వమునందే కాదు, సర్వకవుల కవిత్వములందును ఉండుట సహజము ఎక్కువ తక్కువలనుబట్టి చేయు సూత్రమునకు అవవాదములు బహుళ మగును పై రెండవ అభిప్రాయము కంటె మొదటి అభిప్రాయమే ఆమోద యోగ్యము.

అభ్యాస పద్ధతి :

“అసలతేజాలు దీర్ఘదేహులునై న యట్టి తనూజులన్
వినుతసత్త్వులఁ గోరెఁ గ్రదువ పెవురం గడు వెడ్కుతో
వినత గోరె సుపుత్తులన్ భుజివీర్యవంతుల వారి కం
దెను బలాభికులైన వారఁ గడించి వీరుల నివృత్తి.” 162వ. 213 అ.ప.

“అ ధృతరాష్ట్రుచేసిన యనర్థమశ్రిప్రకరానుబద్ధశో
భాధృతి నొప్పుచున్న సభ పార్థివముఖ్యుఁడు ధర్మహిండు చు
ర్యోధనుఁ డర్థిఁ జూపఁగ సహోదరవీరులుఁ దానుఁ జూచి ల
క్ష్మీధరమూర్తి యెంతయును మెచ్చె మనంబునఁ దద్విఘ్నానికన్”

162వ. 213 స.ప.

“కడువడి గాచ్చుచే నిలుఁగఁగాఁ బడి లైళ్లు మహిమహాఁ చ
ప్పుడు విని యంచఱుం జెవరి ఘామెపయిన్ గగనం బుద్రగతం
బడియెన్” కైలశ్యంగములు భగ్నములయ్యెనొ యంచు ధూళి నె
క్కుడిఁ జన సేర కొంచొరులఁ గానక యుండిరి సంచరారుత్తై”

295వ. 313, అర.ప

: నాటకీయపద్ధతి :

“కద్రువ (వినతఁజూచి) చూడవె యల్ల యతిధవశంబై న యశ్వంబునందు
సంపూర్ణ చంద్రునందు నల్లయుం బోలె వాలప్రదేశంబునందు
నల్లనై యున్నది (యనిన విని)

వినత : (నగి) నీవే కన్నులం జూచితే యక్క యెక్కడిది నల్ల యీ యశ్వ
రాజమూర్తి మహాపురుషుకిరై యుం బోలె సతినిర్మలంబై యొప్పుచున్న
యది (యనిన విని నవ్వి వినతకు)

కద్రువ . (ఇట్లనియె)

అమ్మహాశ్వంబు ధవళదేహంబునందు
నల్ల గలిగిన నీ విప్రు నాకు దాసి
వగుము మఱి యందు నల్ల లేదయ్యెనేని
నీకు నే దాసి నగుదుఁ బన్నిదము సఱుము
(అని యిద్దఱ్దఱు నొండొరులకు దాసీత్వంబు పఱంబుగా నొడివి
పవ్విదంబు సజచిన)

వినత : అయ్యశ్వంబు దాసి చూతము రమ్ము (అనిన)

కద్రువ ఇప్పుడు ప్రొద్దు లేదు. రేపకడ చూతము ” 81-33వచ 2అ, ఆ ప.

XXX XXX XXX

శకుని : భానుప్రభులగు పాండుమ

హీనాధాత్మజుల లక్ష్మి యెల్లను నీకున్

నే నపహరించి యిత్తు ధ

రాసుత సూయాదురోదరవ్యాజమునన్

ధర్మతనయుండు జూదంబునకు బ్రియుండు గాని యందుల యుక్తివం
బెఱుంగ డే నష్టవిద్యయం దతిదక్షుండ నాతని స్వశ్రమంబున నోడించి తదీయరాజ్య
విభూతి నీ కెచ్చెన వగవకుండు (మని పలికిన శకుని పలుకులకు సంతసిల్లి)

ధుర్యోధనుండు . (దండ్రి పొదంబులం బడి మ్రొక్కి) యీ శకుని మతంబున
పొడంబడవలయు ననినఁ గొడుపునకు)

ధృతరాష్ట్రుండు : (ఇట్లనియె)

ధీరమతి విదురుతోడ వి

చారితము వాడు నయవిశారదుడు కళా

పారగుడు దీర్ఘదర్శి యు

పారహితారంధుఁ డుభయపక్షంబులకున్

సురపతిగుండైన బృహస్పతి సేసిన నీతిశాస్త్రరహస్యంబులం దెవ్వరికంటె
విదురుం డెంతయు విశారదుం డాతని బుద్ధిబలంబునను నాపగేయజాహ్నుబలంబున
నుం జేసి యీ రాజ్యతంత్రం ను వర్తిల్లు చున్నయది గావున నవ్విదురానుమతం
బున నెగడుట లగుగు (ననిన)

దుర్యోధనుండు (ఇట్లనియె)

పాండుపుత్రుల కెప్పుడుఁ బక్షపాతి

విదురుఁ డని చెప్పెఁ దొల్లియు విందు దీని

నెఱిగి వారించుఁ గా కతఁడేల శకుని

కైతవంబున కొడఁబడుఁ గొరవెండ్ర

దీని కొడఁబడు మొడఁబడవేని నేడ

యీక్షణమ సర్వభక్షచే భక్షితుండ

నగుదుఁడెల్ల మే నదైన వగపు దక్కె

విదురుఁడును నీవు నుండుఁడు ముదముతోడ".

121-127-ప.2ఆ-స.వ.

XXX

XXX

XXX

"వాసుదేవుండు : (ఇట్లనియె)

తనుకుచున్న నీ హృదయకాపనిమిత్రమునచే నుదేంద్రసం

దను పటుబాణపాతహతిఁ దృప్తరాష్ట్రబలం ను మృత్యుసా

దనమున కేగుఁజు మ్మిదియ తథ్యము నా వచనంబు దప్పు ది

వ్వననిధు లేడు నింకెన దివంబును రాత్రియు సంభలించినన్.

(అనిన)

అర్జునుండు. (ద్రౌపదిం జూచి యిట్లనియె)

ఈ పురుషోత్తముండు మన కిందఁజుండు గుశలంఁ నేయుచుం
బాపకలంకపంకములఁ బాయఁగఁ జేయుటఁ జేసి దుర్మదో
ద్దీపిత శత్రు సంహతిహతిం బరహార్థమ పొందు నెల సం
తాపము నీకుఁ జేయఁగఁ ద్రిధామజయోన్నతి గర్హియండఁగన్.

(అనిన)

ధృష్టద్యుమ్నుండు:— (ఇట్లనియె)

వినయవిహీనుల దుర్యో
ధనదుశ్శాసనులఁ బవనతనయుండు రాధా
తనయుని నరుఁ డేఁ గుంభజ
ననిఁ జంపుదు మేల వగవ నంబుజనేత్రా”

140-145వ 1ఆ.ఆర ప.

: వర్ణనపద్ధతి :

“పరిఘజలంఁబలం దమలపంకరుహోత్పలకైరవాదిసుం
దరకుసుమంబులుఁ ఘనవధంబున నుజ్జ్వలతారకానిరం
తరకుసుమంబులున్ వెలయుఁ దత్పురవప్రము పాదపీఠికా
శిరముల కొప్ప సర్పనలు సేసిన పువ్వుల యవ్విధంబునన్.”

78వ-8ఆ ఆ ప.

“అలఘుభణేంద్రలోకకుహరాంతరధీప్తమణిస్ఫురత్సఖా
వళి గల దాని శశ్యదుదవాసమహాప్రతళితపీఠికా
చలమునిసౌఖ్యమేరుచిలసద్బడబాగ్నిశోభయంబుల
వెలిఁగెడు దానిఁ గాంచె రసవిందనభాసన లమ్మహోదయెన్.”

28వ.2ఆ.ఆ.పృ

గంధమాదనపర్వతము

“నానావర్ణశిలావిహ
గానేకమృగాభిరామమై భూనారీ
నానాభరణవిభూషిత
పీనోన్నతకుచముః తోవె వెలిగెడు దానిన్.

లలితాచ్ఛస్పదీకశిలా
తలములపైఁ బాణు విమలతరనిర్వహి
జలపూరములను తారో
ల్లలదురుహారాని నుజ్జ్వలంబగు దానిన్ ” 2902, 2903 ప. 3 ఆర ప.

ఉభయవాక్రౌఢి

“భాషించు సన్నయభట్టు హార్దంబున సుభయవాక్రౌఢి నొక్కొక్కహూట”
అని శ్రీనాథుని కాశీఖండమునందు కలదు (19వ 1 అ.) ఉభయవాక్రౌఢి అనగా
సంస్కృతప్రాధి. తెనుగునుడికారము. గౌడీరీతి, రీత్యంశమైన అక్షరరమ్యత
సంస్కృతప్రాధి. వైదర్భీరీతి తెనుగునుడికారము అంతేకాదు.

“బాలుఁ డొక్కండు కొండొక కోల సేతఁ
బట్టికొని యేను రక్కసుఁ గిట్టి చంపి
చులుకఁగా వత్తు మీ రేడ్వవలవ దనుచుఁ
గలయ నూరార్యై చన తొక్కుఁబలుకు తొప్ప ” 2890 ప. 3 ఆ. ప

“అన్న సాదేవ నీవును
సన్నలతో నుగెదయ్యె యట యడవుల రీ
పున్నను సుతులందలు నిం
దున్నట్లుల నాకుఁ జిత్త మూఱడి యుందున్.” 2888 ప. 2 ఆ. స. ప

“ఇల్వలుండు ననుజు నెప్పటిక్రియఁ పెల్వ
నెఱిగి దాని నమ్మునీశ్వరుండు
గడువుఁ దడవి కొనుచుఁ గఱుసఁ ద్రేదిన
ససుర డిర్లమయ్యె నాక్షణంబు.” 345 ప. ఆ. 2 ఆర ప.

ఇత్యాది పద్యములను, “రోయ తీగకాళ్ళం వెనగెన్” (220ప. 5 అ. అ. ప.) వంటి సామెతలు, “కుంతి కడుపు చల్లగాఁ బుట్టిన” (18 ప. 6 అ. ప.) వంటి నానుడులు, “పిరెవ్వరయ్య ద్రుపదమహారాజులె” (89 ప. 6 అ. ప.) వంటి పలుకుబడులు తెనుగునుడికారమునకు మచ్చుతునకలు

నన్నయ భారతమునందు సంస్కృత కావ్యములలోని పదబంధములు కలవు అంతేకాదు కన్నడ కావ్యములలోని పదబంధములును కలవు.⁵⁶

సంస్కృత కావ్యానుసరణములు :

“గుర్వర్థమర్థీ శ్రుతపారదృశ్యా”	24 శ్లో. 5 స. ర. వం
“గుర్వర్థమర్థినై హాసవేళ”	94 ప. 1 అ. అ. ప
“ప్రవర్తితో దీప ఇవ ప్రదీపాత్”	97 శ్లో. 5 స. ర. వం
“దీపంబువలన కొండొక దీపంబు పుట్టించినట్లు”	89 ప. 1 అ. అ. ప
“దారక్రియా యోగ్యదశం చ”	40 శ్లో. 5 స. ర. వం
“చనఁ వేడికె దారక్రియయును”	14 ప. 1 అ. స. ప.

కన్నడ కావ్యానుసరణములు :

“సరళతమాలతాళహరి చందననందన భూజరాజియుం”	52 ప. 5 అ. పం. భా.
“సరళతమాలతాళహరిచందన చంపక నారికేళ”	78 ప. 8 అ. అ. ప.
“ఏలాలవంగలవలీ వేలావన భూమియొ”	19 ప. 2 అ. అ. పు.
“ఏలావన రమ్యములగు వేలావనములను	187 ప. 8 అ. అ. ప.
“కురువృద్ధం కురువృద్ధం”	44 ప. 8 అ. పం. భా.
“కురువృద్ధుల్ గురువృద్ధ బాంధవులు”	233 ప. 2 అ. స. ప.

పదబంధములు, స నానములు వాత్రమేగాక, కన్నడ పద్యరచనా పద్ధతిని నన్నయ పాదించెను సంస్కృత శ్లోకములందు పాదాంత విరతి కలదు అది నన్నయకు పూర్వము తెలుగు పద్యములందును కలదు. కన్నడ పద్యములందు లేదు. నన్నయ పద్యములందును లేదు.

“సాలహంశ చిశాలిల సయనం ప్రోద్బుద్ధుజన్మంధసన్మీలతే—”

88ప 1ఆ. పం. ఖా.

“ఆ మష్టించుఁ దనంతసత్తుఁడు సమస్తాశాంత మాతంగమర్యాద—”

8ప. 4ఆ ఆ ప

“సకలష్టాచరభేదరాంచిత మహామాణిక్య గాణిక్యహ స్తిక”

16ప. 8ఆ పం ఖా

“మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్యసంపద”

18ప 1ఆ స ప

“సరసమృణాళనాళ వలయంగళౌఘజ్వల వృత్త మౌక్తిక భరణ”

18ప 5ఆ పం. ఖా.

“అతి రుచిరాగతుం దయిన యాతనిన్ హృదయప్రమోదమాతతముగ”

17ప 4ఆ ఆ ప.

ఇట్లు పాదాంతవిరతిని పాదించక పోవుచోను పద్యగమనమునకు ఒక ప్రత్యేకత కలదు అది సార్వపక్షీనత తదిల్లతానటనము

ఆత్మీయత

కవి ఆత్మీయత కావ్యమునందు ప్రతిఫలించుట సహజము. అది స్వతంత్ర కావ్యమునందు సర్వత్ర కనిపించును ఆంధ్రీకరణములందు అమూలక స్థలము లందు, అన్యథా మూలక స్థలములందు, స్వతంత్ర కల్పనములందు కనిపించును. ఆత్మీయత అనగా చదువు, సంస్కారము, శీలము రాశీభూతమైన వ్యక్తిత్వము. కావ్యమునందు ప్రతిఫలించిన కవి ఆత్మీయతను కనుగొనుటకు కవి జీవితచరిత్ర తెలియవలయును. మన పూర్వకవులకు జీవితచరిత్రలు లేవు కట్టకథలు, పుక్కిల పురాణములు, ఉన్మ్రుతులు మాత్రమే కలవు అవి చరిత్రాంశములు కావు అలతి అలతి జీవిత చరిత్రాంశములు కవుల అవధానకలందు కలవు అతిశయోక్తులైనను లబ్ధములు కావు సత్య గర్భితములు కవుల అవతారికలలోని కవుల జీవిత చరిత్రాంశములే కావ్యదర్శనములందు ప్రతిఫలించిన కవుల ఆత్మీయతలకు కర దీపికలు

నన్నయ “అవిరళజపహోమతత్పరుడు సంహితాభ్యాసుడు బ్రహ్మాంవాది నానా పురాణ విజ్ఞాననిరతుడు” అని నన్నయ అవతారికయందు కలదు. ఇప

హోమములు జేదనిధులు సంహితలు వేదనిధులు బ్రహ్మాండాదినానా పురాణ విజ్ఞానము - "బ్రహ్మాండాది మహాపురాణచయతాత్పర్యార్థ నిర్దారిత బ్రహ్మజ్ఞానము." వేదవిధ్యసంస్థానము కర్మమార్గము బ్రహ్మజ్ఞానము జ్ఞానమార్గము ధర్మజ్ఞాన కావించునది పూర్వషీమాంస బ్రహ్మజ్ఞాన కావించునది ఉత్తరషీమాంస. "సన్నయది పూర్వషీమాంస, తిక్కనది ఉత్తరషీమాంస" అని ఒక అభిప్రాయము కలదు ⁵⁷ కాని, పూర్వషీమాంసా పురస్కారమైన కర్మమార్గము, ఉత్తర షీమాంసా పురస్కారమైన జ్ఞానమార్గము" పంచమ వేదమై పరగ్ర భారత సంహిత" యంచే కలవు ఆదిసభారణ్యపర్వములందు కర్మమార్గము, ఉద్వేగభీష్మ రాంత్కాది పర్వములందు జ్ఞానమార్గము ప్రాధాన్యము వహించును కర్మమార్గము కర్తవ్యము జ్ఞానమార్గము గంతవ్యము ఉభయమార్గములను అనుసరించువారు ఉత్తములు సచ్చత్రులు సన్నయ "సద్వినుతావదాతవచితుడు" అని కూడ అవ తారికయందు కలదు. అట్టివానిని సన్నయ అధికరించును. సవిశేషణముగ బ్రాహ్మణజాతిమును సన్నయ బహుధా ప్రయోగించును.

"ఉత్తమ బహుజేద విప్రులకు" (15ప 1ఆ ఆ ప.) "జగన్నుత విప్రుల యందు" (100ప 1ఆ. ఆ. ప) "ఉత్తమద్విజులు, ధరణీసురోత్తము" (130ప. 1ఆ. ఆ ప.) "సద్విజు భక్తుడనేని" (148ప. 1ఆ. ఆ. ప.) "భూసురోత్తమ" (155ప 2ఆ ఆ. ప) "భూసుర ప్రవచుండు" (158ప. 2ఆ. ఆ ప) "ద్విజవయం" (195ప 2ఆ. ఆ ప) "భూసురోత్తమ" (209ప 2ఆ. ఆ. ప.) "భూసురోత్తమ" (129ప 2ఆ ఆ. ప) "భూసుర ప్రవచు" (231ప. 4ఆ. ఆ. ప.) "భూసురవరణ్య" (4ప 5ఆ ఆ. ప.) "సుతభూసురోత్తము" (185ప 1ఆ ఆ ప.) "జగన్నుత విప్రులకు" (200ప 5ఆ ఆ ప) "సద్విజులు" (235ప. 6ఆ. ఆ. ప.) "బ్రాహ్మణప్రవచు" (173 ప 7ఆ. ఆ. ప) "సద్విజు" (183ప. 7ఆ ఆ ప) "భూసురోత్తములు" (186ప. 7ఆ ఆ ప) "ధరామర్తేద్ర వచు" (4ప 9ఆ ఆ ప) "ధరణీసురోత్తమ" (139ప. 8ఆ. ఆ. ప.) "బ్రాహ్మణ ప్రవచు" (121ప. 2ఆ స ప) "మహీసురప్రవచులు" (11ప 1ఆ. ఆర ప) "భూమిసురోత్తము" (208ప. 1ఆ. ఆర. ప.) "జగతీదేవోత్త ములు" (141ప 2ఆ ఆర ప) "బ్రాహ్మణ ప్రవచులు (14ప. 3ఆ ఆర. ప.) "ఉత్తమద్విజుడు" (128ప. 9ఆ. ఆర ప)

ఇందలి ఉత్తమ, సత్, పర, ప్రపర, పరేణ్య, జగన్నుత ప్రభృతి విశేషణములు కర్మమార్గమును అనుష్ఠించు, జ్ఞానమార్గమును ప్రతిష్ఠించు బ్రాహ్మణులకే వర్తించును. వాఁ కరవిధులను, జ్ఞానవిధులను మూలాతిశాయిగాను, అమూలకముగను నన్నయ అభివర్ణించును.

ధృతరాష్ట్ర పాండుకుమారుల బాల్యమునందు, భీష్ముని అనుశాసనమున కౌరవరాజ్యము గౌరవమందుటను వర్ణించునెడ— ప్రజలు దానపయలు, ధర్మశీలురు, యజ్ఞవ్రతపరాయణులు, ఆనోన్యప్రీతి సంయుక్తులునై అభివృద్ధి చెందిరని మూలమునందు కలదు

“దానక్రియా ధర్మశీలా యజ్ఞవ్రతపరాయణాః

ఆనోన్యప్రీతి సంయుక్తా వ్యవర్తంత ప్రజాస్తదా.” 8శ్లో. 102 అ 1 ప.

ఇందలి “యజ్ఞవ్రతపరాయణా” అను ఒక్క అంశమునకు నన్నయ రచించిన పద్యమిది :

“అమలాచార్య పవిత్ర భూసురవరేణ్యగార పుణ్యప్రదే
శములం దధ్యయనారవంశ విధివత్సాహస్యధాన్యస్తీశ్చ
బ్రహ్మలు మంగళతూర్యఘోషములు నుద్యత్కృతకాశీర్నివా
దములున్ రమ్యతరంజులయ్యె ధరణిం ద్రద్రాణ్య సంవృద్ధితోన్.”

4 ప. 5 ఆ. ఆ. ప.

ఇందు స్వచ్ఛమైన ఆచారములచేత పవిత్రమైన బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుల అగ్ర హరములందు వేదాధ్యయనరావము, మంత్రపారాయణధ్యానము, మంగళతూర్య ఘోషములు, అశీర్నివాదములు రాజ్యాభివృద్ధి తోపాటు రమ్యతరములై నవని కలదు. వేదాధ్యయనము, వేదవిధ్యనుష్ఠానము రమ్యతరమగుట నన్నయ ఆత్మీయతకు రత్నముకురము

అర్హునుడు మత్స్యమంత్రమును పడగొట్టుట చూచిన సమస్తజనులు విస్మితులై పొగడుటను నన్నయ అమూలకముగ రచించిన పద్యమిది

“వలపవనాంబుభోజనశుభవ్రతవృత్తులఁ జేసి చూడ దు
ర్బలతనులయ్యు బ్రాహ్మణు లపారతపోబలసంపదన్ మహా
బలయుతు లట్టి వారలకు భవ్యుల కెందు నసాధ్యమెద్దియుం
గందె చరాచరాభిలషగంబులఁ బెద్దల కారె సద్విజుల్.”

183 ప. 7 ఆ. ఆ. ప.

అచ్చునుడు బ్రాహ్మణవేషధారి అగుటవలన అందఱును బ్రాహ్మణుడని భావించిరి. షత్త్రియుడు చేయవలసిన పని, షత్త్రియుడు చేయలేక పోగా బ్రాహ్మణుడు చేయుట విస్మయము కలిగించినది. ఏ షత్త్రియునికిని లేని శక్తి ఈ బ్రాహ్మణునికి ఉండుటకు హేతువు, ఫలాహారము, వాయుభక్షణము, జలపానము మాత్రమే నియమితమైన ప్రతవిధానము. అది శరీరమును కృశింపజేసినను, అపారమైన ఆత్మబలమును సమహర్ష్యుడ అట్టి వారికి ఎక్కడను అసాధ్యమన్నది ఏదియును. నేడు అంతేకాదు శుభప్రత వృత్తుల వలన సమస్తచరాచరజగత్తులోను సద్విజ్ఞానులు అని సమస్తజనుల సిష్యర్ష ఇది నన్నయ ఆత్మప్రత్యయము.

సంస్కృతభారతమునందు బహుస్థలములందు బ్రాహ్మణుల మాంసాహారము కలదు. కల్మాషపాదుని కథ ప్రథమోదాహరణము ఒక బ్రాహ్మణుడు కల్మాష పాదుని “స గాంసంఖయిన భోజనం” బడుగున్న. (114 వచ. 7 ఆ. 3 ప.) అని నన్నయ భారతమునందును కలదు. అది పరిహరించుటకు అవకాశము లేనది. బౌద్ధజైనమతముల అహింసాసిద్ధాంతమువలన మాంసాహారము నిషిద్ధమైన బ్రాహ్మణులలో ఆంధ్రులు కలరు. ఆంధ్రుడైన నన్నయ అన్యస్థలములందు బ్రాహ్మణుల మాంసాహారమును పరిహరించెను మయుడు నిర్మించిన సభలో ప్రవేశించినపుడు ధర్మరాజు నానాదిక్కులనుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణులను నేయి, పాయసము, మాంసభక్ష్యములు, మాంసఖాద్యములు, చోష్యములు, పానీయములతో భుజింపజేసినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు

“తతః ప్రవేశనం చక్రే తస్యాం రాజా యుధిష్ఠిరః

అయుతం భోజయామాస బ్రాహ్మణాన్ నరాధిపః ॥

[సాక్షేన పాయసేనైవ మదునా మిశ్రితేన చ

భక్ష్యై ర్మూలైః పలైశ్చైవ హంసై ర్మారాహహరిజైః ॥

కృసరేణాథ జీవన్త్యాహవిష్యేణ చ సర్వశః

హంసప్రకారై ర్వివిధైః ఖాద్యై శ్చాపి తథా నృప ॥

చోష్యైశ్చ వివిధైః రాజాన్ పేయైశ్చ బహవిస్తరైః]

అహతశ్చైవ వాసోభి ర్మూలైః చవ్వావచైరపి ॥

[తర్పయామాస విప్రేన్త్యాన్ నానాదిగ్మ్యై స్సహగతాన్]

దదౌ తేభ్య స్సహస్రాణి గవాం ప్రత్యేకశః పునః”

ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“పీఠేడు ధర్మజుండు పదివేపురు విప్రుల కొప్పఁ బాయసా
హారము భక్తిఁ బెట్టి మఱి యందఱకుం జెలు పెయు నేసి వి
స్తారయకుండు దేనువుల ధర్మవిధిన్ మణిముద్రికాద్యలం
కారదుకూల పుష్పఫలగంధయంతంబుగ నెచ్చి లీలతోన్. 14 ప.

మంచిగ భూరిభూసురసమాజము లెల్లను భక్తితోడఁ బూ
జించి యభీష్టదానములు నేసి ధనాద్యలఁ దన్నె చిక్కులన్
నించె యశంబు బంధులకు నెయ్యురకున్ హృదయప్రియంబు గా
వించె విభూతి యేర్పడఁ బడ్రుతుఁడు ధర్మసుతుండు నెమ్మితోన్.
16 ప. 1 ఆ. న. ప.

ఇందు పాయసాహారమే గాని మాంసాహారము లేదు. అంతేకాదు, మఱులు
పొదిగిన ఉంగరములు మొదలైన ఆభరణములు పుష్పఫలయంతముగ ఇచ్చి,
బ్రాహ్మణ సమాజములనెల్ల భక్తితో పూజించి, సహస్రగోదానమేగాక అభీష్టదానము
లును చేసి, ధర్మరాజు యశస్సు గడించెనని కలదు. మాంసాహారపరిహారము, ఘణి
ముద్రికా ప్రదానమును ఆంధ్రదేశవ్యవహారము, ఆంధ్రుడైన నన్నయ ఆత్మీయతకు
నివర్తనము.

ఇంద్రాగ్నియమవచనకుబేరులు నిష్ఠవుతో, కాలకేయులు బ్రాహ్మణులను
రాత్రులు వచించుచున్నారని, బ్రాహ్మణులు క్షిణించిన భూమి శయమగునని, భూమి
క్షిణించిన త్రిదివములు శయమగునని చెప్పినట్లు మూలమునందు కలదు.

“క్షిణేషు చ బ్రాహ్మణేషు పృథివీశయ మేష్యతి
తతః పృథివ్యాం క్షిణాయాం త్రిదివం శయ మేష్యతి.”

4 శ్లో. 101 అ. ఆర. ప.

ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“కాలకేయులు మహాకాయులు పగలెల్ల
జలదుర్గబరిమున జలదినుండి
రేలెల్లఁ జని నలిగెగి మునీశ్వరా
శ్రమముల సద్ధర్మచారులైన

బ్రాహ్మజ్ఞప్రవచకుఁ బాయక వడియింతు
రెట్టి పాపాత్ములు నెయ్యుగముం
బ్రాహ్మజహింస యాపాదించురే యది
పీఠల వలనన వినఁగఁబడియె

బరమసాధులైన బ్రాహ్మణులకు బాధ
యగుడు మహితి బాధ యగు ధర్మి
కైన బాధఁజేసి యభిలలోకంబులుఁ
గరము బాధ నొందుఁ గమలనాభ.

14 ప.

ఎట్లైన వేదంబులు ధరియించి విప్రులు వేదబోధితంబులైన
పుణ్యకర్మంబులు విధియించుటంజేసి హవ్యకవ్యంబుల
దేవతలుం చితరులుఁ దృప్తులైన వారివలన నెల్లలోకంబులకు
సుఖంబగుం గావున బ్రాహ్మణోపద్రవంబు పరిహరించి
లోకంబులు రక్షింపుము.”

15 ప 3 ఆ. ఆర ప.

ఇందు బ్రాహ్మజ్ఞప్రవచకులు, సద్గర్భబాధులు, పరమసాధువులును అని, ఎట్టి
పాపాత్ములును పీ యుగములందును బ్రాహ్మజహింస చేయలేదని అమూలకముగ
కలదు. అంతేకాదు “బ్రాహ్మణులకు బాధ కలిగిన, ధర్మికి బాధకలుగును;
ధర్మికి బాధ కలిగిన అపిల లోకములకును బాధ కలుగును.” అను మూలాభి
ప్రాయమునకు అమూలకముగ హేతుకల్పనము కలదు. బ్రాహ్మణులు వేదా
ధ్యయనము చేయుట, వేదవిధ్యనుష్ఠానము చేయుట వలన సమస్తలోకములకు
సుఖశాంతులు కలుగునని హేతుకల్పనము అది నన్నయ అత్యీయతామద్రయే.

ద్రౌపది స్వయంవర పుష్పహారమును బ్రాహ్మజ వేషధరియైన అర్జునుని
మెడలో వైచిన అనంతరము, రాజు లందఱును ద్రుపదుని తోబాటు బ్రాహ్మజుని
కూడ అధిశ్ఠేపించినట్లు మూలమునందు కలదు.

“బ్రాహ్మణో యది చాపల్యా ల్లోభా ద్వా కృతవా నదం”

బ్రాహ్మజుడ. చాపల్యము చేతనో, ప్రలోభము వలననో మత్స్యయంత్ర
మును భేదించి రాజకుమారిని వివాహమాడెనని అధిశ్ఠేపణ బ్రాహ్మజుని అధిశ్ఠే
పించుటకు మాఱు సమర్థించినట్లు, ద్రుపదునే దూషించినట్లు నన్నయ అన్యధా
కరించెను.

“తన విద్య పేర్కొని నృపనం

దనఁ బడసెను విప్రుఁ డితని తప్పే కడు దు

ర్థనుఁ డీ ద్రువదుఁడు నృపతుల

సనయంబును మెచ్చఁడయ్యె సతిగర్వితుఁడై” 190వ 7ఆ ఆ. ప.

ఇందు విప్రుని తప్పు లేదని సమర్థనము, ద్రువదుడు దుర్జనుడని యాక్షణము కలదు విప్రసమర్థనమునకు నిమిత్తము విప్రవిద్య. వేదవిద్యతోపాటు ధనుర్వేద విద్యయును విప్రవిద్యయే అస్మాదాకరణమిది నన్నయ ఆత్మీయతకు నిదర్శనమే.

పూర్వోదాహృతమైన వేంగీదేశ విభవ వర్ణనమును నన్నయ ఆత్మీయతకు ప్రబల నిదర్శనము

ధర్మరాజు రాజసూయయాగము చేయుటకు బ్రాహ్మణులతోను బంధువర్గము తోను, మంది మార్పలముతోను యజ్ఞాయతనమునకు అరిగెనని మూలమునందు కలదు.

“ఇగామ యజ్ఞాయతనం (సం) వృతో విప్రై స్సహస్రశః

బ్రాతృభిః శ్లాఠిభిశ్చైవ సుహృద్భి స్సచివై స్సహ.”

44-45 శ్లో 30 అ స ప.

ఇది నిమిత్తముగ నన్నయ ఇట్లు వర్ణించెను

“బ్రహ్మవిదులయిన నిఖిల

బ్రాహ్మణసత్తములచేతఁ బరివేష్టితఁడై

బ్రహ్మణ్యుఁ డొప్పెఁ గురుపతి

బ్రహ్మర్షిపరీతుఁ డయిన బ్రహ్మయ పోలెన్.”

290వ 1ఆ స. ప.

ఇందు నిఖిల బ్రాహ్మణసత్తములును బ్రహ్మవిదులు బ్రహ్మవిదులన బ్రహ్మ జ్ఞానవిదులు కర్మమార్గముతోపాటు జ్ఞానమార్గమును నన్నయ కాంక్షితార్థము.

అంకితము

నన్నయ భారతము రాజరాజనరేంద్రాంకితము. అయినను కాదను అభి ప్రాయములు కలవు⁵⁸ అందుకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులివి :

1 సంస్కృతకావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము లేదు

2 నన్నయ భారతమునందు అంకితమును మాట లేదు.

3. రాజరాజనరేంద్రుడు అంకితమిచ్చుని అడుగలేదు
4. అంకితచిహ్నములైన షష్ఠ్యంతపద్యములు లేవు.
5. రాజరాజనరేంద్రుడు కృతి భర్త కాదు ప్రధానశ్రోత

సంస్కృతకావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము లేని మాట నిజము. కాని, ప్రాకృత కావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము కలదు. కన్నడకావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము కలదు నన్నయ భారతమునందు అంకితమను మాట రెని మాట వాస్తవము తిక్కన భారతమునందు, ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు అంకితమను మాట లేదు తిక్కన భారతము హరిహరనాడునికి అంకితము. ఎఱ్ఱన హరివంశము ప్రోలయ వేమారెడ్డికి అంకితము రాజరాజనరేంద్రుడు అంకితమిచ్చుని అడుగనిమాట యథార్థము ప్రోలయ వేమారెడ్డి కూడ అంకితమిచ్చుని అడుగలేదు నన్నయ భారతమునందు అంకితచిహ్నములైన షష్ఠ్యంత పద్యములు లేని మాట సత్యము గోడగి త్రిపురానికి అంకితమైన పాలకుణ్డికి సోమనాధుని అనుభవసారమునందు, మనుమసిద్ధికి అంకితమైన తిక్కన ఉత్తర రామాయణమునందు, హరిహరులకు అంకితమైన కొఱవిగోపరాజు సింహాసనద్వాత్రింశికయందును షష్ఠ్యంతపద్యములు లేవు నన్నయ భారతమునందు అంకితచిహ్నములైన ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములు కలవు ప్రధానశ్రోత కృతిభర్తయే. స్మృత్యంతపద్యము లందు ప్రధానశ్రోత, కృతిభర్త భిన్నులు ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు అంకితచిహ్నములు కానిచో, ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వ శేషములోని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు రాజరాజనరేంద్రుని పరము కావు. అంకిత మనగా పేర వెలయించుట నన్నయ భారతములోని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు రాజరాజనరేంద్రుని పేరనే కలవు. నన్నయ భారతము రాజరాజనరేంద్రాంకితమే.⁵⁹

ఇతర కృతులు

నన్నయభట్టు రాఘవాభ్యుదయము, ఇంద్ర విజయము, చాముండికా వీరానము అను కావ్యములు, ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి అను వ్యాకరణశాస్త్రగ్రంథము, లక్షణసారము అను భండోగ్రంథము రచించినట్లు కలదు. అవి నన్నయభట్టు రచింపలేదని కలదు.⁶⁰ ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి, లక్షణసారము అధికవి నన్నయభట్టు రచించినవి కావు అపరనన్నయభట్టు కృతములు.⁶¹ రాఘవాభ్యుదయము, ఇంద్ర విజయమును అపరనన్నయభట్టు కృతములు కావచ్చును. చాముండికా

విలాసము కూటస్థుని. కూటస్థునిలోను కూటస్థుని కలదు చాముండికా విలాసము నందు చాముండిక అని ఉన్న స్థలములందెల్ల చొడేశ్వరి అని ఉండి, చొడేశ్వరి విలాసము కలదు⁶² అది, ఇది పరమార్వాచీనగ్రంథములు. అందిట్లు కలదు.⁶³

“వ్యాసాదిఋషులకు వందన మొనరించి
కవిమల్లులను జాల ఘనత నెంచి
సుకవీశ్వరులనెల్ల సౌంపుగా వినుతించి
గురుపాదయుగ్మము ల్పరవిఁ గొలిచి
యిష్టదేవాలి సంరువ్వుత సేవించి
మంత్రాఫిదేవత మదిఁ దలంచి
సర్వజనానికి సంతోష మొనరించి
పార్థివసభల వైభవము గాంచి
యాంధ్రవాక్యానుశాసనం బతిశయిల్లఁ
జేసి లోకోపకారార్థసిద్ధిఁ జేసి
ఘనత రాజనరేంద్రుని కరుణఁ బడసి
నట్టివాడను నన్నయభట్ట నేను ”

ఇది సీసపద్యము అందు యతిసియతి లేదు అధికవి : స్వయభట్టు పేర అర్వాచీనకవి చేసిన కూటస్థుని అనుట రిది చాలును.

నన్నయ శారదగ్రాత్రము ఖారత శారద రాత్రము

ఇతర కవులు

పావులూరి మల్లన : ఇతడు సారసంగ్రహగణితమును రచించెను. అది మహా పీరాచార్యుని సారసంగ్రహగణితమునకు అనుసరణము. ⁶⁴ అందు గ్రంథకర్త పావులూరి మల్లన “కమ్మనాటిలోపల విలసిల్లిన పావులూరివిభుడు” అని కలదు (5 ప.) పావులూరి గ్రామకరణమగును అతని సారసంగ్రహగణితము నందు సివ్వన పుత్తుడు మల్లన, మల్లన పుత్తులు సివ్వన, చిమ్మన, గుణసూర్య దేవుడు, ప్రోలనాచ్యుడు అని, అందు సివ్వన పుత్తుడు మల్లన అని కలదు మల్లన పుత్తులు నలుగురిని తెలుపు పద్యము (7 ప.) కొన్ని ప్రతులందు లేదు. పెక్కు

ప్రచులందు కలదు. ⁶⁵ అది తద్యవవ్యాజయతిః లఙ్ఘముగ పలువురు లాక్షణికులు ఉదాహరించినది ప్రక్షిప్తము కాఁజాలదు ఆ పద్యమిది :

“శ్రీసలయుండు సేవనయుఁ జిమ్మనయుం గుణసూర్యచేవుడున్
ధీనిధి ప్రోలనార్యుడును దేజమున స్రవి తుల్యులైన యీ
సూసల నల్వరం బడసె సూరిజనస్తుతులైన సత్యవి
జ్ఞానులు పర్మగయ్యవదనంబులు నాలుగుఁ బోలు వారిలోన్ ”

ఇందు నాల్గవ పాదమునందు తద్యవవ్యాజయతి పైత్రి కలదు. తాత మల్ల న
“రాజరాజభూపాలకు చేతఁ బరపురపార్వమునన్ నవఖండవాదయన్ ప్రోలు మహా
విభూతితోఁ బడసి”నట్లు సారసంగ్రహగణితమునందు కలదు (8 ప.) సార
సంగ్రహగణితకర్త మనుమడు మల్ల న. పిఠాపురము దగ్గఱ నవఖండవాదకు
“కమ్మనాచార్యుల విలసిల్లిన” సారసంగ్రహగణితశాస్త్ర కర్త మనుమడు మల్లన
ప్రతిగ్రహిత అగుట కంటె తాత మల్లన అగుట సుసంగతమగును నవఖండవాద
శాసనము కానరాదు. ఇంతకు, సారసంగ్రహగణితము కావ్యము కాదు గణితశాస్త్ర
గ్రంథము. తెలుగు శాస్త్రవాఙ్మయ చరిత్రకు ప్రథమగణ్యము

నన్నయ కాలమునందు రాజమహేంద్ర కవింధ్రులు కలయగాని, వారు
తెలుగు కావ్యములు రచించినట్లు నిదర్శనము లేదు.

నన్నయ యుగమునందు నన్నయ ఒక్కడే కవి. మహాకవి.

యుగప్రాముఖ్యము

“అంధకవిత్వ విశారదుండు, విద్వాదయితుండు” అని తిక్కన (8 ప.
1 ఆ వి. ప) “నన్నయభట్టు మహాకవిండు”డని ఎఱ్ఱన (489 ప. 7 ఆ.
ఆర ప) “నన్నయభట్టో పాఠ్యాయ సార్యభాషుడు, కవితాపట్టాభిషిక్తుడు;
భారతపట్టాభిషిక్తుడు పదివే గాఢప్రతిభుడు” అని శ్రీనాథుడు ప్రశంసించిన
నన్నయ ఆదికవి ఆచర్యకవి.

ఆదిని అజ్ఞాతవాసము చేసి, అనంతరము ప్రాకృత సంస్కృతభాషావనికా
భృంతరముల ఓలవానగొని, క్రమముగ శాసనపరికముల శయనించి, చాటు
వాటుగ వాదవాదల పయనించి, గాలిమేదల తేలియాడిన ఆంధ్రసంస్కృతిని-
నన్నయ కవితా మహా సామ్రాజ్యభద్రాస నాసీనురాలిని చేసెను. అందుకు

సంస్కృతనుపద్యభరణములు కై సేసెను సంస్కృత కర్ణాటకావ్యసమాసకుసుమా వళులను గుఱాళింపఁజేసెను. దేశిచ్ఛందస్సుల కర్పూరమును, కన్నడదందస్సుల కస్తూరిని కలిపి మంగళనీరాజసమైనగెను వ్యాసమునీంద్రుని రసభావపదార్థములు కాచి వడపోసి, కరువు కట్టి గండరువు చేసి భారతబద్ధ నిరూపితార్థ చామరమును వీచెను సర్వప్రామాణ్యచ్ఛత్రమును పట్టెను వామనుని రీతిసిద్ధాంతము, ఆనంద వర్ధనుని ధ్యని సిద్ధాంతము, కుంతకుని వక్రకోక్తి సిద్ధాంతమును త్రివెణీసంగమము వలె తీర్థపూతము చేసెను సుమనోదామసుహాసమో, శరశ్శౌర్యాన్నినుధా పూరవికా సమో, లసన్మాణిక్యలావణ్యలాస్యవిలాసమో అనిపించునట్లు ఆంధ్రకవితా పట్టాభి షేకము కాదించెను.

సంస్కృత పద్యవిద్యకు వాల్మీకి ఆద్యుడు వలె, తెలుగు పద్యవిద్యకు నన్నయ ఆద్యుడు అంతేకాదు నన్నయ గద్యవిద్యకును ఆద్యుడు. నన్నయ పద్యము వలె వచనమును లయాత్మకము నన్నయ పద్యములు ఋక్కుల వలె నిసదించునని ప్రసిద్ధము నన్నయ వచనములును సప్తస్వరముల వలె రవళించును నాదమాధుర్యము నన్నయ పద్యగద్యములకు సమానము. సవ్యసవనీత సమానము నన్నయ కవిత్యము మొత్తము రసవత్తరము నన్నయకు సర్వాంధ్ర కవిసమాజము సతశీర్షనమస్కృతము

ఆంధ్రజాతికి సాహిత్యసంపదను అంచఁజేసిన రాజరాజసరేంద్రుడు, అందిచ్చిన నన్నయ ఆంధ్రులకు ప్రాతఃస్మరణీయులు.

* * *

శివకవియుగము

చారిత్రిక నైపథ్యము

రాజరాజనరేంద్రుని అనంతరము తూర్పు చాళుక్యులకు తుదిఘడియలు సమీపించినవి. వేంగిదేశము వెలుగులు వెలవెలబోయినవి. రాజరాజనరేంద్రుని సవతి సోదరుడు విజయాదిత్యుడు తన కుమారుడు రెండవ శక్తివర్మకు 1061వ సంవత్సరమునందు పట్టము కట్టెను. అతడు సంవత్సరము తిరుగునరికి వీరస్వర్ణమలంకరించెను విజయాదిత్యుడే రాజయ్యెను 1076వ సంవత్సరము వఱకు పరిపాలించెను.² 1070వ సంవత్సరమునందు రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుడు మొదటి కుళోత్తుంగచోళుడు తమిళ దేశమునందు చోళ సామ్రాజ్య సింహాసనమును అధిష్టించెను.³ అతని రాజ్యకాలము 1070-1118 రాజరాని గంగైకొండ చోళపురము. అతని కుమారులు రాజరాజముమ్మడిచోడుడు (1076-79), వీరచోడుడు (1079-84), రాజరాజ చోడగంగు (1084-99), మఱల వీరచోడుడు (1089-94), వీరపెర్మాడిచోడుడు (1094-1107), పరాంతకచోడుడు (1107-19) వేంగిదేశమునకు రాజప్రతినిధులు.⁴ చాళుక్యచోళుడైన మొదటి కుళోత్తుంగ చోడుడు 1106వ సంవత్సరమునందు కుమారులైన రాజప్రతినిధులకు బాసటగ కులక్రమాగమనైన రాక్షోద్యోగులను, సేనాధిపతులను సామంత మండలికులుగ నియమించెను.⁵ వారు వెలనాటి చోళులు, కోన హైహయలు మొదలైనవారు

కళ్యాణి చాళుక్యరాజైన త్రిభువనమల్ల విక్రమాదిత్యుడు 1084లోను, 1088లోను వేంగి దేశముపై దండయాత్రలు సాగించెను.⁶ అతని దండనాయకుడైన అనంతపాలుడు 1115 ప్రాంతమున కృష్ణానదికి చఱజియునందరి కొంత వేంగిదేశమును, 1118 ప్రాంతమున కృష్ణా గోదావరీరదుల నడిమి వేంగిదేశమును జయించెను.⁷

మొదటి కుళోత్తుంగచోళుని తర్వాత అతని కుమారుడు, పరాంతకచోళుని తమ్ముడు అయిన విక్రమచోళుడు చోళసింహాసనమును అధిష్టించెను.⁸ అతని రాజ్యకాలము 1118-25. అతడు వేంగిదేశమును తిరిగి జయింపవలెనని తీవ్రముగ ప్రయత్నించెను. 1127 ప్రాంతమున త్రిభువనమల్ల విక్రమాదిత్యుని ఓడించెను.

కృష్ణా గోదావరీనదుల నడిమి వెంగిదేశమును జయించెను.⁹ ఆ యుద్ధమునందు ప్రముఖపాత్ర వహించిన చాళుక్య యుద్ధమల్లుని సంతతిలోని మల్లభూపతిని సామంత హందలికుని చేసెను.¹⁰ కాని త్రిభువనమల్లు క్రూరాధిప్యుని తర్వాత కళ్యాణి చాళుక్యరాజైన భూలోకమల్లు సోమేశ్వరుడు 1132 ప్రాంతమున సింహాచల పర్యంతము వెంగిదేశమును జయించెను.¹¹ విక్రమచోళుడు తన రాజ్యకాలము చివర, మజల వెంగిదేశమును జయించెను.¹²

విక్రమచోళుని తర్వాత అతని వాహుడు రెండవ కుళోత్తుంగచోళుడు చోళసింహాసనమును అధిష్టించెను.¹³ అతని రాజ్యకాలము 1135-50 రెండవ కుళోత్తుంగచోళుని తర్వాత అతని కుమారుడు రెండవరాజరాజచోళుడు చోళ సింహాసనమును అధిష్టించెను.¹⁴ అతని రాజ్యకాలము 1150-79 రెండవ రాజరాజచోళుని తర్వాత అతని వాహుడు రెండవ రాజరాజ చోళసింహాసనమును అధిష్టించెను.¹⁵ అతని రాజ్యకాలము 1168-79 వీరి కాలమున వెంగి దేశమునందు చాళుక్యచోళుల అధికారము నిరాఘాటముగా సాగెను అసంతరము వెంగిదేశమునందు చాళుక్య చోళుల అధికారము ముగిసెను.

మొదటి కుళోత్తుంగచోళుడు తమిళ దేశమునందు చోళసామ్రాజ్యాధిపతి, అతని కుమారులు వెంగిదేశమునందు రాజప్రతినిధులును అగుటవలన, ఆ కాలము నందు తమిళాంధ్రుల రాకపోకలు సాగుట తథ్యము అంతేకాదు తమిళదేశము నందు అప్పటికే ప్రసిద్ధమైన సంస్కృతభాషలోని శైవాగమగ్రంథములు ఆంధ్రులకు మనోహరములగుట, తమిళభాషలోని అబువత్తుమున్నావయ అను గ్రంథము లోని ఆరువదిముగ్గురు శివభక్తుల కథలు కర్ణరసాయనములగుట సహజము. తన్నిమిత్తమున శైవాగమగ్రంథములలోని శివతత్త్వము, అబువత్తుమున్నావయలోని భక్తితత్త్వము, ఆంధ్రత్వము సమ్యక్సమ్మిళితమైన నూతన శైవమతము తెలుగు దేశమునందు తేజరిల్లినది అది వీరశైవమతము పండితరయప్రతిపాదితము. పూర్వరంగప్రవర్తకుడు శ్రీపతిపండితుడు నాందీనూత్రధారి శిలరెంక మంచన పండితుడు. నాంద్యంత నూత్రధారి మల్లికార్జున పండితుడు.

“కడు సర్ది సుత్పత్తికర్త నా బ్రహ్మ
వడి బ్రహ్మమను బ్రహ్మవాదులఁ ద్రుంచి
హరభక్తి యుత్పత్తి కధిపతి నాఁగఁ
బరగఁ దాఁ దొల్లి శ్రీపతి పండితయ్య;

అర్జునుండు. (ద్రౌపదిం జూచి యిట్లనియె)

ఈ పురుషోత్తముండు మన కిందఁజుండు గుళుండు సేయుచుం
బాపకలంకపంకములఁ బాయఁగఁ జేయుటఁ జేసి దుర్మదో
ద్ధీపిత శత్రు సంహతిహతిం బరమార్థమ పొందు నెల సం
తాపము నీకుఁ జేయఁగఁ ద్రిధామఱియొన్నతి గర్హియుండఁగన్.
(అనిన)

ధృష్టద్యుమ్నుండు:- (ఇట్లనియె)

వినయవిహీనుల దుర్యో
ధనదుశ్శాసనులఁ బవనతనయుఁడు రాధా
తనయుని నరుఁ డేఁ గుంభజ
నసేఁ జంపుదు మేల వగవ నంబుజనేత్రా

140-145 ప. 1 ఆ ఆర. ప.

: పర్ణనపద్ధతి :

“పరిఘజలంబులం దమలపంకరుహోత్పలకైరవాదిసుం
దరకుసుమంబులుఁ మనవధంబున నుజ్జ్వలకారకాసిరం
తరకుసుమంబులుఁ వెలయుఁ చతురవప్రచు పాదపీఠా
శిరముల కొప్ప సర్పనలు సేసిన పువ్వుల యవ్విధంబునన్.”

76 ప-8 ఆ ఆ. ప.

“అలఘువశేంద్రలోకకుహరాంతరదిప్తమణిస్ఫురత్పభా
దా గల చాని శశ్వదవనాసమహస్రతశీతపీఠి
చలమునిసౌఖ్యమేతువిలసద్బరణిగ్నిశ్శాచయంబుల
వెలిఁగెడు చాసే గాంచ రరచింపనైతానన బమ్మహోదధిన్.”

28 ప. 2 ఆ. ఆ. ప.

గంధమాదనపర్వతము

“నానాపర్వతాలావిదా
గానేకమృగాభిరామమై భూనారీ
నానాభరణవిభూషిత
పీనోన్నతకుచముః బోవె వెలిగెడు దానిన్

లలితాచ్ఛస్పదకళిలా
తలములపైఁ జాఱు విమలతరనిర్వలీ
జలపూరములను తారో
ల్లలదురుహారా? నుజ్జ్వలంబగు దానిన్ ” 292, 293 ప. 36 ఆర ప.

ఉభయవాక్రౌఢి

“భాషిండు సన్నయభట్టు హర్షంబున సుధయవాక్రౌఢి నొక్కొక్కమాట”
అని శ్రీనాథుని కాశీఖండమునందు కలదు (19 ప. 1 ఆ.). ఉభయవాక్రౌఢి అనగా సంస్కృతప్రౌఢి. తెలుగునుడికారము. గొడీరీతి, రీత్యంశమైన అక్షరరమ్యత సంస్కృతప్రౌఢి వైదర్భీరీతి తెలుగునుడికారము అంతేకాదు.

“బాలుఁ డొక్కండు కొండొక కోల సేతఁ
బట్టికొని యేను రక్కసుఁ గిట్టి చంపి
చులుకఁగా వత్తు మీ రేడ్వవలవ దనుచుఁ
గలయ నూరార్యే దన తొక్కుఁబలుకు లొప్ప.” 280 ప. 36 ఆ ప

“అన్న స నాదేవ నీవును
సన్నలతో నరిగెదయ్య యట యడవుల కీ
పున్నసు సుమలందలు నిం
దున్నట్లల నాకుఁ జిత్త మూఱడి యుండున్.” 288 ప. 2 ఆ స. ప.

“ఇల్వలుండు ననుజు వెప్పటిఁ బ్రియఁ యిల్వ
నెఱిగి దాని సమ్మునీశ్వరుండు
గడుపుఁ దదవి కొనుచుఁ గఱ్ఱునఁ ద్రేదిన
ననుర జీర్ణమయ్యె నాక్షణంబు.” 345 ప. 3 ఆ. 2 ఆర. ప.

ఇత్యాది పద్యములను, “రోయు తీగకాళ్లం బెనగెన్” (230ప. 5ఆ. ఆ. ప.) వంటి సామెతలు, “కుంతి కడుపు చల్లగాఁ బుట్టిస” (18ప. 6ఆ. ఆ. ప.) వంటి నానుడులు, “వీరెవ్వరయ్య ద్రుపదమహారాజులె” (89ప. 8ఆ. ఆ. ప.) వంటి పలుకు బడులు తెనుగునుడికారమునకు మచ్చుతునకలు

సన్నయ భారతమునందు సంస్కృత కావ్యములలోని పదబంధములు కలవు. అంతేకాదు కన్నడ కావ్యములలోని పదబంధములును కలవు.⁵⁶

సంస్కృత కావ్యానుసరణములు :

“గుర్వర్థమర్థీ శ్రుతపారదృశ్వా”	24శ్లో. 5స. ర. పం.
“గుర్వర్థమర్థినై హాసవేశ”	84ప. 1ఆ. ఆ. ప
“ప్రవర్తితో దీప ఇవ ప్రదీపాత్”	37శ్లో. 5స. ర. పం
“దీపంబువలన కొందొక దీపంబు పుట్టించినట్లు”	89ప. 4ఆ. ఆ. ప
“దారక్రియా యోగ్యదశం చ”	40శ్లో. 5స. ర. పం
“చనః జేడికి దారక్రియయును”	14ప. 1ఆ. స. ప.

కన్నడ కావ్యానుసరణములు :

“సరళతమాలకాళహరి చందననందన భూజరాజియుం”

	52ప. 2ఆ. పం. భా.
“సరళతమాలకాళహరిచందన చంపక నారికేళ”	78ప. 8ఆ. ఆ. ప
“వీలాలవంగలవలీ వెలాలవన భూమియొ”	13ప. 2ఆ. ఆ. పు.
“వీలాలవన రమ్యములగు వేలాలవనములను	137ప. 8ఆ. ఆ. ప.
“కురువృద్ధం కులవృద్ధం”	44ప. 6ఆ. పం. భా.
“కురువృద్ధురే గురువృద్ధ బాంధవులు”	233ప. 2ఆ. స. ప.

పదబంధములు, సహసములు హిత్రమేగాక, కన్నడ పద్యరచనా పద్ధతిని సన్నయ పాటించెను సంస్కృత శ్లోకములందు పాదాంత విరతి కలదు అది సన్నయను పూర్వము తెలుగు పద్యములందును కలదు. కన్నడ పద్యములందు లేదు. సన్నయ పద్యములందును లేదు .

“సెలప్రాచ విశాలిల సయనం ప్రోద్బుద్ధుజన్మంభసస్మీలతే-”

88వ 1ఆ పం భా.

“ఆ మృంధుఁ డసంతసత్త్వఁడు సమస్తాంత మాతంగమర్చాద-”

8వ 4ఆ ఆ ప

“నకలఁబ్బొచరభేచరాంచిత మహామాణిక్య గాణిక్యహ స్తిక”

16వ. 8ఆ పం భా

“మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్యసంపద”

18వ 1ఆ స ప

“సరసమృణాళనాళ వలయంగళాబుజ్జ్వల వృత్త మౌక్తికా భరణ”

16వ 5ఆ పం భా

“అది రుచిరాగళుం డయిన యాతనిన్ హృదయప్రమోదహితముగ”

17వ 4ఆ ఆ ప.

ఇట్లు పాదాంతవిరతిని పాదించక పోవుచున్న పద్యగమనమునకు ఒక ప్రత్యేకత కలదు. అది సార్వపక్షినత తదిల్లతాననుము

ఆత్మీయత

కవి ఆత్మీయత కావ్యమునందు ప్రతిఫలించుట సహజము. అది స్వతంత్ర కావ్యమునందు సర్వత్ర కనిపించును ఆంధ్రీకరణములందు అమూలక స్థలము లందు, అన్యధా మూలక స్థలములందు, స్వతంత్ర కల్పనములందు కనిపించును ఆత్మీయత అనగా చదువు, సంస్కారము, శీలము రాశీభూతమైన వ్యక్తిత్వము కావ్యమునందు ప్రతిఫలించిన కవి ఆత్మీయతను కవిగొనుటకు కవి జీవితచరిత్ర తెలియవలయును మన పూర్వకవులకు జీవితచరిత్రలు లేవు కట్టుకథలు, పుష్కిల పురాణములు, ఇనశ్రుతులు మాత్రమే కలవు అది చరిత్రాంశములు కావు అలతి అలతి జీవిత చరిత్రాంశములు కవుల అవకాశాలందు కలవు అతిశయోక్తులైనను అవిష్టములు కావు సత్క గర్భితములు కవుల అవకాశాలలోని కవుల జీవిత చరిత్రాంశములే కావ్యదర్పణములందు ప్రతిఫలించిన కవుల ఆత్మీయతలకు కర దీపికలు

సన్నయ “అవిరళజవహోమతత్పరుడు సంహితాభ్యాసుడు బ్రహ్మాంవాది నానా పురాణ విజ్ఞాననిరతుడు” అని సన్నయ అపరాధికయందు కలదు. ఇది

హోమములు వేదవిధులు సంహితలు వేదవిధులు. బ్రహ్మాండాదినానా పురాణ విజ్ఞానము “బ్రహ్మాంవాది మహాపురాణవయతాత్పర్యార్థ నిర్దేశిత బ్రహ్మజ్ఞానము” వేదవిధ్యున్మథానము కర్మమార్గము బ్రహ్మజ్ఞానము జ్ఞానమార్గము. ధర్మజ్ఞాన కావించునది పూర్వషిషాంస బ్రహ్మజ్ఞాన కావించునది ఉత్తరషిషాంస “నన్నయది పూర్వషిషాంస, తిక్కనది ఉత్తరషిషాంస” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁵⁷ కాని, పూర్వషిషాంసా పురస్కారమైన కర్మమార్గము, ఉత్తర షిషాంసా పురస్కారమైన జ్ఞానమార్గము” పంచమ వేదమై పరగ్రుభారత సంహిత” యందే కలవు అదిసభారణ్యపర్వములందు కర్మమార్గము, ఉద్దేశ్యగ్రహీత్య గాంతాది పర్వములందు జ్ఞానమార్గము ప్రాధాన్యము వహించును. కర్మమార్గము కర్తవ్యము జ్ఞానమార్గము గంతవ్యము ఉభయమార్గములను అనుసరించువారు ఉత్తములు సచ్చక్షులు నన్నయ “సద్వినుతావదాతచరితుడు” అని కూడ అవ తాంకయందు కలదు. అట్టివాడని నన్నయ అధికరించును. సవిశేషజముగ బ్రాహ్మణశబ్దమును నన్నయ బహుధా ప్రయోగించును.

“ఉత్తమ బహువేద విప్రులకు” (15ప. 1ఆ. ఆ ప) “జగన్నుత విప్రుల యందు” (100ప 1ఆ ఆ ప.) “ఉత్తమద్విజులు, ధరణీసురోత్తముల” (130ప. 1ఆ. ఆ. ప.) “సద్విజ భక్తుడనేసి” (148ప. 1ఆ. ఆ. ప.) “భూసురోత్తమ” (152ప. 2ఆ. ఆ ప) “భూసుర ప్రవచుండు” (158ప. 2ఆ ఆ. ప.) “ద్విజవరులె” (195ప. 2ఆ. ఆ. ప.) “భూసురోత్తమ” (209ప. 2ఆ. ఆ. ప.) “భూసురోత్తమ” (123ప. 2ఆ. ఆ. ప.) “భూసుర ప్రవచుల” (23ప. 4ఆ ఆ ప.) “భూసురవంశి” (4ప 5ఆ ఆ. ప) “నతభూసురోత్తముల్” (185ప 5ఆ ఆ ప) “జగన్నుత విప్రులకు” (200ప 5ఆ ఆ. ప) “సద్విజులు” (295ప 8ఆ. ఆ ప) “బ్రాహ్మణప్రవచుల” (173 ప 7ఆ. ఆ. ప) “సద్విజుల్” (183ప 7ఆ ఆ ప) “భూసురోత్తములు” (186ప 7ఆ. ఆ ప) “ధరామండ్ర వచుల” (4ప 9ఆ. ఆ. ప) “ధరణీసురోత్తమ” (139ప. 8ఆ ఆ. ప.) “బ్రాహ్మణ ప్రవచుల” (121ప 2ఆ స. ప.) “మహీసురప్రవచులు” (11ప. 1ఆ ఆర ప) “భూమిసురోత్తముల్” (206ప. 1ఆ. ఆర. ప.) “జగదీదోత్త ములు” (141ప 2ఆ ఆర ప) “బ్రాహ్మణ ప్రవచులు (14ప. 2ఆ. ఆర. ప.) “ఉత్తమద్విజుడు” (128ప 2ఆ. ఆర ప)

ఇందలి ఉత్తమ, సత్, వర, ప్రవర, వరేణ్య, జగన్నుత ప్రభృతి విశేషణములు కర్మమార్గమును అనుష్ఠించు, జ్ఞానమార్గమును ప్రతిష్ఠించు బ్రాహ్మణులకే వర్తించును. వారి కరవిధులను, జ్ఞానవిధులను మూలాతిశాయిగాను, అమూలకముగాను సన్నయ అభివర్ణించును.

ధృతరాష్ట్ర పాండుకుమారుల బాల్యమునందు, భీష్మని అనుశాసనమున కొరవరాజ్యము గౌరవమందుటను వర్ణించునెడ— ప్రజలు దానపరులు, ధర్మశీలులు, యజ్ఞవ్రతపరాయణులు, ఆన్యోన్యప్రీతి సంయుక్తులునై అభివృద్ధి చెందిరని మూలమునందు కలదు

“దానక్రియా ధర్మశీలా యజ్ఞవ్రతపరాయణాః

ఆన్యోన్యప్రీతి సంయుక్తా వ్యవర్తంత ప్రజా స్తదా.” 8శ్లో 102అ 1ప.

ఇందలి “యజ్ఞవ్రతపరాయణా” అను ఒక్క అంశమునకు నన్నయ రచించిన పద్యమిది :

“అమలాచార్య పవిత్ర భూసురవరేణ్యాగర పుణ్యప్రదే
శములం దధ్యయనారవంబు విధివత్సాహస్యధాన్వస్తీశ
జ్ఞములు మంగళతూర్యహేషములు నుద్యత్కృతుకాశీర్నినా
దములున్ రమ్యతరంబులయ్యె ధరణిం దద్రాజ్య సంవృద్ధితోన్.”

4ప. 5ఆ. ఆ. ప.

ఇందు స్వచ్ఛమైన ఆచారములచేత పవిత్రమైనబ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుల అగ్రహారములందు వేదాధ్యయనరావము, మంత్రపారాయణధ్యానము, మంగళతూర్య హేషములు, ఆశీర్నినాదములు రాజ్యాభివృద్ధి తోపాటు రమ్యతరములై నవని కలదు. వేదాధ్యయనము, వేదవిధ్యసాధనము రమ్యతరమగుట నన్నయ ఆత్మీయతకు రత్నముకురము

అర్చకుడు మత్స్యయంత్రమును పడగొట్టుట చూచిన సమస్తజనులు విస్మితులై పొగడ్డుటను నన్నయ అమూలకముగ రచించిన పద్యమిది

“ఫలపవనాంబుభోజనశుభవ్రతవృత్తులఁ జేసి చూడ దు
ర్బలతనులయ్యు బ్రాహ్మణు లపారతపోజలసంపదన్ మహా
జలయుతు లట్టి వారలకు భవ్యుల కెందు ససాధ్యమెద్దియుం
గలదె ధరాచరాభిలషగంబులఁ బెద్దల కారె సద్విజుల్.”

183 ప 7 ఆ, ఆ, ప,

అర్జునుడు బ్రాహ్మణవేషధారి అగుటవలన అందఱును బ్రాహ్మణుడని భావించిరి. షష్త్రియుడు. చేయవలసిన పని, షష్త్రియుడు చేయలేక పోగా బ్రాహ్మణుడు చేయుట విస్మయము కలిగించినది ఏ షష్త్రియునికిని లేని శక్తి ఈ బ్రాహ్మణునికి ఉండుటకు హేతువు; ఫలాహారము, వాయుభక్షణము, జలపానము మాత్రమే నియమితమైన వ్రతవిధానము అది శరీరమును కృశింపజేసినను, అపారమైన ఆత్మబలమును సమహర్ష్యును అట్టి వారికి ఎక్కడను అసాధ్యమన్నది ఏదియును లేదు అంతేకాదు శుభవ్రత వృత్తుల వలన సమస్తదరాచరణగతులలోము సద్విజ్ఞులు అని సమస్తజనుల నిష్కర్ష ఇది సన్నయ ఆత్మప్రత్యయము.

సంస్కృతభారతమునందు బహుస్థలములందు బ్రాహ్మణుల మాంసాహారము కలదు కల్మాషపాదుని కథ ప్రథమోదాహరణము. ౩౭ బ్రాహ్మణుడు కల్మాష పాదుని “స మాంసంబయిన భోజనం” బడుగును (114 వచ. 7 ఆ. ఆ ప.) అని సన్నయ భారతమునందును కలదు. అది పరిహరింపుటకు ఆవకాశము లేనది. బౌద్ధజైనమతముల అహింసాసిద్ధాంతమువలన మాంసాహారము నిషిద్ధమైన బ్రాహ్మణులలో ఆంధ్రులు కలరు ఆంధ్రుడైన సన్నయ అన్యస్థలములందు బ్రాహ్మణుల మాంసాహారమును పరిహరించెను. మయుడు నిర్మించిన సభలో ప్రవేశించినపుడు ధర్మరాజు నానాదిక్కులనుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణులను నేయి, పాయసము, మాంసభక్ష్యములు, మాంసభాద్యములు, చోష్యములు, పానీయములతో భుజింపజేసినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు.

“తతః ప్రవేశనం చక్రే తస్యాం రాజా యుధిష్ఠిరః
ఆయుతం భోజయామాస బ్రాహ్మణాన్ సరాధిపః ॥
[సాక్ష్యేన పాయసేనైవ మగునా మిశ్రితేన చ
భక్ష్యై ర్మురైః పరైశ్చైవ మాంసై ర్వారాహహిణైః ॥
కృన్వరేణాథ జీవన్త్యాహవిష్కేజ చ సర్వకః
మాంసప్రకారై ర్విపిదైః భాద్యై శాప్పి తథా నృప ॥
చోష్యైశ్చ నివిదైః రాజన్ పేయైశ్చ బహవి స్తరైః]
అహతశ్చైవ వాసోభి ర్మురైశ్చ చచ్చావచైరపి ॥
[తర్పయామాస విప్రేష్టాన్ నానాదిక్కు స్సృహగతాన్]
దదౌ తేభ్య స్సహస్రాణి గవాం ప్రత్యేకకః పునః”

ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“పిరుడు ధర్మజుండు పదివేపురు విప్రుల కొప్పు బాయసా
హారము భక్తి బెట్టి మఱి యందఱకుం జెలు వేయు నేసి వి
స్తారయశండు ధేనువుల ధర్మవిధిన్ మణిముద్రికార్థలం
కారదుకూల పుష్పఫలగంధయుతంబుగ నిచ్చి లీలతోన్. 14 ప.

మంచిగ భూరిభూసురసమాజము లెల్లను భక్తితోడఁ బూ
జించి యభీష్టదానములు సేసి ధనార్థులఁ దన్ని దిక్కు లన్
నించె యశంబు బంధులకు నెయ్యూరకున్ హృదయప్రియంబు గా
వించె విభూతి యేర్పడఁ బడ్రుతుఁడు ధర్మసుతుండు నెమ్మితోన్.

18 ప 1 అ. న. ప.

ఇందు పాయసాహారమే గాని హంసాహారము లేదు. అంతేకాదు, మఱులు
పొదిగిన ఉంగరములు మొదలైన ఆభరణములు పుష్పఫలయుతముగ ఇచ్చి,
బ్రాహ్మణ సమాజములనెల్ల భక్తితో పూజించి, సహస్రనగోదానమేగాక అభీష్టదానము
లును చేసి, ధర్మరాజు యశస్సు గడించెనని కలదు. హంసాహారపరిహారము, మఱి
ముద్రికా ప్రదానమును ఆంధ్రదేశవ్యవహారము. ఆంధ్రుడైన నన్నయ ఆస్థియతకు
నివర్తనము.

ఇంద్రాగ్నియమవరుణకువేరులు విష్ణువుతో, కాలకేయులు బ్రాహ్మణులను
రాత్రులు వసించుచున్నారని, బ్రాహ్మణులు శ్రీణించిన భూమి శ్చయమగునని, భూమి
శ్రీణించిన త్రిదివములు శ్చయమగునని చెప్పినట్లు మూలమునందు కలదు

“శ్రీతేషు చ బ్రాహ్మణేషు పృథివీశ్చయ మేష్యతి
తతః పృథివ్యాం శ్రీణాయాం త్రిదివం శ్చయ మేష్యతి ”

4 శ్లో. 101 అ. ఆర ప.

ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“కాలకేయులు మహాకాయులు పగలెల్ల
జలదుర్గబలమున జలధినుండి
రేలెల్లఁ జని నలిరేగి మునీశ్వ రా
శ్రమముల సద్ధర్మచాయలైన

బ్రాహ్మజప్రవచులుఁ బాయక వడియింతు
రెట్టి పాపాత్ములు నెయ్యుగముల
బ్రాహ్మజహింస యాపాదించురే యది
పీఠల వలనన విసంగఁబడియేఁ

బరమసాధులైన బ్రాహ్మణులకు బాధ
యగుదు మహికి బాధ యగు ధర్మి
తైన బాధఁజేసి యచిలలోకంబులుఁ
గరము బాధ నొందుఁ గమలనాభ.

14 ప.

ఎట్లనిన వేదంబులు ధరించి విప్రులు వేదచోదితంబులైన
పుణ్యకర్మంబులు విధించుటంజేసి హవ్యకవ్యంబుల
దేవతలుం బితరులుఁ దృప్తులైన వారివలన నెల్లలోకంబులకు
సుఖంబగుం గొవున బ్రాహ్మణోపద్రవంబు పరిహరించి
లోకంబులు రక్షింపుము "

15 ప. 3 ఆ. ఆర ప.

ఇందు బ్రాహ్మజప్రవచులు, సద్వర్మబాచులు, పరమసాధువులును అని, ఎట్టి
పాపాత్ములును ఏ యుగములందును బ్రాహ్మజహింస చేయలేదని అమూలకముగ
కలదు అంతేకాదు. "బ్రాహ్మణులకు బాధ కలిగిన, ధర్మికి బాధకలుగును;
ధర్మికి బాధ కలిగిన ఆచిల లోకములకును బాధ కలుగును." అను మూలాది
ప్రాయమునకు అమూలకముగ హేతుకల్పనము కలదు. బ్రాహ్మణులు వేదా
ధ్యయనము చేయుట, దేవవిధ్యనుష్ఠానము చేయుట వలన సమస్తలోకములకు
సుఖశాంతులు కలుగునని హేతుకల్పనము. అది నన్నయ ఆత్మీయతాముద్రయే.

ద్రౌపది స్వయంవర పుష్పహారమును బ్రాహ్మజ వేషధారియైన అర్జునుని
మెడలో వైచిన అనంతరము, రాజు లందఱును ద్రుపదుని తోబాటు బ్రాహ్మణుని
కూడ అధిషేపించినట్లు మూలమునందు కలదు

"బ్రాహ్మణో యది చాపల్యోల్లోఖా ద్వా కృతవా నిదం"

బ్రాహ్మణుడ. చాపల్యము చేతనో, ప్రలోభము వలననో మత్స్యయంత్ర
మును భేదించి రాజకుమారిని వివాహమాడెనని అధిషేపణ. బ్రాహ్మణుని అధిషే
పించుటకు మాఱు సమర్థించినట్లు, ద్రుపదునే దూషించినట్లు నన్నయ అన్యథా
కరించెను.

“తన విద్య పేర్చి నృపనం

దనఁ బదసెను విప్రుఁ డితని తప్పే కడు దు

ర్థనుఁ డీ ద్రుపదుఁడు నృపతుల

ననయంబును మెచ్చఁడయ్యె నతిగర్వితుఁడై” 190ప. 7ఆ. అ. ప

ఇందు విప్రుని తప్ప లేదని సమర్థనము, ద్రుపదుడు దుర్జనుడని దూషణము కలదు విప్రసమర్థనమునకు నిమిత్తము విప్రవిద్య. వేదవిద్యతోపాటు ధనుర్వేద విద్యయును విప్రవిద్యయే అన్యభాకరణమిది నన్నయ ఆత్మీయతకు నిదర్శనమే.

పూర్వోదాహృతమైన వేంగీదేశ విభవ వర్ణనమును నన్నయ ఆత్మీయతకు ప్రబల నిదర్శనము

ధర్మరాజు రాజసూయయాగము చేయుటకు బ్రాహ్మణులతోను బంధువర్గము తోను, మంది మార్పలనుతోను యజ్ఞాయతనమునకు అరిగెనని మూలమునందు కలదు.

“జగము యజ్ఞాయతనం (సం) వృతో విప్రై స్సహస్రశః

బ్రాతృభిః శ్లాఠిబిశ్చైవ సుహృద్భి స్సచివై స్సహ.”

44-45శ్లో 80అ స. ప.

ఇది నిమిత్తముగ నన్నయ ఇట్లు వర్ణించెను

“బ్రహ్మవిదులంబున నిఖిల

బ్రాహ్మణసత్తములచేతఁ బరివేష్టితుఁడై

బ్రహ్మజ్ఞుఁ డొప్పెఁ గురుపతి

బ్రహ్మర్షివరీతుఁ డయిన బ్రహ్మయ పోలెన్”

290ప 1ఆ. స. ప.

ఇందు నిఖిల బ్రాహ్మణసత్తములును బ్రహ్మవిదులు బ్రహ్మవిదులన బ్రహ్మ జ్ఞానవిదులు కర్మమార్గంతోపాటు జ్ఞానమార్గమును నన్నయ కాంక్షితార్థము

అంకితము

నన్నయ భారతము రాజరాజనరేంద్రాంకితము అయినను కాదను అభి ప్రాయములు కలవు.⁵⁸ అందుకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులివి .

1. సంస్కృతకావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము లేదు

2. నన్నయ భారతమునందు అంకితమును మాట లేదు.

3. రాజరాజనరేంద్రుడు అంకితమిమ్మని అడుగలేదు.

4. అంకితచిహ్నములైన షష్ఠ్యంతపద్యములు లేవు

5. రాజరాజనరేంద్రుడు కృతి భర్త కాదు. ప్రధానశ్రోత.

సంస్కృతకావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము లేని మాట నిజము. కాని, ప్రాకృత కావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము కలదు. కన్నడకావ్యమును అంకితమిచ్చు సంప్రదాయము కలదు నన్నయ భారతమునందు అంకితమును మాట లేని మాట వాస్తవము. తిక్కన భారతమునందు, ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు అంకితమును మాట లేదు తిక్కన భారతము హరిహరనాధునికి అంకితము. ఎఱ్ఱన హరివంశము ప్రోలయ వేమారెడ్డికి అంకితము. రాజరాజనరేంద్రుడు అంకితమిమ్మని అడుగనిమాట యధార్థము. ప్రోలయ వేమారెడ్డి కూడ అంకితమిమ్మని అడుగలేదు. నన్నయ భారతమునందు అంకితచిహ్నములైన షష్ఠ్యంత పద్యములు లేని మాట సత్యము గోడగి త్రిపురానికి అంకితమైన పాలకునికి సోమనాధుని అనుభవసారమునందు, మనుమసిద్ధికి అంకితమైన తిక్కన ఉత్తర రామాయణమునందు, హరిహరులకు అంకితమైన కొఱవిగోపరాజు సింహాసనద్వారాతింకితయందును షష్ఠ్యంతపద్యములు లేవు. నన్నయ భారతమునందు అంకితచిహ్నములైన ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములు కలవు ప్రధానశ్రోత కృతిభర్తయే స్మృత్యంకితము అందు ప్రధానశ్రోత, కృతిభర్త భిన్నులు ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు అంకితచిహ్నములు కానిచో, ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వ శేషములోని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు రాజరాజనరేంద్రుని పరము కావు. అంకిత మనగా పేర వెలియించుట. నన్నయ భారతములోని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు రాజరాజనరేంద్రుని పేరనే కలవు. నన్నయ భారతము రాజరాజనరేంద్రాంకితమే.⁵⁹

ఇతర కృతులు

నన్నయభట్టు రాఘవాభ్యుదయము, ఇంద్ర విజయము, చాముండికా విలాసము అను కావ్యములు, ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి అను వ్యాకరణశాస్త్రగ్రంథము, లక్షణసారము అను ధండోగ్రంథము రచించినట్లు కలదు అవి నన్నయభట్టు రచించెదనని కలదు.⁶⁰ ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి, లక్షణసారము ఆదికవి నన్నయ భట్టు రచించినవి కావు. అపరనన్నయభట్ట కృతములు.⁶¹ రాఘవాభ్యుదయము, ఇంద్ర విజయమును అపరనన్నయభట్ట కృతములు కావచ్చును. చాముండికా

విలాసము కూటస్థుని కూటస్థునిలోను కూటస్థుని కలదు. చాముండికా విలాసము నందు చాముండిక అని ఉన్న స్థలములందెల్ల బౌడేశ్వరి అని ఉండి, బౌడేశ్వరి విలాసము కలదు ⁶² అది, ఇది పరమార్వాచీనగ్రంథములు. అందిట్లు కలదు ⁶³

“వ్యాసాదియుషలకు వందన మొనరించి
కవిమల్లలను జాల ఘనత నెంచి
సుకపీశ్వరులనెల్ల సౌంపుగా వినుతించి
గురుపాదయుగ్మము ల్పరవిఁ గొరిచి
యిష్టదేవాళి సంచుష్టత సేవించి
మంత్రాపిడవత మదిఁ దలంచి
సర్వజనాళికి సంతోష మొనరించి
పార్థివసఖల వైభవము గాంచి

యాంధ్రవాక్యానుశాసనం బతిశయిల్లఁ
జేసి లోకోపకారార్థసిద్ధిఁ జేసి
ఘనత రాజసరేంద్రుని కరుణఁ బడసి
నట్టివాడను నన్నయభట్ట నేను ”

ఇది సీసపద్యము లందు యతినియతి లేదు. అదికవి : నన్నయభట్టు పేర అర్వాచీనకవి చేసిన కూటస్థుని అనుట రిది చాలును.

నన్నయ శారదగ్రాంతము ఖారత శారద గ్రాంతము.

ఇతర కవులు

పావులూరి మల్లన : ఇతడు సారసంగ్రహగణితమును రచించెను. అది మహా వీరాచార్యుని సారసంగ్రహగణితమునకు అనుసరణము. ⁶⁴ అందు గ్రంథకర్త పావులూరి మల్లన “కమ్మనాటిలోపల విలసిల్లిన పావులూరివిభుడు” అని కలదు (5 ప) పావులూరి గ్రామకరణమగును. అతని సారసంగ్రహగణితము నందు సివ్వన పుత్తుడు మల్లన; మల్లన పుత్తులు సివ్వన, చిమ్మన, గుణసూర్య దేవుడు, ప్రోలనాచ్యుడు అని, అందు సివ్వన పుత్తుడు మల్లన అని కలదు మల్లన పుత్తులు నలుగురిని తెలుపు పద్యము (7 ప) కొన్ని ప్రతులందు లేదు. పెక్కు

ప్రపంచము కలదు ⁶⁶ అది తదృవవ్యాజయతిచి లఙ్గముగ పలువురు లాక్షణికులు ఉదాహరించినది ప్రక్షిప్తము కాఁజాలదు ఆ పద్యమిది :

“శ్రీనిలయుండు సివ్వనయుఁ జిమ్మనయుం గుణసూర్యదేవుఁడున్
 ధీనిధి ప్రోలనాద్యుఁడును దేజుఁడున స్రవి తుల్యులైన యీ
 సూసుల నల్పరం బడసె సూరిజనస్తుతులైన సత్యవి
 జ్ఞానులు పద్మగయ్యవదనంబులు నాటగుఁ బోలు వారిలోన్ ”

ఇందు నాల్గవ పాదమునందు తదృవవ్యాజయతి మైత్రి కలదు కాత మల్ల న
 “రాజరాజకూపాలకు చేతఁ బితపురపార్శ్వమునన్ నవఖండవాడయన్ ప్రోలు మహా
 విభూతితోఁ బడసి”నట్లు సారసంగ్రహగణితమునందు కలదు. (8 ప.) సార
 సంగ్రహగణితకర్త మనుమడు మల్ల న. పితపురము దగ్గఱ నవఖండవాడకు
 “కమ్మనాడిలోపల విలసిల్లిన” సారసంగ్రహగణితశాస్త్ర కర్త మనుమడు మల్లన
 ప్రతిగ్రహిత అగుట కంటె కాత మల్లన అగుట సుసంగతమగును. నవఖండవాడ
 శాసనము కానరాదు ఇంతకు, సారసంగ్రహగణితము కావ్యము కాదు. గణితశాస్త్ర
 గ్రంథము తెలుగు శాస్త్రవాఙ్మయ చరిత్రకు ప్రథమగణ్యము

నన్నయ కాలమునందు రాజమహేంద్ర కవింధ్రులు కలరుగాని, వారు
 తెలుగు కావ్యములు రచించినట్లు నిదర్శనము లేదు

నన్నయ యుగమునందు నన్నయ ఒక్కడే కవి. మహాకవి

యుగప్రాముఖ్యము

“ఆంధ్రకవిత్వ విశారదుండు, విద్వాదయుతుండు” అని తిక్కన (8 ప.
 1 ఆ వి ప) “నన్నయభట్టు మహాకవింధ్రుఁడని ఎఱున (489 ప. 7 ఆ.
 ఆర. ప) “నన్నయభట్టో పాఠ్యాదు సార్వభౌముఁడు, కవితాపూర్ణిషితుఁడు;
 భారతపుష్టోల్లంఘన పరిష్క గాత్రప్రతిభుఁడు” అని శ్రీరాధుడు ప్రశంసించిన
 నన్నయ ఆదికవి ఆచర్యకవి

అదిని అజ్ఞాతవాసము చేసి, అసంతరము ప్రాకృత సంస్కృతభాషాయపనికా
 భృంతరముల ఓలవాసగొని, క్రమముగ శాసనఫలకముల శయనించి, చాటు
 యాటుగ వాడవాడల పయనించి, గాలిమేడల తేలియాడిన ఆంధ్రసరస్వతిని-
 నన్నయ కవితా మహా సామ్రాజ్యభద్రాన నాసిసురాలని చేసెను. అందుకు

సంస్కృతను వర్ణాధరములు కై సేసెను సంస్కృత కర్ణాటకావ్యసమాసకుసుమా వళులను గుణాళింపఁజేసెను దేశిచ్చందస్సుల కర్పూరమును, కన్నడదందస్సుల కస్తూరిని కలిపి మంగళసీరాజసమైసగెను, వ్యాసమునీంద్రుని రసభావపదార్థములు కాచి వదపోసి, కరువు కట్టి గండచవు చేసి భారతబద్ధ నిరూపితార్థ చామరమును పీచెను సర్వప్రామాణ్యచ్చత్రమును పట్టెను వామసుని రీతిసిద్ధాంతము, ఆనంద వర్ధనుని భ్వని సిద్ధాంతము, కుంతకుని చక్రకోటి సిద్ధాంతమును త్రివేణీసంగమము వలె తీర్థభూతము చేసెను సుమనోదామసుహాసమో, శర్వశ్లోక్సాన్నినుధా పూరవికా సమో, లసన్మాణిక్యలావణ్యలాస్యవిలాసమో అనిపించునట్లు ఆంధ్రకవితా పట్టాభి షేకము కావించెను

సంస్కృత పద్యవిద్యకు వాల్మీకి ఆద్యుడు వలె, తెలుగు పద్యవిద్యకు నన్నయ ఆద్యుడు అంటేకాదు నన్నయ గద్యవిద్యకును ఆద్యుడు. నన్నయ పద్యము వలె వచనమును లయాత్మకము నన్నయ పద్యములు ఋక్కుల వలె నినదించునని ప్రసిద్ధము నన్నయ వచనములును సప్తస్వరముల వలె రవళించును నాదశాధుర్యము నన్నయ పద్యగద్యములకు సమానము. సవ్యసవసీత సమానము నన్నయ కవిత్యము మొత్తము రసవత్తరము. నన్నయకు సర్వాంధ్ర కవిసమాజము సతశీర్షసమస్కృతము

ఆంధ్రజాతికి సాహిత్యసంపదను అందఁజేసిన రాజరాజసరేంద్రుడు, అందిచ్చిన నన్నయ ఆంధ్రులకు ప్రాతఃస్మరణీయులు

శివకవియుగము

చారిత్రక నై పథ్యము

రాజరాజనరేంద్రుని అనంతరము తూర్పు చాళుక్యులకు తుదిఘడియలు నమీ పించినవి వేంగిదేశము వెలుగులు వెలవెలబోయినవి రాజరాజనరేంద్రుని సవతి సోదరుడు విజయాదిత్యుడు తన కుమారుడు రెండవ శక్తివర్మకు 1081వ సంవత్సరమునందు పట్టము కట్టెను. అతడు సంవత్సరము తిరుగునరికి వీరస్వర్ణ మలంకరించెను విజయాదిత్యుడే రాజయ్యెను. 1078వ సంవత్సరము వఱకు పరి పాలించెను.² 1070వ సంవత్సరమునందు రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుడు మొదటి కుళోత్తుంగచోళుడు తమిళ దేశమునందు చోళ సామ్రాజ్య సింహాసనమును అధిష్ఠించెను.³ అతని రాజ్యకాలము 1070-1118 రాజధాని గంగైకొండ చోళపురము. అతని కుమారులు రాజరాజముమ్మడిచోడుడు (1078-79), వీరచోడుడు (1079-84), రాజరాజ చోడగంగు (1084-89), మఱల వీరచోడుడు (1089-94), వీరపెర్మాడిచోడుడు (1094-1107), పరాంతకచోడుడు (1107-19) వేంగి దేశమునకు రాజప్రతినిధులు⁴ చాళుక్యచోళుడైన మొదటి కుళోత్తుంగ చోడుడు 1108వ సంవత్సరమునందు కుమారులైన రాజప్రతినిధులకు బాసటగ కులక్రమా గమలైన రాజోద్యోగులను, సేనాధిపతులను సామంత మండలికులుగ నియమించెను.⁵ వారు వెలనాటి చోళులు, కోన వైహయలు మొదలైనవారు.

కళ్యాణి చాళుక్యరాజైన త్రిభువనమల్ల విక్రమాదిత్యుడు 1084లోను, 1088 లోను వేంగి దేశముపై దండయాత్రలు సాగించెను⁶ అతని దండనాయకుడైన అనంతపాలుడు 1115 ప్రాంతమున కృష్ణానదికి దక్షిణమునందలి కొంత వేంగిదేశ మును, 1118 ప్రాంతమున కృష్ణా గోదావరీనదుల నడిమి వేంగిదేశమును జయించెను.⁷

మొదటి కుళోత్తుంగచోళుని తర్వాత అతని కుమారుడు, పరాంతకచోడుని తమ్ముడు అయిన విక్రమచోళుడు చోళసింహాసనమును అధిష్ఠించెను.⁸ అతని రాజ్యకాలము 1118-35. అతడు వేంగిదేశమును తిరిగి జయింపవలెనని తీవ్రముగ ప్రయత్నించెను 1127 ప్రాంతమున త్రిభువనమల్ల విక్రమాదిత్యుని ఓడించెను.

కృష్ణా గోనావరేనదుల నడిమి వెంగిదేశమును జయించెను ⁹ ఆ యుద్ధమునందు ప్రముఖపాత్ర వహించిన చాళుక్య యుద్ధమల్లుని సంతతిలోని మల్లభూపతిని సామంత హందరికుని చేసెను ¹⁰ కాని త్రిభువనమల్లు చిక్రమూర్తియ్యని తర్వాత కళ్యాణి చాళుక్యరాజైన భూలోకమల్లు సోమేశ్వరుడు 1132 ప్రాంతమున సింహాసనం వర్జ్యంతము వెంగిదేశమును జయించెను ¹¹ చిక్రమచోళుడు తన రాజ్యకాలము చివరి, మజల వెంగిదేశమును జయించెను ¹²

చిక్రమచోళుని తర్వాత అతని వాహిద్రుడు రెండవ కుళోత్తుంగచోళుడు చోళసింహాసనమును అధిష్టించెను ¹³ అతని రాజ్యకాలము 1135-50 రెండవ కుళోత్తుంగచోళుని తర్వాత అతని కుమారుడు రెండవరాజరాజచోళుడు చోళ సింహాసనమును అధిష్టించెను ¹⁴ అతని రాజ్యకాలము 1150-70 రెండవ రాజరాజచోళుని తర్వాత అతని వాహిద్రుడు రెండవ రాజరాజ చోళసింహాసనమును అధిష్టించెను ¹⁵ అతని రాజ్యకాలము 1163-70 వీరి కాలమున వెంగి దేశమునందు చాళుక్యచోళుల అధికారము నిరాఘాటముగా సాగెను అనంతరము వెంగిదేశమునందు చాళుక్య చోళుల అధికారము ముగిసెను.

మొదటి కుళోత్తుంగచోళుడు తమిళ దేశమునందు చోళసామ్రాజ్యాధిపతి, అతని కుమారులు వెంగిదేశమునందు రాజప్రతినిధులును అగుటవలన, ఆ కాలము నందు తమిళాంధ్రుల రాకపోకలు సాగుట తద్యము అంతేకాదు. తమిళదేశము నందు ఆప్పచిక్కే ప్రసిద్ధమైన సంస్కృతభాషలోని శైవాగమగ్రంథములు ఆంధ్రులకు మనోహరములగుట, తమిళభాషలోని అఱువత్తుమున్నూవయ అను గ్రంథము లోని అరువదిముగ్గురు శివభక్తుల కథలు కర్ణరసాయనములగుట సహజము. తన్నిమిత్తమున శైవాగమగ్రంథములలోని శివతత్త్వము, అఱువత్తుమున్నూవయలోని భక్తితత్త్వము, ఆంధ్రతత్త్వము సమ్యక్సమ్మళితమైన నూతన శైవమతము తెలుగు దేశమునందు తేజరిల్లినది అది వీరశైవమతము పండితత్రయప్రతిపాదితము. పూర్వరంగప్రవర్తకుడు శ్రీపతిపండితుడు నాందీనూత్రచారి శిలలెంక మంచన పండితుడు నాంద్యంత నూత్రచారి మల్లికార్జున పండితుడు.

“కడు నర్థి సుత్పత్తికర్త నా బ్రహ్మ
చడి బ్రహ్మమను బ్రహ్మవాదులంద్రుంటి
హరిభక్తి యుత్పత్తి కథిపతి నాగఁ
ఖరగఁ దాఁ దొల్లి శ్రీపతి పండితయ్య;

స్థితికర్త హరి నుమాపతికి మ్రొక్కించి
 పితి విష్ణువాదులఁ గీటడఁగించి,
 చెనసి భక్తిక్రియాస్థితికర్త యనఁగఁ
 జనియెను లెంక మంచనపండితయ్య;
 గాథగా సంహారకర్తయ యనుచు
 సాధారణముగ నీశ్వరుఁ బుట్టు భక్తి
 దూరాన్యసమయసంహారుడైవనియె
 భూయండు మల్లికార్జున పండితయ్య," 7పు.దీ ప్ర

అని పండితారాధ్యపరిత్రమునందు కలదు. శివతత్త్వసారమునందును ఇట్లు కలదు.

“ఒక్కఁడ దైవము శివుఁడని
 నిక్కము సేయుటకు ముడిచె నిప్పులు చీరన్
 స్రుక్కక శ్రీపతి పండితుఁ
 దక్కజముగ విజయవాడ నల జమ్మి శివా” 408వ

ఇది బెజవాడ మల్లేశ్వరాలయములోని మహామండలేశ్వరవల్లకేతుని శాసనమునందు కూడ కలదు 16

“తతః శ్రీపండితారాధ్యనామ్నా భక్తోత్తమేన చ
 శివభక్త ఏవ నూనం దేవర్షిభ్యోఽధిక ఇతి,
 చీనాంబరేఽగ్నిం సంస్తాప్య శమీకోమలశాఖయా
 బధే మల్లేశ్వరః ప్రీతః ప్రత్యక్షః సమజాయతః”

ఇందు శ్రీపండితారాధ్యుడు చీనాంబరమునందు అగ్నిని సంస్తాపించి శమీ
 వృక్షశాఖకు కట్టినట్లు కలదు. ఈ పండితారాధ్యుడు శ్రీపతిపండితుడే.

“భక్తుండు శ్రీపతిపండిత్ డీశ
 భక్తుని కిలఁ గోచి బ్రాహ్మణులైన
 నెస యన్న నాలుక నేఁ గోసివైచు
 ననుచు ననంతపాలున సహస్థలివి
 నెక్కొనఁగాఁ జండ్రవప్పులు గాడె
 చక్కన పొత్తిపచ్చడమున చుడిచె” 111-118వం 7ఆ.

అని ఒకసంవత్సరాబియ్యంకంటే కలదు. ఇందు శ్రీపతిపండితుడు తన మహిమను అసంతోషాలుని సభాస్థలిని ప్రదర్శించినట్లు కలదు అసంతోషాలుడు కళ్యాణి చాళుక్యులైన శ్రీభద్రనమల్లపైక్రమాదిత్యుని దండరాయకుడని 1115 ప్రాంతమున కృష్ణానది వక్షిణమునందలి కొంత వెంగిదేశమును 1118 ప్రాంతమున కృష్ణా గోదావరీనదుల నడిమి వెంగిదేశమును జయించెనని పూర్వోక్తము అతడు బెజవాడలో ఉన్న కాలము 1115-1135 అతని సభాస్థలిని మహిమను ప్రదర్శించిన శ్రీపతి పండితుని కాలమును అదే అగును పదొకండవ శతాబ్ది చతుర్థపాదము, పండెండవ శతాబ్ది పూర్వార్థము కావచ్చును శ్రీపతిపండితుని శివలెక మంచనపండితుడు యువనమకాలికుడు మల్లికార్జున పండితుడు బాలనమకాలికుడును అగుదురు

శ్రీపతిపండితుడు అద్వైతసిద్ధాంతమును ఖండించి, శివభక్తి ఉత్పత్తి అధిపతి అయ్యెనని, శివలెక మంచన విష్ణువుచేతనే నిర్మించి మొక్కించి శివాభిక్యమును స్థాపించెనని, మల్లికార్జునపండితుడు ధర్మమారమైన ఆస్యమతములను ఖండించెనని పండితారాధ్యచరిత్రమునందు స్పష్టముగ కలదు కావున పండితచరిత్రము వ్యాప్తికి తెచ్చినది వీరశైవమే.

“ఇష్టలింగవియోగే వా ప్రతానాం వా పరిత్యజా ||

తృణవద్రాణసంత్యాగ ఇతి వీరవ్రతం మతమ్

భక్త్యుత్సాహవిశేషోఽపి వీరత్యమితి కథ్యతే ||

వీరవ్రతసహాయోగా ద్వీరశైవం ప్రకర్తితమ్— “40-12 శ్లో 10 ప.

అని చంద్రశాసనమునందు కలదు.

ఇష్టలింగవియోగమునందుగాని, గురులింగజంగమారాధనవ్రతతోపము నందుగాని తృణప్రాయముగ ప్రాణత్యాగము చేయుట వీరవ్రతము భక్త్యుత్సాహ విశేషము కూడ వీరత్యము వీరవ్రతముతో కూడినది వీరశైవము

“విశద్దేనోద్యతే నిద్యా శివజ్ఞవైక్యభోజికా

తస్మాం రమంతే యే కైవా వీరశైవాస్తు తేమతాః||

వెదాంతజన్యం యద్విజ్ఞానం విద్యేతి పరిశీర్ష్యతే,

విద్యాయాం రమంతే యః స వీర ఇత్యభిధీయతే ||” 15, 16 శ్లో 6 పరి.

అని సిద్ధాంతశివామణియందు కలదు.

‘‘1’’ అని పద్యము శివజ్ఞవైక్యమును బోధించు విద్యకు గురు ఆ విద్యయందు రమించువాడు వీరశైవులు. వెదాంతజన్యమైన జ్ఞానము విద్య అ విద్యయందు

రమించువాడు వీరుడు అనబడును ఈ అర్థమున వీరులైన శైవులు వీరశైవులు వారే వీరశైవులు వీరమూ పోశ్యురులు

వీరులు, వీరత్వము యుద్ధవిషయమునందు ప్రసిద్ధము. ధర్మదానదయాది విషయములందును కలదు యుద్ధవీరము, ధర్మవీరము, దానవీరము, ధర్మవీరము మొదలైన వీరరసభేదములు కలవు వీరరసమునకు ఉత్సాహము స్థాయికావచ్చును. కాబట్టి భక్తుత్సాహవిశేషము వీరత్వము శివజీవైక్య బోధక విద్యారూపము పిరులు ఏ వీరులైనను సాహసోపేతులు. ఏ వీరత్వమైనను సాహసకృత్యసంఘటనను సాహసోపేతులైన, సాహసకృత్య సంభవించిన శివభక్తులు వీరశైవులు అయివచ్చుచున్నావనలోని శివభక్తులు సాహసోపేతులు సాహసకృత్య సంభవించు అయివచ్చుచున్నావనలోని చిలుకొండనంచి (శివజీవైక్య) (400,488 ప.) ఒడయపిల్ల (పిల్లనయనార్) (407ప.) ఒడయనంబ (సుందరనయనార్) (407ప) కన్నప్ప (కణ్ణప్పన్) (424ప) అంబన (అప్పర్) (428ప.) ఇలుదత్తుడు (ఇలవత్తిదాయనార్) (489ప) మొదలైనవారి గుణించి శివతత్త్వసారమునందు కలదు. ఇది మల్లికార్జున పండితునికి అయివచ్చు మున్నూవరు పరిచయము కలదునుటకు నిదర్శనము.

శివతత్త్వసారమునందు వీరచోడన గుణించి కలదు (479ప) అంబికామ పండితాధ్యక్ష చరిత్రమునందు యోగాధార్యగణ సంకీర్తనమునందు వీరపెర్మాడి దేవుడు, వీరచోడడు కలరు (పు83 ప్రసం) వీరచోడనయే వీరచోడడు పేర్కొనబడు మొదటి కుళోత్తుంగచోళుని కుమారులు. వేంగిదేశమునందు రాజప్రసిద్ధులు. శివభక్తులే వీరచోడుడు మొదల రాజప్రతినిధియైన కాలము 1089-94. వీరపెర్మాడి చోడుడు రాజప్రతినిధియైన కాలము 1094-1107 వీరివలన అయివచ్చుచున్నావరు శ్రీపతిపండితునికి లభించును. శ్రీపతిపండితుడు వీరభక్తి విశిష్టమైన వీరశైవమునకు శ్రీకారము చుట్టుటకు సహకరించును. ఇది మల్లికార్జున పండితునికి మూలముగాక శ్రీపతి పండితునికి సహితము అయివచ్చుచున్నావరు పరిచయము కలదునుటకు సాధకము.

తమిళభాషలోని అయివచ్చుచున్నావరు సంస్కృతభాషలోని స్కాందోప పురాణ, వివర నాస్య, శివభక్తి మహాత్మ్యములందు, కన్నడభాషలోని అయివచ్చు మూవురు పురాతనచరిత్ర, త్రిక్షిప్తిపురాతనచరిత్ర, అయివచ్చుమూరు పురాతన శరణ్య చరిత్ర అను గ్రంథములందు కలదు¹⁷ సంస్కృత కర్ణాట గ్రంథములు పుత్రికలు తమిళగ్రంథము మత్తక కాబట్టి వీరభక్తి తమిళదేశమునుండి ఆంధ్ర దేశమునకును, కన్నడదేశమునకు తరలివచ్చినట్లు స్పష్టము.

విషదైక్యజ్ఞానము శివుడు, జీవుడు ఒకడే అను సిద్ధాంతము కాదు. రెండను సిద్ధాంతము. ఐక్యమన ఏకత్వము కాదు. సామరస్యము, జీవాత్మ, పరమాత్మ ఒకచే అవి శంకరాచార్యుల సిద్ధాంతము శివుడు, జీవుడు భిన్నులని చూచిక్క వాళ్ళగే సిద్ధాంతము. అది ఆద్వైతము. ఇది ద్వైతము శంకరాచార్యుల ఆద్వైత సిద్ధాంతమును ఖండించి, ప్రథమతః ద్వైత సిద్ధాంతమును పాదుకొల్పినది చూచిక్క వాళ్ళగే¹⁸ తమిళమహాశివభక్తుడు కాలము లొచ్చిదవ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధము ద్వైతమే వీరశైవ మతసిద్ధాంతము ఆద్వైత సిద్ధాంతఖండనము, ద్వైత సిద్ధాంత సమర్థనము మల్లికార్జున పండితుని శివతత్త్వసారమునందు కలదు (31-88ప.) అంటేకాదు. ఈశ్వరాద్వైతమును కలదు (52, 54ప) శివుడొక్కడే దైవమను భావము ఈశ్వరాద్వైతము శివాధిక్యమును వీరశైవమత సిద్ధాంతము.

బౌద్ధజైన మతములపై ధ్వజమెత్తి, వైష్ణవ మతముతో స్పర్ధ వహించి, బ్రాహ్మణమతములోని కర్మపార్శ్వమును కాదని, జ్ఞానపార్శ్వమును వదలి, భక్తిపార్శ్వమును మాత్రమే గైకొని శివాధిక్యమును విశ్వసించి, వీరభక్తికి వీరప్రవచనమునకు దీక్షాకంఠము ధరించినది వీరశైవము. వీరశైవమతమును ఒక మహోద్ధమముగ ఆంధ్రదేశమునందు ఆవిష్కాప్తము చేసిన కవులు శివకవులు. శివకవులు అనువాది “శివకవిప్రవచన చిత్తము లరర” అని ఖనవపురాణమునందు (254పం 1ఆ.) “శివకవుర్ హర్షింపఁ జెప్పడుఁ గవిత” అని పండితారాధ్యచరిత్రమునందు (18పు) కలదు శివకవుల యుగము శివకవియుగము

శివకవియుగమునకు యుగకర్తృ నిర్దేశము లేదు మతవిషయమున మల్లికార్జున పండితుడు మార్గదర్శి. కవిత విషయమున పాలకుటికి సోమనాథుడు క్రాంత దర్శి. అతని శిష్యుడు చక్రపాణి రంగనాథుడు. అనుయాయి యథావాక్కుల అన్నమయ్య నలుగురు వీరశైవ మండపమునకు నాలుగు స్తంభములు మత విషయమున వినా మల్లికార్జున పండితుడు కవిత విషయమున మార్గదర్శి కాదు కవిత విషయమున వినా మతవిషయమున పాలకుటికి సోమనాథుడు క్రాంతదర్శి కాదు. మరలనుకూ కవిత్వమునకు అవినాభావసంబంధము కలది శివకవియుగము. ఉభయములు యుగకర్తలనుట ఉభయకుళంమే కాని, ఉచితము కాదు. ఒకడే యుగ కర్త అగుట సాజము యుగకర్తృస్వరేఖము లేన యుగవ్యవధేశమే రూఢమైనది శివ కవియుగము శివకవులు ఇతరకవులకంటె భిన్నులు ఇతర శైవకవులకంటె, ఇతర వీరశైవకవులకంటె ఈ శివకవులు భిన్నులు ఆ పార్థక్యమే శివకవియుగమునకు సార్థక్యము.

మల్లికార్జున పండితుడు

మల్లికార్జున పండితుని చరిత్రయే పాలకునికి సోమనాధుని పండితాధ్యక్షచరిత్రము అది పరిపూర్ణమైన జీవితచరిత్రము కాదుగాని ప్రధానమైన చరిత్రకథిత్రము. మల్లికార్జున పండితుని జీవితములోని ప్రధానఘట్టములే కలవు అని కొందఱు ముప్పుదొంతరల మధ్య మెలుపుదేగలు.

మల్లికార్జున పండితుడు శ్రీరైల మల్లికార్జునదేవుని వరప్రసాదుడు. తన్నాముడు తల్లి గౌరాంబ తండ్రి దక్షారామభీమేశ్వరదేవుని పురోహిత శ్రేష్ఠుడైన భీమన పండితుడు దీక్షాగురువు కోటిపల్లి ఆరాధ్యదేవుడు. మల్లికార్జునడు మహా పండితుడు. వీరవ్రతుడు.

కాలము

మల్లికార్జున పండితుని నమకాలికుడు బసవేశ్వరుడు. కలచురి విజ్ఞులుని దండనాయకుడు. విజ్ఞులుని సంహారము తర్వాత బసవేశ్వరుని లింగైక్యము, బసవేశ్వరుని లింగైక్యము తర్వాత మల్లికార్జునపండితుని లింగైక్యము జరిగినట్లు బసవపురాణ, పండితాధ్యక్ష చరిత్రములందు కలదు కలచురి విజ్ఞులుని రాజ్యాంతకాలము 1167వ సంవత్సరము కాణిబి బసవేశ్వరుడు లింగైక్యము చెందిన కాలము 1170, మల్లికార్జున పండితుడు లింగైక్యము చెందిన కాలము 1170 లేక 1180 అని చరిత్ర ప్రసిద్ధము కాని ప్రసిద్ధమైన చరిత్రమునకు కాలదోషము పట్టినది. విజ్ఞులుడు, బసవేశ్వరుడు, మల్లికార్జునపండితుడు 1180 తర్వాత సజీవులై యున్నట్లు సాక్ష్యాధారములు కలవు

మల్లికార్జున పండితుడు సజీవుడైయున్నట్లు మాత్రమేగాక, దేశసంచారము చేయుచున్నట్లును శాసనము కలదు. అది సంగమేశ్వర శాసనము అందు “శక వర్షములు ౧౧౦౩ యగు ప్లవంగ సంవత్సర కార్తిక శుద్ధ పంచదశి సోమవా X X X” అని కలదు. కాని ప్లవంగనామసంవత్సరము 1107+78=1185 కాదు 1187. కాణిబి శాసనకాలము 1187వ సంవత్సరము. 15-10-1187 లేదీ శాసనమునందు “మల్లికార్జున పండితుల” అని ఇదమితముగ కలదు కన్నాదీ గోకర్ణదేవుడు మల్లికార్జునపండితుని కృత్య కడిగి ధారాపూర్వకముగా దానముచేయుట శాసన విషయము. కాణిబి మల్లికార్జున పండితుని ఛరమకాలము 1187 తర్వాత కావలయును.

విజ్ఞులుని రాజ్యాంతకాలము 1167వ సంవత్సరమైనను, తర్వాత జీవించి యున్నట్లు ఒక అభిప్రాయము కలదు ²⁰ హిప్పరిగె శాసనమునందు “కళచురియ విజ్ఞభూపన భుజధీంసంతతి రాజ్యదోశిరె” అని కలదు కళచురి విజ్ఞభూపుని భుజ బలముచే అతని సంతతి రాజ్యము చేసెనని అర్థము తదనంతరము సేవణ దీముడ రాజ్యము చేసెనని కూడ రాసనమునందు కలదు “తదనంతర యదుకుల లలామ సేవణ భీమం” యదుకులసేవణ భీముడ, యాదవ భిల్లముడు అతని రాజ్యకాలము ²¹ 1187-91 అయినను కలచురి కులసిర్పూలనము 1185వ సంవత్సరమునందు జరిగినట్లు చించిరి శాసనమునందు కలదు ²² అంతవఱకు కలచురి విజ్ఞులుని కుమారులు రాజ్యము చేయుట నిరాహుటము వారు విజ్ఞభూపుని భుజబలముచే రాజ్యము చేసిరను వాక్యమునకు, అంతవఱకు విజ్ఞభూపుడు జీవించి యుండుటయే అర్థమైనచో, విజ్ఞులుని చరమకాలము 1185వ సంవత్సరము కావలయును.

బసవేశ్వరుని ఒక వచనమునందు “తెల్లితు కల్్యాణి హళాయిత్తునోదా..... చాళుక్యరాయని అళితె తెగియిత్తు” అని కలదు ²³ చెడిపోయెను కల్్యాణము పాడై పోయెను చూడుమురా..... చాళుక్యరాజు పరిపాలనము ముగిసెను” అని అర్థము బసవేశ్వరుడు లింగైక్యము చెందుటకు ముందు “పన చెడి కటకంబు పాడయ్యె”నని బసవ పురాణమునందును కలదు (1944వం 7అ.) కటకమన రాజధాని కల్్యాణి కల్్యాణికటకము పాడైన కాలము కల్్యాణి చాళుక్యుల రాజ్యము నాశనమైన కాలమగును. కల్్యాణి చాళుక్యుల రాజ్యమును 1190వ సంవత్సరము నందు హొయసల రాజులు జయించిరి ²⁴ కాని వారి రాజధాని కల్్యాణి కాదు. ద్వారసముద్రము. కల్్యాణి రాజధాని కాని కాలమునందు చెడిపోవును పన చెడి పాడైపోవును అందుకు కొంతకాలము పట్టును ఆ కాలము 1196వ సంవత్సరము ²⁵ కావచ్చును పతనమైన కల్్యాణము గురించి పరితపించిన బసవేశ్వరుడు లింగై క్యము చెందిన కాలమును 1196వ సంవత్సరము ²⁶ కావచ్చును.

బసవేశ్వరుడు లింగైక్యము చెందిన వార్త విని పరితపించిన మల్లికార్జున పండితుడు, శిష్యుడు దోనయ్య శ్రీతైలయాత్ర చేసి వెల్లిటూరు తిరిగివచ్చిన తదుపరి లింగైక్యము చెందినట్లు పండితారాధ్య చరిత్రమునందు కలదు (పుట 48-545. ద్వీ సం) కాబట్టి మల్లికార్జున పండితుడు లింగైక్యము చెందిన కాలమును 1196వ సంవత్సరము కావలయును. కాకపోయినను, మల్లికార్జున పండితుడు 1187వ సంవత్సరమునందు సజీవుడైయున్నట్లు సంగమేశ్వర శాసనమునందు కలదుగావున, మల్లికార్జున పండితుని కాలము సులభముగ 1120-1190 అగును.

కృతులు

మల్లికార్జునపండితుడు “శివతత్త్వసార పద్యగద్యసమితి” రచించి ట్లు పాలకుజి సిోమనాథుని అనుభవసారమునందు కలదు (7వ.) “శివతత్త్వ సార మ్” శివకృతి” అని పండితారాధ్య చరిత్రమునందు కలదు (పుట 181 డి ప్ర.) అంతేకాదు మ్ల కార్జున పండితుడు “పంచదారు నుతిండుఁ బంచగద్యముల” అని కూడ అచట కలదు పద్యకృతియైన శివతత్త్వసారము లభించినది కాని అసమ గ్రము మూడ. గద్యమును కలవు శివభక్తులు “శతకంబు శివతత్త్వసారంబు డీప కళిక మహానాటకము, నుదాహరణములు” మొదలైనవి చదువువారనియును పండితారాధ్య చరిత్రమునందు కలదు (పుట 492-3 ప ప్ర) శతకపద్యమొకడు లాశ్మణికోదాహరణము కలదు ఉదాహరణములు పాలకుజి సిోమనాథునివే ఉప లక్ష్యములయినవి డీపకళికాదలు ఎవరి రచనలో తెలియదు పండితారాధ్యచరిత్రము నందు ప్రసక్తమైన గ్రంథములెల్ల మల్లికార్జున పండితుని రచనలు కావు. హరశీల, మహిమ్నుస్తవము, వలసాణము, అనామయము మొదలైనవి మల్లికార్జునపండితుని కంటే పూర్వకాలికములైన సంస్కృత కృతులు తుమ్మెదపదములు, ప్రభాత పదములు మొదలైనవి తెలుగు దేశిపదకవిత్యము ఉపలబ్ధమైనంతవఱకు శివతత్త్వ సారము, శ్రీగీడు మల్లికార్జునశతకము, శ్రీమఃగద్య, లింగోద్భవగద్య, అశ్వరాంక గద్య లేక మల్లికేశ్వరగద్య మల్లికార్జున పండితుని ప్రసిద్ధ కృతులు గద్యలు సంస్కృతకృతులు సార, శతకములు తెలుగు కృతులు

పండితారాధ్యచరిత్రములోని స్తుతిశ్లోకపంచకము, పర్వతాష్టకము, శివశరణ స్తుతి, మల్లికార్జున పండితుని రచనలని ఒక అభిప్రాయము కలదు.²⁷ ధవార్ధ్వరప, గణాదంబరము శివతత్త్వసారములోనివని చిత్రాక అభిప్రాయము కలదు²⁸ ఇట్లు బసవస్మృతిద్విపదులును మల్లికార్జునపండితుని గీతము లనవచ్చును. కాని స్థూరములు కావు. ఉహమాశ్రయకణ్యములు భీమేశగద్య దవారామభీమేశ్వర పురోహిత శ్రేణిని పుట్టించిన మల్లికార్జున పండితుని గద్య కావచ్చును

శివతత్త్వసారము

శివతత్త్వసారము 489 పద్యముల గ్రంథము లభించినది. అది కన్నడము లోనిది అనువదించబడినది. అది కూడ అసమగ్రముగనే లభించినది. తెలుగు గ్రంథములోని 281-472 వఱకు 181 పద్యములు, 728 నుండి 740 వఱకు

12 పద్యములు మొత్తము $181+12=203$ పద్యములు, కన్నడ గ్రంథమునందు కలవు ²⁹ వ.జాక మూడు పద్యములు కలవు అవిగాక గణపవరపు వెంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరమునందు ఒక పద్యము కలదు మొత్తము $489+12+9+1=505$ పద్యములు లభించినవి. అందు 728-740 పద్యములు కలవు. కాఁబట్టి శివతత్త్వసారము అష్టశతి లేక సాహస్రి కావచ్చును. రచనాకాలము 1160 ప్రాంతము కావచ్చును.

శివతత్త్వ సారములోని పద్యములన్నియును కందపద్యములు. పద్యాంతము లందు శివా, సర్వానందా, మహేశా, చంద్రా, అజ్ఞా, మునీంద్రవరేణ్యా, కరుణాంబు సిద్ధి, సమస్తకామాతీతా, హరా, విష్ణవరేణ్యా, పరమానందా, నిత్యానందా, రాజా భరణా, చంద్రాభరణా, ఈశానా, అతి లోకశివా, సర్వజ్ఞా, ఉరగాభరణా, కపర్దీ, జితసంసారా, బ్రహ్మలోకసేవితచరణా, పురసంహారా, దురతారాతీ, తత్త్వాతీతా, అంబా రమణా అను సంబుద్ధులు కలవు సంబుద్ధులు లేని పద్యములును కలవు. సంబుద్ధి వైవిధ్యము, సంబుద్ధిరాహిత్యము తెలుగు శతకమునకు లక్షణము కాదు. అంతేకాదు శతకలక్షణమైన ఆత్మనివేదనమును శివతత్త్వసారమునందు సార్వత్రికముగ లేదు. సంఖ్యా నియమము లేదు. కాఁబట్టి శివతత్త్వసారము శతకము కాదు. శతక సముచ్చయమును కాదు. అష్టశతియో సాహస్రియో మాత్రమే అగును.

శివతత్త్వసారము తత్త్వశాస్త్రగ్రంథము. అయినను శివకవులకు ఆదర్శ గ్రంథము. అంతేకాదు. శివతత్త్వసారములోని కందపద్యములు కొన్ని పండితా రాధ్యవర్ణితమునందు ద్విపదలయినవి

“ఒండేమి మల్లికాయన

పండితుడన నుం కంటె బ్రదులులలో నె

న్నండొకొ నీ యాజ్ఞోన్నతి

నుండంగఁ గాంతునని కోరుచుండదు చంద్రా”

887 ప.

“ఊర్జిత ప్రమథాత్మ యొండేమి మల్లి

కాయన పండితుఁ డసంగ నివోహ

నుండుట కంటె నెన్నండకో ప్రమథ

మండలిలో భవస్మహదాజ్ఞఁ జేసి

యుండంగఁ గాంతునకోయని కోరు

చుండుదు నన్నట్లు లునుపఁగదయ్య”

544 పు. ప. ప్ర.

పండితారాధ్య చక్రతమఃలోని ద్విపదలందు సంస్కృతోట్టంకనముల సంఘటనమునకు శివతత్త్వసారములోని కంద పద్యములందలి సంస్కృతోట్టంకనముల సంఘటనమే ఒకపడి.

“వాదేమి ‘యనంతా వై
వేదా’ యను చేదములు వివిధవివరములన్ ” 4ప.

“వసుమతిః జిత్రమ జితచి
త్తసంభవా ‘నకర్మణా న తపసా న జపై
ర్న సహాధిభి’ రవ్యయ సి
యసదృశభక్తికినిఁ బ్రియుఁ డవగు దీశానాః” 111ప.

“వినరె శ్రౌతస్మార్తవిధులు శోధించి
ననిచి ‘ధ్యానా దర్శనాద్ధారణాద
పి’ యనంగ విష్ణుప్రభృతిసురక మునులు” 49పు. దీ ప్ర.

“గర్భోపనిషది వ్యక్తంబగు సూక్త
ముల ‘యది యోఽన్యః ప్రమంఛ్యామి’ యనంగ
నిల ‘దంప్రపద్యే మహేశ్వర మ్మనఃగ” 50పు దీ. ప్ర.

శివకవులకు శివతత్త్వసారము కాణాచి. అందువలన శాస్త్రుగ్రంథమైనను శివతత్త్వసారమునకు సాహిత్య రంగమునందు స్థానము కలదు.

శివతత్త్వసారము శ్రీకారాదిగ కలదు. అవతారిక లేదు అవతారికాప్రాయముగ ఆత్మనివేదనము కలదు అందు మూడు షష్ఠ్యంత పద్యములు కలవు అవి మఱి అంకిత చిహ్నములు కావు జయశంసన పూర్వకములు శివాశంసనపూర్వకములును

జయమగు వేదంబులకును
జయమగుఁ బంచాక్షరికిని జయమగు నిటల
శ్రయమగు భసితంబునకును
జయమగు మాహేశ్వరులకు సంతతము శివాః 18ప.
శివమగు ధాత్మకస్యపులకు
శివమగు గోబ్రాహ్మణులకు శివమగు మఱియున్
శివానందాచిరహితులకు
భువనత్రయజనుల కెల్లఁ బుణ్యంబు హరాః 20ప.

ఇవి వ్యవస్థాంతములే. వేదములకు, శివసంహితలకు (19వ) రాజులకు, ప్రజలకు వచ్చించు పద్యములేవి కృతిభర్తలకు మాత్రమే పరిమితమైన వ్యవస్థాంత పద్యములకు ఆద్యప్రకృతులు.

ఆగమోక్త ప్రకారమైన పశుపాశపతిజ్ఞానము, శాంభవ దీక్షా స్వరూపము; అణువత్తుమున్నూ వరులోని వేదభక్తుల కథలు, పీఠశైవమతమునకు విశిష్టమైన పీఠ భక్తి, శివాదిక్యము, వేదభక్త్యాధిక్యము, అన్యమతభండనము, వర్ణ విచక్షణా రాహిత్యము మొదలైన అనేక విశేషములు శివతత్త్వసారమునందు కలవు.

1 పశుపాశపతిజ్ఞానము : పది పద్యములందు కలదు (21-30) జీవులు పశువులు జీవితము పాశము పశువులకు, పాశములకు పతి శివుడు శివునికి శరణా గతుడైన భవబంధపాశములు తెగును. ఇది పశుపాశపతిజ్ఞానమునకు ప్రాతిపదిక.

“పశువులంటి జీవరాసులు

పశుపాశంబులకు నీవ పతివంటి శివ! నీ

వ శరణ్యమనం బగుదు

ర్యశభవపాశములు తెగకవచ్చునె యెందున్.”

28వ.

2. శాంభవ దీక్షా స్వరూపము : గురుముఖతః దీక్షాస్వీకారము చేసి, భూతి రుద్రావలంకారణమున, పంచాక్షరీ మంత్ర పారాయణమున లింగార్చనము చేయుట శాంభ దీక్ష గురువులేని సహజభక్తులకు శివుడే గురువు

“భవి జన్మాంతర సంస్కార

రవశంబున సహజభక్తి రతి పుట్టి శివున్

ద్రువమగఁ జూపించు మహా

ర్షవునకు నీశ్వరుడఁ గురువు శాంభవదీక్షన్”

227వ.

3 వేదభక్తుల కథలు : శివతత్త్వసారమునందు నలుబదియేనివి ది పద్యము లందు కలవు. (389-448) అందు తెలుగు శివభక్తుల కథలు, కన్నడశివభక్తుల కథలు, సంస్కృత వేదభక్తుల కథలు మాత్రమే గాక, అణువత్తుమున్నూ వరులోని చిలుకొండనంటి, ఒడయపిళ్ళ, ఒడయనంటి, అంబన (?) కన్నప్ప, ఇణుదత్తుడు కథలు కలవు శివతత్త్వసారములోని శివభక్తులందఱును సాహసోపేతులు, సాహస కృత్యసంభవతులు.

“తన కొడుకుఁ దునిమి వంటక

మొనరఁగ గావించి నీకు నొప్ప వివేదిం

చిన దాన హెచ్చి ముక్తికిఁ

చొనరఁగఁ జిజుతొండనంబు పోవఁడె యద్రాః”

400ప.

4. పీఠభక్తి శివలింగము స్థావరలింగము శివుడు, గురువు, శివభక్తుడు
జంగమలింగమలు గురులింగజంగమారాధనము పీఠభక్తి గుర్తు.

“జంగమలింగంబగు భ

క్తుం గని పూజింపఁడెనిఁ గోటి విధములన్

రింగార్చన చేసిస వృధ

జంగమ ముత్తమముగాఁగ స్థావరమునకున్.”

159ప.

5 శివాధిక్యము : బ్రహ్మార్తులందు శివుడే శివుడు. బ్రహ్మవిష్ణులు శివ భక్తులు సృష్టిస్థితియందులకు కర్త శివుడే శివుని మహత్త్వము బ్రహ్మ విష్ణులకు తెలియదు ఇది శివుడు పరమదైవమును వీరశైవమతము.

“చేదాద్రుష్టాదశచ

ద్యాది మహాకర్త నీ మహత్త్వము చొగడన్

శ్రీదయితా వల్లభ వా

జీదయితా వల్లభులును నేరయ యద్రాః

97ప.

6. శివభక్తాధిక్యము : ఇతర భక్తులకంటె శివభక్తుడే అధికుడు.

“ఒక వైష్ణవుఁ దొక మీమాం

సకుఁ దొక బౌద్ధుండు నొక్క జైనుఁడు ద్విపురాం

తకు భక్తు న్దల సొసా

షేక దృష్టాంత ప్రసిద్ధిఁ గీర్తనఁ గనిరే”

242ప.

7. అన్యతమత ఖండనము : అద్వైత మతఖండనము ముప్పదియాలు పద్యములందు కలదు (31-86) అందు జీవాత్మ పరమాత్మం అద్వైతము, జగ. స్మిత్వావాదము ఇర్ధరీభూతమైనది

“అద్వైతమ్ము పురాతన

విద్యన్మునివరుల కెల్ల విద్విష్టము సా

తాద్యైరోక్తము గామిని

నద్విద్విష్టైతులకు నసహ్యంబు శివా”

58ప.

అద్వైత సిద్ధాంతము పూర్వ విద్వాంసులకు సమ్మతము కాదని, అది సాహిత్యోద్యోగము కాదని ఖండించుట మాత్రమేగాక, సద్విద్వాంసులైన ద్వైతులకు సమ్మతము కాదని స్పష్టము అద్వైతులు “మిథ్యావిచ్చేదనవేదశాస్త్రవిప్లవవాదులు” అని కూడ కలదు (55వ)

మల్లికార్జున పండితుడు మహాపండితుడు మహాపీఠవ్రతుడు. ఆవైదికమనిన పీఠవ్రతుని సవైదికమని స్థాపించినట్లు, వెలనాటి చోడుని ఆస్థానముని [చందవోలు] శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసోదాహరణ పూర్వకముగా వేదకర్మకాల వేదాంత సాంఖ్యయోగ చార్వాక పాంచరాత్ర బౌద్ధజైనవాదములను ఖండించి, శివుడు పరమదైవమును పీఠవ్రతుని ప్రతిష్ఠాపించినట్లు పండితారాధ్యచరిత్రము నందు కలదు [వాద ప్రకరణము] ఆ యా మతఖండన మండనములును శివతత్త్వ సారమునకు విషయములగును అనుపరిబంధమైన మూడు లేక అయిదు వందల పద్యములందు బౌద్ధ జైన వైష్ణవ బ్రాహ్మణ నాస్తికాది మతముల ఖండనములును ఉండుట సంభవము

8 వర్ణవిచక్షణారూపితము : “భక్తి మీది వలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బొత్తుఁ బాయంగ లేను నే బసవలింగ” అని మల్లికార్జునపండితుడు అన్నట్లు చెప్పుట వరిపాటి. అది సీసపాదము. ఆకరము మృగ్యము బ్రాహ్మ్యమునందు వర్ణ వ్యవస్థ కలదు. కాని వర్ణ సంరక్షణముగాని వర్ణవిచక్షణముగాని శివతత్త్వసారము నందు లేదు అంతేకాదు. శివసంస్కార విహీనుడు అంత్యజునకు అంత్యజుడని, శివసంస్కారనియుక్తుడు అగ్రజునకు అగ్రజుడని కలదు

“శివసంస్కారవిహీనుం

దపు మానవుఁ డంత్యజునకు సంత్యజుఁ డరయన్

శివసంస్కారనియుక్తుం

దపు మానవుఁ డగ్రజునకు సగ్రజుఁ డరయన్.”

470వ.

ఇందుకు నిదర్శనముగ చెన్నడు [472వ] కాటకోటడు [481వ] అను భక్తులు ముక్తులైన కథలు శివతత్త్వసారమునందు కలవు.

మల్లికార్జునపండితుడు శివయోగి అని పండితారాధ్యచరిత్రమునందు కలదు. [185వ డి. ప్ర] శివయోగ స్వరూపమును శివతత్త్వసారమునందు కలదు.

“నిన్నెఱుగుచు దన్నెఱుగని
యన్నఁడు శివయోగమగుఁ డనఁబడఁ [దెవుడున్]
నిన్నునుఁ దన్ను నెఱింగెడి
యన్నఁడు శివయోగమగుఁ డనఁబడును శివా”

289వ.

ఇందు అన్నఁడు అసగా అట్టి³¹వాడనియే అర్థము.

శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము

మల్లికార్జునపండితుడు శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము రచించినట్లు ప్రసిద్ధము. “ఆరాధ్యదేవర మల్లికార్జున శతకము”లోని దని ఒక పద్యము లక్షణ గ్రంథము లలో నుదాహృతమైనదని ఒక అభిప్రాయము కలదు.³² అదే పద్యము గణపవరపు వేంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరమునందు సమానలక్షుప్రసాసమునకు లక్ష్యముగ ఇట్లు కలదు.

“ఈ ప్రసాసమునకే మల్లికార్జునుఁడు
లోకములెల్ల నీ తనువుతోనివ యందు రదంత గల్గవో
నాకపపద్మసంభవ జనార్దనులాదిగ నెల్లవారలున్
నీ కొలఁ దింత మాత్రమన నేరక మ్రొక్కఁ దొడంగిరన్న ని
న్నై క్రియ నే నుతించుఁ బరమేశ్వర శ్రీగిరిమల్లికార్జునా.”

శివతత్త్వసారములోని పద్యమును “పండితాచార్యులు” పేర ఉదహరించిన గణపవరపు వేంకటకవి శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతక పద్యమును “మల్లికార్జునుఁడు” పేర ఉదాహరించుట శంకనీయము కాదు. మల్లికార్జున పండితుడు దక్షారామభీమేశ్వరపురోహితశిష్యుని పుత్రుడైనను శ్రీగిరిమల్లికార్జురదేవుని వరప్రసాదుడు. అంతేకాదు శతకపద్యములోని భావము శివతత్త్వసారములోని పద్యమునందు కలదు

“హరినరసింహ భవులాదిగఁ
బరమమునీంద్రులకు నెఱుగఁ దరమగు నీ ని
ర్వరభూరిమహిమ ఎఁగడఁగ
నరు లెంతదవా రనాధనాథః మహేశాః”

రిప.

కాబట్టి లాక్షణికోదాహరణరక్షితమైన శ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము మల్లికార్జున పండితకృతమే. అమూల్యమైన లాక్షణికోదాహృతపద్యమిది ప్రప్రథమంధ్ర శతకమునకు చిహ్నపతాక.

శ్రీముఖదర్శనగద్య

శ్రీముఖగద్య అని వ్యవహారప్రసిద్ధమైన గద్య శ్రీముఖదర్శనగద్య ఆద్యం తమురివి.³³ “ఆది —

శ్లో. త్రైలోక్యస్య భవానేవ నిగ్రహాసుగ్రహషమః,
శ్రీ విశ్వేశ్వర నాం హేహి మాహేశ్వరః నిరీశ్వరః ।
జయజయ చంద్ర, వీరభద్ర, విరించపంచమ శిరః ఖండన,
యజ్ఞపురుష శిరఃఖండనః—

అంతము :

మల్లజాపియ, బిల్లాజాపియ, కుమ్మరిగుండయ్య ప్రియ, అఖిం
భవన భక్తజనప్రియ, దేవాః సురపతిప్రముఖ సింహ ప్రార్థిత ప్రథన
పరమేశ్వర, దేవా నమస్తే నమస్తే నమః
శ్రీమాన్ మాహేశ్వర శ్విష్టో మల్లికార్జున పండితః
శ్రీముఖదర్శన గద్యం హృద్యం గ్రహితవామ్ (?)”

ఇది సంస్కృత భాషా సంగ్రధనము. ఆద్యంత శ్లోకములు తన్నిదర్శనము. గద్యశబ్దమును సూచకము. సంస్కృతమునందు గద్యశబ్దమునకు సమానార్థకముగ వచన శబ్దము లేదు. మల్లికార్జున పండితుని సుమారు శతాబ్ది పూర్వము, రామానుజాచార్యుల గద్యరచయము కందు అది వైష్ణవగద్యము ఇది శైవగద్యము.

లింగోద్భవదేవుని గద్య

లింగోద్భవ గద్య³⁴ అని వ్యవహారప్రసిద్ధమైన గద్య లింగోద్భవదేవుని గద్య. వెలనాటి చోడుల రాజధాని చందవోలులోని శివుడు లింగోద్భవ దేవుడు. మల్లికార్జున పండితుడు చందవోలులో విడిది చేసినపుడు లింగోద్భవదేవునిపై చెప్పిన గద్యము కావచ్చును గద్యశబ్దమునుబట్టి సంస్కృతభాషాసంగ్రధనమే అగును.

అక్షరాంకగద్య లేక మల్లికేశ్వరగద్య

ఇది ఆద్యంతములు రెకుండ ముద్రితము³⁵ ఇందు అక్షరానుక్రమణికను సంబంధాలు కలవు అఖిలలోకాధార, ఆనందరసపూర, ఇనచంద్రశిఖినేత్ర - ఇత్యాది. అందువలన అక్షరాంకగద్య అను పేరు. గద్యాంతమునందు “అక్షరాంక స్తోత్ర”

అని కలదు శ్రీ పర్వతలింగ స్తోత్రము కావున మల్లికేశ్వరగద్య. అకారాదివకారాది సంబద్ధుల మధ్య,

“ప్రమదాయ చుద్రాయ భప్తప్రదాయ :

నిమలాయ నిత్యాయ విశ్వస్తుతాయ :

అని, తుదిని శ్రీ పర్వతలింగ సమస్తే సమస్తే నమః” అని కలదు. ఇది కూడ సంస్కృతభాషారచనయే.

మల్లికార్జునపండితుడు అమరావతికి వెళ్ళినప్పుడు అమరేశ్వరాష్టకము చెప్పి నట్లు పండితారాధ్య చరిత్రమునందు కలదు అనుపలబ్ధము.

మల్లికార్జున పండితుడు కన్నడమనందు వచనగతు గణసహస్రనామము, ఇష్టలింగస్తోత్రము బసవగీత రచించినట్లు కలదు.³⁶ ఇష్టలింగస్తోత్రము ఉపలబ్ధము కాలేదు. కన్నడ శివతత్త్వసారమునందు తెలుగు శివతత్త్వసారములోని,

“ఓండేమి మల్లికార్జున

పండితుడన నుండుకంటెఁ బ్రమధులలో నె

న్నందొక్కొ నీ యాత్మోన్నతి

నుండఁగఁ గాంతునని కోరుచుండుదు చుద్రాః”

౪87వ.

అను పద్యము అట్లే కలదు అందువలన కన్నడ శివతత్త్వసారమును మల్లికార్జున పండితుని కృతి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁷ కన్నడకృతులు రచించిన మల్లికార్జున పండితుడు స్వయము శివతత్త్వసారమును కన్నడించుట అసంభవము కాదు కాని శివతత్త్వసారమును ఎవరు కన్నడించినను “ఓండేమి” అను పద్యము అట్లే యుండును. కాఁబట్టి కన్నడ శివతత్త్వసారము మల్లికార్జున పండితుని కృతి అనుటకది నిర్ధారక సాధనము కాదు.

మల్లికార్జున పండితుని అనుభవసారములో మూడు పద్యములందు మూడ రించిన, [7-9], వృత్తాధిప శతకములో ఒక పద్యమునందు ప్రశంసించిన, సహస్రగణమాలికయందు పేర్కొన్న, ప్రత్యేకము ద్విపద కావ్యము రచించిన పాలకుఁడైన సోమనాథుని పండితారాధ్యోదాహరణమునకు పీఠికా ప్రయముగ రెండు శ్లోకములు, రెండు పద్యములు కలవు అందు,

“అద్వైతోద్ధతకుంభికుంభదళనోద్భవోద్రవ పంచాననో

గర్వోదంచితపాంచరాత్రనిఱడప్రాచీయ చంద్రుత్థిః

పాషండాబ్జమహాగజో విజయతే బౌద్ధాద్రిహారాశనిః
 శ్రీ మత్పండితమల్లికార్జునగురు ద్విద్యత్పథా పూజితః” ౧.
 “శ్రీమద్వైవరహావరున్ విసమితశ్రీ చెన్నమల్లేశ్వరున్
 ధీమంతున్ విగమాగమశ్రుతిమతోద్గీర్ణార్థవేత్తన్ బద
 స్తోమస్తున్ బ్ర భునూర్ద్వనేత్రుడగు నాఛ్యున్ ద్యున్[?] బండితారాధ్యు
 లన్

గామింతున్ నుతియింతుఁ గొల్తుఁ దలఁతున్ గాఝార్దనంసిద్ధికిన్ ” ౪.

అను శ్లోకపద్యములందు ఆర్ద్రైత మతవిదళనము, వైష్ణవమత నిర్మూలనము, బౌద్ధమత విధ్వంసనము, పాషండమతఖండనము, విగమాగమశ్రుతివేత్తత్వము, ఈర్ష్యనేత్రలాభము కలవు. అవి మల్లికార్జున పండితుని వీరశైవమతోద్యమవిజయ పతాకాలు

పాలకుఁజీకి సోమనాథుడు

ఇటు మల్లికార్జున పండితునికి, అటు బసవేశ్వరునికి ఆనుయాయు పాలకుఁజీకి సోమనాథుడు. జన్మస్థలము పాలకుఁజీకి ఇప్పటి పాలకుల్లి అచటి దైవము సోమేశ్వరుని పేరే అతని పేరు తల్లి గ్రామాదేవి తండ్రి విష్ణురామిదేవుడు దీక్షా గురువు గురులింగము కవితా గురువు కరస్థలి విశ్వనాథయ్య. మఱొక గురువు కట్టకూరి పోతేదేవర

కాలము

బసవపురాణమునందు పాలకుఁజీకి సోమనాథుని గోష్ఠిలోని కరస్థలిసోమ నాథయ్య “పండితారాధ్యకృపాసముద్రతుడు” అని కలదు [55వం. 1ఆ.] కృపా సముద్రతుడన శైవమత దీక్షాస్వీకారము చేసిన శిష్యుడు పండితారాధ్యుడన మల్లి కార్జున పండితుడు. పండితుని పుత్రుడు, పౌత్రులు పండితారాధ్య శబ్దవాద్యులైనను, వారిని పండితారాధ్యులని పాలకుఁజీకి సోమనాథుడు పేర్కొనలేదు. అంతేకాదు. మల్లికార్జునపండితుని అనంతరము కేదారయ్యకు లోకారాధ్యపట్టము కట్టిన దోనయ్యను “పండితారాధ్యహస్తాగ్రజుండు” అనియే పేర్కొనెను. కృపాసముద్ర తుడు వలె హస్తాగ్రజుండును శైవమత దీక్షా స్వీకారము చేసిన శిష్యుడు దోనయ్య మల్లికార్జున పండితుని శిష్యుడు పాలకుఁజీకి సోమనాథుడు పారాయణము చేసిన పండితారాధ్యపదబంధము మల్లికార్జునపండితునిదే. కాబట్టి కరస్థలి సోమనాథయ్య

మల్లికార్జునపండితుని శిష్యుడే కావలయును. అతడు, పాలకులని సోమనాథుడు సమకాలికులు సమకాలికులనగా సమవయస్కులని అర్థముకాదు సమ-యస్కులు కావచ్చును. కాకపోవచ్చును. కరస్థలి సోమనాథయ్యకు పాలకులని సోమనాథుడు యువసమకాలికుడు కావచ్చును. మల్లికార్జునపండితుని కరస్థలి సోమనాథయ్య కూడ యువసమకాలికుడు కావచ్చును.

పండితారాధ్యచరిత్రమునందు పాలకునికి సోమనాథుడు చెప్పిన వేమనారాధ్యుల “మనుమశిష్యుడు” అని కలదు [పుటలు 13-14 డిప్ర] చెలిదేవ వెమనారాధ్యుడు మల్లికార్జునపండితుని సందర్శించినట్లును కలదు [పుటలు 162-163 డిప్ర] అంతేకాదు చెలిదేవ వేమనారాధ్యుడు “బసవ పాదాంభోజ బాజనస్సాంతుడు” అని కూడ కలదు. [పుట 490. పు.ప్ర] కాబట్టి చెలిదేవ వేమనారాధ్యుడు, మల్లికార్జునపండితుడు, బసవేశ్వరుడు సమకాలికులు కావలయును. పురాతనభక్త కోటిలో చేరిపోయిన చెలిదేవ వేమనారాధ్యుని బసవేశ్వర, మల్లికార్జున పండితులు యువసమకాలికులు కావచ్చును. మల్లికార్జునపండితుని కాలము స్థూలముగ 1120-1190 అని పూర్వోక్తము కాబట్టి చెలిదేవవేమనారాధ్యుని కాలము స్థూలముగ 1100-1180 కావచ్చును. అతని మనుమని కాలము స్థూలముగ 1160-1240 అగును. మనుమశిష్యుని అనగా పాలకునికి సోమనాథుని కాలము స్థూలముగ 1190-1270 అగును. మల్లికార్జునపండితుని శిష్యుడైన కరస్థలి సోమనాథయ్య కాలము స్థూలముగ 1170-1250 అగును. అయిన బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములలోని అంశములు సుసంగతములగును.

కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తి “పండితారాధ్యుల కొడుకులకు” గ్రామదానము చేసినట్లు శాసనముకలదు.³⁸ గణపతిదేవచక్రవర్తిరాజ్యకాలము 1198-1262. మల్లికార్జునపండితుని కాలము 1120-1197 కావున, అతని కొడుకు కేదారయ్య కాలము స్థూలముగ 1150-1230 అగును. అయిన గణపతిదేవచక్రవర్తికేదారయ్యకు గ్రామదానము చేయుటకు అనుచుండు. మల్లికార్జునపండితుని కొడుకే గాని కొడుకులున్నట్లు పండితారాధ్యచరిత్రమునందు లేదు కాబట్టి శాసనములోని బహువచనము గౌరవపాదకము.

1296 వ సంవత్సరము నాటి మఱొకశాసనమునందు “నిలువుగన్నలు దార్చిన పండితారాధ్యుల మనుషులు శ్రీగిరిగారికి” అని కలదు³⁹ మల్లికార్జునపండితు

నిత మనుమడండ్రుడు, భీమనపండితయ్య, మహాదేవయ్య, చెన్నవిభుడు అను మనుమరే గాని, శ్రీగిరి అను మనుమడు ఉన్నట్లు పండితారాధ్యచరిత్రమునందు లేదు (580 పు ప ప్ర) కాబట్టి శ్రీగిరి మనుమనుమడు కావలయును. మనుమను మని మనుమడనుట కలదు⁴⁰ మల్లికార్జునపండితుని కాలము 1120-1197, కేదారయ్య కాలము 1150-1230 కావున మనుమపండితుని కాలము 1180-1260, భీమనపండితయ్య కాలము 1185-1265, మహాదేవయ్యకాలము 1190-1270, చెన్నవిభుని కాలము 1195-1275 అగును శ్రీగిరికాలమునూలముగ 1225-1305 కావచ్చును అయిన 1296 నాది శాసన ప్రసక్తి సంవదించును

పండితారాధ్యచరిత్రమునందు మల్లికార్జునపండితుని మనుమల పేరులే కాని, మనుమనుమల పేరులు లేవు “ఆత్మసంకాసతనయపరంపరోత్తరపరంపరలుఁ బరిభిత్తుచుపరంపర దేజరిల్లు” అనియే కలదు. (పుట 551. ప ప్ర.) అనగా మల్లికార్జునపండితుని మనుమనుమల, ముఖ్యముగ శ్రీగిరి వైభవము పాలకుఁటికి సోమనాథునికి తెలియదని అవగాహనమగును. కాబట్టి పాలకుఁటికి సోమనాథుని కాలము 1296 కంటె పూర్వము కావలయును.

బసవపురాణమునందు పాలకుఁటికి సోమనాథుని గోష్ఠిలో మఱొక నలుగురు కలరు. 1. మల్లినాథుడు 2. రెంటాల మల్లినాథుడు 3. దోచమాంబ 4. గోడగి త్రిపురారి. వీరిలో రెంటాల మల్లినాథుడు ఆదివెదాంతసిద్ధాంతపురాణవెదశాస్త్రాగమ విహితమార్గముల ఇంగూర్చునలు సేయుచు, గ్రామసీమాలంఘనవ్రతుడయి, కుమారాద్రిపై తూర్పుదెసను సోపానములు కట్టించిన మహాభక్తుడు. దోచమాంబ ప్రతిదినమును అయిదు కరవీరపుష్పములు హరుచితి అర్పించుచు, ఒకనాడు ఒక పువ్వు తక్కువై తన నేత్రకమలమును హరుచితి అర్పించి, భవునిచే మఱల కన్ను పడనిస మహామూర్ఖురాలు అంటయదేవుని నీలగంగవరశాసనమునందు మొల్లకల్లూరి గ్రామమునకు ప్రతిగ్రహిత రెండేవుల మల్లినాథుడు కలదు. శాసనానంత రకు ప్రసిద్ధురాలైన “దోచయాఖ్య” నేత్రమును పెకలించి శివపూజ చేసినట్లు, కుమారాద్రిపై పూర్వద్వారమున పురారి పురోభాగమున సోపానమార్గమును కట్టించి నట్లు కలదు రెండేవుల మల్లినాథుడే రెంటాల మల్లినాథుడని, రెండేవుల శబ్దమే క్రమముగా రెండేల, రెండేల, రెందాల, రెంటాల అని విపరిణతమైనదని, “దోచయాఖ్య దోచమాంబ అని, శాసనకాలము పాలకుఁటికి సోమనాథుని కాలమని ఒక అప్రేరాయము కలదు.⁴¹” దోచయాఖ్య దోచమాంబ అగును. కాని రెండేవుల

మల్లినాధుడు రెంటాల మల్లినాధుడు కాఁజాలడు. కారణము రెండ్రేవులశబ్దము రెంటాల శబ్దముగ విపరీణామము చెందుట భాషాశాస్త్రమునకు విరుద్ధము. అంతే కాదు. ఏకకాలమునందు రెండు రూపము లుండుట⁴², ఏకవ్యక్తి రెండ, ఇంది పేరు లుండుట కూడ విపరీతము. రెండ్రేవుల ఒక ఇందిపేరు, రెంటాల మఱొక ఇందిపేరు వాడ+రేవు=వాడ్రేవు, పుట్ట+రేవు=పుట్ట్రేవు వలె రెండు+రేవులు=రెండ్రేవులు అగును అపే వ్యవహారరూపములు. రెంటాల వలె గంటాల అను ఇందిపేరు కలదు గంటము పట్టిన వారు గంటాలవారు, రెంటము కట్టిన వారు రెంటాలవారు అగుదురు. రెంటమున ఇంటినేతబట్టి దావళి అను మడిబట్టి రెండ్రేవుల మల్లినాధుడు ప్రతిగ్రహీత రెంటాల మల్లినాధుడు సోపాననిర్మాత సేత్రకమల సమర్పణము తోపాటు సోపాననిర్మాణధర్మకార్యమును శాసనానంతరము దోచయాభ్యాపరముగ కలదు నీలగంగవరశాసనమునందు దానవిషయము, దాతృవిషయము ప్రతిగ్రహీతృవిషయము, శాసనకాలవిషయము, శాసనకావ్యకర్తృవిషయమునకు ముందు శ్లోకములందు కలదు (1-51పం.) శాసనకావ్యకర్తృవిషయముతో శాసనము సంపూర్ణము. అనంతరము గ్రామదానవిషయము మఱిల తెనుగువచనము నందుకలదు (52-80పం.) తదనంతరము దోచయాభ్యాగుణింది శ్లోకము (81-86పం) శ్లోకము సమగ్రమైనను భావము అసమగ్రము అంతేకాదు. శాసనముతో అన్వితము కాదు. ఉపరి రెంటాల మల్లినాధుని సోపాననిర్మాణము దోచయాభ్యాపరమైనది ఆమె దోచవాంబ అగును. దోచవాంబ సేత్రకమలసమర్పణమహిమను రెంటాల మల్లినాధుని సోపాననిర్మాణధర్మకార్యము లోకవ్యవహారమున, కాలక్రమమున ఆమె పరము కావచ్చును. అది నీలగంగవరశాసనమునందు అగమప్రాయము గానే కలదు కాబట్టి రెంటాల మల్లినాధుడు, దోచవాంబ, హలకుటికి సోమనాధుడు శాసనకాలమునకు పూర్వులు కావలయును శాసనకాలము 1290వ సంవత్సరము. ఇది పాలకుటికి సోమనాధుని కాలము స్థూలముగ 1190-1270 అను పయి నిర్ణయమునకు అనుకూలము.

పిడువర్తి సోమన పద్య బసవపురాణమునందు కల విషయము లివి :

- i) శివభక్తులు ఓయగల్లులో స్వయంభూ దేవాలయమునందు బసవపురాణమును వినుచుండగా 'హరునిఁ గొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటె పచ్చి' ప్రశ్నించుట వగైరా.

- ii) పాలకుడికి సోమనాథుడు ఓరుగల్లు వచ్చి, ఇందులూరి అన్నయ మంత్రి చేత చెప్పించి పిడుపర్తి శివరాత్రి కొప్పయ్యకు దోపిడీపురమును అగ్రహారముగా ఇప్పించుట
- iii) ప్రతాపు దిచ్చిన దోపి షురాగ్రహారము “నడుమ నంకిరి వడిన” పిడు పర్తి పెదసోమయ్య ప్రాధరాయల చేత మజల పడయుట.
- iv) పాలకుడికి సోమనాథుడు “కాలత్రయ వెదిగావున” పిడుపర్తి కొప్పయ్య ప్రభృతి శిష్యులకు “ఈ దేశం మింకఁ దురుమ్మలచే నాకాంతంబు గాఁగల” దని చెప్పుట.

పయి దోకి పురాగ్రహార విషయము పరమ సత్యమైన, రెండు శాసనము లుండును. ఒకటి ప్రతాపుని దోకిపురాగ్రహారదానశాసనము మఱొకటి ప్రౌఢరాయల దోకి పురాగ్రహార పునరుద్ధార శాసనము ఒక్క శాసనమును ఉపలబ్ధము కాలేదు. అయినను పాలకుడికి సోమనాథుడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలము వాడని, రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలము వాడని వాదోపవాదములు వెలసిసవి పద్యబసవ పురాణములోని విషయములు సమకాలికసమాచారములు కావు. సమీపకాలిక సమాచారములును కావు. అర్వాచీనకాలికసమాచారములు విన్నది కన్నది విలసిల్లును ప్రత్యక్షరము పరమ ప్రమాణము కాదు ఇందు ప్రధానవ్యక్తి ఇందు లూరి అన్నయాచార్యుడు. అతడు రుద్రమదేవి అల్లుడు మంత్రికూడ అనంతరము ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి. సేనాధిపతి కూడ. అతడు ప్రతాపరుద్రుని చేత అగ్రహార మిప్పించుట కంటె రుద్రమదేవిచేత అగ్రహార మిప్పించుట తేలిక రుద్రమదేవి కాకతి గణపతి దేవచక్రవర్తి కూతురు. కుమారునిగ పెరిగెను పురుషుడుగనే పరి పాలించెను. ఆమె శాసనములందు రుద్రదేవుడు అని కలదు రుద్రమదేవి ఇచ్చిన దోపిడీపురశాసనమునందును రుద్రమదేవుడు అని ఉండును ప్రతాపరుద్రుని ప్రాముఖ్య మును బట్టి ఆ రుద్రమదేవుని ప్రతాపరుద్రదేవుడని అర్వాచీనులు భ్రమపడవచ్చును. అది పద్య బసవ పురాణమునందు అక్షరబద్ధమగును రుద్రమదేవి రాజ్యకాలము 1232-1291. పాలకుడికి సోమనాథుని కాలము 1190-1270. కాబట్టి దోకి పురాగ్రహారదాన కాలము 1265 ప్రాంతమగును. అయిన శివరాత్రి కొప్పయ్య కాలము 1240-1420 కావచ్చును. అతని మనుమడు పెదసోమయ్య కాలము 1320-1400 కావచ్చును. ప్రౌఢరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతి మొదటి దేవరాయలు అతని రాజ్యకాలము 1406-1422. అయినను 1381 నుండి యువ రాజుగ నిర్వహించిన రాచకార్యములు కలవు. అంతేకాదు 1385వ సంవత్సరమున

మొదటి దేవరాయల పేర శాసనము కలదు ⁴³ కాబట్టి దీనికి పురాగ్రహార పునరుద్ధార కాలము 1285 ప్రాంతముగను పెదసోమయ్య రెండవ కొడుకు దేవయ్య కాలము 1285-1445, అతని రెండవ కొడుకు బసవనకాలము 1410-1490, ఇతని పెద్దకొడుకు సోమన కాలము 1440-1520 కావచ్చును. అతడు శ్రీనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రము అనుసరించి బసవ పురాణమును పద్యకావ్యముగ రచించుట అనుకూలమే.

పాలకులకి సోమనాథుడు: కాలత్రయవేది అయిన, దేశము తురుష్కాశ్రాంత మగు ననెడి కాలజ్ఞానమునకు కాలనిర్బంధము లేదు ఏ కాలమునందైనను కాలజ్ఞానము కాలత్రయ వేదికి నిరాఘాటమే అంతేకాదు. అది దేశము తురుష్కాశ్రాంతము కాక పూర్వము పాలకునికి సోమనాథుని గ్రంథనము కాదు దేశము తురుష్కాశ్రాంతమైన తదుపరి ఒకాకాలమునకు పిదుపర్తి సోమన కథనము. విశ్వాసమునకు సంబంధించిన విషయము. చరిత్రకు సంబంధించిన అంశముకాదు

శివభక్తులు ఓరుగల్లులో స్వయం భూదేవాలయమునందు బసవపురాణమును చదువుచుండగా “హరుని గొల్వొ” చుద్రమదేవి “అచటికి వచ్చి” ప్రశ్నించుట వగైరా సంభవమే. ఆమె మహాశివభక్తురాలు. వచ్చినది చుద్రమదేవి అయినను వ్యవహారము చుద్రదేవుడే ప్రతాపరుద్రుడను భ్రమ ప్రాపణీయమే

ఏకామ్రనాథుని ప్రతాపరుద్ర చరిత్రమునందు పాలకునికి సోమనాథుడు ప్రతాపరుద్రుని కాలమున ఉన్నట్లు, ప్రతాపరుద్రుడు పాలకునికి సోమనాథునిని ఒక గ్రామమును అగ్రహారముగ ఇచ్చినట్లును కలదు ⁴⁴ అగ్రామము పేరుగొట్టి పరు అని కానె నర్వప్ప సిద్దేశ్వర చరిత్రమునందు కలదు ⁴⁵ కాని గొట్టిపరు దానశాసనమును కానరాదు అంతేకాదు ఈ రెండు గ్రంథములందును ప్రతాపరుద్రుని కాలమున మొల్ల ఉన్నట్లును కలదు కాని, శ్రీనాథుని స్తుతించిన, పోతనను అనుకరించిన మొల్ల ప్రతాపరుద్రుని కాలములోని కవయిత్రి కాదు. కాబట్టి పాలకునికి సోమనాథుడు ప్రతాపరుద్రుని కాలములోని కవియే కావలసిన అవశ్యకము లేదు సిద్దేశ్వర చరిత్రమునందు నరపతిరాయల, కొండపిట నున్నరాయల ప్రసక్తులు కలవు ⁴⁶ కొండపిటనున్న రాయలు కృష్ణదేవరాయలే కాబట్టి సిద్దేశ్వర చరిత్రము పదునారవ శతాబ్ది పూర్వార్థము కంటే తర్వాతి గ్రంథము కావలయును. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములోని అముద్రిత గ్రంథమునందు కృష్ణదేవ ఘోషరాయలు, అయ్యతరాయలు విషయము మాత్రమేగాక, మల్లిఖాను, అతని

కుమారుడఁ గిందర్ ప్రభృతుల విషయము కలదు. అంతేకాదు. కాగితపు ప్రతి తుదిని "నారాయణ రావు గుమాస్తా యిలాకె కననల్ కాలన్ మక్కెంజీ నర్సియర్ జనరల్ అనమకొండ వోరుగంటిలో దరియాత్తి చేసి వ్రాశినది తారీఖు ౨౦ నవంబరు .. 2౯వ ధాతునామ సంవత్సరకార్తీక బ ౩0--" అను వాక్యమును కలదు.

47 అనగా ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము కల్నల్ మెకంజీ కాలమునందు ఒక గుమాస్తా జనశ్రుతులను బట్టి వ్రాసిన గ్రంథమని అవగాహనమగును ఇట్టి గ్రంథములను బట్టి పాలకుణ్ణి సోమనాథుని కాలము నిర్ణయించుట ప్రామాణికము కాదు ప్రామాదికము.

పాలకుణ్ణి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రమునందు తురుష్కదేశము (పు. ౩91 వ ప్ర) తురకతోడిరాగము (పు 455. ప. ప్ర.) ప్రసక్తమైనవి. కాబట్టి పాలకుణ్ణి సోమనాథుని కాలము ప్రతాపరుద్రుని కాలమే అనవచ్చును. కాని నన్నయ భారతమునందే, అర్జునుడు "పార్వతీయుల గర్వంబుడిపి బర్హర శబర తురుష్కపతుల వశగతులం జేసి" అని (295వచ. 1ఆ. స ప.) యుద్ధిచ్చిరునికి "మేరుమందర మథ్యక్షిచకవన వాసులయిన కుళిందబర్హర తురుష్క టేంకణకొంక ణాధిపతులును వశగతులై అని (11౯వచ 2ఆ.స.ప.) కలదు అందలి తురుష్కపతులు గాని తురుష్కాధిపతులు గాని పారాంతర గ్రస్తులు కాలేదు నిర్ధారక ప్రయోగములు. పదొకండవ శతాబ్దిని పరిచితులైన తురుష్కపతులవలె, పదమూడవ శతాబ్దిని తురుష్కదేశము, తురకతోడి రాగము కూడ పరిచితము కావచ్చును కాబట్టి పాలకుణ్ణి సోమనాథుని కాలము ప్రతాపరుద్రుని కాలమే కావలసిన అవశ్యకము లేదు.

పండితారాధ్య చరిత్రమునందు జరిపోసనములు అను పదము కలదు అని రెండు చోట్లందు జంగమకొంటులు ధరించినవి. (పు ౩10, ౩11, 4౩6 ద్వి సం. ఒక చోట నడనటలు ధరించినవి. (పు 4౩6 ద్వి సం.) జరిపోసనము అను పదము తద్యవము కాదు దేశ్యము కాదు. అన్యదేశ్యము "జర్ పోష" అను పారసీక పదము నుండి ప్రభవించినది జరివస్త్రవిశేషమగును. ఈ శబ్దప్రయోగమును బట్టి పండితారాధ్యచరిత్ర పండ్రెండవ శతాబ్ది రచన కావని, పదునాల్గవ శతాబ్ది రచన మని ఒక అభిప్రాయము కలదు 48 పండితారాధ్యచరిత్ర పండ్రెండవ శతాబ్ది రచన కాని చూచి నిజమే. పదమూడవ శతాబ్ది రచన కావచ్చును. ఇట్టిదే మఱొక అన్యదేశ్యము చతుర్వేద సారమునందు కలదు.

“త్రాసునందున మఱి దేసి లేకయ యొక్కి”

చందమై తూకంబు పొందినట్లు” 297 ప

ఇందలి త్రాసుశబ్దము కూడ తరజూ అను పారసీకపదము నుండి ప్రభవించినదియే. ఈ శబ్ద ప్రయోగము తిక్కన భారతమునందు కలదు. అది సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువునందు ఉదాహరింపబడినది. అంతేకాదు. త్రాసు శబ్దమును బట్టి యేర్పడిన “త్రాసునాయము” అను పదబంధమునకు రుద్రమదేవి ఈపూరు శాసనములోని రెండు ప్రయోగములును సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువునందే ఉదాహరింపబడినవి. రెండు శాసనముల కాలము 1278 వ సంవత్సరము కాకతిగణపతి దేవరక్షపర్వ కాలమునందే ఓరుగల్లులో “స్వదేశిపరదేశి జేహరుల నానాదేశి” వస్తు వ్యాపారము విడివిగ జరిగినట్లు వరంగల్లు శాసనమునందు కలదు. 49 నానాదేశి వస్తు వ్యాపారము వలన త్రాసులు, జలహాసనములు నాదేవ్యవహారమునకువచ్చును. త్రాసుమానము అను మిశ్ర పదబంధము 1278 వ సంవత్సరమునందు శాసన ప్రయుక్తమైనందున, తన్మూలమైన త్రాసుశబ్దము తత్సూర్యమే ఆంధ్రభాషలో ప్రవేశించును. ఓరుగల్లు ప్రాంతమునందే గాక, రాజమహేంద్రవర ప్రాంతమునందును పారసీకవ్యాపారము నన్నయ నాటికే కలదు సుభద్రకు కృష్ణడిచ్చిన అరణ్యమునందు,

“బడబానాం చ కుద్దానాం చంద్రాంశు సమవర్చసామ్

దదా జనార్దనః పీఠ్యా సహస్రం హేమ భూషితమ్.”

42 శ్లో. 213 ఆ ఆ ప.

అని సంస్కృత భారతమునందు కలదు. ఇందు వెన్నెల వలి తెల్లనైన వేయి ఆడు గుఱ్ఱములను ఇచ్చినట్లు కలదు. ఇది నన్నయ భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“... .. సింధు

బాహిక కాంభోజ పారసీక

జాతమైత తురగ శతసహస్రము (నిచ్చె)

221వ. 8ఆ. ఆ ప.

ఇందు సింధుదేశమునందు, బాహిక దేశమునందు, పారసీక దేశమునందు పుట్టిన గుఱ్ఱములని ఇవహితముగ కలదు. నాటికి పారసీకవ్యాపారము లేనిచో నన్నయకు పారసీక జవహాశ్వముల పరిచయము కలదు. అరబ్బులు, పారసీకులు,

తురుష్కులు ఎనిమిదవ శతాబ్దికే దక్షిణ భారతదేశములోని పశ్చిమ తీరమున ప్రవేశించి ఆసేతుపిమాచలము వ్యాపారము సాగించుట చరిత్రప్రసిద్ధము. 60 అందవలన వ్యాపార సంబంధమైన ఆరబీ, పారసీక, తురుష్కు శబ్దములు అప్పటి నుండి ఆంధ్రభాషలో ప్రవేశించుట నిరాఘాటము. యుద్ధ సంబంధమైన అన్యదేశ్యములు పడనాల్గవ శతాబ్దినుండి మాత్రమే ఆంధ్రభాషలో ప్రవేశించును మదిగట్టకొన్న మహాభారతసంహితారచనబంధుడు నన్నయభట్టు వ్యావహారిక భాషలోని వ్యాపార సంబంధమైన అన్యదేశ్యములను ప్రయోగింపక పోవుట సహజము అవి వైరి సమాసములను వలె పాలకుఁజిరి సోమనాథుడ, ప్రయోగించుట అంతకంటె సహజము వ్యాపారసంబంధమైన అన్యదేశ్యములు వినా యుద్ధసంబంధమైన అన్యదేశ్యములు పాలకుఁజిరి సోమనాథుని కృతులందు మృగ్యము కాబట్టి పాలకుఁజిరి సోమనాథుని కాలము పడనాల్గవ శతాబ్ది కావలసిన అవశ్యకములేదు పదమూడవ శతాబ్ది కావచ్చును.

తిక్కన ఉత్తరరామాయణము అవతారికలోని పూర్వకవితా పరోక్ష విమర్శ యదావాక్కుల అన్నమయ్య శైశ్వర శతకములోని పూర్వకవితాచర్చణము అంతరంగిక సాక్ష్యములుగ పాలకుఁజిరి సోమనాథుని తెలుగుకృతుల రచనాకాలము స్థూలముగ 1215-1240; కన్నడ, సంస్కృత కృతుల రచనాకాలము స్థూలముగ 1240-80 అగును.

కృతులు

పాలకుఁజిరి సోమనాథుని కృతులు తెలుగు, కన్నడము, సంస్కృతము— మూడ భాషలందును కలవు 1. అనుభవసారము 2. బసవపురాణము, విష్ణుషాధిప శతకము 3. బసవోదాహరణము 4. బసవరగడ 5. శ్రీబసవాధ్యరగడ 6. గంగోత్పత్తి రగడ 7. నహస్రగణపాలిక 8. చెన్నమల్లు సీసములు 9. చతుర్వేదసారము 10. పండితారాధ్య చరిత్ర 11. పండితారాధ్యోదాహరణము తెలుగు కృతులు 1. అక్షరాంక పద్యములు 2. శరణుబసవరగడ 3. బసవలింగనామావళి 4. సద్గురు రగడ 5. చెన్నబసవరగడ 6. శివసహస్రగణనామ 7. శీల సంపాదన. కన్నడ కృతులు 1. పంచప్రకారగద్య 2. నమస్కారగద్య. 3. అక్షరాంక గద్య 4. బసవోదాహరణము 5. బసవ పంచరత్నములు 6. వృషభాష్టకము 7. బసవాష్టకము

8. త్రివిధలింగాష్టకము 9 ఆశ్లోత్తర శతనామగద్యము 10 సోమనాథభాష్యము
11. రుద్రభాష్యము సంస్కృత కృతులు.

ఇవి గాక 1. సోమనాథస్తవము 2 బసవలింగశతకము పాలకుటికి సోమనాథుని కృతులుగ ముద్రితమైనవి 3 మల్లమగోవి పురాణము పాలకుటికి సోమనాథుని తెలుగు కృతిగ తెలుపుట కలదు 4 సోమేశ్వర శతకము పాలకుటికి సోమనాథుని కన్నడ కృతిగ తలంచుట కలదు సోమనాథస్తవము 127 ద్విపదలు కల లఘుకృతి ఇందు కర్తృ స్మృతము లేదు “శ్రీ పాలకుటికి సోమేశ” అను సంబోధనము, “పాలకుత్త నిలయుడు” అను ప్రతిపాదనము కలవు అది పాలకుటికి సోమనాథుని కృతి కావచ్చును అన్యకవి కృతి కూడ కావచ్చును. బసవలింగ శతకము 1914 వ సంవత్సరమునందు ముద్రింపఁబడినది. ⁵¹ అది చతుర్వేద సారము. మల్లమగోవిపురాణమును పాలకుటికి సోమనాథుడు రచించినట్లు ఒకరు చెప్పుట, ■ గ్రంథమును చూచినట్లు వఱకరు వ్రాయుట మాత్రము కలదు. ⁵² గ్రంథ సపీఠగాణి, గ్రంథపఠగాణి కాశరాడు కన్నడ సోమేశ్వర శతకము నందు పులిగిరి చెందిన సోమనాథుడు రచించినట్లు కలదు. ⁵³ మకుటము “హర హరా శ్రీ చెన్నసోమేశ్వరా” అని కలదు గాని, విషయము పీఠశైవము కాదు. సామాన్యశైవమును కాదు సామాన్య నీతి మాత్రమే ⁵⁴ అది పులిగిరి సోమనాథుని కృతియే అగును ఇవి పాలకుటికి సోమనాథుని కృతులుగ నిర్ధారించి చెప్పుటకు నిదర్శనములు లేవు

అనుభవసారము

ఇది పాలకుటికి సోమనాథుని తొలి కృతి మల్లికార్జున పండితుని పీఠశైవము నకు మాతాకు వైచిన లఘుకృతి అంతేకాదు శివతత్త్వసారము వలె నిర్వచన గ్రంథము 248 పద్యములు కలవు కందపద్యములు 162, సీసపద్యములు 28, చంపకమాలలు 28, ఉత్పల మాలలు 16, మత్తేభములు 5, శార్దూలములు 5, తరువోజులు 2, లేటగీతి 1, మహాస్రగ్ధర 1, త్రిభంగి 1, త్రౌంచపదము 1, మాలిని 1, వనమయూరము 1 ఇందు కంద పద్యములు అత్యధికము. ఇది అనుభవ సారము మల్లికార్జునపండితుని శివతత్త్వసారమునకు సమీపకాలికమగుటకు సాధకము. ఇయవది మూడు సీస పద్యములందును ఎత్తుగీతములు ఆట పెల్లదులే కలవు ఒక్క సీస పద్యమునందును తెటగీతి లేదు. విడిగాను ఒక్క

లేటగీతియే కలదు నన్నయ సీసపద్యములందు ఆటవెలదులు అత్యధికము. తిక్కన సీసపద్యములందు లేటగీతులు అత్యధికము ఆటవెలదులే సీసపద్యము లందున్న అనుభవసారము తిక్కనకు తర్వాతి గ్రంథమగుట కంటె పూర్వ గ్రంథమగుటయే పొసగును. ఇది పాలకుటికి సోమనాథుని కాలము 1190-1270 అగుటకు ప్రోద్బలకము. అనుభవసారము రచనాకాలము స్థూలముగ 1215 ప్రాంతము కావచ్చును

అనుభవసారము గోడగి త్రిపురారికి అంకితము “గోడగి త్రిపురారి మడియ నత్కృతికి నొడయఁడ గాన” అని కవి కంఠోక్తి. (25ప) అంతేకాదు “విభవో ద్యవమస్తలనీలకంఠదయఁ గృతిపతికిన్” అని కూడ కవి కంఠోక్తి (242ప) అనేక పద్యములందు కృతిపతిసంబోధనములును కలవు అవి కృతిపతి ప్రరాసశ్రోత అని కూడ ప్రకటించును గోడగి త్రిపురారి గోడగి నారయ్య అగ్రతనూజుడు. (21ప) గురులింగహస్తజాతుడు (24ప.) మున్నయదేవయోగీశుని కూరిమి శిష్యుడు. నిగమార్థవేత్త పాలకుటికి సోమనాథుని గోష్ఠిమిత్రుడు. (81-88పం.బ.పు.) అనుభ వసారము మిత్రాంకితమైన కృతి. శివతత్త్వసారము వలె ఆశ్వాసవిభాగము లేనిది. అంతేకాదు. పాలకుటికి సోమనాథుడు “మల్లికార్జునపండితయ్యగారిఁ దలఁతు” “నను దినంబు” అని మల్లికార్జునపండితుని మూడు సీసపద్యములందు మూడలించి రచిం చిన కృతి అనుభవసారము పాలకుటికి సోమనాథుడున్నపది. మును మల్లికార్జున పండితుని తలంచుటకు హేతువులు- మల్లికార్జునపండితుడు కవుడే పరమదైవమని శివుని మహిమను తెలుపుట, లింగార్చనమును నమ్మి ఉభయలింగభక్తియుక్తిని తనచుట, శివధర్మములను శివధర్మశాస్త్రరహిని శివప్రసాదమహిమను తెలుపుట, నేదప్రామాణ్యమును పురాణప్రామాణ్యమును నిరూపించుట మూత్రమే అదే పాలకు టికి సోమనాథుని అనుభవసారములోని అంశము కూడ.

“అనుభవసారం బనఁగా

మనసిజహరు శుద్ధభక్తి మార్గము వేదో

క్త నిరూఢిఁ బురాణరహ

స్థనియు తిని విల్లిరింతు నదియెట్లననన్” నెంప.

అని పాలకుటికి సోమనాథుని స్పష్టప్రతిపాదనము. ఇది మల్లికార్జునపండితుని మార్గదర్శకత్వమునకు నిదర్శనము. అనుభవసారములోని శుద్ధశివభక్తి మార్గము మల్లికార్జునపండితుని శివతత్త్వసారమును అనుసరించునది. గురుభక్తి మహిమ, శివ

భక్తిమహిమ, లింగార్చనవిధి, భావక్రియార్చనవిధి, షడీశ్వరస్వరూపము మొదలైన వీరశైవవిశేషములు కలది

అనుభవసారము శ్రీతో మొదలై శ్రీలతో ముగిసినది “శ్రీగురులింగ” అని ప్రారంభము “మంగళమహాశ్రీలు” అని ముగింపు అంతేకాదు. “కవితావిశేషంబు గారవించి నను గరుణించు శివుడు మంగళమహాశ్రీలు” అని కలదు అనుభవసార మునందు గారవించవలసిన కవితావిశేషము కలదు భాష సరళము. సరిక్షణము. భందస్సు వైవిధ్యవిలసితము. కందపద్యములు మల్లికార్జునపండితుని కందపద్యమాలను, వృత్తములు నన్నయ వృత్తములను తలపించును. నీసపద్యములందు పాదాంతచిరలిని పొడిచిన సందర్శములు బహుళము పొడిచని సందర్శములు క్వాచిత్కముగ కలవు భావములు రసజీవములు. నన్నయ “అమిత్యాఖ్యానక” పద్యమును అను సరించిన పద్యము కలదు.

“గురుమూర్తియను కల్పతరుచౌప్పుర దత్తరు

మూలంబు కరుణాచితలదృష్టి

యాద్యశాఖోన్నతి యాజ్ఞామహత్త్వ ము

యుగపశాఖ లాదితత్వోద్దితములు

పల్లవంబులు శ్రుతుల్ ప్రసవముల్ మంత్రముల్

ఫలము లింగంబు తత్త్వమశంబు

జంగమబోధల సారంబు నిత్యప్ర

సాదాదికనయనోత్పవము ముక్తి

యగుచు నాది కాది యగుచు నఖండితం

బగుచు సకలవిష్కృతాంగమగుచు

నభిమతార్థదాయి యగుచు శిష్యావశిం

దన్ను జేర్చుకొనును దాత యగుచు. ”

531ప

ఇందు మూలము, పల్లవములు పరిమళము, నయనోత్పవము, అఖండితస్థితి ఇతోధికవిశేషములు. రూపకము సమగ్రసుందరము అంతేకాదు అది ధాతీసుర ప్రార్థ్యము. ఇది శిష్యావశిని తన్ను చేర్చుకొను అభిమతార్థదాయి. దాత. రెండును కల్పతరువురే.

శివభక్తుడు నవరసైకరసికుడని పాలకుణ్ణి సోమనాధుడు ప్రతిపాదించిన పద్యము:

“లింగార్చనక్రియాసంగతి శృంగార
 రసమును నద్యుతరసముఁ దోష
 ననయంబు జంగమార్చన సేయుచో శాంత
 రసము భయానకరసముఁ దోష
 సంసారసంపదల్ చచ్చించుచో హాస్య
 రసమును బీభత్సరసముఁ దోష
 దుష్టేంద్రి యందులఁ దూరించుచో రౌద్ర
 రసమును నతిపీరరసముఁ దోష
 నెల్ల జీవరాఁయెడలను గాయజ్య
 రసముఁ దోష భక్తిరమణఁ బరఁగు
 నవరసైకరసికుఁ డవివేకదూరుండు
 భక్తుఁ డొక్కయందె ప్రస్తుతింప. 81వ

అనుభవసారమునందు అంతటి తెనుగునుడికారము లేజరిల్లినను అయదుగ సంస్కృతభూయిష్ఠరచనము కలదు.

“దానానేకమహాతపోఽచయసద్ధర్మఘట్టిర్భాఖిల
 స్థానస్తోమజపవ్రతప్రణతజ్ఞవాతమంత్రోక్త ని
 త్యానుష్ఠానవితానముల్ నలుపు పుణ్యం బంతయున్ గూడ నా
 ర్యానాథాంఘ్రిలఁ బూన్చు పుష్పజసహస్రాంశంబునుం బోలునే? 158వ
 చిత్రకవిత్వమును అనుభవసారమునందు చిగురించినది

చతుర్విధకందము

ప్రథమకందము : “శ్రీరుద్ర నీలగళుఁ ద్రిపు
 రారిం గొలువంగ భవభయాదులఁ దెలియున్
 దా చుద్రుడైన త్రిపురవి
 దారిం దలపంగఁ దలపు దానై కలియున్ 284.

ద్వితీయకందము : కొలువంగ భవభయాదులఁ
 దెలియుం దా చుద్రుడైన త్రిపురవిదారిం
 దలపంగఁ దలపు దానై
 కలియున్ శ్రీరుద్ర నీలగళుఁ ద్రిపురారిన్. 285.

తృతీయకందము : తా చుద్రుడైన త్రిపురవి

దారిం దలపంగఁ దలఁపు దానై కలియున్

శ్రీచుద్రు సీలగతుఁడైపు

రారిం గొలువంగ భవభయాదులఁ దెలియున్.

236.

చతుర్థకందము : తలపంగఁ దలఁపు దానై

కలియున్ శ్రీచుద్రు సీలగతుఁ డైపురారిం

గొలువంగ భవభయాదులఁ

దెలియున్ దా చుద్రుడైన త్రిపురవిదారిన్.

237వ.

ఇతరకవులకు : ఒరవడులైన పద్యములను ఇందు కలవు

“తనమదిఁ బుట్టిన కోపము

తనుఁ జెఱుపునె యెదిరివారిఁ దాఁ జెఱుపునె పు

ట్టినఁ యిల్లుండఁగ ననలము

మును జెఱుచునె యితరసదనములఁ డైపురారీః”

125వ.

“కలనాఁడె భవము, ప్రాయము

గలనాఁడె జవంబు, బలము గలనాఁడె వీని

శృంగ మతియు గతియుఁ దనకుం

గలనాఁడె భజింపవలయుఁ గరుణానిలయుఁ.”

129వ.

“కన్నిదునే పరసతులకుఁ

దన్నిదునే భక్తుఁ డన్యదైవంబులకున్

వెన్నిదునే భవములకును

మున్నిదునే మనము విషయములకు మహాత్మాః”

118వ.

“విన్నంజాలుఁ దలంపు దీటుకొన సద్విద్యుక్తులన్ భక్తులం

గన్నంజాలు నమస్కరించుచు సమగ్రప్రీతిమైఁ బడయై

యున్నంజాలు మనంబులోఁ గలిసి యుంకొండేమి మీవాడనే

సన్నంజాలు గృతార్థుడై చను యిందునన్ సముద్యద్భజా” 218వ.

ఇట్లు అనుభవసారము “అనమగురులింగం గమప్రసాదభక్తిస్థలములఁ బరి
పూర్ణంబై యెసఁగు లసత్కావ్యము” (241వ.) లఘుకావ్యము,

బసవ పురాణము

ఇది ద్విపదకావ్యము ఇందు బసవేశ్వరుని వృత్తాంతము ఆధికారికముగ, భక్తుల వృత్తాంతములు ఆనుషంగికముగ కలవు

తెలుగు దేశమునందు మల్లికార్జునపండితుని పతి, కన్నడ దేశమునందు బసవదండనాయకుడు పీఠశైవమును విజృంభింపఁజేసిన మహాద్యమకారుడు. మల్లికార్జునపండితుడు, బసవదండనాయకుడు సమకాలికులు ఇందుమించు సమ వయస్కులును కావచ్చును బసవదండనాయకుని ఆంధ్రులకు అక్షరముఖమును ప్రథమతః పరిచయము చేసినది మల్లికార్జునపండితుడే శివతత్త్వసారమునందు మూడు పద్యములు కలవు.

“అసమేక్షణః శివభక్తుం

దనమశ్రేష్ఠుఁడని పలికె యన్యులతోడన్

బొసవోరై బండారువు

బసవఁడు చినమెత్తి త్రావి బ్రతుకఁడె చుద్రాః

481.

వసుధ సుమేఖుఁడె దైవము

ప్రసాదము పవిత్ర హేళ భక్తులె కులఁదొ

బొసవోరని బండారువు

బసవన చినమెత్తి త్రావి బ్రదుకఁడె చుద్రాః

482.

కుసుమశరారిః శివః లిం

గనమేతులు దక్కఁ దొందఁగాదని నిర్మా

ల్యసుఖంబసి బండారువు

బసవన చినమెత్తి త్రావి బ్రతుకఁడె చుద్రాః

483 ప.

ఇందు బసవన - శివుడే దైవము శివభక్తుడే శ్రేష్ఠుడు, ప్రసాదము పవిత్రము, నిర్మాల్యసుఖము లింగనమేతులు మాత్రమే పొందగలరని ప్రబోధించి నట్లు; మహిమను ప్రదర్శించుటకు విషము త్రాగి ఎగతబీవుడు కానట్లు కలదు.

బసవదండనాయకుని గుఱించి ఒక (కన్నడిగుని) అభిప్రాయమిది: 55

“బసవన్న విప్లవము ద్వివిధము. ఒకటి శావద్విప్లవము. మఱొకటి మత విప్లవము. ఈ రెండింటి నేపథ్యమును కల్పించిన ఘనత బసవయుగమునకు.

పూర్వము ఆరాధ్యసంప్రదాయమును అనుసరించిన వారికి చెందును. ఆరాధ్య సంప్రదాయము ప్రధానముగా పండ్లెండగురు గురువులను ప్రమాణీకరించును. వారు సిద్ధత్రయము, ఆచార్యత్రయము, ఆరాధ్యత్రయము, పండితత్రయము. దేవణసిద్ధుడు, మరలసిద్ధుడు, పేకేరామసిద్ధుడు సిద్ధత్రయము. శ్వేతాచార్యుడు, లకులీశాచార్యుడు, సీలకంఠశివాచార్యుడు ఆచార్యత్రయము. ఉద్భూతారాధ్యుడు, కోటిపల్లి ఆరాధ్యుడు, వెమనారాధ్యుడు ఆరాధ్యత్రయము. శ్రీపతిపండితుడు, మంచనపండితుడు, మల్లి కార్జునపండితుడు పండితత్రయము వేదములు, ఆగమములు, ఉపనిషత్తులు ఆచారముగ వీరశైవతత్వమును సిద్ధాంతీకరించిన ఘనత వీరిది. ఆరాధ్య సంప్రదాయమునందే అత్యాశ్రమి అను పర్యాయపదము కలదు. వర్ణాశ్రమములను వర్ణించినది తాదుగాని, తదతితమైనది అత్యాశ్రమి గురూపదేశమున శివదీక్షాస్వీకారము చేసిన వాడు వీరశైవుడు. శివదీక్షాస్వీకారమునకు శ్రీ పుంస భేదము లేదు...

“ముఖే మస్తోమి హృది ధ్యానమ్ మస్తకే విజ్ఞానమ్
శిఖోపవీతభస్మని ఇతి బ్రహ్మ లక్షణమ్”

అను గౌతమస్మృతి శ్లోకమును వీరశైవులు తమ అభిప్రాయమును సమర్థించుకొనుటకు ఉహించెను. ఇది శిఖోపవీతభస్మని అనుటకు బదులు శివార్చన భస్మని అని శ్రీకరభాష్యమునందు కలదు. ఆరాధ్యసంప్రదాయమునందు గాయత్రీ మంత్రోపదేశ పూర్వకముగ యజ్ఞోపవీతధారణము తండ్రి చేయును లింగధారణము గురువు చేయును.

ఆరాధ్యులు ద్వివిధము 1. సహజారాధ్యులు 2. ఆగంతుకారాధ్యులు. సహజారాధ్యులు శైవగోత్రులు, లింగధారులును. ఆగంతుకారాధ్యులు శైవ, బుద్ధి గోత్రులు, లింగయజ్ఞోపవీతధారులును

శ్రీపతిపండితుడు మొదలైనవారు సహజారాధ్యులు బసవన్న ఆగంతుకవీర శైవుడు పాలకుఁడని సోమనాథుడు సహజారాధ్యుడు.”

ఇందు పండితత్రయము హిత్రమేగాక, ఆరాధ్యత్రయములోని కోటిపల్లి ఆరాధ్యుడు, వెమనారాధ్యుడును ఆంధ్రులు. కోటిపల్లి ఆరాధ్యుడు మల్లి కార్జున పండితుని దీక్షాగురువు. వెమనారాధ్యుడు పాలకుఁడని సోమనాథుడు మనుమశిష్యుడైన బెరిదేవ వెమనారాధ్యుడు

మర్రికాడునపండితుడు, బసవదండనాయకుడు, మతోద్యమకారులు మూత్రమే కాదు కవులు మర్రికాడునపండితుని మతోద్యమమునకు కందము బ్రహ్మాస్త్రము. బసవదండనాయకుని మతోద్యమమునకు వచనము పక్షాఞాయుధము.

మర్రికాడునపండితుడు పరిచయము చేసిన బసవేశ్వరుని అధికరించి బసవ పురాణము రచించుటకు పాలకుఁడైన సోమనాథుడు, కరస్తని సోమనాథయ్య ప్రభృతులను “అనదృశందై యొప్పు బసవపురాణ మెనకంటతోఁ జెప్ప నిష్ఠమయ్యెడును వరకథానూత్రంబు వెర వెఱిగించి చరితార్థఁ జేయరే” అని కోరినట్లు బసవ పురాణమునందు కలదు. (95-98 పం. 1 ఆ) అంతేకాదు. “బసవపురాణంబుఁ బసరించు శక్తి ననలార నొసఁగితి మట్లుగావునను రచియింపు బసవపురాణంబు నీవు” అని కరస్తని సోమనాథయ్య ప్రభృతులు అన్నట్లును కలదు. (103-105 పం 1 ఆ.) వారు ఒనగిన “శక్తి” ఏమోగాని, పాలకుఁడైన సోమనాథుడు కన్నడ కృతులును రచించిన కవి కన్నడమునందు బసవేశ్వరునిని బాలనమకాలికుడగు హరిహరుని బసవరాజదేవరరగళె, అతని మేనల్లుడు రాఘవాంకుని సిద్ధరామచరిత్ర యందు బసవేశ్వరుని కథ కలవు ⁵⁶ అని సోమనాథునికి అందిన ఫలములే

హరిహరుని బసవరాజదేవరరగళెయందు బసవేశ్వరుని జన్మస్థలము, జననీ జనకుల గుఱించి ఇట్లు కలదు ⁵⁷

“అగ్రహారం బాగెవాడి యొకగె నదిర్చ
అగ్రేశ్వరం కమ్మెకులదిందె మెరదిర్చ
విప్రనిర్వం మాదిరాజ నా సతియు
అప్రతిమ మాదాంబె యందెంబ గుణవతియు”

ఇది బసవపురాణమునందు ఇట్లు కలదు

“నడిసన్న హింగుళేశ్వరభాగవాది
యను స్కగ్రహారంబునందు విశ్వాతి
మనుచుండు మండెగ మాదిరా జనగ

నతని పరమసాధ్వి యతివ చూదాంబ-

584-587 పం 1 ఆ.

ఇందు మాదిరాజునకు మండెగ అను ఇంటిపేరు కలదు బాగెవాడియే అయిన భాగవాదికి హింగుళేశ్వరస్థల నిర్దేశము కలదు హింగుళేశ్వరము ప్రసిద్ధ పుణ్య క్షేత్రము. అచటికి బాగెవాడి అనతి దూరమునందే కలదు.⁵⁸

హరిహరుని బసవరాజదేవరరగకెయందు బసవేశ్వరుడు మంగళవాడలోని విజ్ఞులుద దండనాయకుడని కలదు ⁵⁹ బసవపురాణమునందు కల్్యాణిలోని విజ్ఞులుని దండనాయకుడని కలదు. విజ్ఞులుడు మంగళవాడలో ఉన్నప్పుడు సామంతుడు. కల్్యాణిలో ఉన్నప్పుడు చక్రవర్తి అప్పడే బసవేశ్వరుడు దండనాయకుడగుట చరిత్రకు సుసంగతమగును కల్్యాణి రాజధానిగ పరిపాలించిన కళుచి విజ్ఞులుని మంత్రి బసవేశ్వరుడు. మంత్రిని దండనాయకుడనుట కన్నద సంప్రదాయము

హరిహరుని బసవరాజదేవరరగకెయందు బసవేశ్వరునిచే ఉపనయనము జరిగినట్లు, పదునాఱవయేట బసవేశ్వరుడు ఇంద్రమును తెంచివైచినట్లు కలదు. ⁶⁰ బసవపురాణమునందు ఉపనయనమును బసవేశ్వరుడు ఉల్లంఘించినట్లు కలదు. (891-1027 పం 1 ఆ.) బసవేశ్వరుని ఒక వచనమునందు ఇట్లు కలదు ⁶¹

“ఒడయలు రాగ గుడితోరణములు కట్టి
చుట్టములు రాగ విడువు చేదనడో :
నీటికి తాటికి వెలియైన వెళ
సమయాచారమునకు లోనై నవేళ
వీరడికి రారో- యనును.”

ఇందు “తాటికి వెలియైన వెళ” అనగా యశోపహితమునకు దూరమైన వెళ అని అర్థము ఉపనయనమునకు దూరమైన వెళ అని తాత్పర్యము. సమయాచారము నకు లోనై నవేళ అనగా వీరమా హేశ్వరసమయాచారమును స్వీకరించిన వెళ అని అర్థము. దీక్షా స్వీకారము చేసిన వెళ అని తాత్పర్యము. ఇది బసవపురాణములోని బసవేశ్వరుని తండ్రితోడి వాదమునందలి,

“కర్మంబు త్రాళ్లు దాగట్టుకోఁ దగునె?” 870 పం.

“వీర మాహేశ్వరాచారదీక్షితుని
నిర్మితోభయ కర్మనిర్మూల నన్నుఁ
గర్వాన్తి ముందుట ధర్మమే నీకు?” 874-876 పం.

“కర్మమార్గంబగుఁగాక ద్రాహ్మ్యంబు
నిర్మల శివభక్తినిష్ఠితం బగునె?” 1011-1012 ప 1ఆ.

అను బసవేశ్వరుని ప్రశ్నలకు అనుగుణము.

ఇది పాలకుల సోమనాథుని కన్నడ గ్రంథపరిచయమును, కన్నడదేశ పరిచయమును, కన్నడ రాజ్యపరిచయమును సూచించును అంతేకాదు బసవ పురాణము పాలకులకి సోమనాథుని విషయమే కాదు, కన్నడ విషయము కూడ అని తెలియజేయును

హరిహరుని బసవరాజదేవరగళ రచనాకాలము స్థూలముగ 1200 ప్రాంతము కావచ్చును పాలకునికి సోమనాథుని బసవపురాణము రచనాకాలము స్థూలముగ 1220 ప్రాంతముగను అగుననుటకు అంతరంగిక నిదర్శనములును కలవు.

బసవపురాణమునందు పిళ్లనయనారు కథ కలదు అందు పిళ్లనయనారు,

“భాతిగా భారలు వరమతదూమ

తేతువు నాగఁ బ్రభాతమై మ్రోయ

నురుతరలీలఁ గులోత్తుంగచోడ

ధరణీశు శివభక్తిపరునిఁ గావించి”

293-96 పం 81.

అని కలదు పిళ్లనయనార్ తిరుణ్ణానసంబందర్ అయివత్తుమున్నావరులోని శివ భక్తుడు శంకరాచార్యులు పేర్కొన్న ద్రవిడ శివపు అతడు శైవుని చేసినది పాండ్యరాజును⁸² చోళరాజును కాదు అంతేకాదు కులోత్తుంగచోళుడు పిళ్లనయ నారునకు ఆర్యాచీనుడు మొదటి కులోత్తుంగచోళుని రాజ్యకాలము 1070-1118 రెండవ కులోత్తుంగచోళుని రాజ్యకాలము 1125-50 మొదటి కులోత్తుంగచోళుని కుమారుడు వీరచోళుని విషయము శివతత్త్వసారమునందు కలదు వీరచోళుని విషయము తోపాటు అతని సోదరుడు వీరపెమ్మడిచోళుని విషయము పండితా రాఘవచక్రమునందు కలదు వీరిద్దఱును అయివత్తుమున్నావరులోని శివభక్తులు అందు శివభక్తుడు కాని కులోత్తుంగచోళుడు పాలకుఁడై సోమనాథునికి శ్రుతపూర్వ దాసు అది చాళుక్యచోళుల కాలమునకు సంబంధించునందు సంభవము. ఆ కాలము 1070-1170 కాఁబట్టి బసవపురాణము రచనాకాలము స్థూలముగ 1220 ప్రాంతము కావలయును.

బసవపురాణమునందు ముగ్ధసంగయ్య కథ కలదు అందు ముగ్ధసంగయ్యను మురిపించుటకు నిదర్శనేత్య,

“తనదు విలాసినిజనుల రావించి
 “యక్కమహాదేవి: యల్ల మద్దెలు
 నెక్కొల్పి వేగంబ సంఘించుకొనుము
 స్వరమానమున బసవప్రమధవ్యః
 కరమర్థిఁబట్టుము కాహళ లోలి;
 సకళవ్య: నీవును సంగళవ్యయును
 నొకరిని నిలుపుడు సుకరంబు గాఁగ,
 బాలయద్రమ: యొత్తు పట్టంగ వాసె
 గ్రోలు వాయంపుము: గుడ్డవ్య: నీవు
 సిట్టితాళము వట్టు శివదేవి: నీవు
 సట్టన నృత్యంబు సరసం బెఱింగి,
 సంగుదాసము: మహేశ్వరి: పీఠభద్ర
 లింగవ్య: పీఠ గోళలు సేయుండు:
 రమణదుకూలాంబరమును గంచుకము
 సమరించుకొని చల్లదము చిగియించి
 యేతెమ్ము నీవు పురాతమ్ము—

“362-377 పం 3 ఆ.

అని లేని అట్టహాసము చేసినట్లు కలదు. ఇందు అక్కమహాదేవి బసవ ప్రమథవ్య, సకళవ్య, సంగళవ్య, గుడ్డవ్య, సంగుదాసము, పీఠభద్రలింగవ్య శివభక్తురాండ్ర వాస్తవ నామములు. శివదేవి, మహేశ్వరి, పురాతమ్ము కర్పితనామములు కావచ్చును వాస్తవ నామములును కావచ్చును బాలయద్రమ వాస్తవనామము మాత్రమేగాక చారిత్రికనామము కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తి హుతురు రుద్రమదేవి కూడ శివభక్తురాలు. మఱొక రుద్రమ శివభక్తురాలు కనరాదు వినరాదు. రుద్రమ దేవియే బాలయద్రమ కావచ్చును అనగా బసవపురాణము రచనాకాలమున రుద్రమ దేవి బాల అని అవగాహనపడును. గణపతిదేవచక్రవర్తి రాజ్యకాలము 1198-1203 అయివచ్చును సంవత్సరములు ఇయవది సంవత్సరముల వయస్సున పహ్లావిసత్తురై ఉండవలయును ముప్పది సంవత్సరముల వయస్సున రుద్రమదేవి జన్మించిన బాలయద్రమదేవి కాలము స్థూలముగ 1208-1220 అగును. ఇది రుద్రమదేవి దోహతుడు ప్రభాపరుడగు జన్మించినకాలమునకు [1204] రుద్రమ

దేవి పరిపాలించిన కాలమునకు⁶³ (1262-1289) అనుగుణము కాబట్టి బసవ పురాణము రచనాకాలము స్థూలముగ 1220 ప్రాంతము కావలయును.

బసవపురాణము గొబ్బూరివిభుడు సంగనామౌత్యునికి అంకితము

“గురుపరతంత్రుడు గొబ్బూరివిభుడుఁ

బరమవివాచార్యపథవర్తనండు

లింగైక్యనిష్ఠావితీనమానసుడు

సంగనామౌత్యుడు జగదుపకారి

యని యిట్లు భక్తసఖాభ్యంతరాశ

మున నీన్నుఁ జెప్పంగ విని లనక్రీడి

వసరింప జంగమభక్తుండ వనియు

బసవపురాణైకపాత్రుండ వనియు

నచలితప్రీతి మా కనుగులం బనియు

రచియింతు బసవపురాణసత్కవిత”

138-142పం 1ఆ.

అని బసవపురాణమునందు కలదు గొబ్బూరిసంగనామౌత్యుడు బసవపురాణైకపాత్రుడు అనగా గొబ్బూరిసంగన ఒక్కడే బసవపురాణకృతిని వినుటకు యోగ్యుడని అర్థము కాదు గొబ్బూరిసంగన ఒక్కడే బసవపురాణకృతిని గైకొనుటకు యోగ్యుడని అర్థము కారణము గొబ్బూరి సంగన బసవేశ్వరుని శిష్యుడు (127-128పం 1ఆ బ పు) బసవేశ్వరుని భక్తుడు (129-130పం 1ఆ.బ.పు.) బసవేశ్వరుని సన్నిహితసద్భావుడు (1258పం 1ఆ బ పు.) బసవపురాణములోని ఆశ్వాసార్థంతద్విపదలు గొబ్బూరి సంగన సంబోధనములే

బసవేశ్వరుని (ఆ గురుదేవు) “పాదాబ్జసౌరభ్యభోగలీలావరపుష్పంధయం” డయిన గొబ్బూరి సంగన ఒక్కడే కృతిస్వీకారమునకు యోగ్యుడైన బసవపురాణము రచనాకాలము 1220 ప్రాంతమే కావలయును ఇది పాలకులచే సోమనాథునికాలము 1190-1270 అను నిర్ణయమునకు స్థితిస్థాపకము

బసవపురాణము అను గ్రంథనామములోని పురాణము అష్టాదశపురాణము లను స్మరణకు తెచ్చును. అది సర్గ, ప్రతిసర్గ, మన్వంతర, వంశ, పంచానువరితము లనెడి పంచలక్షణములు కలవి. పంచలక్షణలక్షితము కానిచో బహుపురాతన విషయసంబంధితమైనను కావలయును. బహుపురాతనవిషయసంబంధితములు కాని, పంచలక్షణలక్షితములు కాని పురాణములు జైనపురాణములు కలవు అదిపురాణము,

జినేంద్రాదీపురాణము, నేమిపురాణము మొదలైనవి అవి జైనతీర్థంకరుల వృత్తాంతములు. కొంత పురాతనవిషయ పురస్కృతములు కావున పురాణములు. అంత పురాతనమైన యపురస్కృతము కాకపోయినను శైవమతమహోద్యమకర్త అగుటవలన బసవేశ్వరుని వృత్తాంతము బసవపురాణము.

బసవపురాణమునందు బసవేశ్వరుని వృత్తాంతము ఆధికారికవృత్తాంతము ధక్తులవృత్తాంతములు అనువంగికవృత్తాంతములు ఆధికారికవృత్తాంతముకంటె అనుషంగికవృత్తాంతములు అహుతము బసవేశ్వరుని అన్యవృత్తాంతము, పీఠమాహేశ్వరాచారదీపాస్మికాచరము, హాహము, విజ్ఞలుని కొలువున మంత్రిపదవినిర్వహణము, ఇంగమరాధనము, పీఠశైవమతవ్యాపనము, మహిమల ప్రదర్శనము, శివద్రోహియైన విజ్ఞలుని చాత్త, బసవేశ్వరుని కల్పాణకటకనాశనశాపము, సంగమేశ్వరైక్యము ప్రధానవిషయము సుమారు తొంబదిమంది భక్తుల వృత్తాంతములు జాపచారికవిషయము. అందు అణువత్తమున్నావయలోని భక్తులు, శివతత్త్వసారములోని భక్తులు, అన్యభక్తులుగ కలరు. పూర్వభక్తుల తోపాటు బసవేశ్వరుని సమకారికభక్తులును కలరు అందఱును మహిమాన్వితులే. శివతత్త్వసారములోని, అనుభవసారములోని భక్తిలక్షణములకు, బసవపురాణములోని భక్తులవృత్తాంతములు లక్ష్యప్రాయముగ కలవు.

బసవేశ్వరుని తత్త్వము బ్రాహ్మణమతము సమ్మతము కాని పీఠశైవము. అది బసవపురాణమునందు తండ్రి వడుగు చేయదలచినపుడు బసవేశ్వరుడు చేసిన వాచమునందు స్పష్టముగ కలదు

“నిర్మలగురుకృపాస్మితజన్మనకుఁ
గర్మజన్మంబు దుష్కర్మంబు గాడె?
యగ్గురుపాదంబు లర్పించు నతని
కగ్గిరో హవి వెల్పుటది దప్పు గాడె?
మలహరాత్మకమగు మంత్రంబుఁ గఱచి
వయమంత్రంబులు గొనఁ బాపంబు గాడె?

881-888పం.

“అదికి నాది నిత్యానందమూర్తి
శ్రీదీప్యలింగమూర్తియ సుదైవంబు
నట్టి యీశ్వరు నాత్ము బద్ధించి చేతఁ
బెట్టంగఁ జూచిన పృథుదయామూర్తి

ప్రకడింప "నగురోరభిక" మనఁజరగు
సకలస్వరూపమానమయనదుర్గుడు
మంత్రంబులకు రాజమంత్రమై వెలయు
మంత్రంబు దానికె మఱి షడక్షరీయు
భవదూరమగు జటాభసితయద్రాక్ష
సవిశేషమోశానుసారిచెప్పం

కువిజన్మపాపౌమభూజకురార
మవిరళస్క్రియాష్టాంగసద్భక్త
సందర్శనంబుల సకలపాపములు
డిందు మోహంగన వొందుఁ గావునను
నిది ఫలప్రాప్తియింటిట మీద రింగ
పదసేవనోత్కృష్టభవ్యసౌఖ్యంబు
ఫలమిట్టిదని చెప్ప వానింప శ్రుతుల
తలమె జీవన్ముక్తి తత్త్వాత్మకంబు "

959-970వం.

"ధర నన్యదేవతాస్మరణమాత్రమున
నిరువదెన్మిది గోట్లు నరకంబు లొందు"

981-982వం.

"సహజరింగైక్కినిష్ఠాయుక్తి భక్తి
బహుదేవతాసేవ బ్రాహ్మణపథము;
కులసతి యట్లు నిశ్చయుక్తి భక్తి
వెలయాలి యట్లు ల్విప్రహర్షంబు"

993-996వం

ఇదే తత్త్వము బసవేశ్వరుని వచనములందును కలదు.⁶⁴

"శివభక్తి నేగతి నుపమింతునయ్యా
శివాచార మేగతి నాకు వేద్యమగునయ్యా"

47వచ

"గురుపదమే మూలము శివపథము తెలియ"

70వచ

"విచూఠియే అందము సంగని శరణుల నొసలికి"

74వచ.

"ఓం నమశ్శివాయ అన్నదే మంత్రము"

77వచ.

"గేయము పాడిన నేమి? శాస్త్రపురాణములు చిన్ననేమి?

చేదవేదాంతములు చదివిన ఫలమేమి?

మనసార రింగజంగముల పూజింపతెలియని వాచు

అన్నిట ననుభవతై న నేమి? భక్తిలేని

వాఁనిొల్లదు కుడల సంగమదేవుడు "

19వచ.

కర్మ, జ్ఞానములకంటె భక్తియే ముఖ్యము అది మూలభక్తి అయినను సరే.

భక్తుల వృత్తాంతములు బహువిధము. అందు ముగ్ధసంగయ్య, బెష్టమహాదేవి, గొడగూచి మొదలైన భక్తుల వృత్తాంతములు మూలభక్తికి మూలకందములు ముగ్ధ సంగయ్య సాని మేని హరిద్రాతేపము విభూతిగ, మొదలోని ముత్తాలహారము రుద్రాక్షమాలగ, వెన్నున ప్రేరారు సన్నజడలు జటాజూటముగ, కట్టిన సమకట్టు సర్వాంగకచ్చదముగ, పర్యంకం సుంహాసనముగ విశ్వసించి శివలింగార్చనము సేయును బెష్టమహాదేవి శివుని తల జడలు కట్టుటకు, శివుడు తోళ్ళు కట్టకొనుటకు, బూడిద పూసికొనుటకు, వల్లకాచిలో వసియించుటకు తల్లి లేక పోవుటయే కారణముగ తలంచి, తానే తల్లియై, రింగమూర్తిని అత్యంగనము సేయించి, పాలిచ్చి, వెన్న పెట్టి, ఉగ్గ పట్టించి, టుణ్ణిగించి, ముద్దాడి, నవ్వించి, ఆడించి పెంచుటయే గాక, ఒకసారి పాలు త్రాగనపుడు పలవరించి, తల్లడమంది, కడు శోక జలనిని తేలి ప్రాణము విడుచుటకు సిద్ధపడును గొడగూచి తల్లిదండ్రులు పోరు గూరికి పోవుచు, నిత్యము శివునికి కుంచెడు పాలు ఆరగించఁబెట్టుమనిన, శివాలయము నకు కొనిపోయి శివుని ఆరగించుమని ఆనేక విధముల వాపోయి, వీడ్చి, ఎలుగెత్తి పిలిచి ప్రయోజనము లేక చనిపోవుటకు తలను శివలింగమునకు తాకించును బెష్టమహాదేవి, గొడగూచి శివుడు ప్రత్యక్షమై మోక్షము నిచ్చును నవవిధభక్తులలో ఒకటి కాకపోయినను మూలభక్తి కూడ మోక్షదాయకమని వీరశైవ మత నిశ్చయము

"అల్పాక్షరముల నవల్పార్థ రచన

కవించుటయే కాదె కవి వివేకంబు"

173-174పం.1అ.

అని బసవపురాణమునందు పాలకుడికి సోమనాథుని కవితా నిర్వచనమా. ఇది అలంకార శాస్త్రములందు కనిపించని కవితావిశేషము. వ్యాస వాల్మీకి భాస కాళిదాసుల కావ్యములందు కనిపించు కవికాలక్షణము. అంగకవికాలక్షణమైన సంక్షిప్తతకు (బ్రిఫీటీ) సంపాదించు కవితా లక్షణము అయినను పాలకుడికి సోమనాథుడు అసిధారావ్రతముగ పాఠించిన లక్షణము కాదు. సూత్రప్రాయమైన

రచనము తోపాటు స్తోత్రపారాయణ సదృశమైన రచనమును కలదు. కారణము కవితావేశమును సమాధిబద్ధము కాచింపని మతావేశము. భక్త్యావేశము.

“బసవని శరణన్నఁ బాపశయంబు
 బసవని శరణన్నఁ బరమపావనము
 బసవని శరణన్నఁ బ్రత్యక్ష సుఖము
 బసవని శరణన్న భవరోగహరము
 బసవని శరణన్న భక్తి సేకూరు
 బసవని శరణన్న బంధము ల్వాయు
 బసవని శరణన్న భాగ్యము ర్వాండు
 బసవని శరణన్నఁ బరగు ధీలంబు
 బసవని శరణన్నఁ బాయు నాపదలు
 బసవని శరణన్నఁ బ్రబలు సంపదలు
 బసవని శరణన్న ససలాయఁ గీర్తి
 బసవని శరణన్న ఫలియించుఁ గోర్కి
 బసవని శరణన్న సెనఁగు వాక్పిద్ధి
 బసవని శరణన్న బ్రాజిల్లు బుద్ధి”

189-202పం. 1ఆ.

ఇది వీరావేశమునకు మచ్చుతునక. బసవేశ్వరు డనిన సోమనాథుడు ఒడలు మఱచి పోవును “నల్లవో! బసవన్న! సందీశమూర్తి! నల్లవో! బసవయ్య! ముల్లోక వంద్య!” అని శివమెత్తి పోవును. అర్పాచరములు అనల్పాచరము లగును అనల్పార్థము ఆత్ముక్తి అగును

“బసవని భక్తి ప్రభాపటలంబు
 దెసల వసుంధర దివి దీటుకొనఁగ
 దిసకరుఁ డాత్మీయ తేజుండు దఱుగు
 డును మది లక్ష్మించి చని యపరాధిఁ
 బడియెనో యన్నట్లు భానుండు గ్రుంకె”

181-185పం. 3ఆ.

సూర్యుడు అపరాంఘిలోఁ గ్రుంకుటకు బసవని భక్తి ప్రభాపటలము ధశదిశా జ్ఞాప్తమగుట అను పేతుకల్పనమునందు ఆత్ముక్తి కలదు. అంతేకాదు,

“మలనంహరుడు ఇటామకుటంబు మీద
నిలిపియు నా కందు నెఱిఁబుచ్చలేడు
భక్తుల పాదసంస్పర్శసంబునను
వ్యక్తిగా నిర్మలత్వంబు బొందుదును’
అని యాత్మ దలపోసి యరుదెందు మాడ్కి”

367-371పం. 3ఆ.

చంద్రుడు ఉదయించెననట, “ఓనవని సితకీర్త పర్యసా” వెన్నెల వెల్లివిరిసె
ననట కూడ (372పం) అంతే అయినను ప్రకృతి వర్ణనములు గ్రంథమునకు
తగినట్లు కలవు.

సహజత్య ముద్దిపడనట్లు వర్ణించుట పాలకుజిరి సోమనాధుని ప్రత్యేకత

“తొంగిళ్ళపై నిడి లింగమూర్తిపిసి
సంగన గావించు నభ్యంజనంబు
ఘక్కుత్తుఁ జెక్కుత్తుఁ ముక్కున్నుఁ బులుము
సక్కుత్తుఁ గడుపొత్తు నట పీపు నిపురుఁ
బెరుగంగ వలె నని తరుణి పీడ్వడంగఁ
జరణము ల్కరములుఁ జొంగంగఁ దిగుచు
నలుగులు నలుచు నర్మిలి గడ్డిపెట్టి
జలములు పీపునఁ జులుచు సంతంత
బెగలి బెగడకుండ బెన్ను వ్రేయుచును
నొగి మస్తకమున నీరొత్తు దోయిటను
వదలంబు సొచ్చునో యుదకంబు లనుచు
నదుముఁ వాటను నోరి కడ్డంబు వట్టుఁ
జెన్నుగాఁ బసుపాల్చి చేయు మజ్జనము
గన్నులుఁ జెవులును గాడంగ నూరు
సంగిడి ముల్లొత్తు నందంచ వ్రేల
దొంగిళ్ళఁ గార్పించు దోనెత్తి మిడుచు-” 381-476పం. 3ఆ.

ఇది తెలుగు దేశము నాలుగు చెరుగుల బప్పటికిని బహుళః ఎప్పటికిని
ఇంటి పట్టన చందీ పిల్లలకు నీళ్ళుపోయు విధానము. చలనచిత్రము వలె అక్షర
బద్ధము.

ప్రసిద్ధమైన “మందారమకరంద మాధుర్యమునఁ దేలు మధుపంబు వోవునే
మీదనములకు” అను పద్యమునకు మార్గదర్శకమైన రచన బసవపురాణము
నందు కలదు.

“క్షీరాబ్జిలోపలఁ గ్రీడించు హంస
గోరునే పషియల నీరు ద్రావంగఁ ?
జాతఫలంబులు సుంబించు చిలుక
బ్రాంతి బూరుగుమాని పండ్లు గన్గొనునె ?
రాకామల జ్యోత్స్నఁ ద్రావు చకోర
మాకాంక్ష సేయునే చీకటిఁ ద్రావ
నిరిదమ్మి వాసన విహరించు తేటి
పరిగొని నుడియునే బద్విలి విరులి?”

35-44వం రీతి.

ఇది సుప్రసిద్ధమైన యేతన “మందార మకరందమాధుర్యమునఁదేలు”
అను పద్యమునకు ఆదర్శప్రకృతి.

తెనుగుదనము తేజరిల్లినను, ఉత్తమ కవిత ఉట్టిపడినను, బసవపురాణము
నందు బ్రాహ్మణునింద, వైష్ణవనింద, బౌద్ధనింద, జైననింద, చార్వాకనింద అతి
వేలముగ కలదు.

“కాన విప్రులు భక్తగుణముల యింద్ర
శ్యానంబులకు నెట్లు సరి యనవచ్చు” 268-4వం. 7ఆ.

“కాన విప్రులు భక్తగుణముల చెప్పు
తోనైన నెనగారు పాన లేమిటికి” 279-80వం. 7ఆ.

“బ్రహ్మమయాకార పశుపాశపతికి
బ్రహ్మాండహరిముఖాపశువులు సరియె” 1671-72వం. 8ఆ.

“శుద్ధప్రసిద్ధానిరుద్ధదేహాస క
సిద్ధబౌద్ధాశుద్ధజీవులు సరియె” 1669-70 వం. 8ఆ.

“..... ఏరి రాక
యధమ జైనుల పెంపు లదఁపనె కాదె” 618-4 వం. 8ఆ.

“సిద్ధంబు వేదవిరుద్ధంబు జైన
బౌద్ధచార్వాక దుష్పథసమయములు” 521-2 వం. 8ఆ.

“భవితీటకంబుతో శివభక్తి పరుని

భువి సరి సేయుట యిచ్ఛితి.” 1487-9పం. 6ఆ.

ఇట్టి బసవపురాణము శైవేతరులకు శిరోభారము కలిగించును. శైవులకు శిరో భార్యమగును ఇందలి చిటుతొండనంది కథ, ఉడుమూరి కన్నప్ప కథ, ఉద్భ టుని కథ మొదలైనవి శ్రీనాథ, ధూర్జటి, దెనాలిరామలింగప్రభృతులకు ముడి పదార్థము లైనవి బసవపురాణము మొత్తము పద్యగద్యప్రబంధమైనది.

వృషాధిపశతకము

కది శతకము ఉపలబ్ధశతకములందు మొట్టమొదటిది. అంతేకాదు. శతక లక్షణములు మాడను ఖచితముగ కలది 1 సంఖ్యానియమము శతపద్యములు కలది శతకము శతమన వంద వంద దాది కూడ పద్యము లుండవచ్చును రెండు వందలు కారాదు అయిన శతకము కాదు ద్విశతి అగును వృషాధిపశతకమునందు సరిగా నూటయెనిమిది పద్యములు కలవు అష్టోత్తరశత సంప్రదాయమునకు అను గుణము శతకాంతపద్యమొకడు కలదు అది శతకపద్యము కాదు గ్రంథవిషయక పద్యము నూటయెనిమిది పద్యములు శతక సంఖ్యానియమమునకు సరిపడును. 2. మకుటనియమము పద్యాంతసంబోధనము మకుటము అది శతకమునందు అన్ని పద్యములకు సమానము వృషాధిపశతకమునందు నూట యెనిమిది పద్యాంత సంబోధనములును ఒకటి చూపులేదు “బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!” అను మకుటము నియతముగ కలదు అది మకుటనియమము 2. కవి ఆత్మనివేద నము ఇది భక్తిశతకములందు ధారకము వృషాధిపశతకము భక్తిశతకమే. ప్రతిపద్యము పాలకుణ్డి సోమనాథుని ఆత్మనివేదనమే భక్తినివేదనము కాబట్టి లక్షణత్రయలక్షితమైనది వృషాధిపశతకము

శతకానంతరపద్యమునందు శతకము పాలకుణ్డి సోమనాథుని కృతమనియే గాక, బసవేశ్వరునిది అంతిమమని కూడ కలదు.

“అకుటల లింగజంగమనమగ్రదయా కలితప్రసాది పా లకుటపి సోమనాథుఁ డతిశౌర్యమునన్ బసవన్నదండనా యకునకు నొప్ప నీ శతక మర్చణ చేసె ధరన్ బలించువా రిది వినువారికిన్ గలుగు శ్రీయును నాయువు భుక్తి ముక్తియున్”

శతక మర్పణ చేసెననగా శతక మంకిత మిచ్చెనని అర్థము శతకములను అంకితమిచ్చిన సందర్భములు అయిదు. ఉపలబ్ధశతకములందు మొట్టమొదటి శతకము అంకితమగుట, అర్పణచేసెననుట విశేషము.

“బసవడు ప్రీతిఁ గైకొనియె భక్తిమెయిన్ రలియింప నాఁడు మున్
బసవపురాణమంచు ససఁ బ్రస్తుతి సేయుదు రట్లు గాన నీ
యసమదయాధురీణతకు సంకిలిపాటు మచ్చిల్లకుండ నన్
వనిఁ గొని బ్రోవుమయ్య బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!” 108 ప.

అని వృషాధిపశతకమునందు కలదు. “బసవడు ప్రీతిఁగైకొనియె..... బసవపురాణము” అనగా బసవపురాణము బసవేశ్వరునికి అంకితమని అర్థము వచ్చును అట్లు బసవపురాణమునందు లేదు అంతేకాదు అంకితము “ప్రీతిఁగైకొను టకు బసవపురాణరచనాకాలమునందు బసవేశ్వరుడు లేడు “బసవపాదాంభోజ పరిమళభృంగ”మైన (1258 ప 1 ఆ.)

గొబ్బారి సంగనకు అంకితమైన బసవపురాణమును, బసవేశ్వరుడు “ప్రీతిఁగైకొనెను.” అనగా సంగమేశ్వరైక్యము దెంచిన బసవేశ్వరుని అత్య సమ్యుతించెనని అర్థము దెప్పకొనవలయును

బసవపురాణము ప్రవక్తమైన వృషాధిపశతకము, బసవపురాణము తర్వాతి కృతి అగుట తద్యము

వృషాధిపశతకములోని ముప్పదిమూడు పద్యములందు (1-38) మూడు పాదములకు సమానమైన అంత్యానప్రాసము కలదు. అయిదు పద్యములందు (39-43) పాదపాదమునకు విభిన్నమైన అంత్యానప్రాసము కలదు

“కామితభక్తిభామ గతకామ మహాగణ సార్వభౌమ ని
స్సీమయశోభిరామ సవిశేషవిముక్తిలలామ సద్గుణ
స్తోమ శైవైక్యభామ సుఖదుఃఖవిరామ ప్రమోదసీమ దే
వా మమఁ గావుమయ్య బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా! 18 ప

“హరసమసౌఖ్య యాదివృషభాఖ్య పురాతనముఖ్య తత్త్వవి
త్పరిషదుపాస్య పితగుణదాస్య త్రిలోకనమస్య తార్కికో
త్కరణయశౌంధ దీర్ఘభుజదండ మహాగుణమండ మన్మనో
ఘరద శరణ్యమయ్య బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా! 40ప.

ఇది అసంతరకవుల అంత్యానుప్రాసపద్యరచనమునకు ఆద్యప్రకృతి. నన్నయ భారతమునందు అంత్యానుప్రాసపద్యములు లేవు. అత్యంతవిరళముగ ఆమేడితప్రాయమైన అంత్యాను ప్రాసపంక్తులు కలవు. “ఘనీభూజిత భూరియశో విరాజితః” (22వ ! ఆ ఆ ప) “-కేమలకుంతల శకకుంతల” (23వ. 1 ఆ ఆ. ప)” “హితభాషణ భూసురవంశభూషణున” (161వ 7. ఆ. ఆ. ప) వంటివి మాత్రమే అద్దిది పద్యమెల్ల అంత్యానుప్రాసము వర్జితమగుట కాలక్రమ సంక్రాంతము. అందుకు పాలకుణ్డి సోమనాధుడు ఆద్యుడు.

వృత్తాంతపద్యరచనమునందు పెక్కు భాషలును కలవు. సంస్కృతము (50-55) తమిళము (56) కన్నడము (57) ఆంధ్రభాష (59) మణిప్రవాళము (59-61, 63, 64) మశిప్రవాళభాషయందు మఱల వైదిభ్యము కలదు సంస్కృతాంధ్రసమ్మిశ్రణము (59) తమిళాంధ్రసంస్కృతసమ్మిశ్రణము (60) కర్ణాటాంధ్రసంస్కృతసమ్మిశ్రణము (61) సంస్కృతకర్ణాటసమ్మిశ్రణము (62) సంస్కృతకర్ణాటాంధ్ర తమిళమహారాష్ట్రసమ్మిశ్రణము (63) జానుతెనుగు (63)

“తిరుమడి నా మనంబునను చే న్నూదయేళ్యర కెం విఠీయతాం
పరతరత్నం బురాణ నసి పాహిపథో అక్షపాపితా అహ
వరద నెఱుగై యందు నినఁ బ్రస్తుతి సేయుదుఁ బెక్కుభాషలన్
వరద వివేకశీల బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!” 63వ

ఇది బహుభాషాకవిత్వము. పాలకుణ్డి సోమనాధుని బహుభాషాపరిజ్ఞానము నకు నిదర్శనము

ఎనవేళ్ళయొ ధ క్తరక్షణమును భక్తపరిచయమును స్మరించి పెదకొనుట ముప్ప దియాలు పద్యములందు కలదు. (67-102) బసవపురాణములోని భక్తుల వృత్తాంత ములు మఱల అప్పత్తములైనవి అవి గాక మల్లికార్జునపండితుని ప్రస్తుతియును కలదు.

“దండితవాదియై శివుఁడె దైవముగాకని కన్నులిల్చి తా
నిండుమనంబుతో నెలుపు నివృత్తుఁగన్నులు దాల్చి పొల్పు షా
పండిత మల్లికార్జునఁడు ప్రస్తుతి సేయఁగ నేర్పు నిన్ను నె
వ్వండు మఱింప నేర్పు బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!” 101వ.

మల్లికార్జునపండితుడు “నెలుపునివృత్తుఁగన్నులు దాల్చి పోల్చు”ట ఒక శాసనము

నందును కలదు అది పూర్వోద్ఘాతము అంటేకాదు పాలకుణ్ణి సోమనాధుని పండితరాధ్యక్షత్రములోని ఈర్వనేత్రలాభకథనమిదియే (పు 98-100 మ ప్ర)

శతకాని అంత్యాపై ప్రాసము వలె శతకాంతమున ముక్తపదగ్రస్తపద్యములు చెందు కలవు. ముక్తపదగ్రస్తాలంకారమునకు ముచ్చటపడినవారిలోను పాలకుణ్ణి సోమనాధుడు మొదలవాడు.

“సురవరపూజ్యః పూజ్యగుణశోభితః శోభితరూపః రూపవి
స్సురతరశీలః శీలమణిపుంగవః పుంగవః స్తత్త్వః స్తత్త్వసం
హరపరవాదః వాదభయవృత్తిపాపచారః చారః యా

శ్వరసమః సీదే దిక్కు బసవాః బసవాః బసవాః వృషాభిపాః” 108వ.

బసవేశ్వరుని “నోరికి వచ్చినట్లు (నిను) నూలు విధములఁ బ్రస్తుతించునని పాలకుణ్ణి సోమనాధుని ప్రతిజ్ఞ బహువిధములకు నెలవు వృషాభివశతకము. అంటే కాదు వృషాభివశతకము ప్రాధాన్యమును సంస్కృతభూయిష్ఠరచన

బసవోదాహరణము

ఇది ఉదాహరణము ఒక అభ్యుదయమైన ప్రక్రియ అభిప్రాయాలమునుండి ఉదాహరణప్రక్రియ కలదని ఒక అభిప్రాయము కలదు ⁸⁵ తారణము కాశిదాసు ప్రయోగములు

- 1 “శరై రుత్సనంచకేతాన్ స కృత్వా గరతోత్సవాన్
జయోదాహరణం బాహ్యో గాపయామాస కిన్నరాన్ ” 78 శ్లో 4న.

అని రఘువంశమునందు కలదు ‘బాహ్యోః స్వభుజయోః జయోదాహరణం జయభ్యాపకం మద్రప్రబంధవిశేషం” అని మర్రినాధసూరి వ్యాఖ్యానమునందు కలదు రఘుమహారాజు తన బాహువుల జయోదాహరణమును మద్రప్రబంధవిశేషమును పొడిచెనని అర్థము వచ్చును అస్పష్టము స్పష్టము

- 2 “కుల్యానరాగపినునం లలితార్థబంధం
ప్రతే నివేశిత ముదాహరణం ప్రియాయాః--” 88 అశ్లో. 2 అం.

అని ఏకమోర్వశీయమునందు కలదు ‘ప్రతే భూర్వపరే నివేశితం చిన్మస్తం ప్రియాయాః ఈర్వశ్యా ఉదాహరణం వృత్తాంతః’ అని మృగ్యుంజయవిశ్నంకభూపాలుని వ్యాఖ్యానమునందు కలదు భూర్వప్రతమునందు ప్రియురారి వృత్తాంతము లిఖితమైనవి అర్థము సుస్పష్టము అస్పష్టము అంటేకాదు ఆ సందర్భమునందు

ఊర్వశి ధూర్జపత్రము పేద కొనగోట లిండినది, రింపంపగలిగినది తన సంగతియే గాని ఉదాహరణప్రబంధంలేదు కాదు. ఉదాహరణశబ్దమునకు వృత్తాంతమును అర్థము నిఘంటుసంఘటితము రముమహారాజు బాహుపురి జయోదాహరణము కూడ జయవృత్తాంతమే. జయనామకక్షుద్రప్రబంధంలేదు కాదు కాకిదాసు ఉదాహరణ శబ్దప్రయోగములు రెండింటికి ప్రబంధవిశేషమును అర్థము ప్రకరణోచితము కాదు. వృత్తాంతమును అర్థమే ప్రకరణోచితము. కాబట్టి కాకిదాసు ప్రయోగములనుబట్టి ఉదాహరణప్రక్రియ అతీతప్రాచీనకాలమునుండి కలదగు అవిచారమూలకము.

ఉదాహరణకావ్యము పాలకుటికి సోమనాథుని పూర్వము సంస్కృతము నందు లేదు. పాలకుటికి సోమనాథుని సంస్కృతబసవోదాహరణమే సంస్కృత ప్రథమోదాహరణము. అంతేకాదు ప్రతాపరుద్రీయముకంటె ప్రాచీనమైన సంస్కృతాలంకారశాస్త్రగ్రంథములందు ఉదాహరణకావ్యలక్షణము లేదు. ఆంధ్రుడైన విద్యానాథుని అలంకార శాస్త్రమునందే ప్రథమతః ఉదాహరణకావ్యలక్షణము కలదు. పాలకుటికి సోమనాథుని సంస్కృత బసవోదాహరణమును అనుసరించినదే ఆ లక్షణమిది:

“యేన కేనాపి తాళేన గద్యపద్య సమన్వితమ్
జయత్యుపక్రమమ్ మారిన్కాది ప్రాసనిచిత్రితమ్
తదుహరణం నామ విభక్త్యష్టక సంయుతమ్.”

సంస్కృతబసవపురాణమునందు “జయతు” అను ఉపక్రమణము కలదు. “జయతు బసవరాజః” “అదిని మారినీవృత్తము కలదు” “జయతు బసవరాజః ప్రాణలింగాత్మక పూజః కళికొత్కళికలందు ప్రాస కలదు” “అపిచ—షపిత—” “కావుక— శ్రీ విశ్రుత—” ప్రాస సంస్కృతమునందు లేదు సంస్కృత బసవోదాహరణమునందు కలదు చిచ్ఛిత్రమే కళికొత్కళికలు రగడలు. పాలకుటికి సోమనాథుని సంస్కృత గద్యలందు రగడ భంశము కలదు అది సంస్కృతము నందు లేదు. సంస్కృత బసవోదాహరణమునందు రగడలు కలవు సంస్కృత గద్యలకు సదృశము అనిగాక శ్లోకములు కలవు అవి శార్దూలములు అందువలన సంస్కృత బసవోదాహరణము గద్య పద్య సమన్వితము పాలకుటికి సోమనాథుని సంస్కృత గద్యలకు, సంస్కృత బసవోదాహరణమునకు సంపదించునట్లు విద్యానాథుని సంస్కృతోదాహరణ లక్షణము కలదు. లక్షణమును బట్టి లక్షణము సహజము విద్యానాథుని ప్రతాపరుద్రీయము వదరాజులునకు పాలకుటికి సోమ

నాధుని సంస్కృతగద్యలు, సంస్కృత బసవోదాహరణము సుప్రసిద్ధము. కానిచోలషణ నిర్దేశము సంభవము కాదు అంతేకాదు సమకాలిక రచనములకు లషణ నిర్దేశము సంభవము కాదు. పూర్వకాలిక రచనముచే పూజ్యములు విద్యానాధుడు ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానపండితుడు పాలకుణ్ణి సోమనాధుడు తత్పూర్వకాలికుడు. ఇది కూడ పాలకుణ్ణి సోమనాధుని కాలము ప్రతాపరుద్రుని కాలము కాదనుటకు ప్రమాణము.

విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూచామణియందు సద్దశి, పద్దశి, విద్దశి, కళ్యాణి, ఉత్పల్లకము అను కావ్యభేదములు కలవు. (21-23వ 4ఉ) సంబుద్ధి లేని సప్తవిభక్తుల రచన సద్దశి నది విభక్తులందు సంబుద్ధి కల రచన పద్దశి. బేసి విభక్తులందు సంబుద్ధి కల రచన విద్దశి కళికలు కలది కళ్యాణి ఉత్పల్లకము కలది ఉత్పల్లకము పిని పరిణామ వికాసమే ఉదాహరణ కావ్యవిశేషము కావచ్చును. సంబుద్ధులు, సర్వ విభక్తులు, కళికలు, ఉత్పల్లకము ఉదాహరణకావ్యమునందు కలవు. ఉదాహరణ కావ్యములందు భేదములును కలవని విన్నకోట పెద్దన నూచనము. (24వ. 4ఉ.)

తెలుగు బసవోదాహరణము సంస్కృతబసవోదాహరణమునకు అనువాదము కాదు ప్రత్యేకరచనము ఇయ్య అను ఉపక్రమణము లేదు శ్రీకారము కలదు. అదిని మాలిని వృత్తము లేదు ఉత్పలమాలావృత్తము కలదు అష్టవిభక్తులందును పద్యములు, కళికలు, ఉత్పల్లకములు కలవు. కళిక రగడ ఉత్పల్లక రగడలో నిలుపునగము కళిక పాదముల సంఖ్య, ఉత్పల్లక పాదముల సంఖ్య సమానము. కళిక పాదములోని నగము ఉత్పల్లక పాదము సంస్కృతోదాహరణమునందు సార్వవిభక్తిక శ్లోకమువలె తెలుగు ఉదాహరణమునందు సార్వవిభక్తిక పద్యము కలదు తెలుగు బసవోదాహరణమునందు ప్రథమా, తృతీయా, షష్ఠీ విభక్తులలో ఉత్పలమాల పద్యములు, ద్వితీయా, చతుర్థి, సప్తమి, సంబోధన ప్రథమా విభక్తులలో చంపకమాల పద్యములు కలవు ప్రథమావిభక్తిలో కళిక మధురగతిరగడ, ఉత్పల్లక అందులో నిలుపు నగము, ద్వితీయా, తృతీయా, చతుర్థి, పంచమి విభక్తులలో కళికలు ద్వీరదగతి రగడలు, ఉత్పల్లకము అందులో నిలుపు నగములు, షష్ఠీ సంబోధన ప్రథమా విభక్తులలో కళికలు మురగపల్లనగతి రగడలు, ఉత్పల్లకములు అందులో నిలుపు నగములు, సప్తమి విభక్తిలో కళిక హయప్రచారరగడ, ఉత్పల్లక అందులో నిలుపు నగము.

: కళిక పాదము :

“వెండియుఁ ద్రిభువనవినుతి నమేతుఁడు”

: ఉత్కళిక పాదము :

“భువనోపకార—”

కళికయందు ప్రతిపాదాంతమునందు విభక్తి ప్రత్యయము కలదు. ఉత్కళిక యందు చివరి రెండు పాదాంతములందును విభక్తి ప్రత్యయము కలదు.

: సార్వవిభక్తిక పద్యము :

“నీవు దయాపయోనిఫిష్, నిన్ను నుతించినఁ గల్గు భక్తి; నీ
చే వరపీఠశైవరతి చేకులు; నీకయి యిత్తుఁ గల్గుమున్;
నీ వలనం గృతార్థత జనించును, నీకు నమస్కరింతు; నీ
భావమునందునుండి ననుఁ బాపకుమి బసవయ్య; వేఁడెదన్.”

తెలుగు బసవోదాహరణము చివరి కర్తృనిర్దేశము లేదు. సంస్కృత బసవోదాహరణము చివరి కలదు. “సోమసుకవి నా రచితం.” ఉదాహరణ ప్రక్రియస్తోత్ర భేదము

బసవరగడ, శ్రీబసవాధ్యరగడ. గంగోత్పత్తిరగడ

రగడ కావ్యభేదముగ విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకారచూడామణియందు కలదు.

“సరియో పదితేకులచేఁ

బయవడి నుత్పాహవృత్తపదయుగళముచే

నిరవుగ వడి ప్రాసంబుల

నరుదుగ రచియింప రగడ యగుఁ దగు వృత్తిన్” 40 ప 4 ఉ.

ఇంతకు మిక్కిలి రగడభేదములును లేవు. ఉదాహరణప్రక్రియలోని కళిక కళిక అనిగాని, రగడ అనిగాని లేదు “చమరశ్రత్యశ్యాదివితతియతిరాళములు గలుగు దళములనెల్లఁ గృతగుర్వాప్రప్రాసంబు” అనియే కలదు (12వ.4ఉ.) రగడ భందోభేదముగ శ్రీనాథుని కాళిఖండమునుండి కలదు (125 ప. 8 ఆ.) కావ్యభేదముగ హలకుటికి సోమనాథుడు రగడలు రచించినట్లు పిడుపర్తి సోమన పద్యబసవపురాణమునందు కలదు.

“బసవపురాణంబు పండితారాధ్యుల
 చరితంబు ననుభవసారమును చ
 రుద్వీదసారసూక్తులు సోమనాథభా
 ష్యంబు శ్రీరూద్రభాష్యంబు బసవ
 రగడ గంగోత్పతిరగడ శ్రీబసవాధ్య
 రగడయు సద్గురురగడ చెన్న
 మల్లుసీసములు నమస్కారగద్య వృ
 షాధిపశతకంబు వక్షరాంక

గద్యపద్యము ల్పంచప్రకారగద్య
 యష్టకము పంచకము నుదాహరణయుగ్మ
 మాది యగు కృతులే భక్తిహితార్థబుద్ధిఁ
 జెప్పె నవి భక్తసభంబోఁ జెల్లుచుండు ”

ఇందు తెలుగుకృతులు, కన్నడకృతులు, సంస్కృతకృతులు కలవు. సద్గురురగడ కన్నడకృతి. కన్నడకృతులందు శరణుబసవరగడ, చెన్నబసవరగడ కలవు చెన్నబసవ రగడ బసవరగడ, శరణుబసవరగడ, శ్రీబసవాధ్యరగడ కావచ్చును అయిన కన్నడకృతులే అగును తెలుగు శరణుబసవరగడ తెలుగు కృతి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁸⁶ కాని, శరణుబసవరగడ తుదిని కన్నడపద్యము కలదు.

“శరణస్తవకల్పకుజాం
 కురపదళాభాభిజాతనవకుసుమాష్టో
 త్తరశతనామంగళ బస
 వర సంగర్భిసిద పాల్కుండె సోమాంకమ్”

చెన్నబసవరగడ ఆద్యంతములందును కన్నడపద్యములు కలవు.

“శ్రీమంతన బసవగురు
 శ్రీమంతన నాం పొగళ్ళె ఇంగమలింగ
 శ్రీమంతన సుజ్ఞాన
 శ్రీమంతన మహితభక్తియిం బసవెళాః”

“చెన్నబసవణ బల్లం
బజ్జెసలా బసవమహిమెయం బల్లనవం
చెన్నబసవణభక్తియ
నిన్నొప్పిరి.....బసవేశా!”

శరణుబసవరగడయందు బసవేశ్వరుని అష్టోత్తరశతనామములు సంబోధనాంతములుగ కలవు. చెన్నబసవరగడయందును చెన్నబసవని శిష్యబంధులు సంబోధనాంతములుగ కలవు. సంబోధనాంతములు తెలుగు కన్నడములకు సహసము అంతమాత్రమున తెలుగుకృతి అనుచు సాహసము ఆవ్యంతపద్యములను బట్టి అవి కన్నడకృతులు ఇవి బసవరగడ, శ్రీబసవాత్యరగడ కానిచో అవి తెలుగు కృతులు కావచ్చును తెలుగు కృతులైన బసవరగడ, శ్రీబసవాత్యరగడ, గంగోత్పత్తిరగడ అనుపల్లములు.

సహస్రగణమాలిక

ఇది లఘుద్విపదగ్రంథము. ఇందు రెండువందలయెనిమిది ద్విపదలు కలవు. నంది మొదలు ఊర్ధ్వభాషాండు వఱకు ప్రమథగణముల, భువనేశ్వరుడ, మొదలు మహాకాయుడు వఱకు రుద్రగణముల, ధర్మాదాతృలు మొదలు ఎఱుమూర్తివఱకు, (ఇందు అఱువత్తు మువ్వురు భక్తులు కలరు), హొన్నయ్య మొదలు బాచలదేవివఱకు, బోడగుల, వీరభంటయ మొదలు బసవరాజయ్యవఱకు ప్రభాతగణముల, సింగి దేవుడు మొదలు నిమ్మవ్వవఱకు భక్తగణముల నామపట్టిక సహస్రగణమాలిక. కావ్యము కాదు సహస్రగణనామములు ద్విపదగణపద్యములు.

చెన్నమల్లుసీసములు

ఇవి ముప్పదిరెండు సీసపద్యములు “సోమనాథుడు శివైక్యాసమయమున జీవసమాధియగుదు సమాధిలోనికి 32 సోపానములు కట్టించుకొని వానిని దిగు నప్పుడు మెట్టున కౌక పద్యము చొప్పున వీనినిఁ జెప్పెనని యైతిహ్యము” కలదు. 67 కాని యధార్థము కాదు చెన్నమల్లుని - శ్రీకైలమర్రికాచురస్వామిని- ఉద్దేశించి పదోస్తలములను వివరించిన పద్యము లివి. ఇట్లు ముప్పది రెండవపద్యము కలదు.

“భక్తస్తలంబున బడుమూడు మాహేశ
పదమున నైదు నేర్పడఁ బ్రసాది

పదమున మూడఁ దత్తాజిలింగికి [మూడఁ]

శరణస్థలంబున నరయ నైదు

నైక్యస్థలంబున కలవడ రెండును

షట్స్థలవిజ్ఞానసరణి నొప్పి

క్షితిని ముప్పదిరెండు సీసపద్యంబులు

సరసోత్తిగాఁ బాలకురికి సోమ

నాథుఁ డన నొప్పు నారాధ్యనవ్యమూర్తి

యఖిల వేదపురాణాస్త్వార్థవిదుఁడు

వీరశైవసభాయోగ్యవిదితముగను

చెన్నమల్లెకు ప్రితిగాఁ జెప్పె నిట్లు "

32 ప

చెన్నమల్లెకుని ప్రితిగా, సరసోత్తిగా చెప్పిన పద్యములు సహస్రప్రవేశ సందర్భమునకు సముచితములు కావు. భక్తస్థలమున 13, మాహేశ్వరస్థలమున 5, ప్రసాదిస్థలమున 3, ప్రాణలింగిస్థలమున 4, శరణస్థలమున 5, ఐక్యస్థలమున 2 మొత్తము ముప్పదియొకటి పద్యములును షట్స్థలవిజ్ఞానమే

స్థలమున పరశివబ్రహ్మము అది భక్త, మాహేశ, ప్రసాది, ప్రాణలింగి, శరణ, ఐక్యభేదమున షడ్విధము. నిజమైన భవభక్తి కలవాడు భక్తుడు. శివ తత్వరుడు మాహేశుడు శివప్రసాదమును స్వీకరించువాడు ప్రసాది జ్ఞానస్వరూప లింగమే బ్రహ్మము, బ్రహ్మశక్తియే ప్రాణము, రెండును ఒకటే అను ప్రసాది ప్రాణలింగి అన్యదేవతావిముఖుడు శరణుడు వివక్షితుల ఏకత్వము (సామరస్యము) ఐక్యము. ఇది షట్స్థలస్వరూపము 66

“అనంద మలర లింగార్చన చేయుక

గుడుచుట పాపంబు గుడుచునట్లు

అర్చకుండయ్యు లింగానర్చితము గోరి

ముట్టుట యవ్యంబు ముట్టినట్లు

లింగప్రసాదంబు జంగమవిముఖుడై

కొనట యేమేనియుఁ గొనినయట్లు

జంగమహితుడయ్యు సరిపాకభేదంబు

సేయుట ద్రోహంబు సేసినట్లు

అను పురాతనోక్తి కావంతయును దొట్రు
పడని శుద్ధభక్తైవదము ప్రాణ
పదముగాఁ జరించు భక్తలింగంబులఁ
జేర్పవయ్య నన్నుఁ జెన్నముల్లు

3 ప.

ఇది భక్తస్థలమునకు ఉదాహరణము ఇక ఐక్యస్థలము—

“కరుగన తోసిన కరచ సమస్తాంగ

ములు నిండి నీలోన మూర్తి గొనగ
గండరించిన భాతిఁ గలయు ప్రాణంబున
నెలకొని నీ రూపు నిగ్గు దేజు
నచ్చునొత్తిన యట్లు లంతరంగంబున
నెలకొని శృంగార మెలమి మిగులఁ
జిత్తరించిన భాతి చేష్టలు దవిరిన
నాకారరేఖ సమంచితముగ

మ్రాను చేప బలియు మాడ్కి సందడిఁ దన్ను
నెఱుంగ దెలివి వీడ కఱకు పడక
నీవయ్య చరించు నీ మహాభక్తులఁ
జేర్పవయ్య నన్నుఁ జెన్నముల్లు

31 ప

ఎంత సరసోక్తిని రచించినను వ్యభిచారిత్వానము రసవంతము కాదు. చెన్న
ముల్లునీసములు కావ్యగ్రంథము కాదు శాస్త్రగ్రంథమే.

చతుర్వేదసారము

ఇహిక త్రిశతి శివతత్త్వసారము వలె శైవశాస్త్రగ్రంథము. శివతత్త్వ
సారము కందపద్యసాహస్రి. చతుర్వేదసారము సీసపద్యత్రిశతి. అందు శివ
పర్యాయపదము ముకుటము ఇందు బసవలింగనామము ముకుటము. మూడువందల
సీసపద్యములందును బసవలింగ అను సంబుద్ధియే కలదు. బసవలింగముకుటమును
బట్టి చతుర్వేదసారము బసవలింగశతకముని ముద్రింపఁబడినది. కాని చతుర్వేద
సారము శతకము కాదు. త్రిశతి. రెండు గ్రంథములును ఒకే సంవత్సరమునందు
ముద్రింపఁబడినవి. అంతేకాదు బసవలింగశతకము స్తుతిగ్రంథమని సమాచారము.
కలదు. ఈ కత్తిపర్థుస్తుతి పద్యములున్నను చతుర్వేదసారము స్తుతిగ్రంథము కాదు.
శాస్త్రగ్రంథము. రెండును విన్నగ్రంథములు.

“నిర్వికల్పరతిః జతుర్వేదసారమన్
పద్యముల్ రచింతు బసవలింగ”

అను ప్రతిజ్ఞ ఎనిమిది పద్యములందు కలదు. “రచింతు నీ కృతి” వంటి ప్రతిజ్ఞ మఱొక పది పద్యములందు కలదు పదునెనిమిది పద్యములందు “రచింతు” ననుట చతుర్వేదసారమునెడ పాలకుఁజి సోమనాథుని ప్రత్యేకదృష్టిని ప్రకటించును.

చతుర్వేదసారమునందు శివపారమ్యము, శివభక్తిహీనుల నిరసనము, అన్య దైవభక్తుల నిరసనము, అన్యమతనిరసనము, చిభూతి యద్రాక్షలింగధారణ లింగార్చనాదికముల మాహాత్మ్యము, ప్రకృతి పురుషవివేకము, విష్ణుభక్తులు శివభక్తులగుటకు కారణము, శివప్రసాదము, శివుడే పరబ్రహ్మమను సిద్ధాంతము, భక్తిమార్గప్రశంస. శీలవిషయము, షట్పాలస్వరూపము శివానుభవసూత్రము, భవిజననిరాదరణము మొదలైన బహువిషయములు కలవు.

“వైదికు లిది ధర్మవైదికంబని యెన్న
శాస్త్రజ్ఞు లిది ధర్మశాస్త్రమనంగఁ
డాంకికు లిది మహాతర్క బసంగఁ బొ
రాణికు లిదియే పురాణమనంగ
నాగమవిదులు దివ్యాగమం బదియనఁ
దంత్రజ్ఞు లిది పీఠతంత్రమనంగ
భక్తవారం బిది భక్తి మార్గంబన
ముక్తార్థు లిది మహాముక్తిదమనఁ
గవులు భువిని నిదియె కావ్యంబసంగను
సజ్జనులకు మిగుల సంతసముగ
నిర్వికల్పరతిః జతుర్వేదసారమన్
పద్యముల్ రచింతు బసవలింగ!”

222 ప,

అను పద్యము, “ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని” అను సన్నయ పద్యము నకు అనుసరణము చతుర్వేదసారమునందు ఋగ్యజుస్సామాధర్వణ వేదముల నుండి, బోధాయన, గౌతమ, యమాదిస్మృతులనుండి, శ్వేతాశ్వతర, నారాయణ, చంద్ర, కైవల్య, తైంగ్య, బ్రహ్మద్యుపనిషత్తులనుండి పెక్కు ఉద్ఘాతములు

కలవు. అది వైదికులు వుద్ధవైదికమని ఎన్నుటకు సమర్థములు. భృగుసంహిత, సూతసంహిత, భిషధర్మశాస్త్రము మొదలైన ధర్మశాస్త్రములనుండి ఉదాహరణములు కలవు అవి శాస్త్రజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రమనుటకు అనుకూలమైనవి. చతుర్వేదసారము నందలి తర్కము తాత్పర్యము మహాతర్కమనుటకు తగినది. ఆదిత్య, ద్రింగ, స్కాంద, కుర్మ, భాగవతాదిపురాణములనుండి బహునిదర్శనములు కలవు. అవి హిరాణికులు పురాణమనుటకు హేనగునవి ఏమలాగమము, కారణాగమము, వాతూలాగమము మొదలైన శైవాగమములనుండి ప్రమాణములు కలవు. అవి ఆగమవిదులు దివ్యాగమమనుటకు సహకరించునవి. వీరశైవసీద్ధాంతము వీరతంత్ర మనుటకు, భక్తి ప్రాధాన్యము భక్తిహార్దమనుటకు, ముక్తిప్రబోధము ముక్తిప్రద మనుటకును సరిపడెను. ఖండనమండనాత్మకమైన మతసీద్ధాంత ప్రతిపాదనమేగా, తన్మయీభవనయోగ్యమైన రససీద్ధాంత ప్రతిఫలనము పూజ్యము. కవులు చతుర్వేద సారమును కావ్యమనుట కష్టము. కవితా స్పర్శ కల పద్యములు క్వాచిత్కముగ కలవు.

“తాలవృంతములలో గాలియున్నదె కొంత
 విసరంగ విసరంగ నెసగుగాక
 చెలదితోపలఁ దంతువులు గొప్పియున్నవే
 యల్లంగ నల్లంగ నలరుగాక
 శిలలలోఁ బ్రతికల్పములు గల్గియున్నవే
 పలుకంగఁ బలుకంగఁ బలుకుగాక
 చెలమలోపల నొక్క జలనిధి యున్నదే
 ముంపంగ ముంపంగ నింపుగాక
 యట్లు నిర్వంచకుడు గాని హుని భక్తి
 పరుని ముందట నున్నదే పసిడి ప్రోత
 కడఁగి సేయంగఁ జేయంగఁ గలుగుగాక
 భక్తి మాహాత్మ్యమున మఱి బసవలింగః

151ప

“రాకామంజోత్పన్న ద్రావ నిచ్చులు గన్న
 నా చకోరంబుల కరుచి యగునె
 సహకారపల్లవ చయములు దొరకిన
 జగతి కోవెలలకుఁ జప్పనగునె

శ్రీరాష్ట్రలోపలఁ గ్రీడింపఁ గలిగిన
 భువి రాజహంసకుఁ బుల్లనగునె
 విరిదమ్మి వాసన వెల్లి ముంచినఁ గ్రోలు
 షట్పదముల కనాస్వాదమగునె
 బహుళతర దయార్ద్రభావ ప్రభావన
 మహిమఁ దనయ ఇంగమంబు రాక
 యరుల భర్తిపరుల కావశ్యకంబగుఁ
 బరిహృతాభిషంగ బసవనింగః" 154.

ఇట్టి పద్యములు కొన్ని మాత్రమే శాస్త్రాగ్రవిలోని కావ్యసరణులు.

అనుభవసారములోని ఇరువది మూడు సీసపద్యములందును ఒక్క తేట గీతి పద్యము లేదు. చెన్నమల్లు సీసపద్యములు ముప్పది రెండులోను పాతిక ఆట వెలది పద్యములు, ఏడు తేటగీతి పద్యములు కలవు. చతుర్వేదసారములోని మూడు వందల సీసపద్యములలోను ఆటవెలదులు వందపైగా కలవు. తేటగీతులు సుమారు రెండువందలు కలవు అనుభవసారములోని సీసపద్యములందు మచ్చుకైనలేని తేటగీతి, చెన్నమల్లు సీసములందు దర్శనమొసగి, చతుర్వేదసారమునందు ఆటవెలదు లపై ఆభివత్యము వహించినది ఇది ఈ మూడు గ్రంథముల రచనా కాలక్రమమును తెలుపును అంతేకాదు అనుభవసారము మొదలు చెన్నమల్లు సీసముల వఱకు పరి మిత ప్రాయమైన పాలకుటికి సోమనాథుని పాండిత్యము చతుర్వేదసారమునందు అతిశయించినది. అది పరాకాష్ఠ దశనందినది పండితారాధ్య చరిత్ర.

పండితారాధ్య చరిత్ర

ఇది ద్విపద కావ్యము. కవిత్వము, పాండిత్యము జోడు గుఱ్ఱములవలె కదనుత్రొక్కిన కావ్యరథము. ప్రధానేతివృత్తము మల్లికార్జునపండితుని జీవిత చరిత్ర సంగ్రహము మహాభక్తుల వృత్తాంతములు ప్రాసంగికేతి వృత్తములు మహా భక్తుల వృత్తాంతములు మణిపూసలుగ, మల్లికార్జున పండితుని జీవిత చరిత్రసంగ్ర హము నాయకమణిగ, శ్రీశైలశైలచరిత్రము రత్నపదకముగ, వీరశైవమతము సువర్ణసూత్రముగ సంఘటించిన అసర్థమణిహారము పండితారాధ్యచరిత్ర. బసవేశ్వరునిని అంశితము,

పండితారాధ్య చరిత్రయందు అయిదు ప్రకరణములు కలవు. 1. దీక్షా ప్రకరణము 2. పురాతనప్రకరణము 3. వాదప్రకరణము. 4. మహిమ ప్రకరణము 5. సర్వత ప్రకరణము ప్రకరణవిభాగము కల ప్రథమాంధ్ర గ్రంథము.

మల్లికార్జునపండితుడు ఋగ్వేదస్సామాధర్యజు వేదముల నుండి; మను, యమ, నిగమ, గౌతమ, జాబాలి, పరాశర, యాజ్ఞవల్క్య, లోగాక్షి, శాతాతప, బోధాయనాది స్మృతుల నుండి, కేస, ఈశ, చంద్ర, గర్భ, జాబాల, జైగీష, మానవ, మారుత, నారాయణ, బృహదారణ్యక, శ్వేతాశ్వతరాద్యుప నిషత్తులనుండి; సూత, వాయవ్య, సావర్ణ, ఈశానాది సంహితలనుండి, భీష, సర్వ, దివ్య, కారణ, ఈశ్వర, వాతూలాది తైవాగమముల నుండి, శివధర్మ, శివరహస్య, విజ్ఞానేశ్వరాది ధర్మ శాస్త్రముల నుండి; శివ, లింగ, స్కాంద, పద్మ, కూర్మ, మత్స్య, గరుడ, బ్రహ్మాండ, మానవ, భవిష్యత్, పరాశరాది పురాణముల నుండి; శంభురాఘవ, వ్యాసజైమిని ప్రబృతి సంవాదములనుండి; భారత, భాగవత, హరివంశాద్యనేక గ్రంథముల నుండి, ఉట్టుంకన ధనుష్టంకారముల ప్రమాణబాణములు పుంఖాను పుంఖముగ ప్రయోగించి, విభూతి రుద్రాక్ష లింగధారణ లింగార్చన విశ్వమైన పీఠతైవదీక్ష సైదికమని నిరూపించి, సమృద్ధిలముగ ఆచరించిన దీక్షాప్రకరణము. ఇందు అస్పృశ్యతను ప్రతిఘటించిన హోరంధ్ర సూరసానమ్మ చరిత్రకలదు.

మల్లికార్జునపండితుని మహిమను సమర్థించు కళియంబ, పిళ్ళనయనాయ, వెలమడు, వాగీశనైనాయ, దసరయ్య, గురుభక్తయ్య, శ్వేతుడు, మలహణుడు, కుమారపాల ఘూర్జరుడు, ఓహిశుడు, బెరిదేవ వేమానారాధుడు, సకలేశ్వర మాది రాజయ్య, కదిరె వేమయ్య, చేటల వేమయ్య అను పురాతన భక్తుల చరిత్రలను తెలుపునది పురాతనప్రకరణము. వెల్లగొండ మహాదేవయ్య అను మహాభక్తుని ఖండిత పాదములను, శివలింగసన్నిధి ప్రవేశదలోని తైలమును ముద్దించి అదుకుకొను నట్లు చేయుట మల్లికార్జున పండితుని మహిమ.

వెలనాది బోధుని బౌద్ధగురువు చేయించిన సభలో మల్లికార్జునపండితుడు వేద, కర్మ, కాల, వేదాంత, సాంఖ్య, యోగ, చార్వాక, పాంచరాత్ర, బౌద్ధ, జైన వాదములను శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసాదిప్రమాణములతో ఖండించి; శివుని చంద్ర, కపాల, అస్థిమాల, గంగ, గరళ, చర్మధారణములు, ఉపాసతిత్వము, బ్రహ్మముఖావిర్భావము త్రివిక్రమఖండనము, దక్షాధ్వర ధ్వంసములు విమిశ్ర

ములుగ హరిహరాభేదమును పరాస్తమ చేసి, శివుని సర్వాధిక్యమును స్థాపించి, బౌద్ధగురువును సఖానిష్కృమణము చేయించినది వాదప్రకరణము.

సభలోని యేమయ, యేవయ అను వారు బౌద్ధగురువును సంహరింప, మల్లికార్జునపండితుడ. తానే చంపితి నని, తనకు తానే శిష్యును కల్పించుకొని, వెలనాటి చోడుని వలన అందుకై, వెలనాటి చోడుని రాజ్యవంశములు నాశనమగునని శపించి, వెలనాటి చోడుడు సర్వనాశనము కాగా రాజుదాని చందవోలునుండి ఆమరావతి వెళ్ళి అమరేశ్వరునివలన కన్నులు పడసి, బసవేశ్వరుని చూడ కల్గాణకటకమునకు బయలుదేరి, నిడుగుడుమల గ్రామమునందు బసవేశ్వరుడు పంపిన విభూతివలన కన్నడ కవిత్యము చెప్పి, పానగల్లు చేరి బంధువు గోవింద బ్రెగ్గడ పూజ లందుకొని, తన్నిమిత్రమున ధవళేశు నామయ్య ఆత్మహత్యకు కారకుడైన పానగల్లు పాలకుడు ఉదయావనీశుని శపించి, ఉదయావనీశుడును సర్వ నాశనము కాగా, వసిపురము పోయి శంకరయ్య పూజ లందుకొని బసవేశ్వరుని నిర్మాణవార్తను విని రోదించినది మహిమ ప్రకరణము. ఇందు మల్లికార్జునపండితుని ఊర్ధ్వనేత్రలాభకథనమునకు ఉపబంకముగ విస్తాదుల, బాణమయూర కాళిదాసుల, ఇరితాందార్యసుందరనంబెన్నల నేత్రలాభకథనములు కలవు.

మల్లికార్జునపండితుడు వసిపురమును వదిలి, శ్రీశైలమునకు వచ్చి, శ్రీశైలము శివరంగాకారముగా తోచి కాలిడుటకు సంకోచించి, శిష్యుడైన దోమయ్యను మల్లికార్జున స్వామి దర్శనము చేసి తన శివభక్తిని నివేదించుటకు పంపి, వెల్లటూరులో ఉండి, దోమయ్యకు మల్లికార్జునస్వామి వృద్ధమునివేషమున కనిపించి దీపవృక్షము మీద నుండి శ్రీశైలశ్మత్ర సమస్తప్రదేశములను చూపించుట విని, జన్మ ధన్యమైనదని భావించి, శిష్యకృమణము చెందుట పర్యత ప్రకరణము. ఇందు శ్రీపర్యతోత్పత్తికథనము, శ్రీనగమహాత్మ్యవివరణము మొదలైనవి శ్రీశైలశ్మత్ర పౌరాణికప్రతిపత్తికి మణి దర్శనములు. పర్యతవర్ణనము, పాతాళగంగా వర్ణనము, నక్షత్ర పర్యకారోహణ వర్ణనము మొదలైనవి శ్రీశైలశ్మత్రస్థానికప్రకృతికంచుటద్దములు. పరుస నడలు, జంగమకోట్ల నడలు, పృథ్వముల నడకలు, మిందజంగముల నడకలు, శీలవంతుల నడలు, విరక్తుల నడకలు, శివయోగుల నడకలు, అభ్యాసయోగుల నడకలు, పుణ్యాంగనల నడకలు, శోగుల నడకలు, పిచ్చుకుంటుల నడకలు, చెంచుల నడకలు, ఆంధ్రదేశము పరుస, కన్నడపరుస నడక, ఆరె పరుస నడక, అజివదేశము పరుస, అఖిలదేశముల పరుస, అటపాటలు మొదలైనవి ఆనాటి

శ్రీశైలచైత్ర శిర్డయాత్రా వైభవమునకు నిలుపుటద్దములు ఈ ప్రకరణమునందు మృగహృదునికత, కరపీఠనికథ కలవు.

పాఠకునికి సోమనాథుని ఆంధ్ర, కర్ణాట, తమిళ, మహారాష్ట్ర, సంస్కృత భాషాపరిజ్ఞానమునకు, శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసతర్క వ్యాకరణచ్చందోలింకార వైద్యవైశేషిక సాంఖ్యయోగ రసవాద షోఢిష కౌక్యక భరతసంగీత శాస్త్ర పాండిత్యమునకు, హరశీల, మలహరి, అనాపయ, హలాయుధ, భృంగీస్తవ, మహిమ్నస్తవ, మహూరస్తవ, నీలకంఠస్తవ, వ్యాసాష్టక, గజాదంబర, గద్య, శతక, దండక, చుక్కక, ఉదాహరణ, దీపకలిక, మహానాటక శివతత్త్వసారాది బహుగ్రంథపారాయణమునకు పండితారాధ్యచైత్ర నిలయము అంటేకాదు కవిత్వమునకును కాజాది.

“సత్కృతియన నూత్నసంగతి వనరః

దౌష్ఠిదిరసములు దులుకాడు దాసి

యిమ్మడి వర్ణన లెసగంగ ద్విగుణ

మగు నరింకారంబు లనలాయ దాని

ద్విగుణార్థభావముల్ దీటుకొనంగ”

పు 17.

పండితారాధ్యచైత్రను రచింతునని పాఠకునికి సోమనాథుని ప్రతిజ్ఞ. రసములు 9. వర్ణనలు 18. అలింకారములు దండిమతమున 38 అర్థభావములు 72 అర్థములు పురుషార్థములు, భావములు అనుభావాదులు కావచ్చును. పురుషార్థములు 4, అనుభావములు 18, సాత్వికభావములు 8, సంహరీభావములు 39, స్థాయి భావములు 9 మొత్తము 72 పండితారాధ్యచైత్ర నవరసఫలితమే.

శృంగారరసమునకు గురుభక్తాండాది కథ శృంగ్రాహిత అందు మలహరిని విరహము సహజసుందరము.

“అంత నిక్కడ మలహరి గామాగ్నిః

గాంతావియోగదుఃఖం విన్మడింపఁ

దనుధర్మములు దక్కి తస్యభావంబు

మనమున నెక్కిన మును బద్ధునేత్రి

దవులంబుతోఁ జూచు తలఁపుఁ దలంచుఁ

బవడంపుఁ గెమ్మొచ్చి భావంబుఁ దలంచు

దాసిన హఠించు తాళంబు దలంచు
 జేసిన హఠించు తాళంబు దలంచు
 జెలగించు నవ్వెడు చెన్ను దలంచు
 నలరుచు బలించు నలుపు దలంచు
 చూటచూటకుఁ జూచు మక్కువ దలంచు
 చూటలఁ చెల్చిళ్లు మధురంబు దలంచు
 సరసంబు లాడెడి జాను దలంచు
 గరమొప్పు నెమ్మొచ్చు కాంతి దలంచు
 సంగడిఘటలు యెయ్యారంబు దలంచు
 బొంగారు జారుగొప్ప సొగసు దలంచు
 గలికె క్రొల్లన్నల పొలుపు దలంచు
 దెలుపారె మెఱగెక్కు పలువర్స దలంచు
 గుడిలకుంతలముల కొమరు దలంచు
 బటువగు నెఱవేలి భారంబు దలంచు
 జెన్నగా నసియాడు నెన్నడు దలంచు
 సన్నతి కెక్కిన జఘసంబు దలంచు
 నెఱసిన పాలిండ్ల నిగ్గు దలంచు
 రింగార్చనము సేయు లీల దలంచు
 జంగమాధనానంద దలంచు
 మేలంబు లాడెడి మెలపు దలంచు
 నాలింగనాడల కీలు దలంచు
 మఱి షేడి రతికళామచనసౌఖ్యంబు
 దఱు దఱి వెండియు దలంచి తలంచి
 యుండఁజాలక య్యెయ్యోగదుఃఖాన్ని
 మందంగ... .. "పు 962-964 ప్ర. సం.

శివుడు అంత్యజ్ఞానిరూపమున బ్రాహ్మణుల ఆశయమునకు భంగము కలిగించుట హాస్యరసమునకు (పు 122-129 ప్ర సం.) బసవేశ్వరుని నిర్యాణమునకు మల్లికార్జునపండితుడు విలపించుట కరుణరసమునకు (పు 199-221 ద్వి. సం.) మల్లికార్జునపండితుడు వెలనాచి చోడుని శపించుట రొద్రరసమునకు (పు 57 ద్వి. సం.)

మల్లికార్జునపండితుడు శివ రింగార్చనము సేయుట పీఠరసమునకు (పు 161-187 ప్ర.సం) సుందరనందెన్న అగ్నిహోత్రము పీఠ పడుట భయానకరిసమునకు (పు 126-127 ద్వి.సం.) బెలిదేవ చెమవారాధ్యుడు బ్రదికించునెడ రాజశవమును వర్ణించుట పీఠత్వరసమునకు (పు 443-444 ప్ర. సం) మల్లికార్జునపండితుని ఉత్పాదిత నేత్రలాభ కథసము (పు 25-పు49 పు. ద్వి.సం.) ఊర్ధ్వనేత్రలాభ కథసమును (పు 96-100 ద్వి.సం.) అద్యుతరసమునకు; మల్లికార్జునపండితుడు శివైక్యము చెందుట శాంతరసమునకు (పు 543-549) ద్వి.సం. ఉదాహరణములు.

దండి కావ్యాదర్శమునందు అష్టాదశవర్ణనల పేరులు కలవు. (16, 17 శ్లో 1వరి) అవి యథాతథముగ పండితారాధ్యచరిత్రమునందు లేవుగాని అనేక వర్ణనలు కలవు.

ప్రభాతవర్ణన

“సుప్రభాతమున నుత్పకత మేల్కొని
మసలి చుక్కలు కాంతి హయక మున్న
యసమశంఖధ్వను లలరక మున్న
యభవాంయంబుల నలరు దీపములు
ప్రభసెడి వెలువెల్లఁ జాఱక మున్న
పరగు వెన్నెల వరపర గాక మున్న
సరసిజంబులు మొగి విరియక మున్న
జిగిసెడి కలువలు మొగుడక మున్న
మొగిఁ జకోరములు నోర్మాయక మున్న
చొక్కి యొక్కొక్కయెడ సుఖియింపఁ దలచి
జక్కవరే గవగూడఁ జనకటమున్న
దినమణి దన పూర్వదిక్కుతి పీఠ
మనసెత్తి పదపాఠి మఱవకమున్న” పు261-262 ప్ర.సం.

ఇందు వాస్తవికత ప్రహసముగా, కాల্পనికత గౌఱముగ కలదు. ఇంతకంటె పరమ వాస్తవికత కోడికూత వర్ణనమునందు కలదు.

“తోలుకోడి గనువిచ్చి నిలిచి మైవెంచి
జలజల టెక్కలు సడలించి నీర్లి

గ్రక్కనఁ గాలాఁచి కంచం న విచ్చి
ముక్కున నీఁతలు నక్కొల్చి కడుపు
వెక్కించి మెడసాఁచి నిక్కి మిన్ సూచి
కుక్కుజో కోయని హయక మున్న”

పు 282, ప్ర సం.

ఇందు హయనపుడు కోడిపుంజు చేష్టలు కన్నులకు కద్దినట్లు వర్ణింపఁబడినవి. వాస్తవదృశ్యమేగాని కల్పనాచమత్కారము లేదు కోడికూతను మించి నీర్కోడి కూత కూడ వర్ణింపఁబడినది.

“ప్రబ్బతనాథ ప్రబ్బతనాథ యనుచు
సుప్పి నీర్కోళ్లు గూయుదుగక మున్న”

పు 282 ప్ర సం.

నీర్కోడి కూత “ప్రబ్బతనాథ ప్రబ్బతనాథ” అన్నట్లు కలరటఁ పర్వతనాథ అనుటకు నోరు తిరుగని మాట ప్రబ్బతనాథ.

పుష్పాపచయవర్ణనము

“—క్రొవ్వియల్ గోయుదురో కూడ ననుచు
దాఁటలు గోసి లతాంతంబుల మీద
దేఁటల పంకాక్షః ద్రెవునో యనుచు
మలయాసిలము వెంట నవి వచ్చి చచ్చి
యవిపిందు ముసరి ముట్టాడనో యనుచు
దుమ్మెదల్ నెమ్మె వాతులు చొల్చి తొల్చి
కమ్మని లేఁగంపు గవయునో యనుచు
విచ్చి వచ్చదముట వెనఁ గ్రోలి క్రోలి
యచ్చవాసన వెలిపుచ్చునో యనుచు
దనిసిన భ్రమరములే దఱిఁ పేల్చి పీల్చి
ననుజిగి సూరగొనునో మున్న యనుచు
చొదరి భృంగములు పుప్పొడి రాలి రాలి
గడివోయి జేకులు గందునో యనుచు
జని పుష్పములు గోసికొనివచ్చునంత”

పు 286—287 ప్ర సం.

ఇది పూజాపుష్పముల అపచయము - అభ్యుచితము

వేశ్యావర్ణనము

“ఐవిద దృగ్గోచరో యొడ్డిన యురులొ
ధవళాక్షి చూర్మలై దావాంకురములొ
మెలరత కన్మెరుగులొ మెరుగుల గనులొ
పొలరి దృగంతులొ పొలయు దీపములొ
ముదిత పిషణములొ మోహపాశములొ
మదిరాక్షి చూపులొ మదనిబాణములొ
లోలాక్షి దృగ్గురులొ కట్టబండ్లొ
బాలపిషణములొ పన్నిన వలలొ”

పు. 3132-3133 ప్ర. సం.

ఇందు భావమునకే ప్రాధాన్యము కలదు రూపమునకు ప్రాముఖ్యము లేదు

వేశ్యమాత వర్ణనము

“నెట్టిణ నేలకు నాగికి నూత్ర
పట్ట, మోకాళ్లును బట్టతలలును
ముడివెట్టి తననీడఁ గడవంగఁ బాఱ,
వడి నెండమావుల కడగాళ్లు గట్టఁ
బాయక రెండుగాఁ బాతెడు నీరు,
ప్రేయంగఁ, బులిజున్ను గోయని యమ్మ,
రానార యెలువఁ, జట్రాతిపైఁ గ్రుంక,
నేనుంగు పురుడోమ, నినుక త్రాడ్యేన,
లలిగొన దిశలు దాలములు వాయింపఁ
జెలగుచు రోడటఁ జిగురులు గోయఁ
గలి వెన్నఁ బచ్చ, గొండలు దొంతి వేర్చ,
నిల మంచుఁ గుంఠానఁ గొలువ, రేవగలు
సేయ, కాకసమునఁ జిత్రరూపములు
ప్రాయ, పాయువుఁబట్టి, వడగండ్ల గుండ్లు
గట్టి, వెన్నెలఁ బ్రోవుగాఁ జేయఁ జచ్చి
పుట్టి, నప్పడ నేర్పు బుద్ధుల ప్రబోక
గోలాసకత్తియ గొరబన ప్రబోడ”

పు. 3138-3139. ప్ర.సం.

ఇందు వేశ్యమాత వివరితభీరిలాసమేగాని జాగుర్పావహమైన విషయము లేదు.

పర్వతవర్ణనము

“శ్రీశైలం ఏది నదాశ్రయ మేది నీరము
 నా నిరోమణి మర్రికాడునస్వామి
 దెసిగా స్పృహ దివ్యలింగములు
 నా నదాశ్రయస్థే త్రాపిండ్రియములు,
 నెగసి చర్మముపైఁబడ మధ్యేవు
 ఘనజాహ్నుకసంగతాభరణము,
 మర్రికాకుండ యామృతకుండ సలిల
 చల్లని పుష్పామర్రికామాల,
 వరవృతపురవరప్రాకార మేళు
 వరమధ్యమేఖలాదలయమావణము
 భవచ్చతుర్ధ్వారభరితహర్మ్యములు
 నమ్మిమావణనాయకములు,
 భావంపఁ దమ్మరత్రాజితనదులు
 దేవదేవేశ్వరు దివాంబరములు,
 వరుసఁ బురోద్ధ్యోగవసము వీణాను
 చరణార్చితలతాంతచారుమంజులు,
 వరగు నప్పరి పీఠభక్తపుంగిపులు
 హరు చరకరచరణాద్యంగకములు,
 భంగిగా నప్పరి జంగమావళులు
 సంగజహరుని పరావతారములు
 నటుగదాదఁ బరుసయు నా పౌరజనులుఁ
 బహురతిఁ బిచ్చమోలఁ బచరింప ప్రజలు,
 పురి బహురత్నభాసురతోరణములు
 గరమొప్ప పురవాహు గ్రైహయకములు,
 సమితతత్పురవరోహ్యరైతనములుఁ
 బ్రహ్మధేందు లిడఁ చామరప్రతానములు
 గా నెట్లు పురము సాక్షాద్రుద్రహప
 మై నివ్వలిలఁ చదీయమ సత్త్వమునకు”

పు 393-395 ద్వి.సం.

చరాచరాత్మకమైన శ్రీశైలశ్రీత్రము సాక్షాత్తు శివదూప మనెను సంభాషనమిది సరసభావనము. శివరాత్రి వాడు “ప్రాసాదమండపగోపురాసకటిప్రభలు, ప్రాసాదగోపుర ఐహవహేమకలకభానురద్యుతులు, శుంభవృక్షచండఖచితభాస్వ ద్రత్నకలితదీపితులు రాత్రివి పగలు చేయునట: (పు 422 ద్వి సు)

దండి కావ్యాదర్శమునందు శివ అర్థాలంకారములు, 1 శబ్దాలంకారము మొత్తము శివ అలంకారములు హిత్రమే చెప్పెను. అవి పాలకుల సోమనాథుడు ఉద్దేశించినవి ఉపహాలంకారమును ఒక్క ఉపమానముతో సరిపెట్టక, వాల్మీకి రామాయణమునందు వలె పెక్కు ఉపమానములను సోమనాథుడు గుద్దిగొచ్చును.

“శివుడు సౌరాష్ట్రంబు శ్రీసోమనాథుఁ

దవీకల సత్కర్తయ్యామతిఁ దాన

చెంచు భావంబున శివభక్తచిహ్ను

సంచితంబై యించుచెంచుక దోష

భువి మనీకప్పదమునఁ గప్పఁబడియు

నిండి వెలుంగు హణ్ణియు నట్ల

పిక్కుటంపు సెవులు పీఠ గప్పియును

నక్కజంబై మించు ననలంబు నట్ల

పొనరంగ శుక్తిచేఁ జాదవంగఁబడియుఁ

దనరు ననర్థముకైఫలం బట్లు

గమయ పీఠటఁత్రాచి గప్పియుండియును

నమలినందైన గంగాంబువు లట్ల

దుర్మేఘపటలంబు దూర గప్పియును

నిర్మలరవి దివి సలచినయట్ల

యసలార శబరచరాప్రసూదయ్య

నసదృశైశ్వర్యసమగ్రత దనర

పు391-392ప్ర.సం

ఉత్తైత్తాలంకారమును గూడ ఇట్లే ఉహూలయోగించును

“అలలె సుఖమ స్వయంభులింగంబు

దలలె రామమ్మ పుష్పతమూలమంత్ర

మీల మూర్తమంతమయ్యేనో కాక యనగ
 నా చాచు పరమహిమచారవర్ణి
 సేవ దానంకులించెనో కాక యనగ
 దానర భావిని సేయుఁ బ్రాణంబు ప్రోక
 దనరాఁ కరచుగట్టెనో కాక యనగ
 జలజాయతాక్షి విశ్వాసంబు నివ్వ
 చిలి గండలింపఁబడెనో కాక యనగ
 నలరార నతిచేత కమరద్రుమంబు
 ఫలము దా మహిఁ దేజరిలెఁ గాక యనగ
 బసఁగొన నాతి సేభాగ్భాతయత
 మెనయుఁబుఁ గలిగొనెయెనో కాక యనగ .

XXX

XXX

XXX

చూచుచు నిరాకారుడయ్యు సూరాంబ
 పరమనోభ ప్రభావనఁ గానఁబడియే.”

పు.193-194ప్ర.సం.

రూపకాలంకారమును సాంగోపాంగముగ సమగ్రము సేయును.

“నివుడు ప్రహర్షితనీలకంఠముల,
 దవులు ముముక్షుచాతకచితానముల,
 హితమనోధరసమాహితఫలేచ్చాసి
 గతపరిషత్కర్షకప్రతానముల,
 సురబిరసత్పదసోపానకలిత
 పరికితాభ్రంకవస్సుఁతవర్తనల,
 స్థిరవృక్షకానదతృణక్షోతి
 రుచురస్ఫుఁతవిద్యుల్లికాఠతుల,
 ప్రభాద్రుమాదానిపతితానవరత
 పృథుతరకఁకరపీవరపుణ్య
 పూలత నిర్ధరధానాసమూహ
 సారఘంకార నివారితధ్వాన
 ఘనతరతద్దహగహ్వరోద్భూత
 విస్మయరకారుణ్యరసపూరములను,

ననుపము స్వర్ణమోక్షాద్య భీష్మార్థ
వినుతఫలాపారవృష్టిఁ వెంపారి
యసలాయ శ్రీనిగంబును సీలమేఘ

మనమీనమై మొప్పె; పు. 230-231 ద్వి సం.

ఇట్టివి అధారంకారములు. ఇక శబ్దాలంకారముయమకము స్వరవ్యంజనము దాయము అవ్యవహాసముగను, సవ్యవధానముగను అవ్యతమముగనుది యమకమని వండి అభిప్రాయము వృత్తానుప్రసానము, వేకానుప్రసానము, లా నానుప్రసానము, అంత్కాను ప్రసానమును అందు గతార్థములు.

“తారమందారకర్పూరేశహార
హారబృందారకాహారనీహార
గౌరీకబాజేంద్రవారణశీర
సారపారావారచంద్రికాచంద్ర
శారదనీరదచందనకుంద
రారధరాధరధవలబ్ధకుముది
దీందీరమల్లికాపందమరాల
పాండురపిండితస్ఫారదేహంబు”

పు. 373 ప్రి సం.

ఇందు యమకము తోపాటు గమకమును కలదు “యమకంబు గమకంబు యతిగతి వరకవుల్ గొనియాడ వర్జన కెక్క ధరణిప్రగృహియి సుదృఢ్యుతి” అని సోమరాధుని అభిప్రాయము. (పు18-20 ప్ర సం.)

పండితారాధ్య చరిత్రలోని పర్యత ప్రకరణము శ్లోకమూహాత్మప్రతిపాదక గ్రంథప్రాయము పౌరాణిక ప్రతిపత్తి తోపాటు స్థానిక ప్రకృతి చిత్రణమును కలదు.

“ శ్రీశైల మంతయు దివ్య
లింగస్వరూపమై లీల చెయింగె
సకృదాత్మలకు శిలానికరమై తోచు
సుకృదాత్మలకు లింగనికరమైతోచు”

పు 244.

శ్రీశైల శ్లోకమునకు చిత్రమైన పరికల్పనము కలదు.

“నాల్గు దిక్కులయందు నాల్గు వాహనము
నాల్గు గోత్రముల నిర్మాణము ద్విధము
నుకరమై యునుమడి సోరసగంధము
పకరతోరణము రిమ్మడి వాని కనంగ
నగములు పెరుములు నదులు దేవులు
లగు కుండములును మహాస్థానములును
దివ్యలింగములు శక్తితిల్లింగములు
భవ్యమై పరగు”

పు 201-202.

నాలుగు వాహనములు చతుర్ధ్వారములని నానాంతరము. ప్రాచ్యద్వారము
త్రిపురాంతక శ్చేత్రము. పశ్చిమద్వారము బ్రహ్మేశ్వర శ్చేత్రము. ఉత్తర
ద్వారము మహేశ్వర శ్చేత్రము. వక్షిణద్వారము సిద్ధవతి శ్చేత్రము (పు. 283)
శిలాదుని పుత్రుడైన శ్రీపరవ్యుడు,

“పర్యతాకార మగుర్వ్యుగాఁ దార్చి
యుండెద నీవు నా యత్నహింసమున
నుండవె”

పు 203.

అని ప్రార్థింప నిపుడు అంగీకరించును. శ్రీపరవ్యుడు. శ్రీపరవ్యతమగును.
అదే శ్రీశైలము. అతని “ఘోరచర్యసమాత్ర సిద్ధించు చున్నది.” (పు 279)
శ్రీశైలము మల్లికార్జునదేవుని శ్చేత్రము. మల్లికార్జున. నివసింగము స్వయంభూలింగము.
చంద్రగుప్తుని తనయ చంద్రవతి గానమునకు చెచ్చి, శివుడు వరము కోరుచునిన,

“ఓ మోక్షయందు సమేళనముగను

ప్రేమం బెలర్చ నర్పించినయట్టి

యీ మల్లికాదామ మెల్లగాలంబు

ఓ మోక్షయందు సమ్మేళితమై యుండ

చయసేయుఁ దనుచుఁ జంద్రవతి వేడుటయు”

పు 285.

ఇపుడు చంద్రవతి అర్పించిన మల్లికాదామమును జాహ్నువీచంద్రమథ్య
మున అలంకరింపకొనుట ఆ మల్లికాదామము అర్చనకాంతిఁ జెల్వెనుగు శ్రీమల్లి
కార్జునం దను నామమయ్యైనను. (పు 286)

శ్రీశైలశ్చేత్రములోని హాటిశ్వరము, పాపవిశాళనము, వరాహేశ్వరము,
విష్ణులింగేశ్వరము, సారంగేశ్వరము, సిద్ధేశ్వరము (పు 293) వృషభపురము, కన్యా

సిద్ధనాథభవనము (పు 301) నక్షత్రపర్యతము (పు 399) పాతాళగంగ (పు 410) చిల్లవనము, దీపవృక్షము (పు 470) మల్లికార్జునాలయము, మందిపము, శిఖరేశ్వరము, ఇష్టకామేశ్వరము, కర్మహరేశ్వరము, బిల్లపామరము, (పు 478) చతుర్వారము, పృథ్వీదలము, జేచరదలము, హావదలము (పు 487) మొదలైన స్థానిక విశేషముల తోపాటు, చతుర్వారశ్చేత్రములతోని స్థానిక విశేషములును పండితారాధ్య చరిత్రయందు గ్రంథస్థములైనవి.

ఇన్ని విశేషములు గ్రంథస్థములైనన, భ్రమరాంబ పేరు గాని, గుడి గాని, పండితారాధ్య చరిత్రయందు గ్రంథస్థము కాలేదు. మత్స్యపురాణమునందును భ్రమరాంబ పేరు వాని కలదు. (12 శ్లో. 31 అ.) శ్రీశైలఖండమునందు, శివానందలహరియందును భ్రమరాంబ ప్రస్తావన కలదు. శివానందలహరి శంకరాచార్య కృతమని విశ్వాసము అది నిజమైనచో తత్సూర్యగ్రంథమైన మత్స్యపురాణమునందు, తదవ్యాజీనగ్రంథమైన పండితారాధ్యచరిత్రయందును భ్రమరాంబ పేరు లేకపోవుట సంగతము కాదు శివానందలహరి, శ్రీశైలఖండము పండితారాధ్యచరిత్ర తర్వాతి గ్రంథములు కావచ్చును. శ్రీనాథుని కాశీఖండమునందు భ్రమరాంబ ప్రస్తావన కలదు కాశీఖండరచనాకాలమైన పదునైదవ శతాబ్ది పూర్వము, బహుశః పదునాల్గవ శతాబ్దిని వాదించి స్థానమున భ్రమరాంబ వెలయుట సంభవము ఇది పండితారాధ్య చరిత్ర రచనాకాలము పదమూడవశతాబ్ది అనుటకు సాధకము.

ఆంధ్ర తమిళ కర్ణాట మహారాష్ట్రదేశముల వారు హస్తమేగాక, మాళవ, కాశ్మీర, మాగధ, సింధు, గోళ, తురుష్కు, కొంకణ, ఖరసేన, బంగాళ, కాంభోజ, మూర్ఖర, కళింగ, బర్బర, సింహళ, కరహాటసా రాష్ట్రలాటదేశముల వారును ఆనాడు శ్రీశైల యాత్రికులే (పు. 391)

శివవాత్రి నాడు శ్రీశైలశ్చేత్రమునందు నూతనవస్త్రమండపము కట్టి, అరటి తోడెల బ్రోక హూకుల ద్వారములు నిర్మించి, కంఠకట్లు మేలుకట్లు అలంకరించి, గంటలు పఠాకలు తగించి, ఫలపుష్పములు పక్ష్యాన్నములు సమర్పించెడి వారు. (పు 411-421) ఆకులు, మొగ్గలు, ముర్రాలు మొదలైన వానితో ముగ్గులు పెట్టెడి వారు. పళ్ళులకు మంచిగంధము, పన్నీరు, కస్తూరి, చాందు సమ్మార్చనము చేసెడి వారు మల్లికార్జునదేవునికి సంతతపారాసహస్ర కలశాలిషేకములు, ఆగమోక్త ప్రకారమైన అష్టవిధార్చనములు చేసెడివారు. (పు 429) శ్రీశతరుద్రాధికశలాధికగ్రంథములు పారాయణము చేసెడివారు. (పు 431-438) ఉప్పాట, లెడయాట, చిందు,

కోడంగియాట, భ్రమరములు, సాకేములు, బయకములు, పంచాంసి మొదలైన అట
లాడెడివారు. (పు 434-435) నాటకములు, బహురూపములు, వెడ్డంగములు,
దొమ్మరాటలు, దొమ్మలాటలు, ప్రచ్ఛన్నదేవములు ప్రదర్శించెడివారు. (పు 435-
436.) నలుబదిరెండు రకముల పీఠలు వాయించెడవారు (పు 442-444) నూట
యొనిమిది రాగములు పాడెడివారు (పు 432-433) భరతనాట్యములు ప్రదర్శించెడి
వారు (పు 437-442) ఆయా వివరములెల్ల అచ్చుగ్రద్దినట్లు అభివర్ణించిన
పర్యతప్రకరణము పండితారాధ్యచక్రకు మకుటాయమానము

భట్టబాణుడు రెండు చేతులు ఖండించుకొని, శివుని అర్పించి మఱిం చేతులు
వదలినట్లు (998 ప) బాణమయారకాదాసాదిమహాపురుషులు శివుని గొలిచి దృష్ట
ప్రత్యయవరములు పొందిరని (445 ప) మర్రికార్జునపండితుని వివరత్వసారము
నందు కలదు. అట్టిది మయూరుడు. సూర్యశతకము చెప్పగా సూర్యుడు ప్రత్యక్షమై,
వెలికుప్ప పోగొట్టి లోనికుప్ప పోవుటకు శివుని సుతింపుమనగా మయూరుడు మయూ
రస్తవము చేయి లోనికుప్ప హరించెనని, అది చోద్యమని భట్టబాణుడు రెండుచేతులు
ఖండించుకొని శివునిపై గర్భ్య చెప్పగా రెండు చేతులు వచ్చెనని; అది మహాచోద్యమని
కాళిదాసు వెంపిసే రెండు కన్నులు పెకలించుకొని శివునిపై గర్భ్య చెప్పగా రెండు
కన్నులు వచ్చెనని అట్లు బహుపర్యాయములు చేసెనని మహిమప్రకరణమునందు
కలదు (పు 106-107) ఇది నిమిత్తముగ బాణగద్య, మయూరగద్య, కాళిదాస
గద్య చూహరములని అనుపరిణామములని ఒక ఆభిప్రాయము కలదు.⁷⁰ మయూరుడు
సూర్యశతకము చెప్పటవలననే అతని కుర్చి వ్యాపి నిర్మూలమయ్యెనని ప్రసిద్ధమైన
చరిత్రము అంటేకాదు. బాణమయారకాదాసులు సమకాలికులుకాదు. ఒకరిని
చూచి ఒకరు చేతులు ఖండించుకొనుట, కన్నులు పెకలించుకొనుట అసంభవము
బాణమయారకాదాసుల గర్భరచనమునకు ప్రమాణాంతరము కానరాదు. కాబట్టి
యూహముకాదు; కహర్తమే

పండితారాధ్యదాహరణము

ఇది సూతనముగ లభించినది. ప్రకరంప(బడినది)⁷¹ ఉదాహరణము చివరి
పాఠముచే సోమనాథుని కృతిగ వర్ణము కలదు.

“అదాదాంచితలింగజంగమకృపాయ తప్రసాదోదయ
పాదోక్తే ఇను నీ యదాహరణమున్ బాల్కుల్కి సోముండు లో
కాదాదుండగు మర్రికాచ్చన న పిల్లలించె నద్వైతి నిం
దారంగాఁ బరిచించినన్ పినన్ గొమ్మార్గం బిలన్ జేకులున్.” 80

ఇందు “మర్రికాచ్చన పిల్లలించె” అని ఉండుటవలన పండితారాధ్యో
దాహరణము మర్రికాచ్చనపండితునికి అంకితము కూడ అగును.

ఉదాహరణమునకు ముందు రెండు శ్లోకములు, రెండు పద్యములును కలవు.
అవి పండితారాధ్యుని ప్రశంసించునవి పద్యములందు మొదటిది మాలిని. తర్వాతిది
కార్థాలము. మర్రికాచ్చనపండితుని “తదిలి ... భజింతున్ ... తద్దయుం బ్రస్తు
తింతున్,” “కామింతున్ నుతియింతుఁ గొల్తుఁ దలంతున్” అని ఉపక్రమణము.
ప్రథమానిభిప్రవృత్తుతో ప్రారంభమగునది ఉదాహరణము. అది కార్థాలము.
శ్రీకారముతో ప్రారంభమైనది. అన్ని విభక్తులందును, సార్వవిభక్తికపద్యము
నందును పద్యములు కార్థాలములే. ప్రథమాద్వితియావిభక్తుల కళికలు మధురగతి
రగదలు తృతియాచతుర్థిపంచమివిభక్తుల కళికలు ద్వీరదగతిరగదలు. షష్ఠివిభక్తి
కళిక తురగవల్లనరగద సప్తమివిభక్తి కళిక మజల మధురగతిరగద సంబోధన
ప్రథమానిభిప్రవృత్తి కళిక మజల తురగవల్లనరగద కళికలందు ప్రతిపాదాంతమునందు
విభక్తిప్రత్యయము కలదు. ఉత్కళికలందు చివటి రెండు పాదములందును విభక్తి
ప్రత్యయములు కలవు.

మర్రికాచ్చనపండితుని పీఠమాహేశ్వరాచారము [8], మహిమాన్విత
పాండిత్యము [9], భక్తసమ్యక్-జ్ఞానాశ్రయణము [11], శివతత్త్వసారాదిగద్య
పద్యనవ్యకావ్యరచనము (12, 21), మొదలైనవాని తోపాటు, పండితారాధ్యు
చరిత్రలో ప్రసంగితమైన మర్రికాచ్చనపండితాచారణము [7], మహాదేవయ్య పాద
సంధానము [10], శైవదీక్షాసమర్థనము [13], ఇంగమారాధనము [18], ఊర్వ
నేత్రలాభకధనము [19], వెలనాటిబోడనాశనము [20], ఉదయావనీశనాశనము
[21], శివాధీకృసియాపణము [22] మొదలైన బహువిధములు పండితారాధ్యో
దాహరణమునందు ప్రసక్తమైనవి.

కన్నడకృతులు

చెన్నైలనవరగద, శరణులనవరగద, సద్గురుగద కన్నడకృతులని పూర్వో
క్తము. అక్షరాంకపద్యములును కన్నడపద్యములే. ఆకారాధ్యునక్రమణికను పద

మలు ప్రయోగించిన పద్యములివి ముప్పదియారు కలవు. ముప్పదియారు పద్యము లందును ముప్పది నాలుగు పద్యములు చంపకమాలలు. రెండు పద్యములు మాత్రము ఉత్తలమాలలు అన్ని పద్యములందును ప్రాసము కలదు. ఒక్క పద్య ములోను నాలుగుపాదములందును అక్షరమైత్రియే లేదు. ఎనిమిది పద్యము లందు ఐక్యోక్త్య పాదమున, ఐద పద్యములందు రెండేసి పాదముల మాత్రమే కలిసివచ్చును. ఆది యావృద్ధికము కాని, చిద్విభార్యకము కాదు అంతేకాదు. అక్షరాంకపద్యములకు ఆద్యంతము లందు కన్నడపద్యములు కలవు.

అది : “శ్రీయతనమశ్శివాయే
త్యాయతపంచాక్షరీప్రజవసంభూత
స్వామ్యత్తభావ అక్షర
కాయస్థనై చింపొగ్గెనాన్ బసవేశా!”

అంతము : “ఇతి భావన్నక్షరసం
స్తుతి సంకలితాక్షరాంకితస్తోత్ర వుమా
పతి నిమ గర్హిసిదెం న
త్కృతియిం పాల్కురికి సోమకృతి బసవేశా!”

ఆద్యంతముల కన్నడపద్యములనుబట్టి, అక్షరమైత్రియే లేని పద్యములను బట్టి అక్షరాంకపద్యములు కన్నడపద్యములే.

బసవలింగనామావళి ఆద్యంతములందు కన్నడపద్యగద్యములుండుట మాత్రమేగాక, నామావళి అంతట కన్నడభాషయే కలదు. కన్నడకృతియే.

ఓంసంపాదన లలించినదే ఆయిదు మాటలు. అయిదు మాటలును కన్నడభాషయే.

“అన్యదైవభజనైయం విడువుదు;
జాలిసూతక, బసనసూతక, రజస్సూతక,
ప్రేతసూతక గళం కలవుదు.”

కన్నడభాష కల శీలసంపాదన కన్నడకృతియే. శివసహస్రగణనామ ప్రకడించిన జాడ కానరాదు.

సంస్కృతకృతులు

పంచప్రకారగద్య, నమస్కారగద్య, అక్షరాంకగద్య అంధ్రకృతులని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁷² సంస్కృతభాషానిబద్ధమైన తెనుగు కృతులని మఱొక అభిప్రాయము కలదు.⁷³ తెనుగు కృతులు సంస్కృతభాషానిబద్ధమనుట చింత్యము. పంచప్రకారగద్యయందు అయిదు విధములైన రచనము కలదు. మొదటి విధము నందు ఉత్కృతలక్షణము, రెండు మూడు విధములందు మధురగతిరగదలక్షణము, నాల్గవ విధమునందు ద్విరదగతిరగద లక్షణము, అయిదవ విధమునందు మధుర గతిరగద లక్షణము, అయిదు విధములందును వాక్యాంతములు హ్రస్వాంతసంబోధన ములును; నమస్కారగద్యయందు ప్రాసము కలవుగావున, తెనుగు కృతులని పై అభిప్రాయములు వెలువడినవి కాని, పంచప్రకారగద్యలోని మొదటి విధమునందు ఉదాహరణకావ్యము లోని ఉత్కృత లక్షణము లేదు ఉత్కృతకాప్రాయమనెడు సంస్కృతగద్యభేదలక్షణము కలదు. మిగిలిన విధములందు రగద లక్షణములు సరి పడినను, రగద తేవలము తెలుగు భందస్సు కాదు కన్నడభందస్సు కూడ హ్రస్వాంత సంబోధనములు, ప్లుతాంతసంబోధనములును సంస్కృత కర్ణాటాంధ్రభాషలకు సమానము. ప్రాసము తెలుగు భందోలక్షణమే కాదు, కన్నడభందోలక్షణమును. తెలుగు, కన్నడకవుల సంస్కృతరచనములందు ప్రాసము అభ్యాసవశమున యాదృచ్ఛికము కావచ్చును కాబట్టి పంచప్రకారగద్య, నమస్కారగద్య, అక్షరాంకగద్య తెనుగు కృతులు కావలసిన అవశ్యకము లేదు మూడు గద్యల అద్యంత ములందును సంస్కృతశ్లోకములు కలవు. నమస్కారగద్యలోని ప్రతివాక్యము సంస్కృతచతుర్విధ క్లీంతము కాబట్టి సంస్కృతకృతులే.

పంచప్రకారగద్యలోని పంచప్రకారములు .

○

“—నిగాకుల నిరర్థక నిరతిశయనిజభ క్తికాత్పర్య
శరణగణచరణారవింశమకరందధారాభిషేకసంగతమంగళా
లంకారనిరచితోత్తమాంగ—”

—

“అపి చ మహామహిమోన్నతవిభవా—
భవపాశోత్కరశాతంత్రా—
విలాసితబిజ్జలధరణీకా—

3

“జయజయ నిరవధి నిర్మలగాత్రా—
జయజయ దురంతబాచయదాత్రా—”

4

“జయ దురంతపహారణ—జయ సుకృతపరిచరణ
జయ నికృతపరిచరణ—జయ సుకవిసతికలిత

5

“జయ వివరంజన—జయ భవభంజన
జయ కరుణాకర—జయ పరభీకర”

నమస్కారగద్యః

“అపి చ శ్రీ ప్రమధేంద్రదాయనమా,
వ్యవగతహృద్ధతాంద్రదాయనమా”

అక్షరాంకగద్యః :

“అపి చ శిష్యంగార ఓం ఆదిపద్యస్తార ఓం
ఉహపరసుఖాధార ఓం ఈశజిత్రయదూర ఓం”

అక్షరాంకగద్య ఆకారాద్విక్షరాంతమైన అక్షమాలిక లని, బసవాక్షరగద్య అని గద్యాంత శ్లోకమునందు కలదు

బసవోదాహరణము, బసవసంచరత్నములు, వృషభాష్టకము త్రివిధలింగాష్టకము సమగ్రముగ లభించిన కృతులు. బసవాష్టకము, అష్టోత్తరశతనామగద్యము అసమగ్రముగ కలిపయభాగములు మాత్రమే లభించిన సంస్కృతకృతులు. యద్రణాష్టము అనుపరిబ్రమైన సంస్కృతగ్రంథము సోమనాథభాష్యమున ముపరిబ్రమైన సంస్కృతగ్రంథము. అందు—ప్రమథమాహాత్యము, చిభూతియద్రాష, లింగధారణ మహాత్యములు, లింగార్చనావిధి, లింగార్చన, పాదోదక, ప్రసాద, వీరకైవ, వీరమా హేశ్వరాచార, ఇతరదేవతాత్కాగ, నమస్కారాదిపత్యమాహాత్యములు, నారాయణోప విషదర్శ నిర్ణయము, హిర్వ్యశంఖ పుండ్రనిరసనము, సర్వదేవతా చనకత్వము, పీతాత్మ వాదనిరసనము ద్విమూర్తవాదనిరసనము, అష్టమూర్తివాదనిరసనము కర్మవాద నిరసనము, భగవచ్చరితనిరసనము మొదలైనవి ప్రతిస్ఫుటిపురాణేతిహాసప్ర

మాణపూర్వకముగ పంచదంశతీప్రకరణముల ప్రతిపాదితము సోమనాథభాష్యము
పాలకుఁడె సోమనాథదైవమునకు వైజయంతి

ద్విపదకావ్యము

పాలకుఁడె సోమనాథుడ. మూడు భావలందు ముప్పదిగ్రంథములు రచించి
నను, తెలుగు భాషలోని బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్ర, వృషాధిపశతకము
మాత్రమే కావ్యములు అందు బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్ర ద్విపద
కావ్యములు ద్విపదచ్చందస్సులొ మూత్రమే రచించినవి ద్విపదకావ్యములు. ద్విపద
చ్చందస్సు ప్రాథమికమైన దేయచ్చందస్సు. అది కూడ గేయములందు మాత్రమే
అనాడు కలదు అర్చిని కేవలము ద్విపదచ్చందస్సున మాత్రమే రచించిన కావ్యమును,
అందును నన్నయ భారతము సంస్కృతాంధ్రచ్చందస్సుల, పద్యగద్యముల
సమాహారకల్పనమైన చంపూకావ్యముగ అచతరించిన తదుపరి ఆదరించుట సుకరము
కాదు. అది పాలకుఁడె సోమనాథుని ఆవగతమే. అందుకు,

కూర్చెద ద్విపదలు గోర్కొ దైవాఁ
దెలుగు మాట లనంగవలదు; వేదముల
కొలఁదియ కాఁజూడఁ దీల నెట్లలెనఁ
బాటి తూమునకును బాటి యోనేసెఁ
బాటింప సోలయుఁ బాటియ కాదె”

168 — 172ప. 1ఆ.

అని బసవపురాణమునందు పాలకుఁడె సోమనాథుని విన్నపము. అంతేకాదు.

“ఒప్పుదు ద్విపద కావోత్తై నా వలవ(దు)” పు. 18 ప్ర. సం.

“... ..కావ్యప్రాధి పేర్కొ

నెట్టి రచియింప నేర్చినఁ జాలు

నువమింప గద్యపద్యోదాత్తకృతులు

ద్విపదయు నమమ”

పు. 18 ప్ర. సం.

“వటుగద్యపద్యప్రబంధసామ్యముగఁ

గావ్యకళాప్రాది గల్గింతు, ద్విపద

కావ్యంబు భావ్యంబుగాన”

పు. 20 ప్ర. సం.

“తన్నని సూక్తుల ద్వీపద రచింతు
నదియును గా కై హికాముష్మికద్వీ
పదహేతువగుట ద్వీపద వాగఁ బరగు”

అని పండితారాధ్యచరిత్రయందు పాలకుజికి సోమనాథుని పునుపునయద్భాటనము.

ఇందు ద్వీపద వైదము కొలది అనుట, ఐహికాముష్మికద్వీపద హేతు వనుట నాది ద్వీపదకావ్యనిరూపరణమును వ్యక్తము సేయును. అయినను పాల కుజికి సోమనాథుడు రెండ ద్వీపదకావ్యములు రచించుట మాత్రమేగాక, శతాధిక ద్వీపదకావ్యముల రచనకు మార్గదర్శి అయ్యెను

“జాతులు మూత్రాను సంధానగణవి
సీతులు గాన ‘యనియతిగణై’ ర
నియును, ‘బ్రాసోవా’ యనియు ‘యతిర్వా’ య
నియుఁ జెప్పఁ భందోవినిహితోక్తి గాన
ప్రాసపైసను యతిపై పడియైన
చేసిగా నిలిపి యాదిప్రాసనియతి
దప్పకుండఁగ ద్వీపదలు రచియింతు” పు 18. ప్ర. సం.

అని పూర్వలక్షణమును పునరుద్ధరించెను. అది ద్వీపదకావ్యకర్తలకు ఆద ర్యము. ద్వీపద ద్వీపదము ప్రాస కలది ప్రాసద్వీపద లేనిది మంజురీద్వీపద. పాల కుజికి సోమనాథుని బసవ పురాణము, పండితారాధ్య చరిత్ర రెండును ప్రాస ద్వీపదకావ్యములే

ద్వీపదకావ్యములైనను బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్ర సంస్కృత భాషలోనివి అనువదించఁబడినది సంస్కృతబసవపురాణము బాదరాయణ మహర్షి కృతముగ కలదు ⁷⁴ సంస్కృతపండితారాధ్యచరిత్ర గురూరాజ కవికృతము.⁷⁵ బసవపురాణము కన్నడ భాషలోనిది అనువదించఁబడినది అది భీమకవి కృతము.⁷⁶ పండితారాధ్యచరిత్రను శ్రీనాథుడు పద్యగద్యోభయకావ్యముగ పరి వర్తనము చేసెను. కాని ఉపలబ్ధము కాలేదు. బసవపురాణమును పిడుపర్తి సోమ నాథుడు పద్యగద్యోభయకావ్యముగ వర్ణవర్తనము చేసెను. ఉపలబ్ధమైనది అందు,

“సరవి శ్రీనాథుఁ డా చరిత పద్యప్రబం
ధము చేసె ద్వీపదలు తఱుచు నిలిపె”

అని కలదు. పిదుపర్తి సోమనాథుడును బసవపురాణమునందు పాలకుఁడని సోమనాథుని ద్విపదలు తఱుచుగ నిలిపెను. ఇది పాలకుఁడని సోమనాథుని ద్విపదల విశిష్టతకు నిదర్శనము. ద్విపద కావ్యములు పద్యకావ్యములగుటకు హేతువు ప్రాసుఖ్యము పద్యకావ్యములు ద్విపద కావ్యములగుటకు కారణము ప్రాచుర్యము. పద్యకావ్యములన పద్యగద్యోభయ కావ్యములే చంపకావ్యములు. ద్విపదకావ్యము నిర్వచనకావ్యము

జానుతెనుగు

తెటతెనుగు అని మాట ప్రసిద్ధము. జానుతెనుగు అని మాట అంత ప్రసిద్ధము కాదు అంతేకాదు తెటతెనుగురోని 'తేట' స్పష్టము. జాను తెనుగులోని 'జాను' క్రిష్ణము జానుశబ్దము జాణశబ్దమునకు రూపాంతరమని ఒక అభిప్రాయము. ⁷⁷ జానుతెనుగుశబ్దము కన్నడభాషలోని జాణ్ణుడి శబ్దమునకు సమాంతరమని మఱొక అభిప్రాయము ⁷⁸ అవి జానుశబ్దప్రయోగములకు అనుకూలములు కావు

“ఏ నతిపాపభావమును వెఱ్ఱఁ దలంపక యుండునట్లుగా
నానతవై నీ యడుగు లింక నోపుదు నట్టిదైన న
న్నీ నలినావుఁ డీ యనలు డీ మృగలాంఛనుఁ డీ సురోత్తమున్
జాను సెడంగ నీ శబ్దమ చంపరె కోపపరీతచిత్తురై.”

21వ 2అ. ఆర.ప.

అని నన్నయ ప్రయోగము నలుడు “అన్యోపేక్షం చునస్వయంవరంబు ర్చియించుట యిది కులస్త్రీ ధర్మము కాదు” అన్నప్పుడు దమయంతి ఇచ్చిన సమాధానము. ఇందు తనకు అన్యోపేక్ష లేదని, కలదేని సూర్యచంద్రాగ్నులు సురోత్తములు జాను చెడగా కోపపరీత చిత్తురై వెంటనే చంపియుండురని కలదు. చంపియుండుటకు హేతువు జానుచెడుట= ఒప్పుచెడుట= తప్పుగుట. జాను శబ్దమునకు ఒప్పు అర్థము ఈ అర్థమున పాలకుఁడని సోమనాథుని ప్రయోగములే బహుళముగ కలవు.

“ప్రాణదానము సేయఁ బరల వశంబె ?

యేడాంకధనునకు నిల నరుదన్న

జానొందఁగ మునిఁడి చౌడయ్య వ్రాణ

దానంబు సేసెఁ “జిత్రము నిత్ర” మనుచు.”

1067-70 పం. 5అ. బ.పు.

“... .. బసవసదందరాచమసి

జానొంద మర్కటస్వామి గావించి” పు.ప్ర. సం. పం. చ.

“కాన రింగార్చకంకె నుత్తమము

జానొంద గావించి ఇంగూర్చనయ్య” పు.20 ప్ర.సం. పం.చ.

జ్ఞానదే నామలసి ఇతికుంభములసి

జానొంద అవుడను శక్తి పోడుగాక

కలిగిన ఇలందు శరణై శరణై ?” పు.20 ప్ర.సం. పం. చ.

—“కాన, త్రెయాక్షరాకాంతి బొందితి

జానొంద గ్రీమలమై ఇరియింపదేసి

సవిరక నిరతిశయంబగు పరమ

నివయోగసంపదసేద్ధింబు నెట్లె”

పు.572 ప్ర.సం. పం.చ.

“జానొంద నవలి పంచదాహి మిల—

లో నవలక దెలుగు, పీడినె”

పు.415 ద్వి. సం. పం. చ.

ఇందు జానొంద అనగా ఒకడు పొంద అని అర్థము. నన్నయ ప్రయోగమునందు, పాలకుడు సోమనాథుని ప్రయోగములందును జానశబ్దమునకు ఒప్పు నియే అర్థము కాబట్టి జానొందు అనగా ఒప్పునట్టి తెనుగు అని శబ్దతః అర్థము వచ్చును.

జానొనెనుగు లగు హుటను పాలకుడు సోమనాథుడు మొదట బసవపురా బిమనందు, పిదప వృషాధిపశతకమునందు, మదను పండితారాధ్యచరిత్రయందును ప్రయోగించెను బసవపురా, పండితారాధ్యచరిత్రలందు సవివరము. వృషాధిప శతకమునందు సోదావారము. ఆ సందర్భమున:

“ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకందె

నరనమై పరగించ జానొనెనుగు

చచ్చింపగా సర్వసామాన్యగుట

నాచ్చెద ద్విపదలు గోర్చెదైవము.

165-168 పం. 1 ఆ. బ. పు.

“పరిపాద తొలుబరయును బావనయర్ గిలుపాయ కన్ను వె

న్నెల తల చేడుకుత్తుకయు నిండిన మేలుపుదేయి పల్లుపూ

నలు గలి తెలి వెంకవని జానొనెనుగున నిన్నులించెదనె

పరిపు ముచెర్ చరిచ్చు ఎనవా ఎనవా ఎనవా వృషాధిపః” 163 ప. వృ. శ.

“ఓప్పుదు ద్విపద కావ్యోక్తి నా వలవ
దాదూధగద్యపద్యాద్విప్రబంధ
పూరితసంస్కృతభూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యము గామి
జానుతెనుగు విశేషము ప్రసన్నతకు”

పు.18.ప్ర సం పం.చ.

ఇందు బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రలందు జానుతెనుగునకు ద్విపద రచనకు పరస్పరసంబంధము కలదు వృషాఘోషతకమునందు జానుతెనుగునకు శతకరచనకు పరస్పరసంబంధము లేదు భాషాభేదప్రదర్శనమే

వృషాఘోషతకములోని పద్యమునందు “పలుబొడ” మొదలు “లెంకనని” వఱకుమాత్రమేగాక, “చిన్నించెదన్ వలపు మదిం దగిర్చు” అనునది కూడ జాను తెనుగు మకుటములోని వృషాఘోషతకమునా పద్యమునందు మఱొక సంస్కృత నమము లేదు. సంస్కృతనమీతరమైన భాష అచ్చతెనుగు కాబట్టి జానుతెనుగు అనగా అచ్చతెనుగుని వృషాఘోషతకమునబట్టి అర్థము వచ్చును. అది ఓప్పనట్టి తెనుగు కాదు. అంతేకాదు బసవపురాణములోని ద్విపదలందు, జానుతెనుగు ఉరు తరమైన గద్యపద్యోక్తులకంటె సరసమని, సర్వసామాన్యమని, కావునద్విపదలు రచించునని కలదు ఉరుతరమన ప్రాంతరము సరసమన సరళము సర్వసామాన్యమన సర్వసుబోధకము. కాబట్టి జానుతెనుగు అనగా ప్రౌఢతరము కాని, సరళమైన, సర్వసుబోధకమైన భాష అని, అది ద్విపదరచనకు అనుగుణమని బసవపురాణమునుబట్టి అర్థము వచ్చును. పండితారాధ్యచరిత్రలోని ద్విపదలందు జానుతెనుగు ప్రసన్నతకు విశేషమని, సంస్కృతభూయిష్ఠరచన సర్వసుబోధకము కాదని, జానుతెనుగు కాబట్టి ద్విపదకావ్యమును నిరసించవలదని కలదు. కాబట్టి జానుతెనుగు అనగా ప్రసాదగుణవరాయణమైన, సంస్కృతభూయిష్ఠరచన కాని, సర్వసుబోధకమైన భాష అని పండితారాధ్యచరిత్రనుబట్టి అర్థము వచ్చును. వృషాఘోషతకపద్యములోని భాష అచ్చతెనుగే కాని; బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్ర లలోని భాష అచ్చతెనుగు కాదు ప్రాధాన్యవిషయను సంస్కృతభూయిష్ఠరచన కాదు సంస్కృతోద్ధుంకనస్థలములందును తెలుగు భాష సర్వసుబోధకము. అంతే కాదు. ఓప్పనట్టి తెనుగు భాష.

వృషాఘోషతకపద్యములోని, బసవపురాణములోని, పండితారాధ్యచరిత్రలోని భాష జాను తెనుగుపాలకుటికి సోమరాసుని ప్రతిపాదనము జానుతెనుగు అనగా

అచ్చులెను గనుటకు బసవపురాణ, పండితాచార్యచరిత్రలు బాధకములు జాను తెనుగు అనగా ప్రాచీనతరము కాని, సంస్కృతభూయిష్ఠరచన కాని, సరళమైన ప్రసన్నమైన తెనుగున వ్యవహరింపఁగలకమున సాధకము.

“రేచిరెనుంగిన ద్విపద రచింతు” పు 15 ప్ర సం.

అస హడ పాలకుఁడె సోమనాథుని స్వప్నప్రతిపాదనము. కాబట్టి జాను తెనుగు అనగా రేచితెనుగు అని స్పష్టము. వ్యాపకశతకవ్యముయోని, బసవపురాణములోని, పండితాచార్యచరిత్రయోని తెలుగుభాష లేకెనుగే.

చక్రపాణి రంగనాథుడు

చక్రపాణి రంగనాథుడు తెలుగు కవి. ఆయన చక్రపాణి రంగనాథుని గుఱించి తెలుగు కవులు తెలిపినది తక్కువ. కన్నడకవులు తెలిపినది ఎక్కువ తొండెదాచ్యుడు, సిద్ధనంజేతుడు అను కన్నడకవులు తెలిపిన చక్రపాణిరంగనాథుని కృతులిది.⁷⁷

“పీఠప్రదీపయము, శరభలిల, శ్రీగీర్వాణప్రకమము అను పేర శ్రీశైల మర్లికార్జునునిపై దైవవందల సీసప్రహరణలు, ఎనిమిదివేల పద్యములు గల మఱొక గ్రంథమును, చెయి పాదములు గల వందకమును, నొక తారావళి, నాలుగు లయగ్రాహులును, నొక వృత్తశతకమును, చెయి చోదకవృత్తములును, నూలు తొటకవృత్తములును, నేడు రగడలును, మూడవల మత్తకోకిలలును, నూలువందల గీతపద్యములును, నెనిమిది పంచులును, దై నూలు కందములును, ముప్పదియాలు గద్యములును, ముప్పదియాలు ఉభయశతకములును..”

ఇవి పాలకుఁడె సోమనాథుని కృతులకంటె అధికము. కాని చక్రపాణి రంగనాథుడు నష్టశాతకుడు చెందు రగడలు మార్తమే లభించినవి. మూడు పద్యములు సంకలనగ్రంథములందు, కతిపయచోదకవృత్తములు ఒక కందపాదము లక్షణగ్రంథములందు ఉదాహరింపఁబడినవి.

అనంతాచార్యుడు భోజరాజయచూచుచు (1 ప. 1 ఆ.) కొలన్ గోపరాజు సింహాసనవ్యాఘ్రాతింకయందు (12 ప. 1 ఆ.) పేర్కొన్న రంగనాథుడు చక్రపాణి రంగనాథుడే కొలని గణపతిదేవుడు భివయోగసారమునందు పాలకుఁడె సోమనాథుని, చక్రపాణిరంగనాథుని కలిపి ఇట్లు స్తుతించెను.

“అనమవివర్ధ కైరసమ

ససునిం బాల్కుటె సోమనాథుని గదిరా

ఉనున్ను రయశ సువ్యః

ప్రహతియుని చక్రహరినింగిని గొలుచునె”

అందు హలకుటిం సోమనాథుడు అనమవివర్ధరస నానినుడు మూత్రమే చక్రవాటి రంగనాథుడు కవిరాజునున్ను తయరుడు సువ్యః ప్రహతి తావున వివకవి రంగనాథరామాయణునిపై సంబంధించిన రంగనాథుడు చక్రహరిరంగనాథుడు తాడు ఆత్మచిత్తి రంగనాథుడు ఆర్వాచినుడు 78

చక్రహరి రంగనాథుడు హలకుటిం సోమనాథుని నమకారింపదని ప్రతాప చరిత్ర ప్రభృతి లెను గ్రంథములందు మూత్రమేగాక, రాంబహుద్రి సోమనాథ పురాణము, సిద్ధసంకెనుని గురురాజచరిత్రము అను కన్నకగ్రంథములందును కలదు 79

చక్రహరి రంగనాథుని ఉపలక్షకములు లెను. 1 శివప్రతిష్ఠిరగద, 2 శివమంత్రపర్వసరగద అందు వివరప్రతిష్ఠికరగదలు నయసరగద అని ప్రామాం తరము అది నయచగతిరగద అనుచు ప్రామాదికము మమరగతిరగద మొదలై న వాని వరె నయసగతిరగద అని రంగదభేదము లేదు. వివరప్రతిష్ఠికరగద నయస సంబంధి తావున నయసరగద అవని,

“శ్రీవిర్యరేఖః శాదక

హాహృద్ సుగుణః లోమః బహుమనః జిహ్వ

దీపించు చుట్టే లొలంగెను

ప్రేమతి నడుగింగి డిప్పె విప్రు గర్తనిగానె”

అను పద్యము కలదు. లంఠేతాడు రంగదోని ప్రతిపాదాంతమునందు “కంచ” ననియో, “హేదగించి” ననియో కలదు

చక్రహరి రంగనాథుడు చైట్టెపును, హలకుటిం సోమనాథునితోడి మత వివాదమున వివేచియి, సుహృద్ ముద్దె, దాదల్ శ్రీకైలసున్ను మల్లికార్జునదేవుని సంబంధించెదను, అందువలన రెండు కన్నులు మాయెనని, అహోబలమనకు వెళ్ళి న్నసంహస్యానిని ప్రార్థించు, ఆ స్వామి వివాదవ్యయిని బోధించెనని, అప్పుడు

జానోపయమై శ్రీశైలము వెళ్ళి మర్రితాళ్ళుండేవుని అర్చింప ఒక కన్ను వచ్చెనని పాలకుడి సోమనాథుని పాదముల మీద పడగా వెంకవ కన్ను వచ్చెనని తొందె దాల్చుని సోమనాథపురాణమునందు కలదు చక్రపాచి రంగనాథుడు పాలకుడికి సోమనాథునితోడి మతవివాదమునందు ఓడిపోయెను సిద్ధసంజేతని గురురాజు చరిత్రమునందును ఓలదు పరాజివచరిత్రమునందు పాలకుడికి సోమనాథునితోడి మతవివాదము లేదు గాని, త్రిపురాంతకదేవుని సంధర్శించునందున అంధత్వము వచ్చెనని, శ్రీరంగములోని రంగనాథదేవుని ఆదేశమున త్రిపురాంతకదేవుని వెదుకొన కన్నులు వచ్చెనని, అప్పుడే శివభక్తిపీఠరంగడ చెప్పెనని కలదు

వయ పచ్చయ్యచోని శ్రీవతి, అహోబలపే తడైవమైన నృసింహస్వామిగను, శ్రీరంగశ్రేత్రదైవమైన రంగనాథస్వామిగాను, “దీపించు దృష్టి తొలగుట” అనగా దృష్టిహింద్యము పూర్తి అంధత్వముగాను కథలు రచితమైనవి. “కంచి”ని, “పాద గండి”ని అను ప్రతిపాదాంతపదములు పదములు పాడినవి.

అసలు చక్రపాచి రంగనాథుడు వైష్ణవుడే అగును. అతని పేరు, ఇంది పేరును అందుకు నిదర్శనములే. అంతేగాక శివభక్తిదీపిక వ్రాతప్రతిలో చివరి “వైష్ణవచక్రపాణిరంగనాథుడు శైవవైఖారణమైన తర్వాతను చేసిన నయనరంగళ” అని కలదు. 30 పాలకుడికి సోమనాథునితోడి మతవివాదమున ఓడిపోయి వీర శైవుడైయుండును నయనరంగళయందు

“ప్రశైలవల్లభుని శిఖరంబు దొడగంచి”

అన్న వెంటనే

“కాశీపురాధీశ గౌరీకు దొడగంచి”

అని హిత్రమేగాక అనంతరము,

“భృతీ హయ్య మొగసాల త్రిపురాంతకము గంచి

బలు పట్టమువ్వారబ్రహ్మేశ్వరము గంచి

జెలువందు నుత్తరప్రమహేశ్వరు గంచి

షితి లుచ్చెట్లకును శివశీర్షములు గంచి

చతుర్థిపై బదికొట్టి శక్తియాపుల గంచి”

అని పాద అలెను. పదికొట్టి, లక్షకొట్టి అతిశయోక్తులైనను అనేకశైవ శైత్రములు, శైవపీఠములు సంధర్శించుచు సంభవము. శివభక్తిదీపికయందు భంగంతరుముగి విభూతి, యద్రాక్ష, ప్రసాద, పాదోదక, శివభక్తవాహత్యములు ప్రసక్తమైనవి. అంతేకాదు.

“ఇడను నా మెత్తు కృతురీతునని పొడగంటి
నికఁ గృతున్ దెప్ప నా కేమి భయమని కంటి
వడిఁ గృతుల్ నా మెత్తు వచ్చునని పొడగంటి
మృదుఁ డింక నా కృతున్ మెచ్చునని పొడగంటి”

అని కూడ కలదు. త్రిగిరినాథవిక్రమాదికమైన వందలాదిపద్యములేగాక,
పెలాదిపద్యములు, ఇతరకృతులు చులాభారమున రంగనాథుని సేవనాగఁడయ్యె.

శివమంత్రవర్ణనరగడకు సమర్థివాయరగడ అను నాహంతరము కలదు.
ప్రతిపాదముతుదను “సమర్థివాయ” అని యుండుట తస్మిమిత్తము. రగడ
అంతమున ఫలశ్రుతిపద్యమునందు శివమంత్రవర్ణనరగడ అష్టోత్తరశతమని కలదు.

“ఈ యష్టోత్తరశతముం

బాయక పరియించునతఁడు పరమానంద

శ్రీయుక్తుఁడు రైయుక్తుఁడు

ధీయుక్తుఁడునై తనయ్య దివ్యమహత్తనె.”

అష్టోత్తరశతమన నూటయెనిమిది అష్టోత్తరమనఁబడిన శివమంత్రపర్వసరగడ
యందు నూటయెనిమిదిపాదము లుండవలయును కాని నూటరెండు పాదముల
కలవు. అటుపాదముల అభావము లేఖకప్రమాదము కావచ్చును

ఉదాహరణపద్యములందు రంగనాథుని పద్యముగ ఒక సీసపద్యము కలదు.

“ఓజుదే ముట్టక యొగ్గానఁ బట్టక

చక్కగా దివిఁ బాటు చక్రములును

లాయనఁ గట్టక లవి మేత వెట్టక

వర్ణహీనంపైన వారువములు

తననవెట్టక జీవితము కాను ముట్టక

సత్త్వసంపద చూపు సారధియును

కడచీల దట్టక ఘనముగా మెట్టక

గంధీరసంపద గలుగు నిరును

గరిగి తనరాయ నరదంబు గడఁక వెక్కి

త్రిపురవిజయంబు వేకొన్న దేవదేవుఁ

డిందుశేఖరుఁ డానందమందితుండఁ

మనలఁ గురుజావిధేయుఁడై మనుచుఁగాత.”

ఇది “గ్రీతివరవిజయము” అను శీర్షికను ఉదాహరింపబడినది. ఇది గాక పెనువొని యొక్క భక్తి ప్రబంధరత్నాకరమునందు మఱొక రెండు పద్యములు ఉదాహరింపబడినవి.

‘గోళరవింశవాద్యులు గోచుల వాద్యులు గోత్రవాద్యులు’

గోళరవాద్యులు గోదీరగోళర[వాద్యులు] పంచవాద్యులు

శేషవరల పద్మభవశేషివాహనవాహనైవ

పెనువొనియొక్క పెనువొనియొక్క పేరుతో నా కథిష్టుము” 30 ప 1 ఆ.

ఇది ఈశ్వరస్తుతి అను శీర్షికను ఉదాహరింపబడినది ఈ శీర్షికనే మరొకటి—

“అవలివి తేరు లేదునటు రావచ్చు తుం నిల్లు విందెనె”

పెనువొని నాని నానియొక్క నిల్లు కరం శరం దొడ్డున

పొవలిని యంత యంత నిల్లుము కే నిజవాసములైన గుడ్డుము”

ఇవరక నీకు నిల్లు పనిశేషమునయా గిరిజేశనాయకా!” 30 ప. 1 ఆ.

పెనువొని యొక దాదాభావ్యుండగుచు లేక సర్వలక్షణసారము అను ప్రబంధమునందు ఒక లోకవిమర్శనము, ఒక కందహాసము ఉదాహరింపబడినవి.

లోకము “వివాహమునెల్ల నుండు నీ
కన్య వచ్చున కా యది నిత్య నుమి
య పెల్లెనునెల్ల నెల్లెనె యంబలికై
నుపెల్లెనునెల్లెయెట్ల నుద్ది గదె”

కందహాసము : “క॥ హరితలభస్మరేఖలు”

పెనువొనియొక్క మఱొక దాదాభావ్యుండగు ఉదాహరింపబడినది³¹.

లోకము : “పెనువొని గొప్పవిదేహముతో

నీ నీమిదో నహికంకముకై

రలం బంధకకళంగల దైవము నా

పరిదైవము దైవతకోమలలోన”

ఇవి రంగనాథుని సేనపర్వములు, వృత్తములు, తోటకములు, కందములు, కలంబులను కన్న చక్కవల సమాచారమును సాక్షిభూతములు

గణపదరపు వెంకటకవి ప్రయోగరన్నాకరమునందు రంగనాథుని విత్ర విందాపరిణయమునందు ౬క శీన పాదము ఉదాహరింపబడినది కాని, పరిణయ నామక ప్రబంధములు తెలుసనందు హాసితరసములు కావు మిత్రవిందాపరిణయ కర్త చెప్పింది రంగనాథుని కావచ్చును.⁸²

“కాదాక లులగుండమున నిల్చున్నది” అని⁸³ ఉద్భవించిన, “రంగ నాథయపదము”

“మంచెన నూచిలే నివస నాచితల్లెలు పచ్చవాసనా
కుంచన చంచలస్మితిరకేమలమూలనరౌఢకర్ణికా
వృంధితమందరామసభవ్యులంబరశక్తివస్తి శీ
లిండు చెలంగు శ్రీగిరిని లింపని మువ్వనిలింపు లింపునా”

ఇంకరి మంచెన పండితత్వమునరాని నివసెక మంచెన పేయివాడు కావచ్చును ఉపల్బములైన ప్రభు పీఠికరూప, శివమంత్రవర్ణనరగడ చక్రపాని రంగనాథుడు. శివకవి లులగు సమర్థులు.

యథావాక్కుల అన్నమయ్య

యథావాక్కుల అన్నమయ్య కృతి సర్వేశ్వరశతకము. కృతిరచనాకాల మును ప్రథమః కలిగిన కవి యథావాక్కుల అన్నమయ్యయే ఇంటిపేరు సార్థక మైనది.

“శాకాబ్జములు వాడవచ్చుపురజిత్తుంఖం బ్రవర్తింప ను
గ్లోకానందకరంబుగా మహిమతో శోభిల్ల సర్వేశ్వర
ప్రసాదామృతవ మొప్పజెప్పె శుభకృత్సృష్టివ్యక్తవర్ణంబునన్
శ్రీ కంచాల్పితప్ర పసుంధరపయిం జెన్నొంప సర్వేశ్వరా” 130వ.

శుభకర్త-సంపత్సరము రచనాకాలమునకు శుభకృతము వాడ=1, చుక్క=8, పురజి=11 “అంకానాం వామతో గతిః” అను సంప్రదాయమున 1164. శాలివాహనశకము. 75 కలిపిన క్రిస్తు శకము 1164+78=1242 కాలాబ్ది సర్వేశ్వరశతకరచనాకాలము యథావాక్కుగ 1242 వ సంవత్సరము.

సర్వేశ్వరశతకము ప్రతులందు పద్యసంఖ్య సమముగ లేదు పూర్వ ముద్రితప్రతులను రెండు వ్రాతప్రతులును సంప్రదించి 1919 వ సంవత్సరము

నందు ఆంధ్రసాహిత్య పరివృత్తువారు ప్రచురించిన ముద్రణమునందు 128 పద్యములు కలవు. పూర్వముద్రణములందు, తర్వాతి ముద్రణములందును 142 పద్యములు కలవు.⁸⁴ శతకపద్యసంఖ్య నూట లేక నూటయేనిబిది అగుట సాధారణము. నూటయేబది కాలేదని సంఖ్యానియమమున సంకెట్టుకొనవలయును. అథవా, పాతిక, ముప్పది పద్యములు కాచాంతర సంక్రాంతములు కావలయును. 142 పద్యములందును “సర్వేశ్వరా” అను మకుటము కలదు. మకుటనియమము మణిస్థగితము. భక్తి శతకములకు అపరిహార్యమైన కవి ఆత్మానుభూతి శతకము నందు కలదు. మొట్టమొదటి పద్యమునందే “శ్రీకందు - బ్రహ్మచారి నిన్ను మది నాహ్లాదింతు సర్వేశ్వరా” అని కలదు. శివుని ఆధీకర్యము, “అజ్ఞాశక్తి, భక్తతీర్థ ప్రభావము, సద్భక్తుల మహిమ, వివేచనామహత్వము, వివేచనానందము, సద్భక్తిప్రభావము, భక్తియోగము, చిత్తవైకరణము, పంచాక్షరీ మహిమ” అను శీర్షికలకు⁸⁵ అనుగుణమైన పద్యములందును అన్నమయ్య స్వీయానుభూతి అంతర్గతముగ కలదు అది బాహ్యముగ ప్రకటించిన పద్యములును కలవు. అందు ఓక పద్యము :

“ఓ నిన్నే శరణందు జాంధవులు గానీ యెల్లవారు బగే
కానీ మృత్యువు తల్లికింద పడనీ కాలందు గీవెట్టనీ
నానాకర్మచయందు గింజుకొననీ, నాకేమి నే రాజు నీం
లే నీ చాటున దాగియున్నపుడు. బీలే యింక సర్వేశ్వరా!” 182 ప.

ఇది అన్నమయ్య స్వీయానుభూతి సంఖ్యానియమము నడరినను సర్వేశ్వర శతకము శతకలక్షణలక్షితమే.

సర్వేశ్వరశతకమునందు పీఠశైవులకు హిరాయణగ్రంథములైన మహిమ్న స్తవము, మల్లాదియము, ఆనామయము, హరియధ్యక్షులలోని శ్లోకముల అనుసరణములు కలవు.⁸⁶

పుష్పచంతుడు రచించిన మహిమ్నస్తవములోని శ్లోకము :

“బహుశరణసే లిశ్వోత్పత్తౌ భవాయ నమో నమో
జనసుఖకృతే సత్త్వోత్పత్తౌ మృదాయ నమో నమో
ప్రబలతమసే తత్సంహారే హరాయ నమో నమో
ప్రమహనీపదే నిస్సైగుణ్యే శివాయ నమోనమః”

81 శ్లో.

“భువనోత్పత్తి విచించుచో భవుడవై పొల్పొందగా దాని ను
త్పవలీలం బ్రచించుచో మృచ డవై సర్వముఁ గల్పాంత టై
రవ సంబోధ నచించుచో హుడవై ప్రసిద్ధాశక్తిం దుదీర్
వివనానాంకమఁ దాల్చు నీ మహిమ దాఁ జితంబు సర్వేశ్వరాః” 10^వ
ఇదిగాక ఇంకను 11, 12, 14, 17, 18, 19, 22, 23 వద్యములును

మహిమ్నస్తవములోని శ్లోకములకు అనుసరణములే

మల్లమున రచించిన మల్లములోని శ్లోకములు :

“బాలోచ్చిపి సంస్మరణమాత్ర మచేతన స్తే
లింగం కరోతి హరహంసుమయం వినోదాత్
లత్కస్తదేశధనదాససమృద్ధిభాజీ
రాజ్యం కరోతి హతకట్టక మున్నతం చ.”

84 శ్లో.

“క్రీడాప్రపచ్చనీరత శిశవో భృవస్త
పూరాధయన్తి”

17 శ్లో.

“అదంబోయిన బోట బాలురు వినోదార్థంబు పాషాణముల్
గూడంబెట్టి నివాలయం బనుచుఁ జేర్కొన్నంతటంజేసి వా
రాదంబోయి సురాంగనాకలితదివ్వారామ చింతామణి
క్రీడాశైలవిహారులై వెలయుటల్ గీర్తింతు సర్వేశ్వరాః” 127వ.

దండి రచించిన అనామయములో శ్లోకము:

“యోగీ భోగీ విపథుగమృత శృత్రుపాణి స్తపస్వీ
కాస్తః క్రూర శృమితవిషయశైలకన్యాసహాయః
భిషావృత్తిః భువనపతిః శుద్ధిమా నస్థిమూర్తి
శక్యో జ్ఞాతుం కథమివ శివ త్వం విరుద్ధస్వభావః”

92 శ్లో.

“సకలాధీశ్వరపట్టభద్రుడవు భిక్షాగామి వత్యంతశాం
తకళామృతంబు రొద్రమూర్తి వతిసౌందర్యాంబికాసంగమా
భికలోలుండవు దివ్యయోగివి మదిం దెల్లందుగా నెట్టి వా
రికిఁ దా శక్యమె నీ నిజం బరసి చచ్చింపంగ సర్వేశ్వరాః” 108వ.

ఇది గాక ఇంకను 87, 88, 134 వద్యములును ఇంచుమించు అనామయ
ములోని శ్లోకములకు అనుసరణములే

హలాయుధుడ రచించిన హలాయుధములోని శ్లోకము.

“యత్తత్కృతం సకలభవనాశ్చర్యభూతం విభాతి
 జ్యోతిర్లంగం కనక కవీశం శ్రీగిరీ వ్యాఘ్ని దివ్యం
 తత్పశ్యన్తః విమనుక్కుతిన స్మృతసంసారదృష్టా
 స్త్యక్త్యాచరన్తా చ్చిరగణపప్రప్తాః శాశ్వతభవన్తః”

40శ్లో

“ధరణిం బ్రాహ్మణభక్త సన్మితమహాస్థానం చైత్యం యోషు శ్రీ
 గిరిమథ్యంబగు దివ్యతీర్థములు భక్తిం బొంది వారి దు
 స్తరదోషములు వాయునన్న మన సాక్షాదృక్షులం బొంగి
 బరహర్థంబగు వాయు నరుల పాపంబెల్ల సర్వేశ్వరాః”

పము వివస్తోత్రములలోని శ్లోకములకు మూత్రమేగాక మల్లికార్జునపండితుని
 వివరత్నసారములోని పాలకుడికి సోమరాసి కృతులలోని పద్యములకును యదా
 వాక్కుల అన్నమయ్య సర్వేశ్వరశతమునుంచి అనుకరణములు కలవు.⁸⁷

“ఏ దేశంబున నే పురి

నే దెస వసియించియుండ, నిలి వివధక్తుం

నా దేశంబున నా పురి

నా దెస వసియించియుండ.—హరతీర్థంబున్” 207 శ్లో.త.సా.

“ఏ దేశంబున నే దివాళుభిమునం దే చూర నే వాడ మీ

పాదాధ్వర్జన నేలను నిర్మలుడ, సదృక్షుం బొకండ,ండె నా

యా దేశంబును నా దివాళుభిమును న్నా చూర నా వాడ గం

గాదిస్సాననదీ ప్రవాహళలదండై యొసర సర్వేశ్వరాః” 119ప.స.శ.

“కులజకులహీను రివ్వడ

నెలకొని భవదచలభక్తిస్థావృత్తిన్

వెలసిన మీద సహజుల

కులజాల్ గులహీనులనగ నాడదు వారిన్ 124ప శ్లో.త.సా.

“బలవంతుండును దుర్బలండును మహాప్రభుండు మూగుండునుం

గులజండున్ గులహీనుజాతుడు ఘనహృదండు శాంతాతిని

శృణవిత్తుండను నొక్క యాప మది నీ సదృశి చిత్తంబుల్

పల వర్ధిల్లిన మీద నే విధమునన్ శానింప సర్వేశ్వరాః” 61ప.స.శ.

ఇది గాక ఇంకను దీవతర్వసారములోని 150, 182, 273 పద్యములకు వచనగ శబ్దేశ్వర శతకములోని 21, 101, 33 పద్యములును అనుసరణములు

“జంగమభక్తిలింగదలచరల మీటుచు యుత్తమంబు త
 యంగమలింగపూజలవి సామ్యము నల్పుట మధ్యమంబు ము
 దంగమలింగపూజ మొద నల్పక రంగముఁ గొల్పుచున్మొ యె
 క్కుంగఁ గనివచ్చుమాట శరణప్రతిపత్తియె ముఖ్య మెమ్మోయిన్”

217 ప అ సా

“తమలింగార్చనకంటె జంగమము సౌందర్యముగాఁ గొల్పుట
 ప్రమదప్రస్థితి, రింగజంగమలసత్కామ్యముగాఁ జేత మ
 ధ్యము ప్రస్థితి రింగపూజనకుంటె జంగమోపాసనా
 నమున్నె యుంచుట భక్తి యంచది కన్యకత్వంబు నర్హ్యేశ్వరా!

129 ప స శ.

ఇది గాక అనుదవసారములోని 219 వ పద్యమునకు సర్వేశ్వరశతకము లోని 81వ పద్యమును అనుసరణము

“తలను “వెదాశ్చ శాస్త్రాణి” యనంగ
 నిల “గుపమంచైర్గ్రసేకచా” యనంగ
 తజితతి శ్రుతులు శాస్త్రములు మంత్రములు
 నెజి “పురస్తత్రైవవిధతా” యనంగఁ
 బరగుచు సకలశబ్దప్రపంచంబు

చరున స్థితి “యథావివస్థా” యనంగ

నదగు జనించుఁ బంచాయందు”

పు 147 ద్వి సం పం. చ.

“అమితోద్బద్ధవదీయతత్త్వము మహియస్సోత్తరాణీల
 సమురై యొప్పు నమస్తవేదములు శాస్త్రశ్రేణియున్ దివ్య
 ద్రమనాదంబులు నెన్ని చూడ నిది నీ పంచాక్షరీమంత్రభా
 వమరై యుండు నమస్తలక్షణములన్ వర్ణింప సర్వేశ్వరా!” 189 ప.

ఇందు వేదములకు “మహియస్సోత్తరాణీలసమురై యొప్పు” అను విశేష
 భావ వేదములకు కంటె మత్తేభపాదములకు ఆవశ్యకము. అంతేకాదు. “దివ్య
 ద్రమనాదంబులు” మంత్రములకు స్ఫోరకములై నను మత్తేభవృత్తమునకు కారక

ములు. ఇవి పాఠకులకి సోమనాథుని ద్వీపదలు అన్నమయ్య మత్తేభప్రీతికథమైనట్లు చాటును. కావున పాఠకులకి సోమనాథుని పండితారాధ్యచరిత్ర 1242వ సంవత్సరము కంటే పూర్వగ్రంథము కావలయును. పండితారాధ్యచరిత్ర రచనకాలము స్థూలముగ 1240 ప్రాంతమగును.

“అటగాక యీ పుష్పమంతయు నొకఁడు

పట్టభుక్తి పీ పదాబ్జములపైఁ బూన్చు

మఱి పూర్వజన్మసహజులు లేని

నెఱి ముక్తి గలిగించు నిజ మట్లుగాక” పు 490. ద్వి. సం. పం చ.

“ఒక పుష్పంబు భవత్పదవ్యయముపై నొప్పుంగ నదృశైరం

జకుండై పెచ్చిన పుష్పామూర్తికిఁ బునర్జన్మంబు లేదన్నఁ బా

యక కాలత్రితయోపచారముల చిన్నద్యించుచున్ బెద్ద నై

ష్టికుండై యుండెడు బాఁడు నీ వగుట దాఁ జిత్రంబై సర్వేశ్వరా!”

88 ప. స. శ.

ఇది తాను పద్యము వ్రాసి వదలిన తాటాకు కృష్ణనీటిలో ఎదురురాక కొట్టుకొనిపోయిన, శిరస్సు ఖండించుకొందునని పెదదో గండక తైర వైచికొన్న అన్నమయ్యకు, “తరులంటువుల” అను పద్యము వ్రాసిన తాటాకు కొట్టుకొని పోగా, పనుల కాపరి తెచ్చియిచ్చిన తాటాకులోని పద్యమని ఒక చరిత్రాము కలదు. అగునో కాదోగాని, పాఠకులకి సోమనాథుని పై ద్వీపదలకు అనుక్రమియే.

అన్నమయ్య ప్రభావమును అన్యకవులపై కలదు.

“ఏ యే వేశల నే వయస్సున నయం దే భూమి నే యూరిలో

నే యే కర్మము నాచరించు నశుభం బేనిన్ శుభంబేనిఁ దా

నా యా వేశల నా వయస్సున నయం దా భూమి నా యూరిలో

నా యా కర్మఫలంబు లెల్ల నగుఁ దథ్యం బింత సర్వేశ్వరా!”

128 ప. స. శ.

“ ఏ యే వేశల నే సరోజముఖి యే యే లీలం గోరుఁ దా

నా యా వేశల నా సరోజముఖి నా యా లీలం దేల్చి యే

చాయం జూచినఁ దానయే మెలఁగుచున్ సౌఖ్యాబ్ధి నోలాడు భో

గాయత్తుండయి పెక్కురూపముల మాయాకల్పనాచాతురిన్.”

40 ప. 1 ఆ. పారి.

ఁది నంది తిమ్మన పద్యము అది భక్తివిషయము. ఇది రక్తివిషయము అయినను ప్రతిపంఖప్రాయము.

ఆస్థానయః కవితాగురువు చూడికొంద (చూడికంద) సోమేశ్వరారాధ్యుడు. అతని పాలకుఁడే సోమనాథుడని, కాదని అభిప్రాయభేదములు కలవు⁸⁸ లీలా సంవత్సరశతక మొకడు. ఆస్థానయ్యకృతమని, కాదని అభిప్రాయభేదములు కలవు.⁸⁹ ప్రత్యక్షప్రాయములే సత్యసన్నిహితములు

ఇతర కవులు

శివదేవయ్య : ఇతడు కాకతి గణపతిదేవచక్రవర్తి, చుద్రమదేవికి మంత్రి అని ఒక అభిప్రాయము⁹¹ ప్రతాపరుద్రుని రాజగురువు అని మఱొక అభిప్రాయము⁹² వారి రాజకాలము సుమారు నూటపాతిక సంవత్సరములు. (1198-1325) గణపతిదేవచక్రవర్తికి మంత్రి అయిన, ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి అగుట నిరవకాశము. ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి అయిన గణపతిదేవచక్రవర్తి మంత్రి అగుట నిరవకాశము ఎవరి మంత్రి అనుటకును చారిత్రాకాధారము లేదు. ప్రతాప చరిత్ర మొదలైన అర్యావీనగ్రంథములందు గణపతిదేవచక్రవర్తి మంత్రిగ కలదు. గణపతిదేవచక్రవర్తి మతగురువు, గోళిమరావతి విశ్వేశ్వరదేశికులే శివదేవయ్య అని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁹³ కాదని మఱొక అభిప్రాయము కలదు⁹⁴ కాదని అభిప్రాయమే సత్యసన్నిహితము.

మడికి సింగన సకలనీతిసమ్మతమునందు గ్రంథఫల్గీకను పురుషార్థసారము కలదు. [వచః : ఆ.] గ్రంథమునందు (1970) నలుబదియొక్క పద్యముల కడ— “పురుషార్థసారము” అని కలదు బాలబోధచ్చందస్సులోను, లవణశిరోమణి లోను పురుషార్థసారములోని పద్యములు కలవు “శివదేవయ్య పురుషార్థసారములో” నను సుదాహరణము కలదని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁹⁵ సకలనీతిసమ్మతములో గాని, చందము లేక బాలబోధచ్చందస్సు లేక సర్వలక్షణసారములో గాని, లక్షణ శిరోమణిలో గాని “శివదేవయ్య పురుషార్థసారములో” అని లేదు. అన్యత్ర మృగ్యము అది శివదేవయ్యకృతమైనను కావ్యగ్రంథము కాదు. రాజనీతిశాస్త్ర గ్రంథము

చందము, లేక బాలబోధచ్చందస్సు లేక సర్వలక్షణసారమునందు శివ దేవయ్య పద్యములని తిదాహరింపఁబడినపద్యములు రెండుకలవు రెండు పద్యము

అందును “వివేచనము” అను నుత్పాదము కలదు. శతకము కావచ్చును. ఆ పద్యములివి.

“అరయగఁ నిన్ను నాని నీరియాచడనై యెలత్రాయమందు నుం
చదురును నెంచెనై పవను దప్పిన గుండయగారి చంద్రు
భరణి ఇరియింపఁ గలెను మాన్తు వృథాపరపాకరూపదు
చురరాజునం దిదేమిటియె గాణపనే వివేచనభీమనే”

“ప్రాణు జహా గుర్తి యల పాము గదర్చి తదూర్వశీరితో
దాణు నొత్తి మేను చృథమై నిగుడం దిరియించి చుట్టలం
ఘోణము చేర్చి యా ప్రణవఘోషమున విని యందు నానన
శీతము సేసి నం బునసిద్ధుడనా వివేచనభీమనే”

ఇందు వెనుక పద్యములోని నీరియాచడు, నుండరనంపి, గుండయ
మహాశివధక్తులు వీరి వ్యక్తాంతములు వివతత్వసార, బసవపురాణ, పండితారాధ్య
చరిత్రలందు కలవు. రెండవ పద్యములోని యోగము వివయోగము వివయోగుల
విషయమును వివతత్వసార, బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్ర, సర్వేశ్వరశతకము
లందు కలదు. పద్యములు రెండును శివకవియుగలక్షణలక్షితములే. వివేచనయ్యకు
భీమవిశేషణము శతకకర్త ఎన్నుకొనిపించును. ఇంతకు శతకము మొత్తము
లంపలేడు కర్తృనిర్ణయము కన్దము

ప్రతాపరు ద్రుడు : కవిని సంగడ సకలనీతిసమ్మతము నందుగ్రంథపట్టి
కను నీతిసారము కలదు [వివచ] గ్రంథమునందు నీతియొక్క పద్యముల కడ
“నీతిసారిండు” అని కలదు కర్తృనిర్ణేశము లేదు. అయినన, నీతి సారమును
మొదటి కాకతీయచుర్రదేవుడు రచించినట్లు ప్రాచీనపద్ధివాహరణములు కలవు.
..... పీఠమిత్రోదయాదిగ్రంథములలోని బృహస్పతిమతనీతియె మన నీతి
సారపద్యముల గానవచ్చుచున్నందున చుర్రదేవుడు బౌద్ధస్మృత్యనీతిసారమునె
లెనిగించెనని సందేహము గలుగుచున్నది” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁹⁸
కాని, నీతిశాస్త్రముకావలె వ్రాతప్రతిలోని పద్యమిది.⁹⁷

“పరువడి నాంధ్రభాష గల బద్ధెననీతియు సంస్కృతముగా
బరగఁ బ్రతాపచుర్రదేవునిచే రచియింపఁబడ్డ యా
నరవచ నీతిసారము వినం బుదవం గడు మంచిదంచుఁ జె
చ్చెరగఁగ నీతిపద్యము చేసె చిన్నోదము బాలబోధకు.”

ఇది ప్రస్తుతమైనను ఇంచులీ కిరయము విషయము. ఇందు ఎద్దెననీతి ఆంధ్ర భాషలోని ప్రకాశమృతనరహితుని రచయింపఁబడ్డ సీతసారము సంస్కృత భాషలోని కలహం ఇవమత్తమున కలదు. అనగా ప్రకాశమృదుని సీతసారము సంస్కృత గ్రంథమని అవగాహనమగును. అయిన, సకలసీతసమ్మతములోని కీతిసారమృదును ప్రకాశమృదుని కీతిసారశ్లోకములకు తెలుగు సేత లగును. తెనుగు చేసిన కవి ఎవరో తెలియదు. ప్రకాశమృదుడన మొదటి చుద్రచేవుడు. కాదు ఇందలి చుద్రచేవుడే తెలుగు కీతిసారము తదనంతరకృతి కావలయును.

యుగ వైలక్షణ్యము

కవిత్వమునకు భాష, భంపస్సు, ప్రక్రియ, వస్తువు, తత్త్వము రసవర్ధులు. నన్నయ భాష సులక్షణము. సంస్కృతభూయిష్టము. భవకవుల భాష విలక్షణము; సంస్కృతభూయిష్ఠరచన తాదాశిత్యము జానితెనుగురచన అనగా లేకతెనుగు రచన సార్వత్రికము. ఇందు వ్యాకరణవిద్యప్రయోగములు ఎఱుఱుచు నన్నయ భంపస్సు వైవిధ్యసహితము. భవకవుల భంపస్సు గ్రంథపరముగ వైవిధ్యరహితము. నన్నయ ప్రక్రియ చంపూకావ్యము. భవకవుల ప్రక్రియ నిర్వచనకావ్యము. నన్నయ వస్తువు చారిత్రకేనుప్రసిద్ధము. భవకవుల వస్తువు ఆంధ్రతమికర్ణాబిజేత ప్రసిద్ధము. నన్నయ తత్త్వము బ్రాహ్మణమతము. భవకవుల తత్త్వము వీరశైవ మతము నన్నయ బ్రాహ్మణమతప్రబోధము చుచిరమైనది. భవకవుల వీరశైవమత ప్రచారము ప్రచురమైనది. నన్నయ ప్రబోధమునందు న్యమతస్థాపనము గూఢముగ కలదు. భవకవుల ప్రచారమునందు న్యమతస్థాపనము బాహ్యముగ కలదు. పరమత నిరసనము పరమదుర్భరముగ కలదు నన్నయకు కవిత్వము ప్రధానము. మతము గౌరవము. భవకవులకు మతము ముఖ్యము. కవిత్వము బాహ్యమైనది. “భవకవులు మహా మహా కవిత్వముచేర హాడిగము చేయించిరి” అని మొదలైన సత్యము.⁹⁸

భాష

భవకవుల భాష వ్యాకరణవిద్యమైనను, వ్యాకరణవిద్యప్రయోగములు బహు విధము. 1. అకారసంధి: తల్పలంఠ+అంధ=రల్పలంధ. (ప్రతి పం. 4 ఆ. 1. పు. 2) 2. అకారసంధి: కెంఱి+అంగింఱె=కెంఱంగింఱె (ప్రతి పం. 8 ఆ. 1. పు. 3) 3. ఉకారసంధి: పొందు+అధాధ=పొంధాధ (147వ శ్లో.

త. సా) కొల్లును+ఉరగనంపములు=కొల్లురగనంపములు (2117 పం. 3 ఆ. బ పు) 4 సంపాదకాంక్షసంఘ. పక్షాంతి+అర్హపద్యము= పక్షంపదాంత్యపద్యము= పక్ష (353 పం 3 ఆ. బ పు) 5 అనుకరణసంఘ తస్మాద్దాహ్యమ+అస్=తస్మాద్దాహ్యంబని (100 ప 1 త సా) 6 ఋకారసంఘ: కర్తృ+అనుసారం=కర్తానుసారి (పు 342, ప్ర. సం పం. చ) 7 ద్విత్వరాహిత్యము చిత్తము=చిత్తము (206 ప 1. త సా) జామ్యయ=జామయ (361 ప 3. త. సా.) చిక్కుము=చికము (35, 134 ప ఆ సా) 8 ద్విత్వకల్పనము: తదీయము=తదియ్యము (109 పం 4 ఆ బ పు) 9. పదమధ్యేత్వలోపము నడిమిపి=నడిమి (101 ప ఆ సా.) కురియ=కుర్మ (పు 2 ప బ ఉ. 10 ప్రత్యయలోపము. మలహారుడు=మలహము (416 ప 3 త సా) తనువు=తను (474 ప. 1. త సా) 11 అపశబ్దములు: శాగరూకతనె=శాగరతనె (227 ప ఆ సా) అంబుజనేత్రం=అంబుజనేత్ర (221 పం 1 ఆ బ పు.) 12 అపసమాసము. మద్వాక్కలికాసమాహి (80 ప వృ శ.) సర్వక్త సమాహి (1511 పం 4 ఆ బ. పు) మత్త్యసమాహి (12 ప స. శ) భవన్మహదాజ్ఞ (పు 44 ద్వి సం పం. చ) ధక్తమహదాజ్ఞాపం (110 ప. స. శ.) 13 వైదిసమాసములు: పిండకూడి. (107 ప 1 త సా) చర్మత్రాళ్ళు (302 ప. 1. త. సా.) దీపకంధంబులు (246 పం. 1 ఆ బ పు; పు 199. ప్ర సం పం. చ.) చౌద కాఞ్చం (681 పం 1 ఆ బ పు) శివమరులు (1089 పం. 1 ఆ బ పు) ముల్లోకవంద్య (1274 పం 1 ఆ బ. పు.) నిత్యనేమంబు (886 పం 2 ఆ బ పు.) పుడమిశ: (47 పం 3 ఆ బ. పు) సర్వాంగకచ్చదము [301 పం 3 ఆ బ. పు] భక్తహితులు [1231 పం 4 ఆ. బ పు] ధర్మకవితె [2046 పం 4 ఆ. బ పు] అపమహులు [పు 131 ప్ర. సం పం. చ.] దిల్యవత్తిరి [పు 378. ప్ర సం పం చ] యద్రాఢపత్నేరర్ [పు 410 ప్ర సం. పం. చ.] పంచ వన్నయ (పు 155 ప్ర సం; పు 420 ద్వి. సం. పం చ] ఇగ్మాదులు బహువిధము

చందస్సు

చిరత్వసారము కంచపవ్యమయము ఒనవపురాజము దీర్ఘద్విపదకావ్యము. వృషాభిషేకము ఉత్పలవాల, చంపకమాలల సమాహారము. రెండింటిని భేదము స్వల్పము- ఉత్పలవారిలోని ఆదినిచప్పుని రెండు లిమవులు చేసిన చంపకమాల

అగును. చెన్నమల్లు సీసములు, చతుర్వేదసారము కేవలము సీసపద్యముల మూస కట్టుట. సహస్రగణాధిక లఘుద్విపదగ్రంథము. పండితారాధ్యచరిత్ర సుదీర్ఘ ద్విపదకావ్యము గద్యలు గద్యలే రగడలు రగడలే సర్వేశ్వరశతకము శార్దూల మర్జేభముల సమూహము. ఈ రెండింటిని భేదము స్వల్పము శార్దూలములోని ఆదిగురువును చెందు లఘువులు దేసిన మర్జేభముగను ఇట్లు శివకవులు భిన్నభిన్న చృందస్సులచో గ్రంథములు రచించినను, ఏ గ్రంథములోను వందోపైవిధ్యము లేదు. అనుభవసారము, బసవోదాహరణము, పండితారాధ్యోదాహరణమును ఇందుకు అప బాదములు ఒక గ్రంథము ఒకే వందస్సున రచించుట దోషము కాదుగాని, ఏక చృందోగానము వినుగు కరిగించును అందును దీర్ఘమైన, సుదీర్ఘమైన ద్విపద కావ్యముల పదము, శ్రవణము శ్రవణపాదకము.

అయినను ద్విపద, రగడ కేవలచృందస్సులు. రగడ కన్నడ వందస్సు. అది కళిక పేర బసవోదాహరణ, పండితారాధ్యోదాహరణములందు వందోభేదముగ కలదు. తెలుగు కృతులైన బసవరగడ, శ్రీ బసవార్కరగడ, గంగోత్పత్తిరగడ; తెలుగు కృతులైన శివభక్తిదీపికరగడ, సమశ్శివాయరగడ లఘుకావ్యములు. విన్న కోట పెద్దన కావ్యాలంకారమహామణియందు రగడ కావ్యభేదముగ కలదు (40వ. 4 ఉ.). కారణము శివకవుల రగడలే కావచ్చును. కాని లక్షణభేదము కలదు ఇతర కావ్యములందు రగడ వందోభేదముగ ప్రథమతః శ్రీనాథుని కాశీఖండమునందే కలదు. (12వ ప 8 ఆ). ద్విపద కేవలము తెలుగు వందస్సు. సంస్కృత ద్విపదీభందస్సుకంటె భిన్నమైనది అది కావ్యభేదముగానే కలదుగాని, ఇతర కావ్య ములందు వందోభేదముగ మృగ్యము కారణము ద్విపద పరిణత రూపమైన తరు వోజ పద్యము కావలయును. ద్విపదకు యతిమైత్రి గాని, ప్రాసయతి గాని ఉండ వచ్చును పూర్వ లక్షణము “ప్రాసోవా”, “యతిర్వా” అని పండితారాధ్యచరిత్ర యందు కలదు బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్ర, సహస్రగణాధికలందు యతిమైత్రి తోపాటు ప్రాసయతి కలదు ప్రాసము (ద్విశీయాక్షరము) కల ద్విపద ప్రాసద్విపద ప్రాసము లేని ద్విపద మంజరీద్విపది బసవపురాణ, పండితారాధ్య చరిత్ర, సహస్రగణాధికలు ప్రాసద్విపదకావ్యములే. శివకవుల ప్రాసములును చిలక్షణములే.

“ఇవ్వసుమతిఁ గిమ్మఁ బడును
పువ్వులతోఁ బువ్వునట్టి పువ్వులు కొడయ్
సర్వజ్ఞుఁడైరహితుఁ
వెవ్వఁడు సత్కృష్టవాఁడు డేదొఁ గొడయ్”

198 ప 3 త సా.

ఇందు సర్వజ్ఞశక్తిమీఁది సర్వకాష్ట అని వ్రాయుట వలసగిరిక సంగ్రహము. అది వర్తమానశబ్దాపై ఆరంభమునందును కలదు అట్లు వ్రాసిన పై పద్యమునందు ప్రాసఁగ కనిపించును. వివరింపఁబడు. ఇట్టి ప్రాసమును కన్నడము నందు శాంతప్రాసమని వ్యవహరించును.⁹³ ఇట్టి ప్రాసము తెలుగు లక్షణగ్రంథము లందు మృగ్యము తెలుగు లక్షణగ్రంథములందును క్యాచిత్యము

“హం రాం రాం దైవ సకలీ శ్రమమ్

పోడిగా వెలుగుచు నుత్తరేణి ప్రయమ” 71-6 పం. 1 అ. బ పు.

ఇందు “హం రాం రాం”లోని రాంపై పూర్ణమందువు “పోడి”రేని ఎందువు అర్థమిందువు అది చూడ పూర్ణమందువు, ప్రాసినాపాలక్షణమని లక్షణప్రస్తుతాని, పోడిశబ్దము సార్థమందువుగానే ఎవవర్తమానునందే కలదు.

“సోకవంపి.వు నూడఁ బోవంప.

పోడిగా నీ పాలు పురహరకొడయ”

527-5 పం. 3 అ

ఇ. పోడి శబ్దము సార్థమందుదే పూర్ణమందుపూర్వకము కాదు. నిర్ధారక ప్రయోగము ఇది నదిందు నిర్ణయం ప్రాసము అది పూర్ణార్థమందుప్రాసము.

“అరయఁగ సిద్ధరాఁడు రజతాద్రియిం బసవాన్య పిన్నుఁ దా
నజిమిత ఇంగివాక్కిదెయి వారయ నవ్వుడు భక్తి పెంపు సొం
పయఁగఁ బార్వతీకు హృదయిం...ఇకర్ణిక నత్తపెల్లు ఖా
న్వరుడవు నీదే దిక్కు బసవాఁ బసవాఁ బసవాఁ వృధాచిహ్నః

70 ప. వృ శ

ఇందు మూడు హేతులందు సాధురేఖను కలదు ఒక పాదమునందు శకవిధము కలదు సాధురేఖను, శకవిధము విన్నవర్ణములు. విన్న వర్ణములకు ప్రాసము నిలకణము అది రేఖశక విధప్రాసము. ప్రకృతిరూపము.

ప్రక్రియ :

“సారస్వతప్రప్రయోగిచ్చాసమివోభవన్తి” అని విద్యానాథుని ప్రయోగము. “సారస్వతప్రప్రయోగిచ్చాసమివోభవన్తి” అని విమలసోమపిఠి

వ్యాఖ్యానము. కావున కావ్యనాటకాదులు సాహిత్యప్రక్రియలు. అనిగా కావ్యభేదములు. అది శ్రవ్యకావ్యములు, దృశ్యకావ్యములు అని, పద్యకావ్యములు గద్యకావ్యములు, పద్యగద్యోభయకావ్యములు అని; నిబద్ధకావ్యములు, అనిబద్ధకావ్యములు అని; మహాకావ్యములు శుద్ధకావ్యములు అని అలంకారశాస్త్రములందు కలదు. అందు మహాకావ్యము లనగా గొప్ప కావ్యములని అర్థము కాదు. శైష్ట్యకావ్యములని హిత్రమే అర్థము శుద్ధకావ్యము లనగా నీచకావ్యములని అర్థము కాదు చిన్న కావ్యములని హిత్రమే అర్థము. లఘుకావ్యములు అపే ఖండకావ్యములును. శతకములు, ఉదాహరణములు, గద్యలు, రగడలు, అనుభవసారము, సహస్రనామహితక, దెన్నముల్లు సీసములు, చతుర్దేదసారము లఘుకావ్యములు. వివరత్వ సారము, బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్ర మహాకావ్యములు అని, ఇవి పద్య కావ్యములు నిర్వచనకావ్యములు. వివరత్వసారము కందపద్యకావ్యము బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రలు ద్విపదకావ్యములు. అనంతరకాలములోని నిర్వచన కావ్యములకు శివకవుల నిర్వచనకావ్యములే, ఆద్యక్షకృతి ద్విపద కావ్యములకు, ఉదాహరణ కావ్యములకు పాలకుటికే సోమనాధుని ద్విపదకావ్యములు, ఉదాహరణ కావ్యములును ఒకటింటులు. ద్విపదకావ్యములు నిర్వచనకావ్యములు, మహాకావ్యములు, లఘుకావ్యములు అందును శతకములు, ఉదాహరణములు, రగడలు, శివకవుల తెలుగు కృతులలోని ప్రక్రియాభేదములు గద్యలు, అష్టకములు, అష్టోత్తరశతములు శివకవుల సంస్కృతకృతులలోని ప్రక్రియాభేదములు. కావ్యభేదమైన ప్రక్రియ కాదు అక్షరాంకపద్యములు, నాటకము, రగడలు వివరవుల కన్నద కృతులలోని ప్రక్రియాభేదములు. పంచవిధమైన ప్రక్రియావైవిధ్యమును శివకవియుగవైవిధ్యమును ప్రకటించును.

వస్తువు

వస్తువన ఇతివృత్తము. శివకవులు స్వీకరించు ఇతివృత్తము వివరమే. శివతరమైన ఇతివృత్తము శివకవులకు నిషిద్ధము. వివరమైన ఇతివృత్తమును పీఠశైవమతానుసారి పీఠశైవమతానుసారమైన వివరత్వము, శివభక్తి, వివస్తుత, పీఠశైవమతానుసారి, తత్కార్యధర్మముల తదనుభవముల మహిమన్వితచరిత్రలు, స్త్రీత్రములు హిత్రమే శివకవుల వస్తుసంపద వివరత్వసారము పీఠశైవమతానుసారిమైన శివతత్వసారము అచభవసార పీఠశైవము పతానుసారిమైన శివతత్వనిభవ

సారము అనవురాణము కన్నడదేశమునందు పీఠశైవమతోద్ధారకుడైన బసవేశ్వరుని మహావిభక్తుల మహిమస్వీతగాఢాలూచి. వృషాదిపశతకము బసవేశ్వరస్తోత్రము. బసవోదాసరణమును. బసవేశ్వరస్తోత్రమే పండితారాధ్యచరిత్ర ఆంధ్రదేశము నందు పీఠశైవమతోద్ధారకుడైన మల్లికార్జునపండితుని, మహావిభక్తుల మహిమస్వీతగాఢాలూచి. పండితారాధ్యోదాహరణము మల్లికార్జునపండితస్తోత్రము శివభక్తి దీపికరగడ చివరపైదీపికయే శ్రీగిరిమల్లికార్జునశతము శ్రీశైలమల్లికార్జునస్తోత్రము నమస్కృతాయరగడ శివస్తోత్రము సర్వేశ్వరశతకము శివస్తోత్రము శివకవుల వస్తువు శివమయము.

బసవేశ్వరుడు కర్ణాటదేశీయుడు. మల్లికార్జునపండితుడు ఆంధ్రదేశీయుడు. మహావిభక్తులు తమకాంక్షకర్ణాటదేశీయులు. అందఱును దక్షిణభారతదేశీయులు. యవార్థవృక్షులు. దక్షిణభారతదేశీయులైన— అందును మన ఆంధ్రదేశీయులైన యవార్థవృక్షులు—యవార్థజీవితచరిత్రలు కాకపోయినను, కవార్థజీవితచరిత్రలు శివ కవుల వస్తుసంపద లగుట విశేషము. అంతేకాదు. శివకవుల కృతులు అనువాదములు కావు స్వతంత్రరచనలు. భాష, చందస్సు, ప్రక్రియ, వస్తువు దేశీయములైన శివకవుల కవిత్వ దేశికవిత్వ.

తత్త్వము

శివకవుల తత్త్వము పీఠశైవమతము స్వమతస్థాపనము తోపాటు పరమత నిరసనము సమపికము శివభక్తులు కానివారు భవిష్యులని గర్హించురు బ్రహ్మ, విష్ణువు శివభక్తులని, ఏమిట పరమదైవమని గర్హించురు ఇతరమతములు హీనమతము లని పీఠశైవమతమే ఉత్తమమతమని గర్హించురు.

“భవి ఇన్మాంతరిసంస్కార

రవశంబున సూత్రభక్తిరతి వుద్ధి యు”

ద్రువముగఁ దూజించు మహా

త్సవునకు నీశ్వరుఁడు గురువు శాంభవదీక్షన్.” 237వ శి.త.సా.

ఇందు యెఱుఁగి పూజింపనివాడు భవి అను అర్థము ఇమిడియున్నది. భవము కల పాదు భవి. భవమన పుష్టుక. పుష్టుక లేని స్థితి యున్నది అది శివభక్తునికే

సిద్ధిండునని వీరశైవమతశ్చాసము. శాంభవదీతాస్వీకారము వీరశైవ తత్వము
వీరశైవుడు కానివాడు భవి అని ఫలిచార్థము. అట్టి “భవయేద రోతవమున వలయు
ధత్తుల కెందు” అని అనుభవచారమునందు కలదు. (98వ) “భవిజననూదరణ
సంభాషణాదిసంసర్గదూరగుడ” నని పాలకుటిరి సోమనాథుని ఆత్మప్రత్యయము
(161-2వం. 1 ఆ. బ. పు) అంటేకాదు “భవికృతారంభసంభవశాస్త్రయ భవిని
రీషజరసపాకవిలాస, భవసాస్త్రగతవలపత్రశాకాది, భవికృతాప్రేరాంఘ్రిపథన
వర్ణియడ, భవిజనదర్శనస్వర్కనాలాపవిధదానాదానవిషయదూరగుడ” ని చూడ
పాలకుటిరి సోమనాథుని ఆత్మప్రత్యయము. (15పు. ప్ర. సం. పం. చ.) శివవక్తులు
“భవిజననూ దరణ సంభాషణాది సంసర్గవర్ణితులు”. (301-2వం. 2 ఆ. బ. పు)

కమలాక్షకమలగర్భ

ప్రముఖాఖిలసురలు మనులుఁ బాశుపతులు - భ

స్మమయాంగజురద్రా

క్షమాళికాధరులు - ”

పరిప. 1 త. సా.

ఇందు విష్ణువు, బ్రహ్మ పాశుపతులని, విమాళిరుద్రాక్షదారులని ఇదమితముగ
కలదు. శివుడు పశుపతి. శివవక్తులు పాశుపతులు శాంభవదీతాప్రతులు. బ్రహ్మ,
విష్ణువు పరమాత్మ కారని జీవాత్ములని మల్లికార్జునసంధితుని సిద్ధాంతము

“పరమాత్మ పరబ్రహ్మము

పరమేశ్వరుఁ డనఁగ హరియుఁ బ్రహ్మయును బరా

పరవిభులు గారు శాస్త్రము

లరయఁగ జీవాత్ములగుట నందఱు చుద్రా” 89వ శ్లో త. సా

హయనికే కాదు, “సారధత్తులకు మున్నజాచ్యుతాదులు సరిగాదు”
[297-8వ 1 ఆ. బ. పు.] బ్రహ్మ, విష్ణువు శివుని “దక్షిణామూలాంగములను
చొరఁగెను ఘర్మిండువులను బట్టి” రట (పురి 11 ప్ర. సం. పం. చ) “కృతదాగవ
తాదు లాది గావు చిముక్తి నార్థములు గావు [పురి 36 ప్ర. సం. పం. చ]

బ్రాహ్మణులు “త్రాపిహాలు” [537-8వం. 1 ఆ. బ. పు.] “శ్రుతుఁ
మోపరిగాడ్డలై మోవఁబడిన గార్షభములు” [పురి 36. ప్ర. సం. పం. చ] వేదమతము

సిద్ధాంతమతము కాదు. [పు.521-537 ప్ర.సం.పం.చ.] కర్మమార్గము శ్రీకంఠానుసారం [పు.547-563 ప్ర.సం.పం.చ.] అద్వైతులు “స్వేచ్ఛాచారులు మిథ్యావిచ్ఛేదన పేదకామ్రస్థవవాదు” ప్రచ్ఛన్నబోధ లజ్ఞానాచ్ఛాదితదుష్టచిత్తులు” [అంప.శి.త.సా. అద్వైతము ప్రచ్ఛన్నబోధము పరమనాస్తికము మాయావాదమతము విద్యద్విరుద్ధము [పు.559-580.ప్ర.సం.పం.చ.] బౌద్ధులు పుణ్యాపీఠాలు బౌద్ధము కువినిష్ఠము” [పు.585-590 ప్ర.సం.పం.చ.] జైనులు హాళలు [624పం.6ఆ.బ.పు.] పనులు [1022 పం.6ఆ.బ.పు.] జైనవాదము దుస్సమయము (పు.590-603 ప్ర.సం.పం.చ.) నిరీశ్వరసాంఖ్యము పరతత్త్వబోధానుపాదితము కాదు. (పు.603-637-578 ప్ర.సం.పం.చ.) యోగవాదము దురుక్తము- (పు.567-578 ప్ర.సం.పం.చ.) దార్వాకవాదము పాపమూలము [పు.573-575 ప్ర.సం.పం.చ.]

“ఒక వైష్ణవుఁ డొక మహిమ

నకుఁ డొక బౌద్ధుండు నొక్క జైనుఁడుఁ ద్రిపురాం

తకు భక్తు నట్ల నిజసా

క్షిక దృష్టాంతప్రసిద్ధిఁ గీర్తనఁ గనిరే” 242ప.శి.త.సా.

ఇది శివుని ఆధిక్యము లేవాని శివభక్తుని ఆధిక్యమునకు గీయవచ్చును.

“జినసమయస్థుల శిరములు దుసిమి

మను విష్ణుసమయాల ముక్కులు గోసె

యద్వైతులను హఠాహతముగాఁ దోలి

విద్వేషవాదుల విచిత్రాల మార్చి

చార్వాకవాదుల గర్వం బడంచి

సర్వైశు భక్తియే యుద్వి నిష్ఠించి” 1190-1204పం.6ఆ.బ.పు.

వీరశైవమతమునకు పట్టము కట్టుటయే శివకవుల తత్త్వము. శివకవియుగ వైరిశ్శిష్యులు. దేవహరమ్యము, శివభక్తి, మోక్షము పరమునకు సంబంధించినవి. ఇవామునకు సంబంధించి వీరశైవమతవిశేషము కుళభేదసాహిత్యము.

“చెన్నఁడు మాలఁడు కాఁడే,
మున్ను మహాదేవుఁ గొలిచి ముత్తం దయ్యెన్
జన్నమున శివుని దక్షఁడు
మన్నింపమఁ జేసి పచ్చిహరిం దయ్యెన్” 427.ప. ౧ త సా.

“రా ముంపరఁ జని సూచిన
యా మాంసము నీకుఁ బెట్టి యతిశయభక్తిన్
వ్యాపింపఁబడ నీ దయ
గా ముద్దిరి జనఁడె యెటుక గన్నప్పఁడజాః” 424.ప.౧.త.సా

“ఈ కుల మా కుల మనక ని
రాకులమతి వారి కొఁజెఱ లరయక భక్తా
నీకము లివుడని కొరిచినఁ
జేకొనఁడే వాంఛితార్థసిద్ధి మహాత్మాః” 180.ప అ.సా.

“ఈ యగ్రజన్మల కెల్లను గురువు
బోయెతకును గాదె పుట్టె వ్యాసుండు
పూర్వద్విజ్ఞాచార్యుఁడుఁగ్వి వసిష్ఠఁ
డూర్వశి యను లంజె కుదయించెఁ గాదెఁ
మాతంగుడనఁగ బ్రహ్మర్షి యొకండు
మాతంగిని గాదె మహాబ్రథవించె” 889-94.పం.౧౮ బ పు.

“అంత్యజుఁ దంత్యజుఁ దనఁచుఁ గుయ్యిడెద
రంత్యజునకుఁ జొర నది యెట్లు వచ్చు

XXX XXX XXX

రింగనన్నిహితుల యంగణంబులను

రింగులు గాక మాదింగు బున్నారె?” పు128-7.ప్ర సం పం చ.

చాళుక్యచోళుల ద్వారమున తీరాంధ్రదేశమునందు తీర్థయాత్ర చేసిన పీఠ
శైవము, తెలింగాణమునందు దండయాత్ర చేసినది. కాసి రాజాదరము నందలేదు.
రాజాదరము నందిన శైవము పాశుపతశైవము కాఁగా ప్రజాదరమునందిన శైవము
పీఠశైవము.

తిక్కన యుగము

చారిత్రక నైపథ్యము

చాళుక్యచోళుల కాలమున వెలనాటి చోడులు వెలసిరి తెలుగు చోడులు జేజిరిల్లిరి. వెలనాటి చోడుల రాజధాని చందవోలు. తెలుగు చోడుల రాజధాని నెల్లూరు. నాడది విక్రమసింహపురము వెలనాటి చోడులు, తెలుగు చోళులు తమిళ చోళుల సామంతులు తమిళచోళరాజు రెండవ రాజరాజచోళుని కాలమున ముందు వెలనాటి చోడులు, తర్వాత తెలుగు చోళులు స్వతంత్రులయిరి¹. కాని రెండవ రాజరాజచోళుని అనంతరము, తమిళచోళరాజైన కులోత్తుంగచోడుని కాలమున ముఱు శామంతులయిరి.² మూడవ కులోత్తుంగచోడుడు 1178 జూలైలో తమిళ చోళరాజయ్యెను.³ అతని 31వ రాజ్యసంవత్సరమున అనగా 1178+31 = 1209 వ సంవత్సరమున రామతీర్థదేవాలయములోని ఒక తమిళశాసనమునందు తిరుక్కాళత్తిడేవుడు నెల్లూరులో ఒక పేటయైన మనుమకేశ్వరపురములోని ఆలయదేవము మనుమకేశ్వర పెరుమాళ్లకు మండనాదిలోని ఈడప్పుయ దానము చేసినట్లు కలదు.⁴ మూడవకులోత్తుంగచోడుని 31 వ రాజ్యసంవత్సరమున అనగా 1178+31 = 1209 వ సంవత్సరమున ఊటకూరుశాసనమునందు తిరుక్కాళత్తిడేవుడు పరి పాలించుచున్నట్లు కలదు.⁵ అతని శాసనములు చెంగల్పట్టు, నెల్లూరు జిల్లాలలోను; రాఘవ, కందుకూరు తాలూకాలలోను వెక్కులు కలవు.⁶ అతని పేరు శాసనము లందు చొడతిక్కనృపతి, తిరుక్కాళత్తిడేవచోడమహారాజు, భుజబలవీరతిరుక్కాళత్తి డేవచోడమహారాజు అని కలదు.⁷ కాంతీపురములోని అరుణాళప్పెరుమాళ్ల ఆలయము నందును తిక్కనృపతి పేర దానశాసనము కలదు.⁸

తిక్కనృపతి “జైవలీలనాడు ... పృథ్వీశనరెండ్రు మస్తకము... కందు కతే: సర్వి”నట్లు (32 ప.1ఆ) “కర్ణాటసోమేశు దుర్గమదోర్గర్యము రూపుమాపి ... చోళుని ధూమిపై నిరిపి చోళస్తాపనాచార్యనామము” నందినట్లును (33ప.1ఆ.) తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు కలదు. పృథ్వీశనరెండ్రు దన వెలనాటి చోడ రాజైన పృథ్వీశ్వరుడు. రాజ్యకాలము స్థానికముగ⁹ 1180—1200 కర్ణాటసోమేశు

దన హయసలరాజైన పీఠసోమేశ్వరుడు. రాజ్యకాలము¹⁰ 1233-1267. చోళదన మూడవకులోత్తుంగచోడని అనంతరము తమిళచోళరాజైన మూడవ రాజరాజ చోళుడు రాజ్యకాలము¹¹ 1246-1270 ఆతనికి పాండ్యరాజైన సుందరపాండ్యుని వలన, హయసలరాజైన కర్ణాటపీఠసోమేశ్వరునివలన, వల్లవరాజైన కుప్పంజింగ దేవునివలన ఉపద్రవము కలిగెను¹² మూడవ కులోత్తుంగచోడుని అనంతరము స్వతంత్రుడైన తిక్కనృపతి అవి నివారించి చోళస్థాపనాచార్యుడయ్యెను.

తిక్కనృపతి "సేవజకటికసావంతుల గర్వమణి"చినట్లు, "ద్రోడ వందకు లందఱు దక్కనే"లినట్లు. "కర్ణాటవిభునహంకారంబు మాన్పు"లినట్లు, "పాండ్యనేదేతగప్పించు గొని"నట్లు, "జీవ మన్నీలను .. పిలినట్లు, "వైరి పీరుల నామలార" నోడించినట్లు తేతన దళకుమారచరిత్రమునందును కలదు. (18వ. 1ఆ)

తిక్కభూపతి అరుణాళప్పెరుమాళ్ల రేవలయములోని ఒక శాసనమున "ఎవ్వఁడు శ్రీవరదరాజస్వామి చరణసరోరుహములను బూజించుచున్నాఁడో ఆతఁడే నాకు తల్లియు, తండ్రియు, గురువును, ధనమును, పుత్రుఁడును, మిత్రుఁడును అగుచున్నాడు." అని ప్రకటించెను.¹³ అసగా తిక్కభూపతి వైష్ణవమతావలంబి అని అవగాహనమగును. ఇతని కాలమున, ఇతని సంతతివారి కాలమునను వైష్ణవ మతము పాకనాడు, కన్మనాడులలో విశేషముగా వ్యాపించినది అనేక విష్ణ్వాలయ ములు నెలకొల్పఁబడినవి. వానికి వసతు లేర్పఱుపఁబడినవి"¹⁴

తమిళచోళరాజైన మూడవరాజేంద్రచోళుని పదమూడవ సంవత్సరమున 1244-45+13 = 1257-58 వ సంవత్సరమున తిక్కనృపతి తనయుడు మనుమసిద్ధి తిరుకాడేవమహారాజు వృణ్యముకొఱకు కోడూరు గ్రామమును దానము చేసినట్లు కడపమండలములోని నందలూరి తమిళశాసనమునందు కలదు.¹⁵ తిక్కనృపతి రాజ్యకాలము¹⁶ 1209-10-1249-50.

తిక్కనృపతి తండ్రి పేరు మనుమసిద్ధి. తనయుని పేరును మనుమసిద్ధి. కాత పేరు మనుమని పేరైనది తిక్కనృపతి అనంతరము తనయుడైన మనుమసిద్ధి నెల్లూరు చోడరాజు ఇతని శాసనములు కాంచీపురము, నెల్లూరు జిల్లాలోని నెల్లూరు, గూడూరు, సూకూరుపేట కాలాకాలందు కలవు.¹⁷ మనుమసిద్ధి మొదట మూడవ రాజేంద్రచోళుని సామంతుడు. తర్వాత స్వతంత్రుడు కడపకు శాకతిగణపతిరేవ చక్రవర్తి సామంతుడు.¹⁸

మన మసిద్ది “ద్రవిడోద్యోపతి గర్వముం దుసమి”న “కర్ణాదర్పవిహతంబు నొనర్చి”న “విజయత్కాడేశ్వరుం గానిగా నెఱ”చినట్లు, (29వ.), “రక్కెన గంగనఁ బెంజలంబు మై భంగమొనర్చి .. నాచికొన్న రాజ్యాంగములెల్ల నిచ్చి ... గంగయసాహిదంబు ముఁ గైకొనఁ బం”చినట్లు (41 వ) “మహారాష్ట్రసామంతు సారంగం దోరి”నట్లు (43 వ. 1ఆ) తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు కలదు. “పిరావర్గవిదారణక్రీడ నద్వితనజగత్ప్రాణసుతుఁడనగ వెలరె”నని కేతన దశకుమారచరిత్రమునందు కలదు విజయత్కాడేశ్వరుడు: త్రిభువనమల్లచక్ర వర్తివైదాంబులైన విజయగండగోపాలదేవుడు. కావచ్చును¹⁹ అతని రాజ్య కాలము²⁰ 1250-1268 రక్కెనగంగన వైదుంబరాజైన తిక్కరసగంగ ఉరపు రక్కెనగంగ²¹ గంగయ సాహిజి మెదటి మనుమసిద్ది సేనాధిపతి.²² పిదప కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తి బాహుత్తరనియోగాధిపతి²³ మహారాష్ట్రసామంతుడైన సారంగుడు. మహారాష్ట్రములోని కొంతభాగమునండి వచ్చి, కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తి సామంతుడు, అద్దంకిసేనుపాంతుడను అయిన సారంగపాణిదేవరాజే అగును.²⁴

మనుమసిద్ది మంత్రి తిక్కన అని కేతన దశకుమారచరిత్రమునందు కలదు. (20 వ చ) తిక్కనసోమయాజి కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తిని సందర్శించి, వేదాంతము రాజునకు భారతయుద్ధపంచకము వివరించి, బౌద్ధజైనలను శాస్త్రార్థమున ఓడించి, జైనవసతులను త్రోయించి జైనలను చిల్చి చెందాడనట్లు, గణపతిదేవచక్ర వర్తి పెచ్చి తిక్కన సోమయాజిని సత్కరించినట్లు, తిక్కన మనుమసిద్దిని పద ప్రహ్లాది చేసిన అక్కన, బయ్యలను దండింపుమని కోరినట్లు, గణపతిదేవచక్రవర్తి అక్కన, బయ్యలను సాధించి మనుమసిద్దికి పట్టుము కట్టినట్లు కాక. సర్వప్ర సిద్ధి శ్వరచరిత్రమునందు కలదు. (పుటలు 114-118) ఇందు తిక్కన సోమయాజులు జైనలను చిల్చి చెందాడట, జైనవసతులను కూలగొట్టించుట చరిత్రకు సంబంధించు నది కాదు కాకతీయులు బౌద్ధజైనమతములను ఆదరించినట్లు శాసనప్రమాణములు కలవు.²⁵ కాని, నందచారి తమిళశాసనమునందు “మనుమసిద్దిరాజు కాకతీయగణ పతిదేవునితో స్నేహము సంపాదించవలయునని, కొరిక గలిగియున్నట్లు దెలుపఁబడి యున్నది”²⁶ కావున మంత్రియైనతిక్కన వేదాంతము, రాజనీతి, సంస్కృతభారత యుద్ధపంచకము వివరించి, మనుమసిద్దికి కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తికి సంధి చేయుట, మనుమసిద్ది గణపతిదేవచక్రవర్తి సామంతుడగుట మాత్రమే చారిత్రక సత్యము నందచారి తమిళశాసనము కాలము 1257 వ సంవత్సరము.²⁷ మనుమ

సిద్ధి గణపతీదేవచ్చక్రవర్తి సామంతుడైన కాలము స్థూలముగ 1258 ప్రాంతము కావచ్చును. మనసుసిద్ధి రాజ్యకాలము²⁸ 1249-50-1263.

తిరుకాలవిభుడ. అనిగా తిరుకాళ త్రిదేవబోధుడు అనిగా తిక్కనృపతి కవి సార్వభౌముడని తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందుకలదు.

“నకలవిద్వాంషశ్రమముఁ దెల్పుఁగ నేల

కవిసార్వభౌముంక మవనిఁ జెల్ల”

3వప. 1అ.

నకలవిద్వాంషశ్రమముడు, కవిసార్వభౌముడును అయిన తిక్కనృపతి ఆస్థానమున, పెద్దయామిత్యనుకరి ఉన్నట్లు తిక్కన చిత్రమార్కచిత్రమునందు కలదు.

“సంస్కృతప్రాకృతరసేన్యాదుల

ఘటికలో నొక భతకంఠుఁ జెప్పఁ

బ్రహ్మసనప్రకరణభాణాధిపహువిధ

రూపకంఠులయందు రూఢి మెఱయఁ

జక్రచతుర్బుద్రచతురుత్తరాధిక

శృంగరకావ్యములు పెక్కులు రచింప

నాంధ్రకవిత్వంబునందుఁ బ్రబంధంబు

మేలుగాఁ దదృజ్ఞులు మెచ్చఁ జెప్ప

నిమ్ముల నే రీతి నే ధాతువుల నేపి

రసముననైన వర్ణనము సేయ

సరి యేకసంధా ద్విసంధాత్రిసంధలఁ

దొడలఁ దొడిబోలె గడవఁ జదువ

సెప్పఁ దే యవధాన మెఱుగు నయ్యవధాన

మున వాని కెంచుక ముల్లునూప

వృత్తకందముఁ గందవృత్తంబునుం జతు

ష్కంధంబు మొదలుగాఁ గలుగు గర్భ

కావ్యవర్గముఁ జెప్పఁగా బ్రబంధంబులుఁ

గ్రొత్తులు పుట్టించుకొని లిఖింపఁ

గా; నష్టరచ్యుతకంఠు మాత్రాచ్యుత

కంఠు బంధచ్యుతకంఠు నామ

గోవ్యంబులుం గ్రియాగోవ్యంబులును భావ
 గోవ్యంబులును జెప్ప, గోష్ఠియందుఁ
 బద్యంబు గీతికార్చుట నొగిఁ జదువంగ
 నెల్ల విద్యల సంచు తెలుఁగ నేర్తు

ననుచు నెల్లారు తిరుకాళమనుజునిభుని
 నమ్ముఖమ్మున సాహిత్యసరణి మెఱసి
 మహిమఁ గాంచిన పెద్దయామాత్యసుకవి
 మనుమఁడవు నీవు నీ వంశమహిమ యొప్పు."

20 ప. 1 ఆ.

ఇందలి నెల్లారు తిరుకాళమనుజునిభుడు నెల్లారు తెలుగు చోడరాజు తిరుక్కాళ త్తిదేవచోడమహారాజైన తిక్కనృపతియే, అతని నమ్ముఖమున పెద్దయామాత్యసుకవి సాహిత్యసరణి అంతగా మెఱసినది. అది జక్కన కాలమువఱకును నిలిచినది. సంస్కృతములోను, మహారాష్ట్రీప్రాకృతములోను, శౌరసేనీప్రాకృతములోను, ఇతరప్రాకృతములలోను; బహుళః తెలుగులోను మడియ కొక శతకము చెప్పిన; సంస్కృతమునందు వివిధరూపకములు రచించిన; శుద్ధకావ్యములు పెక్కులు రచించిన; తెలుగులో ప్రబంధము- కావ్యము- వదించిన; వీరసమునైన వర్ణనము చేసిన; ఏకసంఘాగ్రాహి, ద్విసంఘాగ్రాహి, త్రిసంఘాగ్రాహి అయిన, అవధాన విద్యను అనుమానమైన; చిత్ర, బంధ, గర్భకవిత్వముల గంచగండడైన, సకల విద్యల లోతు లెఱగిన పెద్దయామాత్యసుకవి సాహిత్యసరణిని సకలవిద్యాపరిశ్రముడు, కవిసార్వభౌముడును అయిన తిక్కనృపతి తన నమ్ముఖమునందు మెఱయఁజేయుట అతని కుతారసలోలుపతకు చిహ్నపతాక.

ఇట్టి తిక్కనృపతి తనయుడైన మనుమనిద్ది వివిధవిద్యాపరిశ్రమవేది [4 ప. 1 ఆ] సూరిస్తోహరామవసంతుఁడు [1 ప 2 ఆ] పాండిత్యసుభగుఁడు [102 ప. 2 ఆ] కవిలోకవసంతుఁడు [120 ప 3 ఆ.] కపింద్రమందారము [150 ప. 6 ఆ.] అని మాత్రమేగాక,

"ధరణిభరణదృప్యత్పాఞ్చివార్ధప్రకాండా
 హరణపఁజుతుం డుదృఢుణాఘశీతీంద్రా
 భరణకరణగాఢాపండితోద్యత్పదావి
 సురణవరపరణితత్తుత్తుత్తులక్ష్మీకుఁ డుద్వీన్."

168 ప 9 ఆ.

అని కూడ తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు కలదు ఇందు గుణాధ్యక్షా
గాధాపండిత శబ్దములు హాలుసి గుర్తునకు తెచ్చును. హాలుసి వలె మనుమసిద్ధి కవి,
కవిపండితపొషకుడు కావలయును అందుకు మనుమసిద్ధి సత్కస్తుత్యలక్ష్మీకుడు.
తండ్రి చోడతిక్కనృపతి వలె తనయుడు మనుమసిద్ధి విష్ణభక్తుడు. వెన్నవ
మతావలంబి.

“అభిన్నతుడు మనుమభూచితు

సభఁ దెనుగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై రా

నభయకవిష్మితనామము

త్రిభువనముల నెగద మంత్రితిక్కఁడు దాల్చెన్” 92 ప 1 ఆ.

అని కేరస దశకుమారచరిత్రమునందు కలదు మంత్రి తిక్కన కవి
తిక్కన అగుట మఱింత విశేషము.

తిక్కన

తిక్కన ఉభయకవిమిత్రుడు మాత్రమే కాదు, యుగకర్త యుగకర్త
యుగాధికవి కావలసిన అవశ్యకము లేదు. నూతనయుగస్థాపకుడు కావలయును.
తిక్కన నూతనయుగస్థాపకుడైన యుగకర్త

తిక్కన తాత మంత్రి భాస్కరుడు అతడు సారకవిలాభిదాముడు.
గుంటూరివిభుడు. [12 ప 1 ఆ. ఉ. రా] గుంటూరివిభుడన గుంటూరి దండనాథు
డగును సారకవిలాభిరాముడన “సాహిత్యవిద్యాపారీణుడు” [92 ప. 1 ఆ ద.
కు చ.] మంత్రి భాస్కరుని తృతీయపుత్రుడు సిద్ధనామాత్యుడు. ఇతడు “స్థాపిత
సూర్యవంశవసుధాపతి, సేనాసతి, చోడతిక్కజననాథశిఖామణి కాస్తమంత్రి”
[92 ప 1 ఆ ద కు చ] చోడతిక్కనృపతి సూర్యవంశవసుధాపతియే. మంత్రి
భాస్కరుని కన్యపుత్రుడు కొమ్మనమంత్రి ఈతడు “గుంటూరివిభుడు ... దండ
నాథుండు” [11 వచ 1 ఆ ఏ ప మ. భా] గుంటూరి దండనాథుడైన కొమ్మన
మంత్రి పుత్రుడైన తిక్కన, పెల్లారి “మనుమసిద్ధిమహీవల్లభునకుఁ గరుణారస
పాత్రంబై ... నిజకులక్రమాగతంబగు మంత్రిపదవియందు వర్తిల్లుచు ...
రాచపదవులెల్లఁ బడసె”ను, [20 వచ. 21 ప 1 ఆ ద. కు చ.]

“ఏ నిన్ను మామ యనియెడు
 దీనికి దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నీ
 దైనను నను సద్గుణయుతు
 భూనాయకు పట్నా చిత్తముని కింపగుడున్.” 21వ 1అ. ఉ. రా.

“సముత్కళకుడనైతి” గని తిక్కన, మనుమసిద్ధికి అంకితముగ ఉత్తరరామాయణమును రచించెను అందు వర్ణింపఁబడిన మనుమసిద్ధి యుద్ధ విజయములెల్ల 1251-1257 సంవత్సరముల మధ్య జరిగినవి. మనుమసిద్ధి చరమకాలము 1263వ సంవత్సరము. కావున తిక్కన ఉత్తరరామాయణ రచనాకాలము స్థూలముగ 1260 ప్రాంతము కావలయును ఆ కాలమునందు,

“అమలోదాతమసిష నే నుభయకావ్యప్రౌఢి బాదించు శి
 ల్పమునం బారగుడం గళావిదుడ నాపస్తంభ సూత్రుండ గౌ
 తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమల ధ్యానైక శీలుండ న
 న్నమకుం గొమ్మన మంత్రికిన్ సుతుడ దిక్పాంకుండ సన్యామ్యుడన్.” 18వ. 1అ.

అని తిక్కన అహంప్రత్యయము ఉభయ కావ్య ప్రౌఢి అనగా సంస్కృతాంధ్ర కావ్య ప్రౌఢి-పద్యగద్య కావ్యప్రౌఢి, దృశ్య శ్రవ్య కావ్య ప్రౌఢి కాదు. నన్నయ ఉభయభాషాకావ్యరచనాశోభితుడు. అనగా సంస్కృతాంధ్రకావ్యరచనాశోభితుడు. తిక్కన ఉభయకవిమిత్రుడు. అనగా సంస్కృతాంధ్రకవిమిత్రుడు. అంతేకాదు తిక్కన “రిచితనానాకావ్యములు చెప్ప నుభయభాషలయందు” (98వ 1అ.) నానాకావ్యములు కావ్యభేదములు. ఉభయకావ్యములు సంస్కృతాంధ్రభాషాకావ్యములే

అవతారికా విశేషములు

తిక్కన ఉత్తరరామాయణము అవతారికయందు సాహిత్యచిమర్చ కలదు. అది దోషనిర్దేశమే కాదు; గుణోపదేశము కూడ. నన్నయ, శివకవియుగముల కవితాసువర్ణమునకు పరిశాసకవము. ప్రతిపద్యము పరిశీలనార్హము.

“భూవివేకచిత్తులకుఁ బోలుననం దలఁపన్ దళంబులన్

సౌరభమిచ్చు గంధవహు చందమునం బ్రకటించు చేసీ యిం

పాలెడు పల్కులం బడయ నప్పలుకుచు సరి గ్రుచ్చునట్లుగాఁ

జేయవ నేరగా వలయుఁ జేసెద నే గృతి యున్నవాడినిన్.” 5వ. 1అ.

మహావిదేకులకు హిత్రమే సాధ్యమని భావించునట్లు, సుమదళముల సురభిశ్చమును గంధవహాదువలె విరజిమ్మవలయును ముత్యాలనరచు గ్రుచ్చునట్లుగా పలుకులను కూర్చవలయును. ఇందు శబ్దసంయోజనసరణి, భావప్రకటన విధానము కలవు.

“పలుకుల పొందు లేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాతవద్ద హుటలఁ దమ నేర్చు చూపి యొకటి హృదయం బలరింపలేక యే పొలమును గానె యట్టి క్రమముం దమ మెచ్చుగ లోకమెల్ల నవ్వలఁ దొరయం జరించు కుకపుర ధర దుర్విటులట్ల చూడఁగాన్ ”
6వ.

పలుకుల పొందు అనగా శబ్దసౌష్ఠవము లేనిచో రసభంగమగును. ప్రాతవద్ద హుటలు ఎంత నేర్చుగా ప్రయోగించినను హృదయమును అలరింపలేవు. కారణము వాడుకనుండి వైదొలగిన హుటలు అరిగిపోయిన నాడెములు అర్థము కావు. నిమింటు సంఘటితములైనను సద్యస్ఫూర్తి కలుగదు. హృదయము స్పందింపదు. ఏ పొలమునుగాని అనగా అవధులు లేని అనుక్రమము హాసజనకము హాసజనకమైనను లోకమును లేక్కసేయని కవులు కుకపులు ఇందు ప్రాతవద్దహుటలు, అవధులులేని అనుక్రమములు పాలకుణ్ణి సోమనాధుని ద్విపదకావ్యములను జ్ఞప్తికి తెచ్చును. ఇది పాలకుణ్ణి సోమనాధునిపై తిక్కన పరోక్షవిమర్శ.

“తెలుగు కవిత్వము చెప్పం
దలచిన కవి యర్థమునకుఁ దగియుండెడు మాటలు గొని వరులుం బ్రాసం
బులు నిలుపక యొగిని బలిమిపుచ్చుట చదురే.”

7వ.

కవిత్వము చెప్పదలచిన కవి ఎవ్వరైనను అర్థమునకు తగిన శబ్దమును ఎన్నుకొని ప్రయోగింపవలయును. తెలుగు కవిత్వము చెప్పదలచిన కవి అర్థమునకు తగిన శబ్దమును ఎన్నుకొని ప్రయోగించుట హిత్రమేగాక యతిప్రాసలు పాటించవలయును సంస్కృతకవిత్వమునందు యతిస్థానమునకు ముందు పదాంతమగుటయే యతి కన్నడకవిత్వమునందును అది కూడ లేదు²⁹ సంస్కృతకవిత్వమునందు ప్రాసము లేదు. కన్నడ కవిత్వమునందు ప్రాసము కలదు. తమిళకవిత్వమునందు ప్రాసము లేదుగాని అక్షరమైత్రియతి కలదు³⁰ తమిళకవిత్వమునందు వలె అక్షరమైత్రియతి, కన్నడ కవిత్వమునందు వలె ప్రాసము తెలుగు కవిత్వమునందు కలవు. అట్టి యతిప్రాసలు తెలుగు కవులు పాటించవలయును. తమిళప్రభావమున

ప్రాసము లేకుండ, కన్నడప్రధానమున ఆశరమైత్రయతి లేకుండ, అర్థమునకు తగిన శబ్దమును ఎన్నుకొనకుండ తెలుగు కవిత్వము చెప్పుట పులిమిపుచ్చుట అగును. ఇది సాహిత్య విమర్శ.

“అలవడ సంస్కృతశబ్దము

తెలుగుబడి విశేషములు లేకుండంగా

బలుకునెడ లింగవచనం

దులు భేదింపమిది మెచ్చు మధనము కృత్రిమ.”

విశేషవిశేషములు చెప్పని ఒకే లింగమునందు, ఒకే వచనమునందును ఉండుట సంస్కృతభాషానికాదు ఎన్నుకొనుటందు, భిన్నవచనము లందును ఉండుట తెలుగుభాష లక్షణము. అయినను సంస్కృతశబ్దము, తెలుగు శబ్దము విశేషవిశేషములైనచో సంస్కృతభాషానికానుసారముగ ఒకే లింగమున ఒకే వచనమున ఉండినచో పండితులు మెచ్చుకొందురని తిక్కన ఆశయము. అది నన్నయ భాషలో కనిపించుట వివేకపుట భాషలో వెలుకవలయును. ■ ప్రాధాన్య వివక్షను నన్నయ భాషకు తిక్కన పెచ్చికోలు.

“అన్ సత్కపీంద్రమార్గము

మనమున నెలకొల్పు సరసమధురవచోగుం

ధనసుప్రసాదసంబో

ధనగోచరబహువిధార్థాత్పర్యముగాన్—”

10వ.

ఇది తిక్కన మనస్సులోని సత్కపీంద్రమార్గము. అది సరసమధురవచోగుంభనము, ప్రసాదగుణము, సంబోధనగోచర బహువిధార్థాత్పర్యము కలది. సంబోధనగోచరమన సంబోధనల గోచరించునది అనుట సామాన్యార్థము. నమ్యగోధనమున గోచరించునది అనుట విశేషార్థము సరియైన బోధనము. లేనిచో కవిత్వములోని బహువిధార్థాత్పర్యము గోచరించునది కావని ఫలితార్థము. ఇది నన్నయ అక్షర రమ్యతకు ప్రసన్నకాకవిత్వాయులైన మూడరించునది. నన్నయ మార్గము సత్కపీంద్రమార్గమని తిక్కన సిద్ధాంతము

“కాత్యాయని గామి నౌపుయిన సంస్కృత మెచ్చెడఁ జొన్న వాక్యసాం గత్యము సేయుచో నయిన గద్యము తోడుగఁ జెప్పిపెట్ట దొర్లత్యము దోష బ్రాసము ప్రకారము వేలగు సవరణములై శ్రుత్యముకాతమంచు నెడ నూహల చెచ్చెడ మింపుఁ జెంపదే.” 14వ.

జాత్యము కాకపోవుటవలన సాధురూపమైనను సంస్కృతశబ్దమును ఎక్కడను ధూర్వుని అని తిక్కన మొదటి ప్రతిపాదనము సాధురూపమైనను సంస్కృత శబ్దము జాత్యము కావలయునని తిక్కన అభిప్రాయము. జాత్యమన జాతీయందు వుద్దినది ఆంధ్రజాతి వ్యవహారమునందు ప్రసిద్ధమైనదని అర్థము వ్యవహారమన తేవలము నిత్యవ్యవహారము కాదు. సాహిత్యవ్యవహారము మాడ అప్రసిద్ధమైన సంస్కృతశబ్దమును ప్రయోగింపనని తిక్కన మొదటి ప్రతిపాదనమునకు సారాంశము కారణము “సంస్కృతభూయిష్ఠరచన సర్వసామాన్యం గామి” అను పాఠకుజికి సోమనాథుని ఐనవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రలలోని ప్రత్యాఖ్యానమే కావలయును. సరసమై పరగిన, ప్రసన్నతకు విశేషమైన పాఠకుజికి సోమనాథుని జానుతెనుగు తిక్కనకు ఆమోదయోగ్యము.

రెండవ వాక్యములు కలుపునప్పడైనను, పద్యములకు తోడుగ గద్యను చెప్పి పద్యముల మధ్య పెట్టినని తిక్కన రెండవ ప్రతిపాదనము ధూర్వు పద్యములలోని ధూర్వు వాక్యమును, ఉత్తరపద్యములోని ధూర్వు వాక్యమును కలుపుటకు అంత, అయ్యవసరంబున వంటిఅండాపువచనములును రచింపనని తిక్కన రెండవ ప్రతిపాదనమునకు స్పష్టారము కారణము శివకవుల నిర్వచనకావ్యములే కావలయును.

“దార్ఢ్యము దోషః బ్రాసము ప్రకారము వెఱగు నక్షరంబులై శ్రుత్యను రూపమందు నిడ”నని తిక్కన మూడవ ప్రతిపాదనము ఇది శాంతప్రాసవిషయ మనుట పరంపరాగతమైన అభిప్రాయము. “ఇవ్వసుమతి, సవ్వృణ్ణ” అను ప్రాచీనలేఖనములోనివకారద్విత్వమునకు ప్రాసము ముడించుటవలంబిగిలకప్రాసము. అదే శాంతప్రాసము ఇవ్వసుమతి, సవ్వృణ్ణ అను లేఖనమున వకారద్విత్వములు “వేఱగు నక్షరములు” కావు ఇవ్వసుమతి, సర్వృణ్ణ అను రేఖనమున వకారద్విత్వము, రేఖనముక్తవకారము” వేఱగు నక్షరము లగుగాని, అవి శ్రుత్యను రూపము కావు. సవ్వృణ్ణ అను రేఖనమున వకారద్విత్వమున్నను, ఉచ్చారణమున వకారద్విత్వము లేదు నిష్కరురూపమేగాని శ్రుత్యనురూపము కాదు. శ్రుత్యను రూపమైన “వేఱగు నక్షరములు” తెలుగు వర్ణన మాయమునందు రేఖకటరేఖ ములు మూత్రమే కలవు. రేఖకటరేఖప్రాసము నన్నయ భారతమునందు లేదు. తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందును లేదు పాఠకుజికి సోమనాథుని ఐనవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రలందు కలదు శ్రుత్యనురూపమైన ద్విషరముల ప్రాసము రేఖకటరేఖప్రాసమే రేఖకటరేఖప్రాసము వార్ధత్యస్పృకముని తిక్కన అ

ప్రాయము ఇది పాలకునికి సోమనాథుడై తిక్కన పరోపవిమర్శ అది పాలకునికి సోమనాథుడు తిక్కనకంటె పూర్వదగుటకు అంతస్పాష్ట్యము

“వచనము లేక యు వర్ణన

రచియింపగ గొంత వచ్చుఁ ద్రొ...లపింగె

ప్రచయముఁ బద్యములన పొం

దుచితం ఎగఁ దెప్పఁ నాచు నొప్పించ మునె”

16వ

వచనము లేకుండ వర్ణనలు కొంత రచియింపవచ్చును ప్రాథమికైన కవులకు కళాకథనము పద్యములందే కుడుదును ఉచితముగ చెప్పబడి అనగా యత్తదుభితముగ రచించుటకు పెద్దలు ఒప్పించ మందురు అని తిక్కన అభిప్రాయము నన్నయ వర్ణనలు పెక్కులు వచనములందే కలవు. నన్నయ కళాకథనము వచనములందును కలదు అందుకు తిక్కన అభిప్రాయమిది నిర్వచన కావ్య రచనమునకు సమర్థనము. నిర్వచన కావ్యమైనను చంపూ కావ్యమైనను జాచిత్యము కావ్యజీవితము ఇది క్షేమంకరమైన క్షేమోద్రుని సిద్ధాంతము.

తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు నిర్వచనకావ్యమని చెడు కాని నిర్వచన కావ్యమే నిర్వచన కావ్యమనియే ప్రసిద్ధము “వచనం దిక్కనయెడ్య నిర్వచన కావ్యంబై తగం జేసె నుత్తరరామాయణము” అని కంకంటిపాపరాజు ఉత్తర రామాయణమునందు కలదు. (16వ పే)

“లలితపదహృద్యపద్యం

బులన కభార్థము ఘడితపూర్వాపరమై

యలఁతి యలఁతి తునియలఁగా

హల సంఛించిన విధము నమరఁగఁ జేతు”

16వ.

లలితపదములన పూర్వోక్తమైన సరసమమరపదస్సులు వానిచేత హృద్యమగునది వచ్చును. పద్యములందే కభార్థము పూర్వాపరములు— అలఁతి అలఁతి తునియలకాచాల సంఛించిన విధమున ఘడింపఁజితి అమరును కాహల అనగా బాకా. బాకా ఈడునపుడు నాచము, కండుగిసిన నాచమువలె అఖండముగ ఉండదు ఖండ ఖండములుగ ఉండును. అవి కూడ అల్పఖండములు అందు నాచమునకు అనుసంధానమును ఉంచును కావున అలఁతి అలఁతి పదముల కభార్థము పూర్వాపరముల అనుసంధానము తిక్కన ఆశయము కావలయును ఇది ముఖ

సంస్కృత ఛాయాష్టరచన కాని హరితుణి సోమనాథుని వాసుదేవగీతిని జయ పతాక.

ఇందు నన్నయ శబ్దసంయోజనసరచి, భావప్రకటనవిధానము, సంస్కృత్య ఛాపాలక్షణము, సరసమధురవచోగుంభననుప్రసాదసంబోధని గోచుటహువిధార్థ తాత్పర్యము, లావణికత, శివకవుల నిర్వచనరచన, వాసుదేవుని తిక్కనకు సమ్యతములైనవి నివకవుల ప్రాతవద్దహుతిలు, ఆవేశపూరితమైనవంటి, అలావణికత తిక్కనకు అసమ్యతములైనవి అసమ్యతములైన నివకవియుగ విలక్షణముల వచోరమ సమ్యతములైన నన్నయయుగ, నివకవియుగ సలక్షణముల స్వీకారము తిక్కన సాహిత్యవిమర్శకు పరమార్థము అది తిక్కన సాహిత్య సమన్వయసిద్ధాంతము.

ఉత్తరరామాయణ రచనాకారణము

అసలు తిక్కన శివభక్తుడు. “చిత్తనిత్యస్థితశివుఁ డెవ్వఁడనిన పేరను శబ్దమున కర్థమైనవాడు” అని కేతన కతవత్రము (59వ 1 ఆ వ కు చ) “మహేశ్వరాంఘ్రికమలద్యానైకశీలుండ”నని తిక్కన స్వవచనము (13వ 1 ఆ ఉ. రా) తిక్కన చిత్తనిత్యస్థిత శివుడని మహాశివభక్తుడని అర్థము మహేశ్వరాంఘ్రికమల ద్యానైకశీలుడన శివేతర దైవద్యానశీలుడు కాదని అర్థము అయినను పేరవైపుడు కాదు మహాశైవుడే. అట్టి తిక్కన ఉత్తరరామాయణమును రచించుట నిర్నిమిత్తము కాఁజాలదు. తిక్కనను కృతి కన్యక నిమ్మని కోడినది మనుమసిద్ధి. మనుమసిద్ధి విష్ణుభక్తుడు. మనుమసిద్ధి తండ్రి తిక్కనృపతి మహావిష్ణుభక్తుడు ఉభయులును దైవ్తవమతావలంబులు మనుమసిద్ధిరాజు. తిక్కన మంత్రి. “మనుమ సిద్ధిమహివల్లభునకుఁ గరుణారసపాత్రంబైన కొట్టయపు తిక్కరామాత్మ్యంఁకు నిజకుల క్రమాగతంబగు మంత్రివరదవియందు వర్తిల్లుచు” అని కేతనవశకు నారచిత్రము నందు స్పష్టముగ కలదు (20వచ 1 ఆ) రాజునకు రచింపవలసిన కృతి రాజాభిమతము కావలయును. అందును మంత్రి అయిన కవి రాజాభిమతము ఆస్థానకవి కంటె అధికముగ సాపేక్ష్యము. లందుకు తిక్కనకు విష్ణుసంబంధమైన కృతినే రచించుట ఆవశ్యకము రామాయణము విష్ణుసంబంధి. అది పూర్వరామాయణ మైనను, ఉత్తరరామాయణమైనను విష్ణుసంబంధియే. ఇది చిత్తనిత్యస్థితశివుడు,

మహేశ్వరాంకి కవలభాగైకశీలుడును అయిన ఠిక్కన ఉత్తరరామాయణము రచించుటకు కారణము

అయిన పూర్వరామాయణమును వచరి, ఉత్తరరామాయణమును పలి వ్రామవలయును? అని ప్రశ్నకు అవకాశము కలదు అందుకు ఠిక్కనయే చెప్పిన సమాధానము కలదు అది కాదని అడుగుపెట్ట చెప్పిన సమాధానములు రెండు కలవు. ఠిక్కన తాత మంత్రిభాస్కరుడు పూర్వరామాయణమును రచించుట 2 ఠిక్కనకు పూర్వము గోనుదుర్దారెడ్డి పూర్వరామాయణమును రచించుట. ఈ రెండును హేత్వాధానములే.

మంత్రి భాస్కరుడు పూర్వరామాయణము రచించెనునుటకు మూడు ఉప పత్తులు కలవు 1 జన్మశ్రుతి 2 మంత్రిభాస్కరుడు సారకవిలాభిరాముడు. 3. భాస్కరరామాయణములోని అరణ్యకాండమునందు ఇద్దణి రచనము కలదు³¹ ఒకడు హంకర్కెభాస్కరుడు. మఱొకడు మంత్రిభాస్కరుడు

జన్మశ్రుతి స్వరూపవిజయము కాదు హంకర్కెభాస్కరుడు మంత్రిభాస్కరుడను ద్రమను జన్మశ్రుతి పుట్టవచ్చును మంత్రిభాస్కరుడు సారకవిలాభిరాముడనగా నుకవిపుంజంకాకరభాస్కరుడు మూత్రమే. కవి కాదు కవిపోషకుడు. భాస్కరరామాయణములోని అరణ్యకాండమునందు మూత్రమే కాదు, అయోధ్యా కాండమునందును ఇద్దణి రచన ఉన్నట్లు కలవు³² ఒకడు కుమారచంద్రుడు, మఱొకడు మంత్రిభాస్కరుడు అనుటకు నిర్ధారకసాధనము లేదు. అట్లే అరణ్య కాండమునందు ఒకడు హంకర్కెభాస్కరుడు, మఱొకడు మంత్రిభాస్కరుడు అనుటకును నిర్ధారకసాధనము లేదు అంతేకాదు. నిజముగా మంత్రిభాస్కరుడు పూర్వ రామాయణమును రచించియున్నచో, ఠిక్కన మత్పితామహుడ, పూర్వరామాయణము రచించెనుగావున, నేను ఉత్తరరామాయణమును రచింతు ననియే చెప్పిన ఠిక్కన అట్లు చెప్పరేదు సరికదా తాను ఉత్తరరామాయణము రచించుటకు కారణము మఱొకటి చెప్పిన కాబట్టి మంత్రిభాస్కరుడు పూర్వరామాయణము రచింపలేదని గ్రాహ్యము

ఠిక్కన ఉత్తరరామాయణముకంటె పూర్వము గోనుదుర్దారెడ్డి పూర్వరామాయణము రచించెనునుటకు రెండు ఉపపత్తులు కలవు.³³ 1 "ఠిక్కన పూర్వరామాయణమును కాదని ఉత్తరరామాయణమును రచించెనుగావున, ఠిక్కనకు పూర్వమే దుర్దారెడ్డి పూర్వరామాయణము రచించియుండవలయును" 2 "రంగనాథరా

యజ్ఞమును భాస్కరునివంటి వ్రాసకవి అనుకరించెను కావున, రంగనాథరామాయ
జము భాస్కరరామాయజమునకు బహుపూర్వగ్రంథము కావలయును. ఇవి
పాహులు వ్రాతము. నిజముగ తిక్కన బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయణ మున్నట్లు చెప్పెను
రామాయణమును పూర్తి చేయదలచెను, బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయణము ద్వీపద
కావ్యము కావున, తిక్కన ఉత్తరరామాయణమును ద్వీపదకావ్యము కావలయును. కాని
ద్వీపదకావ్యము కాదు, ద్వీపదేతరపద్యకావ్యము కాబట్టి బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయ
ణము, తిక్కన ఉత్తరరామాయణముకంటె పూర్వగ్రంథము కావలసిని అవశ్యకము
చేడు. అంతేకాదు భాస్కరప్రమాణములనుబట్టి బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయణము
తిక్కన ఉత్తరరామాయణముకంటె హిత్రమేగాక, తిక్కన మహాభారతముకంటెను
ఆనంతరగ్రంథము³⁴ అది ముందు వివరించును ఇక రంగనాథరామాయణమునకు,
భాస్కరరామాయణమునకు వాయుప్రాయమైన సంవాదము ప్రధానముగ అవాల్చీ
కీయవృత్తాంతములందు కలదు. అవి వాల్మీకిరామాయణము ప్రత్యంతరములందు
కలవు.³⁵ అన్యరామాయణములందు కలవు చెప్పి ఆనశ్రుతులు అని ఉదయకళి
ములు అంతేకాదు ఉభయరామాయణములందును ప్రక్షిప్తములు కలవు అవి
కాలాంతరసంక్రాంతము లగును ఉపరి, అనుకరించుచు శబ్దార్థపూర్వగ్రంథము
కాదు, చాటాపూర్వగ్రంథమును ఉపాదేయమే కాబట్టి రంగనాథరామాయణము
భాస్కరరామాయణము కంటెను బహుపూర్వగ్రంథము కావలసిని అవశ్యకము
చేడు. పండిత్యూర్వగ్రంథ మైన చాలును.

ఉత్తరరామాయణము సంస్కృతరామాయణములోని ఉత్తరకాండము బాల
కాండము మొదలు యుద్ధకాండమువఱకు ఆఱు కాండలు పూర్వరామాయణము.
ఉత్తరకాండ ఒక్కటి ఉత్తరరామాయణము. గోన బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయణము
ద్వీపదకావ్యము గోనబుద్ధారెడ్డి కుమారులు కాచ, సుబ్బలిరెడ్ల ఉత్తరకాండమును ద్వీపద
కావ్యము అందు బుద్ధారెడ్డి పైనుండి పీలుపు వచ్చి కుమారులకు తాను పూనిన
కథను పూర్తి చేయుడని చెప్పిస్లు కలదు (పు.2) కాచ విట్టలిరెడ్లు రచించిన
ఉత్తరకాండమునందు “శ్రీరామచంద్రుండు సితపద్మ లలిత, ఘోరాజి రాక్షసకోపి
నిర్ధించి, మఱల సమోధకు మహిమలో వచ్చి, చిరలీల రాజ్యంబు సేయుచు
న్నాడను” అని కవప్రారంభము కలదు (పు.1) కారణము బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయ
ణమునకు కాచ, విట్టలిరెడ్ల ఉత్తరామాయణము పూరాణగ్రంథము తిక్కన ఉత్తరరా
మాయణము ద్వీపదకావ్యముకాదు. పద్యకావ్యము. అందు మంత్రిభాస్కరుడు పూర్వ

రామాయణము రచించినట్లు లేదు పూర్వరామాయణకావ్యసంగ్రహము కలదు (18-51వ పేజీ) కారణము తిక్కనకు పూర్వము పూర్వరామాయణము లేకపోవుటయే కావలయును. కంకంబ పాపరాజు ఉత్తరరామాయణము పూర్వజగంధము కాదు అతనిది బహుపూర్వమునుండి బహుపూర్వరామాయణములు కలవు అయినను పూర్వరామాయణకావ్యసంగ్రహముకలదు (1-51వ పేజీ) అది తిక్కన ప్రవాసమే అగును.

భవభూతి ఉత్తరరామచరిత్రకావ్యమునకు పూర్వము పూర్వరామనాటక చరిత్రను లేదు. భట్టమరాలి అనర్పరాక్షుని నాటకము మొదలైనవి అంతరనాటకములు. భవభూతి మహావీరచరిత్రమును ఆనంతరనాటకమే అందు భవభూతి రచనము పూర్తిగా లేదు సుబ్రహ్మణ్యకవి పూర్వమును కలదు⁶⁰ కారణము భవభూతి చరమదశను రచించిన ప్రంథమగుటయే కావలయును కాబట్టి తిక్కన ఉత్తర రామాయణమునకు పూర్వము పూర్వరామాయణమొకటి ఉండవలసిని ఆవిశ్కలము చెడు ఉన్నట్టి నిర్ధారకసాధనము లేదు అందువలన తిక్కన పూర్వరామాయణమును వదలి, ఉత్తరరామాయణమును ఎరివ్రాయవలయును అని ప్రశ్నకు ఆధునికులు చెప్పిన సమాధానములు సమర్థములైనవి కావు తిక్కనయే చెప్పిన సమాధానమిది.

“పెత్తడనైనను ధీరో

రామధర్మపాత్రమును రామధరజీపతి న

ద్యోతము సంఘావ్యమగుట

నుత్తర రామాయణోత్తయికుడనైతిన్.”

11వ. 1ఆ ఉ రా.

ఇది “తెలుగు కవిత్వము చెప్పందలంచిన కవి యర్థమునకు దగియుండెడు మాటలు గొన” చెప్పవలయునన్న పద్యమునకు తర్వాతి నాల్గవ పద్యము ఇందలి మాటలు “అర్థమునకు దగియుండెడు”నవియే అగును. ఆ తగియుండిన అర్థమే తిక్కన ఉత్తరరామాయణరచనకారణమగును.

సవ్యవ్రతమున సర్వచిత్తము రాముని సవ్యవ్రతముని పద్యమునందు లేదు. రామధర్మపతి సద్యవ్రతమున కలదు అంతేకాదు. రామధరజీపతి ధీరోదాత్తస్యపాత్రముడని కలదు ధీరోదాత్తుడను మాట నాటకములలోని నాయకభేదములందు మాత్రమే ప్రసిద్ధము అవికత్తనుడు, సహనశీలి, అతిగంభీరుడు, మహాసత్పురు, వివాహముడు, దృఢప్రతుడు అయిన నాయకుడు ధీరోదాత్తుడు అట్టి స్వపుడు ధీరోదాత్తస్యపుడు. ధీరోదాత్తస్యపులలో ఉత్తముడు రామధరజీపతి. అతని

సచ్చతము రామాయణమునందు అద్వైతమును కలదు అది ఎత్తతినైనను సంభాషించదగినది ఏ తత్తినైనను అనకుండ ఎత్తతినైనను అని ఓత్తిపలుకుటలో సునిశ్చయము కలదు కనుకయము కలదుగావున సునిశ్చయము.

“అలి గోల్పడి రాముఁ డు బ్రహ్మహత్య

పాలయి ధర చట్టు భ్రమలించె గానె”

1768-57 పం ౧౮.

అని పాలకుణ్డి సోమనాథుని ఋషవపురాణమునందు కలదు రాముడు సీతను పరత్రాణించి బ్రహ్మహత్యాపాతకము పాలయినట్టి, పాపపరిహారార్థము భూప్రదక్షిణము చేసికట్టు సంస్కృత రామాయణమునందు లేదు లోకాభి రామాయణమునందు కలదన్నమాట భార్యాపరిత్యాగము ప్రజాధర్మము కాదు. ప్రజాహితప్రయోజనము కలదేని రాజధర్మము కాకపోదు ప్రజాధర్మము, రాజ ధర్మము సర్వసమానము కాదు. అందుకు రామధరణీపతి అనుట. ప్రజాహిత పరాయణుడైన రాజు సృష్టించుదు రామధరణీపతి ప్రజాహిత ప్రరాయణుడైన రాజులలో ఉత్తముడ. “ప్రజానాం హితేవ రతః” అని వాల్మీకి రామాయణము నందు చుండే కలదు (12 శ్లో 1 స బా కాం) అందుకు సృష్టించుదనుట. సృష్టించుడైన అనగా ప్రజాహితపరాయణుడైన రాజులలో ఉత్తముడైన రామధరణీపతిరి ప్రజాహితార్థము-ప్రజాశ్రేయఃపరిరక్షణార్థము సీతాపరిత్యాగము అవశ్యాచరణీయమైన పరమధర్మము. అదెంత అవశ్యాచరణీయమైన పరమధర్మ మైనను అంత తేలిక కాదు. ఎంతో సహనశీలము, మహాసత్త్వము, ధృఢవ్రతము లేనిచో సాధ్యము కాదు అందుకు ధీరోదాత్రసృష్టించుదనుట. సీతాపరిత్యాగము శీలశంకామూలకము కాదు ప్రజాశ్రేయః పరిరక్షణశీలకము ఇట్లు సంస్కృత రామాయణమునందు కలదు లోకాభిరామాయణమునందు లేదు. సామాన్యప్రజా ధర్మమునబట్టి విశేషరాజధర్మము లోకమున విపరీతపరిణామములందినది. అది పరిహార్యము అందుకు తెలుగులో ఉత్తరరామాయణరచనము అవశ్యకము. అందును పీఠకైపకవి గ్రంథస్థము చేసిన విపరీతము పీఠకైపతరకవులకు అత్యంతా వశ్యకము అది విష్ణుధర్మమైన మనుమసిద్ధికి అభిమతమగును. ఇది తిక్కన ఉత్తర రామాయణరచనకారిణి. ఇందుకు తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు సీతా పరిత్యాగమట్లు వాల్మీకిరామాయణమునందు వలె ప్రజాహితప్రయోజనపరముగ ఉండటం, రామధరణీపతి పాత్రచిత్రణము వాల్మీకి రామాయణమునందుకంటె భిన్నముగ పీఠోదాత్రసృష్టించు నిదర్శనము.

ఉత్తరరామాయణకృతినమీక్ష

తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు ప్రథమతః అయోధ్యావర్ణనము కలదు. తదుపరి పూర్వరామాయణకథ కలదు. (84-65వ.1అ) ఇది మూలమున లేవు రాక్షసవధానంతరము రాజ్యమును పొందిన రాముని ఆధీనమందుటకు సర్వమునులు వచ్చిరని ఉత్తరకాండ ప్రారంభమైనది. తిక్కన అయోధ్యావర్ణనము పూర్వ రామాయణకథారంగముగానే కలదు అందు కోటి, పరిధా, హర్మ్య, హస్త, అశ్వ, వేశ్యా, వైశ్య, బ్రాహ్మణ, దేవాలయ, వాయుప్రసార, ఉద్యానవనవర్ణనములు కలవు వాల్మీకి రామాయణములోని అయోధ్యావర్ణనమునందు "కాపి వా న ... ద్రష్టం శక్యమే" (89^వ కా.కాం.) అని కలదు. అయోధ్యలో కాముకులు కనిపించరని వాల్మీకి వర్ణన. వారవనిత లొప్పుదురని తిక్కన వర్ణన (65వ.1అ) ఆ వారవనితలు నెల్లాఁ నెఱజాణలు కావచ్చును అధవా, మనుమసిద్ధి రాయవేశ్యా భుజంగబిరుదము (44వ.1అ 10^వ ప. 1అ.) తిక్కన వేశ్యావర్ణనమునకు కారణము కావచ్చును. విహారవనములు, ఉపవనములు, వనము, ఉపవనభూములు అని నాలుగు వర్ణములందు ఉద్యానవనవర్ణనము కలదు. ఉత్తరరామాయణకథలోని సీతారాముల ఉద్యానవనవిహారము ప్రేరణము కావచ్చును తిక్కన పురవర్ణనము తోడి కావ్యారంభము, తర్వాతి పురవర్ణనములతోడి కావ్యారంభములకు మార్గ దర్శకము.

సంస్కృత-ఉత్తరకాండమునందు అసలు పాఠములు III సర్గలు, అధిక పాఠములు 18 సర్గలు కలవు ³⁶ అధికపాఠముల సర్గలు తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు లేవు అసలు పాఠముల సర్గలును అన్నియును లేవు. ముఖ్యముగ కాంచాంతమునందలి కుశలవరాజ్యాధిపేకము, రామాదుల సరయుప్రవేశము లేవు. కుశలపులకు రాజవిద్యలు నేర్పుదు, "ధర్మరతి సర్వజనంబు సుత్రమమార్గవర్తన శీలతం జొరయ ధారుణి యేలె రామవపుంగవుండు మహాన్నతిన్" అని తిక్కన ముగింపు. (180వ 10అ.) బహుశః మంగళాదీని, మంగళమధ్యాని, మంగళాంతాని" అను సంప్రదాయమునబట్టి రామస్యాణపుట్టుమును తిక్కన రచింపలేదు. అది తిక్కన అనంతరము జయంతి రామయ్యభట్టు ఏకాశ్వాసప్రబంధముగ రచించెను ³⁷

అగస్త్యుడు రాముని రావణాదుల పుట్టుపూర్వోత్తరములు తెలుపుట ఉత్తర రామాయణమునందు యథామూలకముగ అధికభాగమును ఆక్రమించినది. అందు నేదవతీవృత్తాంతము, రంభారావణవృత్తాంతము, రావణుడు చెఱపట్టిన స్త్రీల విలాపము

ప్రధానరామకథాప్రమేయము కలది వేదవతీవృత్తాంతము మూలవిధేయము రంభా రావణవృత్తాంతము మూలాతిరాయి. రావణుడు చెబవచ్చిన స్త్రీం వృత్తాంతమును మూలాతిశయియే.

వేదవతీరావణం సంవాదము యథామూలకము. అందు,

“తస్య మే భవ భార్యా త్వం భుజ్జ్య భోగాన్ యథానుభవమ్”

24శ్లో. 17న.

అను పంక్తికి తిక్కన ఆంధ్రీకరణమిది:

“ఎదుంగవుగాక భోగములకెల్లను నెచ్చెలి ఇవ్వనంబు యి

త్రడ నడివోవకుండ నుచితంబుగ ఇక్కవదోయినోని క్రి

క్కిజిసిన ఓన్ని చన్నుగవ యింపెనలారంగ నాదు వక్షమనే

వంబు నరవంబున నవారణఁ గేలి యొనర్చు కోమలి.” 14వ. 5అ.

విష్ణువే భర్త కావలయునని తపస్సు చేయుచున్న వేదవతీతో ఇట్లు రావణుడు పలుకుట అనఁజితము అది రావణుని సీదస్వభావమును అభివ్యక్తము సేయును.

రంభారావణం సంభాషణమును యథామూలకము రావణబలాత్కారము మూలాతిశయి “కామమోహభినంరట్టి పైఘనాయోపచక్రమే” అను పంక్తికి (42శ్లో 27న.) తిక్కన ఆంధ్రీకరణమిది:

“అంగనఁ బాడివి సగాథా

లింగనముగఁ దామచూడలీలాచతురా

నంగక్రిడానంగతి

నెంగిలి గావించె మదము నేర్చెఱ మిగులన్.”

74 వ. 6అ

ఇది మూలమునందు వలె వాచ్యముగ లేదు సూచ్యముగ కలదు అంతేకాదు “ఎంగిలి గావించె” అను నుడికారము రావణుని దుష్టస్వభావమును పగటిన అప్పటి రంభ అవస్థ

“గజేంద్రాగ్రీడిదమధితా నదీవాకులతాం గతా

లురితాంకకేశాంతా కరవేపితపల్లవా

పవనోపవధూతేవ లతా కుసుమశాలినీ”

43, 44శ్లో 27న

అని మూలమునందు కలదు. అది నిమిత్తముగ తిక్కన రచించిన పద్యమిది:

పగరాజు పైవచ్చి బలువిడిఁ బరిభవించి
 చినఁ దలంచిన పురశ్రీవిధమున
 సమదద్వివము కేరి నలిపినఁ జాల న
 అంగిన యుద్ధానలక్ష్మి కరణి
 మనలురాయము సొచ్చి తన యిచ్చ నాడినఁ
 గలంగిన నెత్తమ్మిక్కొని భంగిఁ
 గడు బెట్టిదప్పుగాలి నుడిసిన నడివచ్చి
 తిరిగిన మవ్వంపుఁదేగె చూడ్కి
 మున్ను గైసేసి యలవచ్చ వెన్న దప్పి
 యెరిఁగి యెఱుఁపారి కేగెడు అలి యదంగి
 జేరి చందపై యెంతయు విన్ననయ్యె
 నసుర గారింబి విడిచిన యమ్ముగాడి

75వ. 8ఆ.

గజేంద్రునిదేత మదక్రివామధితమైన నదిసి, మత్తేభము కేరి నల్పిన ఉద్ధాన
 లక్ష్మి స్వతంత్రానసరణము ఇతరసాదృశ్యములు తిక్కన స్వతంత్రకల్పనములు.
 అందు పెద్ద దన్నుపోతు కలగఁద్రొప్పిన నెత్తమ్మిక్కొని, నుడిగాలికె మెలితిరిగిన
 చిత్రీకరణ కంటే “పగరాజు పైవచ్చి బలువిడిఁ బరిభవించినఁ దలంచిన పురశ్రీ”తోడి
 సాదృశ్యకల్పన అపూర్వము. ఆ పురశ్రీ బహుళః తిక్కన కనులారఁగాంచిన
 దండువిడిసిన సింహవిక్రమపురమే కావచ్చును

రావణుడు వెఱపట్టిన శ్రీల విలాసము మూలమునందు విస్తరముగ కలదు.
 (1-21 శ్లో 21 న) తెనుగుసేతను సంగ్రహముగ కలదు. (103-112వ 5ఆ) అందు
 తిక్కన అమూలకముగ రచించిన పద్యమిది:

“ఉడుగక కాల్చుచునుండెడ శోకంబు
 యతితీవ్రహవ్యభాహుఁడు గాఁగ
 నిట్టూర్చు గాడ్చులు నిగుడించుటయ విల
 సిల్లఁ బ్రజ్వలితంబు సేత గాఁగఁ
 బాయక యొనరించు బహువిలాపంబుల
 రాతితమంత్రాపరములు గాఁగఁ
 గన్నీరు బోరనఁ గ్రమ్మించుటల పోఁగ
 బొరి నాజ్యధారల పోత గాఁగఁ

గొలది కగ్గలమై యెడఁ గలుగు వగల

యొసరు సమిధలుగా నిట్టు లువిదపిండు

రావజాభిచారంబుగ భావమందు

స్వగ్రముగ బేల్చు తెఱఁగున నుండెఁ జూడ"

112ప.5 అ.

తెఱవట్టుబడిన శ్రీల శోకమే అగ్ని. వారి నిట్టూర్పుగాడ్చులే ప్రజ్వలన సాధనములు వారి నిలాపములే మంత్రావరములు. వారి కన్నీటిధారలే ఆజ్యధారలు. వారి హృదయపేదనలే సమిధలు. వారి భావము రావజాభిచారహోమము. అమూలక మైన రావజాభిచారమిది సమగ్రసుందరమైన రూపకము.

ఇక సీతాపరిత్యాగఘట్టము జదిపి ఉత్తరకాండములోని ప్రధానరామకథయందు ప్రముఖఘట్టము అందుకు ప్రాతిపదిక సీతారాముల ఉద్ధానవనవిహారము. అది మూలమునందు అతిసంగ్రహముగ కలదు (18-25శ్లో 22న) అందు సీతారాము లకు అచంద్రకీ వనిష్ఠలతోడి సాదృశ్యము (23శ్లో) సీతారాముల అన్యోన్య దాంపత్యమునకు విహ్వలరాక అది తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు లేదుగాని, సీతారాముల ఉద్ధానవనవిహారము, ఇలవిహారము, లీలావిసేదము సవిస్తరముగ కలదు. (18-31వ 8, అ) అదియెల్ల సీతారాముల అన్యోన్యదాంపత్యమును అభి వర్ణించును. అన్యోన్యదాంపత్యమిది ఆదర్శదాంపత్యమే కాని, భద్రుని వార్తాప్రకటన మున ఇట్లు కలదు.

"హత్వా చ రావణం యుద్ధే సీతా మాహృత్య రాఘవః

అమర్షం పృష్ఠతః కృత్వా స్యచేక్ష్మ పునరానయత్.

కేదృశం హృదయే తస్య సీరానుభోగం సుఖమ్

అఙ్క మారోష్యహి పురా రావణేన బిభర్షతా

లఙ్కమపి పురాసీతా మశోకవనీకాం గతామ్

రషసాం వశమాపన్నాం కథం రామో న కుత్సతే

అస్మాకమపి దాదేష సహనీయం భవిష్యతి

యః పి కురుతే రాజా ప్రజా తమనువర్తతే

ఏవం బహువిధా వాచో వదన్తి పురవాసినః

నగరేషు చ సర్వేషు రాజన్ ఇనపదేషచ."

18-20శ్లో.43న.

యుద్ధమునందు రావణుని సంహరించి, రాముడు సీతను గ్రహించి వెంటఁ బెట్టుకొని తన కందికి తిరిగి తిసికొనివచ్చెను తొడపై నిడుకొని రావణుడు బలాత్కారముగ అపహరించిన సీతతో కాపురము చేయుట రాముని కెట్లు మనస్కరించెను? లంకలో ఆశోకవనమందు రావణుని వశమైనను ఏ విధముగ రాముడు ఏవగించుకొనలేదు? రాజు చేసి పని ప్రజలకు అనువర్తించునుగావున, ఇక మనము గూడ భార్యలమెడ సహించు పహింపవలయును. అని దాచులలోను, నాలుగు దాచుల కూడలులలోను, అంగదులలోను తోటలలోను (పూలతోటలలోను చత్వరాపణ రచ్చాను వనేషాపవనేష చ 1° శ్లో. 4° న) సర్వనగరములందు సర్వజనపదములందును జనులు నానావిధములుగ మాటలాడుచున్నారని అర్థము భద్రుని వార్తను సభాసదులు “ఏతన్న సంశయః అసి- ఆ వార్తలో సంశయము లేదని- సమర్థించిరి ఈ లోకాపదవాదము సిందాహిత్రముకాదు ఆనాటి సమాజమునకు అత్యవస్థాపాదకము. ప్రజాశ్రేయస్సునకు ప్రమాదకరము ప్రజాశ్రేయఃపరిష్కారార్థము సీతా పరిత్యాగము రాజైన రామునికి అవశ్యాచరణీయమైన పరిమధర్మము ఇది తిక్కన ఉత్తరరాహుయజునుందు ఇట్లు కలదు

“ఎల్లలోకంబులు నెఱుంగ నత్యంతదు
రాచారుడైన దళాననుండు
బెజుబట్టకొని పోయి యతిముఠఁ బెద్ద కా
లందేని గేలివనంబులోన
నునిచిన నున్న యా జనకరాజాత్మజ
నెడనించు కేనియు నెగుగొనక
దైర్యంబు వారించు తలపు వో విడిచి మ
స్మర గోచయందయి మగుడఁ దెచ్చి

యనుగలంబు సేసికొనియున్న వాడని
యజ్ఞులయిన జనములాడుచుండ
నెల్ల చోట విందు సంత నిక్కువమని
పల్కుటయును రఘుస్వపాలకుండు ”

105వ 8అ

ఇందు ప్రజాశ్రేయస్సునకు ప్రమాదకరమైన అంశము లేదుగాని, ముందు పద్యమునందు “జనుల పనుల మఱవక యుచితస్థితి నెడవుదు” నను రఘుస్వపానకుని మనోనిశ్చయము కలదు. (104వ.) సిందాహిత్రమైన లోకాపవాదమునైతి తొలగించుట జనుల పరియే. భద్రుని వార్తాప్రకటనము చివరగానే రాముడు,

“సుజనులు దెందఱు నూడిన
తెలుగున నొక్కొంత స్రుక్కి ధీయం దగుటం
గొజుత వడకుండ విసుటకుఁ
బెజువారల పెట్టలనియైఁ బ్రయవదనం డై.”

106వ. 8అ

హృదయము దహించుకొనిపోయినను ముఖమున కనఁబడకుండ చేయుట ధీర లక్షణము. ముందు పద్యమునందు “రఘున్మౌలకుంచు”, తర్వాతి పద్యమునందు “ధీయండ.” అను ప్రయోగములు తిక్కన ఉపక్రమణికలోని “ధీరోదాత్తస్యపౌ త్తః దగు రామధరజీపతి” అను ప్రతిపాదనమునకు సంబంధించునది

రాముడు సోదరులతో సీత పవిత్రురాలని చెప్పును “అంతరాత్మాచ మే వేత్రి సీతాం శుద్ధాం యశస్వినీమ్” అని మూలమునందు కలదు. (11శ్లో. 45న.) ఇది తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు ఇట్లు కలదు.

“వేపుదనేల నేను బృధిపీనుత చిత్తము పెంపెఱుంగనే
భూవలయంబు సంచలతఁ దొందిన వారిఁడ మేర దప్పినన్
దేవనగంబు పాఠగిలి త్రెక్కిన నందొక కీడు గల్గునే
యా వనజాక్షి నిట్లు నెడనాడిన నక్కట నోరు ప్రవ్వదే.”

117వ. 8అ.

ఇది మూలమునందు కంటె ఇతోధికముగ, సీతాపరిత్యాగము శిలశంకా మూలకము కాదని చాటును

“బనన్ పీకు నొక్క తెఱఁ గస్థలితంబుగ నేను జెప్పెదన్
దానిరీ గాదు నాకభవనంబులకున్ నను శుద్ధఁ జేయుఁడ
జ్ఞానరీ నెల్లిభంగుల నెఱుంగు నెప్పు వరిత్యజించినం
గాని యక్తి వాయ దట గాదని నోళ్లలు మూయవచ్చునే.”

118వ

జడమతులయిన జనంబుల
వెడఱుటలు మాన్పు నిదియ వెర వెబ్బంగిన్
నడి కంటెఁ జావు మేలని

యెధి పలుకు దలంపవలదె యిథఁ బుచ్చులకున్.

119వ,

పూని జీవితంబునైన విమ్రేనను
వలయు చోట విడువవచ్చు గాని
వర్తనంబు గౌరవం చొక యింతుక
యైన విడువ దున్నుంబు నాకు"

అని రామధరజీవతి తుది నిర్ణయము. సీతాపరిత్యాగమువలనగాని అపకీర్తి తొలగదు. ఇదవత్తులైన జనముల వెడమటలు మాన్పుటకు ఏ విధముగ చూచినను సీతాపరిత్యాగమే ఉపాయము. ప్రవర్తనము, గౌరవము కానంతయైన విడుచుట రామధరజీవతికి కష్టము. కారణము నాటి ధరణీపతికి గౌరవము, సత్ప్రవర్తనము, లోకాపవాదనిర్మూలనము ముఖ్యము. గౌరవహీనిడు, సత్ప్రవర్తన రహితుడు, లోకాపవాదసహితుడు. ధరణీపతి అయిన ప్రజలకు అహితము, ప్రజాహిత ప్రయోజనార్థమే సీతాపరిత్యాగము.

రాముడు సీతను సుమంత్రాదిష్టితమైన రథము నెక్కించి తీసికొనిపోయి గంగాతీరమున విడిచిపెట్టి రమ్మని లక్ష్మణుని ఆజ్ఞాపించును అనిష్టమైనను లక్ష్మణుడు అట్లు చేయును రాముడు మఱి సీతకు కనిపించినట్లుగాని, సీతతో మాటాడి నట్లుగాని మూలమునందు లేదు అద్దది రాముడు ప్రయాణమెవ సీతకు కనిపించినట్లు, సీతతో మాటాడినట్లు చూత్రమేగాక, సీతను మధ్య పెట్టినట్లును టక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు కలదు (130—138ప, 8ఆ. 9వ. 9ఆ.) అది "ప్రియవాదీ చ భూతానాం సత్యవాదీ చ రాఘవః" (32శ్లో. 2ఆ. అయో కాం.) అనఁబడిన రాముని శీలమునకు భంగకరమైన సీత వ్యక్తిత్వమునకు ప్రాణబలము నిచ్చినదని ఒక అభిప్రాయము కలదు.³⁸ సీత వ్యక్తిత్వమునకు ప్రాణబలము వచ్చుటకంటె రామ ధరణీపతి దీరోదాత్తనృపోత్తమ లక్షణము ముఖ్యము. అది సత్యవ్రతమునకు బాధకమైన దృఢవ్రతమునకు సాధకము.

అనలు భద్రుడు లోకవార్త ప్రకటించుటకు హేతువు, హేరజానపదుల శుభా శుభవాక్యములు శుభాచరణమునకు, అశుభపరిసారణమునకు యధాతథముగ నిర్ణయముగ సర్వము చెప్పుమని రాముడు అడుగుటగా మూలమునందు కలదు. (11శ్లో. 42ప.) ఇది టక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు ఇట్లు కలదు.

“తొలుత రాజ్యంబు సేయంగఁ గడఁగి మనము
 వివిధ వర్ణాశ్రమంబుల వృత్త మరసి
 యలవరించుచోఁ గొందఱ కహిత మగుటఁ
 గొన్ని మాటలు పుట్టకయున్నె యనియె”

97వ 8ఆ.

ఇట్లు మూలమునందు లేదు కేవలము తిక్కన సృష్టి. రాముని కాలము నందు వర్ణాశ్రమధర్మరక్షణమన్నది ఎవ్వరినిని అహితము కాదు. తిక్కన కాలము నందు పీఠశైవులకు అహితము. అది రాముని కాలమునకు ఆపాదించుచు తిక్కన ఉత్తరరామాయణరచనకారణమునకు ఉపబలకసాధనము

రాముని కాలమునందలి వర్ణాశ్రమధర్మరక్షణమునకు ఉత్తరకాండములోని శంఖాకవధోపాఖ్యానము ప్రథమోదాహరణము. (7:3) అది తిక్కన ఉత్తర రామాయణమునందును కలదు (92-93వ పం. 10ఆ) వర్ణాశ్రమ ధర్మములు నేడు మాత్రము. ఏ యుగధర్మము ఆ యుగ ధర్మమును బట్టియే చర్చనీయము. పూర్వ యుగధర్మము సప్తయుగధర్మము కానిచో వర్ణనీయము

మహాభారతము-చారిత్రాత్మకనైపథ్యము

తిక్కన మహాభారతము మహాభారతము అది చిరాచిన్వర్ణారోహణపర్యంతము పదియేను పర్వముల సమూహము అచోక యెత్తు. అవతారికాశ్వాసాద్యంతములలోని హరిహరనాథతత్త్వము మఱొక యెత్తు తిక్కన మహాభారతమహాభారతము- పదకండవశతాద్ధిని ఉత్తరభారతదేశము తురుష్కాక్రాంతమగుట, పండ్రెండవశతాద్ధిని ఆంధ్రదేశమునందలి పలరాచియుద్ధము మతసంబంధమగుట, పదమూడవశతాద్ధిని దక్షిణభారతదేశమును ఆక్రమించుకొనుటకు తురుష్కుదండయాత్రల శాడలు కనిపించుచువలని ఆంధ్రోద్యమగులనుని ఒక అభిప్రాయము కలదు.³⁹ అది కేవలము కల్పనాగౌరవమునకు శావలము.

దక్షిణ భారతదేశమును ఆక్రమించుకొనుటకు తురుష్కుదండయాత్రల శాడలు పదమూడవశతాద్ధిని చేపు పదునాల్గవశతాద్ధిని కలవు పదమూడవశతాద్ధి తుదిని 1214 వ సంవత్సరమునందు చెవగిరి యాదవరాజ్యముపై ఒక దండయాత్ర జరిగినది, అది దక్షిణభారతదేశదురాక్రమణ ప్రయత్నము కాదు.⁴⁰ అంతేకాదు. తిక్కన మహాభారతము తర్జుమార్పగంధము పండ్రెండవశతాద్ధిని ఆంధ్రదేశము నందలి పలరాచియుద్ధము మతయుద్ధము కాదు. మతసంబంధమును కాదు. మంత్రపదపీ

సంబంధము. వారీన్వేషమాలకము అంటేకాదు శతాధిపూర్వము జరిగిన పరిణామము. శతాధిపూర్వము మహాభారతరచనమునకు ముందు కాలము కాదు. పదొకండవ శతాబ్దిని ఉత్తరభారతదేశము తుచప్పాత్రాంతమగును చారిత్రకసత్యము పండ్రిం దవశతాబ్దిని లేని ఆంధ్రోచ్చమును పదమాడవశతాబ్దిని హాత్సంభూతమగును హాస్యాస్పదము పదమాడవశతాబ్దిని ఆంధ్రోద్భవమును భావనమే అభూత కల్పనము

తీక్కన ఉత్తరరావాయణమునందు కృతినాయకవంశావతారవర్ణనమేగాని, కృతినాయకవంశకావ్యవర్ణనము లేదు అది మన్మథగండగోపాలదూపతికావ్యమునందు కలదు.⁴¹ మనుమసిద్ధి జ్యేష్ఠపుత్రుడు తీక్కనరావాయకుడు ఇమ్మడి తిరుకాళత్తి దేవుడు. రెక రెండవ చోడతిక్కనృపతి ఇతని రాసనను. 1270 వ సంవత్సరము నందు కలదు.⁴² మనుమసిద్ధి ద్వితీయపుత్రుడు నల్లసిద్ధిసృపుడు ఇతడు కాటమ రాజు కథకు సంబంధించిన నల్లసిద్ధిరాజు కావచ్చును. నల్లసిద్ధిసృపునికి అయిదు గురు పుత్రులు జ్యేష్ఠపుత్రుడు మన్మథగండగోపాలదూపతి. ఇతడు ప్రతాపరుద్ర భూప్రసాదాధిపతిభవము 1277 వ సంవత్సరమునందు “తల్లిదండ్రుల కనంత భోగార్హముగాను” భూదానము చేసెను కాబట్టి రెండవ చోడతిక్కనృపతి కాలము 1283-1285, నల్లసిద్ధిసృపుని కాలము 1252-1277, మన్మథగండగోపాల భూపతి కాలము 1297-1323 కావచ్చును అయినను వారి ఆస్థానములందు కవులు కలరనుకు నిర్ధారకసాధనము లేదు. అంతేకాదు మనుమసిద్ధి అనంతరము తీక్కన మంత్రిగా కాని, కవిగా కాని వారి ఆస్థానములందున్నట్లు నిదర్శనము లేదు అది నిర్నిష్ఠము కాదు కారణము మనుమసిద్ధి మరణము సహజము కాదు 1283 వ సంవత్సరమునందు ఆచార్యనుండరపాండుడు, భువనైకపీఠ విక్రమపాండ్యుడు, ఆచార్యపీఠపాండుడు నెల్లూరును ముట్టడించి, ముట్టకూరు దగ్గరి జరిగిన మహాయుద్ధమునందు పీఠగండగోపాలుని సంహరించి, వీరాభిషేకము చేసి కొన్ని పాండ్యరాజుల శాసనములందు కలదు⁴³ పీఠగండగోపాలు డన మనుమసిద్ధి “నామ యనియెడు” మనుమసిద్ధి యుద్ధమరణము భారతీకన్యక నిచ్చిన తీక్కనకు మనోవెదన కరిగించును. ఐహికభోగమైముఖ్యమునకు కారణ మగును ఆముష్మికలాభసౌముఖ్యమునకు ప్రేరణమగును.

మనుమసిద్ధి నిత్యస్తుత్కలక్షితుడు తీక్కన చిత్తనిత్యస్థితీవుడు అయినను, “శ్రీకాంతచరణయుగళికాకనదమధువ్రమ” (1వ. 1 ఆ) “నాచరణకమోపాస్తి

కృతస్యస్తి" (1వ. 10 అ) "ఉదాత్తశ్రౌతస్మార్తకర్మతత్పరమతి." (1వ. 2అ)
 "నానావేదవేదాంగతత్త్వజ్ఞానం" (138వ ప అ.) అని తేతన దశకుమారచరిత్రము
 నందు కలదు. మనుమసిద్ధి మహావైష్ణవుడు కాదు. తిక్కన వీరశైవుడు కాదు. ఉభ
 యుల మమకారమునకు రీతిరహితాయణము తార్కాణము వీరశైవుడైన పాల
 కుఱితి సోమనాథుని బసవపురాణములో "ఉమా హతా పితా చుద్ర" అని (14వ
 పం. 1 అ.) పండితారాధ్య-చరిత్రలో "బసవగోత్రుండను బసవన్న చూత
 నే బసవన్న బండ్ బసవన యిదుపుట్టి చానినకొడుక బసవన్న వెంక బసవన్న
 పన్నుల పన్ను" అని (పు 14. ప్ర సం) శివమయలు పురులు విప్పిన, మనుమ
 సిద్ధి తండ్రియైన బోద తిక్కనకంటె అచటాన్ల పెరుమాళ్ల దేవాలయశాసనములో
 పరమరాజస్వామి భక్తుడే తల్లి, తండ్రి, గురువు, ధనము, పుత్రుడు, మిత్రుడు అని
 విష్ణు సేవలు శ్రోతరులు తప్పిన కాలము తిక్కనకు అవ్యవహితపూర్వము చేశము అతి
 నన్నిహితప్రాయము. వీరశైవ, వీరవైష్ణవమతముల విశ్వాంభణమువలన నహింసము
 నందు మారణహోమము సాగును అది ఉదాత్తశ్రౌతస్మార్తకర్మతత్పరునకు ఉపేక్ష
 జీయము కాదు. నానావేదవేదాంగతత్త్వజ్ఞానకు విస్మయజీయము కాదు. మతభేద
 కారణరహితమైన పరతత్త్వప్రబోధమే అవశ్యక ర్తిష్యము

మతము దైవసంబంధి. మతభేదకారణము ఎఱుదైవభావన ఎవరి దైవము
 వారికి ఎక్కువ ఇతరదైవము తక్కువ శివుడే పరమదైవమని వీరశైవమత
 సిద్ధాంతము. విష్ణువే పరమదైవమని వీరవైష్ణవమతసిద్ధాంతము. విష్ణువు శివభక్తుడని
 వీరశైవమతరాద్ధాంతము శివుడు విష్ణుభక్తుడని వీరవైష్ణవమతరాద్ధాంతము. శైవేతరులు
 దర్శనస్పర్శాలాపసంస్కరూపులని వీరశైవమతవీరాచారము వైష్ణవేతరులు
 తత్తులూరిని వీరవైష్ణవమరాధినివేశము. వీరశైవశబ్దము వలె వీరవైష్ణవశబ్దము
 ప్రాచీనవ్యవహారప్రసిద్ధము కాదుగాని ఆధునిక వ్యవహారప్రసిద్ధము ఉభయత్ర
 వీరశబ్దము శ్రీవరాదబోధకము విష్ణునిందసేయు వీరశైవమతము తీవ్రవాదము.
 వివరింప సేయు వీరవైష్ణవమతమును శ్రీవరాదమే శ్రీవరాదముల సంఘర్షణమే
 సంఘహరణహోమసంఘటనలకు కారణము "ఎకం సత్ ఏప్రా బాహుధా
 వదంతి" అని ఉపనిషద్వాణి ఉద్ఘోష అది వెరహోమ త్రితాబాధితమైంది సర్వు
 లది ఒక్కచే అదే దైవము ఏకదైవభావనమే సూత్రము. బహుదైవభావనము
 చాలకమసంక్రాంతము అది చుప్పల వివరితము గునకు బోధించు చేసినది కాన

పరిత్యాజ్యము అందుకు తిక్కన ఎంతవృద్ధుడనునది ఆచర్యమిచ్చినది. హరిహర నాథతత్త్వము

హరిహరనాథతత్త్వము హరిహరాభేదభావమాత్రము కాదు. హరికి, హరునికే భేదము పొందింపకపోవుటయే హరిహరాభేదభావము. ఈ చృష్టి తిక్కనకు, కేతన దశకుహరచరిత్రరచనాకాలము నాచికే— అనగా తిక్కన ఉత్తరరామాయణ రచనాకాలమునకు పూర్వమే— కలదు. తిక్కన ఉత్తనీత్యస్తోత్రనిపుడు అనియేగాక, శ్రీకాంతచరణయశోకనదమధ్యమధన కేతన దశకుహరచరిత్రమునందు కలదు. నిత్యస్తుత్యలక్ష్మీశుడైన మనుమసిద్ధి, ఉత్తనిత్యస్తోత్రపుడైన తిక్కన ఆత్మీయులు. మనుమసిద్ధివాని, తిక్కన కవి అయినను మనుమసిద్ధి తిక్కనను మామ అని పిలుచుచు, దానిని తగినట్లు తిక్కన ఉత్తరరామాయణమును రచించి మనుమసిద్ధికి అంకితమిచ్చుచు వారి అన్యోన్యతకు నివర్ధనము అది తిక్కన హరిహరాభేదభావమునకు ఫలము. హరిహరనాథతత్త్వము తావత్కాత్రము కాదు. హరి, హరుడు అని ఇద్దఱు చేరు ఇద్దఱు ఉండి ఒకడును కాదు. ఒక్క హరిహర నాథుడే కలదు. దైవమొకడే. ఆ దైవము రూపము హరిహరము. సగము హరి; సగము హరుడు అర్ధనారీశ్వరరూపము వలె హరిహరనాథరూపము. అది సాకారము. సగుణము. హరిహరనాథతత్త్వము రూపము కాదు. తత్త్వమే. పరతత్త్వము. అది సాకారము కాదు, నివాకారము సగుణము కాదు నిర్గుణము. సగుణోపాసనము సామాన్యులకు ఉద్దిష్టము నిర్గుణోపాసనము ధీమాన్యులకు నిర్దిష్టము. సగుణోపాసనము కర్మమార్గము నిర్గుణోపాసనము జ్ఞానమార్గము. కర్మమార్గము పూర్వమీహంసామార్గము జ్ఞానమార్గము ఉత్తరమీహంసామార్గము. పూర్వోత్తరమీహంసాదర్శనముల ప్రతిపాదనను పేర్కొనెను “అపాతో ధర్మజ్ఞానా” అని ఆరంభమగునది పూర్వమీహంస. “అపాతో బ్రహ్మజ్ఞానా” అని ప్రారంభమగునది ఉత్తరమీహంస ధర్మమున కర్మము. బ్రహ్మమున అద్వైతము. ధర్మాద్వైతస్థితి కలది పంచమవేదమైన మహాభారతము.

“పద్వత్సంస్తవనీయధ్వంకతావేషంబు నిజానసం
పద్విభాగములు సంయమిప్రకరనంభావ్యాసాధావుండు గృ
ష్ణద్వైపాయనుఁ డర్థి రోకహితనిష్ఠుండునా కావించె ధ
ర్మాద్వైతస్థితి భారతాఖ్యమగు కేఖ్యంబైన యా మ్నాయము.”

అమ్మాయమన వేదము. “రేఖ్యంబైన యామ్నాయ” మన రిఖంపదగిన వేదము. వేదములు అరేఖ్యములు. పంచమవేదమైన మహాభారతము రేఖ్యము. ధర్మా ద్వైతస్థితి కల మహాభారతము వ్యాసుడు “లోకహితనిష్ఠంబావి” రచించినది. ధర్మా ద్వైతస్థితి అనగా ధర్మాద్వైతముల ఉనికి. అది పరతత్త్వమునకు ముగిసి. అంతే కాదు సంఘర్షణకు పాల్పడి సంఘహరణహోమసంఘటనములకు కారణమైన వీర శైవమతము, వీరవైష్ణవమతము వేదప్రామాణ్యమును కాంక్షించుననియే వెదములను ప్రమాణీకరించుననియే. అందువలన పంచమవేదమైన మహాభారతము సమకాల సమస్యావరిష్కారసాధనమైన మతసమన్వయసిద్ధాంతమునకు మూలసూత్రము.

ఇది తిక్కన మహాభారతాంధ్రీకరణమునకు సహేతుకమైన, సమీపకాలిక మైన చారిత్రకనైపథ్యము.

భారతరామాకాలము

తిక్కన భారతము హరిహరనాథునికి అంకితము. స్వప్నమునందు సాతా త్కరించిన హరిహరనాథుడు,

“పారాశర్యుని కృతి యయి

భారతమనుపేరఁ బరఁగు పంచమవేదం

బారాధ్యము జనులకుఁ ద

ద్వారవ మూహించి నీ వఖండితభక్తిన్.

17 ప.

తెనుఁగుబాస వినిర్మింపఁ దివురుటరయ

భవ్యపురుషార్థతరుపకృతలము గాదె

దీవి నెడ వియ్యకొని వేడ్క నూవి కృతిప

తిత్వ మర్థించి వచ్చితిఁ దిక్కశర్మ”

18 ప. 1 ఆ. వి. ప.

అనగా తిక్కన బ్రహ్మసంపదభరితుడై, స్వప్నములోనే తండ్రి కొమ్మనా హితుని అనుమతి వదలి, భారతము “దేవసన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్క యాధాననిశేషం బగుటం జేసి” (31 వచ. 1 ఆ వి. ప.) హరిహరనాథునికి అంకితము చేసెను. ఆరాధననిశేషమని భావించుటవలన, ఉత్తరరామాయణము

నందు రచించిన స్వంతపద్యములు అయిదు రచించెను అంటేకాదు. అంత చిన్నమైన ఆస్వాసాదిపద్యము వంటి పద్యములు మూడు ఆస్వాసమధ్యమునందే కథాచారంబునందు రచించెను (38—40 ప. 1 ఆ. ఏ ప

నాచరభాధుని పట్టము గట్టిన (27 ప. 1 ఆ. ఏ. ప) భారతములోని అపారితాక్యాసాద్భుతపద్యములందు చర్చితాంశములకు నావు లేదు అవి లేనిది రచనాకాలము సునిశ్చితమకాదు ఇతరాధారముల సంభావ్యమైన సమన్వయమే శరణ్యము తిక్కన చరమకాలమును తెలుపు చాటుపద్యమొకటి కలదు ⁴⁴

“అంబరవిశళికాకా

ఋణులు చనఁ గాశయుక్తి భాద్రపదపు మా

సంఖున సంబరముజెవిం

ఓంపనఁ దగు తిక్కయజ్ఞ బ్రహ్మచరఁడైయె”

అంబరవిశళికాకాబ్దములన $1120+78=1198$ వ సంవత్సరము అది కాశయుక్తి సంవత్సరమే. కాని, ఆ సంవత్సరము తిక్కన జననకాలమగునేమో గాని, చరమకాలము కాఁజాలదు అంబరవిశళికాకాబ్దములైనచో, $1210+78=1288$ వ సంవత్సరమగును కాని ఆ సంవత్సరము కాశయుక్తి కాదు సర్వధారి. పద్యమునందు కాశయుక్తి స్థానమున సర్వధారి సంగతమగును కాని సంవత్సర సంఖ్యకు, సంవత్సరసంజ్ఞకు పాఠాంతరములు గత్యంతరమైన పద్యము ప్రామాణికము కాదుగాని, మనుమనీధికాలము (1250-1268) లోని తిక్కన చరమ కాలము 1268 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

అనంతాచార్యుని భోజరాజీయమునందు ఒక విశేషము కలదు. అనంతాచార్యుని ముత్తాత బయ్యన. అతడు “భాసురకవికాచతురుడు.” (19 ప 1 ఆ.) అంటేకాదు.

“ఎరిఁ గ్రతుకర్తృతామహిమ జేపాఁ పంచమదెదమైన భా
రతముఁ దెనుంగుబాస నభిరామముగా రచించెనట్టి యు
న్నతదలయందు తిక్కకవిదాయకుఁ దాచుచు మెచ్చ భవ్యభా
రతి యసఁ జేరుగన్న కవిరత్నము బయ్యనమంత్రి యల్పుడే”

తిక్కన “క్రమకర్తృత్వాపహిమ చేకొని” భారతము వ్రించిన మాట చుదార్థము “బహురాధనవిధేయతిక్కననామధేయప్రణీతంబయిన” అని ఉత్తర రామాయణ్యాసాంతగద్యములందును, “బహురాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి ప్రణీతంబయిన” అని మహాభారత్యాసాంతగద్యములందును ఉంచుచు తన్ని వర్కసము సోమయాగము చేసినవాడు సోమయాజి తిక్కనసోమయాజి అయ్యన మంత్రి భాసురకవితాచతురతను పెచ్చె భవ్యభారతి అని ప్రశంసించుట కూడ యధార్థమగును. అనంతాచార్యుని కాలము స్థూలముగ 1275-1350 అతని ముద్రాత అయ్యనకాలము, శతాబ్దక మూడుతరముల తిక్కన స్థూలముగ 1275-1350 అగున ఆయిన తిక్కన అయ్యనను భవ్యభారతి అని ప్రశంసించుట అనుకూలము కాదు తరమునకు మఱొక అయిదు సంవత్సరములు కలిపిన అయ్యన కాలము సూక్ష్మముగ 1280-1335 అగును అయిన అయ్యన పాతికేండ్ల ప్రాయమున తిక్కన భవ్యభారతి అని ప్రశంసించుట సానుకూలమగును ఆ కాలము 1255 ప్రాంతము. కాబట్టి తిక్కన భారతరచనాకాలము స్థూలముగ 1270-1280 కావలయును.

హరిహరనాథతత్త్వప్రతిపాదనము తోపాటు విరాటాదిస్వర్ణారోహణవర్కం తము పదియేని పర్వముల సమూహమైన మహాభారతమును తెనుగుసేయుటకు పది, పదియేనుసంవత్సరములు పట్టుట సహజము

భారతాంధ్రీకరణము

“అంధకవిత్వవిశారదుండు విద్యాదయతుం డొనర్చి మహితాత్ముడు నన్నయభట్ట చక్షతన్” అని నన్నయను అభినందించిన తిక్కన భారతాంధ్రీకరణము నన్నయ భారతాంధ్రీకరణము వలె స్వతంత్రము అందు ప్రపంచీకరణము, క్లుప్తీకరణము, అన్యభాషాకరణము, అనంధకరణము, అన్యాంధ్రీకరణము, హరిహరనాథతత్త్వ ప్రబోధము కలవు.

i ప్రపంచీకరణము : అశ్లాతవాసమునకు బయలుదేరి, విరాట నగరమునకు రూరమున వ్రొవది శ్రమను ప్రకటించును.

“వ్యక్తం చూడే విరాటస్య రాజధాని భవవ్యతి

వసామహాపరాం రాత్రిం బలవాన్ పరిశ్రమః.” 6 శ్లో. 5 అ. వి. ప.

“విరాటని రాజధాని చూరమునందు కలదని వ్యక్తమైనది అపరాధిని ఇక్కడే వసంతము. నా మార్గాయానము మిక్కుటమైనది”

ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు

“దప్పి ఆవించె ప్రేతుల పుటంబులు పొక్కదొడంగె గోళ్లలోఁ

జిప్పిలఁజొచ్చె నెత్తురులు చిత్తము నాకుఁ గడున్ వశంబు గా

దప్పుర మిచ్చటచ్చటను నాసల వచ్చితి నెంత దవ్వొకో

యిప్పటి భంగి నొక్క దుగు నేగెడు దానిని నోర్వ నెమ్మొయిన్.”

148 ప. 1 అ. వి. ప.

ఇందు ద్రౌపది మార్గాయానము ప్రపంచీకరింపఁబడినది. “దాహము పుట్టినది. ప్రేతుల అంచులు బొబ్బిలై క్కసాగినవి గోళ్లలో నెత్తురులు చిప్పిలసాగినవి. చిత్తము స్వాధీనముకాని స్థితి ఏర్పడినది విరాటనగరము ఇక్కడే, అక్కడే అను ఆశతో ఇంత చూరము వచ్చితిని ఇంకను ఎంతదూరమో ఇప్పుడి స్థితిలో ఒక్కడుగు కూడ ముందుకు వేయుటకు ఏవిధముగాను ఓర్పుకోలేను” అను ప్రపంచీకరణము ద్రౌపది దయనీయస్థితికి దర్పణము కరుణరసనిర్వరము.

ii క్లుప్తీకరణము : కీచకుడు ద్రౌపది ఉన్నచోటునకు వెళ్ళి, ఆమె సౌందర్యమును వర్ణించి, నీచమైన తన ఆంతర్యమును తెలిపినపుడు ద్రౌపది సుదీర్ఘమైన ధర్మోపన్యాసము చేసి తుదిని తన గంధర్వపతులు కుపితులై సంహరింతురని హెచ్చరించినట్లు మూలమునందు కలదు. నీచుడైన కీచకునికి ధర్మోపన్యాసము నిష్ప్రయోజనమని (56 ప 2 అ. వి. ప) తిక్కన ధర్మప్రసంగశ్లోకములను పరిహరించి, ద్రౌపది తుది మాటను మాత్రమే కత్తి చూసినట్లు పలికినదని రచించెను. అది మూలాతిశాయికమైన పద్యము.

“దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోకప్రతాపస్ఫుర

ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్మధనవిద్యాపారగుర్ మత్సుకుల్

గోర్వాణాకృతు లేవు రిప్పు నిను దోర్లిం వెసంగిట్టి గం

ధర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తత్యం బెమ్మొయిన్.”

56 ప. 2 అ. వి. ప.

ఇందు “దుర్వారోద్ధ-మ.....విద్యాపారగుల్” అను సుదీర్ఘసమాసము ద్రౌపది ఆదేశమున, పాండవుల ప్రతాపమును ప్రకడించును. అందు “గర్వాంధ ప్రతీపీర” శక్తిసంపన్నుల కీచకుడు గర్వాంధుడైన ప్రతిపీరుడని సూచించును. “కీచకా” అను కీచవచన ప్రయోగము కీచకునియొడ ద్రౌపది ఏవగింపును వెల్లడించును. “మానముఁ బ్రాణముం గొనుట” అను మాట భావ్యర్థమును ధ్వనించును. మూలమునందరి ధర్మోపన్యాసముకంటె తెనుగు సేతలోని రోషోద్బాటనము శక్తి మంతము.

iii అన్యధాకరణము : భీష్ముడు అంగనాపూచ్చుడైన శిఖండితో యుద్ధము చేయనని చెప్పిన అనంతరము, దుర్యోధనుడు శిఖండిని ఎందుకు చంపదని అడిగినట్లు మూలమునందు కలదు.

“[నహి స్త్రీపూర్వకో రాజన్ శిఖండి యది తే శ్రుతః
కన్యాభూత్వా పుమాన్ జాతే న యోత్యే తవ భారతః]
ఏ-చుర్థం భరతశ్రేష్ఠ నైవ హన్యాస్త్యం శిఖండినమ్—”

1 శ్లో. 170 అ. ఉ. ప.

భీష్ముడు కారణము చెప్పిన తర్వాత దుర్యోధనుడు మఱింక కారణమడుగుటకు కారణము అంటోపాఖ్యానకథనము. అది ప్రకరణోచితము కాదు. అందుకు తిక్కన కావించిన అన్యధాకరణమిది:

“పాండవుల దిక్కు పీఠం

ఖండితబలులైన నా మొగంబునఁబడి యు

ద్దండత చూపఁగలేదు శి

ఖండిని నొక్కయనిఁ జంపఁగావి కుమారా :

అనవుడు దుర్యోధనుఁ డా

తని మీరు వధింపమకిఁ గతంబేమియొకో

చినఁడగు నేనిం జెప్పురా

యనుటయు నిట్లనియె భీష్మఁ డతనికి నెమ్మిన్.”

270, 271 ప. 4 అ. ఉ. ప.

ఇందు భిష్ముడు, ముందు శిఖండిని చంపననియెనే గాని కారణము చెప్పలేదు. దుర్యోధనుడు కారణమడిగెను. భిష్ముడు చెప్పిన కారణము అంబోపాభ్యాసకథనమే. ఇది ప్రకరణోచితము కార్యకారణసంబంధము సుస్థగితము.

iii అనాంధ్రీకరణము : 1 సనత్కుజాతీయము- విదురుడు ధర్మ పథము నీతితత్త్వము వివరించిన తదుపర, ధృతరాష్ట్రుడు పరమార్థదృష్టి కలుగు వాక్యములు చెప్పమని అడుగును. విదురుడు భక్తిస్మరణమున సనత్కుజాతుడను మునిశ్రేష్ఠుని రప్పించును. సనత్కుజాతుడు పరమార్థదృష్టి కలుగు వాక్యములు చెప్పను సనత్కుజాతుడు బోధించిన పరమార్థతత్త్వము సనత్కుజాతీయము. అది తిక్కన తెనిగింపలేదు.

“సనత్కుజాతుం ధర్మాత్మవిషయంబులగు వివిధవాక్యంబుల
సోపానప్రకారంబున సంతకంతకు సూక్ష్మంబులగు నర్థంబులు సమ
ర్థించుచు నందుఁ బ్రకాశముం దెయ్యిది యేర్పడ నడిగె నదియెల్ల
వివరించుచు హృదయపుష్కరకలితంబగు పరతత్త్వంబు ప్రసా
దించునర్థి గూఢోక్తు లన్మగ్నహించుచుండ -”

106 వచ. 2 ఆ ఉ. ప.

అని మాత్రము సనత్కుజాతీయమును అధ్యాహార్యము చేసెను.

“ఈ తత్త్వోపదేశమువలన సంధరాజు ధర్మవార్తానువర్తి కాలేదు. ఈ యుపదేశము దెవిడివాసి ముందు శంఖస్వనమాయెను. ఈ తత్త్వోపదేశము వమ్మ గుటకన్న తొలగుటయే మేలు” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁴⁵ సనత్కు జాతీయము ధృతరాష్ట్రుని పరముగ వమ్మయినది కాని వేదాంతాల పరముగ నొమ్మయినది. శాంకరభాష్యము వెలువడినది వెదాంతవిషయములను సంగ్రహించుట తిక్కన ఆంధ్రీకరణపద్ధతి అందువలన శాంకరభాష్యము వెలువడిన సనత్కు జాతీయమును సంగ్రహముగనైన తెనిగించకపోవుట సహజము.

2. భగవద్గీత- ధర్మశ్శ్రేత్రమైన కురుక్షేత్రమునందు పాండవులు, కౌరవులు యుద్ధసన్నద్ధులై, యుద్ధము చేయుటకు ఉపక్రమించునెడ, బంధుమిత్రపరిచితులను యుద్ధము చేసి సంహరించుటకు విముఖుడైన అర్జునుని శోకసంవిగ్నమానసస్థితిని మఱిించి యుద్ధోన్ముఖుని చేయుటకు కృష్ణుడు చేసిన ఉపదేశముతో కూడినది

భగవద్గీత. భగవద్గీతకును శాంకరభాష్యము కలదు. నాటికి భగవద్గీత 700 శ్లోకముల గ్రంథము తిక్కన 700 శ్లోకములను తెనిగింపలేదు. “వలయు వాక్యములు పెక్కులున్నవి,” “విజయం వచ్చిన వానికెల్ల సదుత్తరము విచ్చి సందేహంబువాపుడు” అని (పద 22 ప 1 ఆ. భీ. ప) వేదాంతవిషయములెల్ల విడిచిపెట్టి అచ్యుతములు 700 ఉచ్ఛ్రావములందు అతిసంగ్రహముగ తెనిగించెను. వేదాంతవిషయములను సంగ్రహించు, విడిచిపెట్టుచు తిక్కన ఆంధ్రీకరణపద్ధతి. శాంతిపర్వములోని వేదాంతవిషయములను సంగ్రహముగానే తెనిగించెను.

v అన్యోన్యీకరణము : ఏదుకనీతి మూలమునందు విపులముగ కలదు. తిక్కన తెనుగుసేతన సంగ్రహముగ కలదు. నీతి అన రాజనీతి: స రాజనీతి మాత రాజనీతియైన సహజమైనను ప్రమనమృతములు. శాంతానమ్మితములు క్వాచిత్కము. శాంతానమ్మితమైన కవిత్వము కవిత్వమైన రాజనీతి చాటు శ్లోకమును తిక్కన తెనిగించెను.

“పుష్పహితం విచిన్మయార్

మూలజ్యేవం నకారయేత్

మూలాకార ఇహురూపే

న యథాకారకారకః.”

“మూలకరి పుష్పములు గోయు మాడ్కి దేటి

పుష్పదేవియ గొనియెదు పోల్చి నెదురు

గంచకుండంగ గొనునది కార్యఫలము

చాగ్గలకుఁ బోలే మొదలంట పొడువఁజనదు ” 57 ప 2 ఆ ఉ ప.

ఇందు చాలాకారుచే మూలకరి తేటి పుష్పదేవియ సామ్యము శ్లోకమునందు లేదు. అది మాత్రం అమూలకమైనను మనోజ్ఞము అయినను తేటి సామ్యమువలన మూలాకారుని చిన్నముగ అంగారకారకునిని స్థానము లేదు. అతడు తేటికి భిన్నుడు కాదు. అందువలన పుష్పములు కొయుటకు, తేనె గ్రహించుటకు భిన్నముగ చాగ్గలకు మొదలంట పొడుచుట ప్రసక్తమైనది.

vi హరిహరనాథతత్త్వము : ఇది ప్రత్యేకశీర్షికను ప్రతిపాదితము.

హరిహరనాథత్వము

భారతరచనకు ముందే తిక్కన హరిహరనాథత్వమునకు ప్రాతిపదిక కలదు. అది తిక్కన స్వప్నవృత్తాంతమునందు కలదు. పదియేను పర్వములు రచించుటకు తిక్కనకు “ఈ ప్రబంధమండలి కథినాధునిగా వే పురుషుని జేక్కొనువాడనొ యను తలంపు గూర్చిన యదితోనే— ఇంచుక నిద్రించు సమయమున” తిక్కనకు స్వప్నము వచ్చెను. (7, 8వ శివచ 1 ఆ. వి. ప.) కావ్యరచనావిషయమై గాని, కృతిభర్తృపరముగాకాని, తిక్కనకు పూర్వము స్వప్నము వచ్చిన కవి సంస్కృతాంధకర్ణాటతమిళవాఙ్మయములందు కానరాదు కావున తిక్కనకువ్య ప్నము వచ్చుట యచార్యము కావలయును. తర్వాతి కవుల స్వప్నవృత్తాంతములు కచార్యములు కావచ్చును.

తిక్కనకు స్వప్నమునందు ముందు తండ్రి కొమ్మనదండనాథుడు కనిపించి,

“తి మస్తిమాలాం కిము కౌస్తుభం వా

ఎన్న్ శ్చియాయాం బహుమన్యసే త్వమ్

ॐ కాలకూటః కిమువా యశోదా

స్తన్యం తవ స్యాదు వద ప్రథో మే

యసి నీవు దొల్లి రచియించిన పద్యంబు గాఢాదరంబున

నవధరించి భక్తవత్సలుండగు హరిహరనాథుండు నీ దెన

దయాళుండై విజయం చేయుచున్నవాడు —”

11వచ. 1 ఆ. వి. ప.

అని చెప్పెను. పద్యమన శ్లోకము తిక్కన తొల్లి రచించినది. అనగా భారతరచనకు పూర్వమే రచించినది అలంకరణమునందు నీకు అభిమతమైనది. అస్తిమాలయా? లేక కౌస్తుభమా? నీకు మధురమైనది కాలకూటమా? లేక యశోదా మాతృక్షిరమా? అది నాకు చెప్పు ప్రభూ!” అని తిక్కన ప్రశ్న. ఆ ప్రశ్నకు అస్తిమాల అభిమతమైన, కాలకూటము మధురమైన హరుడు కాదు. కౌస్తుభము అభిమతమైన, యశోదా మాతృక్షిరము మధురమైన హరి కాదు. అస్తిమాల, కౌస్తుభమును అభిమతమైన; కాలకూటము, యశోదా మాతృక్షిరమును మధురమైన

హరిహరనాథుడు. తిక్కనయెడ దయాభవైన భక్తవత్సలుడు హరిహరనాథుడని కొమ్మన చెప్పినవిషయమునందు కలదు

స్వప్న మునందు సాక్షాత్కరించిన హరిహరనాథుని వర్ణనమిది:

“కరుణారసము వొంగి తొరగెడు చాడున

శరీరేఖ నమృతంబు తాలువాక

హరినీలపాత్రక సురభిచందనమున గలి

నాభి భవళపంకజము మెఱయ

గుఱియైన వెలుపున నెఱసిన లోకర

క్షణమనంగ గళంబు చాయ దోషఁ

బ్రధమాద్రీ దోతెంచు బాసబింబమునా ను

రమ్మునఁ గొస్తుభరత్న మొప్ప

సురనడియును గాళిందియు వెరసినట్టి

కాంతిపూరంబు శోభిల్లు శాంతమూర్తి

నా మనంబు నానందమగ్నముగఁ జేయ

నెలమి నన్నిధి సేసె నర్చ్యేశ్వరుండు.

12ప.1ఆ.వి.ప.

ఇందు సర్వేశ్వరుడైన హరిహరనాథుని రూపము, లక్షణమును కలదు. శిరసు పైన శరీరేఖ. నాభియందు పద్మము. కంఠమునందు కాంకూటద్వాయ. పక్ష ప్థలమునందు కొస్తుభము. గంగాయమునల సంగమము వలె నీలాసితకాంతిపూర మైన శరీరము. ఇట్టి హరిహరనాథుడు “తన దక్షిణనేత్రమును సుధారోచియ కా” తిక్కనను చూచెను. (14ప.) ఇందలి సమచ్ఛయము, అవధారణార్థకము గమనింపఁ దగినది. దక్షిణనేత్రము కూడ సుధారోచియే అయినదనగా, వామనేత్రము స్వత స్సిద్ధముగ సుధారోచియే అని వ్యంగ్యార్థము అది హరిది పైది హరునిది. అనగా హరిహరనాథుని రూపములోని వామభాగము. చూచిది. దక్షిణభాగము హరునిది అని అవగాహనమగును. అర్ధహరీశ్వరుని వలె సర్వేశ్వరుని రూపము హరిహరము. ఎడమవైపు హరిరూపము. కుడివైపు హరరూపము. హరిహరనాథుని రూపము సాకా రము. కరుణారసము పొంగి పొరలుట హరలక్షణము. సృష్టికర్త పీతము పద్మము. హరిలక్షణము. లోకరక్షణము హరలక్షణము. లోకప్రకాశము హరిలక్షణము. తదు భయకుశలమైన హరిహరనాథుని ఆకారము శాంతమూర్తి.

హరిహరనాథుడు దరహాసరసము తటకౌత్త తిక్కనతో ఇట్లనెను.

“వైదికపూర్ణనిష్ఠముగ వర్తనముం చగ నిర్వహించుచున్

భేదము లేని భక్తి మతి నిర్మలవృత్తిగఁ జేయుచుండు మ

చ్చాదనిరంతరస్మరణతత్పరభావము కల్గి నాత్మ న

మోక్షదముఁ బొందఁగా గావ్యరసముం గొనియాడుచు నుండు దెప్పుడున్

15వ.1ఆ.వి.ప.

ఇందు తిక్కన “వైదికపూర్ణనిష్ఠముగ వర్తనము” కలవాడు, హరిహరనాథ (మఠీ) పాదనిరంతరస్మరణతత్పరభావము” కలవాడను అని ఇదమితముగ కలదు. పాదస్మరణము సాకారనిష్ఠము. అది వైదికపూర్ణనిష్ఠయే అంటేకాదు హరిహర నాథభక్తి ఆభేదభక్తి. మఠియి నిర్మలత్వము కలిగించునది శివుడు పరమదైవమా? విష్ణువు పరమదైవమా? అను చింతకు, పరస్మరణ్యమునకు ఆవకాశము లేనిది. ఇది హరిహరనాథతత్వప్రయోజనము

“కృతిపతిత్వ మర్జించి వచ్చితి”ననిన (18వ 1ఆ వి ప) హరిహరనాథుని “జన్మాంతరదుఃఖముల్ చొలఁగునట్లుగఁజేసి సుఖార్ముఁ జేయజే” అని కోరి (21వ. 1ఆ.వి ప) తిక్కన జగన్నాథునికే “బ్రహ్మనందస్థితిం గోరి సర్వాంగాలింగితమహి తలంబగు నమస్కారంబు సే”నెను. (22వచ 1ఆ వి ప) తిక్కన భేయము పునః స్మరణసాహిత్యము. అనగా మోక్షము. అది బ్రహ్మనందస్థితి. తన్మూలము. బ్రహ్మము. అది ద్విపదము సగుణబ్రహ్మము నిర్గుణబ్రహ్మము సగుణబ్రహ్మము సాకారము నిర్గుణబ్రహ్మము నిరాకారము తిక్కన స్వప్నవృత్తాంతములోని సగుణ బ్రహ్మము సంవర్షించితము తిక్కన మహాభారతరచనమునకు శ్రీకారము చుట్టిన ఇష్టదేవతాస్తుతి నిర్గుణబ్రహ్మము

“శ్రీయన గౌఢినాఁ బరఁగు చెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భ

ద్రాయితమూర్తియై హరిహరంబగు రూపము చాల్చి విష్ణురూ

పాయ నమశ్శివాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబు వైదిక

ధ్యాయిత కిచ్చమెచ్చు పరతత్త్వముఁ గొల్పెద నిష్ఠసిద్ధికెల్.

అని సకలబ్రహ్మప్రార్థనయి సేసి—”

1వ.2వచ. 1ఆ.వి.ప

ఇందు పరతత్త్వము “శ్రీయన గౌఢినాఁ బరఁగు చెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భద్రద్రాయితమూర్తియై హరిహరంబగు రూపము చాల్చి”నది “విష్ణురూపాయ నమశ్శి వాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబు వైదికధ్యాయిత కిచ్చమెచ్చు”నది.

పరతత్త్వమున పరబ్రహ్మము. అది సాకారము. నిర్గుణము. అయినను
 “హరిహరంబగు రూపము దార్చి”నది ఇది సాకారము. నిరాకారమైన పరబ్రహ్మము
 “శ్రీయన గౌరొం బరంగు చెల్వకుఁ జిత్తు పల్లవింప భద్రాయితమూర్తియై” సాకార
 మైన హరిహరరూపమును దార్చినది లక్ష్మి అనినను, పారవ్రతి అనినను ఒప్పునట్టి
 శ్రీ లక్ష్మణులై ఇద్దఱు కారు లక్ష్మణులై చిత్తము పల్లవించునట్లు అనగా చిగురించుకట్లు
 పరబ్రహ్మము భద్రాయితమూర్తి అయినను భద్రాయితమూర్తి అనగా “భద్రపదా
 చరితామూర్తి ర్మనః-తతే భద్రాయితమూర్తి. శోభనమూర్తిమదిది యాచరీ” అని
 అప్పుకవి వ్యుత్పత్తిర్నము శోభనమూర్తిమంతమని అర్థము శోభనమన కల్యాణము.
 ఇదట ఇత్యుక్త్యాణము పరతత్త్వము ఇగర్మల్యాణమూర్తిమంతమై హరిహర
 రూపమును దార్చెనని తాత్పర్యము. నిర్గుణమైన పరబ్రహ్మము ఇగర్మల్యాణ
 మూర్తిమంతము కాదు ఇగర్మల్యాణమూర్తిమంతమును కాదు. అది సిద్ధియము.
 ఇది కవిత్యము

హరిహరరూపము ధరించిన పరతత్త్వము “విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ
 యసి పల్కెడు భక్తజనంబు వైదికధ్యాయిత చెచ్చమెచ్చు”నని పద్యమునందు
 కలదు “ఇచ్చమెచ్చు” అను చోట “నిష్ఠఁబోల్చు” అని అప్పుకవి పారము.
 (188 ప. 31. ఆ.) అన్నత్రమృగము “ఇచ్చమెచ్చు” అను పాతము గ్రాహ్యము.
 పరతత్త్వము ఇచ్చమెచ్చునది వైదికధ్యాయిత ధ్యాయ అనగా ధ్యానముచేయువాడు.
 ధ్యాయిత అనగా ధ్యానము చేయువాని భావము వైదికధ్యాయిత అనగా వైదికమైన
 ధ్యానము చేయువాని భావము “విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ యసి పల్కెడు భక్త
 జనంబు” భావము “విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ” అనునది వైదికమంతము. పలుకుట
 పారాయణము. వైదికమంత్రపారాయణము చేయు “భక్తజనంబు వైదికధ్యాయిత”
 వైదికమైన హరిహరభేదభావము దానిని ఇచ్చమెచ్చునది. పరతత్త్వము పరతత్త్వ
 మన పరబ్రహ్మము అది నిష్కీయము. ఇది కవిత్యము. హరిహరభేదభావ
 ప్రతిపాదకమైన హరిహరరూపము సగుణబ్రహ్మము. కావున తిక్కన “కొల్పెద
 నిష్ఠసిద్ధికి” అన్నపరతత్త్వము నిర్గుణబ్రహ్మము కావలయును.

“పరతత్త్వముఁ గొల్పెద నిష్ఠసిద్ధికిన్” అని తిక్కన “సకలబ్రహ్మ
 ప్రార్థనంబు సేసి”నట్లు ముద్రితగ్రంథములందు కలదు. (2వచ.) అనిచెప్పి పద్యము
 లోనిపరతత్త్వము సగుణబ్రహ్మము కాఁజాలదు. “సకలబ్రహ్మప్రార్థనంబు సేసి”

అనచోట 28-10-1770 వ తేదీనాటి తాళపత్రగంథమునందు, ప్రత్యంతరము లందు, 1851 వ సంవత్సరమునందు ముద్రితమైన గ్రంథమునందు “ఇష్టదేవతా ప్రార్థనంబు సేసి” అను పాఠము కలదు ⁴⁶ అది ప్రకరణోచితము. తిక్కన ఇష్టదేవత పరతత్వమే నిర్ణయపరబ్రహ్మమే

పరతత్వము దాల్చిన హరిహరరూపము కలవాడు హరిహరనాథుడు. అట్టి హరిహరనాథుడు తిక్కనకు స్వప్నమునందు సాక్షాత్కరించి కృతీపతిత్వ మర్జించెను హరిహరనాథుడైన “పరమేశ్వరునిం గృతినాదుం జేసి” (27వ.1ఆ.వి.ప.) తిక్కన మహాభారతమును రచించెను అందువలన తిక్కన పదియేను పర్వముల లోని నలుబదియాఱు అశ్వాసాద్యాంతపద్యములు ($48 \times 4 = 184$) విరాటపర్వము ప్రథమాశ్వాసములోని షష్ఠ్యంతపద్యములు (5) కవాప్రారంభమునందు అదనమైన అశ్వాసాదినదృశపద్యములు (2) మొత్తము ($184 + 5 + 2191$) నూటతొంబది యొకటిపద్యములును హరిహరనాథుని ప్రసంగములే. అవి కేవలము హరిహరనాథ రూపవర్ణనములు కావు. ప్రధానముగ హరిహరనాథతత్వ ప్రతిపాదనములు ప్రతిపాదించిన తత్వము పరతత్వమే. నిర్ణయపరబ్రహ్మమే.

“జననుతబాదరాయణ

మునీంద్రవాగమృతనిఘనముద్భూతాహ్లా

దనకిర్తిసుధాకిరణా

నినతాభిలఖద్రకరజవిశ్రుతచరణా” 482వ 5ఆ.ద్రో.ప.

బాదరాయణమునీంద్రుడు వ్యాసుడే. కాని భారతభాగవతములు వ్యాసకృత ములుగకలవు. బ్రహ్మసూత్రములు మాత్రమే బాదరాయణకృతముగ కలవు కావున బాదరాయణమునీంద్రుని వాగమృతనిధి బ్రహ్మసూత్రములే. బ్రహ్మసూత్రముల పరమార్థము నిర్ణయబ్రహ్మము. బ్రహ్మసూత్రవాగమృతనిధినుండి పుట్టిన ఆహ్లాదము కలిగించు క్రిస్తుధలు కిరణములుగా కలవాడు హరిహరనాథుడు. అమృతశబ్దమునకు జలమని కూడ అర్థము. సముద్రమునుండి పుట్టిన చంద్రునితోడి సాదృశ్యమునకు క్రిస్తుధాకిరణముల రూపకము హరిహరనాథుడు బ్రహ్మసూత్రములనుండి పుట్టిన వాడని తాత్పర్యము. నిర్ణయబ్రహ్మమునుండి సముద్భూతమైన సగుణబ్రహ్మమని పాఠాంశము. సగుణమైన హరిహరనాథుని తత్వము నిర్ణయబ్రహ్మము. ఇష్టదేవతా గూటిలోని “భద్రాయితమూర్తియై” అను విశేషమునకు, ఈ పద్యములోని “భద్ర

కరణ"విశేషము అనుగుణమైనది. నిర్ణయబ్రహ్మమునకు నిధావము అద్వైత సిద్ధాంతము. అది హరిహరనాథతత్త్వము

హరిహరాభేదముకంటె భిన్నమైనది హరిహరరూపము. హరిహరరూపము కంటె మిన్నమైనది హరిహరనాథతత్త్వము. హరియే హరుడు, హరుడే హరి, ఇద్దరును అభిన్నులనుట హరిహరాభేదము. తిక్కనకు పూర్వమే మల్లికార్జునపండితుడు వెలనాటి చోడుని సభలో హరిహరాభేదమును ఖండించి, హరిహరతారతమ్యమును స్థాపించుట—హరికుజ్జితే సోమనాథుని పండితావాద్యచరిత్రయందు విపులముగ, తీవ్రముగ కలదు. ఆద్యంతములివి.

“విను ‘శివరూపాయ విష్ణవే’ యనుగఁ
జెనసి వెండియు యహాశివమయోవిష్ణు’
రన నొక్క చందమే యయ్యిరువురును
జన శివవిష్ణులు సమమేని జగతిఁ
బొనరఁ గందంబు కప్పు, రొమ్ము మచ్చ
యును దక్క తనుకాంతు లొక్క చందములె?

XXX

XXX

XXX

హరిహరు లొక్కడే యని పల్కుచుంట
వెరవరి శివరూపు విష్ణురూపనుట
సిద్ధ మనోన్యవిరుద్ధంబు విన న
బద్ధంబు నరకసమృద్ధంబు, నతిని
షిద్ధంబుఁ గావునఁ జెన్నటి ప్రశ్న
నిద్రర వినఁగూడునే?... ..”

[ప్ర.సం.పుటలు868-876.

ఇందు హరిరూపము హరిరూపమే హరరూపము హరరూపమే హరిహర రూపము లేదు. వామభాగమున పార్వతి, దక్షిణభాగమున పరమేశ్వరుడు కలిసి అర్ధనారీశ్వరరూపము వలె, వామభాగమున హరి, దక్షిణభాగమున హరుడు కలిసినది హరిహరరూపము. అది తిక్కన కనిపెట్టినది కాదు. అద్ది హరిహరనాథవిగ్రహములు, హరిహరనాథదేవాలయములు తిక్కనకు పూర్వమే కలవు. బాదామిగుహలయము లందు ఆరవశతాబ్దిని పశ్చిమవాసుక్యరాజు పృథ్వీవల్లభుడు చెక్కించిన హరిహర మూర్తి కలదు.⁴⁷ నెల్లూరు—ఉదయగిరి ప్రాంతమునందు భైరవుని కోనలో ఎనిమిదవ

శతాబ్దాని పల్లవరాజు యెడవ సిరసింహవర్మ చెప్పించిన హరిహరమూర్తి కలదు⁴⁸
హరిహరరూపము సగుణబ్రహ్మయైన విద్యబ్రహ్మము తిక్కన హరిహరనాథ
తత్త్వము

ప్రబంధమండలి

విరాటాదిస్వర్గారోహణపర్వంతము పదియేను పర్వముల భారతము
“ప్రబంధమండలి” అని తిక్కన ప్రతిపాదనము (7, 8 ప 1 ఆ. వి. ప)

“కావున భారతరూపమున నతఁడు రచింపఁదలఁచికొనినది ప్రబంధమండలి
గాని యొక్క కృతి హితము కాదనుట స్పష్టమగుచున్నది ... అందరి యే
ఘట్టమున కా ఘట్టము నొక ప్రబంధముగాఁ జేయఁదలంచినట్లు కనపడుచున్నది.
విరాటపర్వముక ప్రత్యేకప్రబంధమే యనియు నిందలి లక్షణములే తరువాతి
ప్రబంధకవులకు హర్షదర్శకములైనవనియు మన మించుక పరిశీలనాదృష్టితోఁ
జూచినగోచరమగును. అని ఒక అప్రప్రాయము కలదు.⁴⁹ ఇంచుక పరిశీలనాదృష్టితో
గాక ఇతోధికపరిశీలనాదృష్టితో చూచిన ఈ అప్రప్రాయము సరియైనది కాదని
స్పష్టమగును

“కావున భారతామృతముఁ గర్ణపుటంబుల నారగ్రోలి యాం
ద్రావలి మోదముం దొరయునట్లుగ సాత్యవతేయసంస్కృతి
శ్రీవిభవాస్పదంబయిన చిత్తముతోడ మహాకవిత్వదీ
జావిధినొంది పద్యముల గద్యముల రచియించెదం గృతుర్.”

80 ప. 1 ఆ. వి. ప.

అను తిక్కన పద్యములోని కృతులు పర్వములు. తన భారతములోని
పర్వములే కాదు, నన్నయ భారతములోని పర్వములును కృతు అనియే తిక్కన
స్పష్టప్రతిపాదనము—

“ఆరణ్యసారవిధార్థగణిస్సురణంబు గల్గి య
ష్టాదశపర్వవిర్వహణసంధృతమై పెనుపొందియుండ నం

“ దాది చొడంగి మూడు కృతు లాంధ్రకవిత్వవిశారదుండు వి
 చ్ఛానయితుం చొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు దక్షతన్ ”

— 6 ప. 1 ఆ. వి. ప

నన్నయభట్టు వరతతా మూడు కృతు లొనర్చెను ఆ మూడుకృతులు అది సభారణ్యపర్వములు ఆ మూడుపర్వములు కృతులు. తన పదియేను పర్వములు కృతులు మొత్తము మహాభారతములోని అష్టాదశపర్వములును కృతులే. కృతి అన కావ్యము కావ్యమే ప్రబంధము పదునెనిమిదిపర్వముల మహాభారతమును ప్రబంధ మందలియే. నన్నయ మూడుపర్వముల భారతమును ప్రబంధమందలియే. తిక్కన పదియేను పర్వముల భారతమును ప్రబంధమందలియే మందలి అన సమూహము. ప్రబంధమందలి అనగా కృతుల సమూహము. కావ్యముల సమూహము.

ప్రబంధశబ్దమునకు బహుర్థములు కలవు గ్రంథము, కావ్యము, గీయము, పర్వము, అష్టాసము హిద ప్రబంధశబ్దార్థములే ప్రబంధశబ్దమును ప్రధమతః తిక్కన ప్రయోగించెనని, నన్నయ ప్రయోగింపలేనని ప్రచురప్రచారమునందు కలదు కాని ప్రబంధశబ్దమును ప్రధమతః నన్నయ ప్రయోగించెను. తదుపరి పాలకుటికి సోమనాథుడు ప్రయోగించెను తిక్కన హిద మహాభారతమునందు మాత్రమేగాక తత్పూర్వరచనమైన ఉత్తరరామాయణమునందును ప్రబంధశబ్దమును ప్రయోగించెను

“—సత్యవాక్ప్రబంధశతసహస్రశ్లోక

సంఖ్యమయిన దాని సర్వశ్లోక

పూజ్యమయిన దాని బుధసత్యాసమ

హమునిప్రజేతమయిన దాని—”

9 ప 3 ఆ. ఆ ప.

ఇది నన్నయ పర్వము ఇందు ప్రబంధశబ్దము ప్రయుక్తము. వ్యాసమహాముని ప్రజేతమయినది మహాభారతము అది సర్వశ్లోకపూజ్యమయినది. అంతేకాదు. సత్యవాక్ప్రబంధశతసహస్రశ్లోకసంఖ్యమయినది మహాభారతము సత్యవాక్ప్రబంధములతో శతసహస్రశ్లోకములు కలది శతసహస్రశ్లోకములు కల అష్టాదశ పర్వములును సత్యవాక్ప్రబంధములే. ప్రబంధశబ్దార్థమిది పర్వము.

“బసవపురాణప్రబంధమునందు”

పం. చ ప్ర. సం. పుట ౩

“బసవపురాణప్రబంధము” పేర్

” ” ” 14.

“ఆరూఢపద్యగద్యప్రబంధ

పూరితసంస్కృతకూయివ్వరచన”

” ” ” 18

“పండితారాధ్యప్రబంధనిస్తార

పండితారాధ్యప్రబంధనిస్తార

పండితారాధ్యప్రబంధశృంగార

పండితారాధ్యప్రబంధప్రపూర

పండితారాధ్యప్రబంధానుసార

పండితారాధ్యప్రబంధోరుహార

పండితారాధ్యప్రబంధఽత్సార

పండితారాధ్యప్రబంధసత్కార

పండితారాధ్యప్రబంధావతార” — ప్రకరణాంతద్వీపదలు. పుట 257.

ఇవి పాఠకుటికి సోమనాధుని ప్రయోగములు. ఇందు ప్రబంధశబ్దము బహుధా ప్రయుక్తము. బసవపురాణము ప్రబంధము. పండితారాధ్యచరిత్ర ప్రబంధము. ఆరూఢపద్యగద్యములు ప్రబంధములు. ప్రబంధశబ్దార్థమిట కావ్యము

“అనవిని గారవంబు హృదయంబునఁ బుట్టఁగ వారిఁ జూచి యి
య్యినకులముఖ్యుఁ డుత్సుకత నెవ్వరి వారల రీ ప్రబంధ మే
మునికృత మన్న వాదికవి మోము గనుంగోవి యిక్కుమారులం
దనుమతి గాంచి యిట్లనిరి యా నృపచంద్రునకుం బ్రియుంబుగన్”

128 ప. 10 ఆ.

“సకలవిద్యలయందుఁ బ్రశస్తి తెక్కి

యక్కుమారులు రామాయణాఖ్యమైన

మత్స్రజీతప్రబంధంబు మధురగేయ

సహితముగ నభ్యసించిరి సచ్చరిత్ర”

136 ప. 10 ఆ.

ఇది తిక్కన ఉత్తరరామాయణములోని ప్రయోగములు. కుశలవులు పాడిన రామాయణమును ఉద్దేశించి “ఈ ప్రబంధ మే మునికృతము?” అను రాముని

ప్రశ్న మొరటి పద్యమునందు కలదు. రామాయణము ప్రబంధమున తిక్కన ప్రయోగము. అంతేకాదు. కుశంపులు రామయణాఖ్యమైన మత్స్యజీవప్రబంధమును మధురగేయసహితముగి అభ్యసించిరని వాఙ్మతి ప్రకటన. వాఙ్మతి ప్రబీతమైన సంస్కృతరామాయణము ప్రబంధమున తిక్కన ప్రయోగము ప్రబంధశబ్దమున సంస్కృతకావ్యము సంస్కృతాంధ్రభాషాభేదరహితముగ ప్రబంధశబ్దమున కావ్య సాహస్యవాదిగ ప్రయోగించిన తిక్కన “ప్రబంధమందలి”లోని ప్రబంధశబ్దమున కావ్యసాహస్యవాదియే.

[గ్రంథార్థకమైన గేయార్థకమైన, అర్థాస్పార్థకమైన ప్రబంధశబ్ద ప్రయోగములు రాయలయుగమునందు, ప్రబంధ మొక ప్రత్యేకమాభేదమా? అని శీర్షికను ఉదాహరించును. ఇది పర్వార్థకమైన, కావ్యార్థకమైన, సంస్కృతకావ్యార్థకమైన ప్రబంధశబ్దప్రయోగములు చాలు.]

తిక్కన భారతమునందు ప్రతిపర్వములోని ప్రతిపట్టమును ప్రత్యయాభేద మనియి ప్రబంధముగా రెండు విభాగపర్వములోని ప్రతిపట్టము కూడ అట్లు లేదు. కీచకవధపట్టము మాత్రమే తదాభాసముగ అట్లు కండు. విభాగవాణి సేవానియైన కీచకుడు ద్రౌపదిని చూచి, కామరాజప్రపీడితుడై ద్రౌపదిని కామించినట్లు కలదు. “కీచకః కామయానాన కామరాజప్రపీడితః”. (౯ శ్లో. 14 అ) అది తిక్కన భారతమునందు ఏడు పద్యములందు కలదు. (29-31ప. 2 ఆ) కీచకుడు కామ ప్రకటనము చేయుట సంస్కృతభారతమునందు ఇరువదిరెండు శ్లోకములందు సంగ్రహముగ కలదు. (13-31శ్లో. 14 అ.) అది తిక్కన భారతమునందు ఇరువదిపద్యములందు నవివరముగ కలదు. (52, 87, 83-86, 117, 116, 121-124 24౪, 2౯0, 2౯2-257) సంస్కృతభారతమునందు 31 కీచకుని విరహవస్త్ర అయిదు పద్యములందు (292 - 298), కీచకుడు ఉద్వాసవనమునందు విహించుట, విరహించుట పది పద్యములందు (308-315) తిక్కన భారతమునందు కలదు. అంతేకాదు సంస్కృతభారతమునందు లేని ప్రభాత వర్ణన ఆరు పద్యగద్యములందు (23౪-2౪1) సూర్యస్తమయవర్ణన రెండు పద్యములందు (318, 31౯) చంద్రాస్తమయవర్ణన ఒక పద్యమునందు (321) నాట్యశాలవర్ణన ఒక గద్యమునందు (325) తిక్కన భారతమునందు కలవు. అమూలకమైన, అతివేలయైన తిక్కన ప్రతినాయక

విరచిస్తున్నందు అనిచిత్తమైన, అనుభవమైన సంభోగవర్ణన కలదు (210) అది కేవలమ ప్రాపదితోడి సంభోగమును కాపించును:

అన్న రిక్కన భారతములోని కేవలవర్ణనమును ప్రత్యేకికావ్యముగ పరిణమించినది. ఇందు నాడుకు వగున పేరునతో “నీ యుత్తమనాయకత్వ మెఱిగి నీ గొనయాద నే నెంతవాన” అని ప్రాపది అన్నట్లు తిక్కన రచనమే (216) ప అనగా కేవలమ నాయకత్వము లభమనాయకత్వముని అవగాహన మగును అంతేకాదు “కేవలభముడు” అని రిక్కన స్వవచనమే. (35, 118 ప 2 ఆ) అభమనాయకత్వనిరూపణమునకు లస్యవారావిరదానము సమంజసము కాదు సైరంధ్రీ ద్రాపది అని కేవలమితి తెలియకపోయినను, పరదార, పరివ్రత అని తెలియును. (తె, 80, 72 ప. 2 ఆ.) అభమనాయకుని పారదారిక శృంగార ప్రవణతము రాయలయుగములోని కవులకు మార్గదర్శకము కాలేదు క్షీణ, దక్షిణాంధ్రయుగములలోని కవులకు మార్గమే మార్గదర్శకమైనది. అది క్షీణ లక్షణమే.

ప్రబంధమందలి అనగా పర్యవసానము

మహాకవిత్వ దీక్షావిధి

మహాభారతమును “తెనుగుబాస విసిరింపఁదివురు ఐరయ భవ్యపురుషార్థ తరుపక్యవలము గాదో” అని హరిహరనాధుని ప్రశంస. (17 ప.) “మహాకవిత్వ దీక్షావిధినొంది పద్మముల గద్యములన్ రచియించెదం గృతుల్” అని తిక్కన ప్రయత్నము. (తెల ప 1 ఆ వి. ప.) తెలుగు భాషలో మహాభారతమును మహా కవిత్వదీక్షావిధినొంది విసిరించుట తిక్కన భవ్యపురుషార్థతరుపక్యవలమేగాక, అంధ్రావల భవ్యకర్తార్థతరుపక్యవలము పాడ. “అంధ్రావల మోదముం బొర యుట్లుగ” రచియించెదనని తిక్కన పూనికయే (తెల ప. 1 ఆ.) ఎఱ్ఱన అన్నట్లు తిక్కన “తన కావించిన సృష్టి తక్కించులచేరం గాదు నాఁ ఇను మహాత్మాత్వం గవిబ్రహ్మ”యే. (9 ప 1 ఆ. పూ. భా. హి. వం) నన్నయ “తెనుగునన్ మహాభారత సంహితారచనబంధుర”దైనను, నన్నయ సంస్కృత హాయిష్యరచన సమకేకము. తిక్కన ‘తెనుగు బాస’ మిక్కుటము. శివకవుల కానతెనుగు కంటె జాణతనము కలది. అది కేవలము “అలఁతి అలఁతి చునియల కాహు” సంధానము కాదు. అర్థప్రకాశములైన అణిముత్యముల పోహళవిధానము

కూడ. నన్నయ కవిత శబ్దార్థసమప్రధానము. తిక్కన కవిత అర్థగోచరప్రధానము. అది భర్తృహార్దమ కావ్యాత్మయైన భర్త కల రచనమే మహాకవిత్వము.

ధర్మరాజు తన అజ్ఞాతవాసవిధానమును తెలిపి, భిక్షువు నడవలసూడేవులు చెలిపిన వారి అజ్ఞాతవాసవిధానములను అంగీకరించి, ప్రాపది అజ్ఞాతవాసవిధానము గుఱించి ఆరోచనతో వడును. “ఈమె ప్రియురాలు. భార్య వ్రాదాశిషురాలు. తల్లి వరె కాపాడవలసినది జేస్తానహోదరి వరె పూజింపవలసి యిది. ఏమి పని చేయుచు నంచరించును? కొంచెము కూడ తెలియు లేదు సుకుమారి, బాల, రాజపుత్రి, యశస్విని, పతివ్రత, మహాభాగ ఎట్లు నంచరించును? “అని ధర్మరాజు అన్నట్లు సంస్కృతభారతమునందు కలదు (12-15 శ్లో 3 ల ౧. ప) ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు

“ఇది గడు ముద్దరాలు పనురేమియఁ జేయఁగ నేర దెంతయున్
మృదు వొక కిడుపాలునకు మేకొనఁజాల దుదాత్తచిత్త యొం
ది దినుగు దాని కేర్య వొకదెం వనుదా నవలెంచు చొప్పెఱుం
గడు తగ నొందులం గొలువఁగా వెర వెమ్మెయఁ గల్గు నక్కటా!”

103 ప 1 ఆ వి ప.

ఇది ధర్మరాజు “హంచారి నాలోకించి ఎన్నాంతఃకరణుండగుట” పరికిసిది. (102వచ.) ఇందు మూలములోని బాల కడు ముద్దరాలు; సుకుమారి ఎంతయున్ మృదువు. కడమ విశేషణములు లేవు. ఉదాత్తచిత్త అను విశేషణము మూలము నందు లేదు అంతేకాదు మృదువు, ఉదాత్తచిత్త అను సంస్కృతసమములు ఏనా మతొక సంస్కృత పదము లేదు. అన్నియును అలలి అలలి తెలుగు పదములే. చూడు. విశేషణములకు చూడు విశేషణములు కలవు. కడు ముద్దరాలు అనగా చిక్కిరి అమాయకురాలు అందువలన ఏ పని చేయుట కూడ చేత కాదు ఎంత యున్ మృదువు అనగా మహాసుకుమారి, కాఁబట్టి ఏ పాదీ కీడు వాఁర్చినను సహించలేదు ఉదాత్తచిత్త అనగా గొప్ప మనసు కలది. కావున ఒంటిగఁ గిరుగుటకు ఏర్చుకొనలేదు ఎప్పుడును అయిదుగురుతోను కలిసియున్నది. ఏమి చిక్కిలు ఏర్చినను ఒక్కటి మాత్రం తనంతలాను నవలించుకొనలేదు. అట్టిది ఒంటిని కొలుచు టకు ఉపాయమెట్లు కలుగను? అక్కటా! అనుదివలన కలుగదని తాత్పర్యము. ఇది వాచ్ఛార్దము. అమాయకురాలన అవివేకురాలు తెలివి ఉపయోగించి పనులు చక్కఁబెట్టుకొనలేదు. మహాసుకుమారి అనగా మహాసౌందర్యవతి. ఎంతైన కీడు

కలుగు అవకాశము కలదు. పీపాటి కిడును సహించలేదు. ఉదాత్తచిత్త కావున అనువాత్తచిత్తలవలన ఆపదలు ఘడిల్లును. ఒక్కటి కూడ తనంత రాను తప్పించు కొనలేదు. చివరకు ఒకరిపై ఆధారపడును. ఆ వృత్తి ఆవేశమునకు లోనైన అజ్ఞాత వాసమునకు ప్రమాదము వచ్చును. అనంతరకథలో అదే జరిగినది. ద్రౌపది కీచకుని బాటించి తప్పించుకొనలేక పోయినది భీమునిపై ఆధారపడినది. భీముడు కీచకుని, ఉపకీచకులను సంహించెను. అది దుర్మోహదులకు సంశయము కలిగించెను. అజ్ఞాతవాసమునకు ప్రమాదము తప్పించెను. అజ్ఞాతవాసమునకు ప్రమాదము రాని ఉపాయము లేదని ధర్మరాజు ఘ్నాంతఃకరణములోని అంతరార్థము. ఇది ధ్వన్యర్థము.

కీచకునిచేత పరాభవమునందు ద్రౌపదిని చూచి, మత్తమాతంగము వలె వనస్పతిని చూచుచున్న భీముని వారిని ధర్మరాజు “ఏ వృక్షమును చూచుచున్నావు? కద్దెలు కావలసినిచో బయటి వృక్షమును గ్రహింపు” మన్నెట్లు సంస్కృతభారతమునందు కలదు.

“అలోకయసి కిం వృక్షం సూద దారుకృతేన మై
యది రే దారుఖిః కృత్యం బహి ర్వృక్షా స్సైగృహ్యరామ్”

అథస్మాదిక. 317.

ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“వలలుం దెక్కడఁ జూచె నొండెడ నసేవృక్షాజముల్ పుట్టవే
ఫలితంబై వరళాఖ యొప్పుగా ననల్పప్రీతి సంఘించుచున్
ఏలనచ్చాయ నుపాశ్రితప్రతతికన్ విశ్రాంతి గావింపఁగాఁ
గల యీ భూజము వంట కద్దియలకై ఖండింపఁగా నేదికన్.”

138ప.2అ.వి.ప.

ఇది విరాటరాజు కొలువుకూటము వైపు ద్రౌపదిని తఱుముకొనివచ్చుచున్న కీచకుని చూచి, భీముడు ఆగ్రహోదగ్రుడై, విరాటరాజును హడ తుదముద్దించుటకు దగ్గటిలోని దీన్నతవృక్షమును సాఖిప్రాయముగా చూడ, ధర్మరాజు కంటితో వాచించి పరిసరినది. అజ్ఞాతవాసమునందు భీముడు విరాటరాజు వంటమనిషి. పేరు వంటుడు. వంటమనిషికి వంటకద్దెలు అవసరము అందుకు కద్దెలు నరుకవలెను. అది ఫలవృక్షము కాదు. పనివీరాని కద్దెలు కావలెను అట్టి కద్దెలు ఎక్కడైన ఉం

దును. ఇక్కడి కన్నతప్పము చరిత్రపై వరకాణితో అత్యధికప్రీతి కలిగించుచు, చల్లని నీవతో ఆశ్రయించిన ప్రాంతము విరాంతి నొసగునది అది వంటి కచ్చెరి కోసము ఇండించారు ఇది వాచ్చావము. ఉన్నతప్పము విరాటరాజునకు ప్రతీక. ఆతడు సేవింపవలసినవాడు అజ్ఞాతవాసము సత్యలితమొసగు వరముల వంటి పవపులిచ్చి అత్యధికప్రీతి కలిగించుచున్నవాడు ఆశ్రయించిన తమ అజ్ఞాత వాసమును నిర్వహించుగ పూర్తి కావింపగలవాడు. అట్టి విరాటరాజు తుదముట్టించవలసినవాడు. కాదు అట్టి ప్రయత్నము చేసిన తమ అజ్ఞాతవాసము నిర్వహించుగ పూర్తి కాదు అనుకొని సేవింపవలసినవాడు కాదు వాని తుదముట్టించవచ్చును గాని, సేవింపవలసిన, సేవింపచున్న విరాటరాజును తుదముట్టించిన తమకే నష్టము. ఇది ధ్వస్తార్థము. ప్రతీక వ్యాసా ప్రతీయ నాను

యుష్టిపని యుద్ధాచలావ గుజించి దుర్యోధనుడు ప్రశ్నించినపుడు సంజయుడు “యుష్టిపని అత్యంతముదినుడ భీమార్జుననకులసహదేవులును భీతిల్లుట లేదు.” అని సమాధాన మిచ్చినట్లు సంస్కృతభారతమునందు కలదు.

—“ఎస్య దిచ్చసి కౌంతేయో యుద్ధప్రేపు య్యధిష్ఠిరః” 1శ్లో.

“అతీవ ముదితో రాజన్ యుద్ధప్రేపు య్యధిష్ఠిరః

భీమసేనార్జునౌ జేమా యుధావపి న విభ్యతః ||” 2శ్లో. పఠఅ ఉ.ప.

ఇది “సమత్వరబద్ధిం దా నేమనియెడు నయ్యమసూనుం దాతని తెలుగు సూతము చెప్పుమా” అని దుర్యోధనుడు అడిగినట్లు (229వ 2అ.ఉ ప) తిక్కన భారతమునందు కలదు. ఇందు దుర్యోధనుడు “యమసూనుడు” అనుచితో దురర్థము కలదు అది గ్రహించి, దానిని తగినట్లు సంజయు డ సగిన సమాధానమిచ్చి.

“ఆతఁడు ధండనం బనిన నార్చిన మూఁడెడు వేయ్య వెంతయుం బ్రోతి వహించి తమ్ము లొక పెండ్లికి బోయెడునట్లు యున్నావారా తెలివెందునుం గలది యందలి నాయకు లెప్పుడొక్క మా చేతుల తీచి పుత్తుమను చిత్తమ కాని చలింపఁబోయున్ ”

225 ప. 2 అ. ఉ ప.

ఇందు ధర్మరాజు “ఎంతయుం బ్రీతి వహించి” యుండెననియేగాక, “అర్చిన మూఁడెడు వెయ్య”నని కలదు. భీమార్జుననకులసహదేవులు ఒక పెండ్లికి బోయెడు నట్లు యున్నవారు” అని కలదు. వారి తెలివి మతెవ్వరికిని లేదని కలదు. ఘండవషములోని సేనానాయకులు ఎప్పుడు తమ చేతుల తీచి పుత్తుమను చిత్త

ముతో ఉన్నాయగాని, ఏమియు చలించుటలేదు. అని కలదు. ధర్మరాజు యుద్ధమనిన వాఁడుకొలది విజృంభించునని, భీమార్జుననకులసహదేవులు యుద్ధముకొఱకు మహాత్మాహముతో ఉన్నారని, వారి తెలివి అనన్యసాహస్యమైనదని, వారి సేనానాయకులును వెంటనే యుద్ధము చేయుటకు దృఢచిత్తముతో ఉన్నారని వాదార్థము. “అతఁడు” అనగా “యమసూనుడు” యుద్ధమునందు విజృంభించి కౌరవనాశనము చేయునని, భీమార్జుననకులసహదేవులు యుద్ధమునందు విజయలక్ష్మిని వివాహమాడుదురని, వారి తెలివి కౌరవులకు పేదని, పాండవపక్షములోని సేనానాయకుల రణకంఠాతి కౌరవపక్షములోని సేనానాయకుల రక్తారేపమున తీరునని ధ్వన్యర్థము.

తిక్కన మహాకవిత్వదీపాదిదికి మకుటాయమానమైన మట్టము— ద్రౌపది రాయభారమునకు వెదలు కృష్ణునికి జేసిన నివేదనము అది సంస్కృతభారతము నందు శాంతుడైన భీమసేనుని చూచి, అశ్రుపూర్ణైక్షణ అయిన ద్రౌపది పలికినట్లు కలదు. (3 శ్లో. 80 అ. ఉ. ప.) ధర్మనందను పలుకులు హృదయతాపమొనరింప ద్రౌపది కనని గద్గదకంఠియై పలికినట్లు తిక్కన భారతమునందు కలదు. (81 ప. 8 అ. ఉ. ప.) అంతేకాదు. ద్రౌపది నివేదనము మూలమునందు సుమారు ముప్పది శ్లోకములందు కలదు కాని వ్యంగ్యవైభవము క్యాచిత్కము తిక్కన భారతము నందు పదునాలుగు పద్యములందు కలదు ప్రతిపద్యము ధ్వనిప్రధానము. అది “తక్కియలచేతం గాదు నాఁ జను” తిక్కన కావించిన సృష్టి. నాన్యతో దర్శనీయము.

ఇది కృష్ణునికి ద్రౌపది తొలి నివేదనము కాదు. మలి నివేదనము అరణ్యవాసము ప్రారంభములో ద్రౌపది తొలి నివేదనము సంస్కృతభారతమునందు సుమారు డెబ్బదియైదు శ్లోకములందు కలదు. (48-117 శ్లో. 13 అ. ఆర. ప.) అదియెల్ల సన్నయ భారతమునందు అయిదు పద్యగద్యములందు కలదు. (138-140 ప 1 ఆ ఆర. ప.) అప్పటికి ద్రౌపది పరాభవములు కేళగ్రహణము, వస్త్రాప్రహరణము చూత్రమే ఇప్పటికి నైంధవుని బలాత్కారము, కిచకుని బలాత్కారము చూత్రమేగాక, ఉపకిచకులు కిచకుని శవమునకు ద్రౌపదిని కట్టివైచి శ్మశానమునకు మోసికొనిపోవుట కూడ తోడైనవి. అయినను పాండవులు సంధి సంధానమునకు ఆయత్తపడిరి. అందుకు ద్రౌపది కోపము; దుఃఖము. ఎంతకోపము వచ్చినను, మఱింత దుఃఖము కల్గినను భర్తృధిక్కారము సాధియైన భార్య

లక్షణము కాదు చిక్కారము వాచ్యము కాని, ధీకౌశలము వ్యంగ్యమైన ద్రౌపది మునివేదనము తిక్కన పీర్చిదిద్దిన ధ్వనితిలకము.

“అంతలు సేసి పో నడచి యక్కట సంజయుడేతఁ జెప్పి పు
త్రెంపరె యిచ్చి చూడట మదిం వియమంది యధిష్ఠియెడు దా
సంతన యూట వెవురకు నైదు సుయోధనుఁ డిచ్చు నొక్కొ యీ
కంత కృపాపీనమతి నాతఁడు నొంచెనె యన్నదమ్ములన్.”

101 ప 3 ఆ ఉ ప.

అంతలు సేసి అసగా మాయాద్యూతమున పడించి, సిండుసభకు ఏకవస్తు యైన పాండవపత్నిని రప్పించి, జట్టు పట్టుకొని ఈర్పించి, బంధరి అని పీడ్చించి, వస్త్రాప్సారకావయత్నము కాచించి, పండ్లెండు సంవత్సరములు అరణ్యవాస భేదము, ఒక సంవత్సరము అజ్ఞాతవాసశ్లేశము కల్పించి, అరణ్యవాసమునందు సైంధవుని పరాధవమునకు, అజ్ఞాతవాసమునందు కీచకోపకీచకుల పరాభవములకు పాల్పెసి అని పో నడిచి అసగా పోవునట్లు = వదలిపోవునట్లు = చనిపోవునట్లు ప్రవర్తించి అని ధ్వన్యర్థకములు అక్కట అశ్వత్థార్థకమే కాదు సిగ్గు లేక అని ధ్వన్యర్థకము కూడ. సంజయుని రాయభారము సంజయుని స్వబుద్ధిచేషము కాదు. ధృతరాష్ట్రుని దుర్బుద్ధిచిలాసము “నన్నిట ప్రియమినుఁ బంచెడు నపు నాకుఁ దేరెంతయు చేడ్కుఁ దాన వెరవేర్చుడఁ జెప్పుడుఁ బన్నఁ బంచె”నని సంజయుని స్వవచనమే. (292 ప. 1ఆ, ఉ. ప.) సంజయునిదేతఁ జెప్పి పుత్రెంచిన సారాంశమిది:

“పాలీక కౌరవులు దు

శ్శీలతఁ జెడఁదలఁచిరేనిఁ జెప్పెద రుదిరా

ధీలాన్నంబున కంచెను

మేలగు భిషాన్నమైన మీ నడవడిసన్.”

829 ప. 1ఆ. ఉ. ప.

అని ధర్మరాజునకు ధర్మోపదేశము ధృతరాష్ట్రుడు సిగ్గులేక ఇట్టి ధర్మోపదేశము చేయించిన, ధర్మరాజు అంతకంటె సిగ్గు లేక అయిదుశ్లఘగుట భిషాన్నమే అని ధ్వన్యర్థము. తమ నడవడికి రుధిరాభీలాన్నము కంటె భిషాన్నమే మేలని ధర్మరాజు ఊహించెంది ఇష్టపడినను, దుర్మోధనుడు అయిదుశ్లఘనా? అను సందేహము వాచ్యార్థము. ఈయడని వ్యంగ్యార్థము. ఈయక దుర్మోధనుడు కృపాపీనమతితో అన్నదమ్ములను బాధించునా? అను సందేహము వాచ్యార్థము.

కృపావిహీనమతితోనే అంతలు సేసిన దుర్యోధనుడు అంతకంటె కృపావిహీనమతి తోనే ఆయిదూళ్లయినను ఈయక అన్నదమ్ములను అంతకంటె బాధించునని ధ్వన్యర్థము అన్ని బాధలు పెట్టినను సిగ్గు రేక ధర్మరాజు భిక్షాన్నమునకు సిద్ధ మయ్యెనను ద్రౌపది కోపము, దుఃఖము గర్భితము.

XXX XXX XXX

“ఇవి దుస్ససేను వ్రేళ్లం
దవిలి సగము ద్రెవ్విపోయి దక్కినయవి కౌ
రవులకడఁ దీలుమాటల

యవసరమునఁ దలఁపవలయు నచ్చుత వినిన్ 118ప 21ఆ.ఉ.ప.

ఇది “క్రొమ్ముడి గ్రమ్మున విడిచి వెండ్రుకల్ దా వలదేరఁ బూని” విషాద రోషములు పొంగ, బాష్పములు గ్రమ్ము ద్రౌపది అర్జునుని పలికినది ఇది సంస్కృత భారతమునందు దుశ్శాసనకరోధ్యమాలసి కలదు. (98శ్లో.80అ) దుస్ససేనుని వ్రేళ్లకు తగిలి సగము తెగిపోయి మిగిలినవి అని తిక్కన భారతమునందు కలదు. దుశ్శాసనకరోధ్యతములైన శిరోజములకంటె దుస్ససేనుని వ్రేళ్లకు తగిలి సగము తెగిపోయి మిగిలిన వెండ్రుకలు మిక్కిలి సానుభూతి కలిగించునవి. అవి కౌరవుల కడ సంభవచనములు పలుకు నమయమునందు తలంపునకు వచ్చిన, సంభి పొన గించుటకు సంకల్పితి కలుగను. అవి తలచియైన సంభి పొనగనీయవలదని ద్రౌపది అంతర్యము. అది ధ్వన్యర్థము.

ఇట్లనటకు ముందే, “దుర్యోధనుడు ముహూర్తకాలము బ్రదికినను నీ పాద్యం కోదండపాండిత్యము, నీ భీమసేనుని బలము” అని ద్రౌపది చీదఁచు కొనెను. (91శ్లో80అ) ఇట్లనెన తర్వాత “దుశ్శాసనుని భుజము కనఁబడకుండ పోయిన గాని హృదయమునకు శాంతి కలుగదు” అని ద్రౌపది ప్రతిపాదించెను. (99శ్లో 80అ) ఆ పలుకు, ఈ పలుకు మేళవించి తీగ సాగదీసిన తిక్కన పద్య మీది .

“ఈ వెండ్రుకలు వడి యాడ్చిన యా చేయి
దొలుతగాఁ బోరిలో దుస్ససేను
తను వింతవంతలు దునియలె చెదరి రూ
పతీయున్నఁ గని యుడుకాఱుగాక
యలుపాల పొనుపడునట్టి చిచ్చే యిది
పెనుగద వడిన భీమసేను

బహుబలంబును బాదించి గాంధీవ

మను నొక విల్లెప్పుడును వహించు

కతి విక్రమంబుఁ గొల్పినే యట్లు బ

స్సములు వడిన ధర్మనందనండు

నేను రాజరాజు పీఠంగుఁ గన్నారఁ గాను

బరయమెతిమేనిఁ గృష్ణ.

117వ.తి.ఆ.ఉ.ప.

“ఈ వెండ్రుకలు” అనగా వ్రాపది “క్రొమ్ముడి గ్రమ్ముల ఏడ్చి వంజేతఁ బూని గోవిందు ముంవటం బెచ్చెన” అమె వెండ్రుకలని వాఙ్మార్గము. “రాజసూ యావన్నిధంబునందు శుద్ధియై వెనుపొందిన” (110వ) పవిత్రములైన అమె శిరో జములని వ్యంగార్థము. ఆ చేయి అనగా దుశ్శాసనని చేయి అని వాఙ్మార్గము పవి త్రములైన నిరోజములని పట్టుకొని యాడిన దుశ్శాసనని అపవిత్రమైన చేయి అని వ్యంగార్థము అట్టి దుశ్శాసనని చేయి ముందు, మిగిలిన శరీరము తర్వాత యుద్ధమునందు చిన్న చిన్న ముక్కలై, చెల్లాచెదలై, ఆకారము లేకుండ పోయిన స్థితిని చూచి తన చిడకు చల్లారునని వాఙ్మార్గము. “ఇంతవంతలు” అని వ్రాపది చూపించిన అంత చిన్న చిన్న ముక్కలని వ్యంగార్థము. “ఉడుకాఱుఁగాక” అనగా చల్లారును అట్లు కాక అని వాఙ్మార్గము ఉడుకు చల్లారి తీరునని వ్యంగ్యార్థము. ఉడుకునకు పేరువు చిచ్చు అగ్ని. ప్రతీకారాగ్ని. అది “అలుపాల” చల్లారునది కాదు.

“అలుపాల” అను శబ్దము లిఖిత గ్రంథములందు, ముద్రిత గ్రంథము లందు, సింహంబు గ్రంథములందు, పిపర్లగ్రంథములందు, పరిశోధన గ్రంథము లందును కలదు “అలుపము వైదిజ అల్పము. సీ. ఈవెండ్రుకలు వట్టి... (అలు పాలఁ=అల్పకార్యముల చేత” అని శబ్దరత్నాకరము. “అలుపము. నిజ (సం. అల్పమ్ క అలుప) అల్పము, కొంచెము సీ. ఈ వెండ్రుకలు వట్టి... (అలు పాలఁ=అలుపములను అల్పప్రతిప్రయం చేత” అని సూర్యరాయాంధ్ర సింహం బువు.” అలుపము. వైదిజ సీ. ఈ వెండ్రుకలు వట్టి... (అలుపాలన్=అలుప ములచేత, అల్పకార్యములచేత” అని ఆంధ్రమహాభారత సింహంబువు. అదే ప్రయో గము. అదే అర్థము. ప్రయోగాంతరము లేదు. అల్పములకు తిక్కన ప్రయోగము కలదు. “ద్రోణభీష్మకృపకర్ణాదోపమున్ హస్త్యు టల్పములం దీజునె.” (5వ. 4ఆ ఉ. ప.) అల్పములను అల్పకార్యములే. అల్పశబ్దమునకు అలుప అను కన్నడ వికృతి కలదుగాని, అలుపము అను తెలుగు వికృతి మృగ్యము. వ్యాప

హాటికభాషలోని వైదిసమాసములందు అలప అను తెలుగు వికృతి కలదు అలప సిరితనము. ఆల్పశబ్దము వంద కల్ప, తల్ప, శిల్పశబ్దములకును కలుపము, తలపము, లిలపము అను తెలుగు వికృతులు కనరావు అలపము, కలపము, తలపము, లిలపము అను తెలుగు వికృతులును కనరావుగాని వినవచ్చును కాని తిక్కన ప్రయోగము కాఁజాలదు “అల్పములం దీఱునె” అను ప్రయోగమునందు సాధుత్వము, సారశ్యము కలదు “అలు(ల)పాలఁ బొన్పడు” అను ప్రయోగము నందు సాధుత్వమును లేదు సారశ్యమును లేదు. సందర్శించితమును కాదు. సందర్శము సంది ప్రణుత్నము అది ఒక్కచే అంతేకాదు అది అల్పప్రతి క్రియ, ఆల్పకార్యము, స్వల్పకార్యము కాదు. ధర్మరాజు ప్రణుత్నము సంధి. ద్రౌపది ప్రతీకము యుద్ధము పద్యమునందు “పోఁలలో” అని కలదు పోయ అనగా యుద్ధము యుద్ధమునకు చిరువృత్తిని సంధి యుద్ధమువలన ద్రౌపది ప్రతీకారాన్ని చల్లారును. సంధివలన చల్లారదు. సంధివిషయమే సందర్శించితము. కృష్ణుని రాయబారమునకు సంబంధించిన పాండవుల సంధివిషయము తమ పాలైన అర్ధరాజ్యము. (7, 50, 72, 90, 94-97వ లి. ఉ ప) కాఁబట్టి “అజపాలఁ బొన్పడు నట్టి చిచ్చే యిది” అని తిక్కన పారము కావలయును శకటవేషము లేఖకదోషమువలన బువర్ణము కాఁగలదు. అది తదనంతరగ్రంథములకు ఆధార మగును “అజపాలఁ బొన్పడునట్టి చిచ్చేయిది” అను పేరము సంస్కృత భారతమునకు సన్నిహితము అందు భీమార్జునులు సంధికాముకులైనచో, తవతండ్రి, సోదరులు, తనయులు యుద్ధము చేయుదురని ద్రౌపది తెలుపును (97, 98శ్లో.) దుశ్శాసననుడు నుగ్గు నుగ్గు, దుర్యోధనుడు పీనుగు అగు యుద్ధమే ద్రౌపదికి ధ్యేయము. అర్ధరాజ్యమునకైన సంధి పేయము “అజపాల” అను పారమే అర్థవంతము.

భీమార్జునులు సంధికాముకులైనచో అని కల సంస్కృతభారతమునందు సంధికాముకులగుటకు సావకాశము కలదు తిక్కన భారతమునందు భీమార్జునులు యుద్ధకాముకులగుటకు బువర్ణాహము కలదు. అనేక పరాభవములను అనుభవించిన ధర్మరాజు, తాను, రాజరాజు పీనుగును కన్నారఁ గాంచు స్థితిని పొందనిచో. పెనుగద పట్టిన భీముని బాహుబలమును పొందించి, గాంధీవమును ఒక విల్లును ఎప్పుడును వహించు కట్టి విక్రమము కాలెనా? అని ద్రౌపది ప్రశ్నించినది, పెనుగద అనగా పెద్దగద అని వాఙ్మార్గము. దుర్యోధనుడు నిండుసభలో ద్రౌపదిని

తన ఊరుతలమును అధిష్ఠింపుమని సైగ చేసినపుడు, ఆ ఊరుతలమును ఉగ్రుర
 వాంతరమున భగ్నము చేయుటకు (247వ 2ఆ. స. ప), ధృతరాష్ట్రుని సభనండి
 అరణ్యవాసమునకు బయలుదేరినపుడు, హరిహరదు లద్దమైనను అత్యుగ్రాహమున
 దుర్యోధనాదులగు నిపులను చంపుటకు (295వ. 2ఆ. స. ప.) ప్రతిజ్ఞ చేసిన
 ప్రత్యేకగద అని వ్యంగ్యార్థము పట్టిన అనగా భుజముపై వెసికొని చేతితో పట్టు
 కొనిన అని వ్యాఖ్యార్థము. చేసిన ప్రతిజ్ఞలను చెల్లించుకొనుటకు దీని వహించి పట్టు
 కొనిన అని వ్యంగ్యార్థము. భీముని బాహుబలమును పొందించి అనగా
 పరిగణించి అని వ్యాఖ్యార్థము భీముని బాహుబలప్రకటనమును ఆననందించి
 అని వ్యంగ్యార్థము (295వ 2ఆ స. ప) గాంధీవమును నొక విల్లు
 అనగా గాంధీవమును పేరుగం ఒక విల్లు అని వ్యాఖ్యార్థము. వాండవవనహాసము
 నకు ఆగ్నిదేవుడు, వరుణదేవునిచేత కప్పించిన అజేయము, అప్రభుస్వము,
 అభేద్యము, అన్యసాధనీయదానము, వజ్రస్థిరము, సర్వలోక మనోజ్ఞమై దివ్యమై
 వెలుగు గాంధీవమును ప్రత్యేకమైన విల్లు అని వ్యంగ్యార్థము. (259వ 6ఆ ఆ. ప)
 అంతేకాదు భీముని బాహుబలప్రకటనమును (295వ. 2ఆ స. ప) ఆననందించి,
 అర్జునుడు. పదునార్లువ సంవత్సరమునందు గాంధీవమునండి వెలువడు బాణములు
 పానము చేయగా విగిరిన రక్తమును పక్షం గుంపులు త్రాగు యుద్ధమునందు
 తనలో యుద్ధము చేయ కర్ణాది దుర్జనులను సంగ్రామరంగమునందు సంహరింతు
 నని (296వ. 2ఆ స. ప) ప్రతిజ్ఞ చేసిన ప్రత్యేకమైన విల్లు అని కూడ వ్యంగ్యార్థ
 ము ఎత్తడును వహించు ననగా విత్తము ధరించునని వ్యాఖ్యార్థము. చేసిన
 ప్రతిజ్ఞను చెల్లించుకొనుటకు దీనిపూని నిత్యము ధరించునని వ్యంగ్యార్థము రాజు
 రాజు పీనుంగు అనగా దుర్యోధనుని శవముని వ్యాఖ్యార్థము. రాజరాజునను దుర
 హంకారము కొలది దుర్మార్గుడైన దుర్యోధనుని శవముని వ్యంగ్యార్థము. ఆ శవ
 మును తాము కన్నులార గాంచుటకు విజృంభింపని కట్టి నిక్రమము కాల్యదగిన
 దని వ్యాఖ్యార్థము అర్జునుని నిక్రమము దుర్మార్గుడైన దుర్యోధనుని చంపుటకు
 విజృంభింపవలయునని వ్యంగ్యార్థము ఇది యెల్ల పెనుగద పట్టిన భీముడు, గాంధీ
 వము ధరించిన అర్జునుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞలు జ్ఞప్తికి వచ్చి యుద్ధకాముకులగుటకు
 ఉద్దీపనవిభావము. యుద్ధమే కర్తవ్యమని ప్రాపది నిశ్చయిచిత్తము. అదే తథ్యమని
 కృష్ణుని ఆశయహస్తము. (124వ. 1ఆ ఉ. ప.)

ధర్మరాజు నూడిగా భీష్ముని వధోపాయము చెప్పమని అడిగినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు. “జయ మెట్లు కలుగును? రాజ్యమెట్లు లభించును? ప్రజా సంక్షయము కారాదు అదెట్లో చెప్పము నీ వధోపాయమును చెప్పము ... యుద్ధమునందు దండహస్తుడైన కృతాంతుని వలె క్రుద్ధుడవగు నిన్ను జయించుటకు ఉపాయము చెప్పము.” అని. (68, 69, శ్లో 103 అ.) జయోపాయము, వధోపాయమే. అది వాచ్యముగ కలదు ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“హ కెమ్మెయి సామ్రాజ్యము

సేకులు నెట్టుంగి బహుళసేనోత్పాద

వ్యాకులత రాక తక్కుం

జేకొని యత్రైగు కరుణ జెప్పగవలయున్

297 ప.

చిచ్చు కన్న మూసికొని చేతి త్రిశూలము దాచి లీలమై

వచ్చిన రుద్రు చందమున వ్రాలుదు నీ వనిలోన నోర్వగా

వచ్చునె నిన్ను నెట్టి మగవారికి నీ కృప నాశ్రయింపగా

వచ్చితి మెచ్చితిన్ గెలువవచ్చు మహాత్మ యెటుంగజెప్పవే”

299 ప. 3 ఆ. థి. ప.

ఇందు పధోపాయము చెప్పమనుట వాచ్యముగ లేదు వ్యంగ్యముగ కలదు. “మాకు ఏవిధముగా సామ్రాజ్యము చేచురును? ఏవిధముగా అనేక సైనికసంహరణ వ్యాకులత రాకుండ లభించునో ఆ విధమును దయతో చెప్పము నీ కృప నాశ్రయింపగా వచ్చితిమి ఏ విధముగా నిన్ను గెలువవచ్చునో ఎటుంగజెప్పము” అని వాచ్యముగ కలదు అది చెప్పిన వధోపాయమే అగును భీష్ముని వధోపాయము చెప్పమనుట వ్యంగ్యమర్థాదను కలదు. “ఓర్వగా వచ్చునె నిన్ను నెట్టి మగ వారికి” అనునెడ ఆడవారికి పేడివారికి ఓర్వగా వచ్చునను భావ్యర్థమును ధ్వన్యర్థము మూలములోని దండహస్తుడైన యమునితోడి సాదృశ్యముకంటె, “చిచ్చు కన్న మూసికొని, చేతి త్రిశూలము దాచి లీలమై వచ్చిన రుద్రు” తోడి సాదృశ్యము భీష్ముని మహోన్నత్యమును వ్యజ్యమానము చేయును. అది భీష్ముడు నిజవధోపాయము చెప్పటకు నిమిత్తము. ఇది తిక్కన మహాకవిత్వ రీతివిధివిధానము.

ఉభయకావ్యప్రౌఢిశిల్పము

తీర్థన ఉత్తరరామాయణమునందు "అమలోదాత్రమనీష నే నభయకావ్య ప్రాచీ బాచించు శిల్పమునం బారగదం గళాచిదుడ"నని ప్రకరించెను. (13 ప. 1 ఆ) అమలమైన అనగా స్వచ్ఛమైన, ఉదాత్తమైన అనగా ఉత్కృష్టమైన మనీష అనగా బుద్ధితో అని స్పష్టము. ఉదయకావ్యప్రాచీ అనగా పద్యగద్యోభయకావ్యప్రాచీ అని ఒక అర్థము చెప్పవచ్చును కాని ఉత్తరరామాయణము పద్య గద్యోభయకావ్యము కాదు. పద్యకావ్యమే అందు పద్యగద్యోభయకావ్యప్రసక్తి అనావశ్యకము కాబట్టి ఉభయకావ్యప్రాచీ అనగా పద్యగద్యోభయప్రాచీ అను అర్థము వర్తము. దృశ్యశ్రవ్యకావ్యప్రాచీ అని ఘటాక అర్థము చెప్పవచ్చును.⁵⁰ దృశ్యకావ్యమునందు కతివయప్రయోగసూచనములు విని కవికృతవివరణము లుండవు పాత్రముఖసంభాషణముచే ఉండును శ్రవ్యకావ్యమునందు కవికృతవివరణములు, పాత్రముఖసంభాషణములును ఉండును ఉత్తరరామాయణమునందు కవికృతవివరణములు, పాత్రముఖసంభాషణములును కలవు. పాత్రముఖసంభాషణములు కేవలము దృశ్యకావ్యలక్షణము కాదు. శ్రవ్యకావ్యలక్షణము కూడ కాబట్టి ఉభయకావ్యప్రాచీ అనగా దృశ్యశ్రవ్యకావ్యప్రాచీ అను అర్థము కల్పనాగౌరవము నకు తావలము.

తీర్థనకు ఉభయకవిమిత్రనామము కలదు తత్కారణము కేతన దశ ముదారచరిత్రమునందు కలదు.

"అభినుతుడు మనుమభూవిభు

సఖఁ దెనుగున సంస్కృతమునఁ జరుచుండై తా

నభయకవిమిత్రనామము

ప్రభువనముల నెగడ మంత్రితిక్కడఁ దాచెన్." 92 ప. 1 ఆ.

మంత్రి తీర్థన మనుమనీధి కొలువుకూడమున తెనుగునందు, సంస్కృతమునందు చతురుడై ఉభయకవిమిత్రనామమును దాచెను. తెనుగునందు చతురుడగుటవలన తెనుగుకవులకు మిత్రుడు. సంస్కృతమునందు చతురుడగుటవలన సంస్కృతకవులకు మిత్రుడు. తెనుగు కవులకు సంస్కృతకవులకు మిత్రుడగుటవలన ఉభయకవిమిత్రుడు ఉభయకవులన సంస్కృతాంధ్రకవులు. కావున ఉభయ కావ్యములు సంస్కృతాంధ్రకావ్యములు కావలయును. ఇతి సుహృదికమైన అర్థము.

అంతేకాదు నన్నయ భారతమునుండి ఎన్నిపాద్యుడి, “ఉభయభాషావ్యురచనాభి శోభితు”డని కలదు (1వ ఆ 3 ప) సంస్కృతాంధ్రకావ్యరచనాశోభితుడని అర్థము. మంచన కేమారభాషాచరిత్రమునందు మంచన “ఉభయకావ్యసరజ్ఞు” డని కలదు (1వ ఆ 3) సంస్కృతాంధ్రకావ్యసరజ్ఞుడనియే అర్థము పోతనభాగవ ముతనందు పోతన “ఉభయకావ్యకరణదక్షుం”డనికలదు (12వచ. ప్రస్కం) సంస్కృతాంధ్రకావ్యకరణదక్షుడనియే అర్థము చృశ్యశ్రవ్యకావ్యకరణదక్షుడని అర్థము కానేకాదు పోతన చృశ్యకావ్యము రచింపనే లేదు తిక్కన “లలితనానా కావ్యములు చెప్పఁ బ్రభయభాషించుందు” అని కూడ కేతన రశకుమారచరిత్రము నందు కలదు (1వ ప ఆ) రాహుళ్యము కలిపి స్పష్టార్థ సతిపాదకము లేమి క్లిష్టార్థ కల్పకము కాదు కాబట్టి ఉభయకావ్యప్రాధి అనగా సంస్కృతాంధ్రకావ్యప్రాధి అనియే స్పష్టార్థము అంతేకాదు తిక్కనకు పూర్వము నుండి ఆంధ్రకావ్యములు కలవు బహు పూర్వమునుండి సంస్కృతకావ్యములు కలవు సంస్కృతకావ్యములందు చృశ్యశ్రవ్య కావ్యములుకలవు ఆంధ్రకావ్యములందు చృశ్యకావ్యములు లేవు శ్రవ్యకావ్యములే కలవు. కావున ఉభయకావ్యప్రాధి సంస్కృతాంధ్రకావ్యప్రాధి కావలయును

“ఉభయకావ్యప్రాధిఁ బాఠించు నిల్పునునె”దు “ఉభయకావ్యప్రాధి” సంస్కృతాంధ్రకావ్యప్రాధి అందు పొందిందు నిల్పును? నిల్పశబ్దమునకు తిక్కన ప్రయోగాంతరములు మహాభారతమునందు కలవు

1. “ఆతనితో నొక్కొక్కమఁ
కొత్తూలవృత్తియె చగం బొడగి మృదు
ద్యూతంబునఁ గ్రీడియె
జేతోమోదమొవన నరనిల్పప్రాధి.” 71వ. 1 ఆ. 2. ప.

ఇది ధర్మరాజు తెలిపినది ఇందు నిల్పశబ్దము, ప్రాధికృత్యము రెండును కలవు అనఁచులన పాఠికలు పాఠికల నిల్పము పాఠికలాని నేర్పు. ఆ నేర్పు అధికయ్యను ప్రాధి నిల్పును నేర్పు నైపుణి

2. “కలపంబు లధినవగంధంబులుగఁ గూర్చి
తనవున నలందుడు ననువుగాగ
మృగమదపంకంబు మృదువుగా సాఁచి
తిలకంబు వెట్టుదుఁ జెలుపు మిగులఁ

బువ్వల బహువిధములఁ గట్టి ముడికొక్క
 భంగిగా నెత్తులు వట్టి యిత్తు
 హారముల్ మెడయ నొమ్మారముగా గ్రుచ్చి
 మందము వింతగా నలవలెను
 వివిధశిల్పములఁ బ్రవీణులై ముఖమును
 వలయు పనులు వెంట మెలఁగ నేర్తు
 మత్తురాజమహిషి మనమున మమృత
 నెలకొనంగ నిట్లు గొలువ నేర్తు "

107వ అ.వి.ప.

ఇది బ్రాహ్మణులెవరినది ఇందు చెప్పిన ద్రవ్యములు సప్రకృత మంచుగంధ
 ములుగ కూర్చి అందముగ తనవున అలదుల, కష్టాదిపంకమును సన్నగా నరి
 దీర్చి బెలుపు మిగుల తలకము పెట్టుట, పువ్వులు బహువిధములుగ దండలు కట్టి
 ఒక్కొక్క రకమైన ముడిపి ఒక్కొక్కవిధముగా ఎత్తులు వట్టి ఇచ్చుట, హారములు
 ప్రకాశించునట్లు గ్రుచ్చి క్రొత్త అంచులు వచ్చునట్లు అలవలెనుట మొదలైనవి
 వివిధశిల్పములని విశరముగ కలదు ఇవి కూడ నేర్పుచే నైపుములే.

తిక్కన ప్రయోగాంతరములను బట్టి శిల్పశబ్దార్థము నైపుచే కావ్యపరమైన
 నైపుణి కావ్యశిల్పము. నిర్మాణమార్మికత "ఉభయకావ్యప్రాధి బాదించు శిల్పము"
 అనగా సంస్కృతాంధ్రప్రాళకావ్యనిర్మాణమార్మికత. అది ప్రధానముగా భాషను,
 వస్తువును ఆశ్రయించియుండును భాషను ఆశ్రయించునది శబ్దసంయోజనము.
 వస్తువును ఆశ్రయించునది కవచకథనము, పాత్రచిత్రణము, ప్రకృతివర్ణనమును.
 శబ్దసంయోజననైపుణ్యము శబ్దశిల్పము. కవచకథనకౌశలము, పాత్రచిత్రణపాటవము,
 వర్ణనావైదగ్ధి కలిసి వస్తుశిల్పము అది, ఇది సంస్కృతాంధ్రకావ్యములకు సహా
 నము "శిల్పమునం బారగుడయి" అనియేగాని, "శిల్పములం బారగుడయి"
 అని తిక్కన అనలేదు సంస్కృతాంధ్రములందు అనగా సంస్కృతాంధ్రకావ్య
 రచనములందు కాని చతురుడు కావున, సంస్కృతకావ్యరచనమునందును, ఆంధ్ర
 కావ్యరచనమునందును శిల్పమున పారగుడని పర్యవసానము

ఇట్టి "శిల్పమునం బారగుడయి" అనగా ఇట్టి శిల్పమునందు అవ్వలిగట్లు
 జేసివాడనని అర్థము. అంతము చూచినవాడనని తాత్పర్యము ఇది ఉత్తర
 రామాయణమునాని తిక్కన అంధ్రప్రత్యయము అది మహాభారతమునందు లేదు
 "నా నేర్చెను భంగిఁ జెప్పి పరశీయుడ నయ్యెద భక్తకోపియి" అని కలదు.

(28 వ 1 ఆ వి. ప) ఇది వినయపూర్వకనిదేదనము తిక్కన “నేర్పినభంగి”లో శిల్పపారగత్వము గతార్థమే.

శబ్దశిల్పము రసాభ్యుచితబంధము

కావ్యము రసప్రధానము కావున కావ్యశిల్పము రసోపస్కారకము కావలయును. అది శబ్దశిల్పమైనను, వస్తుశిల్పమైనను, భందశిల్పమైనను రసోపస్కారకము కానిచో అదంతరప్రాయమగును. రసోపస్కారకమైనచో కావ్యము రసవత్తరమగును. రసోపస్కారకమగునది రసోచితము. రసోచితమైన శబ్దసంయోజనమే శబ్దశిల్పము అదే రసాభ్యుచితబంధము.

“వాక్పిత్తు తిక్కయజ్ఞప్రకారము రసా

భ్యుచితబంధమగ నొక్కొక్క నాడు.”

13 వ 1 ఆ. కా. ఖం.

అని శ్రీరామసింహ అర్థాద వేదాచెడ్డి కథపత్రము. తిక్కన పద్యతి రసాభ్యుచితబంధము బంధమన పదబంధము. పదబంధనము కలది పదబంధము పదబంధనము, శబ్దసంయోజనము పర్యాయపదములు. అభ్యుచితశబ్దములోని అభ్యుపసర్గ ఆఫికార్థకము. రసమునకు ఎక్కిలి తగిన పదబంధమని అర్థము. రసాభ్యుచిత పదబంధమన రసాభ్యుచితశబ్దసంయోగము

శబ్దసంయోజనము లేక పదబంధనము ప్రాధాన్యవిషయము త్రివిధము. ప్రసిద్ధ పదముల సంయోజన మొక విధము. అది ప్రసాదగుణము సురసపదముల సంయోజనము మఱొక విధము. అది హాధుర్యగుణము ద్విత్యసంయుక్తపరుషకరన వర్ణములతోడి పదముల దీర్ఘసమాసబంధము వేఱొక విధము. అది ఓజోగుణము. ప్రసాదహాధుర్యగుణములు శృంగారహాస్యకరుణామృతకాంతరసములకు, ఓజోగుణము వీరరాద్రుడభివ్యవయానకరసములకు అభ్యుచితములు. ప్రసాదహాధుర్యగుణములు వీరరాద్రుడభివ్యవయానకరసములకు అనుచితములు కావుగాని, ఓజోగుణము శృంగారహాస్యకరుణాకాంతరసములకు అనుచితము అనుచితము కాని, అభ్యుచితములైన శబ్దసంయోజనములు నవరసములకు తిక్కన భారతమునందు కలవు

తిక్కన దారితమునందలి విరాటపర్వములోని కివకుని కాముకత్వవివరణము శృంగారరసవిషయము కాదు. శృంగారాభాసవిశేషమును కాదు. మానభంగము

చేయువాని మనోవికారము శృంగారమా?— ఉద్యోగపర్యముచేసి ఉత్తరాభిమన్యుల
వివాహము శృంగారరసవిషయము అనుకాసనికపర్యముచేసి సుదర్శనాగ్నుల
వివాహము శృంగారరసవిషయము. ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహసంవర్ధనమున పూర్వ
రాగము లేదు ఉత్తరరాగము లేదు. సుదర్శనాగ్నుల వివాహసంవర్ధనమున పూర్వ
రాగము కలదు రెండు సీసపద్మములందు కలదు. రెండు సీసపద్మములును
శృంగారరసాభ్యుత్థ ప్రసిద్ధసరసపదబంధములే.

“అట్టిందు నప్ప డయ్యంగన కెంగేలి
జిగిసొంపు చిత్తంబు దిగిచికొనఁగ
నరసి కన్గొను నప్ప డయ్యింకి కనుగవ
పొలపంబు రాగంబు పొదలఁజేయ
నన్కులఁ బని పంచు నప్ప డయ్యుద్దియ
పలుకుల తీపు గోచ్చులఁ గెరల్చి
నల్లన యూడెడ నప్ప డకొమ్మ వా
తెలు తాపి ధైర్యంబుఁ ద్రిప్పకొలుప
మరుడు దోడ్తోడఁ దేకువ మాలి కదిసి
తూపుగముల క్రొవ్వాడిమి సూప నంత
కంత కగ్గలమగు వలవంతఁ దూలి

పోయెఁ బావకుఁ డేమి సెప్పుదు నరేంద్ర.” 48 ప 1 ఆ. ఆన. ప.

ఇట్లయిన అగ్నిదేవుడు సుదర్శనతో ఇట్లనెను

“చిగురుటాకుల గాసి సేయు నీ యడుగుల
చెలువంబు సూక్కులఁ జేర్చికొనియె
మారేడు పండుల గారాము సెఱచు నీ
యెల చన్నుగవ వెడుకలఁ పొనరై
నునుదేవఁ జరిసిఁ గొనని మైదేవ
మురిపంబు దెంచంబు మరులు కొలిపె
నెఱసందుదని నిగ్గు వజుపంగఁజాలు నీ
నెమ్మొము వాలిమి వమ్ము సేసె

నాతి సీకునై పెక్కుటన్నములు వదిలి
 నంగజునిచేత వల్ల భవగుము నాకు
 నావుడును సిగ్గు గదిరి యాననము వాంచి
 యులతి యెలుగన నిట్లను నా లరాంగి." 50 ప. 1 ఆ. ఆను. ప.

శృంగారరసము మహాభారతమునందు సక్కున్నాత్రముగాని, సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్రకావ్యములందు సమృద్ధిప్రాయము హాస్యరసము స్వల్పతరము. అందు మహాభారతములోని ఉత్తరకుమారుని ప్రగల్భములు ఉజ్జ్వలీదాహరణములు.

"ఎత్తునఁ గొందుఁ గౌరవుల నెల్ల ను మార్చెనిరెని గోవులం
 దెత్తు ముహూర్తమాత్రమునఁ దేరికి సారథి లేమిఁజేసి నా
 చిత్తమునన్ విచారదళ పెందెడు నెవ్వఁడు గల్లునొక్కొ నా
 చిత్తతీ నేఁ గదా కదప నెంతయు నేర్తు రథం బనం బురిన్" 9 ప.

తగు సారథి దొరకొననం
 బగతుర భంజించు దెంతవని కదువుల ద
 వ్యుఁగఁ గొని పోదురొక్క యు
 ట్లగునె కలందేని నూతు నెరయుం దెందున్ 10 ప.

కురుపతిభీష్మకర్ణకృపకుంధజముఖులు మత్సమద్యమ
 స్ఫురణము నూచి పార్థుఁడను బుద్ధిఁ గలంగఁగ బెట్టు గిట్టి నం
 గరమున నోల్చి యేఁ బసులఁ గ్రమ్ముఁగ దేరకయున్న నన్ను భూ
 పరుఁడు సుహృత్సంఘఁ బరివారముఁ జిత్తములందు మెత్తురే." 11 ప. 4 ఆ. వి. ప.

ఇవి ఉత్తరకుమారుని వీరాభాషములు. బృహన్నల తగిన సారథి అని చెప్పగా,

"అకట సైరంద్రి నన్ను నిట్లాతిగొనఁగ
 నేల చక్కఁగఁ గనువిచ్చి యేను దేడి
 ఁడ రోయుదు రణమున సూతకృత్య
 భరము దాల్చుట తెమ్మెయిఁ బనుచువాడ" 12 ప. 4 ఆ. వి. ప.

అని ఉత్తర కుచూచని స్వాతిశయాలాపము. అయినను గదిలేక బృహన్న
లయే సారథిగా బయలుదేరి, కారవసైన్యమును చూచి- మేను గదపాతి, మనస్సు
తరికి, చూపు తిప్పవడి తొట్రుపడుచు బృహన్నలతో ఇట్లనెను.

“భీష్మద్రోణకృపాదిభస్వనికరాభీంబు దుర్మోధన
గ్రీష్మాదిత్యపటుప్రతాపవిసరాకీర్ణంబు శస్త్రోస్త్రజా
లోష్మస్పారచతుర్వ్యోక్ష్యలబలాత్కుగం దుదగ్రభ్యజా
ర్చ్యమృత్యాకలితంబు సైన్యమిది యే జేరంగ శక్తుండనే. ౭2వ.

ఆకృతాస్త్రోద బాలుడఁ గా
య్యకవిద్యాప్రాధియై నిరూఢులయిన యీ
శకునిజయద్రథదుయ్యుని
వికర్ణకర్ణాదియోధవీరుల తెదురే. ౭3వ.

ఇట్లుగె బెఱుంగక వచ్చితి
మెట్టాకొ మన భంగి వీరలిందలును గజున్
పెట్టిదులు మనకు మూర్కొను
నట్టి కొలది గాదు భీతి యడఁడఁ దోవ్తోన్ ౭4వ.

కారవసేనఁ జూచి వడఁకం బొడఁగెన్ మదితోన మేను నీ
పూరక పోవుదున్ను యిది యొప్పునె యిప్పుటి భంగిఁ జూచిన
స్వీరం నేను మూర్కొనమి నిశ్చయ మట్లుగుటన్ రయంబునన్
దేరు మరల్చు ప్రాణములు దీపన మున్ వినవే బృహన్నలా”
౭౫వ 4ఆ.వి.ప.

అయినను బృహన్నల అంతఃపురాంగసరి నడుమ ఆడిన పీఠాలాపములు
గుర్తుకు తెచ్చి వారించును. “పసుల దయ్య పెఱుంగుఁ బడఁతుల సంతోష మేల
నాకు ననిరెఁ జాల నేను” అని (౭౫వ.) బృహన్నల ఎంత వారించినను ఉత్తరుడు
“శరములు శరాసనము నయ్యారదముపై దిగ్గ గెడిచి యతిరథనమునన్ ధరణికి
లంఘించె”ను (72వ) ఇది మెల్ల హస్తారసమర్థము. హస్తారపోలితమైన ప్రసిద్ధ
సరసపదబంధమే కలదు, ఒక్క “భీష్మద్రోణకృపాది”పద్యమునందు లేదు. దీర్ఘసూ
సబంధము కలదు. అది భయానక, వీర, రౌద్రరసవిషయమైన సైన్యవర్ణనమునకు.
అనుగుణము. అది సైన్యమును “నే జేరంగ శక్తుండనే” అనుట హాసజనకము

శృంగారము రసరాజమని ఆలంకారికపతము. కరుణము రససార్వభౌమమని సర్వలోకసమ్మతము. కాళిదాసు శ్లోకచరుష్టయము తన్నిదర్శనము. “ఏకో రసః కరుణ ఎవ” అను భవభూతి భంగ్యంతరప్రకటనము తదుపబలకము. అట్టి కరుణ రసమునకు కాబాది మహాభారతములోని యుద్ధపంచకము శోకస్థాయికము కరుణ రసము. అవిమన్యసి అకాలమరణమునకు భర్మరాజు శోకము (138-145ప.2ఆ.) అర్జునుని శోకము (293-312ప.2ఆ.) సుధద్రశోకము (392-398ప.2ఆ.దో. ౩.) పుటపాకప్రతీకాశమైన కరుణరసమునకు కరువులు

భర్మరాజు శోకము :

“కొడుకుఁ బొడగాన కర్ణుఁడ దడిగెనేని
వానితో నింక నేమనువాడ హరికి
నతని గారాని డెలియలి కఞ్చకదుఃఖ
మేన పేసితి వగవంగ నేమి గలదు 140ప.

కుడువను గట్టను బూయను
పొడువను బోఁ బనిచి కాక తొలుత మొస సొరం
గొడుకుం బనుచు తెవ్వఁడుఁ
గడఁగునె నా యద్ది పాపకర్ముఁడు దక్కన్ 142ప.

వాని తోడిద లోకమై యేను బోవ
నైతిఁ బోఁగన్నఁ బుత్రశోకాతురత్వ
మున నికాంతవివర్ధతఁ బొందుచుండఁ
పొడకుండెడివాడ నరును మొగంబు” 148ప.

అర్జునుని శోకము :

“హంసతూరిక పాన్పునందుఁ బొందెను మేను
కరిసంపు నేలలోఁ గదిసె నేడు
గొడుగుల సిద్ధ పై నడరఁ జెన్నగు మోము
పొరఁ బయ్య పెంచుకొ గ్రుంగె నేడు
లలనలు లీలమై గొలువనుండెడు భోగి
వజ్రులలో నున్నవాఁడు నేడు
నానాజనములకు నాదుడై శోధిలు
దొర యనారత్వంబుఁ దొరసె నేడు

విసయకతుడ హృదయవిదుడు సుభద్ర గా
రాని పట్ట మగలరాజు మాన
భనుడ దివిరాజు మగమను నా చెలి
కాదు పుట్టరాదు లేదు నేడు

239వ.

అక్కట మంచాగ్గునకు నల్ల తనదవరత్తు పెచ్చిధిన్
వక్కు విభాతనర్థముఁ దావంబడునే కడు మేలివస్తువుల్
పెక్కు దినంబు బున్ది యరిజ్జంవము పిల్చిన బోలుబంటునై
యక్కడ కేల దొయితి మహాగుణహూపముఁ గోలుబోయితిన్ 240వ.

హా యను భర్తరాజతనయా యను నన్నెడఱాయ నీకుఁ
న్నే యనుఁ పల్లి నే పఁ జనునే యనుఁ గృష్ణుఁడు వీఁడెచ్చెరా
చే యను నొంపివోవఁ దగచే యను నే గతిఁబోవువాఁడనే
నో యభిమన్యుఁడా యన్మహిమోక్షుల నుత్తరఁ దేర్చజేయనున్." 242వ.

సుభద్ర శోకము:

"అక్కట పుత్రనిన్నుఁ గని నంతియ పుణ్యమ కాని నాకు నీ
వెక్కుడు భక్తి సేసి నను నెప్పుడు నారయ నీ కుమారకు
ల్మక్కువ నాకడం దిరుగ లాలన సేయుచునుండు నట్టి యా
మిక్కిలి నోము లేద యిట పీడికి నెవ్వరు దిక్కు నెప్పుమా 242వ.

మేను మృదుశయ్య సగము నా మేని మీద
సగముగాఁ జేర్చుకొని ముద్దు మిగుల నిద్ర
సేయునట్టి నీ విప్పుడు చెనఁసేలఁ
దనువు చొందుకు కొద్దిలే తండ్రి చెపును. 243వ.

ఈ లోకమెల్లఁ బాడిల్లున బోరెనై
యన్నది నీవు లేకునికెఁ జేసి
నీవు వేగమ గంతుఁ దెలుసి బంధులఁ ద్రితిఁ
చొందఁ జేయుట గలవోలె నయ్యె
జిహ్వాని కొడుకవు కృష్ణ నలుండ వీ
వయలచే బడుట చోద్యంబు గాదె
చెలువంపు మేనును జెన్ను మొగందునై
యెప్పుడు పొడనూ పె దింకఁ గుఱు

యకట యుత్తర యెప్పెడునది మనంబు
 దీని తెంతయు మెత్తన యేను నిన్ను
 జేడి కొనియెద వచ్చి యవ్వెలది వంత
 ఓపి దళకొత్తు పలుకులఁ దేర్చవన్న”

997వ 21ఆ.దో.ప.

ఇవి మూడును కరుణరసనిర్భరములైన ఘట్టములు కరుణరసోచితమైన ప్రసిద్ధసరసపదసంయోజనములే కలవు.

మహాభారతములోని మహాద్భుతము కృష్ణుని విశ్వరూపప్రదర్శనము. అర్జునుడు స్తుతించిన కృష్ణుని విశ్వరూపము వెన్నయస్థాయికము.

“దేవ నీదగు దివ్యదేహంబునందు ను

రాసురగంధర్వ బాదిగాఁగఁ

గల దేవయోనులుఁ గమలాసనుండును

సచరాచరంబైన జగము నాకు

దోఁచె మొగంబులు దోర్లండుములును కా

దములుఁ గన్నులు సనేకములు గంటి

మకుటాదిభూషణనికరంబుఁ జక్రగ

దాద్యాయుధములు చూల్కాంబరములుఁ

జెక్కు గానవచ్చె నక్కజమై యిది

నడుము మొదలు దుది యనంగ రాదు

తేజ మప్రమేయదేదీప్యమానని

వైకృతిమహిమ దుర్నిరీక్ష్యమయ్యె.”

211వ.1ఆ.భీ.ప

ఇందు ప్రసిద్ధపదములు కల అల్పసమాసములు కలవు. ఒక్క తేజోగు ణము మాత్రమే ఒక్కోగుణము అది హృద దీర్ఘసమాసబంధము కాదు. తదభ్యుచితము హృద అద్భుతరసోచితమైన శబ్దసంయోజనమే.

శృంగారహాస్యకరుణాద్భుతరసములివి మహాభారతములోని అంగరసములు. మహాభారతములోని పీఠరాద్రచిత్రభయనకరసములును అంగరసములే. శాంత రసము మహాభారతములోని అంగిరసము శాంతరసమునకు స్థాయిభావము శమము. అది తత్త్వజ్ఞానజన్యము. శాంత్యనుశాసనాశ్వామేధాశ్రమవాసపర్వములందు ధర్మరాజు తత్త్వజ్ఞాత. కర్మనేత. మౌనలపర్వమువలన మహాప్రస్థానము.

“అన్యుతరామారీయాదవఃసల వృత్తాంతములును దనదు తెలుగు సత్యవతోతమా భవు హితభావణంబులు” అర్జునడు జెప్పగా ధర్మరాజు మది ప్రస్థావమునకు బలసినది “మమీయబుద్ధి కర్మసంతాగకలనందు కార్యమిప్పుడను వినిశ్చయ మొందె” నని ధర్మరాజు స్పష్టప్రతిపాదనము. (4వ. మ. ప.) మహాప్రస్థానము నందు ద్రావతి “యోగజల మెడలి చేదినిఁ బడు” యిటు హేతువు ఆమె “పక్షపాతిని”

“అని పలికె సమాధానము

దన బుద్ధిం దిరము సేసి ధైర్యస్థైర్యం

యన వికృతి లేని గతి నా

వనిత శవము విడిచి కారవలదుం డేగెన్.”

31వ. మ. ప.

కారవవిడుడు ధర్మరాజు సమాధానమును తన బుద్ధియందు స్థిరము చేసి ధైర్యస్థైర్యమున వికృతిలేని స్థితితో ద్రావతిశవమును విడిచిపెట్టి వెడలెను. (31వ. మ. ప.) సహదేవుడు పడిన “ఉపేక్షానిరూపబుద్ధి” నరిగెను. (38వ. మ. ప.) నకులుడు పడిన “దృఢిసారం బూని యతని తనవు నుపేక్షగూర్చి” చనెను, (40వ. మ. ప.) అర్జునడు పడిన “అమ్మానితదేహమున్ విడిచి ... దాల్చిఁ జేసి బద్ధానిరతాత్ముడై యరిగె”ను (42వ మ. ప.) భీముడు పడిన “నిరీక్షింపక” చనెను. (43వ మ. ప.) కారణము ధర్మరాజు హృదయము కఠినము కాదు. శమాన్వితము. ఈ ఘట్టమెల్ల శాంతరసోచితముగ ప్రసిద్ధపదబంధమే.

పీరరసము బహువిధము. యుద్ధపీరము, ధర్మపీరము, దానపీరము, దయా పీరము ప్రసిద్ధములు అందు యుద్ధపీరము మహాభారతమునందు నిబద్ధము.

“శస్త్రస్సారధనంజయాయత భుజాసంరంభగాండివని

య్యుక్తక్రూరశరావలీదళితశత్రువాతమున్ శోణితా

సిక్తాకారతః టొంది సాంద్రకుసుమశ్రేణీవికాసోల్లస

ద్రక్తాశోకతరువ్రణంబుల క్రియన్ రంజిల్లి యొప్పెన్ గడున్.”

38వ. 5ఆ. వి. ప.

ఇందు పరుషసంయుక్తవర్ణములు కల పదముల దీర్ఘసమాసబంధము ధృఢ ముగ కలదు. అది పీరరసాభ్యుచితమైన బంధము.

ఇట్టి పీరరసమునకు సహోదరమైనది రౌద్రరసము. క్రోధస్థాయికము.

“కనుగొని కోపచేగమునఁ గన్నుల నిప్పులు రాల నంగము
ల్లనలఁగ సొంద్రఘర్మనలింబులు గ్రమ్మ నిశాంతదంతపి
దనరటదాస్యరంగవికటద్రుకుచీచటలప్రవృత్తన
రసఘటనాప్రకారభయదస్సురదాపరిణదధము డయె.”

133ప 2ఆ. వి. ప.

ఇందు ద్వితీయసంయుక్తపయషకరినవర్ణములు కల పదముల దీర్ఘసమాస బంధము కలదు. అది రౌద్రరసోచితము

“కడిగ్రాతంబుల హెఱికాంగములం గప్పెన్ సమిద్భూమి య
చెచ్చవై యుండఁగ రధసూతరధికశ్రేణీపఘఃఖండముల్
దొరఁగెం దుత్తమురయ్యెఁ గాల్చులము లస్తోకప్రవాంఁబులై
పరఁగెన్ రక్తనదుల్ పిశాచకుల మంభఃకేళిలోలంబుగన్.

195ప. 1ఆ. ద్రో. ప.

రణరంగమును వీనుగుల కశేబరములు, గుఱ్ఱముల అవయవములు కప్పెను. రధికుల, సారఘ్న, రధ్యముల శరీరఖండములు సింధెను కాల్చులములు తునతున కలయ్యెను. రక్తనదులు పిశాచములు జలక్రీడ లాడు మహాప్రవాహముయ్యెను. అచ్చెచ్చవైన రణరంగము కడకు జుగుఱ్ఱ కలిగించునదైనది. జుగుఱ్ఱ దీభత్వ రసమునకు స్థాయిభావము. పిభత్వరసోచితముగ ద్వితీయసంయుక్తపయష కరిన వర్ణములు గల పదముల సమాసబంధము కలదు.

“మోరానేకశరాకృతిం బరఁగి సంశోభంబు గావించుచుం
డేయల్ ద్రుంగఁగ వారంబులు దరం ద్రెళ్లంగ నశ్వాలి ను
గై రక్తంబునఁ డేలఁగా భటచయం బత్యంతచూర్ణీకృతా
కారత్వంబు భజింపఁ గేళి సలిపెం గొంతెయసైన్యంబునన్.”

14ప. 2ఆ. క ప.

ఇది కర్ణుని భార్గవాస్త్రప్రభావము. ఆయునుచి “మనరథంబిత మాధవా మజునిమ్ము” అని భయపెట్టినది భయము స్థాయిభావమైనది భయానకరసము. భయానకరసోచితముగ శబ్దసంయోజనము కలదు.

ఇది తిక్కన శబ్దశిల్పము. రసాభ్యుచితబంధము,

వస్తుశిల్పము

కచాకధనకౌశలము, పాత్రచిత్రణపాటవము, వర్ణనావైదగ్ధి వస్తుశిల్పవిస్తరములు. కచాకధనము, పాత్రచిత్రణము స్వతంత్రకావ్యములందు తత్కర్తల స్వోపక్రమములు ఆంధ్రీకృతకావ్యములందు ఆంధ్రీకర్తల సంస్కరణములు. అవి కూడ అమూలకస్థలములందు, అచ్చభాకరించిన స్థలములందు మాత్రమే కనిపించును. వర్ణములు ఆంధ్రీకర్తల స్వోపక్రమములే స్వతంత్ర కల్పనములగుట తన్ని విత్తము

కచాకధనకౌశలము

మహాభారతములోని కచాప్రపంచము వ్యాసభగవానుని సృష్టి కవిత్రయము వారిది అనుసృష్టి.

“హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్తకథోపేతము నానారసా
భృదయోల్లాసి విరాటపర్వ మపి యుద్ధోగదులుం గూడఁగాఁ
ఁబడియేసిందఁ దెనుంగు బాస జనసంప్రార్థంబులై పెంపునం
దుది ముట్టు రచియించు బొప్పు బుధసంతోషము నిందారఁగన్.”

7వ 1ఆ.వి.ప.

తిక్కన తెనుగు భాషలో రచియించు బొప్పుననిన పదియేను పర్వములు సంస్కృతభారతములోనివి అందు విరాటపర్వము హృదయాహ్లాది. అష్టాదశపర్వములలోను చతుర్థము. ఊర్తకథోపేతము. నానారసాభృదయోల్లాసి “సభారంజనమై సర్వమనోజ్ఞము” అని నన్నయ. (41వ 1ఆ ఆ ప) సంస్కృతవిరాటపర్వమును అనుసరించి తిక్కన విరాటపర్వమును ఊర్తకథోపేతము. అనుసరణము నందు సంగ్రహణము కలదు. అది తిక్కన కౌశలము. అంతేకాదు. సంస్కృత విరాటపర్వములోని కథను మార్చిన స్థలములందు, చేర్చిన స్థలములందును తిక్కన కచాకధనకౌశలము కలదు. ఇది పదియేను పర్వములకును ఉపలక్షణము.

సంస్కృతవిరాటపర్వమునందు బృహన్నల “నృత్యగీతకుశలుడను. ఉత్తరకు నాట్యము నేర్చుదును.” అనగా విరాటరాజు “నీకు కోరికను, నా కూతురిని కూడ ఇచ్చుచున్నాను.” (దదామి తే హంత వరం బృహన్నలే సుతాంచమే 10-శ్లో. 10ఆ:) అని నృత్యవాదకౌశలండు తన మంత్రులచేత పరీక్షింపఁజేసి, బృహన్నల

నవుంసకుదని తేల్చుకొని అంతఃపురమునకు పంపించినట్లు కలదు (8-12 శ్లో. 10 అ.) “నా కూతురిని కూడ” అనుటలోని అంతర్యమును గ్రహించి తిక్కన ఇట్లు మార్చి తీర్చిదిద్దెను.

“సన్నుఁ గొలువంగ వచ్చితిఁ
గన్నియలకు నాట గతిపఱగా నోపుదు వి
ద్యన్నత మన్నామంబు బృ
హన్నల యేఁ దేడి ననుడు నతఁ డిట్లనియెన్” 238 ప.

అయతబాహులున్ వెడఁదయైన సమున్నతవక్షమున్ సరో
జాయితలోచనంబులుఁ బ్రసన్నముఖంబు నుదాత్తరేఖయుం
గాయఱఁ గ్రేడి సేయు ననఁ గొలికు మీటు ననంగ విభ్రమ
శ్రయును బెంపునుం గలుగఁజేసి విధాతృఁడు పేడిఁ జేసెనే”

234 ప. 1 అ. వి. ప.

“నేను పేడిని” అని బృహన్నల అనగా విరాటరాజు అతని బాహువక్షోరో
చనముఖశరీరవైఖరులు చూచి, వాని ఆయత, సమున్నత, సరోజాయిత, ఉదాత్త
రేఖాయత, సౌందర్యాతిశయిత్యస్థితిగతులను గమనించి “విధాతృఁడు పేడిఁజేసెనే”
అని సందేహించెను. అతనిని మత్స్యరాజ్యశ్రీమహిమకునెల్ల నియుక్తునిఁ జేయదల
చిన తన మనోరథమునకు అతని మాట విరుద్ధమయ్యెనని విచారించెను

(238 ప) బృహన్నల

“అఁడుదనంబు నిక్కమున కారసి చూచిన లేదు వుంస్త్యముం
బోడిమి దప్పియున్నది నవుంసకజన్మ మవశ్యభోగ్యమై
వాడిమి గల్గు శాపమున వచ్చెఁ బురాకృతకర్మబావ్యమై
వ్యాఁడును నేర్చునే తొలఁగఁజెవఁగ నోర్యక పోవవచ్చునే”

238 ప. 1 అ. వి. ప.

అని కావున నాట్య మభ్యసించితి నని (239-241 ప) ఇట్లనెను

“ఇన్ని తెలుగుల శ్రమము సేయింతుఁ జతుర
తావిహీనములైన పాత్రములనైన
నట్టువొజ్జనై మెలఁగుదు నగుతులందు
నిపుణునై పథ్యచిధులకు నేర్తు నధిప.”

245 ప.

“అనుడు వివక్షపైన హృదయంబున గారవమొంద నైపుణం
బున నుచితంబుపై సరసి పొచ్చెము లేమిఁ దదీయసేవ గై
కొనుటకు నిశ్చయించి తన కూతుఁ డిరాటఁడు పిల్వంబుచ్చె న
ర్తనమన కై బృహన్నలకుఁ దత్తరతం దగ నప్పగింపఁగన్”

248 ప. 1 ఆ. వి. ప.

విరాటరాజు వివక్షపైన హృదయమునందు గౌరవము కలిగి, బృహన్నలను
నిపుణముగా, మూఁడగా పరీక్షించి, కడుటము లేకపోవుట కనిపెట్టి, అతని సేవ
గైకొనుటకు నిశ్చయించెను. విద్యాపరీక్ష లేదు. వైద్యపరీక్ష లేదు. అంతేకాదు.
బృహన్నలను అంతఃపురమునకు పంపలేదు, సర్తనమునకై బృహన్నలకు తత్తరతో
అప్పగించుటకు అంతఃపురములోని కూతురు ఉత్తరను కొలువుకూటమునకు
పిలువఁబంపెను.

“అల్లదనంబున యనువు మైకొనఁజూచు
నదవు కాంతికి వింత తొదవు గాఁగ
వెకవెడ నూగారి చింతయై యేర్పడు
దేరని వక్షలలో నాచు నిగుడ
నిట్టలు ద్రోచుచు నెలవుల కల మేర
వెల్లను ఓగియెక్కి యేర్పడంగఁ
దెలుపును గప్పను వెలయంగ మెఱుఁగెక్కు
తారకంబులఁ గల్కితనము వొడరఁ

జరణములును నడుముఁ జెన్నులుఁ గన్నులు
జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వఁగల్గు
చునీతిఁ దెలుపుచుండ నుత్తర ననుడెంచె
నలరు నిలుతు పువ్వుటమ్ము వోలె
వచ్చి కొలువు సొచ్చి నెచ్చెలిపిండు నం
తంత నిలువఁబనిచి యల్ల నల్లఁ
గదిసి ప్రౌఢవనిత కై వడి ముద్దియ
ముద్దుపుష్పఁ దనకు మ్రొక్కుటయును”

249 ప.

248 ప. 1 ఆ. వి. ప.

విరాటరాజు “తన గాదిలి కూతు సుపలాలించి ... ఇమ్మగువ నీకు నాట
గఅపందగు పాత్రంబగునే యని యడిగి ... మధురసల్లాపంబు సేసి కయ్యర

సహితంబగు తాంబూలంబు పెట్టి చిత్రంబులగు చీనాంబరంబు లిచ్చి మణిమయం
బగు నాభరణంబు లొసంగి” బృహన్నలను సంభావించెను. ఇదియెల్ల అమాల
కము. భాషికధాతీలకము అలరుచులుతు పువ్వకుమ్ము వోరె వచ్చిన ఉత్తర ఆర్థనువి
కోడలగును. కర్పూరతాంబూలముపెట్టుట, చిత్రచీనాంబరము లిచ్చుట, మణిమయా
భరణము లొసగుట గురుసంభావనమునకు దీపిక. ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహనిశ్చి
తార్థమునకు జ్ఞాపిక.

ఇట్లు బృహన్నలను సంభావించి విరాటరాజు ఇట్లనెను.

“సేవు చతురమతివి నీకు చిక్కన్నీయ

నప్పగింపనేల యైన నాదు

హృదయమరులు దీసియెడఁ గడు నార్థమై

యుండఁగానఁ జెప్పకుండరాదు

249 ప.

నెచ్చెలులతోడ నెంతయు

మచ్చిగఁ దన యిచ్చ నాడ మరగినదియై

విచ్చలవిడిగ నింతకు ము

న్నిచ్చేడియ మెలగు శిష్య యెఱుంగదు సుమ్మి

250 ప.

బాల గేళి మీది భరము గ్రమంబున

విడ వఁ గళలయందు వేడ్క సొనివి

నయముతోడ నర్తనంబుల శిక్షింపు

నెంత కేడుగడయు నీవ కాదె”

251 ప. 1 అ. వి. ప.

ఇందు విరాటరాజు బృహన్నలను మొదట “చతురమతివి” అనెను. చివరి
ఉత్తరకు “పిడుగడయు” అనెను. “ఇమ్ముగువ నీకు నాట గణపందగు పాత్రం
బగునే” అని ప్రశ్నించినపుడు బృహన్నల ప్రతివచనములు గ్రంధస్థము కాలేదు
గాని, “తత్ప్రతివచనంబులయందలి నాగరకత్వంబునకు” విరాటరాజు “చిత్తంబు
రంజి”ల్ల నట్లు కలదు (248 వచ.) చిత్తరంజకమైన నాగరకత్వము చతురమతి
లక్షణమే. చతురమతియైన బృహన్నలకు ఉత్తరను అప్పగింపవలసిన అవశ్యకము
లేదు. అయినను విరాటరాజు అప్పగింతలు పెట్టెను. కారణము తన హృదయ
మతులు ఉత్తరయెడ ఆర్థమై ఉండుట అందువలన ఉత్తర నెచ్చెలులతో ఇచ్చ
వచ్చినటు అటలందు మరగి విచ్చలవిడిగ మెలగునది కొలువునకు నెచ్చెలుల పండు

తోనే వచ్చినది. ఆమె విచ్చరించితనమును అరికట్టవలయును ఆటలందు ఆనకి తొలగింపవలయును. కళలయందు కుతూహలము కరిగింపవలయును. నయము తోడ నర్తనము నేర్పవలయును. అందుకు చతురమతివి అనెను “నెలఁత కేడు గడము నీవ కాదె” అనెను ఎదుగడ అనగా రక్షకుడు. గురువు, తల్లి, తండ్రి, చర్త, దైవము, దాత స్త్రీ రక్షకులు గురువైన బృహన్నల రక్షకుడే. భావికథలో మాయయైన ఆర్థునకు కూడ రక్షకుడే మమ పితృసమానుడు.

“అని యుచితముగాఁ బలికి యంగన హస్తముఁ బట్టి తత్కరం బునఁ గదియించి నీ గురువుఁ బార్తి తగం గొనియాడు మెట్లు సెప్పెనటుల భక్తిపై నడవు పెంపెనలారఁగఁ గూడు గూర చం చుకునుమారులు” నడపి రప్పక యారసి గారవింపుమి. 252 ప.

ఎల్ల చుట్టములును దర్శియుఁ దోడును
జెలియుఁ బరిజనముఁ జెలువ నీకు
గురవ యింక నొక్క కొఱతయు లేదెందుఁ

జేరి బ్రదుకు బుద్ధిగౌరవమున,” 253 ప 1 ఆ. వి. ప.

హిరణ్మయ హతురు ఉత్తర హస్తము పట్టుకొని బృహన్నల హస్తమునందు పెట్టి అప్పగించి, ఆమెకును అప్పగింతలు పెట్టెను ” గురువును తగినట్లు కొని యాచుము ఎట్లు చెప్పిన అట్లు భక్తితో నడుచుకొనుము భోజనము, పూజాద్రవ్యములును సమకూర్చి కనిపెట్టుకొని గౌరవింపుము తల్లి, తోఁబుట్టువు, నెచ్చెలి, ఎల్ల చుట్టములు, వరిజనము— సర్వజనము గురువే. ఇక నీకు ఒక కొఱతయు లేదు. శిష్యమునందు చేరి బుద్ధిగా గౌరవముతో బ్రదుకుము ” ఇదియెల్ల అమూలకము. ఒక అయ్య చేతిలో పెట్టి, అప్పగింతలు పెట్టినట్లు కలదు. అభిమన్యుని చేతిలో పెట్టి అప్పగింతలు పెట్టుటకు అధివ్యంజకము తిక్కన కథాకథనకొళలమునకు నిదర్శనము.

పాత్ర చిత్రణపాటవము

మహాభారతములోని పాత్రలు వ్యాసునికి కన్న సంతానము కవిత్రయము వారి పెంతుకొన్న సంతానము. కథాకథనకొళలము వలె పాత్రచిత్రణపాటవమును తెనుగు భారతమునందు అమూలకస్థలములందును అన్యధాకరించిన స్థలములందును తేజరిల్లున మహాభారతములోని అన్ని పాత్రలును ఒక యెత్తు. ద్రౌపది పాత్ర

మఱొక యెత్తు ఒక్క మహాభారతములోని పాత్రలతోనే కాదు; ప్రపంచవాఙ్మయము లోని పాత్రలతోను తులనాగి చూచునపు పాత్ర ద్రౌపది. ఆమె అయోనిజ అయినను ద్రుపదుని ఇంట పెరిగినది పాండవుల భార్య అయినది పుట్టినంట ఉగ్రపాలతో రంగరించినది శాత్రుము మెట్టినంట అజపాలలో పొంగరించినది శాత్రుము. నిండు సభలోను, కాజడవిలోను కరడు గట్టినది శాత్రుము. నిపుణు గప్పినది శాత్రుము శాత్రుము మూర్తిమంతమైనది, స్ఫూర్తిమంతమైనది ద్రౌపది.

“వరమునఁ బుట్టితివ్ భరతవంశముఁ జొచ్చితి నందుఁ బొందుభూ
వయనకుఁ గోడలైతి జనవంద్యులఁ బొందితి నీతివిక్రమ
స్థియలగు పుత్తులం బడసితివ్ సహజన్ముల ప్రాపు గాంచితిన్
సరసిజనాభ యిన్నిటఁ బ్రకటితి నెక్కినదాన నెంతయున్”

168 ప 8 ఆ ఉ. ప.

అని ఉద్యోగపర్వమునందే ద్రౌపది ఉద్రేకము కాదు. ఆరణ్యపర్వములోనే

“పార్థివప్రభుడైన పాండుమహిపతి
కోడలనయి యుద్ధకుశలులై న
పాండుతనూజుల భార్యనై పూజ్యుడ
వైన నీ యగుజనై యధికశక్తిఁ
బరగు ధృష్టద్యుమ్ను భగినినై—”

186 ప 1 ఆ ఆర. ప.

అని ద్రౌపది అలమడించినది కారణము శాత్రుగుణమైన రాజసము. అభి జాత్యము, పాండవాధిపత్యము ద్రౌపది రాజసగుణమునకు పాణింధములు అట్టి ద్రౌపది ప్రాంతంబు సంతృప్తములు అరణ్యవాసమును అనుభవించి, ఏదాది అజ్ఞాత వాసశ్లేశము ఇక అంతమగునెడ కీచకుని ఆగమనము, సంస్కృతభారతమునందు కీచకుడు నీచకాంక్ష ప్రకటించగా ద్రౌపది అయత్నమని మందలించును (అయినను కీచకుడ, వృద్ధివిధో తనకు సమానుడైన పురుషుడు లేడని స్వాతిశయమును ప్రకటించును అప్పుడు ద్రౌపది) తన్నెప్పుడును అయదుగురు గంధర్వపతులును అభిరక్షింతురని, కీచకుని చంపగలరని వాచిని అభివర్ణించును (19-21 శ్లో 18 అ) ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“పిండు దురభిమానియై యున్నవాడు వెగిరపాటు వలను గాదు వెరవు
తోడన తప్పించుకొనవలయునని తలంచి యతని పెట్టనియై 48 వచ.

“నా యున్న బాము దలఁపవ
యీ యెడ నీ చీర యిట్టి యేవపుఁజందం
బో యన్న మదనవికృతిం
జేయుననుట యెంతయును నివీధము గాదే

49. ప.

చనునె యిమ్మాటలాడ సజ్జనుల కాఁడు
బుట్టువులతోడ నీవును బుట్టినాడ
వట్లు గాకయు హీనవంశాభిజాత
నై పతివ్రతనగు నన్ను నడుగఁదగునె

50. ప.

అని వీడఁగఁ బల్కి న—”

51 వచ. 2 ఆ వి ప.

ఇందు అప్రాప్తసీయమును అంశము కలదుగాని మందలింపు లేదు. ఏవ
గింపు కలిగించు ప్రయత్నము కలదు అది వ్యర్థప్రయత్నము. ద్రౌపది అందము,
ఓప్పు, కొమరు, నవకము, చచ్చిరమూర్తి కీచకుడు వర్ణించును. (52 ప) అంతేకాదు.
“వరసతీసంగమునకు వచ్చు పాపమునకు నోరుతునుగాని సైరింపనోపఁ బచ్చవిబురు
తూపుల కాకున కలఁబోడి” అని కీచకుడు పలికెను ఆ పదుకులకు ద్రౌపదికి
కోపము వచ్చినది. (53—54 ప.) నీచు గావున జంకించినగాని మెత్తఁబడిపోఁడని”
ఇట్లన్నది.

“దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోకప్రతాపస్ఫుర

ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్మథనవిద్యాపారగుర్ మత్సకుర్

గీర్వాణాకృతు లేవు రిపు నిను దోర్గిలన్ వెసంగిట్టి గం

థర్వుర్ మానముఁ బ్రాజయిం గొనుట తద్యం బెమ్మెయిం గీచకా ”

55 ప. 2 ఆ వి ప.

ఇది ద్రౌపది షాస్త్రగుణమునకు తగినది ఇందలి సహసద్వని, ఏకవచన
ప్రయోగము, నిశ్చయము మూలాతిశాయికము మూలములేని వివరణము కంటె
తిక్కన తెనుగుసేతలేని తీవ్రత ద్రౌపది రాజసప్రవృత్తికి నీరాజనము పట్టునది.
ఇదే పద్యమును ద్రౌపది భీమునికి తన పరాధమును చెప్పునపుడు వునరుద్ఘాటించును
(172 ప. 2 ఆ వి ప) ఎంత ఉద్ఘాటించినను కీచకుడు తన్నెదుర్కొను
గలవాడు మూడు రోకములందును లేడని మూర్ఖత వహించును. అప్పుడు ద్రౌపది
అన్న హుటలివి .

“చనుఁ జనదని చూడక చుం

దని ప్రాఁకులపండ్లు గోయఁదలయుట హితమే

మునుచెడిన రావజూదల

విని యెఱుంగవె యెన్నఁడును వివేకవిహీనా” 58 ప. 2 ఆ వి. ప.

ఇది మూలమునందు లేదు ఇందు కీచకుని మూర్ఖతకు తగిన సూచనము రావజూదశృంగము వ్రాతమేగాక, “వివేకవిహీనా” అను సంబోధనము కలదు. అది మఱల ద్రౌపది రాజనమునకు చిదర్థనము బుద్ధిలేనివాడవని తిట్టినది. ఆ తిట్టునకు మొగము చిన్నబోయి అంత సింహబలుడును అప్పు కడకు పోయెను (59 ప. 2 ఆ) ద్రౌపది లోకము (49 ప.) కంటె రాజనమే తక్కువ ప్రమాదమును తప్పించినది రాజనప్రవృత్తికే పట్టు గట్టు తిక్కన పాత్రచిత్రణ పాటవము.

సుధేష్ట పానపాత్రను సపిదానముగ ఇచ్చి కీచకుని ఇందింకి పంపించినపుడు, ద్రౌపది సూర్యుని ధ్యానించి, తన అవస్థను తానే నిందించుకొని బెదరిన లేడి వలె బెదరినట్లు సంస్కృతభారతమునందు కలదు (18-21 శ్లో 14 అ.) ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు

“అలమటఁ బొందు మాయవిధియా యని దైవము చూఱు నిత్రతం

గలకొక నాకు దిక్కును మొగంబున నక్షత్రలు వెల్లిగొల్పుఁ దొ

చ్చిరిఁబడుఁ జల్లనం బెదరు డెందము గూడఁగఁ దెచ్చి నన్నుఁ గే

వలమున ముట్ట నెవ్వరికి వచ్చుననుం గలఁగున్ వెనుంబడున్ 104 ప.

దై స్త్యంబు తలపోత దలకొన్నఁ జెలువ కా

నసమున వెల్లఁచనంబు గదిరె

భయరసవెగం... పైకొని ముద్దినఁ

గాంతకుఁ దనులతఁ గంప మడరె

చెగ దంతకంతకు మిగిలిన సింతికఁ

బదముల నటఁ దొట్టుపాటు బెరసెఁ

దల్లడం బొందినఁ దన్నికి నవయవం

యిల నెల్ల ఘర్మాంబుకళిక తెనఁగెఁ

చలకు వుట్టె గొంకు గొలదికి మీతె పెం
బాటు దోదె ముట్టుపాటు దొడరె
వెలుగుపాటు దనితె నెఱనాడె నొప్పు నె
వ్వగలు వగల నీనె దిగులు వొదివె.

106 ప.

ఇన్విధంబున ద్రుపదపుత్రి దురవస్థం బొందుచు మహాపరలకుం
బరహరణంబు హరిస్మరణంబు యని తన హృదయపుండరీకంబునం
బుండరీకాక్షు నిశేపించుకొని సుదేష్టమందిరంబు వెలువడి
దినకరుం గనుంగొని వినయవినమితోత్తమాంగయై నిజాంతర్గతంబున

107 పద

పొందుపుత్తుల తేను దప్పని మనంబు
గలుగుదానన యేని యో కమలమిత్ర
తీచకునిదెస నన్నొక కీడు తెరువు
వారయకుండగ రక్షింపు కరుణతోడ"

108 ప 2 అ. ౧. ప.

అని సూర్యుని ప్రార్థించినది. ఇదియెల్ల "ఉపాత్తిష్ఠత సా సూర్యం ముహూర్త
మఖలా-" (19 శ్లో.), "తత్ర సర్వావస్థా స్వసిందితామ్" (20 శ్లో 14 అ)
అను రెండు పంక్తులను ఉపలక్షించి తిక్కన కావించిన స్పష్టి. ఇందు ద్రౌపది
దురవస్థ రెండుపద్యములందు కలదు ఒకటి వృత్తము మఱొకటి సీసము. ఇది
రెండు మూడు వృత్తములకు సమానము. అలమట బెందుట, దైవమును సిందిం
చుట, దిక్కు తీదని తలంచుట, కన్నీరు మున్నీరగుట, తొట్టుపడుట, గుండె యుల్లు
మన కూడగట్టుకొనుట, దైర్యము వహించుట, అదైర్యపడుట, దూషించుట, దైన్య
మున మొగము పాలిపోవుట, భయోద్రేకమున ఒడలు కంపించుట, అడుగులు తడ
బడుట, తల్లడమున ఒడలెల్ల చెమటలు పట్టుట, బెదురు పుట్టుట, గొంప ఒంచుట,
జీంకు తోచుట భయనంకటములు కలుగుట, వెదన అతిశయించుట, దుఃఖము
తపింపఁజేయుట, దిగులు పొడుగుట, ద్రౌపది దురవస్థల దొంతర. ఆవస్థాచిత్రణ
మిది అమూలకము ఇది పీఠపత్ని శాత్రుమేగాక, వీరమాతయైన ద్రౌపది మహా
పద. ఇదివఱకు వస్త్రాప్రసారణమహాపదకు పరిహరణముగ ద్రౌపది హరిస్మరణము
చేసినది (111 ప 2 అ. ౩ ప) ఇప్పుడును సూర్యుని మహాపరలకుం పరిహరణ

ముగ ద్రౌపది హస్తరథము చేయుట సాజము కాని ద్రౌపది హస్తరథము చేసిట్లు సంస్కృతభారతమునందు లేదు తిక్కన భారతమునందు కలదు సూర్యుని ధ్యానించినట్లు మాత్రమే సంస్కృతభారతమునందు కలదు సూర్యుని ధ్యానింపటకు కారణము సంస్కృతభారతమునందు లేదు తిక్కన భారతమునందు కలదు ద్రౌపది సూర్యుని రక్షింపుమనుటకు “పాండుపుత్రుల కేను దప్పని మనంబు గలుగుదానన యేసి” అని ఒక నిబంధన పెట్టినది అగునో కాదో కర్మ సాక్షికి తెలియును. సూర్యుడు కర్మసాక్షి సర్వాంతర్యామియైన హరి కాదని కాదు. సూర్యుడు కర్మసాక్షిగ సుప్రసిద్ధుడు అంతేకాదు మూలమునందు సూర్యధ్యానము కలదు. తెలుగు సేతను హేతుకల్పనము కలదు ఇదియెల్ల తిక్కన పాత్రచిత్రణ పాటవమునకు ఫలము.

కీచకుడు తణుముకొని రాగా ద్రౌపది పరాచరాజు కొలువు కూటమునకు వచ్చి మొఱిపెట్టుకొనెను. అది విని ధర్మరాజు లలాటమున చెమట పట్టెను. ద్రౌపదిని మందలించి పొమ్మనెను అందుకు “సర్వకవర గంతులు నేయు చున్నావు.” అని కూడ అనెను “శైలాక్షివ ఏచావసి” (34 శ్లో 15 అ.) ఆ మాటకు ద్రౌపది జ్యేష్ఠుడు జూదగాడైన నా భర్తలు ప్రతివారిని వధ్యులు” అని సుధేష్ఠ ఇంటికి వెళ్ళిపోయెను. “తస్య తస్యేహ తే వధ్యా యేషాం జ్యేష్ఠోఽపదేవిరా” (35 శ్లో. 15 అ. వి. ప.) ఇట్లు సంస్కృతభారతమునందు కలదు. ఇది తిక్కన భారతము నందు ఇట్లు కలదు

“ధర్మతనయుని పలుకులు విని వెండియు సైరంధ్ర
యచ్చోట గదలక నిలిచి యెద్దియేనియుం బలుకం
దలంచినం బాచి యతండు మఱియు నిట్లనియె.

149వచ.

పలువోకలఁ బోవుచు వి
చ్చలపడి నాట్యంబు నూపు చాడ్చున నిచటం
గులసతుల గణువచందము

చౌలఁగఁగ నిట్లునిదిఁ దగునె తోయవదనా.

150వ.

అనిన ని పాంచారి సాఖిప్రాయం బగా సతని చెట్లనియె

151వచ.

నాదు వల్లభుండు నడఁ దీంత నిక్కంబు

పెద్దవారి యట్ల పిన్నవారుఁ

గానఁ బతుల విధము కాక యే శైలూపిఁ

గా ననంగ రాదు కంకభట్ట

152వ.

అట్లగుటంజేసి నాకు నాట్యంబును బరిచితంబ మత్పతి

శైలూపుండ కాఁడు పితవుఁడునుం గావున జూదరి యాలికి

గజువతనం బెక్కడిది యనుచు నెచ్చోటు వాసి తన చిత్తంబున

153వ.

నన్నిట లా దురాత్ము సదనంబునకుం జనుమన్న జంత కి

బన్నము లన్నియుం దెలిపి ప్రయ్యుడనే యని పోయె నార్తయె

కన్నుల బాష్పపూరములు గ్రమ్మఁగ మోమున దైన్య మొందఁగా

నన్నులినాఁకి తొట్రిలుచు నంగిము దూల సుధేష్ణ పాలికిన్ "

154వ. 2 ఆ వి. ప

మూలములోని రెండు మాటలు తెనుగుసేతను ఆరు పద్యగద్యములయినవి.

సమయభంగము సరకుగొనని మహాకోపముతో వచ్చినది ద్రౌపది కారణము తఱుముకొనివచ్చునపుడు కీచకుడు తన్నుట కూడ (128వ.) అది ద్రౌపది రాజసాగ్నిలో ఆజ్యము పోయుట. విరాటరాజునే దూషింపవచ్చునని, "ఇచ్చో ననుఁ దన్నఁ గీచకునిఁ జూచియు నూరకయున్ని పాడియే" అని ప్రశ్నించినది (143వ.) సభాసదులు ద్రౌపదికి సానుభూతిపడులయిరి. (146వ.) అందువలన ధర్మరాజునకు విరాటభాగమున చెమట పట్టినది (147వ.) "నదికిఁ దానెంత వడియును సభలలోన ఛిక్కిరింపఁజనునె" అని ప్రశ్నవైచెను (148వ.) దానికి సమాధానము చెప్పదలచినది ద్రౌపది అందుకు "పలువోకలఁ బోవుచు" అను పద్యమును అను బంధప్రశ్న చేసెను. "శైలూపివ" అను మూలమునకు "పలువోకలఁ బోవుచు విచ్చలవిడి నాట్యంబు నూపు చాడున" అను వ్యాఖ్యానము, ఆజ్యము పోసిన ద్రౌపది రాజసాగ్నిని రగుల్కొల్పునది "ఇచటం గురినపుల గజువచందము దొలఁగంగ నిట్లనీఁ దగునె తొయవదనా" అను తీక్కన స్వతంత్రకల్పనము కులసతియైన ద్రౌపది రగుల్కొన్న రాజసాగ్నిని ద్వారినత్వాలలు చెప్పినది "తోయ జవదనా" అను సంపద్య గుండెల్లో నెప్పులు పోసి, గుండెపై వెన్న పూయుట వం

బిది అందుచే "నా భర్త నటుడు. పరమసర్వము కావున నేను నడిచి కాదన రాదు" అని ద్రౌపది త్రిప్పికొట్టినది అంతేకాదు "కంకభట్ట" అని సంబోధించినది అది ధర్మరాజు అజ్ఞాతవాసనామయే కాని కంకభట్ట. అను ద్రౌపది సంబోధనమున అవజ్ఞ కలదు. "ఇచటం గులనతుల గణువచందము దొలగంగ నెట్లునిరేదగునె" అన్న ధర్మరాజునకు, అచట కులసతిని "పయింబడి పట్టుకొనిన" (125 వచ) "కూండాచి"న అధర్మము పట్టలేదు ధర్మరాజుత్వము దగ్ధమయినది కంకభట్టత్వము మిగిలినది అది సన్న్యాసివేషము (131వ 'ఆ' ప) సన్న్యాసిలక్షణము ధ్యన్యమానము అందుకే "మత్పతి శైలాక్షండ రాసు కితవుడును" అన్నది. జూదగాని భార్యకు గణువతన మెక్కడిదని ఎదురుప్రశ్న వైచి వెల్కిపోయినది. ఇందు రాజసాగ్నిజ్ఞానాప్రసరణము కలదు అందు రాజసాగ్నిజ్ఞానానిజ్ఞానభేదము కలదు. సమయభంగము ధర్మరాజు సమయము. సానభంగము ద్రౌపది భయము. ధర్మరాజు మెత్తని పురి (14వ 23 ఆ ప) ద్రౌపది తోక ద్రొక్కిన త్రాచుపాము.

పగబట్టిన ద్రౌపది "ఇంత కీ బన్నము లన్నియుం దెలిపి ప్రయ్యిడనే" అని సుధేష్ఠ పోలి పోయి ప్రయ్యిడి, సుధేష్ఠ కప రాజునియింపనరు (160వ) ఇట్లన్నది.

"నీ వింత యలుగ నేటికి

నా వంతయుఁ బొరజనమనుభేదము నొ

క్కావంత ద్రిక్కకుండఁ గ

లావంతులు మత్పతులు గలరు పగ తీర్చున్"

161వ. 23. ఆ. వి. ప.

ఇట్లని తన శయనమందిరమునకు వెడలి నెవ్వగలు నివ్వటిల్ల తలపోసి,

"ప్రబలుం చారయ నా సిం

హులుం డాతని జయింప ననిలతనయు చా

హులుంబి గూడఁదగు దై

వబలంబును నాతనికి సవశ్యంబు గల్గున్" 164 వ. 23. ఆ. వి. ప.

అని హిమంచి రాత్రివేళ మహానగ్నమునకు వెడరినది. ఇట్ల సంస్కృత భారతమునందు ఇట్లు కలదు వనదుర్గమునందు సైద్రదబోవు సింహమును నివంగి వలె, ద్రౌపది భీముని బాహువులతో కౌగలించి మీర్కొల్చి, "దెమ్ము. దెమ్ము. మృతుని

వలె పడియుండనేల? మృతుడు కాని వాని భార్యను ముట్టుకొని పాపాత్ముడు బ్రదుకఁజాలడు సేనావాహినిలోని పాపిష్ఠుడు నన్ను పట్టుకొని, తాను బ్రదికి యుండిన నీవు నిద్రొందవచ్చురా? అని స్వరమును మేళవించిన, మధురభావిత అయిన వీణ వంతుడైన (7-10 శ్లో 16 అ.) ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“నన్నుఁ బరావహించి సదసంఘనకుం జని కీచకుండుము
న్నన్న తెలుసు దప్పక సుఖోచితశయ్యను నిద్రసేయ నీ
కన్ను మొగుడు నూలుకుఁ గారణమెయ్యది భీమసేన మీ
యన్న పరాక్రమంబు వల దన్ననొకో దయమాలి తక్కుటా”

186 ప 2. ఆ. వి. ప.

ఇందు “ఓం శేషే భీమసేన యథా మృతః” అను మూలములోని అంశము [7 శ్లో. 16 అ] రేడు అది తిక్కన బెచిత్యసంపాదనమునుట పరిపాటి యైనది మూలమునందు చ్రౌపది భీముని మృతుడ వనలేదు “మృతుని వంతు” అని మృదువుగ లన్నది. మృతసాదృశ్యము తోపాటు మూలమునందు వీణాసాదృశ్యమును కలదు అది, ఇది సంస్కృతభారతమునందు అనౌచిత్యము కాదు రాజస ప్రవృత్తి రాశీభూతమైన చ్రౌపది పాత్రకు ఉచితమే. తిక్కన పాత్రచిత్రణపాటవమును ప్రశంసాపాత్రమే.

వర్ణనావైద్యు

సంస్కృతాంధ్రకావ్యములందు వర్ణనలు సర్వసాధారణము. అష్టాదశవర్ణనలకును అతిపెక్కినవి అష్టాదశవర్ణనలు కలికావ్యము మహాకావ్యమని అలంకారశాస్త్రములందు కలదు అందు మహా కావ్యమన పెద్ద కావ్యము. గొప్ప కావ్యము కాదు పెద్ద కావ్యము గొప్ప కావ్యము కావచ్చును కాకపోవచ్చును. చిన్న కావ్యమును గొప్పకావ్యము కావచ్చును మహాచ్యుత్తులనకు పెద్ద, గొప్ప అను రెండు అర్థములు కలవు అదికావ్యమైన వాల్మీకి రామాయణమునందు వర్ణనలు కలవు మహాకావ్యమైన వ్యాసుని మహాభారతమునందును వర్ణనలు కలవు సంస్కృతభారతములోని వర్ణనలు దాలవలయు పద్ధికావ్రాయములు తెనుగు భారతములోని వర్ణనలు కవిల ప్రాయములు అష్టాదశవర్ణనలు కాలక్రమమున అష్టాదశాధిక వర్ణనలయినవి. అందు ముఖ్యమైనవి నాయికానాయక వర్ణనములు. మహాభారతములోని నాయిక

ద్రౌపది. దైరంధ్రీవేషములోని ద్రౌపది సౌందర్యమును సుధేష్ట వర్ణించును. [10-12 శ్లో. 8౬.] సుకేశి. సుస్తని పీనశ్రోణి పీనపయోధర-అరాశపక్షునయన. బింటోష్టితన మధ్యమ. కంఠగ్రీవ గూఢశిరస్క పూర్ణచంద్రనిఖానన. శారదోత్పల పత్రాక్షి. శారదోత్పలగంధి లక్ష్మీనద్యశ అని. ఇది పట్టికాప్రాయము. అంతేకాదు. ప్రత్యంగ వర్ణనము. ద్రౌపది సుధేష్టను నపీపించునపుడు తిక్కన వర్ణనమిది.

“పదతలంబుల తెంపు పరంగిన తలము కుం

కుమలిప్తమైన చందము వహింప

నంగంబు నునుగాంతి యడలిన గోడలు

వేదులు మణిమయవిధము నొందఁ

గనుగవ మెఱుగులు గదిలిన ముందర

పుష్పిపహరంబు పొలుపు దాల్చ

వేనలి కప్పు పర్విన పీఠు నీలదు

కూలంబు మేల్కొట్టు కొమరు వదయఁ

దాను జొచ్చిన కతన మత్స్యక్షితిభ

నింట నిమ్మెయిఁ గ్రొత్త యొ ప్పెసకమెనఁగ

నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్గ నల్లఁ

బాండురాచతనూభవపత్ని యరిగె ”

308 ప. 1 అ. 1 ప

ఇది పట్టికాప్రాయము కాదు ప్రత్యంగవర్ణనము కాదు. సౌందర్యప్రకాశవర్ణనము. ద్రౌపది అచుగుపెట్టిన చోట కుంకుమ పూసినట్లయినది. ఆమె శరీర కాంతి ప్రసరించిన గోడలు, వేదులు మణులు కాపించినట్లయినవి కనుగవ మెఱుగులు అలమిన రావున పువ్వులు పటిచినట్లయినది కొప్పు నలుపు వ్యాపించిన పైభాగము నర్చిన దుకూలము మేల్కొట్టు కట్టినట్లయినది. ద్రౌపది ప్రవేశించుటవలననే విరాట రాజునకు క్రొత్తవికాసము కలిగినట్లయినది ఇందు విద్యుల్లత వినిలినట్లు ద్రౌపది సౌందర్యము ప్రకాశించినట్లు వర్ణింపఁబడినది ఇంత చాత్రమున తిక్కన ఇతరత్ర ప్రత్యంగవర్ణన చేయలేదని పర్యవసానము కాదు. ఉత్తర సౌందర్యవర్ణనము (245 ప 1 అ వి. ప.) ప్రత్యంగ వర్ణనమే ద్రౌపది సౌందర్యవర్ణనము ప్రత్యంగ వర్ణనము కాదు. ప్రకాశవర్ణనము. ఇది తిక్కన వర్ణనావైద్యి.

మహాభారతములోని నాయకుడు ధర్మరాజు ధర్మరాజు వైభవమును ద్రౌపది భీముని వర్ణించి చెప్పుట కలదు, అది సంస్కృత భారతమునందు అమితతేజస్సు

లైన రాజులు లక్షమందిచేత ఉపాసించబడునని, లక్షమంది దాసిజనముచేత దివారాత్రములు అతిధ్యమిచ్చునని, సర్వసంపన్నుడని, సూతమాగధులు ఉభయ సంధ్యల కైవారము సేయుదురని, వేయిమంది బుష్పలు నభాసదులని సామాన్యముగ కలదు. అదితిక్కన భారతునందు ఇట్లు కలదు.

“పిష్టస్ వాసిక నిభమదపంకంబు

రాజభూచరణరహితీ నదయః

నెవ్వని చాట్ర మెల్ల లోకములకు

నొజ్జయై వినయంబు నొనపు గణపు

నెవ్వని కడకంట నెవ్వరిల్లెడు చూడ్కి

చానితసంపద లీనచుండు

నెవ్వని గుణలత లేడు వారాసుల

కడపటి కొండపైఁ గలయఁ బ్రాకు

నతఁడు భూద్రుతాప మహాప్రదీప

చూరవిమటిత గర్వాంధ కారవైరి

వీరకోటిరమణిమృణి వేష్టితాంఘ్రి

తలుఁడు గేవల మచ్చుఁడె ధర్మసుతుఁడు”

191 ప. 2 ఆ. వి. ప.

రాజప్రాసాదము ముందు వీనుగులు నంచరించును. వీనుగుల గండస్థలముల నుండి మువ్వలము స్రవించును. పెక్కు వీనుగుల మదజలము స్రవించిన నేల బురద అగును. అది రాజదర్శనము కొఱకు వచ్చిన సామంతరాజుల అభరణముల నుండి రాపిడికి రాలిన సువర్ణరత్నముల ధూళిపాళికలకు పూడును. అసంఖ్యాకులైన సామంతరాజులు అతి సమ్మర్థముగా కలరని, ధర్మరాజు అంత మహారాజుని ధ్వ్యర్థము అంతేకాదు ధర్మరాజు ప్రవర్తనము సమస్తలోకములకు గురుస్థానీయమై వినయమును, విభాసమును నేర్చును. ధర్మరాజు కటాక్షవీక్షణము సగౌరవ సంపదలను కలిగించును ధర్మరాజు సద్గుణలత సప్తసముద్రముల కడపటి కొండమీద కలయఁబ్రాకును. ధర్మరాజు భూద్రుతాప మనెడు మహా ప్రదీపము చేత చూరఁబడేసిన గర్వాంధకారము కల వైరివీరుల కిరీటరత్నకాంతి చుట్టముట్టిన పాదములు కలవాడు గర్వాంధకారులైన శత్రురాజులు ధర్మరాజునకు

పాదాకాంతులని తాత్పర్యము. ఇది ధర్మరాజు వైభవము. ధ్వని గర్భితమైన పదగుంభనము, అలంకార విజృంభణము; సీసపాదములు యదర్థకవాక్యములుగ, ఎత్తుగీతము తదర్థక నిర్దేశముగ యత్తదర్థకసమన్వయము, పాదాంతవిరతిని పొందిచిన సీస పద్యరచనము తిక్కన వర్ణనా వైదగ్ధి.

— భీమకీచకుల మల్లయుద్ధము సంస్కృతభారతమునందు అతివిస్తరముగ కలదు అంతట బాహుళ్యముగ కలదు (17-శ్లో. 21 అ) తిక్కన భారతమునందు అతిసంగ్రహముగ కలదు ఒక పద్యమునందు గూఢముగ కలదు.

“తన యగపా టొరు లెఱుగుదు

రని సూతుఁడు సమయభంగమగుటకు భీముం

డును గొంతుచుఁ జప్పుడు సే

యని గూఢవిమర్శప్రహరములఁ దగన్”

245 ప, 2 అ.

“మల్లయుద్ధ నైపుణ్యము మెఱయం గడంగి ... పెనఁగిరి”

(346 పద. 347 ప 2 అ. వి. ప)

భీమకీచకుల మల్లయుద్ధము స్తరసశాలలో జరిగినది. అది కూడ అర్థరాత్రి మల్లయుద్ధము బాహుళ్యముగ చేసిన, మర్థలధ్వనులకు బదులు మర్థనధ్వనులు వినఁబడి రవకభటలైన రాఁగలరు. తన లొంగబాటు ఇతరులకు తెలియునని కీచకునిగొంతు సమయభంగమగునని భీమునిగొంతు అందువలన ఇద్దఱును చప్పుడు కాని గూఢవిమర్శప్రహరముల మల్లయుద్ధనైపుణ్యము మెఱయ మల్లయుద్ధము చేసిరట. అది వారి మల్లయుద్ధనైపుణ్యము కాదుగాని, తిక్కన వర్ణనావైదగ్ధి :

ఉత్తరుడు చూచిన గోగణమును తరలించు కౌరవసైన్యము సముద్రమోషవలె కలవని, వాని వలన రేగిన ధూళిరేణువులు పైకెగయుట బహుపాదపవనము ఆకాశమునందు సంచరించుచున్నట్లు కలవని సంస్కృతభారతమునందు కలదు. (17, 18 శ్లో రీతి వి.ప). ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు

“అతినవజలధరశ్యామంబులగునెడ

లాకుజౌంపంబుల సనకరంప

సాంధ్యరాగోపమచ్చాయంబులగు పట్లు

తీసంయోత్కరములఁ గ్రేణిసేయ

రాజమరాళగౌరములగు చోటులు
దఱచుఁబూఁబొదల చందంబునొంద
హరిద్రరుచినమానాకృతులగు రావు
లడరెడు పుష్పిడులట్లు మెఱయఁ
గలయ వెగసి ధరాధూళి లలితవనము
దివిసి నడిగాపు వోయెడు తెఱఁగుదాల్చి
గోగణము సుంగలిగ నేరి గోడివడఁగ
నడుచు కౌరవరాజసైన్యంబు గన్యె "

50ప.4ఆ.వి.ప.

ఇందు బహుపాదవనము లలితవనమైనది లలితవనమున ఉద్భాసనము. ధూళి పైకెగయ నపుడు సర్వకౌతముబ్బురిచేత నల్లనైన తావుల ముదురాకుజొంపముల వలె, సాంధ్యరాగములకు సాటిగ ఎఱునైన తావుల చిగురాకుజొంపముల వలె, రాజహంసలవలన తెల్లనైన తావుల పూబొదల వలె, పసుపుకాంతిని సమానమైన తావుల పుష్పిడుల వలె కనిపించుట తిక్కన స్వతంత్రకల్పనము.

బీముడు కీచకవధకు నిశ్చయించుకొన్న వేకువను నిద్రపట్టక అవస్థపడు నెడ తిక్కన కావించిన ప్రభాతకాలవర్ణనములోని తొలి పద్యమిది:

"ద్రుపదసందన పరిభవదుఃఖమునకు
సుల్లమున దురపిల్లుచున్న సరసి
వెడిసిట్టాచ్చులో యన వెడలె

క్రొత్తతాని మూతులు విచ్చు నెత్తమ్మివియల "

238ప.2ఆ.వి.ప.

ప్రభాతకాలమునందు పర్వములు వికసించుట కదినమయప్రసిద్ధము పర్వములు సరస్సునందుండను సరస్సు కూడ ద్రావది పరిభవదుఃఖమునకు దురపిల్లుచు విడుచు వెడిసిట్టాచ్చులో అన్ననట్లు విచ్చుకొను నెత్తమ్మివియల క్రొత్తతావులు వెడలెనని సంభావనము.

సనత్కుఞ్జాతుడు ధృతరాష్ట్రనకు అధ్యాత్మతత్వము తెలిపి, ప్రభాతమగుట వలన అంతర్ధానము నొందినపుడు తిక్కన కావించిన ప్రాతఃకాలవర్ణనములోని తొలి పద్యమిది:

“తన కులంబునఁ బుట్టిన ధార్తరాష్ట్ర

లన్నదమ్ములతో విగ్రహంబు గొనుట

కుమ్మలించి వివర్జిత నొందినట్లు

గంది యెంతయుఁ జెలువేదెఁ జందుచుండు.”

107వ 2ఆ.ఉ.ప.

కౌరవులు, పాండవులు చంద్రవంశీయులు. కౌరవులు పాండవులతో యుద్ధము చేయుటకు రంగము సిద్ధమైనది అది వంశమూలపురుషుడైన చంద్రునికి ఆవేదన కలిగించును అందువలన ప్రభాతప్రాయవిభావరేఖలోని చంద్రుడు కంది వికాసము గాఢవాతిన స్థితి సందేహని సంభావనము

తిక్కన యుద్ధవర్ణనములందు శృంగారమును జోడించునని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁵¹ అది కేవలము తిక్కన స్వోన్మతము కాదు. వ్యాసుని యుద్ధవర్ణనములందును శృంగారమును జోడించుట కలదు అది తిక్కన యుద్ధవర్ణనములందు అమూలకముగను సమూలకముగను కలదు భీష్ముని అష్టమదివసయుద్ధావహరమున “కాంతేయవ్యాహంబులు నభినవోత్సాహంబునం బోక పెనంగిన”

(161వచ)

“ధరణి నెక్కుటఁ దోగి యాభరణకాయ

శత్రుఖండజాలంబులఁ జాల నొప్పెఁ

బలుచ గాకుండఁ గుంకుమ మలఁది పెక్కు

దెలుగు తొడవులు దొడిగిన తెలువ వోరె ”

162వ.2ఆ.భీ.ప.

కౌరవుల ఆభరణములు, ఆయుధములు, శరీరములు, ఖండఖండములై పడుట సంస్కృతభారతమునందు సమష్టిలముగ సుదీర్ఘముగ కలదు. దట్టముగా కుంకుమ హస్తిన పెక్కునగలు ధరించిన శ్రీతోడి సాదృశ్యము లేదు శృంగార రసస్ఫూర్తకమైన తిక్కన సాదృశ్యకల్పనమిది అమూలకము.

ధర్మరాజు ప్రయోగించిన శక్తివలన, మద్రరాజు శత్రుడు మరణించి నేల మీద పడుట కాంతుడు ప్రయారాలైన కాంత ఉరమునందు పడినట్లు కలదని సంస్కృతభారతమునందు కలదు. “ప్రియయా కాంతయా కాంతః పతమాన ఇవోరసి” (పా. ము.౨౪౯.17అ శ.ప) ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు.

“భూమి మీద నిట్లు బోరగిలంబడి
మద్రనాధుఁ దొప్పె మానవేంద్ర
లేమ యురమునందు లీలమై వ్రాలిన
ప్రాణనాధుఁ బోల్చి బట్టు గాఁగ”

288 ప 1 ఆ.శ.ప.

సంస్కృతభారతములోని సాదృశ్యమునందు శృంగారరసస్ఫూర్తి కలదు. తిక్కన భారతములోని సాదృశ్యమునందు “బోరగిలంబడి,” “లీలమై వ్రాలిన” అను వివరణముల వలన శృంగారరసస్ఫూర్తి కలదు అయినను సమూలకమే.

సమూలకములైన వర్ణనములందును, అమూలకములైన వర్ణనములందును వర్ణనావైద్యి తిక్కన కావ్యశిల్పప్రాధియే.

తైలి

తిక్కన తైలి తెనుగుదనము తేనెపెరి సంస్కృతప్రాధి పుండ్రేక్షుమట. పూర్వోద్దాహృతములైన “దప్పి జపించె”, “ఇది గడుముద్దరాలు”, “అంతలు సేసి”, “ఇది దున్నుసేను”, “ఈ వెండ్రుకలు వడ్డి”, “చిచ్చుజకన్ను”, “చిగురుటాకుల”, “ఎత్తునఁగొందు”, “కొడుకుఁజూడ”, “వాంసపూరిక”, “ఈ లోకమెల్ల”, “అల్ల దనంబున”, “అలమటఁబొందు”, “దైన్యంబు తలపోత” మొదలైన పద్యములెల్ల తెనుగుదనము తేజరిల్లనవి. “దుర్వారోద్యమ”, “శక్తిస్సార”, “కనుఁగొని కోపవేగమున”, “భీష్మద్రోణ” “కర్ణాత్రంబుల” “హిరానేక” మొదలైన పద్యములు సంస్కృత ప్రాధి పరివహించునవి.

తెనుగుదనమునకు మఱొక తేనెచినుకు :

“దక్కెను రాజ్యమందు నకటా యిటు రమ్మని భాగ మీక నీ
చెక్కెడి డ్రింగఁజూచె దది యెట్లయగు విను మీను లొలతన్
గ్రక్కున నామిషంబు చవి గాలము మ్రింగిన చాడ్చు సూరె యు
ట్లక్కివుండెన నీ కొడుకు నల్లఁడు నున్నటు లాడఁగూడునే”

52.ప 2 ఆ.ఉ.ప.

సంస్కృతప్రాధి మఱొక పుండ్రేక్షుమండము

“పుష్టోదంచితసారవీరరససంపూర్ణాంగమున్ సరగరా
వస్తంభోజ్జ్వల వీరరేఖయును భాస్వద్భాససంపల్లవో
త్కృష్టస్యందనమున్ గనద్రనుపు సుద్ధిపథ్యజంబున్ దగన్
ధృష్టద్యుమ్నుఁడు వొల్చె నైజవింసత్తేజోవిరాజన్దరిన్” 117ప.1,ఆ.బీ.ప

ఇట్టి సంస్కృతప్రౌఢి కంటె, అట్టి తెలుగుదనము తిక్కన కై లికి ప్రధాన లక్షణము. అది శివకవుల జానుతెనుగు కంటె సరసమై పరగునది అంతేకాదు. శివకవిశిఖామణి పాలకునికి సోమనాధుడు “అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన కవి వివేకము గాదె” అన్న కవితాలక్షణము తిక్కన కైలికి జీవలక్షణము అది మహా కవిత్వలక్షణము. మహాకవిత్వదీక్షాంధి అను శీర్షికను వివరించినదెల్ల తిక్కన అల్పాక్షరముల అనల్పార్థరచనమే

తిక్కన కైలిలో ఎంత తెనుగుదనము తేజరిల్లినను, మఱెంత సంస్కృత ప్రౌఢి సముజ్జ్వలించినను, అది శ్రీనాధుడు సూత్రీకరించిన రసాభ్యుచితబంధము. శబ్ద శిల్పము రసాభ్యుచితబంధము అను శీర్షికను విశదీకరించినదెల్ల తిక్కన కైలి విశేషమే.

“అంధ్రవాఙ్మయమునందు మొదటినుండియు రెండు భిన్నకైలులు కలవు. 1. సంస్కృతజడిలము, సహసఘడితము, అక్షరరమ్యమునగు కైలి. 2 దేశ్యపద మయము, నాతిసహసభూయిష్ఠము, అర్థరమ్యమగు కైలి ఇందు మొదటిదానికే నన్నయ, రెండవ దానికి తిక్కనయు గురువులు” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁵² కాని నన్నయ కైలి సంస్కృతజడిలము కాదు సంస్కృతమృదులము. అంతేకాదు నన్నయ కైలి అక్షరరమ్యము మాత్రమే కాదు; అర్థరమ్యము కూడ. నన్నయ కైలి శబ్దారసమప్రధాన్యము కలది. తిక్కన కైలి అర్థప్రధాన్యము కలది. కాలక్రమమున శబ్దారసమప్రధాన్యము నన్నగిల్లి శబ్దప్రధాన్యము హెచ్చినది. అర్థప్రధాన్యమును తగ్గినది శబ్దారసమప్రధాన్యము కల కైలికి నన్నయ, అర్థప్రధాన్యము కల కైలికి తిక్కన గురువులే కాని, కేవలశబ్ద ప్రధాన్యము కల కైలికి వారు గురువులు కారు.

తిక్కనది నాటకీయకైలి అని వఱొక అభిప్రాయము కలదు⁵³ తిక్కన మహాభారతములోని పాత్రల సంభాషణములు నాటకములలోని పద్యముల వలె ప్రత్యేక పద్యములుగ ఉండుట తన్నిమితము. అట్టి పద్యములు విరాటోద్యోగ పర్యములందు బహుళము స్త్రీపర్యమునందును బహుళము. యుద్ధపంచకమునందు, శాంతిసప్తకమునందు విరళము విరాటోద్యోగపర్యములందును అపవాదములు కలవు.

“అనిన విరటుఁ డిట్లు లనియె నెత్తెఱఁగువ
నడవ నిష్ట మట్ల నడచి మీకు
మనసు వచ్చి నన్ని దినములు సలుపుఁ డి
చోట నదియ మాకు శోభనం..”

206 ప.

“నిన్నఁ గొలువంగ వచ్చితిఁ
గన్నియలకు నాట గఱవఁగా నొప్పుదు వి
ద్యన్నత మన్నామంచి బృ
హన్నల యేఁ బేడి ననుడు తనఁ డిట్లనియెన్”

233 ప.

“నీ వెవ్వ రేమి పనికై
యే వలనిరేఁ బోవుచునికి యిది నావుడు న
ద్దేవియు సౌముఖ్యము సం
భావనముం దోష నుచితభంగిం జెప్పెన్.”

297 ప.

ఇవి విరాటపర్వము ప్రథమాశ్వాసములోని పద్యములు. ఇతరాశ్వాసము లందును, ఇతరపర్వములందును ఇట్టి పద్యములు కలవు ఇవి నాటకములలోని పద్యములవంటివి కావు అంతేకాదు నాటకములలోని పద్యముల వలె ఉండుట నాటకీయశైలి కాదు. నాటకీయపద్ధతి ఇది నన్నయయుగమునందు శైలి అను శీర్షికను వివరించినది

అసలు నాటకీయత అనగా సజీవపాత్రసాక్షాత్కరణము, మనోభావవ్యక్తి కరణము, సంభాషణనై పుణ్యమును అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁵⁴ సజీవపాత్ర సాక్షాత్కరణమునకు ఒసగిన ఉదాహరణములలో మచ్చునకు ఒకటి:

“అనిన విసి కిస్కఁ బూసిన యలఁడి నగవు
చెలుపు మొగమున కొక క్రొత్త పొలు పొనర్చఁ
బుండరికాక్షుఁ డగుచెల్లఁ బోయి యప్పు
డరుణకమలాక్షుడగుచు మురంతకుండు”

ఇది సజీవపాత్రసాక్షాత్కరణము కాదు శ్రీకృష్ణరూపసాక్షాత్కరణము. అందును “పుండరికాక్షుడగు చెల్లఁబోయి యప్పు డరుణకమలాక్షుఁ డగుచు” అనుటవలన శ్రీకృష్ణుని రూపము కంటె తీక్కన కల్పనము సాక్షాత్కరించును. ఇంతకునిది ఆంగికవర్ణనము. సజీవపాత్రసాక్షాత్కరణమునకు ఒసగిన ఉదాహరణములు ఇట్టివే

మనోభావవ్యక్తికరణమునను ఒనగిన ఉదాహరణములలో మచ్చునకు ఒకటి:

“అనిలజుఁకుఁ జాలఁడె నా
తనయుఁడు మోసంఁబ గాక ధర్మశాఁ డట్ల
బ్బినఁ బోనిచ్చుట రాఘ
తనయునకుం బుద్ధి యగునె తప్పెం దప్పెన్”

ఇందు “తప్పెం దప్పెన్” అను నా చివరిమాటలో నా ముసలిరాజు హృదయావేదనమంతయు మనకు సమగ్రముగా సాహిత్యరంపఁ జేసినాడు కవి బ్రహ్మ. అని వివరణము ఇంతకు నిది వాచికవ్యాఖ్యానము మనోభావవ్యక్తికరణమునకు ఒనగిన ఉదాహరణములు ఇప్పటి సంభాషణనైపుణ్యమునకు ఉదాహరించిన పద్యములు కూడ వాచికములే అంగికము, వాచికము నాటకీయత కాదు. సంఘటనాత్మకమైన సంఘర్షణాత్మకమైన, ఉత్కంఠాపాదకమైన, ఆశ్చర్యజనకమైన దృశ్యరూపచిత్రణము నాటకీయత

“ద్రోవది బంధురం బయిన క్రొమ్ముడి గ్రమ్మునవిడ్చి వెండ్రుకల్
దా వలచేతఁ బూని యనితచ్చఁగి బొల్పు మహాభుజంగమో
నా విలసిల్లి వ్రేలఁగ మనంబునఁ బొంగు విషాదరోషముల్
గావఁగ రేక కావ్వఁచును గ్రమ్ముఁగ దిగ్గన లేచి యార్తయై— 114 ప.
గోరించు ముందటంబెట్టి” 115 వచ 3 ఆ. ఉ. ప.

సంఘీప్రయత్నము సంఘటనము సంభేది, ప్రతీకారమునకు సంఘర్షణము. వెండ్రుకలు “గోవిందు ముందటం బెట్టి” ఏమి చేయునో, ఏమి పలుకునో అని ఉత్కంఠ కలుగును పలికిన “ఇది దుర్బసేను”, “ఈ వెండ్రుకలు వట్టి” అను పద్యములు ఆశ్చర్యము గొలుపును. “బంధురంబయిన క్రొమ్ముడి గ్రమ్మున విడ్చి వెండ్రుకల్ దా వలచేతఁ బూని యనితచ్చఁగి బొల్పు మహాభుజంగమో నా విలసిల్లి వ్రేలఁగ” దృశ్యరూపచిత్రణము— ఇది నాటకీయత

వస్తువునందు సంఘటనాత్మకమైన, సంఘర్షణాత్మకమైన సన్నివేశము కలదేని, కవి ఉత్కంఠాపాదకముగ, ఆశ్చర్యకరముగ దృశ్యరూపచిత్రణము చేసిన నాటకీయత సిద్ధించును. అది కూడ కవి ప్రత్యక్షకథనమైనచో అధికము పాత్రముఖమున పరోక్షకథనమైనచో న్యూనము కర్ణజలచప్పుతాంతము కలదు. అది వస్తుతః సంఘటనాత్మకమైన, సంఘర్షణాత్మకమైన సన్నివేశము నన్నయ భార

తమునందు ప్రత్యక్షకథనము (17వ-22వ అంశము) ఎఱున భారతమునందును ప్రత్యక్షకథనము (218వ-340వ అంశము) తిక్కన భారతమునందు పరోక్ష కథనము కుంతి ముఖ్యము. (24వ-105వ అంశము) వన్నయ, ఎఱునల కర్ణజననవృత్తాంతములలోని నాటకీయత, తిక్కన కర్ణజననవృత్తాంతమునందు లేదు. పద్యములు నాటకములలోని పద్యముల వలెనే కలవు. అంగికసాత్వికాభినయాంశములును కలవు. అయినను నాటకీయత అంతంతమాత్రమే కారణము నాటకీయత కవిపరము కాదు వస్తుకథము.

నాటకములందు కతిపయోగసూచనము లుండును అట్టివి తిక్కన భారతమునందు అత్యధికముగ కలవు ఉత్తరరామాయణమునందును కలవు. అందు నవ్వులు అపూర్వవిశేషము అని ముప్పదిరెండు విధములుగ కలవు⁵⁵ ముప్పది రెండు విధములును మఱుల మూడువిధములు. చిన్న నవ్వులు పెద్ద నవ్వులు. గొప్ప నవ్వులును. 1 పిన్ననవ్వు 2 చిలునవ్వు 3 అల్లనవ్వు 4. అలతినవ్వు. 5. మందస్మితము 6 హర్షమందస్మితము 7 అంతస్మితము. 8 జనితమందస్మితము 9 ఉద్ధతమందస్మితము 10. ఆరాదరమందస్మితము 11. సాదరదరహాసము. 12. తిన్ననినవ్వు 13 లేతనవ్వు 14 కొండక నవ్వు. ఇవి చిన్న నవ్వులు. 15. పెలుచనవ్వు 16. ఉచ్చు మిగిలిన నవ్వు 17. గేరిగొను నవ్వు. 18. ఒత్తిలి నవ్వు: 19. అపహాసము 20. రోషకరినహాసము 21. ఉద్బుటహాసము. 22. కలకలనవ్వు. ఇవి పెద్ద నవ్వులు. 23 ఎలనవ్వు 24. ప్రౌఢస్మితము. 25. బెట్టు నవ్వు. 26. కన్నుల నవ్వు 27 కన్నుల నిప్పులు రాం నవ్వు 28 కినుకు చూచిన నవ్వు 29. కినుకు మునుంగు నవ్వు 30. కడిక నవ్వు 31 నవ్వు గాని నవ్వు 32 ఎఱునవ్వు ఇవి గొప్ప నవ్వులు

కతిపయోగాహరణములు :

“అనుడు, చిన్న నవ్వులయంగ నవ్వుగూడు

సరునిపైఁ జూడ్కి నాటించి నన్ను గెలువ

కెట్లు సైంధవుఁ జేరెదం బెసె రథ్య

ములును హరియును నతఁడు నవ్వుల మునుంగు” 26వ. 36 అక్షరము

“అని మనిపతి యిద్విధమున
దనుజపతిం జెప్ప రామధరణీపతి తి
న్నని నవ్వు మెలయ నాతని
విసితిమి యిది నొకటి నిసంగ వెడుకయనుచున్.” 95వ 7ఆ.ఉ.రా.

“అట్లు దాకుటయు బకాంతకుఁ దంత్యకా
లాంతకుండు వోలె సరిగి చామలు
ముడివడంగ నొక్క వెడదయఁజ్ఞునఁదల
నటిసి వైది పెలుచ నవ్వె నఫివ.” 72వ.3.ఆ.భీ.ప.

“అందలి వారలెల్లను జయంబునఁ బొంగుచుఁ బేరెలుంగు లం
దంద చెలంగఁగాఁ బలుక నార్యుఁగ నొత్తిలి నవ్వు నాకసం
బంధిస యట్టి మ్రోత విని యక్కడ నోవఁగ నుల్కి రపు ద
మ్ముం దదవఁ వడిన్ మూకలు మ్రోయుటగాఁ దలంచుచున్.” 5.ప.1.
ఆ.సా.ప.

“కనుఁగొని యెల నవ్వొలయు వ
దనుమున గరువంపుఁ జెన్న దలకొనఁగా న
చ్చనుఁడు విరాటసుతున కె
ట్లనుఁ గేవలవీరరసమయాత్మకుఁ డగుచున్” 31వ.5ఆ.వి.ప.

“అసిన వెలుకఁజాతి యతిదీనమగు నాన
నమున నవ్వు గాని నవ్వు నెలయ
పొమదత్తికర్ణశల్వాదులగు యోధ
జనులతోడ విట్టలవియై విభుఁడు.” 14వ 2ఆ.ద్రో.ప.

ఇట్లు తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు, మహాభారతమునందు నవ్వులు
ముప్పదిరెండు విధములుగ ఉండుట అపూర్వవిశేషము. నవ్వుల వైవిధ్యమిది నాన్య
తోదర్శనీయము—

ఆశ్చర్యము

తిక్కన మొదట సేనాధిపతి “తిక్కచమూపా” అని కేతన సంబుద్ధి
(1వ.5ఆ.ద.కు చ.) చమూపుడన చమూపతి. అనగా సేనాధిపతి. సేనాధిపతికి
యుద్ధరంగము భయ దర్శనము కాదు. ప్రియదర్శనము అది తిక్కన

కృతులందు ప్రతిఫలించినది యక్షరాక్షస యుద్ధరంగములోని “విలాసలముపైఁ
దేలుచు నన్ని నట్లున్న శిరములు ... కమలషండము”గ, “గుప్తుల కొలఁదికి
గృత్తులులై పడియున్న పాపములు ... తలించుచున్న”గ, తిక్కనకు కనిపించెను.
(8. ప 4 ఆ ఉ రా) దక్షిణోత్తరగోగ్రహణ యుద్ధరంగమునందు అంతే.
(237 వచ 3 ఆ; 80 వచ 5 ఆ వి ప.) కురుక్షేత్రయుద్ధరంగము తెయూరహార
శరీరశకలముల “రాలిన వివిధపుష్పపుంజమునఁ బొల్పు నుద్యాసహమి” పఠె
కనిపించెను (88 ప 3 ఆ బీ ప) అంతేకాదు తిక్కనకు భీష్మద్యౌతల
సంగ్రామం బభిరామం బయ్యును ఘోరప్రకారం బయ్యె”ను. (80 వచ 5 ఆ.
వి ప.) కొరవసెన్యము “పరమాభిల సుందర సమృద్ధంబయ్యె”ను. (95 వచ.
1 ఆ. బీ. ప) పాండవసైన్యము “చారుభీషణంబై ... యొప్పె”ను. (130 వచ.
1 ఆ బీ ప) కురుక్షేత్రము “ఘోరంబును నభిరామంబునై యుండె”ను (911
వచ. 1 ఆ. ద్రో ప) “దారుణప్రియ దర్శనంబయ్యె”ను. (78 వచ 2 ఆ ద్రో ప)
ఘోర పరమాభిల భీషణదారుణమైన యుద్ధరంగమునందు అభిరామసుందరచారు
ప్రియదర్శనములు చమూపతియైన తిక్కన ఆశ్చర్యతకు నిదర్శనములు.

మొదట సేనాధిపతి అయిన తిక్కన తర్వాత మంత్రి “మనుమసిద్ధిమహీ
వల్లభునకుఁ గరుణారసపాత్రంబైన కొట్టయపు తిక్కనామాత్యుండు నిజకులక్రమా
గతంబగు మంత్రిపదవియందు వర్తిల్లుచు” (20 వచ 1 ఆ.) “మనుమసిద్ధిమహీశ
సమస్తరాజ్య భారధారేయుఁడని (89 ప. 1 ఆ. ద కు చ) కేతన అందిచ్చిన
సమచారము మనుమసిద్ధికి, కాకతిగణపతిదేవ చక్రవర్తి మైత్రి నాయుడుకు
తిక్కన కాకతియుల రాజువాని ఓరుగల్లు వెళ్ళి గణపతిదేవుని మెప్పించినట్లు
బలిహ్యము కలదు మనుమసిద్ధి కాకతిగణపతిదేవ చక్రవర్తి మైత్రిని కోరినట్లు చరిత్ర
కలదు కావున తిక్కన రాయబారము చారిత్రకసత్యము కావలయును మహాభారత
నందు మూడు రాయబారములు కలవు. మూడు రాయబారములును మూడు విధ
ములుగ కలవు మూడు విధములైన మూడు రాయబారములందును తిక్కన
ఆశ్చర్యత కలదు

ద్రుపదపురోహితుని రాయబారము : ద్రుపదపురోహితుడు
పాండవుల రాయబారి. పురోహితులకు తొక్కము పూజ్యము రాయబారమునకు
తొక్కము రాజ్యము ద్రుపదపురోహితుడు గతము సభాసదులకు విదితమని,

పాంచులు పుట్టినప్పుడు మహాక్షేత్రములు, అరణ్యవాసములో వివిధక్షేత్రములు, అజ్ఞాతవాసములో పరమక్షేత్రములు వడసిరని చెప్పినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు. (10-12 శ్లో. 20 ఆ ఉ ప.) ఇందు లౌక్యము లేదు. అదే భీష్ముడు అతితీర్థమనెను. ఇది తిక్కన భారతమునందు ఇట్లు కలదు

“—ఎఱుగుదుర కాదె దీనికి నెల్ల నియ్య

కొనియె నీ పెద్దరాజు నే మనగ నేర్చు

231 ప.

నారీరత్నము నట్లు దెచ్చి సభలోన న్వారలుం జూడఁగాఁ

జీరక్ ప్రోవులు గాఁగఁ జేయుటకు లచ్చిం బచ్చికోలున్ మహా

గ్రారణ్యస్థలి నిర్వఱుంచుటయు దైవ్యవృత్తియై పల్కులున్

సైరింపంజను పొందవేయుటకు నీ సంధిక్రమం బొప్పదే ”

232 ప. 1 ఆ. ఉ. ప.

ఇందు దృతరాష్ట్రుని సింహునభలో సిందార్తుని చేయుట, భార్తరాష్ట్రుని భార్యములు రాడిగా ప్రకటించి నూచిగా ప్రశ్నించుట ద్రుపదపురోహితుని లౌక్య రాహిత్యమునకు ద్రుపపత్రముగ కలదు. అది శ్రుతికి పరుషమని, సభకు అనిష్టమని భీష్మదనెను. (248 ప) రాయబారి తగవని భీష్ముని తాత్పర్యము తిక్కన ఆంతర్యము. శ్రుతిమధురమైన, సభారంజకమైన తిక్కన అనుభవము, అనుభావము వ్యతిరేకముఖమున ప్రతిఫలించినది.

ii సంజయుని రాయబారము : సంజయుడు కౌరవుల రాయబారి.

పరమలౌక్యుడు. కుశల ప్రశ్నలలోనే ధర్మరాజు కోపమును గ్రహించి, ప్రకోపశమముగ పలికి, ఇంద్రప్రస్థమో మఱొకపట్టణమో అడుగునట్లు చేసి, కౌరవులు పాలిక చెడదలచు పాండవులకు రుభరాధీరాష్ట్రముకంటె భిక్షాన్నమైన మేలని, ధర్మరాజు అహింసాధర్మమును, అందొ చక్రమును ప్రశంసించి, శాంతి, దాంతి కల ధర్మరాజు చక్ర పాంసాకరంతము కాఁగూడవని ఇట్లనెను

‘అచ్చులప మ్రింగఁ జేదైన హంహలము

భంగియొంగెడుఁ కోపంబు మ్రింగికొనఁగ

నీలగిడు చెన్ని నిన్నెన్నఁ బోలు నట్లు

నీవు సారిసఁ గాకేల నెగడుఁ దేవు ”

333 ప. 1 ఆ. ఉ. ప.

ఇది సంజయుని పరమలౌక్యమునకు పతాకస్థాయి అమూల్యము ఇందు అబ్బులైన అన్యులకు మ్రొంగుటకు సాధ్యము కాని మహావిషమైన హాహాలమును కంతనిషిప్తము కావించిన కాలకంఠుని తర్వాత, హాహాలము వంటి కోపమును అంతర్ధర్మము చేసికొనగలవాడు ధర్మరాజే అని స్తోత్రపాఠాయజులు కలదు. ఇదట సంస్కృతభారతములోని ధర్మోపన్యాసము కంటె, తిక్కన భారతములోని స్తోత్రపాఠాయజులు శక్తివంతమైనది ఎంతచెబాడును స్తోత్రమును పడిపోవుట లోకసహజము. అంతచి ధర్మరాజును “కోపము నివారించదగు సహింసయ యుక్తమధర్మంబగు” నని వాసుదేవునిపై రాయబారము భారము పైచెప్పి (లిలిఠ వచ) సంస్కృతభారతమునందు కంటె తిక్కన భారతమునందు సంజయునిచి పరమలౌక్యము కలదు అది కార్యసాధకము. ఇది రాయబారము నివృత్తిపొందిన తిక్కన ఆత్మీయతకు నిదర్శనము

III శ్రీ కృష్ణుని రాయబారము : శ్రీకృష్ణుడు పాండవుల రాయ బారి. సర్వజ్ఞుడు సంధి పొనగదని తెలిసి సంధిప్రయత్నము నిర్వంచనముగ చేసిన నీతి విచారము శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునికి చేసిన హితబోధ సంస్కృతభారతము నందు అటువది శ్లోకములందు కలదు. (లిలిఠ. ౬ ప.) తిక్కన భారతమునందు ఇరువది తొమ్మిది పద్యగద్యములందు కలదు. (250 ప-384 ప. 3౮ డి ప) సంఘాటలము తగ్గినను స్థాయిబలము పెరిగినది. పాండవుల ఏకగ్రీవాభిప్రాయమును వివరించి చివరికి శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన విషయమిది.

“సారపు ధర్మమున విమలసత్యముఁ బాపముచేత బొంతుచేఁ

భారముఁ బొందలేక చెడఁబోతినదైన యవస్థ దఱు లె

వ్వార లుపేక్ష సేసి రది వారల చేటగుఁగాని ధర్మని

స్తారక మయ్యు సత్యభద్రదాయకమయ్యును దైవ ముండెనున్ ”

278 ప. 3౮. ౬. ప.

ఇది అమూలకము. తిక్కన స్వతంత్రకల్పనమే కాదు, శ్రీకృష్ణుని స్వతంత్ర కల్పనము హఠాత్ శ్రీకృష్ణుడు ముందు చెప్పించి. పాండవుల ఏకగ్రీవాభిప్రాయములకు ధృతరాష్ట్రము చలించుచు చలించుచు చెప్పిన విషయమిది. సారమైన ధర్మమును పాపముచేత, స్వచ్ఛమైన సత్యమును అబద్ధముచేత చెడఁగొట్టికొన్న అవస్థను- వ్యవస్థను- దఱు లుపేక్ష చేసిన అది వారల చేటగును. అయినను,

ధర్మమును విస్తరించునది, సత్కర్మమునకు శుభము కలిగించునదియైన దైవముండును అనుచు హిందూస్థానీలు. దుర్మోహనాదుల అవస్థ సారమైన ధర్మమును పాపకృత్యములచేత స్వచ్ఛమైన సత్కర్మమును అవిధములచేత చెడగొట్టుచున్నది అది ధృతరాష్ట్రుడే కాదు, సభాసదులు ఉపేక్షచేసినను వారల చేతుగును. ధర్మమును విస్తరించు సత్కర్మమునకు శుభము కలిగించు దైవముండుట తన్నిమిత్తము. తాను దైవము. పాండవవంశము. ధర్మసంస్థాపనము, సత్కర్మప్రతిష్ఠాపనము తన కర్తవ్యము. ధృతరాష్ట్రుడు, సభాసదులు అధర్మస్థితిని అసత్యగతిని ఉపేక్ష చేసిన నాశనమగుదురు అన్ని విశేషార్థము సామాన్యార్థము వాచ్యార్థము. నయభరితము. విశేషార్థము వ్యంగ్యార్థము భయజనకము నయభయముల రాచకార్యమును సాధించుట రాయబారి కర్తవ్యము అది తిక్కనకు అభ్యస్తనిద్య. ఇది ప్రతిపాదించినది.

నయభయముల శ్రీకృష్ణుడు సంభవచనములు పలికినను, ధృతరాష్ట్రుడు చరింపలేదు. సభాసదులు సంచలించలేదు అయినను శ్రీకృష్ణుడు హితోపదేశమును అపలేదు. చిట్టచివటి మాటగ శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన విషయమిది:

“వారలు శాంతబాహులు భవచ్చరణంబులు గొల్వఁబూని యు
న్నారటగాక మికది మనంబున కప్రియమేనె సంతకుం
బొరికి వచ్చుచుండుదురు భూవర రెండు దెఱంగులందు నీ
కారయఁ బథ్యమేది యగు నవ్విధ మేర్పడ నిశ్చయింపుమా.”

284వ శిశు ఉప.

ఇది కూడ అమూలకము ఇందు నిర్బంధనిర్దేశము లేదు. నిర్ణయావకాశము కలదు. శ్రీకృష్ణుని రాయబారులనుకు ఫలితము సాగిన సంభిషిగిన యుద్ధము. హింసప్రలు శాంతబాహులు. శాంతులే కాదు; బాహులు కూడ అయినను ధృతరాష్ట్రుని పరిహరణాంతరంగము సేదము అది కూడ అప్రియమైనచో యుద్ధము. రెండే ధర్మములు ఒకటే సంభిషి. ఏతోకటి యుద్ధము ఎది పథ్యమో అది నిశ్చయింపు మని శ్రీకృష్ణుని పదియవ పథ్యమున ఇష్టము కాదు కష్టమే కాని ఆరోగ్యకరము శ్రేయస్కరము కాదుదాని నిర్ణయావకారము లేదు ధృతరాష్ట్రునికే వదిలెను. అది స్వచ్ఛాని ఉచితక్షత ఇది తిక్కన అనుభవజ్ఞత.

తిక్కన మువ్వ హరిభక్తుడైన హరిభక్తుడు. తర్వాత హరిహరభక్తుడు. “చిత్తమస్థిరమి” [రవివ !ఆ.] అభవచరణాంబోజాతస్య స్తవిత్తుడు

[10:ప 1ఆ] సేవా తన్మితశశాంకశేఖరుడు [10:ప 1ఆ] “లలితహరపదపద్మైకా
వాసచిత్త మధుకరుడు.” [ప 3ఆ.] అని మూత్రమేగాక, “శ్రీకాంతచరణయశశి
కోకనద మధుప్రతుడు [1:ప 6ఆ.] “హరిచరణకమలోపాస్తికృతస్వస్తి”, అని పద
[1:ప.10ఆ.] కేతన దళకుమారచక్రత్రయ సందు కందు “మహేశ్వరాంఘ్రికమ
లధ్యానైకశీలుండ” నని [ప 1ఆ] తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు చెప్పు
కొనుటయేగాక ఉత్తరరామాయణమును రచించెను రామకథ హరికథయే అంతే
కాదు మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుడు అనగా శైవుడు కాదు శైవుడు చేయు
నది శివలింగార్చనము మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానమూత్రము కాదు ఉత్తర
రామాయణమునందు తిక్కనకు భావాంబరపీఠిలో హరి కనిపించును. హరుడు కని
పించును. విష్ణువు గరుడపాదానుడయి గగనమార్గమును రాక్షసులపై దండయాత్రకు
వెడలునపుడు

“గరుడునిపై శార్దూపము

ర్మరుడగు విష్ణుడు మేలుతదే బొల్పు తదీ

తృరివృతజలదముఁ బోలుట

విరియ దనుజరాజహంసవితతి యితనిని”

5ప.3 ఆ ఉ.రా

అని దేవతలు కీర్తనము సేయుదురట. సువర్ణకాంతు లీను బాణమును
ధరించి, సువర్ణకాంతులీను సువర్ణదు వాహనముగ గగనమార్గమున బయలుదేరిన
విష్ణువు, మెఱుపులతో కూడిన మేఘమును పోలుటవలన, రాక్షసులనెడు రాజహంసల
గుంపు తొలగి పోయినట్లు దేవతల ప్రశంస. మెఱుపులతో కూడిన మేఘము
వర్షాకాలమును సూచించును వర్షాకాలము రాగానే హంసలు మానససరోవరమునను
పోవునని కవిసమయము.

“వివిధవర్ణమై యసురేంద్రు వీడు విడిసి

యుండఁ జంద్రిక పర్వ నక్ష్త్రాండ యొప్పె

మెఱయు పులితోలు గట్ట మైదఱుచు గాగ

ధూతి యలఁదిన భూతేన పోలుపు చాల్చి” 5ప.6ఆ.ఉ.రా.

రావణుని సేనలు నిడిసిన కైరాసపర్వతము పలురంగులు కలిగినను, గట్ట
వొడిచిన నింగారు వెన్నెలకు, పులితోలు కట్టుకొని ఒడలెల్ల నిభూతి పూసికొన్న
శివుని వలె కలదని తిక్కన కల్పనము ఇవి తిక్కన అష్టీయతాప్రతిఫలనములే.

ఉత్తరరామాయణరచనాకాలమున మహేశ్వరాంఘ్రికమంధ్యానైకశీలుడైన తిక్కన మహాభారతరచనాకాలమున ఇప్పటిదిగి అనగా మోక్షసిద్ధికి పరతత్త్వమును గొలుచు పండితత్వము [1వ. 1. ఆ. వి. ప.] పరతత్త్వము ధరించునది హరిహర రూపము హరిహరనార "పాదనిరంతరస్మరణతత్పరభావము" నుతిక్కన కలిమియే. [15వ ఆ. వి. ప.] అది సగుణము అది నిర్గుణము సగుణమైన హరిహరనారతత్త్వమునకు పరమార్థము నిర్గుణమైన పరతత్త్వము అది ఏకము హరిహరైక్యము తిక్కన ఆంతర్యము అది మహాభారతమునందు ప్రతిఫలించినది

"దేవు సూర్యాస్తమయము రోజున సైంధవుని వధింతు" నని నిద్రించిన అర్జునుడు స్వప్నమునందు వృషభధ్వజుని సందర్శించి, త్ర్యంబకముని సన్నిధిని తాను నిత్యవిధిగ వాసుదేవునికి నివేదించిన ఉపహారమును చూచినట్లు సంస్కృత భారతమునందు కలదు [వా. ము. 1. శ్లో 5' అ. ద్రో. ప.] ఇది తిక్కన భారతము నందు ఇట్లు కలదు

అర్జునుడు "విశ్వేశ్వరుం దప్పక చూచి తాను మున్ను ముకుందునందు నమర్చించిన నిశాసమయపూజాద్రవ్యంబులగు చూల్యానులేపనంబు లద్దేవుని దేహంబునం గాంచి యచ్చెరువంది యమ్మురహరపురహరుల యేకత్వంబు మనంబునం గొనియాడి - "

388వచ. 2 ఆ. ద్రో. ప.

ఇందు హరిహరుల ఏకత్వము ఇదమిత్యముగ కలదు ఇవటి హరి, ఆజీట హరుడు పరతత్త్వము ధరించిన రూపములు హరిహరైక్యము పరతత్త్వము. సంస్కృతభారతములోని సాన్నిధ్యమును పరిహరించి, ఏకత్వమును ప్రతిపాదించుట తిక్కన అత్యంతానిదానము

తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు "అమలోదాతమనీష నే నుభయకావ్య ప్రౌఢిః బాలించు శిల్పమునం బారగుడ" అని ప్రకటించుకొన్న అహంప్రత్య యాంతుడు. మహాభారతమునందు "నా నేచ్చిన భంగిఁ జెప్పి వరణీయుడ నయ్యెద భక్తకోటికి" అని విన్నవించుకొన్న నిరహంకారగుణాన్వితుడు అంతేకాదు "నా పుట్టు కృతార్థతం బొరకెఁ బుట్టాచట్రుడ" నని [27వ] మహాభారతరచనకు ఉపక్రమించిన బుధురాలి తిక్కనసోమయాజి,

"పరమపదాప్తిహేతువగు భారతసంహిత శాసకాదిభూ

సుధవతు లింపువం గరంగు చొప్పునఁ జెప్పిన వారు మోదనం

భరితరఁ బొంది యక్కడకు బ్రాతిగ నల్పమఁ జేసి రర్పిల్చి
హరిహరనాథ సర్వభువనార్చిత నన్ దయఁజూడు మెప్పుడున్.”

అని ముగించెను ఇందు మొదటి మూడి, పాదములందును మహాభారత విషయము ముగిసినది స్థావర పాదము మహాభారతవిషయము కాదు పరాకాష్ఠ దశనందిన తిక్కన పరిణతచిత్తపరమనివేదనము. అది తిక్కన మహాభారత కావ్య హారమునకు కొరికెత్తిన తిక్కన ఆత్మీయతాచిరిటమునకు కలిపెతురాఁను.

ఇతరకృతులు

కవివాగ్మంధము తిక్కనసోమయాజికృతముగ కందు⁶⁶ అందు ఇరువది యేడు యతులు కలవు భీమన పది యతులు, అనంతామాత్యుడు ఇరువది యతులు, తర్వాత కొందఱు ఇరువదియేడు యతులు చెప్పినట్లు అప్పకవీయమునందు కలదు. (7 ప. 2 అ.) అందువలన కవివాగ్మంధము అనంతామాత్యుని తర్వాతి గ్రంథ మగును. కొట్టయపు తిక్కనసోమయాజికృతము కాదు. అది భందశాస్త్రము.

కృష్ణశతకము తిక్కనకృతమనుట కందు⁶⁷ కాని తిక్కనకృతమైన కృష్ణ శతకము ఉపలబ్ధము కాలేదు. అసలు తిక్కన కృష్ణశతకము రచించెననుటకు ఆధారములేదు. తిక్కనకృతము కాకపోవచ్చును.

విజయసేనము తిక్కనసోమయాజికృతముగ పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నాకరమునందు కలదు. అందు “తిక్కనసోమయాజి విజయసేనము” అను ఆకరములు కల పద్యములు నాలుగు కలవు “కొనియెదనన్న” (200ప 1 అ) “అరిమానసమ్ములు” (17 ప 2 అ) “మదనవశీకార” (89ప. 2 అ.) “ఉత్పాహ ప్రభు” (5 ప. 3 అ.) ఇందు చివటి పద్యము నీతిభూషణములోనిదని మదితె సింగన సకలనీతినమ్మకమునందు కలదు. (150 ప 1 అ.) అజ్ఞాతకర్తృత్వమైన “ఉదాహరణపద్యములు” అను సంకలనగ్రంథమునందు “విజయసేనము” అను ఆకరము కల పద్య మొకటి కలదు. “అల్లనఁ వొందమెత్తి” అను పద్యము, ప్రబంధరత్నావళియందు ఉట్టించెనిన “గీర్వాణాచరి” అను పద్యము నిరూపకము రెండును వినియకన్తుతులే. ఒక గ్రంథమునందు రెండు వినియకన్తుతులు సాధారణము కాదు నిరూపకమైన “గీర్వాణాచరి” అను పద్యము విజయసేనముతోనిది కాఁజాలదు. ప్రబంధరత్నావళియందు ఉట్టించెనిన “సేనభయ”, “పరభయ”,

“మహిమ చెడదు” అను పద్యములును ప్రబంధరత్నాకరమునందు నిరాకరములు. అవి కూడ విజయసేనములోని కాకపోవచ్చును ప్రబంధరత్నావళిలోని “తరుణుల”, “పద్మంబులును” అను పద్యములు తంజావూరిప్రతి నకలు కాగితపు ప్రతియందు కానరావు “తరుణుల” అను పద్యము తిక్కన ఉత్తరరామాయణము నందు కలదు (పే. ప. 1 అ.) ఉత్తరరామాయణములోని పద్యములు తిక్కన మహాభారతమునందు ఆవృత్తమైనవి, నిరాలపర్వములోని పద్యము నిరాల పర్వమునందే ఆవృత్తమైనది భీష్మపర్వములోని పద్యము శాంతిపర్వమునందు ఆవృత్తమైనది. అట్లు ఉత్తరరామాయణములోని పద్యము విజయసేనమునందు— లేదా— విజయసేనములోని పద్యము ఉత్తరరామాయణమునందు ఆవృత్తము కావచ్చును కాని “తరుణుల” అను పద్యము పరిభావర్ణనము “పద్మంబులును” అను పద్యమును పరిభావర్ణనమే కాబట్టి “తరుణుల” అను పద్యము విజయసేనము లోనిది కాకపోవచ్చును. ఉత్తరరామాయణములోనిదే అగును ఇంతకు నికరముగ నాలుగైదు పద్యములు “తిక్కనసోపయాజి విజయసేనము”లోనివి సంకలన గ్రంథములందు కలవు. అవి తిక్కన విజయసేనము రచించెననుటకు ఆధారములే కాని, తిక్కన, సోపయాజి కాకపూర్వము రచించినది కావచ్చును

విజయసేనములోని పద్యములు ఒకటి విషాయకస్తుతి మఱొకటి విజయ సేనుని వర్ణనము. నాయకవర్ణనము ఇంకొకటి కన్యావర్ణనము. నాయికావర్ణనము. వేఱొకటి పురవర్ణనము. కొండకది పరిభాషిర్ణనము వీనినిబట్టి విజయసేనములోని ఇతివృత్తము విజయసేనుని కథ అగును. విజయసేనుని కథ సోమదేవభట్టు కథా సరిత్సాగరమునందు కలదు. అది బహుశః తిక్కన విజయసేనమునకు ఆధారము కావచ్చును. కథాసాగరములోని కథలు కల్పితకథలు. కట్టకథలు చిత్రకథలు అట్టి కథలుఇతివృత్తములైన కావ్యములను కథాకావ్యములని వ్యవహరించుట కలదు. తిక్కన విజయసేనము కథాకావ్యమగును మనముసిద్ధి కొలువునందు “ఉభయకవిమిత్ర నామము దాన్చి,” “లలితనానాకావ్యములు దెప్పు నభయభాషలందు” అను ప్రశంసను అందుకొన్న తిక్కన, అప్పటికే రచించిన తెలుగు కావ్యము విజయసేనము కావచ్చును అయిన కథాకావ్యరచనమునకు తిక్కన నాందిసూత్రధారి అగును,

ఇతరకవులు

కేతన : ఇందిరేయ మూలభుక్. ఇతని కృతులు మూడు 1 ఆంధ్ర భాషాభూషణము. 2 విజ్ఞానేశ్వరము 3 దశకుమారచరిత్రము ఆంధ్రభాషా భూషణము ప్రథమాంధ్రవ్యాకరణశాస్త్రగ్రంథము. విజ్ఞానేశ్వరము ప్రథమాంధ్ర ధర్మశాస్త్రగ్రంథము దశకుమారచరిత్రము కవితావ్యము కవితావ్యరచనమునకు తిక్కన నాందీనూత్రచారి అయిన కేతన నాంద్యంతనూత్రచారి అంటేకాదు కేతన దశకుమారచరిత్రము తిక్కనకు లింతము

తిక్కనకు అంకితమైన దశకుమారచరిత్రమునందు తిక్కన భారతము ప్రసన్నుడేదు. తిక్కన ఉత్తరరామాయణము ప్రసన్నుడేదు. తిక్కన విజయ సేనము ప్రసన్నుడేదు. విజయసేనము ప్రసన్నుడేకపోవుట విశేషము కాదు గాని, భారతరామాయణముల ప్రసన్నుడేకపోవుట విశేషమే. భారతప్రసన్నుడేక పోవుటవలన కేతన దశకుమారచరిత్రము తిక్కన భారతము కంటె పూర్వగ్రంథ మని సర్వసమ్మతము మఱి రామాయణప్రసన్నుడేకపోవుటవలన కేతన దశకుమార చరిత్రము తిక్కన ఉత్తరరామాయణము కంటెను పూర్వగ్రంథము కావలయును. అగుననుటకు ఒక అంతస్పాష్యము కలదు

“సంస్కృతాదిభాషలఁ గావ్యకర్తృత్వమున నులిగెన్న కేతనాచ్యుని”

(28 ప) తిక్కన,

“అత్యాదరంబున రావించి యాసనార్ఘ్యపాద్యరాంబాలాం

బరాభరణదానాదుపచారహ్మలఁ బఱిచుచుహృదయుంజేసి నీవు

సంస్కృతాద్యనేకాపకావ్యరచనాచారదుండవగుట జగత్ప్రసిద్ధంబు

గావున నొక్క కావ్యంబు రచింపించి నన్నుఁ గృతీపతిం జేయవలయు

నని సగౌరవంబుగాఁ బ్రార్థించిన—” 24 వచ 1 ఆ. ద కు. చ.

కేతన దశకుమారచరిత్రమును రచించి, తిక్కనకు అంకితమిచ్చినట్లు దశ కుమారచరిత్రమునందు కలదు. మనుమసిద్ధి మంత్రిఅయిన తిక్కన ప్రార్థించుట నిజము కానిచో, అది తిక్కనకు అంకితమైన గ్రంథమునందుండుట అసంభవము. భారత రామాయణములు రచించిన తిక్కన కృతీపతిత్వమును లభించి, కేతనను ప్రార్థించుట కూడ అసంభవము కాబట్టి కేతన దశకుమారచరిత్రము తిక్కన ఉత్తరరామాయణము కంటెను పూర్వగ్రంథమే అగును.

కేతన తన “కావ్యకన్యకకుం దగు వయందగుట నతని మనోరథంబు సఫలంబు గావించదలంచి” నట్లును దశకుమారచరిత్రమునందు కలదు (24వచ. 1ఆ. ద. కు చ.) కావ్యమును స్త్రీతో పోల్చుట, కవిత్వమును కన్యగా సంభావించుట సంస్కృతపాఞ్చాయమునందు సహజమైనపురుషము. మహాకవుల వాణులందు ప్రతీయమానమగు అర్థము అంగనలయందు లావణ్యము వండిదని ఆనందవర్ధనుని ధ్వనిసిద్ధాంతము. “లావణ్యివాన్మనాను” (4 శ్లో 1 ఆ) మహాకవుల వాణులు కావ్యములు వాని అంగనలతో సాదృశ్యము “కవితాకన్యా వృణోతే స్వయమ్” అని దిలవిజచరిత్రమునందు కలదు (12 శ్లో.) కవితాకన్య అనగా కావ్యకన్యయే. తిక్కన అడించినది కృతిపతిత్వము కృతి కన్య కన్యాదానమునకు ముందు పతి వయదు. కేతన ప్రతిపాదనను సహజసిద్ధము ఇది ఉత్తరరామాయణమునందు మనమసిద్ధి “ఏ నిన్ను చూచు యెడయెడ దీనిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక” ననుటకు (31 ప 1 ఆ) ప్రాతిపదిక కావున కేతన దశకుమారచరిత్రము తిక్కన ఉత్తరరామాయణము కంటెను పూర్వగ్రంథమే కావలయును.

అంతచిహ్నములైన షష్ఠ్యంతపద్యములు కేతన దశకుమారచరిత్రమునందు పదకొండు కలవని, అందు చాలము వలె శార్దూలము చూచినదని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁵⁸ అది ప్రమత్తప్రసాదము దశకుమారచరిత్రమునందు షష్ఠ్యంత పద్యములు ఎనిమిది కలవు. (24-01 ప 1 ఆ) అది ప్రసాదాశ్వాసాంతమగుట వలన ఆశ్వాసాంతపద్యములు మూడు కలవు. అవి కూడ షష్ఠీవిభక్త్యంతపద్యములు. అందువలన షష్ఠ్యంతపద్యములను బ్రాంతి కలుగుట సహజము దశకుమారి చరిత్రములోని పండ్రెండు ఆశ్వాసములందు ఆశ్వాసాంతపద్యములు వృత్తము, కందము, హరినిగ కలవు వివిధవిభక్త్యంతములుగ కలవు. తిక్కన ఉత్తరరామాయణములోని పది ఆశ్వాసములందు ఆశ్వాసాంతపద్యములు ఇట్లు కలవు వివిధ విభక్త్యంతపద్యరచనము ఉదాహరణకావ్యప్రభావమగును. తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు షష్ఠ్యంతపద్యములు కలవు (14, 15 ప 1 ఆ) షష్ఠ్యంతపద్యములు లేవు. భారతమునందు షష్ఠ్యంతపద్యములు కలవు. అది నరాంతము. ఇది ద్వైవాంతము. పదియేను పర్యముల భారతమును హరిహరనాథుని సన్నిధిని ప్రశంసించుట అనగా అంతిమచ్చట ఆరాధనచేషమని తిక్కన అభిప్రాయము (31 వచ, 1 ఆ. వి. ప.)

తిక్కన ఉత్తరరామాయణము రచనాకాలము 1280 ప్రాంతము కావున, కేతన దశకుమారచరిత్రము రచనాకాలము 1255 ప్రాంతమగును.

కేతన తిక్కన శిష్యుడని ఒక అభిప్రాయము కలదు కాని యపార్థము కాదు కేతన శిష్యుడైనచో తిక్కన కృతిపతిత్వమును కోరి ప్రార్థించుట అసంగతమగును కేతన తాను తిక్కన శిష్యుడనని దశకుమారచరిత్రమునందు గాని, ఇతర కృతులందు గాని చెప్పకపోవుట అసమంజసమునను దశకుమారచరిత్రము గుర్వంతము కాదు కవ్యంతము ఒక కవికి మఱొక కవి అంతవచ్చుట మంచి సంప్రదాయమే అందుకు మార్గదర్శి కేతన అతడు తిక్కనకు అంత మిచ్చుటవలన తిక్కన చరిత్ర అచితముగ తెలిసినది తిక్కన అవతారికాశ్వాసాద్యంత పద్యగద్యములలోని తిక్కన చరిత్రాంశములు స్వీయచరిత్రాంశములు. కేతన అవతారికాశ్వాసాద్యంతపద్యగద్యములలోని తిక్కన చరిత్రాంశములు జీవితచరిత్రాంశములు. స్వీయచరిత్రాంశముల కంటె జీవిత చరిత్రాంశములు ప్రమాణము. కారణము స్వీయంకృతములైన స్వీయచరిత్రలందు స్వీయాతిశయమునకు సావకాశము కలదు అన్యకృతములైన జీవితచరిత్రలందు అది నిరవకాశము. కేతన దశకుమారచరిత్రములోని తిక్కన వంశవర్ణనాశిక్తము వాక్తవమైనను వాస్తవము

కేతన దశకుమారచరిత్రము దండి దశకుమారచరిత్రమునకు తెనుగుసేత. సంస్కృతకావ్యమైన దండి దశకుమారచరిత్రము గద్యకావ్యము తెనుగు కావ్యమైన కేతన దశకుమారచరిత్రము చంపూకావ్యము. గద్యకావ్యమును గద్యకావ్యముగ, పద్యకావ్యమును పద్యకావ్యముగ, దృశ్యకావ్యమును దృశ్యకావ్యముగ తెనుగు సేయుట ప్రాచీన పద్ధతి కాదు. దండి గద్యకావ్యము కేతన గద్యకావ్యము కాలేదు. అంతేకాదు. దశకుమారచరిత్రమువలన దండికి వచ్చిన ప్రతిష్ఠ కేతన దశకుమార చరిత్రమునందు ప్రతిష్ఠితము కాలేదు

“ఉపమా కాశిదాసస్య, భారపే రర్థగౌరవమ్

దండినః పదలాలిత్యమ్, మాఘే సన్తి త్రయోగుణాః”

అను శ్లోకము ప్రసిద్ధమైన అశాజకము దండి దశకుమారచరిత్రమునందు ఆద్యంతము కల పదలాలిత్యము అనుప్రాసభూయిష్టము. అది కేతన దశకుమార చరిత్రమునకు అందని ఘణము.

రాజవాహనుడు, అపహరవర్మ, ఉపహరవర్మ, మంత్రగుప్తుడు రాజకుమారులు. అర్థపాలుడు, సోమదత్తుడు, ప్రమతి, మిత్రగుప్తుడు, పుష్పేంద్రుడు, విక్రతి మంత్రకుమారులు వీరు దశకుమారులు. వీరి చరిత్రములు చిత్రవిచిత్రములు. కాలానికములు. కనుక దశకుమారచరిత్రము కథాకావ్యము.

దండి దశకుమారచరిత్రమును కేతన స్వతంత్రపద్యతీసి తెనుగు జేసెను. కథాగతిని భంగము కలిగించు మూలములను నుదీర్చవర్ణనలు నూష్ఠీకరించెను. లేని పద్యములు దిప్పికరించెను. దశకుమారులలోను ప్రధానకుమారుడు రాజవాహనుడు. అతనిని ప్రేమించి ఆవంతీనుందరి నిరహవస్థకు తోలజ్జొన్న. ఆమె చెలికత్తెలు శీతలోపచారమును చేసినట్లు మాత్రమే మూలమునందు కలదు. శీతలోపచారములను కేతన వర్ణించెను (124-131 ప. 3 ఆ.) అది తర్వాతి కవులకు మార్గదర్శకము లైనవి. అందొక పద్యము.

“చెఱకది విల్ల పువ్వులది చక్కని చిక్కని యమ్ము లేయుచో
గుణియది చిత్తముచో హరుడు కొపమునం గనుగొన్న నంగముం
బలిపణి యయ్యెనట్టె తల ప్రాణము తోడకు వచ్చె నెవ్వరిం
గలుచు ననంగుఁ డేమిఁగి గంపము చెందెద వంటజాననా!”

128 ప. 3 ఆ.

ఆభరణములను వర్ణించిన పద్యము :

“మట్టియ లుడ్డులమణినూపురములు
మెలినూలు వస్త్రముల ముత్తయములు
కట్టవడములు గడ్డినూళ్లును సుద్ద
సరితిగె మినుకులు నంది దండ
లంగుళీయకములు హరికంఠములు
చేకట్టు పాలెలు చెన్ను మెఱుగు
టాకులు సరిపెణ లాలి కత్తము పూత
కాటక తిలకము కమ్మపువ్వులు)

77ప. 3 ఆ

ఇందు మట్టియలు, కట్టవడములు, గడ్డినూళ్లు, సుద్ద సరితిగె మినుకులు, నందిదండలు, చేకట్టు పాలెలు, చెన్ను మెఱుగు టాకులు, సరిపెణలు తెల్లగు పదములే కాదు; తెలుగు నగలు కూడ.

జూదరుల మోసములు వర్ణింపబడినవి.

“బలియుఁడోడిన ధనములు గొనఁజాలక

పుడిసిన (దానితోఁ) బోవువారు

సనదలు గెలిచి వారడిగిన నేమియు

విడువక ధనములు వదయువారు

నోడిన ధనమునక నాడినంగాని యే

బెట్టఁజూ పొమ్మనీ పెనఁచువారు

గెలిచిన ధనమెల్లఁ బంక పెన్నప్పుడ

పెట్టక పోనీక కట్టువారు

బొత్తిగా నాడి యోటమి పొత్తువారి

మీఁద లెక్కించి వంచన మెఱయువారు

లంచములుగొని యెడఁబొరలంగఁ బలిసి

పెద్దవెలయాపఁ దెగఁ గెలిపించువారు.”

81వ.5ఆ.

కోడిపోరు సహజముగ వర్ణింపఁబడినది

“ఎదిరినకోడి మున్నెనని యారెలు మెడ

వెనగాఁడ నురవడి వ్రెసివ్రేసి

యద్రివేయ మదికిన్కొనదరి బల్వనఁబట్టి

కబళించి యందంద కడిమికడిమి

విశిఖముఖములు వెనువెంటఁ దగులుచు

నంతంతఁ బోనీక యాఁగియాఁగి

వాగామిలకువచ్చి వసుమతి నిలువక

యొందె తన్నునఁ గొనరుడిపియుడిపి

గెలిచె నాహుఁడఁ దగ నారితేళజాతి—”

81వ.9ఆ.

గెలిచినకోడి నారితేళజాతి ఓడినకోడి ఒకజాతి ఒకజాతికోడిలక్షణములు, నారితేళ జాతికోడిలక్షణములు పూడ కేతన నివసించెను (30, 31వ.9ఆ.) ఇట్టి వర్ణనలు కేతన లోకావేశజనునకు నిదర్శనములు

కేతనశ్రీ తీక్కనశ్రీకి పూర్వరంగము

బద్దెన : ఇతడు 128! వ సంవత్సరము నాది బ్రహ్మేశ్వరాయ శాసనమునని చోడబద్దిశ్రీకుడగును⁵⁹ ఇతని కృతి నీతిశాస్త్రముకావళి. బద్ధిసీతులు.

బద్దెనసీతి అని నానాంతరములు రచనలందు 1265 ప్రాంతము కావచ్చును. సీతిశాస్త్రముకొవళి రాజసీతిశాస్త్రగ్రంథము సుమతీశతకము బద్దెనకృతము కాదు.⁸⁰

మంచన : ఇతని కృతి కేశూరబాహుచర్చితము అది నందూరి గుండయ మంత్రి అంతము అతడు వెలనాటి చోళరాజు పృష్ఠీశ్వరుని మంత్రి కేశన మనుమడు. మూడవ కుమారుని మూడవ కుమారుడు (81,93,97వ 1ఆ.కేశ.బా.చ) పృష్ఠీశ్వరుని రాజ్యకాలము⁸¹ 1160-1206 అదే కేశన ప్రాభవకాలము అతని మనుమడు గుండయ ప్రాభవకాలము స్థూలముగా 1250-1280 అగును తదంతే తమైన కేశూరబాహుచర్చితము రచనకాలము 1275 ప్రాంతము కావచ్చును

కృతిసమర్పణము గుఠించి మంచనకు ఒక ప్రత్యేకమైన అభిప్రాయము కలదు

“బాలరసాలపుష్పసవపల్లవకోమలకావ్యకన్యకన్

గూళల పెచ్చి యప్పుడవుగూడు ఓజించుటకంటె సత్కవుల్

హాళికులైన నేమి మఱి యంతకు నాయతి లేని నాడు గా

ద్దాలికులైన నేమి నిజదారసుతోచరపోషజార్థమై 13వ.

అని తగని వానదెన నా

మన మెప్పుడు రోయుఁగాని మతిమృణనవ

ర్ణనలకు మిగిలిన సుగుణుని

నినుఁబొంది మదియకవిత నెగడుం బుడమిన్. 14వ.

కావున నీకుం గృతి యిచ్చెదను ” 15వచ.1ఆ.

ఇందలి తొలిపద్యము ఇందుక బాచ్చున పోతన పద్యముగ ప్రసిద్ధము. “పుష్ప” అను చోట “సాల” అని, “మఱి యంతకు నాయతి లేని నాడు” అను చోట “గూనాంతరసీమల గంచమాల” అని మాత్రమే భేదము అది పోతన కృతు లందు లేదు ఇస్త్రశుతులందు మాత్రమే కలదు ఇది మంచెన కృతియందు కలదు నందూరి గుండయమంత్రి కృతి రచింపుమని ఇచ్చిన తాంబూలము పుచ్చుకొని, అతనికి కృతి ఇచ్చెదననుటకు మంచన చెప్పినట్లు కలదు. ప్రకరణబద్ధము ప్రశీ ప్తము కాదు. మంచన పద్యమే అలలితబాచ్చున పోతనపద్యముగ ప్రసిద్ధమగుట ఆసంభవము కాదు.

మంచనకు అవ్యవహితపూర్వమునందు కేతన దశకుమార చరిత్రము తిక్కనకు అంకితమియ్యబడెను. తిక్కన ఉత్తరరామాయణము మనుమసిద్ధికి అంకితమియ్యబడెను అది మంచనకు అవగతము మనుమసిద్ధి రాజు తిక్కన మంత్రి కవిబోషకుడు కవి గుండయమంత్రి తిక్కన వండివాడు భోగపరాయణుడైనను వెదపారాయణుడు (41 ప) దానధర్మములకు, కర్మకు ధర్మరాజు తొల్లిటి తప్పు పోగొట్టుకొనుటకు కలిసి పుట్టినటువంటివాడు (44 ప) సత్కవిజనులచేత కొనియాడబడినవాడు సత్కవులను ప్రబోచువాడు. (42, 44 ప) దీగుణచింతామణి శాస్త్రపురాణాగమజ్ఞానసింహ (47 ప 1 అ.) మృదుమధురకావ్య పరిణతుడు. (84 ప 5 అ) రాజునకు అంకితమిచ్చుట కంటె, తిక్కన వంటి గుండయమంత్రికి అంకితమిచ్చుట మంచన అభిమతమై పైవిధముగ పలుకుట సంభవము.

మంచన కేయూరబాహుచరిత్రమునకు మూలము రాజశేఖరుని విద్ధసాలభంజిక. అది ప్రాకృతనాటిక కాదు సంస్కృతనాటిక. శృంగారరసప్రధానము శృంగారమునకు నీతికథలు నడిపి కావ్యమును రచింపుమని కృతిభర్త ఆదేశము

“స్థాయీరసము శృంగారం

జైయలవడఁ గథలు నీతులై యెడనెడ రాఁ

గేయూరబాహుచరితము

సేయుము నీ వాంఛభావ శిల్పము మెఱయి” 11 ప 1 అ.

విద్ధసాలభంజికలోని కథకు మంచన కొన్ని మార్పులు కావించెను. విద్ధసాలభంజికలోని రాజు పేరు విద్యాధరమల్లుడు కేయూరబాహుచరిత్రములోని రాజు పేరు కేయూరబాహువు ఆచటరాణి పేరు మదనవతి ఇవట రత్నసుందరి మదనవతి మగవెషము ధరించిన మృగాంకావళి కువలయమాల నిల్చి వివాహము చేయదలంచును. ఏదాక్షకుని పరహసించుటకు తన చేతునకు స్త్రీవెషము ధరింపజేసి ఏదాక్షకునితో వివాహము జరిపించును ఇది ఏదాక్షకుడు ఒక దానికి పురుషవెషము ధరింపజేసి, మఱొక దానికి పెండ్లి చేయించినట్లు కేయూరబాహుచరిత్రమునందు కలదు దానికి ప్రతీకారముగా మంత్రి బాగురాయణుని ప్రేరణమున రత్నసుందరి మగవెషము ధరించి మృగాంకవర్మ పేరనన్న మృగాంకావళికి స్త్రీవెషము ధరింపజేసి, కేయూరబాహువును మోసగించు తలంపుతో వివాహము చేసి, తానే మోసపోవును విద్ధసాలభంజికలోని ఏదాక్షకుని ద్వితీయవాచనము, మేఖలను కాళ్ళ క్రింద

చూచునట్లు చేయు ఘట్టము కుంతలరాజపుత్రి పువలయముల వృత్తాంతము, వివాహము కేయూరబాహుచక్రమునందు రేవు.

ఇట్లు నిర్దేశాలవంజికలోని కథల ఇంచుక మార్పులు చేసి ఇరువదిరెండు నీతికథలను వుంచెన కేడించెను ఆ కథలు, అందలి నీతులు ,

1. వైశ్యబానిక కథ — తెలివిగలవాని ఆసాధ్యము లేదు.
2. చమరి కథ — సమయస్ఫూర్తి రేసిచో ప్రమాదము.
వాటిల్లును
3. గార్డుని కథ — విద్యావంతుడైనను తెలివితేనిచో ఆపద
కలుగును
4. చమరిక కథ — నీతి మంతులు స్వార్థమును పరార్థమందురు
5. శరీకపింజరిముల కథ — మైదకల సము ప్రజలకు నష్టము
కలిగించును.
6. తొండలపొయ కథ — అల్పుల కల సము అన్యులకు చేటు.
7. మధువిందువు కథ — లబ్ధికారణకల సము అనర్థకారణము.
8. అపిభేకముల కథ — బలవంతునితో మైత్రి చేయరాదు
9. కాకం సంఘుల కథ — దుర్జనమైత్రి ప్రమాదకరము
10. గుండకచ్చపముల కథ — దుష్కమత్యమువలన ఆపదలు తొలగును.
11. నీటికాకుల కథ — దుర్జనలు కృతఘ్నులు
12. పురికి మేలు చేసిన
పిట్ట కథ — ప్రాచులకు మేలు చేయరాదు.
13. నక్క కథ — పేదన ప్రాణమునకు చేటు.
14. నాదికేశికము కథ — అతివ్యయము అనర్థకము
15. ధనసంపత్తి కథ — దురాశ దుఃఖమునకు మూలము.
16. కపటవత్సవత కథ — అతివినయము ధూర్జలక్షణము
17. గిజిగాని కథ — అనివేకులకు హితము చెప్పరాదు
18. కోతి కథ — మతిహీనుని నమ్మితి మంచిది కాదు.
19. దొంగ కథ — మతిమంతుని పగయు ఎలు సేయును
20. శుకి కథ — ఉపాయముచే అపాయము తప్పను.
21. యక్షుని కథ — మొగమోట చుప్పు కలిగించును
22. అపిమూషక కథ — శత్రువును మోసిగించుట తప్పు కాదు

ఇందు 13, 17 కథలు హితోపదేశములోనివి ఇతర కథలు కొన్ని జన వ్యవహారములోనివి కావచ్చును కొన్ని కథాసరిత్యాగరమునందు కలవు.

కవాప్రారంభము మొదలు కథాంతమువఱకు, ఆశ్వాసాచ్యుతపద్యములు వినా, కేయూరబాహుచరిత్రమునందు ఏడువందల మూడు పద్యగద్యములు కలవు. అందు మూడవవంతు కంటె తక్కువ రెండువందల పదియేడు పద్యగద్యములందే కేయూరబాహువు కథ కలదు మూడువంతులు పైగా నీతికథలే అవి నీతి చంద్రికలే గాని, ప్రధానధకు పరివేషము కట్టినవి. ఒక నీతి కథలోనే పెక్కు నీతికథలు కలవు. గొలుసుకట్టు కథలు అందు వర్ణనలు అయిదు, అంతి అగుట సుగుణము. ప్రధానకథలోను వర్ణనలు పరిమితము.

మంచన కేయూరబాహుచరిత్రమునందు ప్రథమతః మంత్రియుగంధరుని పరిచయము కలదు

“చతురప్రజ్ఞుడు చంద్రగుప్తున కెలం జాణక్యు భంగినో, దివ
స్సతికిం దైవతమంత్రి యోజ, సుమనస్సామ్యుండు వత్సావనీ
పతికిం దొందె యుగంధరాఖ్యుగతి శుంభత్సుఖ్యుఁ డమ్మేదిని
పతికిం బ్రెగ్గడ భాగురాయణుఁ డనం బ్రఖ్యాతుఁ డిష్టసితిన్”.

84 ప 1 ఆ.

ఇందు చంద్రగుప్తునికి జాణక్యుడు, వత్సరాజునకు యుగంధరుడు మంత్రి లని ఇదమిత్యముగ కలదు ప్రతాపరుద్రునికి యుగంధరుడు మంత్రి అను ప్రవాదము సత్యదూరమనుటకు ఇది సాక్ష్యము.

కేయూరబాహువు మృగాంతావళిని చూచి,

“ఎవ్వరి దాన పివు హరిజేషణః యెయ్యది నీకుఁ చేరుఁ ని
న్నెవ్వతె దెచ్చెఁ జెప్పమిట నేర్పడ బంటుగ నన్ను నేలు(ము)”

21 ప. 4 ఆ.

అనుట “ఎవ్వతె పివు హరిహరిజేషణ” లను పెద్దన పద్యమునకు ఒకరవడి.

కేయూరబాహువు విరహమునకు మండిరామమే మన్మథప్రతాపదహాసమో అను సంభావనము మనోజ్ఞముగ కలదు.

“కలయం బూచి వెలుంగు కింశకము లంగారప్రతానము కో
 పులసాంధ్రాంకురభాసిచూతలతికల్ మంటల్ నభోవీధి న
 గ్గలమై క్రాలుచుఁ చూలుచుం దిరుగు భృంగశ్రేణి ధూమంబుగాఁ
 పొరిచెం బుష్పశరప్రతాపదహనంబో నాఁగ నిత్తోట దాన్”

53 ప, 4 ఆ.

మోదుగు పువ్వులు నిప్పులు మామిడి చిగురాకులు మంటలు తుమ్మెదల
 బాచు పొగలు.

కళావతి వర్ణించిన మృగాంకావళి రూపము.

“ఆ మదిరాక్షి రూపమహిమాతిశయముల దృష్టి సోకినన్
 సోమునినైన వేఱయొక సోముఁడు నామనినైన వేఱ యొ
 క్కామని కమ్మదెమ్మెరలనైనను వేఱొక కమ్మదెమ్మెరల్
 కామునినైన వేఱయొక కాముని నేచుదు లేమి సెప్పదున్”

132 ప. 4 ఆ.

మృగాంకావళి రూపమహిమాతిశయములు కంటపడిన, చంద్రుని వేఱొక
 చంద్రుడు, ఆమనిని వెఱొక ఆమని, కమ్మదెమ్మెరలను వెఱొక కమ్మదెమ్మెరలు,
 మన్మధుని వెఱొక మన్మధుడు బాధింతురను కల్పనము అపూర్వము

“తొడపులకుఁ దొడవు తనులత

తొడపులకుం దనులతకును దొడవులు నడుపుల్

తొడపులకును చనులతకును

నడుపులకుం దొడవు లరయ నాచుక నుడువుల్.” 138 ప. 4 ఆ.

మృగాంకావళి శరీరము అలంకారములకు అలంకారము. అలంకారములకు,
 అలంకారములకు అలంకారమైన ఆమె శరీరమునకు కదలికలు అలంకారములు.
 అలంకారములకు, అలంకారములకు అలంకారమైన శరీరమునకు, అట్టి శరీరము
 నకు అలంకారమైన కదలికలకు ఆమె పలుకులు అలంకారములు అవ్యక్త
 శిల్పము.

మంచన అవ్యక్తశిల్పము నీతులందును కలదు

“చెందు నిలాక్షర మెప్పుడు

నలుక నిలాక్షరము నుజనులగు వారలకున్

జెలిమి జలాక్షర మెప్పుడు

నలుక శిలాక్షరము కుజనులగు వారలకున్

27 ప 3 ఆ.

కేయూరబాహుచరిత్రము కూడ కథాకావ్యము కేయూరబాహు కథ చిత్ర కథ. నీతికథలు కట్టుకథలు. ఉపరిద్ధికథాకావ్యములలో కేయూరబాహుచరిత్రము ద్వితీయకథాకావ్యమైనను అద్వితీయకథాకావ్యము.

విద్దసారంభంజిక నాటిక. ఉపరూపకభేదము. నాటకమే సంస్కృతనాటక ముల తెనుగు సేతను కేయూరబాహుచరిత్రము ప్రథమగణ్యము కాని సంస్కృత నాటకము తెనుగు నాటకము కారేదు దృశ్యకావ్యము శ్రవ్యకావ్యమైనది.

గోన బుద్ధారెడ్డి

గోన బుద్ధారెడ్డి కృతి పూర్వరామాయణము ద్వీపదకావ్యము. ఉత్తర రామాయణము గోన బుద్ధారెడ్డి కుమారులు కాచరెడ్డి, ఎట్లరెడ్డి అను ఇంటకవుల కృతి అది కూడ ద్వీపదకావ్యము వీరు రచించినట్లు గ్రంథస్థనిదర్శనములు కల ద్వీపద రామాయణమునకు రంగనాథరామాయణమును గ్రంథనామము కలదు అందువలన రంగనాథరామాయణకర్తృత్వము మహావివాదగ్రసనిషయమైనది ⁶²

కర్తృత్వము

రంగనాథరామాయణము రంగనాథకృతమనుటకు ఆరు సాధనములు కలవు 1 గ్రంథనామము 2 లాక్షణికనిర్దేశము. 3 రంగనాథస్తుతి 4 భాస్కర, రంగనాథులకు సంబంధించిన కథ 5 దేకుమళ్ళ రంగళాయి కథనము 6. శైలి సామ్యము

1. గ్రంథనామము : కవులు పెద్దిన గ్రంథనామము కాదుగాని, కాల క్రమమునందు “రంగనాథరామాయణము” అను గ్రంథనామము కలిగినది. వాల్మీకి రామాయణము, భాస్కరరామాయణము మొదలైన గ్రంథనామములను కవులు పెద్దిన గ్రంథనామములు కావు కాలక్రమమునందు కలిగినవియే మొల్ల రామాయణమునందు హిత్రము “మొల్ల రామాయణము” అను గ్రంథనామము కలదు. (25వ పే) రంగనాథరామాయణమునందు “రంగనాథరామాయణము” అను గ్రంథనామము లేదు అయినను వాల్మీకిరామాయణము వాల్మీకి కృతము.

భాస్కరరామాయణము భాస్కరకృతము వలె రంగనాథరామాయణము రంగనాథ కృతమని అనవచ్చును. కానీ వాల్మీకి రామాయణమునందు వాల్మీకి రచించినట్లు, భాస్కరరామాయణమునందు భాస్కరుడు రచించినట్లు కలదు అట్లు రంగనాథ రామాయణమునందు రంగనాథుడు రచించినట్లు లేదు సరికదా, బుద్ధభూవిభుడు, కాచిట్టలభూపతులు రచించినట్లు కలదు కాబట్టి రంగనాథరామాయణము రంగనాథ కృతమనుటకు కాలక్రమసంక్రాంతమైన గ్రంథనామము నిర్ధారకసాధనము కాదు.

కాలక్రమసంక్రాంతమైన గ్రంథనామమునకు స్వారస్యకల్పనము వ్యర్థము. బుద్ధభూవిభుని తండ్రి విట్టలశ్యాపాలుడు రామాయణమును తన పేరఁ జెప్పు మన్నట్లు అవతాంకలోను, అట్లు బుద్ధభూవిభుడు చెప్పినట్లు కాండాంతద్విపదుల లోను కలదు. కాబట్టి “విట్టలశ్యాపాలుని పూర్తి పేరు పాండురంగవిట్టలనాథుడు, రంగనాథుడు నామైకదేశగ్రహణము” అనుట స్వారస్యకల్పనము పాండురంగ విట్టలనాథుడు ఘండరీకశ్మేత్రదైవము. రంగనాథుడు శ్రీరంగశ్మేత్రదైవము ఒక శ్మేత్రదైవమునకు నామైకదేశగ్రహణము మఱొక శ్మేత్రదైవమునకు నామమగునట్లు కాదు అంతేకాదు పేరఁజెప్పట అనగా గ్రంథమునకు పేరు పెట్టట కాదు. అంకిత మిచ్చట. కందనామాత్యునికి అంకితమైన మడికి సింగన భాగవతదశమస్కంధము లోని కాండాంతద్విపదులు కందనామాత్యుని పేర, శ్రీశైలమల్లిక్ార్జునదేవునకు అంకితమైన గౌరన నవనాథచరిత్రములోని ఆశ్వాసాంతద్విపదులు శ్రీశైలమల్లిక్ార్జున దేవుని పేర కలవు కాబట్టి విట్టలధరణి పేర కాండాంతద్విపదులు కల రంగ నాథరామాయణము బుద్ధభూవిభుని తండ్రి విట్టలశ్యాపాలునికి అంకితము

2. లాక్షణికనిర్దేశము : పదునారవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థములోని లింగమ గుంటి తిమ్మకవి సులక్షణసారమునందు “రంగనాథరామాయణము” అని కలదు. (108) కడసేదవ శతాబ్ది పూర్వార్థములోని ముద్దరాజు రామన కవినంజీవని యందు “రామాయణము ద్వీపవ, రంగనాథుడు” అని కలదు (108వ 1త) అదే శతాబ్ది పూర్వార్థములోని కాకునూరి అప్పకవి ఆంధ్రశబ్దచింతామణియందు (అప్పక పీఠము) రంగనాథుని రామాయణమునందు” అని కలదు. (161; 248వ. 3ఆ) అదే శతాబ్ది ఉత్తరార్థము తొలిభాగములోని గణపవరపు వెంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరమునందు “రంగనాథుని ద్వీపద” అని కలదు తుది భాగములోని పౌర్ణమి వెంకటరమణకవి లక్షణశిరోమణియందు “అచ్చవెల్లి రంగన్నగారు రామా

యజ్ఞము ద్విపద, అచ్చవెల్లి రంగనాథుడు రామాయణము ద్విపద" అని కలదు. (39, 221వ 4అ) ఆ ద్విపదపంతులు రంగనాథరామాయణమునందు కలవు. కాఁబట్టి రంగనాథరామాయణము రంగనాథకృతమనటకు లాఙ్ఘికనిర్దేశము సాధనము.

కాని, లాక్షణికసిద్ధేశములు పరమప్రమాణములు కావు అని చెప్పి కేవలము అప్రమాణములు కావు తద్యమివ్యావిచేతనము తప్పనిసరి. ఒక రంగనాథుని ఒకానొక సంబంధము లేకుండ, లాక్షణికనిర్దేశము హఠాత్సంభూతము కాదు భ్రమ ప్రమాదభరితము కావచ్చును కాఁబట్టి రంగనాథరామాయణము రంగనాథకృతమనుటకు లాక్షణికనిర్దేశము నిర్ధారకసాధనము కాదుగాని, నిర్దేశితకసాధనమును కాదు.

3. రంగనాథస్తుతి : అనంతమాత్యుని భోజరాజీయము, కొలవి గోప రాజు సింహాసనద్వ్యక్తింశక, మొల్ల రామాయణము మొదలైన పదునైదవ శతాబ్ది గ్రంథములలోని పూర్వకవిస్తుతులందు రంగనాథుని స్తుతి కలదు అంతేకాదు అదే శతాబ్ది కొలవి గణపతిదేవుని శివయోగసారమునందు "చక్రపాణి రంగన" అని కలదు కావున పదునైదవశతాబ్ది గ్రంథములలోని పూర్వకవిస్తుతులందు స్తుతింపఁబడిన రంగనాథుడు చక్రపాణి రంగనాథుడు కావలయును. అతడు మొదట వైష్ణవుడు. పిదప శైవుడు. కాఁబట్టి వైష్ణవుడుగ నున్న కాలమున చక్రపాణి రంగనాథుడు గోన బుద్ధ, కావ, విటల భూపతుల పేర రామాయణమును రచింపవచ్చును అనంతమాత్యుని భోజరాజీయములోని పూర్వకవిస్తుతియందు "భాస్కరు రంగనాథ" అని కలదు భాస్కరుడు రామాయణకర్త రంగనాథుడును రామాయణకర్త అగును కాఁబట్టి రంగనాథరామాయణము రంగనాథ కృతమనటకు రంగనాథస్తుతి సాధనము

కాని, చక్రపాణి రంగనాథుడు రామాయణము రచించినట్లు ప్రమాణము కానరాదు అంతేకాదు చక్రపాణి రంగనాథుని అనేకగ్రంథములను తెలిపిన కన్నడ గ్రంథములందు రామాయణము ప్రసక్తి లేదు అందుకు హేతువు రామాయణము వైష్ణవము, కన్నడకవులు శైవులు అనవచ్చును. కాని చక్రపాణి రంగనాథుడు అను వైష్ణవనామమును (రంగన కూడ వైష్ణవనామమే) ఇవించిన కన్నడ కవులు రామాయణమును స్మరింపరనుట సంగతము కాదు అంతేకాదు. చక్రపాణి రంగనాథుడు వైష్ణవుడుగ ఉన్నకాలమునందు వైష్ణవగ్రంథములు రచించినట్లు

తెలుగు గ్రంథములందు లేదు ఉపరి, “చక్రపాణి రంగనాథుని రామాయణము” అని లక్షణగ్రంథములందును లేదు అచ్చవెల్లి రంగనాథుడు అని కలదు. అనంతామాత్యుని భోజరాజీయమునందలిపూర్వకవిస్తుతిలోని రంగనాథుడు చక్రపాణి రంగనాథుడే “భాస్కరు రంగనాథు” అని కలదుగావున భాస్కరుని వలె రంగనాథుడు అనిన, మెల్ల రామాయణములోని పూర్వకవిస్తుతియందు “శ్రీనాథు రంగనాథు” అని కలదుగావున, రంగనాథుని వలె శ్రీనాథుడను రామాయణకర్త అని అనవలసివచ్చును శ్రీనాథుడు రామాయణకర్త కాదు రంగనాథుడు నైషధకర్త కాదు ఆయనను మెల్ల పూర్వకవిస్తుతియందు “శ్రీనాథు రంగనాథు” అని కలదు అట్లు రంగనాథుడు రామాయణకర్త కాకపోయినను, అనంతామాత్యుని పూర్వకవిస్తుతియందు “భాస్కరు రంగనాథు” అని ఉండవచ్చును కాబట్టి రంగనాథు రామాయణము రంగనాథ కృతమనుటకు రంగనాథస్తుతి నిశ్చయక సాధనము కాదు.

4. భాస్కర, రంగనాథులకు సంబంధించిన కథ : ఇది 1914వ సంవత్సరమునకు పూర్వము ప్రకటించబడిన పురాణనామచంద్రికయందు ఇట్లు కలదు ⁶³

“(భాస్కరుని) ఆశ్రయందై యుండిన రాజనౌద్ద నతని బంధువైన రంగనాథుడను నాతడు రాజయొక్క యాజ్ఞను బొంది ద్విపదరామాయణము రచియింపఁబూనుకొనఁగా నతనియందుఁ దనకుఁగల సహజమత్సరముచేత రాజుతో” నీ ఘనతకు ద్విపదకావ్యము తగిలెడి కాదు. నేను బద్ధకావ్యమును జేసికొని వచ్చెదను దానిని బరిగ్రహింపుము” అనఁగా నతడు చెప్పిన మాట తప్పుట యుక్తముగాదు గనుక రంగనాథుని గ్రంథమునే గైకొను తలంపున” నెవరు ముందు దెత్తురో వారి కృతిని గ్రహించెదను” అని చెప్పిపంపెను. అప్పటికి రంగనాథుని రామాయణము మూడు పాళ్లు తీరియుండెను. కనుక నితఁడది చుగియుటకు ముందే తన రామాయణమును ముగించికొనిపోవనెంచి ... ముగ్గురి సహాయము చేతను ద్వితీయముగా ముగించుకొనిపోయెను. అప్పటికి రంగనాథుడు తన రామాయణమును ముగించి యాస్థానమునకుఁ దెచ్చియుండెను. అది చూచి రంగనాథుని తట్లుకుడి

చేరిని భాస్కరుని తల్లిదండ్రులు చేరిని జూరెను అందులకు భాస్కరుడు కోపగించు కొని “పక్షపాతముగ నీ వంద రాజునకు నిచ్చుట కంటె నా కృతి నొక గుఱ్ఱపు వానిచ్చియు మేలు” అని పలుకుచు నాస్థానమునుండి వెడలిపోవుచుండగా నా రాజుయొక్క గుఱ్ఱపువాడు (దళవాయి ?) “కవిసార్వభౌమా ! ఆడిన సూతుల తప్పు వలదు” అని దాడిన నద్దముగా వచ్చి మ్రొక్కెను అంత నతడు వానిని ధన కృతిని సంకెతముం జేసెను ”

ఇది కట్టకథ. ఇట్లు రాజాస్థానములందు జరుగదు. రాజును నిరసించిన కవిని, ఆ రాజు గుఱ్ఱపువాడు కాని, గుఱ్ఱపు దళవాయి కాని అక్కడే తనకు అంకిత మిమ్మును తాత్పర్యముతో అడిగిన తల ఎగిరిపోవును ఆ రాజు విట్టలమ్మపాలుడు గాని, ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి గాని అగును. ఇద్దఱును చతుర్థకులజాలు. తద్వంధు నైన రంగనాథుడు చతుర్థకులజుడే అగును. చతుర్థకులజుడైన రంగనాథుడు రామాయణము రచింపఁగలిగినప్పడ, చతుర్థకులజులైన గోన బుద్ధ కావ విట్టల భూపతులును రచింపఁగలరు. భాస్కరరామాయణమునకు కృతిభర్త సాహితి మూరయ అశ్వదళాధిపతి అతడు గుఱ్ఱపువాడు అనగా గుఱ్ఱాలకాపరి అని ఉన్న కథ అభూతకల్పన. ఇట్టి పుక్కిటి పురాణము రంగనాథరామాయణము రంగనాథ కృతమనుటకు చారిత్రక సాధనము కాదు.

5. ధీమత్య రంగళాయి కథనము: ధీమత్య రంగళాయి ద్విపదభాగవతమునందు:

“రామాయణంబు భారతమును ద్విపద

లై ధీమత్య రంగళాయి రంగనాథు

ధీమత్య ధీమత్య తిరుమలభట్టు

గారి ప్రాధోక్తులుగ స్మరించి ...”

అని కలదు ద్విపదభాగవతకర్తలలో ధీమత్య తిరుమలభట్టు కలడు. తిమ్మయ్య, కాణ్ణి ద్విపదరామాయణకర్త రంగనాథుడు అగును. ఇది రంగనాథ రామాయణము రంగనాథకృతమనుటకు సాధనము.

కాని ద్వీపదభారతమును రచించిన తిరుమలబట్టు ఉరపు తిమ్మయ్య దేకుమళ్ల రంగశాయిని సమీపవూయ్యడు ద్వీపదరామాయణమును రచించిన బుద్ధ, కాచ, విట్టలభూపతులు బహువూయ్యలు అంతేకాదు. దేకుమళ్ల రంగశాయి కాలము నకు— పదనాఐవ శతాబ్ది తుది— రంగనాథవ్యవహారము లక్షజగ్రంథములందు కలదు. అది దేకుమళ్ల రంగశాయికి ఆధారము కావచ్చును కాబట్టి రంగనాథ రామాయణము రంగనాథకృతమనుటకు దేకుమళ్ల రంగశాయి కథనము ప్రత్యేక సాధనము కాదు.

6. శైలిసామ్యము: బుద్ధభూవిధుడు రచించినట్లు కల పూర్వరామాయణమునకు, కాచ, విట్టల భూపతులు రచించినట్లు కల ఉత్తరరామాయణమునకు శైలి సామ్యము కలదు ఇది రంగనాథరామాయణము మొత్తము రంగనాథకృతమనుటకు సాధనము.

కాని శైలిసామ్యము కర్తృత్వనిర్ణయమునకు నిర్ధారకసాధనము కాదు. శైలి అనకరణసాధ్యము. భట్టభాణుడు రచించిన పూర్వకాదంబరికి, అతని పుత్రుడు భూషణభట్టు రచించిన ఉత్తరకాదంబరికి శైలిసామ్యము కావలసినంత కలదు సంస్కృతమునందు తండ్రి భట్టభాణుని శైలిని, తనయుడు భూషణభట్టు అనుకరించినట్లు, తెలుగునందు తండ్రి బుద్ధభూవిభుని శైలిని, తనయులు కాచ, విట్టలభూపతులు అనుకరింపవచ్చును కృతకృత్యులు కావచ్చును కాకపోవచ్చును. శైలిభేదము కలదను భావమును కలదు. కాబట్టి రంగనాథరామాయణము రంగనాథకృతమనుటకు శైలిసామ్యము నిష్కృష్టసాధనము కాదు.

ఒక సాధనమును నిర్ధారకసాధనము కాదు ఒక్క సాధనము మాత్రము నిర్ణేతకసాధనమును కాదు అది లాక్షణికవిధేయము. కాబట్టి బుద్ధ, కాచ, విట్టల భూపతుల రామాయణరచనమునందు రంగనాథుని తోడ్పాటు కలదనవచ్చును. కాని, "నారాయణభట్టు ... తోడయి ... నిర్వహింపఁగన్ ... నన్నయభట్టు దెనుంగునర్ మహాభారతసంహితారచన బంధుఁడయ్యె" నని గ్రంథస్థనిదర్శనమున్నను, నన్నయభట్టు భారతము నారాయణభట్టు భారతము కాలేదు. గ్రంథస్థనిదర్శనము లేకపోయినను, బుద్ధ, కాచ, విట్టలభూపతుల రామాయణము రంగనాథభూపాయణమై నది. కారణము సహనిర్వహణము కాజాలదు,

రంగనాథరామాయణము కేవలము పరసపారసపరమైన కావ్యము కాదు. ప్రదర్శనపరమైన కావ్యము కూడ తోలుచొమ్మలాటలందు తెరవెనుక ప్రదర్శకులు పాడు రామాయణము రంగనాథరామాయణమే. చొమ్మలాట ప్రదర్శనములు పదునారవ శతాబ్దిపూర్వార్థమునందును కలవు ప్రదర్శనపరమైన గ్రంథములకు ప్రదర్శకుల పరముగ పేరు వచ్చుట నేడును ప్రసిద్ధము. పీసాపాటి ఉద్యోగవిజయములు, ఘంటసాల పుష్పవిలాపము మొదలైనవి సజీవసాక్ష్యములు యుద్ధ, కాచవిట్టల భూపతుల ద్వీపదరామాయణమును ప్రచురప్రచారమునకు తెచ్చిన ప్రదర్శకుడు అచ్చవెల్లి రంగనాథుడు అయినచో, రంగనాథరామాయణము, అచ్చవెల్లి రంగనాథ రామాయణము అను వ్యవహారము ప్రసిద్ధమగును— అది గ్రహింపని అనంతర కాలికులైన లాక్షణికులు, అట్లు గ్రంథస్థము చేయుట అవకాశము. అచ్చవెల్లి రంగనాథుడు కవియే అనుటకు ప్రమాణాంతరము కానరాదు. అంతేకాదు యుద్ధ, కాచ విట్టలభూపతుల ఆప్తానకవి అనుటకును ప్రమాణము కానరాదు. కాంచు కలిసిరాదు. కావున ప్రదర్శకుడే కావలయును ఇంతకంటె, వదనైదవశతాబ్దికంటె సిస్సంజేహముగ పూర్వకాలికమైన యుద్ధ, కాచవిట్టలభూపతుల రామాయణమునకు, పదునారవ శతాబ్దికంటె పూర్వము కానరాని అచ్చవెల్లి రంగనాథునకు అవినాశావసంబంధము కలుగుట సంభవము కాదు కాబట్టి రంగనాథరామాయణమును గ్రంథనామము కాలాంతరసంక్రాంతమగుటకు కారణము ప్రదర్శకుడగుట సంభావ్యమైన సమన్వయము.

రంగనాథరామాయణముతోడి ప్రమేయము కల రంగనాథుడు వెలిచేది రంగనాథుడు అను ప్రతీతి కలదుగాని, కనీసము లాక్షణికవిర్దేశము కానరాదు. అంతేకాదు గణపవరపు వేంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరమునందు “రంగనాథుని మిత్రవందాపరిణయము” నుండి ఒక సీసపాదము కలదు పరిణయనామక ప్రబంధములు తెలుగునందు ప్రాచీన తరములు కావు. పదునావశతాబ్ది పూర్వార్థము వఱకును లేవు. ఉత్తరార్థమునందును విరళము. పదునేడవ శతాబ్ది నుండి బహుళము. కాబట్టి మిత్రవందాపరిణయమును రచించిన రంగనాథుడు, పదునైదవ శతాబ్దిని ప్రస్తుతింపబడిన చక్రపాణి రంగనాథుడు కాదు పదునారవశతాబ్ది ఉత్తరార్థమునందు “రంగనాథరామాయణము” అను గ్రంథనామమునకు కారకుడైన,

అతఃపూర్వకాలికుడైన అచ్చమెల్ల రంగనాథుడును కాఁజాలడు. వెలిచేటి రంగనాథుడు కావచ్చును.

బుద్ధభూవిభుడు రచించినట్లు కల పూర్వరామాయణము కృత్యవతరణికను బుద్ధభూవిభుడు కవికల్పతరువు, కవిలోకభోజుడు అని మాత్రమేగాక, కవిసార్వభౌముడు, కవిపురందరుడు అని కలదు కాంతాంతద్విపదలందు బుద్ధభూవిభుడు రచించినట్లు కలదు. ఉత్తరకాండఁగు కృత్యవతారికను కాచ, విట్టలభూపతులు కవిరాజుభోజులు అని మాత్రమేగాక, కవిత చెప్పఁగలివారని కూడ కలదు కాంతాంతద్విపదలందు కాచ, విట్టలభూపతులు రచించినట్లు కలదు. కాఁబట్టి రంగనాథరామాయణ గ్రంథనామము కాలాంతర సంక్రాంతమైన ద్విపదరామాయణములోని పూర్వరామాయణము గోఁబుద్ధభూవిభుకృతమే ఉత్తరరామాయణము కాచ, విట్టలభూపతిద్యయకృతమే.

కాలము

రంగనాథరామాయణము రచనాకాలము తిక్కన ఉత్తరరామాయణము రచనాకాలము కంటె పూర్వము కాదని పూర్వోక్తము “రంగనాథరామాయణమును భాస్కరుని వంటి ప్రౌఢకవి అనుకరించెను కావున “రంగనాథరామాయణము భాస్కరరామాయణము కంటె బహుపూర్వగ్రంథము కావలయు. అవశ్యకమును లేదు కారణము, రంగనాథరామాయణమునకు, భాస్కరరామాయణమునకు ఛాయాప్రాయమైన సంవాదము ప్రధానముగ అవాఙ్మీకియ వృత్తాంతములందు కలదు. అవి వాఙ్మీకి రామాయణము ప్రత్యంతరములందు కలవు. అన్యరామాయణములందును కలవు రేసిని ఇనశ్రుతులు ఇవి ఉభయ కుశలములు. అంతేకాదు ఉభయరామాయణములందును ప్రక్షిప్తములు కలవు. అవి కాలాంతర సంక్రాంతములు ఉపరి, అనుకరించుటకుగాను శతాబ్ది పూర్వగ్రంథమే కాదు, దశాబ్ది పూర్వగ్రంథమును ఉపాదేయమే.

రంగనాథరామాయణమునందు పదునాల్గవశతాబ్ది పూర్వము కానరాని పలుకుబడులు ప్రయోగములు, యుద్ధసంబంధస్యదేశ్యములు కలవు అయినను రంగనాథరామాయణము పదునాల్గవ శతాబ్దిగ్రంథము కావలసిన అవశ్యకము లేదు. కారణము, పరసపారనమాత్ర గ్రంథమునకు వలె, ప్రదర్శనపరమైన ప్రక్షిప్తమయమైన గ్రంథమునకు కవిభాష నియంతముకాదు పరభాష ప్రదర్శనపరమైన గ్రంథమునందు

అవశ్యము ప్రవేశించును. ప్రక్షిప్తమయమైన గ్రంథమునందును అంతే. ప్రసిద్ధమైన బోతసభాగవత పద్యములోని పవనగుంధిత చర్మబద్ధి, ధమధమధ్వనితోడి డక్కు, తను కుడ్యరంధ్రములు, (తరస్థాస్థి) నిర్మితదర్వి రంగనాధరామాయణమునందు ప్రవేశించినవి.

ఇంతకు నివి అంతరంగిక సౌష్ఠ్యములు అంతర్మైన కవితాసాధనములు బాహ్యమైన చారిత్రక సాధనముల కంటె బలీయములు కావు. రంగనాధరామాయణము రచనాకాలము నిర్ణయించుటకు శాసనప్రమాణము కలదు.

గోన బుద్ధభూవిభుని అవతారికను, బుద్ధభూవిభుని తండ్రి పేరు విట్టలమ్మా పాలుడు అని కలదు. మఱి కాచ, విట్టల భూపతుల అవతారికను బుద్ధభూవిభుని తండ్రి పేరు గోనగన్నక్షితిశ్యుడు. అని కలదు. “సంపన్నరెడ్డి వంశములో సాధారణముగా బ్రతిపురుషునకు రెండేసి పేరులుండుట “సహజమైనను, తండ్రి ఒక పేరు తనయులు మఱొక పేరు ఒకే గ్రంథమునందు వ్రాయుట సహజము కాదు. బుద్ధభూవిభుని అవతారికను “రమణమైఁ దెనఁగున రామాయణంబు క్రమ మొప్పుఁ జెప్పెడు షణ్కావ్యక్తి గల కవు లెవ్వరు గలరు?” అను విట్టలమ్మా పాలుని ప్రశ్నకు “నీ తనూజన్ముడు.” అను విబుద్ధవృంగవుల సమాధానము కలదు. “మా తండ్రి విట్టలమ్మాపాలుని పేర” అని బుద్ధ భూవిభుని ప్రతిపాదనము కలదు. కాబట్టి విట్టలమ్మాపాలునికి బుద్ధభూవిభుడు తనూజన్ముడు అనగా కన్న కొడుకు కావలయును మఱి బుద్ధభూవిభుని కుమారులైన కాచ, విట్టలభూపతుల అవతారికను “గోన గన్నక్షితిండునకు ననుకూలయై యున్న యన్నమాంబికకుఁ దనయుండు .. బుద్ధభూవిభుడు” అని కలదు. కాబట్టి గన్నక్షితిండునిరే బుద్ధభూవిభుడు తనయుడు. అనగా కన్నకొడుకు గాక పెంపుడుకొడుకు కావచ్చును అనగా దత్తుడు. దత్తుడు కన్నతండ్రిని కూడ “మా తండ్రి” అనుట లోకసహజము—దత్తుని పుత్తులు తమ తండ్రి తండ్రిగ (తాతగ) తమ తండ్రి కన్న తండ్రిని గాక, పెంపుడు తండ్రిని పేర్కొనుట కూడ అంతకంటె లోకసహజము. అంతేకాదు విధాయకము కూడ కావున బుద్ధభూవిభుని కన్నతండ్రి విట్టలమ్మా పాలుడు, పెంపుడు తండ్రి లేక దత్తత తండ్రి గోనగన్నక్షితిండుడు కావలయును

దత్తతవ్యవహారములందు చాత కంటె గ్రహీత అధికుడగును కావున విట్టలమ్మాపాలుని కంటె గోనగన్నక్షితిండుడు అధికుడు కావలయును. బుద్ధభూవిభుని

అవతారికను “పని పూని యరిగండభైరవు పేర, ఘను పేర, హిసరగండనిపేర...
 యా తండ్రి విట్టలత్మాపాలు పేర” అని కలదు. కాండాంతద్విపదలందును
 “అరిగండభైరవు పేర, ఘను పేర, హిసరగండని పేర గోనబుద్ధభూవిభుడు
 కమ తండ్రి విట్టలధరజీతు పేర” అని కలదు కాచ, విట్టలభూపతుల అవతారికను
 ‘మా తండ్రి బుద్ధమానాధ పేర .. హిసరగండ కాచభూపతుడు ... పిన
 విట్టలభూపతియు” అని కలదు కాబట్టి అరిగండభైవ, హిసరగండ బిరుద్దప్రాప్తి
 కల విట్టలత్మాపాలుడు, హిసరగండబిరుదము, విట్టలత్మానాథుని కంటె అధికుడును
 అయిన గోనగన్నప్పితిండ్రుడు. కనిపించునట్టి శాసనము కలదేని, అది రంగనాథ
 రామాయణములోని గోన విట్టలత్మాపాలునికె, గోనగన్నప్పితిండ్రుని సంబంధించు
 గద్దె శాసనము కాగలదు. అట్టి శాసనము కలదు. అది రాచూరి శాసనము. ఆ
 శాసనము సంగ్రహముగ ఇట్లు కలదు 64

“స్వస్తి సమస్తగుణగణాలంతార నవ్యరత్నాకర సౌంజన్యగౌర [వ]

అరిగండభైరవ సాహసోత్తుంగ కాకతీయకటకసంనాహ

కదనప్రచండ హిసరగండ ఉభయబలగండ సంతకాల్పితకళి
 మో? యద్రదేవదక్షిణభుజాదండ నిజకీర్తిహృదితబ్రహ్మాండకరంద
 పరమబరోద్ధండ శ్రీసోమనాథదేవదివ్యశ్రీపాదపద్మాధక పరబల
 సాధకనామాదిసమస్తప్రశస్తిసహితం శ్రీమతు హిసరగండ గోన

గండ్లయరెడ్డివారు వర్ధమానపురమునందు సుఖసంకరాచిన్దంబు [న]

ప్రభువి రాజ్యము సేయుచుండగాను తద్రాజ్యరక్షామణి అయిన శ్రీనారాయణ
 దేవదివ్యశ్రీపాదపద్మారాధక పరబలసాధక సకలధర్మసాధక పుణ్యగుణ
 సహిత విశాలనాథభూనాథుడు అదవని తుంబుకము మారువ హలువ
 దుర్గాలు సాధించి తదనంతరంబు రాచూరిపట్టణప్రవేశాభిముఖుండై
 సుఖసంకరాచిన్దంబున ప్రభువి రాజ్యము సేయుచుండి నుండి శక
 వర్షంబులు ౧౨౧౯ అగు జయసంవత్సరమార్గశిరశుయ నందు సర్వ
 రాష్ట్రసమస్తప్రజారక్షణార్థంబై దుర్గము రచియించెను మంగళం
 మహాశ్రీ శ్రీ శ్రీ.”

ఇందు “అరిగండభైరవ, హిసరగండ” అను బిరుదములు కలవు. అవి
 గోన గన్నయరెడ్డివి. “రెడ్డి” అన రెడ్డియే. గన్నయరెడ్డి ప్రశస్తియందు మాత్రమే

గాక, పేరునకు ముందును “మీసియరగండ” అని కలదు అనగా మీసరగండయే. గోన గన్నయరెడ్డి “వర్ధమానపురమునందు రాజ్యము సేయుచుండగాను” అని కలదుగావున అతడు వర్ధమానపురరాజ్యాధిపతి వర్ధమానపురము రాజధాని. వర్ధమానపురరాజ్యము కాకతీయుల సామంతరాజ్యము. రాజ్యరక్షామణి అనగామంత్రి లేక సేనాధిపతి. “ఆదవని, తంబుళము, నాకువ, చాలువ దుర్గాలు సాధించి” అని కలదుగావున సేనాధిపతి విట్టలనాథభూనాథుడు మొదటి వర్ధమానపురరాజ్యాధిపతి అయిన గోన గన్నయరెడ్డికి సేనాధిపతి “తదనంతరము రాచూరిపట్టణప్రవేశాభిముఖుడై రాజ్యము సేయుచునుండి” అని కలదుగావున తర్వాత రాచూరి రాజ్యాధిపతి అది కూడ కాకతీయుల సామంతరాజ్యము శాసనమునందు గోన గన్నయరెడ్డికి విట్టలనాథభూనాథునికి అవినాశావసంబంధము కలదు “దుర్గము రచియించెను” అనగా దుర్గమును కట్టించెనని అర్థము. “రాచూరుదుర్గనిర్మాణము రెడ్డిరాజులు కావించి”నట్లు “గోనకూడరెడ్డిగారికర్త” అను గేయమునందు కలదు. రాచూరు ప్రవేశించి, రాజ్యము సేయుచు, రాచూరు దుర్గము కట్టించిన విట్టలనాథభూనాథుడు గోనవిట్టలరెడ్డి అగును విట్టలనాథభూనాథుని దుర్గనిర్మాణము “సర్వరాష్ట్రసమస్త ప్రజారక్షణార్థము.” ఇది రంగనాథరామాయణకర్తృకాలాదికముననుసరించి పరిష్కార సాధనము

రాజుల విరుదావళి మంత్రిసామంతసేనాధిపతిప్రభృతులకు సంక్రమించుట చరిత్రప్రసిద్ధము గోన గన్నయరెడ్డి అంగండభైరవ, మీసరగండవిరుదములు అతని సేనాధిపతి అయిన విట్టలనాథభూనాథునికి సంక్రమించును కాబట్టి రాచూరిశాసనములోని విట్టలనాథభూనాథుడు రంగనాథరామాయణములోని విట్టలత్తాపాలుడు కాగలడు అంతేకాదు రంగనాథరామాయణములోని “మీసరగండ కావభూవరుని” తాత గోన గన్నయరెడ్డియైన రాచూరిశాసనములోని “మీసరగండ గోన గన్నయరెడ్డి”యే అగును. సేనాధిపతి కంటె రాజ్యాధిపతి అధికుడు. రాచూరుశాసనములోని గోన గన్నయరెడ్డి విట్టలనాథభూనాథుని కంటె అధికుడే రంగనాథరామాయణములోని గోన గన్నయరెడ్డి దత్తతస్వీకారముచుట్టి విట్టలత్తాపాలుని కంటె అధికుడు కావలయును రాచూరిశాసనములోని గోన గన్నయరెడ్డి విట్టలనాథభూనాథుని కంటె అధికుడే కాబట్టి రంగనాథరామాయణములోని గోన గన్నయరెడ్డి, విట్టలనాథభూనాథుడు ఒక్క రాచూరిశాసనములోని గన్నయరెడ్డి, విట్టలనాథభూనాథుడు మాత్రమే కాగలరు రంగనాథరామాయణమునందు

విట్టలవ్యాపాలుడు రాజసింహుడు, రాజశిరోమణి అని కలదు రాచూరుశాసనము నందు రాజ్యాధిపతి అనియును కలదు బహుమర్గములు సాధించినందున రాజసింహుడు, రాజశిరోమణియే రంగనాథరామాయణమునందు రెడ్డిశబ్దము లేదు. కాని వారు రెడ్డిశబ్దవాచ్యులని 1850, 1858 సంవత్సరముల మధ్య అయిదు పర్యాయములు చుట్రింపబడిన పాకనాచి గణపతిరెడ్డి రచించిన గోపాలవిలాసము అను యక్షగానమునందు కలదు

“గోన మిద్దారెడ్డి కులపచ్చిరుండు
దానరాధేయుండు ధర్మచహరి
కామితార్థంబులు కవులకు నొసఁగి
రామాయణములోని రసేకుడై నిలిచె”

రామాయణరసికుడైన గోనమిద్దారెడ్డి పూర్వరామాయణద్విపదకావ్యకర్త గోనమర్దభూవిభుడే కావున రంగనాథరామాయణము రచనాకాలము రాచూరి శాసన కాలమునకు సమకాలము గాని, సమీపకాలము గాని కావలయును రాచూరి శాసన కాలము 1294 వ సంవత్సరము కాబట్టి గోన మిద్దారెడ్డి పూర్వరామాయణము రచనాకాలము 1295 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఆంధ్రీకరణము

కవికాశాఖను ఆంధ్రోహించి వాల్మీకికోటి మధురాతిమధురాక్షరముల కలకూజి తము చేసిన రామచరితము వాల్మీకి రామాయణము- అది “పార్శ్వే గేయే చ మధురమ్” అని వాల్మీకిరామాయణమునందే కలదు. (8 శ్లో 4 స. బా. కాం) పతనమునందు గానమునందును మధురమైనదని అర్థము అట్టి వాల్మీకి రామాయణ మును మొత్తము వాచోపిధేయము చేసికొని, కుశలవులు మొట్టమొదట ఋషుల సమక్షమునందు, క్రమముగ రధ్యులందు, రాజహర్షములందు, రామాశ్వమేధ యాగకాలయందు కావ్యగానము చేసెనట్లును వాల్మీకి రామాయణమునందు కలదు. (12, 14, 23, 31 శ్లో 4 స. బా. కాం) అదియే ఋషులు “అహో గీతస్య మధుర్యం శ్లోకానాంతు విశేషతః” అని ప్రశంసించినట్లును అందు కలదు (17 శ్లో. 4 స. బా. కాం.) అంత గీతమాధుర్యమునకు పేరువు కుశలవుల గాత్రసౌష్ఠవమే గాక, వాల్మీకి శ్లోకముల శబ్దసౌష్ఠవము కూడ వాల్మీకి రామాయణములోని శ్లోక

ములు అనుష్ఠాపనలు అవి బాత్రాచందస్సులు. గానయోగ్యములు— సంస్కృతము లోని అనుష్ఠాపనల వంటివి తెలుగులోని ద్వీపదలు. అర్థ ద్వీపదలందు గోన బుద్ధారెడ్డి రచించిన రామాయణమును పరమమునందు గానమునందును మధుర మైనది. నాలుగు శతాబ్దాల కాలము బొమ్మలాట ప్రదర్శకుల నాలుకలపై నాట్య మాడినది.

“భూమిఁ గవీంద్రులు బుధులును మెచ్చ
రామాయణము పురాణమార్గమునఁ
దప్పక నా పేరఁదగ నంద్రభాషఁ
జెప్పి ప్రఖ్యాతంబు సేయింపు ముర్తి”

అను తండ్రి ఆనతిని బుద్ధారెడ్డి తలఁచాల్సి,

“అదికవీశ్వరుడైన వాల్మీకి
యాదరంబునఁ బుష్పంబు లందఱు మెచ్చఁ
జెప్పిన తెజఁగున శ్రీరామచరిత
మొప్పుఁజెప్పెదఁను”

అని చెప్పినను బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయణము వాల్మీకి రామాయణమునకు మూలవిధేయమైన ఆంధ్రీకరణము కాదు పరమస్వతంత్రమైన ఆంధ్రీకరణము— ప్రపంచీకరణము, క్లుప్తీకరణము మొదలైనవి హితమేగాక, వాల్మీకి రామాయణము నందు లేని వృత్తాంతములును కలవు వానికే అవాల్మీకవృత్తాంతములని వ్యవహారము. అధ్యాత్మరామాయణము, ఆనందరామాయణము మొదలైన ఇతర సంస్కృతరామాయణములందు, జనశ్రుతులందును అవి కలవు

ప్రపంచీకరణములందు యుష్మశృంగంబనితత, శివధనుర్బంగసంఘటన, సీతా రామకల్యాణమట్టము, సీతాప్రతిసందేశము ప్రధానములైనవి¹ యుష్మశృంగంబని కథ వాల్మీకి రామాయణమునందు హాసజనకము బాచిరివిలసితము— బుద్ధారెడ్డి రామాయణమునందు హాస్యాస్పదము అనౌచిత్యకలుషితము. శివధనుర్బంగమును వాల్మీకి “తద్వత్కథం ధనుర్మధ్యే నరశ్రేష్ఠో మహాయశాః” అని (18 శ్లో 87 స. బా. కాం) హరి హితముగ ప్రతిపాదించెను బుద్ధారెడ్డి సుమారు పాతిక ద్వీపదలందు ప్రపంచీకరించెను. ఇతరమున జరిగిన సంఘటనకు వాల్మీకి వచనము సముచితము బుద్ధారెడ్డి వచనము అతివెలము. అందు,

“పెళ పెళధ్వనులును పెట పెటధ్వనులుఁ
గలయ దిక్కులఁ బర్యఁగా ఓల్లు విటిగె,
విటిగె రాజస్యుల విపుల మానసములు;
పతీయలు వాతె భూభాగమంతయును;
చిదిసె దిగ్గజములు, శేషాహి మ్రొగ్గె;
చెదరె భూతములు, గంపించె లోకములు”

అను పంక్తులు అర్వాచీనాంధరామాయణములకు ఆద్యప్రకృతులైనవి.

సీతారామకల్యాణపుట్టము వార్మిఁ రామాయణమునందు నిరాడంబరము. వైదికధర్మప్రధానము బుద్ధారెడ్డి రామాయణమునందు మహాడంబరము లౌకికాచార నిధానము వాల్మీకి రామాయణములోని మంత్రోదకప్రధానము, అగ్నిహోత్రప్రదక్షిణము బుద్ధారెడ్డి రామాయణమునందు లేవు. పురాంతఃపురశోభాలంకరణము, వధూవరుల శృంగారనైవధ్యము సుదీర్ఘముగ కలదు. తెరపట్టుట, తలంకాలు పోయుట, పెండ్లిపాటలు వంద తెలుగు ఆచారములును కలవు.

సీత “హనుమంతునిచే రామునికె ప్రతిసందేశమును పంపుట, మూలమునకు మెలుగు పెట్టినట్లు బుద్ధారెడ్డి రామాయణమునందు కలదు.

“మా తండ్రి జనకుండు మహిమఁదఁ చన్ను
నే తెలుగున బొంకఁ దీతఁడని నమ్మి
తనకు నిచ్చినఁ దెచ్చెఁ దగదు నన్నిడువ
నని యేను బల్కితినని పల్కు మీవు
విరిసిల్లు కల్యాణవేదిపై నుండి
వలనొప్ప నగ్నిదేవర సాక్షి గాఁగఁ
గరమొప్ప నన్నెల్లకాలంబు విడువ
కరసి రత్నంచెవనను తెచ్చి నన్ను
సరయ కుపేక్షించి యసదగఁ జేసెఁ
బరికింపుమని చిన్నవము సేయు మనఘ
తన యింతి నొకనిచేఁ దాఁ గోలుపొయి
మన నిచ్చసేయుట మగపాఁడి గాదు;
అటుగాన తనచిది యపకీర్తి యనుచు

నిటు విన్నవించితి, నింటియే కాని
కలగక నా మనోగతులు ప్రాణంబు
లొలసి తన్నెడఁ బాయకున్నవి యనుము”

ఇందు ధీరత, విధేయత చెందును కలవు. జనకుని విశ్వాసము, అగ్ని సాక్షివివాహము జ్ఞప్తికి తెచ్చుట, మగపాడి కాదనుట ధీరలక్షణము. అపకీర్తి అని విన్నవించితి ననుట, మనస్సు ప్రాణము తన్నెడఁబాయకున్నవనుట విధేయస్వభావము ఇటు మూలమునందు శ్లేమసమాచారము, హనుమంతునిపై కార్యభారము మోపుట మాత్రమే కలవు. (2-12శ్లో. 39న సుం.కాం) ధీరుని భార్యకు ధీరతభావ్యమే

అవాల్మీకవృత్తాంతములు

వాల్మీకి రామాయణమునందు లేని వృత్తాంతములు అవాల్మీకవృత్తాంతములు. అవి రంగనాథరామాయణమునందు అనేకములు కలవు.³⁶ కొన్ని అమువృత్తాంతములు. కొన్ని దీర్ఘవృత్తాంతములు. అమువృత్తాంతములలో అహల్యాశాపవృత్తాంతము, మంతరాకోపవృత్తాంతము, అష్టజరేఖావృత్తాంతమును; దీర్ఘవృత్తాంతములలో జంబుకుమారవృత్తాంతము, సులోచనావృత్తాంతము, కాలినేమివృత్తాంతమును ముఖ్యములైనవి.

అహల్యాశాపవృత్తాంతము: గౌతముడు అహల్యను శిలగా కపించినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు రంగనాథరామాయణమునందు కలదు. వాల్మీకి రామాయణమునందు అహారము లేకుండ, వాయుభక్షణము సేయుచు, తపస్సుకావించుచు, బూడిదలో పరుండి, ఎవ్వరికి కస్తింపకుండ పెక్కునేల సంవత్సరములు నివసింపుమని మాత్రమే శపించినట్లు కలదు.

“ఇహ వర్షసహస్రాణి బహూని త్వం నివత్స్యసి.

వాయుభజా నిరాహారా తవ్యంతీ భస్మకాయసి

అదృశ్యా సర్వభూతానా మాత్రశమేఽస్మి నివత్స్యసి

30శ్లో. 48న. బా. కాం.

ఇది రంగనాథరామాయణమునందు ఇట్లు కలదు.

“పడలి పాపాజరూపముఁ దార్చి యిచ్చు
కర ముగ్రమగు నెండఁ గాని పెంధూళిఁ
దారలు చుండుము నీవు పొడగానఁబడక”

ఇందు పాషాణరూపము ధరింపుమని శపించుటవలన, “ఆహారము లేకుండ,
వాయుభక్షణము సేయుచు, తపస్సు కాచించుచు” అని వాల్మీకి రామాయణమునందు
వలె శపించుటకు అవకాశము లేదు. ఆవి పాషాణరూపమునకు అనుకూలముగా
పరిహృతములు అయినను భాస్కరరామాయణమునందు పురస్కృతములు

“—ఈ వనమున ననేకదివ్యసాస్రపర్వములు వాయు
ధనుజువు నిరాహారపు భస్మకాయునియైనై యెవ్వరికిం గానరాక
పాషాణంబువై యుండుము ” 510 వచ. బా. కాం.

ఇట్టి పాషాణమన పాషాణసర్పశ (515వ బా. కాం.) రంగనాథరామాయ
ణములోని పాషాణరూపము పాషాణరూపమే. “మనిషిపత్ని జారూపమున నుండె”,
“శ్రీరామపాదరాజవపరాగమూరీకృతాఘనందోచ్చయై యపుడు వెలది యంతట
శిలావేషము మాని తన తొంటి దేహంబు బాని” అని తర్వాత కలదు. వాల్మీకి
రామాయణమునందు లేని పాషాణరూపము అధ్యాత్మరామాయణమునందు,
ఆనందరామాయణమునందును కలదు. పద్మపురాణమునందు కూడ కలదు.

“దుష్టే త్వం తిష్ఠ దుర్వృత్తే శిలాయా మాశ్రమే మమ”

అను అధ్యాత్మరామాయణములోని శాపవృత్తాంతమే రంగనాథరామాయణము
లోని అలాగే శాపవృత్తాంతమునకు ఆధారమగును.

మంచరవృత్తాంతము : శ్రీరామపట్టాభిషేకమునకు విఘ్నము కలిగించినది
మంచర అమె చృత్రికస్వభావమే తన్నిమితము అందుకు వాల్మీకిరామాయణము
నందు ప్రత్యేక హేతుకల్పనము లేదు. రంగనాథరామాయణమునందు కలదు.

“పనివడి” రాముడు బాల్యమునందుఁ

చని కాలు నిలిచిన తప్ప సాధింప

నిది నాకుఁ దతి యని యిచ్చఁ జింతించి

యది చెచ్చి కైకతో సంతయుఁ జెప్ప”

రాముడు బాల్యమునందు మంధర కాలు విఠిచినట్లు వార్త విన్న రామాయణము నందు లేదు. ఇతర సంస్కృతరామాయణములందును లేదు కాని లింగ్విషయరామాయణము నందు మాత్రము రాముడు బాల్యమునందు మంధర కాళ్లు పట్టుకొని లాగి పడవేసినట్లు, అందువలన ఆమె రాముని వనవాసమును అభిలషించినట్లు కలదు. ⁶⁷

“పాదౌ గృహీత్వా రామేణ కర్షితౌ సాపరాధతః

తేన చైర్జితౌ సౌ రామం వనవాసం చ కాంక్షతి.”

(VI, 57)

బాల్యమునందు కాళ్లు పట్టుకొని లాగి పడవేసినంతమాత్రమున వనవాసమును కాంక్షించుట సహజము కాదు. బాల్యమునందైనను రాముడు మంధర కాలు విఠుచుట సంభవము కాదు అయినను రంగనాథరామాయణము ప్రత్యంతరములందు కాలు విఠిచిన ఘట్టమును కలదు.

“ఆయోధ రమురాముఁ దాపులుఁ దాను

సిందాయు ప్రేమతో నెట్టెలు గట్టి

జెండును దండంబు బెలువొప్పఁ బట్టి

తరమిడి యాడెడు తఱిని గైకెయి

వరవుదా మంధర వడి నేగుదెంచి

చిట్టంబు చేతలఁ జెండు దట్టుటయుఁ

గట్టల్కొ రాముఁ దా కాష్టంబుచేత

నడచిన నొక్క కాలప్పుడే విఠిఁగెఁ

దడయక యందందఁ దమకించి రాము

నడరెడు వేడ్కతో నాడంగఁ జూచి

తడయక రాముపైఁ దగఁ గ్రూరముంచి

విఠిగిన కాలితో వెనఁ గైకనగరి

కరిగి తద్వృత్తాంతమంతయుఁ దెలుప”

ఇందు చెండాడుకల్లుతో దాడుడు కొట్టిన మంధర కాలు విఠుట, విఠిగిన కాలితో మంధర కైక అంతఃపురమునను వెదలి లంతవృత్తాంతమును చెప్పుట కాలు విఠుచుట కంటె అసంభవము ఇందలి చెండాట పలనాటిపీఠచరిత్ర ద్వితీయకావ్యములోని బొంగరమురాట ప్రభావము కావచ్చును కాలు విఠిచినట్లు కాక కాలితో తన్నినట్లు భాస్కరరామాయణమునందు కలదు.

“అగ్ని కౌ నల్యాతనయదేతం దనమనైన చరణతాడన

ధంగంబు మైరకారణంబుగాఁ గొనె-

10వచ అ కాం

ఇంచు చరణతాడనము నహజమేగాసి, అది మైరకారణమగుట అసంభవము ఇంతకు మందర దాసి దాసీజనకమునకు బాలబారికల పాదతాడనములు నిత్యకల్యాణములు. అవి మైరకారణములు కావు. అగ్నిపురాణములోని, రంగనాథ రామాయణములోని, భాస్కరరామాయణములోని పేతుకల్పనములు దుర్బలములు. వాల్మీకిరామాయణములోని మందర వృశ్చికస్వభావము ప్రబలము

లక్ష్మణరేఖావృత్తాంతము : సీత బెడ్డిదపు నాటలకు లక్ష్మణుడు చాల వేదనచెంది, రాముని కడకు బయలుదేరుచు-

“పర్ణశాలకుఁ జాట్లు బరు లేడు వ్రాసి

వర్ణించి “ఁదూ బరులే వడి చాటుకమ్మ;

ఎవ్వఁడే నీ బరు వేస చాటి వచ్చు

న వీరవరు తల లవియు నా షణమె”

అని పరికినట్లు రంగనాథరామాయణము ప్రత్యంతరములందు కలదు ఇట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు. ఇతర సంస్కృతరామాయణములందును లేదు. పయి ద్విపదపాదములలోని మూడవ పాదమునందు యతిమైత్రిభంగము కలదు. “ఈబరు వెన” అనిన యతిమైత్రి సుసంగతమగునుగాని, అర్థము మఱి అసంగత మగును నాల్గవపాదమునందు నాటకీయధ్వని కలదు వీరవరుని తలలు అను బహు వచనము రావణుని పదితలలు స్ఫురింపజేయును కాని అనంతరకథలో రావణుని పదితలలు కాదు సరికదా ఒక్క తల కూడ తక్షణమే అనియ లేదు. అంతేకాదు. లక్ష్మణుని వ్రాసిన ఏమబరులు దాదీవచ్చిన సీతను రావణుడు అపహరించినట్లును లేదు ఏమిటల ప్రచేయము, వ్రసిన లేకుండ, సీతాహరణము ఇరిగిపోయినది ఏమిటల ఏషయము ఇనశ్రుతి కావచ్చును. అది ప్రత్యంతరములందు చువయోగని పైచది. కాబట్టి లక్ష్మణరేఖావృత్తాంతము కాలాంతరసక్రాంతము కావచ్చును.

జంబుకుమారవృత్తాంతము : ఇది జంబుమాలివృత్తాంతమని కలదు ⁶⁸ కాని జంబుమాలివృత్తాంతము కాదు. జంబుకుమార వృత్తాంతము లేదా జంబు వృత్తాంతము. జంబుకుమారుడు, జంబుమాలి చిన్నులు జంబుమారుడు అరణ్య

కాండమునందు మరణించును. ఇంబుమారి -ప్రహస్తుని కుమారుడు- యుద్ధకాండమునందు మరణించును ఇంబుకుమారవృత్తాంతమిది:

ఒకనాడు లక్ష్మణుడు కందమూలవలాదులకు ఒక పర్యతము దగ్గఱ తిరుగును. దేదీప్యమానమైన ఖడ్గమొకటి “అందుకొనుము దైత్యాధీశతనయ: నీ తపస్సునకు మెచ్చి పగ తీర్చుకొనుటకు నూర్చుడు పంపించెను తీసికొనుము.” అని పలుకును. “తాను వచ్చి నాకిది లేదు నేను తీసికోను పొమ్ము” అని సమాధానము వచ్చును అది విని లక్ష్మణుడు విస్మయమంది, ఖడ్గమును ఒడిసి పట్టుకొని ఒక వెదురుకొంపమును ఖండించును. అందున్న మౌని ఖండితుడుగును బ్రహ్మహత్యా దోషము ప్రాప్తించినదని లక్ష్మణుడు పఠతపించి, ఆన్నును చేరి జరిగినది చెప్పును. రాముడు ఆశ్చర్యమంది అలోచనలో పడును అక్కడి మనులు చేరి ఇట్లు చెప్పుదురు. రావణుడు తోలుబట్టువు శూర్పణఖ మగడు విద్యుజ్జిహ్వానికి లంకాపురమును అప్పగించి దిగ్విజయయాత్రకు పోవును. విద్యుజ్జిహ్వాడు రావణుని రానీకుండ లంకాపురమును గైకొనుటకు పాతాళమునకు పోయి మంత్రతంత్రములు నేర్చి మదించి యుండును. రావణుడు దిక్పక్షం గెలిచి లంకకు వచ్చి సంగతి తెలిసికొని విద్యుజ్జిహ్వాని శిరస్సు ఖండించును శూర్పణఖకు స్వేచ్ఛావిహారమును అనుగ్రహించును. అప్పటికే గర్భవతియైన శూర్పణఖకు ఇంబుకుమారుడు జన్మించును. వాడు పెరిగి పెద్దవాడయి తండ్రి చావువిని తండ్రి పగ తీర్చుటకు నూర్చుని గుఱించి తపస్సు చేయును. వాని తపస్సునకు మెచ్చినూర్చుడు వరఖడ్గమును ప్రసాదించెను. అది లక్ష్మణునికి లభించి విద్యుజ్జిహ్వాడు చనిపోవును బ్రహ్మహత్యాదోషము లేదు ఇట్లు మనులు చెప్పినది విని రామలక్ష్మణులు సంతసించురు. అనంతరము శూర్పణఖ అక్కడికి వచ్చి కొడుకు చావునకు దుఃఖించును అనతి దూరములోని మనులను తన కుమారుని చంపిన విధము లెలుపకున్న మ్రొంగివేయుదు నని బెదిరించును. బీరిల్లిన మనులు ఇంబుకుమారుని సంహించిన మునివెషడు అల్లంతదూరాన పర్ణాలలో ఉన్నాడని అచటికి పొమ్మని చెప్పడయి ఒడుగుల జాడనుబట్టి శూర్పణఖ పర్ణకాంకు వచ్చును.

ఇది ఇంబుకుమారవృత్తాంతము. వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు ఆనంద రామాయణమునందుకలదు. కాని సాదృశ్యము కానరాదు శూర్పణఖ కుమారుడు సాంబుడు. ఖడ్గప్రదాత బ్రహ్మ. రంగనాథరామాయణములోని ఇంబుకుమార వృత్తాంతము స్వతంత్రచనము.

జంబుకుమారవృత్తాంతమునకు ఒక ప్రయోజనము కలదు. అది పర్ణశాలకు శూర్యణఖ సంఘటనాత్మకాగమనము. శూర్యణఖ పర్ణశాలకు వచ్చుట వాల్మీకి రామాయణమునందు కలదుగాని, అది కేవలము యాదృచ్ఛికము “తం దేశం రాక్షసీ కాచి దాజగామ యదృచ్ఛయా” అని మాత్రమే కలదు. [59. 17న. అర కాం] యాదృచ్ఛికాగమనము కంటే సంఘటనాత్మకాగమనము కథా సంవిధానములోని కళాకౌశలము.

సులోచనావృత్తాంతము : ఇది ఒక ముద్రితగ్రంథమునందు గ్రంథ భాగము నందు లేదు అనుబంధమునందు కలదు కారణము వ్రాతప్రతులందు కానరాకపోవుట, వ్రాతప్రతులందు కానవచ్చినవి రచనాంతరమగుట మాత్రమే.⁸⁹ కాని పూర్వాపరముద్రితగ్రంథములందు గ్రంథభాగములందే కలదు ఏ వ్రాత ప్రతిలోను లేకుండ, అది ప్రధమముద్రితగ్రంథమునందు ప్రత్యక్షము కాదు. ప్రధమ ముద్రిత గ్రంథములోని సులోచనావృత్తాంతము తర్వాతి ముద్రితగ్రంథములకు ఆధారము కావచ్చును కాని అర్వాచీనముద్రితగ్రంథములోని సులోచనావృత్తాంతము నందు యతిమైత్రిభంగములు కలవు అవి

“అననంబదరఁ బ్రలాపింపఁదొడఁగె”

ఇది కల ద్వీపద లేకపోయిన క్రమభంగము కలుగదు ప్రక్షిప్తము కావచ్చును

“అరిగిన నజహరాదుల కజేయుడవు”

ఇది కల ద్వీపద లేకపోయిన క్రమభంగము కలుగును ప్రక్షిప్తము కాజాలదు.

“అయ్య హఠహరబ్రహ్మల కజేయుడవు” అని కవిపారము కావచ్చును.

“ఇంపుగాఁ జెప్పిన నీ మామ హుట”

ఇది కల ద్వీపద లేకపోయిన క్రమభంగము కలుగును ప్రక్షిప్తముకాజాలదు.

“ఇంపుగాఁ జెప్పిన యీ మామ హుట” అని కవిపారము కావచ్చును.

“సంగరస్థలి నున్న తరుచరాధిపులు”

ఇది కల ద్వీపద లేకపోయిన క్రమభంగము కలుగదు ప్రక్షిప్తము కావచ్చును.

“అని విన్నవించుచు నరనాధునెధుట”

ఇది కల ద్వీపద లేకపోయిన క్రమబంగము కలుగును. ప్రక్షిప్తము కావాలదు “అని విన్నవించుచు నా రాచు నెడుట” అని కవిపాఠము కావచ్చును. కాబట్టి సులోచనావృత్తాంతము కాలాంతరసంక్రాంతమనుట సంగతము కాదు. అది బుద్ధారెడ్డి కృతమే అగును అంత మాత్రమున బుద్ధారెడ్డిని ద్రావిడదృష్టి కలదనుట, సీత ఆర్కావతివ్రత, సులోచన ద్రావిడపతివ్రత అనుట కూడ ⁷¹ సంగతము కాదు ఆర్కాద్రావిడభేదదృష్టి ఆధునికము అది బుద్ధారెడ్డి కాలమునందు కలదనుటకు ఆధారము లేదు అంతేకాదు రాచుని దార్య మందోధర సుహాపతివ్రత అని మఱి ఆర్కాపరిగణనమే.

సులోచన ఇంద్రజిత్తు భార్య రావణుని కోడలు ఇంద్రజిత్తు మరణము విని రావణుడు కొలువు చూపమునకు వచ్చి, మంత్రికాంధవతతుల రప్పించి, పుత్ర మరణశోకమున కుండుచుండును ఇంద్రజిత్తు మరణము విని సులోచన దుఃఖించి, మూర్ఛిగ్ని, తెలిపొంది, విలపించి, సహగమనమునకు సంసిద్ధురాలై, రావణుని కొలువుచూపమునకు వచ్చి పతికళేబరము తెప్పించుమని కోరును తాను పోయి అడిగిన వాణ్యరసి, తనచేత గాదని రావణుడు అశక్తతను ప్రకటించును. అయిన తన్ను పంపుమని సులోచన కోరును రావణుడు సమ్మతించును. ఏనపిడిని వచ్చు సులోచనను చూచి కపివీరులు దేవత లంపిన దివిత్కీయో, రావణుడే పంపిన సీతయో, కాక వేణీక దేవకాంతయో, వచ్చుటకు కారణమేమిదో అని రామలక్ష్మణులు మొదలుకొని ఆశ్చర్యపడదురు. ఆమె దేవభామ కాదు; రామపత్ని కాదు; పతి లేని పడతి అని హనుమంతుడు నిదర్శనము చూపును. సులోచన రథము దిగి రాముని నడిపించి, సాగిలి నమస్కారము చేసి, స్తోత్రము చేసి, రామపాదసేవ వలన తన పాపములు తొలగిపోయెనని విన్నవించును రాముడు వచ్చిన పని, వివరములు అడుగును సులోచన వివరములు చెప్పి, ఇంద్రజిత్తునకు ప్రాణములిచ్చి పురుష భిక్షము పెట్టుమని ప్రార్థించును అందుకు సిద్ధపడి రాముని బ్రహ్మవరము తప్పింప ధర్మము కాదని హనుమంతుడు వారించును రాముడు సులోచనకు ఇన్మాంతరము నందు బహుకారదాంపత్యమును అనుగ్రహించును సులోచన సంతోషించి పతి కళేబరమును కోరును. సుగ్రీవుడు సులోచన పాతివ్రత్యమునకు పరీక్ష పెట్టును. సులోచన కదరంగమున కాలుపెట్టి పతికళేబరముమీద పడి, పరితపించి, తాను పతివ్రతయైన ఇంద్రజిత్తునకు ప్రాణము వచ్చి మాటాడునని ప్రతిజ్ఞ చేయును: ఇంద్రజిత్తు కన్ను తెరిచి తన్ను చంపినవాడు సులోచన తండ్రియే అని

ఓదార్చి కన్నులు మూయును. సులోచన శేషుని పుత్రి ఇంద్రజిత్తును చంపిన లక్ష్మణుడు శేషావతారము. రాముడు అంగదునిచేత సులోచనకు ఇంద్రజిత్తు కళేబరమును ఇప్పించును సులోచన పతికళేబరము తెచ్చి, సుతులకు అప్పగించెను పెద్ద, రావణుని రాముని దయారసము, లక్ష్మణుని ప్రేమాతిశయము, విభీషణుని కూరిమి, కపివీరుల పరాక్రమము, తన మహిమ విపరీతమని చెప్పి అనుజ్ఞ గైకొని అనుగమనము చేయును.

ఇది సులోచనావృత్తాంతము వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు ఆనంద రామాయణమునందు కలదుగాని ఆతిసంగ్రహము అన్యధిధము సులోచన తన ముందు నెలపిద పడిన బాణముతోడి కేయూరభూషితమైన ఇంద్రజిత్తు ఘటమును చూచి, విలపించి, ఇంద్రజిత్తు పౌరుషమును స్మరించి, బాణముతో కూడియున్న లేఖలోని “విచారించవలదు. నేను సాక్షాత్తు శేషుని శరాఘాతముచేత హతుడను. ముక్తి లభించినది నీవు వెళ్ళి శ్రీరాముని సమస్కరించి నా శిరస్సు తెచ్చి అగ్నిలో ప్రవేశింపుము” అను రక్షాపత్రములను చదివి అట్లు చేయును. ఇందు సులోచన వ్యక్తిత్వము లేదు ఇంద్రజిత్తు ఇంద్రజాలపే కలదు. ఆనందరామాయణములోని సులోచనావృత్తాంతమునకు, రంగనాథరామాయణములోని సులోచనా వృత్తాంతమునకు సాదృశ్యము లేదు రంగనాథరామాయణములోని సులోచనా వృత్తాంతము, ఇందుకుమారవృత్తాంతము వలె స్వతంత్రరచనమే.

రంగనాథరామాయణములోని సులోచనావృత్తాంతము కరుణరసనిర్భరము. సులోచన పతిమరణమునకు చిలపించుటయేగాక, తనయులజూచి,

“మనమైన శోకసాగరమున మునిగి

వీలినేల? విభీషణుం దుండ?

నాతడు మన్నించు నధికతేజమున;

వర్తిస్తున్నై తనూభవులార! మీరు

వర్ధిల్లు! దెప్పుడు వరగుబోస్సతిని”

అని ఊరడించుట సామాన్యము, రసానుభూతి కలిగించును

సులోచనావృత్తాంతమునకు ముగింపు సహగమనము రామాయణకాలము నందు సహగమనము లేదు. కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక- ముగ్గురుగాని ఒక్కరుగాని సహగమనము చేయలేదు భారతకాళిమునందు సహగమనము కల్దు కుంతి సహ

గమనము చేయకపోయినను మూర్తి చేసినది అది నాడు సదాచారము సమకాలికమైన సదాచారమునకు స్థానము కల్పించుట సులోచనావృత్తాంతమునకు ఒక ప్రయోజనము పరమప్రయోజనము శ్రీప్రాత్రచిత్రణము సులోచన సాహసము, సామర్థ్యము, సమబుద్ధి, కార్యసాధనక్రమశక్తియు శక్తియు ఆదర్శప్రాయములు

కాలనేమివృత్తాంతము : రావణుని శక్తిచే లచ్చయిడు మూర్ఖిల్లును. సంజీవనౌషధికొఱకు హనుమంతుడు బహుదూరముగ గల ద్రోణగిరికి బయలుదేరును. సూర్యోదయాత్పూర్వము సంజీవని తీసికొనిరావలయును హనుమంతుడు ఆకాశచ్ఛిధిని పోవుచు ఒకచో మునివనమును చూచి, దారి తప్పినట్లు తలచి మునివనమునకు వచ్చును రాహుము తీర్పుకొనుటకు మునిని జలమడుగును ముని కమండలు జలమిచ్చి, నమ్మకము కలిగించి, అచట రాత్రి నిద్రింపుమని, సూర్యోదయము కాగానే దివ్యౌషధములొనగు దివ్యమంత్రము బువదేశింతునని, తనవనమునందు సంజీవనీముఖ్యునికలౌషధములు కలవని చెప్పును కమండలుజలము చాలని హనుమంతుని సమీపములోని సరోవరమునకు పంపును హనుమంతుడు సరోవరజలము త్రాగునెడ మొసలి పట్టకొని ప్రింగబోవును. హనుమంతుడు మొసలి కడుపులోనికి పోయి దాని ప్రేవులు నరములు పెనచి త్రెంచుచు జీర్ణము కాక కాపము పుట్టించును. విచాహము తీరక మొసలి వదనగహ్వరము తెఱచును హనుమంతుడు వెలువడి పెనచి త్రెంచిన ప్రేవుల ముద్దను దాని గొంతుకలో కుక్కి మొసలిని చంపును. మొసలి దివ్యసుందరియై “వాడు ముని కాడు. రాక్షసుడు నమ్మకము. రావణుని నియోగమున నిన్ను చంపవచ్చినవాడు వానిని చంపి ద్రోణగిరికి వెడలుము. ఇదే దారి” అని చెప్పును ఆమె ధాన్యులై అను గంధర్వకన్య శాండిల్యుని శాపముచేత మొసలి అయినది శాండిల్యుని శాపానుగ్రహముచేతదే శాపవిమోచనము కలిగి గంధర్వకన్య అయినది. ఆమె చెప్పిన ప్రకారము హనుమంతుడు ఒక ధ్యానము చేయు ముని బాహుమధ్యమున విడిచిద పొడుచును వాడు పక్షియై హనుమంతుని కదియును హనుమంతుడు టెక్కలు చెండును త్రుంచివైచును. వాడు సింహమై దర్శించును. హనుమంతుడు తల పగుల ముష్టితో పొడుచును. వాడు సుగ్రీవుడై “లక్ష్మణునికి ప్రాణములు వచ్చినవి ద్రోణగిరికి వెడలనక్కఱలేదు. సంజీవనౌషధి లేనక్కఱలేదు” అని చెప్పును. వాడు సుగ్రీవుడు కాడని గ్రహించి హనుమంతుడు దాని వక్షమును కొట్టును వాడు మూర్ఖులై వెంటనే తెలివొంది శతశృంగుడై

శరవర్షము కురిపించును హనుమంతుడు ముష్టిఘాతముల, పాదతాడనముల మర్చించి, మదపుదేనుగు తామరతూడును వలె కపటముని తలను త్రెంచివైచి, ద్రోణగిరికి వెదలును కటపమునియే కాలనేమి.

ఇది వాల్మీకి రామాయణమునందు లేదు కాని “1850లో ఇటలీలోని పరిగి నగరమున నాగరాక్షరములతో ముద్రితమైన ఆదికావ్యము వాల్మీకిరామాయణము ఇటాలియను ప్రతి”యందు కలదు ⁷² కాని గంధర్వకన్య పేరు గంధకాలి అనికలదు. ఆమెను శపించిన మహర్షి పేరు యక్షుడని కలదు అంతేకాదు కాలనేమి పక్షి, సింహ, సుగ్రీవ, శతశృంగ రూపధరామ లెవ్వ కాణేవి స్వరూప్రదర్శనము కలదు బాహు యుద్ధముమాత్రమే కలదు. కాబట్టి రంగనాథరామాయణములోని కాలనేమి వృత్తాంతమునకు వాల్మీకిరామాయణము ఇటాలియను ప్రతిలోని కాలనేమివృత్తాంతము నకు సంబంధము లేదు ఆర్యావర్తాదికావ్యపశ్చిమోత్తరకాళీయప్రతియందును కాలనేమి వృత్తాంతముకలదు ⁷³ అందు గంధర్వకన్య పేరు విద్యున్మాలి అని కలదు ఆమెను శపించిన ఋషి పేరు లేదు. అంతేకాదు కాలనేమి పక్షి, సింహ, సుగ్రీవ, శతశృంగ రూప ధారణములు లేవు కాలనేమి హిరరూపము కలదు హనుమంతుని విపులరూపము కలదు హనుమంతుడు ఆకాశమార్గమునండి కాలనేమి వక్షస్థలమునందు ఆశు వక్షపాతోపమముగా పడి తల ముక్కులు చేసినట్లు కలదు. కాబట్టి రంగనాథరామాయణములోని కాలనేమివృత్తాంతమునకు, ఆర్యావర్తాదికావ్యపశ్చిమోత్తరకాళీయప్రతిలోని కాలనేమివృత్తాంతమునకును సంబంధము లేదు ఇతరసంస్కృతరామాయణములైన అధ్యాత్మరామాయణమునందు, ఆనందరామాయణమునందును కాలనేమివృత్తాంతములు కలవు అవి రంగనాథరామాయణములోని కాలనేమివృత్తాంతమునకు సంబంధించినవి అధ్యాత్మ, ఆనందరామాయణములందు గంధర్వకన్య పేరు ధ్యానమాలి అని కలదు. ఆమె కాపవృత్తాంతములు నామమాత్రముగ కలవు

కాలనేమివృత్తాంతమునకును ఒక ప్రయోజనము కలదు. కాలనేమి చేయు కాల హరణమువలన పారకుని ఉత్కంఠ కలుగును అది కదకు ఆవశ్యకము.

కావరెడ్డి, విట్టలరెడ్డి : వీరు బుద్ధారెడ్డి కుమారులు తొలి జంటకవులు. బుద్ధారెడ్డి ఉత్తరకాండమును రచింపఁదలంచి ఇష్టదేవకాప్రార్థనము చేయగా శ్రీ మహావిష్ణువు ప్రత్యక్షమై వైకుంఠమునకు రమ్మని, ఉత్తరకాండమును కుమారులు రచింతురనిచెప్పెనట బుద్ధారెడ్డి తాను రచింపఁబొసిన ఉత్తరకాండమును మధురవాక్యముల

రచింపుడనగా, కాచరెడ్డి, విట్లరెడ్డి వాల్మీకి జాడను వారి తండ్రి బుద్ధక్షమానాధుని పేర ఉత్తరకాండమును రచించి యుద్ధారెడ్డి, పూర్వరామాయణము అతని తండ్రి విట్లరెడ్డికి అంకితము కాచరెడ్డి, విట్లరెడ్డి కలిసి రచించిన ఉత్తరరామాయణము వారి తండ్రి యుద్ధారెడ్డికి అంకితము.

వాల్మీకి జాడను వ్రాసినట్లు చెప్పినను తండ్రి పూర్వ రామాయణమునందు వలె, తనయుల ఉత్తరరామాయణమునందును అవాల్మీకి వృత్తాంతములు కలవు ⁷⁴ దశకంఠకారణవృత్తాంతము, అమృతఖాండరహస్యవృత్తాంతము, కుశలవజన్మ వృత్తాంతమును అవాల్మీకాంశములే

కైకేసి సంతానవాంఛను విశ్రవసువును ప్రార్థింప నమ్మితింటి ఉపేక్షించును కైకేసికి పది ఋతువులు తప్పను. అది హేరపాతకమని పక్షిదంపతుల ప్రసంగమున విన్న కైకేసి ప్రవర్తనమును గమనించి, విశ్రవసువు

“తన యాత్మ ఋతువుల దశకంఠ నిలిపి

గొనకొని యా యింతిఁగూడఁ గూడుటయు

నంత నా నెలఁతయు నను రాగమందఁ

గొంతకాలమునకు గురుగర్భమైన”

పదితలల, ఇరువది చేతుల రావణుడు ప్రభవించెనట:- ఇది రావణుడు దశ కంఠుడగుటకు వాల్మీకిరామాయణమునందు లేని కారణము.

రావణుని ఉదరమునందు అమృతఖాండము కలదని, దానివలన రావణుని పది తలలు ఖండించినను మొలుచునని విభీషణుడు రామునికి చెప్పినట్లు, రాముడు అమృతఖాండమును భేదించిన అనంతరము రావణుడు చచ్చినట్లు జనశ్రుతిలో కలదు. ఇది వాల్మీకిరామాయణమునందు లేదు కాచరెడ్డి, విట్లరెడ్డి కలిసి రచించిన ఉత్తరరామాయణమునందు కలదు రావణుడు: “-తెగినచో నా మస్తకములు గడిమి నప్పుడు మొల్కగా నెమ్మ”ని వరమడుగును.

“అనఘాత్మ యీ కుండలాకృతి నిప్పు

దనయందు దీపించు నమృత పీ నాభి

గనుఁగొన నొడలకుఁ గాన రాకుండ

నొసరించుకుండుమా యొగి నేమిఱకుమ

అమృతంబు నుండిన యంతకాలంబు

నమ్మతత్త్వమూలమై యాననాభములు
మొలపించు నదివోప మొలవక యుడుగు”

అని రావణునిపి బ్రహ్మ రహస్యముగ వరమిచ్చి, విభీషణునిపి తెలుపును.

“అనపూత్య యీ వరానను నాఖి నమ్మత
మనరాస్త్రమునఁ గ్రుంకునని యెఱింగించి
మఱి నూట తొమ్మిదిహాలుల దాఁక
నరయ సుధాస్పర్శనంబునఁ జేసి
మొలచు నత్తలలు నిమ్ముల నటమీదఁ
దలకొని యతఁడొంటి తలతోన నుండు”

ఇట్లు బ్రహ్మ రావణుని చెచ్చిన రహస్యవరమును విభీషణునిపి వెల్లడించుట
ముందు జాగ్రచ్చర్య ఇది ఇనశ్రుతిపి, ఇంటిగుట్టు లంకకు చేటను సామెతకు కాద
విట్టిలకవులు కావించిన గ్రంథప్రతిష్ఠ కావచ్చును

తొలి ఇంటకవుల రామాయణమునందు కవలలైన కుశలవుల ఇన్మవృత్తాం
తము విచిత్రముగ కలదు. ఒక రక్కసి సీతతో, ఆమెకంటె అందగత్తె లైన
ఇద్దఱు కామినులు బాణాకృతుల రామభద్రుని యొద్ద భద్రముగ కలరని చెప్పును.
సీత రాముని సేకపత్నివ్రతమును శంకించి రాముని ప్రశ్నించును. ఆ బాణములు
సీత రాములకు పుత్రులై జన్మించునని అగస్త్యమహర్షి ఇచ్చినట్ల రెలుపును. వానిని
చూపింపుమన రాముడు చూపించును అవి శ్రీలగు విధము కూడ చూపింపుమని
సీతకోరును రాముని సంకల్పమున బాణములు శ్రీల వలె వచ్చి నమస్కరించి వెళ్లి
మఱల బాణములగును. తర్వాత-సీత తాను విన్నది నిజమని తలచి- బాణములను
పొదిపొది చేసి, ఆ పొదిని స్వీలో కలిపి త్రావును. అగస్త్యుడు చెప్పినట్లు సీత
జతరములోని బాణములు పిండాకృతిని ధరించును. అవి రెండు బాణము లగుటవలన
సీతకు- ఇద్దఱు- కుశలవులు జన్మించును ఇట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు
లేదు. ఇతర సంస్కృతరామాయణములందు లేదు సంస్కృతనాటకములందులేదు
జానపదగేయములందు లేదు. ఇనశ్రుతులందునులేదు ఉన్న తొలిఇంటకవుల
ఉత్తరకాండములోని వృత్తాంతమునందు ఉదాత్తత లేదు. శంకాశీలము, కౌశాచ్రవృత్తి
సీత ఉదాత్తప్రకృతిపి పరమవిరుద్ధము- రామాయణములోని ఉత్తమపాత్రలకు
అనుదా త్తతాపాదనము బౌద్ధజైనరామాయణములందు బాహుళ్యము. ఈ వృత్తాంతము
ఏ బౌద్ధజైనరామాయణములందైన కలదేమో!

రాముడు లోకాపవాదనముకు సీతాపరిత్యాగము సేయుట విని సీత,

“భూమివా రాదీన భూలోకనాథు
తా మాటలకుఁ జేయునది యొందు లేక
యీ తెంపుఁ జేసెఁబో యిది రెఱుగనుచు
నాతోడ నెఱిగించి ననుఁ బాయఁ దగదె
భానువంశాధీశుఁ బాయంగ లేక
మానసంబున నేను మఱుగెదఁగాక
మోమోటయును జిక్కు మొగిఁ జిక్కుపఱుప
నీ మాట లెఱ్ఱంగి నెఱిగించు నాకు
నేమని వాక్రుచ్చు నేను శోకింప
ధీమనంబున నెట్లు దెగి నన్ను విడుచు”

అని తలపోసినట్లు కావపట్టలకవుల స్వతంత్రకల్పనము ఇది సీత ఉదాత్త ప్రకృతికి ఉచితమేగాక వార్హిరామాయణమునకు మెఱుగు.

కాచవిట్టలరెడ్ల ఉత్తరరామాయణమునందు మధుర వాక్యములు బహుళము. తెలుగునుడికారములు బుద్ధారెడ్డిపూర్వరామాయణమునందు తక్కువ కాచవిట్టలరెడ్ల ఉత్తరరామాయణమునందు ఎక్కువ. అంతే కాదు ప్రాసయతి, దేవశకటరేఫ ప్రాససాంకర్యము బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయణమునందు మృగ్యము కాచవిట్టల రెడ్ల ఉత్తరరామాయణమునందు కలదు ఇది పూర్వోత్తరరామాయణముల కై లీసామ్యము కంటె శైలీ భేదమునకు సాధకములు.

మారన : ఇతడు తిక్కన శిష్యుడు ఈతని కృతి మార్కండేయ పురాణము. “ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర తిక్కనసోమయాజీప్రసాదలబ్ధసరస్వతీ పాత్ర తిక్కనామాత్యపుత్ర మారయరామధేయప్రణీతంబైన” అని ఆశ్వాసాంత గద్యంబుకలదు “ప్రసాదలబ్ధసరస్వతీపాత్రు”డన తిక్కనసోమయాజీ విద్యా గురువని అర్థము.

మారనకృతి మార్కండేయపురాణము గన్నవిభునికి అంకితము అతడు సైన్యవిభుడు. కాకతిప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి కటకపాలుడు. (39, 40వ పీ. 1వ. 2వ; 1వ. 6వ, 286వ. 7వ, 289వ 8వ) కటకపాలుడన కటకరక్షపాలకుడు. తలారి భైరవనాయకుడు ప్రతాపరుద్రుని కటకరక్షపాలకుడని ఒక శాసనమునందు

కాదు.⁷⁵ కనుక గన్నవిభుడు వీడి పెద్దతలారి కడుకమన రాజదాని. ప్రతాపరుద్రుని రాజదాని ఏకశిలానగరము. ఏకశిలానగరము మీద ప్రథమతః 1808 వ సంవత్సరమున, తదుపరి 1809 వ సంవత్సరమున, పిమ్మట 1823 వ సంవత్సరమున మూడుసార్లు మహమ్మదీయుల దండయాత్రలు జరిగినవి.⁷⁶ అందు 1803 వ సంవత్సరము నాది దండయాత్ర దక్షిణభారతదేశచరిత్రలోనే అపూర్వమైన సంఘటన. అయినను మహమ్మదీయదండయాత్ర ప్రసక్తి గాని, ప్రమేయము గాని మార్కండేయపురాణమునందు లేదు. కావున మార్కండేయపురాణము తత్సూర్యగంధము కావలయును కాబట్టి మార్కండేయపురాణము రచనాకాలము 1800 ప్రాంతము కావచ్చును.

షామ్స్ - ఇ - సిరాజ్ ఆలిఫ్ అను ముస్లించరిత్రకారుడు చెప్పిన - ఇస్లాంతుతము పుచ్చుకొని, మహమ్మద్ బీన్ ముగ్లక్ దేత్ మూర్క్ మఖ్బూర్ తిలింగి అను పేరు వడసిన ప్రతాపరుద్రుని అనుచుడు “కన్ను” లేక “కట్టు” అను వ్యక్తి గన్నవిభుడని కాకతీయచరిత్రకారులు గుర్తించుట⁷⁷ సంగతము కాదు గన్నవిభుని తల్లి మల్లవాంబిక, కాకతిగణపతిదేవప్రకాశ తలవరి మేచయ నాయకుని తనయ. (3వ ప 1 ఆ పు) మేచయనాయకుని కాలము గణపతి దేవుని కాలము, మల్లవాంబిక కాలము చుద్రమదేవి కాలము, గన్నవిభుని కాలము ప్రతాపరుద్రుని కాలమును అనును అతడు ప్రతాపరుద్రుని అనంతరము 1878 వఱకు రాచకార్యములు నిర్వహించుచు ఏబది సంవత్సరములు జీవించుట⁷⁸ అసంభవము కాబట్టి మార్కండేయపురాణము రచనాకాలము 1800 ప్రాంతమును దాటింపవలసిన అవశ్యకము లేదు.

మార్కండేయపురాణము పురాణము పురాణములు త్రివిధము 1 జైనమత పురాణములు 2 వీరశైవమతపురాణములు 3. బ్రాహ్మణమతపురాణములు అది పురాణము. జినేంద్రపురాణము, నేమిపురాణము మొదలైనవి జైనపురాణములు. బసవపురాణము, చెన్నబసవపురాణము, దేవాంగపురాణము మొదలైనవి వీరశైవ పురాణములు. అష్టాదశపురాణములు - మహాపురాణములు, ఉపపురాణములు - బ్రాహ్మణపురాణములు జైన, వీరశైవపురాణములు పూర్వగాధలు బ్రాహ్మణ పురాణములును పూర్వగాధలే కాని, సంచలనము లక్షితములు.

“సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశో మన్వంతరాణి చ
వంశానుచరితం చేతి లక్షణానాం తు పశ్యాకమ్.”

“సర్గమన ప్రథమస్సృష్టి ప్రతిసర్గమన ప్రళయానంతరపునస్సృష్టి వంశ మన దేవతల, ఋషుల వంశక్రమము మన్వంతరమన మనుపరిపాలనకాలము. వంశానుచరితమన సూర్యచంద్రవంశరాజుల చరితము ఇవి వర్ణింపబడునది పురాణము పంచలక్షణలక్షితము కాకపోయినను ప్రాచీనకథ అయినచో పురాణమే అని స్కొందపురాణమునందు కలదు అంతేకాదు అష్టాదశపురాణములలోనివి కాకపోయినను భారతరామాయణములు పురాణములని ప్రసిద్ధము. “భారతరామాయణాద్యనేక పురాణప్రపీఠులైన హేరాణికులును” అని నన్నయ భారతమునందు కలదు (8వచ. 1ఆ. ఆ. ప.) అష్టాదశపురాణములను తెలుపు శ్లోకమొకటి సుప్రసిద్ధము.

“మధ్యయం భద్రయం చైవ బ్రతయం వచతుష్టయమ్
అనాపలింగహస్కాని పురాణాని పృథక్ పృథక్ ”

మధ్యయమన 1 మత్స్యపురాణము 2 మార్కండేయపురాణము భద్రయ మన 3. భవిష్యపురాణము 4. భాగవతపురాణము బ్రతయమన 5 బ్రహ్మ పురాణము 6. బ్రహ్మాండపురాణము 7 బ్రహ్మవైవర్తపురాణము వచతుష్టయమన 8. వాయుపురాణము 9 వరాహపురాణము 10. వామనపురాణము 11. విష్ణు పురాణము 12 అగ్నిపురాణము. నా = 13 నారదీయపురాణము. ప = 14. పద్మపురాణము. లింగ=15 లింగపురాణము గ=16 గరుడపురాణము. కూ= 17. కూర్మపురాణము స్కొందపురాణము ఇందు కొన్ని పురాణముల విషయమున అభిప్రాయభేదములున్నను, మార్కండేయపురాణము నిస్సందేహముగా అష్టాదశమహాపురాణములలో ఒకటి.

పురాణము అర్థప్రవణము. సుహృత్సమ్మితము. కావ్యము సరసము. కాంతాసమ్మితము. అనగా పురాణము కథాప్రవాసము కావ్యము రసప్రధానము మార్కండేయపురాణమును “ప్రవాళితసారకథామృతం జౌగిం ద్రావి ఆగజ్ఞనంబు లలర న్యచియింపు తెనుంగునన్ వచఃశ్రీవిభవంబు పెంపు విలసిల్లఁగ” అని కృతి భర్త ఆచారము. “నా నేర్చు గతిన్ వెమ్మి విరచించెదం బద్యమ్ముల గిద్యముల”

అవి కృత్రిక ర్త ఆచరణము. అయినను హరన మార్కండేయ పురాణమునందు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, కౌశికవత్సీ వృత్తాంతము రసవంతములు

రాజ్యము ధారవోసి, రాజాభరణములు తీసివైచి, తరువల్కలములు ధరియించి హరిశ్చంద్రుడు ధర్మపత్నియైన శైఖ్యతోను, తనయుడైన లోహితాస్యునితోను ఇలువెడలు సమయమునందు పురజనులు పురపుర పొక్కిన విధమిది :

“కాంచనాలంకృతిఁ గరమొప్పి నీ మ్రోల

నేతెంచు గజఘట తెందుఁబోయె ?

గనకసింహుల చెల్వునఁ గ్రాలు తురగంబు

లేల నీ తెలఁకుల నేఁగుడేవు ?

రత్నోజ్జ్వలములైన రథముల నీ పజ్జ

వడిఁ జనుదేర తెక్కడ నడంగె ?

వివిధాయుధసూర్తి వెలుగు కాల్వర మొత్త

మేల నీతో రాక యేమియయ్యె ?

రమ్యభిషేక దివ్యాంబరములు చొఱఁగి

నారచీరలు గట్టి యధాదవృత్తి

నాలుఁగొడుకులు వెంటరా నరుగునట్టి

యెడల వాఁడె నే మేదినిశ : నీవు

175 ప. 1 అ.

హరిశ్చంద్రుడు విపణిపీఠిలో భార్యాపుత్రులను విక్రయించునపుడు

“ఓ పురజనులార : నా పత్ని నమ్మెద

నే దాసిగా వెల యెడిగి పెట్టి

కొనుదు నన్నెవ్వడవని యడిగెదలేని

నే సృశంసుడను దానవుండ

నదిపాపకర్మడ నారి నమ్ముకొనంగ

నరుగుదెంచిన కరిగొత్తుకుండ”

214 ప. 1 అ.

అని ప్రకటించుట వ్యాధయవిదాకరము కాదికావయైన హరిశ్చంద్రుడు, శృణానవాటికయందు మృతుడైన కన్నకుమారుని చూచి,

“అలచమొగంబుతోడఁ గడు నర్మిరి నాతెడు లేల రావుచే

తులు పచరించుచుం దనువు ధూమేయిం చొరయంగనేల న

న్నెలమిని గొగిరించుకొన వెంతయుఁ దీపెనలార మంజులో
 క్తుల చవి యేల నా చెవులకుం జవిఁ జూపవు నీవు పుత్త్రకా : 253 ప.
 అనుచుఁ దనూజు నెత్తికొని యక్కునుఁ జక్కఁగఁ జేర్చి మోము మో
 మునఁ గదియించి బాష్పజలము లొర్రెఁ బెల్లగ నించి యేడ్చు హ :
 యని యకటా : కుమార తెగనమ్మితిఁ బాపము చేసి చీర య
 మ్మిన యటు రిట్ట నిన్వెదగి మ్రింగునె దైవము క్రూరసర్పమై.”

254 ప. 1 ఆ.

అని ధుఃఖించుట పుటపాకప్రతీకాశమైన కరుణరసమునకు కాబాది.

కౌశికపత్ని వృత్తాంతమునందు (సుమతి కథ) కౌశికుడను విప్రుడు,

“కరచరణాంగుళు ల్మృతీగి గాత్రము తద్దయు వ్రససి చీము నె
 త్తురు దొరగంగఁ బెన్ముఱిచి దుస్సహమై సుడియంగ ఘర్షర
 స్వర మెనగంగ నీగ లనిశంబును జమ్మని మూఁగుచుండ హే
 యరసము మూర్తమైన యటు లాతతకుష్ఠయజ్ఞాభిభూతుఁడై. 155 ప.

అలఁదురు చుండఁగా నతని యంగన,

156 ప.

తీడుగక నాధుమై దొరఁగు చుండెడు నెత్తురుఁ జీముఁ బల్మఱుం
 గడుగుచు నూనియం దలయుఁ గాళ్లును జేతులుఁ దోమి తోమి యిం
 పడరఁగ నీకు లాచ్చుచుఁ బ్రియంబునఁ జీరలు దాన కట్టుచుం
 గుడుపుచుఁ గామభోగములఁ గోమలి యాతనిఁ ప్రీతుఁ జేయుచున్

157 ప,

అతఁ డెంత యలిగి తిద్దిన

మతిఁ గింతెరిపడక యెప్పుడు మాతాడక యా

నతయగుచు ...

158 ప. 2 ఆ.

ఆరాధించుట కరుణరసములితమైన చిత్రత్సరసమునకు నెలవు.

మరుత్తచక్రవర్తి చక్రత్ర, స్వారోచిషమనుచరిత్రము, కువలయాశ్వుని
 వృత్తాంతము కవికాస్పర్శ కలది అవి శ్రీనాధుని మరుత్తరాట్మరీత్రకు, పెద్దన
 మనుచరిత్రకు, సవరము చిన వెంకటనారాయణుని కువలయాశ్వచరిత్రమునకు మార్గ

దర్శకములు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము గౌరవ హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునకు మూలము కాదు. స్కాందపురాణములోని హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము తన్మూలము

“ఈ నుకుమారుఁ దెవ్వఁడొకొ యిందులనుండి వచ్చెనో
భాసురరూపకాంతిజితభావజవంద్రుఁ డితఁడు రాగలీ
లాసరసత్వ మొప్పుఁ గడు లాలనుఁడై ననుఁ జూచెనేని నేఁ
జేసిన పుణ్య మెవ్వరును జేయరు కాముని దక్క నేలుదున్”

230 ప. 4 ఆ.

అను మారన పద్యము, “ఎక్కడి వాఁడె యతనయేందు—” అను పెద్దన పద్యమునకు (31 ప 2 ఆ) ఒకరవడి.

“పరనారీపరధనరతి

పరత్వ మెన్నఁడును నాకుఁ బాటిల్ల ని యా

స్థిరసత్యమహిమ సతిన

త్యరితగమనసిద్ధి గలుగవలయు హుతవహా :

233 ప, 4 ఆ

అను మారన పద్యములోని “హుతవహా.” అను సంబుద్ధి, “దాన విపాగ్ని హోమపరతంత్రుఁడనేని” అను పెద్దన పద్యములోని (78 వ. 2 ఆ), “హవ్య వాహనా :” అను సంబుద్ధికి ఆదర్శము

సంస్కృత మార్కండేయపురాణమునందు “కశ్చి ద్విజాతిప్రవరః” అనియేగాని, “ప్రవరాఖ్యః అని లేదు ప్రవరాఖ్యుడని మారన మార్కండేయపురాణమునందు కలదు “అతిసుకుమారమూర్తి ప్రవరాఖ్యుఁడు” (214 ప. 4 ఆ) పెద్దన మనుచరిత్రమునందును ప్రవరాఖ్యుడని కలదు “ప్రవరాఖ్యుఁ డతేఖ్యతనూ విలాసుఁడై” (51 ప 1 ఆ.)

మారన స్వారోచిషమనుచరిత్రము మహాకావ్యము కాదుగాని, మహాకావ్యమైన పెద్దన స్వారోచిషమనుచరిత్రమునకు కానంత మార్గదర్శకము

అప్పనమంత్ర : ఇతని కృతి చారుచర్య భోజిని చారుచర్యలోని ఒక భాగమునకు అనువాదము కావ్యము కాదు. అరోగ్యశాస్త్రగ్రంథము

యుగ సమన్వయము

నన్నయయుగములోని భాషయందు తెనుగు నుడికారము కంటె సంస్కృత ప్రౌఢి పరిభవిల్లినది. శివకవియుగమునందు సంస్కృతప్రౌఢి కంటె తెనుగునుడి కారము తేజరిల్లినది. కాని సలక్షణమైన భాష విలక్షణమైనది. అది సులల తిక్కన యుగమునందు సలక్షణమైనది. శివకవియుగములోని భాషయందు వ్యాకరణవిచిత్ర ప్రయోగములు, వ్యవహారప్రసిద్ధవైరిపదములు బహుళము. అవి కొన్ని పూర్వోదాహృతములు అట్టివి తొలగి తిక్కనయుగములోని భాషయందు సంస్కృతప్రౌఢి కంటె తెనుగు నుడికారము తేజరిల్లినది శివకవియుగములోని నాటికి ప్రాతవద్ద మాటలు పరిహృతములైనను, తిక్కనయుగమునందు నేటికి ప్రాతవద్ద మాటలు కలవు. మాండలికపదములకు కావ్యగౌరవము లభించినది నన్నయయుగములోని భాషకు, శివకవియుగములోని భాషకు, తిక్కనయుగములోని భాష మేరేచి కూర్చిన సమన్వయము.

ద్విపద ద్విగుణితమైన తరువోడి, మధ్యాక్కర, సీసము, మధురాక్కర, అటవెంచి, తేజగీతి, కందము, యగ్రాహి అను దేశీయచ్ఛందస్సులు; ఉత్పల హాల, చంపకహాల, శార్దూలము, మత్తేభము, మత్తకోకిలము, తరలము, స్రగ్ధర, మహాస్రగ్ధర, హాలిని, హానిని, మణిభూషణము, వనమయూరము, కవిరాజవిరాజితము, ఉత్సాహము, అంబుచూహము, ద్రుతవిలంబితము, వసంతశిలకము, స్వాగతము, తోటకము, పృథ్వి, పద్మకము, రథోత్థము, దండకము అను సంస్కృత ఛందస్సులు నన్నయయుగమునందు కావ్యప్రవిష్టములైనవి. కందము, సీసము, ఉత్పలహాల, చంపకహాల, శార్దూలము, మత్తేభము, మత్తకోకిలము, హాలిని, హానిని శివకవియుగమునందు, కావ్యప్రయుక్తములైనవి. నన్నయయుగములోని మధ్యాక్కర, మధురాక్కరలు శివకవియుగమునందు, తిక్కనయుగమునందును మఱుగునపడినవి తోడకము, దోధకము, ఇంద్రవజ్రము, ఉపేంద్రవజ్రము, స్వగ్నిణి, శిఖరిణి, మందాక్రాంతము, మంగళమహాశ్రీ, సుసంజము, భాస్కరచిలకతము, ప్రహరణకరితము, మంజుభాషిణి, భుజంగప్రయాతము, మణిహాల, మణిగణనికరము, బంధురము, ప్రజనము, జలధరము, మేదిని, శుభవీరారి, లయనిపాతి, ఉపజాతి అను ఛందస్సులు తిక్కన ప్రవేశపెట్టెను. వృత్తనామములనుబట్టి వృత్త చిత్తము కలదనుట నిష్కృష్టసిద్ధాంతము కాదు. కాని తిక్కన మహాభారతములోని

ప్రేమరసమునందు భందోదైవిధ్యమును ప్రదర్శించుట, నూతనవృందస్ఫులు ప్రయోగించుట విశేషము నన్నయ కంటె తిక్కన సంస్కృతవృందస్ఫులు అధికముగ స్వీకరించుట గమనార్హము. ఈ మూడుయుగములందును రగడ గాని, ద్విపద గాని చందోభేదముగ లేదు. తరువాత సన్నయభారతమునందు మాత్రమే గాక, హలకుటిపి శోమనాధుని అనుభవసారమునందు, కేతన దశకుమారచరిత్రమునందు, తిక్కన మహాభారతమునందు, మారన మార్కండేయపురాణమునందును కలదు. పూర్వయుగములలోని భందోభేదములను గ్రహించి, నూతనవృందస్ఫులను ప్రయోగించుట తిక్కనయుగములోని భందాపరమైన సమన్వయము.

నన్నయయుగమునందు పద్యగద్యోభయమైన చంపూకావ్యము కలదు. శివకవియుగమునందు రగడకృతులు, ద్విపదకావ్యములు కలవు ద్విపదకావ్యములు కేవలము పద్యకావ్యములు తిక్కనయుగమునందు పద్యకావ్యము, పద్యగద్యోభయమైన చంపూకావ్యములు, ద్విపదకావ్యములు కలవు రగడకృతులు కానరావు. నన్నయయుగమునందు, శివకవియుగమునందు కానరాని కథాకావ్యములు, పురాణము తిక్కనయుగమునందు కలవు పురాణము కావ్యభేదము కాదు. గ్రంథభేదము. కథాకావ్యమును కావ్యభేదము కాదు కావ్యమే. కాని కావ్యభేదముగ ఆధునికవ్యవహారము కావ్యభేదములు సాహిత్యప్రక్రియలు ఒక్క రగడ ప్రక్రియ వినా, పూర్వయుగములలోని ఇతరప్రక్రియలను అనుసరించుట, నూతనప్రక్రియ సూక్ష్మిల్పము, తిక్కనయుగములోని ప్రక్రియాపరమైన సమన్వయము. అంతే కాదు. ఇతరప్రక్రియలు ఇతోధికాభివృద్ధిని సాధించినను పద్యగద్యోభయమైన చంపూకావ్యమునకే ప్రాధాన్యము.

సన్నయయుగములోని స్వతంత్రాంధీకరణపద్ధతి తిక్కనయుగములోని స్వతంత్రాంధీకరణపద్ధతికి అధ్యాపకవాణి శివకవియుగములోని స్వతంత్రకావ్యరచనను తిక్కనయుగములోని స్వతంత్రకల్పనను సమన్వయముగా నేపథ్యసంగీతము. కేతన దశకుమారచరిత్రము, తిక్కన మహాభారతము, మారన మార్కండేయపురాణము స్వతంత్రాంధీకరణములు. మూలవిధేయములు. మంచన కేయూరబాహుచరిత్రము; బద్ధాదెడ్డి, కాపర్దిలరెడ్ల రామాయణము పరమస్వతంత్రాంధీకరణములు. మూలాతివ్రమణములు.

సన్నయయుగములోని మతము బ్రాహ్మణమతము. శివకవియుగములోని మతము వీరశైవమతము. తిక్కనయుగములోని మతము మఱి బ్రాహ్మణమతము. సన్నయయుగమునందు బ్రాహ్మణమతప్రబోధము కలదు. శివకవియుగమునందు వీరశైవమతప్రచారము కలదు. తిక్కనయుగమునందు బ్రాహ్మణమతప్రకాశము కలదు. బ్రాహ్మణమతప్రబోధమునందు, బ్రాహ్మణమతప్రకాశమునందు పరమత నిరసనము లేదు. వీరశైవమతప్రచారమునందు పరమతనిరసనము కలదు. కేతన దశకుమారచరిత్రమునందు, మంచన కేయూరబాహుచరిత్రమునందు జైనమతలాఘవము కలదుగాని జైనమతధూషణము లేదు శివకవుల కృతులందు జైన, బౌద్ధ, బ్రాహ్మణ, వైష్ణవమతదూషణము దుర్భరముగ కలదు. జైనబౌద్ధమతముల జైత్రయాత్ర ఆగినను, బ్రాహ్మణమతమునకు బ్రహ్మరథము, వైష్ణవమతమునకు క్రాంతిరథము పట్టిన కాలమిది హఠాదే పరమదైవమని వీరశైవమతపరమార్థము. హఠాదే పరమదైవమని వీరవైష్ణవమతపరమార్థము. పరమతనిరసనమువలన వీరశైవ, వీరవైష్ణవమతముల పరస్పరసంఘర్షణము సంఘమునందు మారణహోమసంఘటనలకు అరిచాలము. హరిహరభేదభావము కల తిక్కన హరిహరనాథరూపమును ధరించు పరతత్త్వమును— హరిహరనాథతత్త్వమును ప్రతిపాదించుట తిక్కనయుగములోని మతసమన్వయము. ఇది పూర్వోక్తము.

సన్నయయుగమునందు కవిత ప్రధానము. మతము గౌణము. శివకవియుగమునందు మతము ప్రధానము. కవిత గౌణము. కవిత ప్రధానమైన కృతులు సర్వజనులకు సమాదరణీయములు. మతము ప్రధానమైన కృతులు మతేతరులకు నిరాధరణీయములు. శివకవుల కృతులు శైవసంఘమునందే ప్రసిద్ధి గాంచినవి. శైవేతరసంఘమునందు ప్రసిద్ధి గాంచలేదు. కవుల చరిత్ర, సాహిత్యచరిత్రలవలన సర్వపరిచితములైనవి. ఇతరకవుల కృతులు స్వయం సర్వవ్యాప్తములు కారణము కవితాప్రాధాన్యము. సన్నయ ప్రసన్నకథాయుక్తిప్రధానమైన మహాకావ్యార్థమునకు, పాలకుటికి సోమనాథుని అల్పాక్షరముల అనల్పార్థరచన అను మహాకావ్యసూత్రమునకు తిక్కన మహాకవిత్యదీక్షావిధి తిక్కనయుగములోని కవిరాసమన్వయము.

ఎఱునయఁగము

చారిత్రికనైపథ్యము

సువికాలమైన కాకతీయసామ్రాజ్యము 1:23 వ సంవత్సరమునందు పతనమయినది తురుష్కాక్రాంతముయినది దేవుని ఎగ్రహములు భగ్నములైనవి. విద్యాంసుల చిరకాలభుక్తములైన అగ్రహారములు అపహరింపఁబడినవి బ్రాహ్మణులు త్యాజితకర్మబంధులయిరి. ధనికదర్శితభేదము లేకుండ కృషీవలకుటుంబములు నాశనమైనవి పంటలు పరాధీనమైనవి ధనకనకవస్తువాహనములయెడనేగాక, దారల యెడ కూడ స్వాయత్తతాభావము లేకుండ పోయినది. మద్యపానము, బ్రాహ్మణ హసనము యవనకృత్యములైనవి. మహాసముద్రమగ్నమైన ధరామండలమును ఉద్ధరించుటకు వరాహవతారమూర్తివలె యవనోదరస్థమైన ఆంధ్రమండలమును సముద్ధరించుటకు ముసునూరి ప్రోలయనాయకుడు ముందడుగు వైదెను. ఆతని జ్ఞాతిసోదరుడు కాపయనాయకుడు కుడిభుజమయ్యెను. ప్రోలయవేమారెడ్డి సహకరించెను వీరు బహుళః కాకతీయుల నాటి నాయంకరములకు ప్రతినిధులైన రెబ్బదియైదుమంది నాయకులలోని వారగుదురు. రెబ్బదియైదుమంది నాయకులును ఆంధ్రోద్యమమును నిర్వహించిరి. అది దక్షిణభారతదేశములోని ప్రప్రథమ స్వరాజ్యోద్యమము. సత్యలితము లొసగినది విదేశీయతివిరచ్యుటలు నిచ్చిన్న స్వచ్ఛములైనవి. స్వచ్ఛందమైన వేగుజాక్క కృష్ణవేణీసగిలములలో జలక్రీడలాడినది. దివ్యదీధితియైన అరుణరేఖ గోదావరీపావనో దారవాహురములలో అమృతమన్నాన మాచరించినది. గౌరగౌరవమైన గభస్తిబింబము పినాకినీ జలములలో అవబృథస్నానమాచరించినది. చంద్రప్రచందమైన భానుబింబము తుంగభద్రాసముత్తంగతరంగములలో మంగళస్నానమాచరించినది, శీర్షబ్రాహ్మణ మతోద్ధారము జీవరక్షణమైనది

1324-25 వ సంవత్సరమునుండి రేకపల్లి రాజధానిగ పరిపాలించిన ముసునూరి ప్రోలయనాయకుడు అపహృతములైన వేదిపండితుల అగ్రహారములను పునర్ధర్తము చేసెను.² సూతనాగ్రహారముల నొసగెను³. అదే సంవత్సరమునుండి

అద్దంకి రాజధానిగా పరిపాలించిన ప్రోలయవేమారెడ్డి శ్రీకైలాసోజలక్షేత్రములందు సోపానములు కట్టించెను.⁴ అపహృతములైన బేదపండితుల అగ్రహారములను పునర్దత్తము చేసెను.⁵ అనేకయజ్ఞయాగాదిక్రతువులు చేయించి “అనవరతకృత పురోహితసోమ పాన” అను బిరుదము నందెను.⁶ బ్రాహ్మణులకు స్వర్ణభూగోగడాగ్రహారములు అనేకములుదానము చేసెను.⁷ అంతేకాదు “ఇష్టాపూర్తరూపంబగు క్రియాకలాపంబు నిజకర్తవ్యానురూపంబుగాఁబొడంగి” 18వచ.

“అగ్రహారములు విద్యాతపోవృద్ధిపి

ప్రలంబిచ్చి యజ్ఞకర్తలుగఁ బనిచెఁ

గొమరారఁ జెలుపులు గుళ్లు ప్రతిష్ఠించి

లోకసంఖావ్యంబులుగ నొనర్చె

నిధులు నల్లిండ్లును నిలిపెఁ దోటలు సగ్రత

ములు చలిపందిళ్లు వెలయఁజెట్టి

హేమాద్రిపరికిరిలామితవ్రతదాన

నివహంబు లన్నియు నిర్వహించె” 19వ.1ఆ.పూ.భా.హ.వం.

ప్రోలయవేమారెడ్డి అనగా ప్రోలయరెడ్డి కుమారుడు వేమారెడ్డి. ప్రోలయ వేమునికి అన్నమవేముడు, అన్నవేముడు, కోమటివేముడు అను వ్యవహారములును కలవు. తల్లి అస్యహంబనుబట్టి అన్నమవేముడు, అనవేముడును. కోమటిశబ్దము గుఱించి విచిత్రమైన కథ⁸ కలదుగాని విశ్వసనీయముగ లేదు అస్యహంబా ప్రోలయలకు అయిదుగురు కుమారులు⁹ 1. మాచారెడ్డి 2. వేమారెడ్డి 3. దొడ్డారెడ్డి 4. అన్నారెడ్డి 5. మల్లారెడ్డి అందు వేమారెడ్డి రాజ్యస్థాపకుడు మాచారెడ్డి చంద్రవోలు శాఖానగరాధిపతి. ¹⁰ మల్లారెడ్డి కందుసూరు శాఖానగరాధిపతి.

ఎత్తాప్రెగడ

ఎత్తాప్రెగడ “శివపదాబ్జసంతతద్భాసనంస క్తచిత్తుడు ... పాకనాటిలో నీల కంఠేశ్వరస్థానమై యెసకమెనఁగు గుడ్లూరు నెలవుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పు ధన్యుడు” అని ఎత్తాప్రెగడ భారతారణ్యపర్వశేషమునందు కలదు. (489వ 7ఆ.) “శంభుదా సాల్లిదానుఁ జెదలువాడ యెత్తుయఁ గవిశ్రేష్ఠఁ గొలుతు” నని శ్రీనాథుని బావమఱచి నాసికేశోపాఖ్యానమునందు కలదు (8వ 1.ఆ.) ఎత్తాప్రెగడ వంశీయుడైన బేదలువాడ

మల్లయ ఎప్రనారాయణ చరిత్రమునందు “చెదల్వాడనిలయు ... శంభుదాసు నెత్తాప్రెగడ” అని కలదు (18వ.1అ.) కావున ఎత్తాప్రెగడ మొదట గుడ్లూరు నివాసి, తర్వాత చెదలువాడ నివాసి, ఆపిద అద్దంకినివాసి కావలయును. గుడ్లూరు జన్మస్థలము, చెదలువాడ; అద్దంకివాసస్థలములు కావచ్చును.

“నా తమ్ముండు ఘనుండు మల్లరధినీనాదుండు నిన్నాతత శ్రీతోడన్ సముపేతుజేసి యెరిమి జేపట్టి మారిచ్చుటన్ - 39వ.1అ. పూ.భా.

అని ప్రోలయవేమారెడ్డి ఎత్తాప్రెగడతో అన్నట్లు ఎత్తాప్రెగడ హరివంశము నందు కలదు మల్లారెడ్డి చెదలువాడలో రామలక్ష్మణప్రతిష్ఠ చేసి దేవాలయము కట్టించినట్లు చరిత్రలో కలదు.¹² ఆ సందర్భమున చెదలువాడనిలయుడైన ఎత్తాప్రెగడను “ఎరిమిజేపట్టి” అనగా సంతోషముతో చేరదీసి, ఆతనశ్రీతో సముపేతుని చేసి ప్రోలయవేమారెడ్డికి ఇచ్చుట సంభవము సంతోషముతో చేరదీయుటకు, అనేకసంపదలొసగుటకు, ప్రోలయవేమారెడ్డికి ఇచ్చుటకు కారణము, ఎత్తాప్రెగడ ప్రోలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవి కాదగిన సమర్థుడని మల్లారెడ్డి గుర్తించుటయే కాబట్టి ఎత్తాప్రెగడ ప్రోలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవి కాకపూర్వమే లబ్ధిప్రతిష్ఠుడైన, సమర్థుడైన మహాకవి కావలయును.

కృతులు-పౌర్వాపర్యము

ఎత్తున కృతులు సిలకంరేశ్వరశతకము, అరణ్యపర్వశేషము, శ్రీలక్ష్మీ నృసింహావతారము (నృసింహపురాణము), రామాయణము, హరివంశమును. ఇందు సిలకంరేశ్వరశతకపద్యమొకటి మాత్రమే లభించినది. రామాయణపద్యములు సుమారు నలుబదియైదు లభించినవి అరణ్యపర్వశేషము, నృసింహపురాణము, హరివంశము మాత్రమే సమగ్రముగ ఉపలబ్ధములైన కృతులు. లబ్ధాలబ్ధకృతుల పౌర్వాపర్యము గుఱించి అభిప్రాయభేదములు కలవు. అందు ఆరణ్యపర్వశేషము తర్వాత నృసింహపురాణము, రామాయణము తర్వాత హరివంశము అనుటకు గ్రంథస్థనిదర్శనములు కలవు.

నృసింహపురాణమని ప్రసిద్ధమైన శ్రీలక్ష్మీనరసింహావతారమునందు,

“ఉన్నత సంస్కృతాదిచతురోద్దిపదంబులఁ గావ్యకర్తవై
యెన్నికమైఁ బ్రబంధపరమేశుడనంగ నరణ్యపర్వతే
పోన్నయ మంధ్రభాష సుజనోత్పవమొప్పుగ నిర్వహించితా
నన్నయభట్టతిక్కకవినాథులకెక్కిన భక్తిపెంపునన్” 17వ.పీ.

అని కలదు. ఇందు అరణ్యపర్వతేషము రచించినట్లు కలదు కాఁబట్టి అరణ్య
పర్వతేషము తర్వాత రచించినది నృసింహపురాణము అరణ్యపర్వతేషము, నృసిం
హపురాణమునుఁక జంట హరివంశమునందు,

“నా తమ్ముండు ఘనుండు మల్లరదినీనాథుండు నిన్నాతర
శ్రీతోడన్ సముపేతుఁజేసి యెలమిం జేపట్టి మార్చిచ్చుటం
జేతోమోచమెలర్చ రామకథ మున్ జెప్పించి యత్కుర్తమ
భ్యాతిం బొందితి సింక వేసు దనియన్ గావ్యామృతాస్వాదనన్.”

99వ 1 ఆ పూ.భా.

అని కలదు ఇందు రామాయణము రచించినట్లు కలదు. కాఁబట్టి రామాయ
ణము తర్వాత రచించినది హరివంశము. రామాయణము, హరివంశమును మఱొక
జంట. ఈ రెండు జంటలందును ఈ జంట ముందు, ఆ జంట ముందు అనుటకు
మఱి గ్రంథస్థనిదర్శనములు లేవు. రామాయణహరివంశముల జంట ముందు,
‘అరణ్యపర్వనృసింహపురాణముల జంట తర్వాత అనుటకు ఉపపత్తులివి: 13

1. “రామాయణము, హరివంశము నరాంకితములు. ధనాపేక్షకములు. భార
తము నరాంకితమయ్యు నన్నయ యెడ నీ కవికి గల భక్తిప్రేరణము నొనర్చిన
విష్కామకర్మ నృసింహపురాణము భగవదర్చితము మొదట వైహికదృష్టి, తరు
వాత ఆధ్యాత్మికదృష్టి మానవ ప్రవృత్తికి వైజము. స్వార్థమును వీడి పరమార్థమున
దృష్టి నిలిపి భగవదర్చితముగ రచించిన కవి పిమ్మట స్వార్థము వంక మొగ్గి తన
రచనమును నరాంకిత మొనరించుట పతనసూచకము.”

నృసింహపురాణము భగవదర్చితమే గాని, ఎఱ్ఱన ఆధ్యాత్మికదృష్టిని స్వార్థ
మును వీడి పరమార్థమున దృష్టి నిలిపి భగవదర్చితముగ రచించినది కాదు అది
ఎఱ్ఱన ఇష్టదైవమైన శివునికి అంకితము కాదు ఎఱ్ఱన తాత ఎఱ్ఱపోతనూరి ఇష్టదైవ
మైన “శ్రీమదహోబలేననరసింహు” నని అంకితము (21వ పీ.) “అమృతాప్రబం
ధంబునకు నస్మత్ప్రీతామఁ గూర్చుదయగుహావిహారమహాసింహంబగు శ్రీమదహోబలనర
సింహదేవుండ భీష్మరుండగుటంజేసి యవ్యాకర్మరత్నరచనోపహారంబు నమ్మహా
దైవతంబు నారాధించితి” నని ఎఱ్ఱన స్తవచరణము. అంతేకాదు.

“అమృతాత్మఁడు నిత్యదయార్ద్రహృదయుఁ
దతులితానందజలధినోలాడుగాత
విష్ణుధర్మప్రశంసాపవిత్రమైన
యస్మదీయప్రబంధసామగ్రి వలన”

25 ప.

“..... మజ్జనకుఁ దుద్యక్తిర్తి శ్రీసూర్యఁ డీ
విజ్ఞానాత్మక వాఙ్మయంబున ముదావేశోజ్జ్వలుం డయ్యెడున్” 26 ప. పీ.

అని కూడ ఎఱ్ఱన సృష్టప్రతిపాదనము ఇందు ఎఱ్ఱన దృష్టి పరమార్థము నందు లేదు పరార్థమునందు కలదు. అరణ్యపర్వశేషమును నరాంతరము చేయుట నిష్కామకర్మయేగాని, నృసింహపురాణమును దైవాంతరము చేయుట సకామకర్మ. కాబట్టి పతనసూచకము కాదు

2. “రామాయణము మన కుపలభ్యము కాలేదు. హరివంశముతో పోలి చూచిన” అరణ్యపర్వనృసింహపురాణముల” ఇంటి కవనము మేలుతరము. శైలి మెఱుగులు దేరి ప్రౌఢతరమై యున్నది ఈ శైలి క్రమాభివృద్ధి పొందినదగుట భారతమున కంటె నృసింహపురాణమున రమణీయముగా నున్నది కొందఱు భారతమే తొలిరచనమందుచు అదైన నది ఈతని శైలిలో పతన సూచక మగును.”

ఎఱ్ఱన శైలి క్రమాభివృద్ధి కంటె గుణాభివృద్ధి పొందినది

“ఎఱ్ఱనార్యుండు సకలలోకైక విదితుఁ
డయిన నన్నయభట్ట మహాకపింద్ర
సరససారస్వతాంశప్రశస్తిఁ దన్ను
తెంచుటయు సాధుఁడనహర్షసిద్ధిఁగోరి

470ప.

ధీరనిచాడుడు తత్కవి
తారీతియుఁ గొంత దోఁడు ద్రవచనయకా
నారణ్యపర్వశేషము
పూరించెఁ గపింద్రకర్ణపుటపేయముగాన్”

471ప 7అ.

అని అరణ్యపర్వశేషమునందు కలదు. అంతేకాదు అరణ్యపర్వశేషము లోని ఎఱ్ఱన శైలి నన్నయశైలివలెనే కలదు.

“భారతపరాంశమని యిం

పారంగఁ జెప్పదురు బుధులు హరివంశము”

39 ప.

నన్నయభట్ట తిక్కకవిసాధులు చూపిన త్రోవ పావనంబు”

42 ప. 1 అ. పూ. భా.

అని హరివంశమునందు కలదు. ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వము నన్నయభారతము నకు శేషమైన, హరివంశము తిక్కన భారతమునకు పరాంశము అరణ్యపర్వము నందు నన్నయ త్రోవను అనుసరించిన ఎఱ్ఱన, హరివంశమునందు తిక్కన త్రోవను అనుసరించుట సహజము నృసింహపురాణము ఎఱ్ఱన స్వరంత్రకావ్యము. అందలి శైలి ఎఱ్ఱన స్వరంత్రశైలి అది నన్నయశైలిని అనుబంధము కాదు; తిక్కన శైలిని అనుబంధము కాదు. అంతేకాదు. నృసింహపురాణములోని ఎఱ్ఱన శైలి అంత రమణీయమైనను నిగ్రహము తక్కువ. హరివంశములోని ఎఱ్ఱన శైలి అంత రమణీయము కాకపోయినను సంయమనము సమధికము. అది పరిచామసూచకము పతనసూచకము కాదు.

3. “ఇంతకు శుభమా యని తొలుదొల్ల నశుభదాయకమగు నరణ్యపర్వ శేషమును వ్రాయడు.”

అరణ్యపర్వము అశుభదాయకమను విశ్వాసము కాలక్రమసంక్రాంతము. అది ఎఱ్ఱన కాలమునందును కందనుటకు ఆధారము లేదు తిక్కన అరణ్యపర్వ శేషమును రచింపకపోవుటకు కారణము అశుభదాయకమను విశ్వాసము కాదు. నన్నయ భారతము రాజరాజనరేంద్రాంతము తిక్కన భారతము హరిహరచాధాంతము. నరాంతముపైన అరణ్యపర్వశేషమును రచించి దైవాంతము జేయుట భుక్తశేషమును నైవేద్యము పెట్టుట అగును. అందువలన తిక్కన అరణ్యపర్వ శేషమును రచింపలేదు రచించిన ఎఱ్ఱన రాజరాజనరేంద్రాంతమే చేసెను. అంతే కాదు. ఎఱ్ఱన శుభమా అని చేసినది అరణ్యపర్వము కాదు శరద్భతువర్ణనము అది శుభదాయకమే అరణ్యపర్వము వ్యాసునికి అంతరాయము కలిగింపలేదు నన్నయకు అవసానము కలిగించినది. అది యాదృచ్ఛికము. అరణ్యపర్వశేష, నృసింహపురాణముల జంట మొదటిదైనను, ఎఱ్ఱన మొట్టమొదటి రచనము అరణ్యపర్వ శేషము కాదు నీలకంఠేశ్వరశతకము.

మఱికొన్ని ఉపపత్తులు :

4. “ ఎఱ్ఱా పెగ్గడ తాతయే ఎఱ్ఱా పెగ్గడను ... నృసింహపురాణమును రచింపుమును ... సందర్భమున

“గిరిశవదభక్తిరసత

త్వరభావము కలిమి శంభుదాసుం డనగా

ఐరగియు గోవిందగుణా

దరసంభృతసౌమనస్యధన్యుడ వెందున్”

18వ.పీ.

అని మనుమని హరిహరాభేదమును మెచ్చుకొనినాడు ఇచ్చట ఎఱ్ఱన యకుంతమైన శివభక్తిచేత శంభుదాసుడను బిరుదును బొందియు విష్ణువుపై గూడ భక్తి గలవాడే యని చెప్పినట్లు పైకి కనిపించుచున్నది. కాని సూక్ష్మముగ నాలోచింప నీ మాటలయందు వ్యంగ్యముగ హరివంశము రచింపఁబడినట్లు సూచిం పఁబడియున్నది.”

శంభుదాసుడనునది ఎఱ్ఱనకు బిరుదు కాదు. లక్షణాభిధేయము ఎఱ్ఱన “శివపదాభినంతతథ్యానసంసక్తచిత్తుడే.” అనగా మహాశివభక్తుడే. అయినను రామాయణహరివంశములు రచించిన తర్వాత అతని తాత ఎఱ్ఱపోతనూరి నృసింహపురాణము రచింపుమనుటకు మనుమని హరిహరాభేదభావమును మెచ్చుకొనవలసిన అవశ్యకము లేదు. రచింపకముందు కలదు. రచించునో రచింపడో అను శంక తన్ని మిత్తము. శంకలేనిది నివృత్తి నిరుపయోగము. రామాయణహరివంశములు రచించిన తర్వాత శంక నిరవకాశము. “గోవిందగుణాదరసంభృతసౌమనస్యధన్యుడు” అనగా విష్ణువు గుణముల యెడ ఆదరము చక్కగా భరింపఁబడిన మంచి మనస్సు చేత ధన్యుడని అర్థము. అప్పటికి ఎఱ్ఱన మనస్సు గోవిందగుణాదరసంభృతమే గాని, గోవిందగుణవర్ధనసంభరము కాదని తాత్పర్యము. హరిహరాభేదభావము కలదని మాత్రమే వ్యంగ్యార్థము.

5. “తాతయైన యెఱ్ఱపోతనూరి యెఱ్ఱయను గాంచి

“గురజనపరాయణుడవు

సరసబహుపురాణధర్మశాస్త్రకభావి

స్తరవేదివి వినయోదయ

భరితుడ వకులానుభావభవ్యుడవు మహిన్”

19వ.పీ.

అని నొప్పివత్కాజించినాడె. నిజమున పింతకుఁ
బూర్వమే యెజ్జయ రాఘాయణహరివంశాద్విగ్రంధములు రచింపకున్నచో యువకుఁ
డైన మనుమని గూర్చి కాతయగు నెజ్జపోతనూరి “అనులానుభావభవ్యుడవు” అను
పదమును ప్రయోగించునా?”

అనుభావమన వ్యక్తిత్వము. గురుభజనపరాయణత్వము, సరసబహుపురాణ
ధర్మశాస్త్రకహవిస్తరవేత్తత్వము, చినయోదయభరితత్వము వ్యక్తిత్వవిషయములే.
అవి ఎజ్జనకు నృసింహపురాణము రచించునాటికి కలవి. అందుకు రాఘాయణహరి
వంశాద్విగ్రంధములు రచింపవలసిన ఆవశ్యకము లేదు. అరణ్యపర్వశేషము
చాలును. నృసింహపురాణరచనాకాలము నాటికి ఎజ్జన యువకుడు, అరణ్యపర్వ
శేషరచనాకాలము నాటికి ఎజ్జన బాలుడు కాడు. అరణ్యపర్వశేషరచనాకాలము
నాటికి ఎజ్జన ప్రౌఢుడు. ప్రౌఢుడైన మనుమని కాత “అతుల మహానుభావుడవు”
అనుట విపరీతము కాదు.

రి “ఎజ్జాపెగ్గడ హరివంశము”లోని “కాలనేమియుద్ధవర్ణనమునందు
“మెచ్చక యెదురైన” అను పద్యము (154ప.4ఆ.పూ.భా) కలదు. అది నృసింహ
పురాణమునందు కలదు. (119ప 2ఆ.) హరివంశములోని పారణ్యకళిని చంపు
సందర్భములోని “శిరనారసింహ” అను పద్యమును (88ప.4ఆ.పూ.భా)
నృసింహపురాణమునందు” కలదు. (107ప 2ఆ.) “కావున నృసింహపురాణమే
హరివంశమున కన్న తరువాతి రచనమని నిర్ధారింపవచ్చును.”

ఎజ్జన హరివంశము సంస్కృతహరివంశమునకు స్వతంత్రాంధ్రీకరణము.
షయి పద్యములు శ్లోకానువాదములు కావు ఎజ్జన నృసింహపురాణము బ్రహ్మాంశాది
పురాణోక్తము. (27వచ పీ.) ఆదికల్పముచేత హరివంశము, విష్ణుపురాణము, భాగ
వతపురాణము మొదలై నవి గ్రాహ్యములు. ఎజ్జన హరివంశమును ముందు రచించిన
హరివంశపద్యములు నృసింహపురాణమునందు, నృసింహపురాణము ముందు రచిం
చిన నృసింహపురాణపద్యములు హరివంశమునందు ఆవృత్తములగును. కావున
నిర్ధరించుట కష్టము ఆవృత్తపద్యములకు ఆద్యుడు, తిక్కన. ఉత్తరరాఘాయణము
లోని పద్యములు మహాభారతమునందు కలవు. తిక్కన మహాభారతమునకు వరాంశ
మైన ఎజ్జన హరివంశమునందు నృసింహపురాణ పద్యములు ఆవృత్తములగుటయే
అత్యంతసంభవము. కావున హరివంశమే నృసింహపురాణము కంటె తరువాతి
రచనము కావచ్చును.

రామాయణహరివంశముల ఇంటి ముందు అనుటకు గల ఆరు ఉపపత్తులందును ఒక్కటి కూడ బలవత్తరము కాదు. ఇక అరణ్యపర్వశేషస్వసింహపురాణముల ఇంటి ముందు అనుటకు గల ఉపపత్తులు¹⁶

“నరసింహపురాణమందలి యవతారికలోని గద్యపద్యములను (12-14) పరిశీలనా బుద్ధితోఁ జదివినయెడల, . నదివఱ కారణ్యపర్వశేషమును బూరించి యున్నను దానినొక గ్రంథముగా నెఱ్ఱాపెగ్గడ యెంచుకొనక న్యసింహపురాణమునే తన ప్రథమకావ్యముగా నెంచి “కలిపయాశ్చరగ్రహణనితంబైన నైసర్గికచాపలంబుకతన రాయంచలు హయః గ్రౌంచమును నావలఁ గూయఁ గడంగు భంగి” అను వాక్యముల వ్రాసెనని తోపకమీనదు”

ఎఱ్ఱన న్యసింహపురాణమునందు “కలిపయాశ్చరపరిగ్రహణనితంబైన నైసర్గికచాపలంబు కతంబును” కావ్యరచనమును కాంక్షించినట్లు, మడిసి సింగన్న జ్ఞానవాన్మరామాయణమునందు “తొల్లి వాఁడైన సావేళంబునఁ గలిపయాశ్చరచాపలంబునం జేసి, విష్ణువిభవాధిరామక సౌప్రభాతంబులం బద్యపురాణోత్తరఖండమును భాగవతదశమస్కంధంబును దెనుంగున రచించినట్లు “కలదు (10వచ 1ఆ) మడిసి సింగన జ్ఞానవాన్మరామాయణము కంటె పద్యపురాణోత్తరఖండ, భాగవతదశమ స్కంధములు పూర్వకృతుల వలె, ఎఱ్ఱన రామాయణహరివంశముల కంటె అరణ్యపర్వస్వసింహపురాణములు పూర్వకృతులగును.

ఇందుకు ఎఱ్ఱన కాలము, అరణ్యపర్వశేషరచనాకాలము, మల్లారెడ్డి ఎఱ్ఱాపెగ్గడకు “ఎలమింజేపట్టి ఆతతశ్రీతోడన్ నముపేతుఁజేసి” ప్రోలియవేమారెడ్డి అస్థానకవిని చేసిన కాలము, హరివంశరచనాకాలమును ప్రోద్బలకము.

ఎఱ్ఱనకాలము

ఎఱ్ఱన న్యసింహపురాణమునందు ఎఱ్ఱన తాత తాత భీమన “వెలనాటి చోడుని వలన మిగుల మన్నన గన్న”ట్లు కలదు ఎఱ్ఱన తాత ఎఱివోతనూరి. అతని తాత భీమనమంత్రి.

“ప్రజ్ఞాపచ్చిఁడ౯ వాపస్తంబసూత్రుండు
శ్రీవత్సగోత్రుఁ డూర్జితచంద్రుఁ

దగు బొల్లనఱుఁ బోలఁబాంబకుఁ బుత్రుండు
వెలనాటి చోడవివలన మిగుల
మన్నన గన్న భీమసమంత్రీ పౌత్రుండు
పేరఁబాంబామనఃప్రియుఁడు పోత
మాంబికావిభు సూరనాథ్య మజ్జనకుని
బొల్లదీసిఁగెని బోలనకును

జన్మనకు ననుజన్మునిఁ గన్నతండ్రి
వేఱినాఁడు గరావర్తివృత్తిమంతుఁ
దనముఁ దెఱవోతసూరి కంసారిచరణ
కమలమధుకరపతి సారవిమలయశుఁడు "

1౯వ. పీఠిక.

ఇందలి వెలనాటి చోడుడు "1156 మొదలుకొని 1168 వఱకు" పరి
పాలించిన మొదటి వెలనాటి చోడుడని, తరమునకు నలుబది సంవత్సరముల
పరిగణనమున ఎఱ్ఱన కాలము 1280—1300 ప్రాంతమని ఒక సమన్వయము
కలదు.¹⁶ "1170—1180 నడుమ" రాజ్యము చేసిన రెండవ వెలనాటి చోడుడని,
తరమునకు ముప్పదిమూడు సంవత్సరముల పరిగణనమున ఎఱ్ఱన కాలము 1280—
1345 ప్రాంతమని మఱొక సమన్వయము కలదు.¹⁷ 1168—1180 మధ్య పరి
పాలించిన రెండవ వెలనాటి చోడుడని శతాబ్దికి మూడుతరముల పరిగణనమున
ఎఱ్ఱన కాలము 1280—13౪౫ లేదా 128౫—13౪౫ ప్రాంతమని ఇంకొక
సమన్వయము కలదు.¹⁸ మూడు సమన్వయములందును ఎఱ్ఱన జననకాలము
1280 ప్రాంతము కలదు. అవసానకాలము 13౪0, 1345, 13౪౫ అని కలదు.
136౪ అనుటకు మఱొక అవకాశము కలదు కాని నిశ్చయకము కాదు.

ప్రొలయవేమారెడ్డి అనంతరము రాజ్యాధిపతి ఆనపోతారెడ్డి రాజ్యకాలము¹⁹
1353—1364 రాజధాని కొండవీడు. అది మొదలు ప్రొలయవేమారెడ్డి స్థాపించిన
అద్దంకిరాజ్యము కొండవీడి సామ్రాజ్యము. ఆనపోతారెడ్డి అనంతరము రాజ్యాధిపతి
అనవేమారెడ్డి. రాజ్యకాలము²⁰ 1364—1383 ఆనపోతారెడ్డికాలమున అనవేమారెడ్డి
యువరాజు. ఆ కాలమునందలి ఆనపోతారెడ్డి కొల్లూరిశాసనమునందు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ
ప్రసన్న కి కలదు.²¹ కొల్లూరిశాసనము సంస్కృతశాసనము సంస్కృతభాష నడుమ
రెలుగు వాక్యమునందు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ ప్రసన్న కి :

“ఏతే భారద్వాజగోత్రాః యత్రయప్రగదగారిః తాడినగరపు
పొలమున ఇరుప్పుట్టి ౫౭ వేమూరి పొలాన ౫౦ బెరసి కేసరిపాటి
౫౩ కండ్రికె ఏతద్విశేషడాది లిఫితేభ్యో న్యే ఏతైకభాగినః సర్వే
ఊకాధ్యాపకాః.”

ఇది నిజమేనీ ఎఱ్ఱాప్రెగడ భారద్వాజగోత్రుడగును. కాని శ్రీవత్సగోత్రుడు. (489వ 7 ఆ ఆ ప, 15వపీ. స్కృ పు, 38 ప. 1 ఆ హ. వం) అంటేకాదు. ఎఱ్ఱాప్రెగడ ఊకాధ్యాపకుడగును ఊకమున ధాన్యము ఊకాధ్యాపకుడన ధాన్యమునకు వేదములను చదివించువాడని అర్థము వచ్చును. ఎఱ్ఱాప్రెగడ ఊకాధ్యాపకుడు కాదు. ఈ శాసనమునందు “ఈ” అను తెలుగు నిర్దేశవాచకసర్వనామము సంస్కృతభాష యందు ఐహవా కలదు ప్రతిగ్రహీతలంచుటని ఇంటిపేరులు కలవు “యత్రయప్రగదగారి” మూత్రము లేదు శాసనస్వరూపమును బట్టి “ఏతేభారద్వాజగోత్రాః” అను సంస్కృతవాక్యము సమగ్రము కాదు ఆ భారద్వాజగోత్రుని పేరు, భాగస్థంభ్య సంస్కృతమునందు ఉండవలయును అది తొలగించి సంస్కృతభాష నడుమ తెలుగు వాక్యమును చేర్చినట్లు అనుమేయము. శాసనత్వామఫలకము లభింపలేదు. మూత్రప్రతి లభించినది ఇది ప్రతినిలేఖకుని పని కావచ్చును.

సంస్కృతశాసనములందు ఎల్లలు తెలుగుభాషయందుండును. ఎల్లల తర్వాత శాపోక్షులు మఱిల సంస్కృతభాషయందుండును కొల్లూరిశాసనమునందు తెలుగు భాషలోని ఎల్లల తర్వాత, సంస్కృతభాషలోని శాపోక్షుల ముందు ఇట్లు కలదు.

“యీ రాజు తమ్ముడు అనవెమభూపతి మజ్జసాలకె
వేమూరి తూర్పు పొలానను పదిహేనుపుట్ల శ్మేత్రమున్నూ తాడినగరి పొలంచుట్టూ
నానువాగువెంటముప్పదేనుపుట్ల శ్మేత్రమున్నూ బెరసి కేసరిపాటి
యాభైపుట్ల చేను ధారవోళి యిచ్చి యీ పూరనే కలిపెను.”

సంస్కృతభాష నడిమి తెలుగు వాక్యములోని భూదానము, తెలుగుభాషలోని ఎల్లల సంస్కృతభాషలోని శాపోక్షుల నడిమి తెలుగు వాక్యములోని భూదానమును ఒకటి అది అనపోతారెడ్డికృతము. ఇది అనవేనారెడ్డికృతము అసంగతము. ఇది కూడ ప్రతినిలేఖకుని పని అగును శాసనప్రతియందు శాసనకాలమును తెలుపు శ్లోకముండు “నాలుగో పలక పోయినది” అని కలదు కాని అనపోతారెడ్డి కొల్లూరు శాసనము కాలమును తెలుపు శ్లోకము విడిగా లభించినది ²² అందు శకసంవత్సర

సంఖ్య “బుతుదంతిభాస్కరమితే” అని కలదు. అది 1286+78=1364 వ సంవత్సరము. తెలుగు కాలమాసము శోభకృద్వత్సరమాఘమాసప్రజ్ఞాదివసమని కలదు. తిథివారములు లేవు సరిహద్దుకు సాధనము లేదు కొల్లూరిశాసనములోని భూదానము ఎఱ్ఱాప్రెగడకు అనపోతారెడ్డి చేసినను, అనవేమారెడ్డి చేసినను; ఎఱ్ఱన వారి ఆస్థానకవి అగును. కవీనము అనపోతారెడ్డి ఆస్థానకవి కావలయును కాని ఎఱ్ఱన అనపోతారెడ్డి ఆస్థానకవి అనుటకు గాని, అనవేమారెడ్డి ఆస్థానకవి అనుటకు గాని ఆధారము లేదు. కాబట్టి కొల్లూరు శాసనమునందు ఎఱ్ఱాప్రెగడ ప్రసక్తి కల తెలుగు వాక్యములు రెండును సంస్కృతభాషయందు ఆగమప్రాయములు, కాలాంత రసంక్రాంతములు కావలయును అయిన ఎఱ్ఱన అవసానకాలము 1365 వ సంవత్సరమనుటకు కొల్లూరు శాసనము నిర్ధారకసాధనము కాదు కావున ఎఱ్ఱన జీవితకాలము స్థూలముగ 1280-1365 అగును.

అనపోతారెడ్డి, అనవేమారెడ్డి సోదరులు అన్నయరెడ్డి కుమారులు అందు వలన “అన” విశేషణము. అన్నయపోతారెడ్డి, అన్నయవేమారెడ్డి అనపోతారెడ్డి అనవేమారెడ్డి అగుదురు ఇద్దఱును ప్రోలయవేమారెడ్డి రత్నపుత్రిలు. “స్వపుత్రి కృతవాన్” అని శాసనమునందు కలదు²³ ప్రోలయవేముని అన్నయవేముడు, అనవేముడు అను వ్యవహారము కలదు.²⁴ అనవేమారెడ్డి అను వ్యవహారము కల ప్రోలయవేమారెడ్డి తన ఆస్థానకవియైన ఎఱ్ఱాప్రెగడకు చేసిన భూదానము, అనపోతారెడ్డి తండ్రి అనవేమారెడ్డిపరముగ కాక, తమ్ముడు అనవేమారెడ్డిపరముగ తర్వాత ప్రసిద్ధము కావచ్చును అది అనపోతారెడ్డి కొల్లూరుశాసనమునందు ఆగమ ప్రాయము కావచ్చును. అయిన గుడ్లూరు జన్మస్థలమైన ఎఱ్ఱనకు చెదలుపాడ, అద్దంకి తోపాటు కొల్లూరు కూడ వాసస్థలము అగును అనపోతారెడ్డి రాజ్యాధిపతి యైన అనతికాలములోనే రాజధానిని అద్దంకి నుండి కొండవీడునకు మార్చెను. ఆ సమయమునందు ఎఱ్ఱాప్రెగడ అద్దంకి వదలి కొల్లూరు చేరుట సంభవము.

. ఆరణ్యపర్వశేషకర్తృత్వము

ఆరణ్యపర్వము చివరి అన్ని ప్రతులందును ఎఱ్ఱనాయ్కుడు ఆరణ్యపర్వ శేషము పూరించెనని తెలుపు పద్యములు కలవు ఒక్క ప్రతిలో మాత్రము చతుర్థా శ్వాసములోని “శారదరాత్రు”ని పద్యము తర్వాత కలవు²⁵ ఇతరప్రతులందు

“శారదరాత్రి”ల పద్యము తర్వాత “నన్నయభట్టకవిత్వము సంపూర్ణము ఇక్కడ నుండి యెట్లా పెగడకవిత్వము” అను లేఖకరచనములు కలవు. ఒక్క ప్రతిలో మాత్రము “భూసతిఁ దివంబునకు” అను పద్యముతో “ఎట్లా పెగడకవిత్వ మారంభము” అని కలదు²⁶ ప్రతుల అధికమునుబట్టి ప్రాతమేగాక అప్ప కపియములోని స్నిగ్ధాదిచక్రకూటమును (అదివర్ణచక్రోద్ధారణమును) బట్టి సహితము, నన్నయ “శారదరాత్రి”ల పద్యము తరువాతి “స్మరదయజాంతురాగరుచి” అను పద్యము (14వ ప 4 ఆ) మొదలుకొని చివరివఱకు అరణ్యపర్వశేషము నన్నయ కృతము కాదు ఎఱునకృతము ఎఱున “అరణ్యపర్వశేషోన్నయ మంద్రభాష సుజనోత్పవమొప్పగ సేర్వహించి”నట్లు నృసింహపురాణమునందును కలదు. అయినను ఎఱున నిర్వహించినది అరణ్యపర్వశేషపూరణము కాదు, అరణ్యపర్వ శిథిలపూరణము మాత్రమే అను వాదము కలదు ఆ వాదమునకు గల ఉపపత్తులివి:

1. ఆదిః దోదంగి మూడు కృతు లాంధ్ర కవిత్వవిశారదుండు విద్యాద దయకుం దొనరె మహితాత్ములు నన్నయభట్ట దక్షత²⁷ అని తిక్కన భారత మునందు కలదు. (రిప. 1 ఆ. పి. ప.) “భారతసంపాత స్మృతి త్రిపర్వము లెవ్వఁ దొనర్చు నట్టి విద్యారమణీయు నాంధ్రకవికాగును నన్నయభట్టఁ గొల్పెదన్” అని తిక్కన శిష్యుడు హరస మార్కండేయపురాణమునందును కలదు. (9వ పీ.) నన్నయ అరణ్యపర్వము మొత్తము రచింపకుండ మూడు కృతులు, త్రిపర్వములు కావు.

ఒక్క మూడు సంఖ్యనుబట్టి నన్నయ అరణ్యపర్వము మొత్తము రచించినని నొక్క వక్కాణించుటకు తిక్కన, మారనలు పర్యవేశక, పరీశోధకసదృశులు కాదు మహాభారతమార్కండేయపురాణములు గణితశాస్త్రములు కావు. భిన్నములు, దశాంశములు చెప్పవలెకు సిద్ధాంతగ్రంథములును కావు. కావ్యపురాణములు స్థూలనిర్దేశ సాములు. అరణ్యపర్వమునందు నన్నయ రచనయు నాల్గవ ఆశ్వాసమునందును కలదు అది సభారణ్యపర్వభాగములు మూడు పర్వములే త్రిపర్వములే కాదనుట కేశచిత్తవసము.

2. ఎఱున నృసింహపురాణమునందు అరణ్యపర్వశేషము రచించినట్లు లేదు. అరణ్యపర్వశేషోన్నయము నిర్వచించినట్లు కలదు ఉన్నయమన పైకెత్తుట. అనగా ఉద్ధరించుట. నన్నయ అరణ్యపర్వములోని క్రిమిరీతికదష్టములై నష్టములైన భాగ

ములను పూరించి ఎఱ్ఱన ఉద్ధరించెను. ఎఱ్ఱన నిర్వహణము ఆరణ్యపర్వశేషశిథిల పూరణమే.

నన్నయ ఆదిసభాపర్వములలోని భాగములు క్రిమికీటకదష్టములై నష్టములు కాక ఆరణ్యపర్వములలోని భాగములు— అందును “శారదరాత్రు”ల పద్యము తర్వాతి భాగములు మాత్రమే క్రిమికీటకదష్టములై నష్టములగుచి నమ్మరాని విషయము అంతేకాదు పదకొండవ శతాబ్ది నన్నయ భారతమునకు పదునాల్గవ శతాబ్ది ఎఱ్ఱన నాటికి ఒక్క ప్రతియే ఉండదు. అనేక ప్రతులుండును. ఉన్నయ మనగా ఉద్ధరణమే ఆరణ్యపర్వశేషోన్నయ మనగా అరణ్యపర్వముయొక్క అన్ని ప్రతులలోని క్రిమికీటకదష్టములై నష్టములైన భాగముల ఉద్ధరణము కాదు. అనగా శిథిల పూరణము కాదు. అటు నన్నయ ఆంధ్రీకరింపలేక, ఇటు తిక్కన ఆంధ్రీకరింపక ఉపేక్షింపఁబడిన ఆరణ్యపర్వశేషముయొక్క ఉద్ధరణము. అనగా శేషపూరణము. నృసింహపురాణమునందు “అరణ్యపర్వశేషోన్నయ మంద్రభాష సుశనోత్సవ మొప్పుగ నిర్వహించి”నట్లు కలదు అట్లు కల పద్యము పూర్వోదాహృతము అరణ్యపర్వశేషోద్ధరణమును ఆంధ్రభాషలో నిర్వహించెనని అర్థము. ఆరణ్యపర్వ శేషమును ఆంధ్రీకరించెనని తాత్పర్యము

3. ఆరణ్యపర్వమెల్ల నన్నయ రచనముగ కలదు నన్నయ పదములు, పదబంధములు, సమాసములు, సంస్కృతభూయిష్ఠరచనములు, సమాసపద్యములు ఎఱ్ఱనకృతమును అరణ్యపర్వశేషమునందు కలవు

ఇది నిజమే. ఇందుకు హేతువు అది నన్నయకృతమగుట కాదు “ఎఱ్ఱ నాచ్యుడు ... నన్నయభట్టమహాకవిండు సరససారస్వతాంశప్రశస్తి తన్నుఁజెందుటయు, తత్కవిత్వారీతి గొంత దోష ఆరణ్యపర్వశేషము పూరించుట మాత్రమే. ఇట్లు కల పద్యములు పూర్వోదాహృతములు.

4. అరణ్యపర్వశేషము ఎఱ్ఱన రచించినట్లు అవతారికగాని ఆశ్వాసాంత గద్యముగాని ఆరణ్యపర్వమునందు లేదు “నన్నయభట్టప్రణీతం”బనియే కలదు.

ఆశ్వాసపద్యమునందు అవతారిక ఉండదు. “తద్రచనయకా నారణ్యపర్వ శేషము పూరించె”నని ఆరణ్యపర్వము చివటి పద్యములందు కలదు అవి పూర్వోదాహృతములు “తద్రచనయకా” అనగా నన్నయ రచన అగునట్లు అని అర్థము.

నన్నయ చదవ ఆగునట్లు రచించిన ఆరణ్యపర్వమునందు ఎఱ్ఱున రచించినట్లు ఉండుట ఆసంగతము “నన్నయ భట్టప్రణీతం” అని ఉండుటయే సుసంగతము.

5 “కారదరాత్రు”ల పద్యము తరువాతి లేఖకుల వ్రాతలు కల్పితములు. ఆరణ్యపర్వముచివటి పద్యములు ప్రక్షిప్తములు పద్యములని ఉత్తమపురుష యందు లేవు. ప్రథమపురుషయందు కలవు అన్యకృతములు

నన్నయ అవతారికలోని పద్యములును ఉత్తమపురుషయందు లేవు ప్రథమ పురుషయందే కలవు అన్యకృతమును వాదము కలదు కాని నన్నయ అవతారిక రోని-పద్యగద్యములెల్ల నన్నయ పద్యగద్యములుగానే కలవు ఉత్తమపురుషరచనము అహంకారద్యోతకము. ప్రథమపురుషరచనము చివయ్యూర్వకము ఎఱ్ఱున వినయో దయభరితుడని నృసింహపురాణము నందు కలదు. ఆ పద్యమును పూర్వోదా హృతము ఆరణ్యపర్వము చివటిపద్యములు ఎఱ్ఱున పద్యములుగానే కలవు. అన్య కృతములు కావలసిన అవశ్యకము లేదు ప్రక్షిప్తములు కావు నిశ్చిప్తములే “కారద రాత్రు”ల పద్యము తర్వాతి లేఖకుల వ్రాతలు అన్నీ ప్రతులందును కలవు. అవి కల్పితములు కావలసిన అవశ్యకము లేదు

6 శ్రీనాధుడు భీమేశ్వరపురాణమునందు భారతరచనాపరముగ నన్నయ, తిక్కనలను స్తుతించినగాని, ఎఱ్ఱునను స్తుతించలేదు.

శ్రీనాధుని భీమేశ్వరపురాణమునందు నన్నయను స్తుతించిన పద్యము [8ప] తిక్కనను స్తుతించిన పద్యము [9ప] కలవు అట్లు ఎఱ్ఱునను స్తుతించిన పద్యము లేవు తిక్కనను స్తుతించిన పద్యము తరువాత శ్రీనాధుడు తాత కమలనాభాచార్యుని స్తుతించిన పద్యము కందు [10ప 1ఆ.] తన్మధ్యమునందు భారతరచనాపరముగ ఎఱ్ఱునను స్తుతించిన పద్యము లేకపోవుట ప్రాగభావమో ప్రధ్వంసాభావమో సర్వవిధముల కష్టము. కారణము భీమేశ్వరపురాణమునకు రెండు ప్రతులే లభించినవి. ఒక ప్రతియందు అవతారిక లేదు ప్రతివిలేఖకుల అసవధానమున పద్యములు లుప్తములగుట సర్వసాధారణము. శ్రీనాధుడు భీమేశ్వరపురాణము కంటె ముందు రచించిన శృంగారనైషధమునందు, తర్వాత రచించిన కాశీఖండ, శివరాత్రి మాహాత్మ్యములందు ఎఱ్ఱునస్తుతి కలదు. వారగిరానమునందు పూర్వకవిస్తుతియే లేదు.

“ధీరమత్రి నన్నపాఠ్యునిఁ దిక్కయఱ్ఱ
శంభుదాసునిఁ గరమర్తి సన్నుతించి”

7వ.1అ శృం శై.

“శబ్దశాసను నన్నపాఠ్యుఁ దలఁచి
సత్కవిశ్రేష్ఠఁ దిక్కయఱ్ఱును భజించి
సత్ప్రబంధమహేశ్వరు శంభుదాసు
నొకసదృశిసంయుక్తి నాదరించి”

10వ.1అ.కా ఖ.ం

“ఉన్నతమైన యాంధ్రకవితోక్తుల నెంతయుఁ బ్రోడలైన యా

నన్నయభట్టఁ దిక్కకవినాయకు నెఱ్ఱనశంభుదాసు -” 8వ.1అ కి.రా.మ.

ఇందు నన్నయ, తిక్కనలతోపాటు ఎఱ్ఱనను శ్రీనాథుడు కరమర్తి సన్నుతించుట, అతికసదృశిసంయుక్తి నాదరించుట మాత్రమేగాక, సత్ప్రబంధమహేశ్వరుడనుట, కలదు. “ఎన్నికమైఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుడనంగ” ఎఱ్ఱన ఆరణ్యపర్వశేషమును రచించినట్లు నృసింహపురాణమునందు కలదు. ఆ పద్యము పూర్వోదాహృతము. ఇది శ్రీనాథుడు భారతరచనాపరముగ ఎఱ్ఱనను స్తుతించుటయే.

ఆరణ్యపర్వశీధిలపూరణవాదమునకు గల ఆరు ఉపపత్తులలోను ఒక ఉపపత్తి కూడ బలవత్తరము కాదు. ఆరణ్యపర్వశేషపూరణనిర్ణయమొనకు లేఖకుల వ్రాతలు, ఎఱ్ఱన పద్యములు మాత్రమేగాక, వేతే బాహిరమైన, అంతరమైన సాధనములు కలవు

1. నన్నయ భారతమునందు మధ్యాక్కరలు కలవు. “శారదరాత్రి”లను పద్యమువలకు గల అన్ని మధ్యాక్కరలందును అయిదవగణము మొదటి అక్షరముతో యతిమైత్రి పాఠింపఁబడినది.

“పదివేల గణముల బలము గలవాఁడు పౌంస్త్వతోడఁ.

గదనంబుఁ జేసి యనేకయశ్వరాశుల నిర్భించి”

యుదితశౌర్యోన్నతుడైన వాఁడు వృకోదరుఁ డే”

పదపడి నిగృహీతుడయ్యె దానొక్క పన్నగుచేత” 108వ.4అ.ఆర.ప.

ఇది నన్నయ తుది మధ్యాక్కర. ఇక “శారదరాత్రి”లను పద్యము తర్వాత గల అన్ని మధ్యాక్కరలందును నాల్గవగణము మొదటి అక్షరముతో యతిమైత్రి పాఠింపఁబడినది.

“అసదృశతేజఃఁడు బ్రాహ్మణానీకసహితుఁడై కడగి
వసుమతియందు నధర్మవర్తులై యున్న మైచ్చులను
మనలక నిలశ్చైఁ జేసి మడియించి ధర్మంబు నిలిపి
వసునిభుఁ డొనరించుఁ జేర్చి వాటిమేధము నివృ యొప్ప” . 310ప 4ఆ
ఆర.ప.

ఇది “శారదరాత్న”ల పద్యము తరువాతి తొలి మధ్యాక్కర. “శారద రాత్న”ల పద్యము వఱకు అన్ని మధ్యాక్కరలందును అయిదవగణము మొదటి అక్షరముతో యతిమైత్రి పొందిన సన్నయ అమాంతము “శారదరాత్న”ల పద్యము తరువాత అన్ని మధ్యాక్కరలందును శార్దవగణము మొదటి అక్షరముతో యతిమైత్రి పొందింపవలసిన ఆవశ్యకము లేదు కాబట్టి “శారదరాత్న”ల పద్యము తరువాత అరణ్యపర్వశేషము నన్నయ రచనము కాదు. అది ఎఱ్ఱన రచనమే అగును. ఇది ఆంతరమైన సాధనము.

2. సమీపకారికమైన షక్కున విక్రమార్కచరిత్రమునందు ఇట్లు కలదు.

“ఈ క్రయఁ దాఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁడై విరచించె శబ్దవై
చిత్ర సరణ్యపర్వమున శేషము శ్రీనరసింహరామచా
రిత్రములున్ బుధ్రవతగరిష్ఠత నెఱ్ఱయ శంభుదాసుఁ దా
చిత్రకవిత్వవాగ్విభవజ్ఞుంబితుఁ గొల్పెద భక్తియుక్తితోన్.” 14ప. 1ఆ.

ఇందు ఎఱ్ఱన ప్రబంధపరమేశ్వరుడై అరణ్యపర్వశేషము రచించెనని ఇవమిత్యముగ కలదు ఇది బాహిరమైన సాధనము.

2. సమీపకారికము కాకపోయినను సుదూరకారికమును కాని వెల్లంకి తాతంథట్టు కవిలోకచింతామణియందు, నన్నయ “ఆదిపర్వము”లోనిదని “దండితా రాతి” అను పద్యమును (328ప 2ఆ) ఉదాహరించిన అనంతరమే, “ఎఱ్ఱాపెగడ అరణ్యపర్వము”లోనిదని “నగవులకేసియున్” అను పద్యమును (397ప. 4ఆ) ఉదాహరించెను లక్షణగ్రంథములలోని లక్ష్మీదాహరణములు పరమప్రమాణములు కాదుగాని అప్రమాణములు కావు. అంతేకాదు అన్యప్రమాణసంవాదమును కలదు. ఇది యును బాహిరమైన సాధనము.

4. కవిలోకచింతామణికి సమకాలికమైన చింతలపూడి ఎల్లనాచ్యుని తారక బ్రహ్మరాజీయమునందు ఇట్లు కలదు.

“భారతకావ్యహార మొక భాగము నన్నయభట్టు గూర్చియు
కారమణియవాక్కములఁ దక్కిన భాగము సోమయాజి సొం
పార నొనర్చె రెంటి గలియన్ శివదాసుఁడు మధ్యనాయక
శ్రీ రచించె భారద ధరింపఁ గవిత్రయకీర్తి మించఁగన్”

శివదాసుడన శంభుదాసుడు భారతకావ్యహారములోని నన్నయ తూర్పున
భాగమునకు, తిక్కనసోమయాజి చేర్చిన భాగమునకు మధ్య నాయకమణిని రచించె
ననగా ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషము రచించెననియే అర్థము. అరణ్యపర్వశేషము
ఎఱ్ఱనార్యకృతము కవిత్రయనామకరణము ఎఱ్ఱనార్యకృతము

5 ఎఱ్ఱన వంశీయుడైన వెదలువాడ మల్లన విప్రనారాయణచరిత్రమునందు
ఇట్లు కలదు.

“ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషముఁ జెప్పెఁ
గవులకుఁ జెవుల పండువులు గాఁగ
వల్మీకభవు వచోవైఖరి రామాయ
జంబు నాంధ్రప్రబంధంబుఁ జేసె
నారసింహుని పురాణమొనర్చె హరిమెల్చి
నన్ను నెన్నఁడు చూచినాఁడ వనఁగఁ
ట్రొ డిమై హరివంశభాగముల్ (రెండును)
రచించె సభలందుఁ బ్రాజ్ఞు లెన్న

దుఃతహరుఁ బ్రబంధపరమేశ్వరని జెద
ల్యాడసిలయు నాదు వంశకర్త
ధన్యమూర్తి శంభుదాసు నెఱ్ఱాపెగ
డను నుతింప బ్రహ్మకును దరంబె”

13వ. 1ఆ.

ఇందు ఎఱ్ఱన కృతులు భారతరామాయణములు, నృసింహపురాణము
వంశములు ప్రబంధపరమేశ్వరబిరుదము కలవు. వంశకర్త సమాచారము. ఇది
కూడ బాహరమైన సాధనము.

బాహరమైన, ఆంతరమైన సాధనముల పరస్పరోపబలకరము అరణ్యపర్వ
శేషము ఎఱ్ఱనకృతము.

అరణ్యపర్వశేషరచనాకాలము

అవతాడకలేని, ఎఱ్ఱన ఆశ్వాసాంతగద్యము లేని, ఎఱ్ఱన కాలమునకు చెందిన ఆశ్వాసాద్యంతగద్యములును లేని -- అరణ్యపర్వశేషము రచనాకాలము నిర్ణయించుటకు అణుమాత్రమైన ఆధారము లభించినను, అది ఎడారిలోని జలాశయమే అగును అట్టి చక్రతాంశమొకటి ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమునందు కలదు. సంస్కృతభారతమునందు మార్కండేయుడు ధర్మరాజునకు కలియుగ ధర్మములు చెప్పిన ఘట్టమునందు ఇట్లు కలదు

“బహవో మ్లేచ్ఛరాజాః పృథివ్యాం పనుజాధిప

మిథ్యానుశాసినః పాపా మృషావాదపరాయణాః

29శ్లో.

అన్యాః శకాః పులిన్దాశ్చ యవనాశ్చ నరాధిపాః

కామ్యౌతాః ఔర్జితాః శూద్రాస్తరాపీరానరోత్తమ.

30శ్లో 186ఆ. ఆర. ప.

పృథివియందు పాపులు, మృషావాదపరాయణులును అయిన మ్లేచ్ఛరాజులు పెద్దు పెంగిబోవుదురు. అంధ్ర, శక, పులింద, యవన, కాంబోజ, ఔర్జిత, శూద్ర, అభీరులును అడ్డవారే అని అర్థము ఇది ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వమునందు ఇట్లు కలదు.

“వివిధవ్యాఘ్రముగోరగాకులములై విస్తీర్ణభూన్యాటవి

నివహభీలములై యరాజకములై నిర్మూలధర్మంబులై

ద్రవిళాభీరతుచక్కుబర్పరపుశిందవ్యాపిదుష్టంబులై

ఘదిలో నెల్లెడఁ బాడగున్ జనపదంబుల్ దద్యుగాంతంబునన్”

290 ప 4 ఆ.

ఇందు ఆంధ్రులు లేరు అందు తరుష్కులు లేరు. సంస్కృతభారతములోని యవనులు తరుష్కులు కాదు. గ్రీకులు యవనశబ్దము తరుష్కులకు కాలాంతర సంక్రాంతము. తరుష్కుల వలన జనపదములు అరాజకములై నిర్మూలధర్మములై పాడగుట కూడ సంస్కృతభారతమునందు లేదు. ఉన్న ఆంధ్రులను విడిచిపెట్టుట ఎఱ్ఱన ఆంధ్రాభిమానమునకు నిదర్శనము. లేని తరుష్కుల అరాజకత్వమును, ధర్మనిర్యాసమును, జనపదనాశనమును చేర్చుట ఎఱ్ఱన ప్రముఖాతికసమాచారమునకు ఘదాదళ సమకాలికసమాచార మింకను కల్గదు.

“వనికాదుర్బలదీనబంధుజనసర్వస్వాపహారు సుహృ
జ్జనమాతాపితృపుత్రప్రహంతలు యదృచ్ఛాశీలుర్ ధరన్
జనసంఘాజికులై చరింతురు వినష్టశీకులై విప్రలు
జనలం జేరి ప్రతిగ్రహించెద రవజ్ఞాపూర్వదుర్వి త్రముల్ 299 ప.

దేవతాయతనంబులున్ జగతీసురావసతంబులుం
బావనాశమభూములుం జెడి పాదగున్ శుభవృక్షవ
ల్లి వనంబులు నాశమొందుఁ గలిప్రచారమునందు దు
ష్ప్రసహారము మద్యపానముఁ జెల్లుఁ బెల్లుగ నెల్లెడ.”

305 ప. 4 ఆ.

ఇందలి వనికాదుర్బలదీనబంధుజనసర్వస్వాపహరణము, యదృచ్ఛాశీలము, విప్రశ్రవినష్టము, అవజ్ఞాపూర్వదుర్వి త్రప్రతిగ్రహము, దేవాలయ త్రావణాగ్రహార విధ్వంసనము, మద్యపానముహవిజృంభణము సంస్కృతభారతములోని శ్లోకములను సంపదించునవి కావు. ప్రౌలయనాయకుని విలనశాసనములోని శ్లోకములను సంపదించునవి. అది కాకతీయసామ్రాజ్యము తరుష్కాకాంతమైన నాది స్థితి. కాకతీయసామ్రాజ్యపతనవృత్తాంతము కాకతీయసామ్రాజ్యమునందు పర్వరమే దాహనలము వలె వ్యాపించునది పతనకాలము 1829 వ సంవత్సరము. పతనస్థితి ప్రతిఫలించిన అరణ్యపర్వశేషము రచనాకాలము 1826 ప్రాంతమగును.

అరణ్యపర్వశేషము రచనాకాలము 1826 ప్రాంతము కావున, అది ప్రసక్తమైన నృసింహపురాణము రచనాకాలము 1820 ప్రాంతమగును.

ప్రౌలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవి అయిన కాలము

అరణ్యపర్వశేషమునందు ఎఱ్ఱనాయకుడు “గుడ్లూరు నెంపుగ గుణగణ్యత నొప్పు ధన్యుడు” అని కలదుగావున అరణ్యపర్వశేషరచనాస్థలము గుడ్లూరు. అది, నెల్లూరు జిల్లా కందుకూరు తాలూకాలోనిది. ఇప్పుడు ప్రకాశంజిల్లా ఒంగోలు తాలూకాలోనిదగును. నృసింహపురాణమునందు స్థలపేరేకము లేదు. కాని ఎఱ్ఱ ప్రైసెడ “చెదర్లాడవిలయు” అని అతని వంశీయుడైన చెదలువాడ మల్లన విప్రనారాయణ చరిత్రమునందు శలదు. అరణ్యపర్వశేషము రచించిన తర్వాత ఎఱ్ఱన చెదలువాడ రావమ్మకు. ఇది ప్రకాశంజిల్లా ఒంగోలు తాలూకాలోనిది. కావున

నృసింహపురాణ రచనాస్థలము చెదలువాడ కావచ్చును అద్దంకి రాజధానిగ ప్రోలయవేమారెడ్డి రెడ్డి రాజ్యమును స్థాపించినది 1824—25 వ సంవత్సరమునందైనను, ప్రోలయవేమారెడ్డి శాసనములు 1880 వ సంవత్సరమునుండి కలవు.²⁷ రఠీనీనాథుడైన మల్లారెడ్డి కందుకూరుశాఖానగరాధిపతి అయిన కాలమును అదే కావచ్చును అంతేకాదు మల్లారెడ్డి చెదలువాడయందు రామలక్ష్మణప్రతిష్ఠ చేసి దేవాలయమును కట్టించిన కాలమును అదే కావచ్చును. అప్పటికే అరణ్యపర్వశేష, నృసింహపురాణములు రచించి లబ్ధప్రతిష్ఠయై ఎఱ్ఱన గుజించి విసి, అన్నగారి ఆస్థానమునందు ఉండదగిన కవి ఎఱ్ఱన అని గుర్తించి, మల్లారెడ్డి ఎఱ్ఱాప్రెగడను “ఎలమిం జేపట్టి, అతతశ్రీతోడన్ సముపేతుఁ జేసి, ప్రోలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవిని చేయుట సంభవము అరణ్యపర్వశేషమునైన రచింపని ఎఱ్ఱాప్రెగడను మల్లారెడ్డి “ఎలమిం జేపట్టి, అతతశ్రీతోడన్ సముపేతుఁ చేసి, ప్రోలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవిని చేయుట సంభవము కాదు కాబట్టి ఎఱ్ఱన ప్రోలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవి అయిన కాలమును 1880 ప్రాంతము కావచ్చును.

హరివంశ రచనాకాలము

ఎఱ్ఱాప్రెగడ ప్రోలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవిగ రచించిన కృతులు రామాయణము, హరివంశము. రామాయణము తర్వాత రచించిన హరివంశము ప్రోలయవేమారెడ్డికి అంతిమము ప్రోలయవేమారెడ్డి శ్రీశైలాహోదయశత్రువులందు సోపానములు కర్టించుట ప్రముఖసంఘటనము. అది ప్రోలయవేమారెడ్డి శాసనములందు మాత్రమే గాక శ్రీనాథుని హరిలిరాసమునందును గ్రంథస్థమయినది.

“శ్రీ పర్వ తసోపాన

స్థాపకుఁడగు రెడ్డివేమణగతిపతికిన్—”

18వ. 1అ.

“శ్రీ పర్వత సోపాన

స్థాపకవేమక్షత్రిక సామ్రాజ్యశ్రీ—”

1వ. 31అ.

ఇందు అహోబిలశత్రు సోపానవిషయము లేదుగాని శ్రీశైలసోపానవిషయము కలదు. అది కూడ హరివంశమునందు గ్రంథస్థము కాలేదు కావున హరివంశ రచనాకాలము ప్రోలయవేమారెడ్డి శ్రీశైలాహోదయశత్రుసోపాననిర్మాణము కంటే పూర్వము కావలయును. చీమకుర్తిశాసనమునందు శ్రీపర్వతాహోదయశత్రు సోపాననిర్మాణవిషయము కలదుగాని, అది కూటశాసనము.²⁸ నిర్ధారకసాధనము

కాదు. ప్రోలయవేమారెడ్డి ముట్లూరు శాసనమునందు “శ్రీగిరి రహస్యహోలగిరి స్తోపానమార్గాంతరే” అని కలదు²⁹ ఇది నిర్ధారకసాధనము. ముట్లూరు శాసన కాలము 1348వ సంవత్సరము. శ్రీశైలాహోలగిరిత్రస్తోపాననిర్మాణము తత్సమీప పూర్వకాలికమగును. కాబట్టి హరివంశరచనాకాలము 1౩40 ప్రాంతమగును.

హరివంశరచనాకాలము 1340 ప్రాంతము కావున, అందు ప్రసక్తమైన రామాయణరచనాకాలము 1325 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఎఱ్ఱాప్రెగడ ప్రోలయవేమారెడ్డి ఆస్థానకవిగ అద్దంకి నివాసి ఆస్థానకవిగ రచించిన రామాయణహరివంశముల రచనాస్థలమును అద్దంకియే.

నీలకంఠేశ్వరశతకము నీలకంఠేశ్వరునిపై చెప్పినది. నీలకంఠేశ్వరస్థానము గుడ్లూరు అని అరణ్యపర్వమునందు కలదు. కావున నీలకంఠేశ్వరశతక రచనా స్థలము గుడ్లూరే కావలయును.

గుడ్లూరునుండి చెవలువాడ, చెదలువాడనుండి అద్దంకి వచ్చిన ఎఱ్ఱన మఱల గుడ్లూరు వెళ్ళినట్లు ఆధారము లేదు. కొల్లూరు వెళ్ళినట్లు కొంత ఆధారము కలదు. కాబట్టి రచనాకాలములనుబట్టి మాత్రమేగాక, రచనాస్థలములనుబట్టి సహితము అరణ్య పర్వశేష, సృసింహపురాణముల ఇంట ముందు, రామాయణసృసింహ పురాణములఇంట తర్వాత అగుట తధ్యము. అంతేకాదు. భారతములోని అరణ్య పర్వశేషమును రచింపకుండ, భారత పరాంశమైన హరివంశమును రచించుట కూడ సంగతము కాదు మొత్తము మీద నీలకంఠేశ్వరశతకము, అరణ్యపర్వశేషము, సృసింహపురాణము, రామాయణము, హరివంశము ఎఱ్ఱన కృతుల పౌర్వాపర్యము.

నీలకంఠేశ్వర శతకము

ఎఱ్ఱన నీలకంఠేశ్వరశతకమును రచించినట్లు ఎఱ్ఱన ఉపలబ్ధకృతులందు లేదు. అక్షరగ్రంథములందు లేదు. సంకలన గ్రంథములందును లేదు. కాని ప్రాచ్య రిఖిత పుస్తకఖాందాగారములోని సంకీర్ణపద్యముల తాళపత్రగ్రంథమునందు ఎఱ్ఱన రామాయణములోనివి కాదగు పద్యములందు, నీలకంఠేశ్వరశతకములోనివి గూడ క్రింది పద్యము కలదు,³¹

“నిను సేవించినఁ గల్గు మానవులకున్ వీటివదూటిపటి
 మనకోటిశకటికటితటిపటిగందేభవాటిపటి
 రనటివారిపటి సువర్ణమకుటిప్రబోధికాపేటికర్
 కనదామ్నాయమహాతురంగః శివలింగాః నీలకంఠేశ్వరాః”

ఇది రామాయణములోని పద్యము కాదు. పద్యమునందు శతకపద్యసరణి కలదు. చతుర్థపాదము మొత్తముగాని, నీలకంఠేశ్వరాః అను తుదిసంబుద్ధిగాని మకుటము కాఁగలదు ఎఱ్ఱన నెలవైన గుడ్లూరు నీలకంఠేశ్వరస్థానము గుడ్లూరు లోని నీలకంఠేశ్వరుడు శంభుదాసుడైన ఎఱ్ఱనకు ఇవ్వదైవమగును. కాఁబట్టి ఎఱ్ఱన రచించిన నీలకంఠేశ్వరశతకములోని పద్యము కావచ్చును పద్యమునందు శబ్ద వైచిత్రీ ప్రబలముగా కలదు ప్రౌఢరచనమేగాని వలెతరచనము కాదు. అరణ్య పర్వశేషముకంటె పూర్వరచనమగును.

అరణ్యపర్వ శేషము

“నన్నయభట్ట మహాకవిండు సరససారస్వతాంశప్రశస్తి తన్నుఁ జెందు. టయుఁ దత్కవితారీతియుఁ గొంత దోషఁ దద్రచనయ. కా” ఎఱ్ఱన రచించిన అరణ్యపర్వశేషమునందు నన్నయ కవితారీతి కొంత తోచును నన్నయ స్వతంత్రాంధ్రీకరణపద్ధతిని అనుసరించియే, ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమును ఆంధ్రీకరించెను ప్రపంచీకరణములు, క్లుప్తీకరణములు అగాంధ్రీకరణములు కలవు. అంతే కాదు. నన్నయ అశరరమ్యత, తెనుగు నుడికారము, సంస్కృతప్రౌఢి ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమునందు కలవు నన్నయ సమాసకుసుమావళి, సమానపద్యములు సహితము ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమునందు కలవు

1. ప్రపంచీకరణము : కర్లున అశ్వనదీప్రవాహమునందు విడిచిపెట్టి నపుడు కుంతి పుత్రశోకార్ధ, పుత్రదర్శనలాలస ఆయిన రోదించినట్లు మాత్రమే మూలమునందు కలదు

“చుదతి పుత్రసోకార్తా నిశీధే కమలేషడా

దాత్ర్యాసహపృథావాజన్ పుత్రదర్శనలాలసా” 28 శ్లో. 292 అ.

ఇది-నిమిత్తముగా ఎఱ్ఱన కుంతి శోకమును ప్రపంచీకరించి ఏడు-పద్యములు రచించెను, అందు,

“కొడుక నిన్నుఁ గాంచు కొఱతనోముల కాని
పెంచి గారించి పేర్చి నీదు
ప్రొప్పుఁ గడువఁగాంచు పుణ్యంబు దుదిమ్ముట్ట
నేల చేయనైతి నేను గుఱ్ఱ

342 వ.

నెఱయం బున్నమచందురుం జెనయు నీ నెఱ్ఱొముసం దియ్యమై
చిఱున వ్యోప్యగఁ జూడనీక పులకన్ నెల్వొంద నిన్ గ్రుచ్చి య
క్కఱ దీఱం చొలి నక్కునం గరము వీకం జేర్చ నీ టిమ్మొయిన్
వఱదం ద్రోవఁగఁ జేసెనే యకట రైవం బెందుఁ జొత్తున్ సుతా. 343 ప.

ఎచట నున్ననై న నెల్ల పృథును నిన్నుఁ
గన్నలారఁ జూడఁ గాంచుఁగాన
తనయ నిన్నుఁ గనిన తపనుండు గడుధన్యుఁ
దయ్యె మంచభాగ్యనైతి నేను ”

346 వ. 7 అ

అను పద్యములు కరుణరసనిర్వరములు. ఏడు పద్యములందును చాతృ
హృదయశోభ మహాదయనీయముగ కలదు.

ii **క్షత్రికరణము :** మార్కండేయుడు ధర్మరాజునకు కలియుగధర్మములు
చెప్ప ఘట్టము మూలములందు ప్రత్యేక మొక అధ్యాయము అందు శతాధికశ్లోక
ములు కలవు. ఆ ఘట్టమును ఎఱ్ఱన పాతిక పద్యగద్యములందు సంగ్రహించెను.
శ్లోకానువాదము తక్కువ. సమకాలికసాహిత్యము సమధికము. అది పూర్వోదా
హృతము

iii **అనాంధ్రీకరణము :** మూలమునందు ఇంద్రద్యుమ్నోపాఖ్యానమునకు
దుంధునారోపాఖ్యానమునకు మధ్య అన్నదానఫలము గుఱించి ఒక అధ్యాయము
కందు అందు శతాధికశ్లోకములు కలవు దానమహాత్మ్యమగుటను దానిని ఎఱ్ఱన
తెనిగింపలేదు

అక్షరరమ్యత : అక్షరరమ్యత అనగా వర్ణవిన్యాసవక్రత . అని పూర్వోక్తము.

“లలిగంభీరవిభూతి నేకమణికాంతారవిశేషశో

షితపారోధిపయస్కుడైన ముని దోఁచెం బాణ్యతేశోమయా

కృతి సమ్యామ్యధిగంతపీఠిఁ బ్రకటక్రీడాకళాగర్వగ
ర్జితమందూకకళంకెతాంబునచితాసిద్ధి ప్రదాదాయ్యుడై. 148 ప. 4 ఆ.

ఇందు భ, క, శ, ష, ప, క, గ, క, రేఘసంయుక్తముల విన్యాసవక్రత కలదు

“గీర్వాణప్రసిషు క్తబాణపటల క్రీడావిలాసంబులై
గర్వోన్నద్ధసురాశీర్షములు పీకనె డెల్లెఁ గల్పచ్చిదా
నిర్విధాంబుదమండలోద్ధతమహాస్వితాపాతాపదూ
తోర్వీభృద్ధ వగండలై లములతో సూహింపఁ దుల్యంబులై ”

278 ప 5 ఆ,

ఇందు ప, ల, ర, చ, మ, త, ల వర్ణముల విన్యాసవక్రత కలదు

“ఘోరగదాచిదాచుణవిఘ్నైతశాత్రవకుంభికుంభకుం
భీరచిరోమౌక్తికగభీరతరాచుణసాగరాంబుకే
శీరసలోలుడై సమరలీలకాంతకుఁ డేగుదేరఁ గ
న్నారఁగఁ జూచి కాక యిటు లంతకు నీ మది త్రుళ్ళుండుగునే.”

187 ప. 8 ఆ.

ఇందు ద, త, క, క, విందుశూర్యక భ, ర, ల, క వర్ణముల విన్యాసవక్రత కలదు.

కనియెం గోమల నీలమేఘవిలసత్కాలాంజనాకారు ఘో
రనిశాతోత్కటదంష్ట్ర సుజ్వలచలద్రక్తాక్షుఁ బ్రత్యగ్రకాం
చనవర్ణాంబు నంత్యకాలదహాస జ్వాలాప్రచండున్ జగ
జ్జనసంత్రాసను నొక్క దివ్యుఁ బటపాతప్రౌఢహస్తోద్ధతున్.

217 ప. 7 ఆ,

ఇందు ల, క, త, ల, ల, ఇ, ప, త వర్ణముల విన్యాసవక్రత కలదు.

తెనుగు సుడికారము : ఒకటి రెండు సంస్కృత పదములు వినా తెలుగుపదములు, తెలుగు పలుకుబడి కలది తెనుగు సుడికారము సన్నయ భారత మురొని “వాణిమూలముల్, క్రచ్చఱవేటివచ్చి” వంటి పద్యములు.

“ఎవ్వఁడాని పంబుజదశ్శేషణ యేకత మిట్టులేల నీ
వివ్వనభూమియందుఁ జరియించెద నావుఁడుఁ దండ్రి పంపుసం
దివ్వనభూమియందుఁ జరియించెద నద్వయఁ గోరి కన్య నే
సెవ్వఁడానఁగావలయు నేర్పడఁ జెప్పము రాజనందనా” 324వ. 4ఆ.

“హలికుం డెంతయు నోడతో దునఁగ సీరాగ్రంఘనం క్షోణి ప్రా
ణు లనేకంబులు సచ్చు హింస యది యోనో కాదో వేయేల మ
ర్త్యులు నేలం జరియించుచోఁ బవనులం ద్రొక్కంబడుం జెక్కు జం
తులు హింసావిధి గా దనంగ వశమే దోషజ్ఞ నూహింపుమా”
357వ 5ఆ.

“పఱుచున్ దవ్వఁగఁ జేయలంతి నిలుచుం బట్టిక యాసాసలం
పిఱువోవుం బొదలందు డిందుఁ బొదమున్ విట్టల్కి వేఁ దాఱు గ్రగ
మృతీ చూచుం జెవి దార్చి సిల్పు మలయున్ మట్టాడుఁ గ్రోతాడు నే
మఱినట్లుండుఁ దృణంబు మేయు నలయున్ నాయామృగం బిమ్ములన్”
327వ. 8ఆ.

“కలిమియు రేమియున్ సతము గావవి సెందినచోఁ జెలంగుచుం
గలఁగుచు నున్కి ధీరుల ప్రకారమె లెన్నగ నింతపట్టు నేఁ
దెలియుదుఁ జెప్పెదన్ పసుమతీవర పిన్నయనంగనేల నే
కొంఁడియుఁగాదు ధీరమతి గూఁతురు పేర్కొనఁజాలఁ జెంపునన్.”

194వ. 7ఆ.

సంస్కృతప్రౌఢి : ఒకటి రెండు తెలుగు పదములు విన్న సంస్కృత
పదములు సమృద్ధమైన, సహసభూయిష్టమైన రచనము సంస్కృతప్రౌఢి. నన్నయ
భారతములోని “ఆతత నాచత”, “వివిధోత్తంగ” పద్యముల వంటివి.

“అంబ నవాంబుజోజ్జ్వలికరాంబుజ శారదచంద్రచంద్రికా
దంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నదీపికా
చుంచితదీగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తవివిక్తనిజప్రభావ భా
వాంబరపీఠిచిత్రతవిహారి ననుం గృహఁజూడ భారతి.” 213వ 4ఆ.

“ఘనశస్త్రాస్త్రమహోజ్జ్వలంబు చతురంగవ్యాప్తభూమండలం
బు సితాంతోద్ధతమోరమోషబగిరీభూనాచిలాశుభం

బస్రోభౌద్ధతివేగ ముగ్రదనుజేంద్రాసీక మేతెంచె నీ
సుస నీశానముమారప్రతతిపై శుంభద్యుత్కారంభమై 269వ ప. ఆ.

“శాతనభాగఖండితంసన్నదకుంజరకుంభము క్తము
క్తాతతలైకందరగుహంతరసుప్తమృగేంద్రకేసర
ప్రవారము వేడ్క నూచికొన వారక జేరుట గాదె క్రోధని
ర్వాతమహోగ్రుభీముఁ జెనకం చలపోయుట నీకు నెమ్మొయి ”

178వ. 6ఆ.

“జననాభోత్తమ యేసి బూసి భవదాష్టాలీల చెల్వించు మ
జ్జనకుండైన సమీరదేవు కృపయున్ సత్త్వోన్నతుం జేయఁగా
ఘనవాస్తుంగతరంగసంగతమహాగ్రాహారగామ్యుగద
ర్యమమై పేర్చు పయోః దాడితి జనాశ్చర్యైకసంపాదినై.” 26వ. 7ఆ.

సమానకుసుమావళి : సన్నయ పదబంధములను, సమాసములను అలతిహచ్చన గాని అట్లేగాని చింబప్రతిబింబాకారసంపాదముగ ప్రయోగించుట.

“ధర్మయుక్తి” (257వ 8ఆ ఆ ప) సన్నయ “సత్యయుక్తి” (155వ. 4ఆ ఆర. ప.) ఎఱ్ఱన “శరదించుచంద్రికారాజితసర్వలోకుఁడు” (8వ 1ఆ. ఆ. ప.) “శారచంద్రచంద్రికాదంబరమూర్తి” (218వ. 4ఆ ఆర ప) ఎఱ్ఱన “పాలిత దుర్లయుండు” (22వ 2ఆ స ప) సన్నయ “పాలితశౌర్యులు (346వ 5ఆ. ఆర. ప.) ఎఱ్ఱన. “విపరీతప్రతిభాషలు” (90వ. 4ఆ ఆ ప.)- నన్నయ. “విపరీతస్థితి (408వ. 5ఆ.)-ఎఱ్ఱన కూడ ఇది పద్యము ఎత్తుగద “ఉత్తతమహాంధీభూతవిద్యేషి-” (78వ 1ఆ 1ఆ ఆ ప) నన్నయ “ఉత్తతమహాంధీభూతురై” (384వ. 8ఆ. ఆర ప) ఎఱ్ఱన, “సీలగిరీంద్ర శృంగమున (239వ. 4ఆ ఆ. ప.) - నన్నయ. “విస్సారసికాద్రిశృంగమున” (398వ 8ఆ. ఆర. ప) - ఎఱ్ఱన “లాలితరూప యౌవనోలాసవిభాసినులు” (214వ. 4ఆ. ఆ. ప.) - సన్నయ “లాలితయౌవనో జ్వలివిలాసములు” (346వ. 7ఆ ఆర. ప.) ఎఱ్ఱన “తుంగతరంగసంగత”- (222వ 8ఆ ఆ ప) - నన్నయ. “తుంగతరంగానుషంగవత” (350వ. 7ఆ. ఆర. ప.) ఎఱ్ఱన

సమాన పద్యము : శిశుపాలుని సేవాపతి సురీపుడు యుద్ధసన్నద్ధుడైన సమయమున పాండవ సైన్య సంక్షోభమును సన్నయ వర్ణించిన పద్యమిది .

“రయవిచలత్తురంగమతరంగములన్ మదనాగస్రక్రసం
చయముల సంచలచ్ఛటల సైనిక మత్స్యములన్ భయంకరం
బయి యదువృష్టిభోజకుకురాంధకవాహినియుం గలంగె ని
ర్మయతర రోషహరుతనిరాంతసమీరితమై శ్శబ్దంబునన్.”

23 ప. 2 ఆ. స. ప.

దుర్భేధనుడు ప్రాయోపవేశము హిని హసినాపురమునకు బయలుదేరి
నపుడు, కౌరవ సైన్యసంచలనమును ఎఱ్ఱన వర్ణించిన పద్యమిది

“రయవిచలత్తురంగమతరంగములన్ మదనాగస్రక్రసం
చయములఁ జంచలచ్ఛటల సైనికమత్స్యములన్ మహాన్నతం
బయి కురురాజచంద్రు నుదయంబునఁ దద్దయుఁ బొంగెఁ బ్రస్తుర
చ్చయదమనోహరప్రకటభంగులఁ దదృటవాద్ది యుద్ధతిక్.”

38 ప 6 ఆ.

ఇందు పూర్వార్థము సమానము. ఉత్తరార్థము భిన్నము పూర్వార్థమునందు
“భయంకరంబయి” అను మాటకు “మహాన్నతంబయి” అను మార్పు ప్రకర
ణానుగుణము ఇది ఎఱ్ఱన “తత్కృచితారీతియుఁ గొంత దోష” మాత్రమేగాక,
“తద్రచనయక నారణ్యపర్వ శేషము పూరించె” ననుటకును నిదర్శనము

నృసింహపురాణము

ఇది స్వతంత్రకావ్యము. ఎఱ్ఱన నామకరణము లక్ష్మీనరసింహవతారము.
ఇతరుల నామకరణము నృసింహపురాణము. కాత ఎఱ్ఱపోతనూరి కనిపించినది
ధాన్యమునందని ఎఱ్ఱన స్వవచనము. స్వప్నమునందని ఇతరుల ప్రవచనము ఇది
ప్రమాదభరితము అది భ్రూపాదకము పురాణమను అపోహకు పునాది ఎఱ్ఱన
అవతారికయందు “శ్రీనరసింహవతారము” అని (27 వచ) ఆశ్వాసాంతగద్య
లందు “లక్ష్మీనరసింహవతారము” అని కలదు అంతేకాదు ఎఱ్ఱన ధ్యానసూచికి
హేతువు “మహాప్రబంధకల్పరామరూపము” (14 వచ) ధ్యానసూచిలో
ఎఱ్ఱన శ్లోకమున్న సమయమున ఎఱ్ఱన భావమునందు ఆనిర్భావమునందిన
(14, 6 వచ. అతని కాత ఎఱ్ఱపోతనూరి ఆదేశము ఇగడ్డితమైన కృతీరచనము.

“కావునఁ బ్రబంధరచనా
ప్రాజ్ఞిజ్యము నీకు నహజపరిణతసిద్ధం
దై వెలసినయది యొక కృతి
గావించ జగద్ధితంబుగా నేఁ బనుతున్ ”

20 ప పీ

ప్రబంధరచనాప్రవీణుని జగద్ధితమైన కృతి ప్రబంధమే ఎఱ్ఱన విశ్వయము
కూడ ప్రబంధరచనమే. ప్రబంధమన కావ్యము

“ఇది యాశ్వురాసుకాసన
ముదయోన్ముఖమయ్యె నాకు సూక్తితరుభసం
పద నొనఁడుఁ బ్రబంధము
సదయన్యసింహావతారసంస్తవసరణి ”

23 ప. పీ

న్యసింహావతారసంస్తవసరణిని ఎఱ్ఱన రచించిన లక్ష్మీనరసింహావతారము
ప్రబంధము. న్యసింహపురాణమన పురాచోక్తమైన న్యసింహావతారకథ మాత్రమే
లక్ష్మీనరసింహావతారమన న్యసింహావతారకథ మాత్రమే కాదు, లక్ష్మీదేవి కథ
కూడ. లక్ష్మీదేవి దేవతగ, న్యసింహస్వామి దేవునిగ ఒక శ్లేత్రము కలదు. అహో
బలశ్లేత్రము న్యసింహస్వామి పారణ్యకలిపున సంహరించినది అహోబలశ్లేత్రము
నందే అని గ్రంథమునందు కలదు అహోబలశ్లేత్రదైవమైన న్యసింహస్వామి
అవతారమును శ్లేత్రమహాత్మ్యమును రచింపుమనియే ఎఱ్ఱపోతనూరి ఆదేశము

“శ్రీమదహోబలేశ్వరసింహాండు నా ప్రయదైవతంబు, ము
త్వాంబు, తడియిరిద్దవిభవంబును దన్యహితావతారమున్
నీ మధురోత్తగుంభన మనీషలు మెచ్చంగఁ బ్రస్తుతింపు నీ
కేమియి సంధించు నపరేప్పితపుణ్యఫలౌచయొన్నతున్ ”

21 ప పీ.

న్యసింహావతారసంస్తవసరణిని అహోబలశ్లేత్రమహాత్మ్యమును ప్రతి
పాదించిన లక్ష్మీనరసింహావతారము స్వతంత్రకావ్యము మాత్రమేగాక, శ్లేత్ర
మహాత్మ్యప్రతిపాదకకావ్యము కూడ. అంతేకాదు ఆంధ్రసాహిత్యమునందు ఆదిమ
చిత్ర మహాత్మ్యకావ్యము.

ఎఱ్ఱన అవతారికయందు “బ్రహ్మాండాదిపురాణోక్తంబయిన శ్రీనరసింహార తారంబను పురాణంబుఁ దెనుంగు బాసఁ బ్రకటింపవలయు”నని కలదు. (27 వచ పీ) అంతేకాదు. కథాప్రారంభమునందు “బ్రహ్మాండపురాణంబునఁ దీర్థభాగశ్రవణంబు సేయు నమయింతున” అని చూడ కలదు (1 వచ 1 ఆ.) ఎఱ్ఱన తెలుగు భాషలో ప్రకటింపవలయునన్న శ్రీనరసింహావతారమున పురాణము ప్రత్యేకపురాణము కాదు పురాణకథ మాత్రమే “లక్ష్మీనరసింహావతారంబను పురాణకథకు” అని చూడ కలదు (1 వచ 1 ఆ) బ్రహ్మాండపురాణమునందు నరసింహావతారకథ దీక్షాత్రము కలదు హరివంశమునందును అంతే విష్ణు భాగవతపురాణములందు వివరముగ కలదు అది నృసింహావతారికయే గాని, లక్ష్మీదేవికథ, అహోబలశైత్రవిషయము కాదు అహోబలశైత్రవిషయము స్కాంధపురాణములోని శ్రీకైలఘండునందు కలదు నృసింహస్వామి హిరణ్య కశిపుని సంహరించినది అహోబలశైత్రమునందే అని కలదు అహోబలశైత్రనామ కరణమును కలదు. అది ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనరసింహారతారమునందును అట్లే కలదు లక్ష్మీదేవి కథ లేదు ఆమె శైత్రదేవత అగుటవలన ఎఱ్ఱన స్వతంత్రకల్పనము కావచ్చును బ్రహ్మాండాదిపురాణములలోని నరసింహావతారకథకు ఎఱ్ఱన నృసింహావ తారసంస్తవము అంధీకరణము కాదు అనుసరణము. కాబట్టి స్వతంత్రకావ్యము వర్ణనాభూయిష్టము,

ప్రథమాశ్వాసమునందు ప్రధానముగా క్షీరాబ్ధివర్ణనము, శ్వేతదీప్తిపర్వనము, వైకుంఠపురవర్ణనము, కావ్యనాయికానాయకులైన లక్ష్మీనారాయణులవర్ణనము కలవు. పురవర్ణనమునందు పునర్జన్మరహితుల, పుణ్యభామినుల, ఘృష్ణవనముల, కమలాకర ముల, మందానిలముల వర్ణనము కలదు సరకనసందాదిమునులవలన జయవిజ యలు శాపగ్రస్తులగుట సంగ్రహముగ కలదు ద్విత్వీయాశ్వాసమునందు ప్రతి నాయకుడైన హిరణ్యకశిపును తనస్సు చేయుట, ఇంద్రుడు తపోభంగము కరిగించు టకు తిలోత్తమాద్యురసలను పంపుట, హితోహుతి వసంతుడును వచ్చుట, అయినను తపోభంగము కరిగింపకపోవుట, బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై హిరణ్యకశిపు నిం వరములిచ్చుట, హిరణ్యకశిపును లోకేశ్వరుడై దేవతలను బాధించుట కలదు. హిరణ్యకశిపుని తపోగిధానము నందు, వసంతాగమనమునందు, దేవతాపీఠనము నందును కాశిదాసు కుమారసంభవము ప్రభావము కలదు.

కాకిదాసు కుమారసంభవమునందు అకాలవసంతోదయవర్ణనము సుప్రసిద్ధము అందు ఆరంభించిన, అరుణాచలములైన, నెలవంకల పండి మోదుగమొగ్గులు వసంతస రాగముమలని వనకుమారి నఖిలతముల చర కలదని ఒక శ్లోకము కలదు ఆ శ్లోకమిది.

“బారీన్దవక్త్రా జ్యుచికానభావా దృఢః పలాశా న్యతిలోహితాని
సద్యో వనస్తేన సురాగతానాం నఖితానీవ వనస్తలీనామ్” 29 శ్లో 2 స.

ఇది కుమారసంభవమునందు శృంగారరస మనకు ఉద్దీపనవిభావము లక్ష్మీ సరసింహావతారమునందు భయానకరసమునకు ఉద్దీపనవిభావముగ ఇట్లు కలదు

“సరసకింశుకకోరకసంచయంబు
చెలువు తిరిపించె భావిస్ససించుదేవు
దీర్ఘనఖపంక్తి ప్రకటనైతేయచుధిర
సేకియచి నొప్పు తెలుగు సూచించునట్లు.” 30 ప. 2 ఆ

కాకిదాసు కుమారసంభవమునందు సూర్యుడు, చంద్రుడు, వాయువు, వరుణుడు, వాసుకి, ఇంద్రుడు తమంత తాము వారకాసురుని సేవించినట్లు కలదు (32-39 శ్లో 2 స) లక్ష్మీ సరసింహావతారమునందు హిరణ్యకశిపుడు సూర్యుని, చంద్రుని, వాయువును, అగ్నిని, వేదములను, ఇతిహాసపురాణములను అజ్ఞాపించినట్లు కలదు.

“భానుఁ దిల్వించి నా పంపునఁ బాయని
తెలువరవై మీదఁ దిరుగుమనియెఁ
చంద్రునిఁ దిలిచి నా శాసనంబున జగం
బున నెల్లనోషధుల్ ప్రభోవుమనియె
ససియనిఁ దిలిచి నాయాజ్ఞఁ బ్రాణుల కెల్ల
వలయు ప్రాణంబువై మెలగు మనియె
ససియనిఁ దిలిచి నా యానతియందున
పాకాదిక మోక్ష పణువుమనియెఁ

వన చక్రతంబె వర్ణింపఁబడి బహువి
 ధేతిహాసపురాణార్థజాతినెల్లఁ
 దన్ను వినుతంపఁ బనిచె పేదములనెల్ల
 దైత్యనాయకుఁ డవల విధాయకుండు." 120వ 2అ

తృతీయాశ్వాసమునందు ఇంద్రాదిదేవతలు దర్శించిన శిర్వావర్ణనము, విష్ణు
 సభామంటపవర్ణనము, ఇంద్రాదిదేవతల విష్ణుస్తోత్రము, మొఱు, విష్ణువు అభయ
 హస్తప్రదానము, హిరణ్యకశిపుని రాజ్యపాలనము, గ్రీష్మర్తువర్ణనము, హిరణ్యకశి
 పుని వనవిహారము చంద్రోదయవర్ణనము మధుపానగోష్ఠీవర్ణనము, చంద్రాస్తమయ
 వర్ణనము, సూర్యోదయవర్ణనము, ప్రహ్లాదకుహరోదయవర్ణనము కలవు. ఇంద్రాది
 దేవతల విష్ణుస్తోత్రము ఇరువది యేడు పద్యములందు కలదు (17వ-41వ 1అ)
 అదౌత తారావళి నక్షత్రమాల అందు మత్స్య, కూర్మ, వరాహవతారవర్ణనము
 కలదు ఒక పద్యము పోతనకు ఒరవడి.

“విష్ణుంజాలు భవస్మహత్త్వము భవద్విజ్ఞానసద్గోషీయం
 దున్నంజాలు భవద్వదాంబురుహసేవోత్పాహసంపన్నులం
 గన్నంజాలు భవత్పమంచితజగత్కల్యాణామంబుఁ బే
 ర్కొన్నంజాలు నరుండు శాశ్వతశుభారూఢుండు లక్ష్మీశ్వరా”

20వ. 1అ.

చంద్రోదయ వర్ణనమునందు కళంకవర్ణనము కళాంకము.

“వెన్నెలవెల్లి పొల్కడలి వెఱచనంబునఁ జేర్చి దిక్కులున్
 చిన్నును ముంప నందు రజసికరపింబము కుండలీభవ
 త్వన్నగతల్పకల్పనము భంగిఁ దనరె దతంరంబునన్
 వెన్నుని భంగిఁ జూడ్కులకు పేడ్క యొనరెఁ గలంక మత్తతీన్”

87వ 3అ.

“వెన్నెల వెల్లపచ్చదము చిచ్చిన యంబరశయ్య పీఠఁ బే
 రన్నుననుండి దిగ్బనితలాదటఁ జుట్టను గొల్వ రాత్రియన్
 కన్నీయఁ గూర్చి చిక్కఁ దన తొఱిటఁ జేర్చి సుఖించినాడనన్
 జెన్ను వహించెఁ జందురుఁడు శ్రీ కమనీయకళంక లీలతీన్.” 89వ. 7అ.

మధుపానగోష్ఠిలోని మధురవర్ణన :

“ఆ రమణుల మదిచారన

పూతచషకములఁ దోచుఁ పూర్ణేందుఁడు పొ

ల్పారెను వాసనకై క

ర్హురంఘంబుల్కు రిడిన పోలిక యమరన్ ”

లిపిప. ౪౬

అప్పరోంగనానహితుడై హిరణ్యకశిపుడు మధుపానము చేసినట్లు విష్ణు పురాణమునందు కలదు. అంతఃపురాంగనానహితుడై హిరణ్యకశిపుడు మధుపాన గోష్ఠి సలిపినట్లు ఎఱ్ఱన వర్ణన.

చతుర్థాశ్వాసమునందు ప్రహ్లాదచరిత్రము కలదు. ఇది విష్ణు భాగవత పురాణములను సంపదించునది. భాగవతానుసరణము కంటె విష్ణు పురాణానుసరణమే అధికము హిరణ్యకశిపుడు తొలిసారి ప్రహ్లాదుని అత్యస్తవిద్యను పరీక్షించుటకు చదివిన విద్యాసారమును తెలుపు సుభాషితమును చెప్పుమని, మరిసారి పద్యము చదువుమని ప్రశ్నించినట్లు విష్ణుపురాణమునందు కలదు భాగవతమునందు లేదు ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనరసింహావతారమునందు మరిసారి పద్యమును చదువుమని ప్రశ్నించి నట్లు లేదుగాని, యెందు సాయలును సుభాషితమును చెప్పుమని ప్రశ్నించినట్లు కలదు. తొలిసారి ప్రశ్నమిది :

“పాపఁడ యంతకాలమును జాయక యొచ్చుయొద్ద నుండి నీ

కె పగిదిన్ బరించి తది యేర్పడఁ బ్రస్ఫురితార్థసారమై

లీపులు వీనలం గురియ దివ్యసుభాషితరత్న మొక్కట

ద్వీపితధీవిజృంభణవిధేయత యొప్పు నుపన్యసింపుమా ” 5ప 4౬.

ఇందు పద్యమని రేడు గాని ప్రస్ఫురితార్థసారమైన, కర్ణరసాయనమైన దివ్య సుభాషితరత్నము పద్యమే అగును ఇది “చోద్యం బయ్యెడి నింతకాల మిగె” అను పోతన పద్యమునకు పల్లవి.

హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుని హింసించునపుడు సముద్రములోను పడవై చి నట్లు భాగవతమునందు కలదు సముద్రములో పడవైచుట మాత్రమేగాక పైకి లేచి రాకుండ పైన పర్వతములను పడవైచినట్లును విష్ణుపురాణమునందు కలదు ఇది ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనరసింహావతారమునందును కలదు. ఇతరు,

“పిష్టన నద్ది నొక్క పృథివీభరమున్ దగఁ దాల్చెనంచు ల
 త్తిపతి పేర్చి సాలఁ గడుఁ జిట్టలుగాఁ బ్రతు బుగ్గడించు నీ
 రూపునఁ గోరిసంఖ్యల గిరుల్ ఫలించిన విష్ణుదాసు పెం
 పే ఁగిది స్మరించునొక యింకని జెక్కనమందె లోకముల్”

181ప. 4ఆ.

అను ఎఱ్ఱన పద్యము లీలాళకుని కృష్ణకర్ణామృతములోని “ఉర్వాకొ” అపి”
 అను శ్లోకమును స్ఫురింపజేయును

పంచమాశ్వాసమునందు ప్రహ్లాదచరిత్రము తరువాతి భాగము, ఆహోబిల
 క్షేత్రమాహాత్మ్యము కలవు నృసింహస్వామి స్తంభమునందు ఆవిర్భవించుట
 విష్ణుపురాణమునందు లేదు భాగవతమునందే కలదు. ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనరసింహావ
 తారమునందు కలదు అందు స్వతంత్ర రచనమును అచికముగ కలదు

“వాసుదేవుని పాదపనయహంబుల భక్తి
 తగదసు తండ్రియుఁ దండ్రి గాఁడు
 వేదబోధితమైన విష్ణుధర్మమునకుఁ
 గోపించు గురుఁడును గురుఁడు గాఁడు
 భవదుఃఖములు మాన్యఁ బ్రభువైన హరిసేవ
 నెడలించు హితుఁడును హితుఁడు గాఁడు
 పరయోగమతమగు వైష్ణవజ్ఞానము
 వదలిన చదువును జరుపుగాదు

కేశవాకారలీలలు గీలుకొని ము
 దంఁబుఁ బొందని తలఁపును దలఁపు గాదు
 మాధవస్తోత్రఘనసుధామధురీయచుఁ
 జిలుక కుండెడు జిహ్వయు జిహ్వ గాదు”

22ప. ౬ఆ.

“హిషరబీజముల్ భసితయోజ్యఘృతములు వందకన్యకా
 న్యేషణముల్ పయోధిగతవృష్టితతుల్ మృగతృప్తికాంబుగం
 దూషలు దుర్గకానకతోరితచంద్రిక లేడ మూకన
 ద్భాషలు విష్ణుమంగళకథావిమూఖాత్ముల దుష్టజన్మముల్” 24ప. ౬ఆ.

అను ఎఱ్ఱన పద్యములు, “కమలాను నర్పించు కరములు కరములు” (188వ స్కం.) “అంధేందూదయమున్” [187వ. 7స్కం.] అను పోతన పద్యములకు ఆదర్శపకృతులు

ఎఱ్ఱన స్తంభోద్భవచనమును [82వచ. ౭౭], పోతన స్తంభాచార్యవచనమునకు ఒడ్డుయంతి. [28౨ వచ స్కం.]

స్తంభమునందు ఉద్భవించిన సృసింహస్వామి హిరణ్యకశిపుని పొదిలి పట్టుకొని మహాశైలమునందు ఆవతరించి [15వచ], “భీషణోజ్జ్వలవికటస్ఫురత్కులి శతాననఖంకురతీవ్రపాతనంబుల సుగంధంబుల పేరురము బొల్పు జించి కలంచి శోణితంబుల దొరగించె”ను. [00వ.] అప్పుడు దేవతలు, మునులు “అహోబల” అనుడు ప్రశంసించుటవలన ఆ మహాశైలమునకు అహోబలనును పేరు వచ్చెను. [122వచ] అందు సృసింహస్వామి అధివసించెను. [122వచ] “నరసింహ పదాంబుజసేవగోరి మందాచిని” వచ్చి “భవనాశిని” అను పేరు వడసెను. [123వ 124వచ] అచట ఉద్యానవనము వెలసెను. [124వచ] అదిలక్ష్మి అరుగుదెంచెను [12౨ ప.] మహాలక్ష్మినివాసమై ఉద్యానవనము లక్ష్మి వనమును పేరు పొందెను. పరమభాగవతులు వచ్చిరి. [184వచ] అహోబలసృసింహస్వామికి చంద్రుడు తెల్లగొడుగు పట్టెను [18౨వ] వరుణాయుదేవులు ఇరుదెసల వెలసిరి. [186వ] వైశిఖేయుడు భక్తుడయ్యెను [187వ.]. వసంతోత్సవము అహోబల సృసింహస్వామికి అభిమతమయ్యెను. [171వచ.] ఇవి స్థానిక విశేషములు స్థానిక ప్రకృతిచిత్రణము లేదుగాని స్థానికన సాచారము కలదు. సృసింహవతారపురాణకథ అహోబలశైత్రమాహాత్మ్యమునకు పురస్కారము. పురాణకథాపురస్కారము శైత్ర మాహాత్మ్యకావ్యమునకు ముఖ్యము. ఇట్లు సృసింహపురాణమని వ్యవహారప్రసిద్ధమైన లక్ష్మీనరసింహవతారము స్వతంత్రకావ్యము. శైత్రమాహాత్మ్యకావ్యమును

రామానుజము

“చేకోమోద మెలర్చ రామకథ మున్ జెప్పించి యత్కుత్సమఖ్యాతిం జెందితి” నని [39వ 1౭. పూ భా] బ్రౌంయవేమారెడ్డి అనుటయేగాక, కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునందు తొమ్మిది పద్యములు, గణపరపు వేంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరమునందు ముప్పాత్ర మూడు పద్యములు ఎఱ్ఱా బ్రహ్మగడ రామాయణమునుండి ఉదాహరింపఁబడినవి. ఉభయులును ఎఱ్ఱా బ్రహ్మగడ

సంక్షేపరామాయణమునఁది అది నిజమైన అత్యుత్తమ భ్యాసించెందితినని బ్రోలియ
మేమారెడ్డి అనుట పొసగదు ఎఱ్ఱన రామాయణములోని పద్యములు భాస్కర
రామాయణమునందు చేరినవి. అట్లు చేరిన పద్యములు వదలివైది, సంగ్రహించిన
సంక్షేపరామాయణము లాక్షణికు లిద్దఱి కాలమునకు సిద్ధమయ్యెనేమో. ప్రాచ్య
లిఖితపుస్తక భాండాగారములోని సంకీర్ణపద్యముల తాళపత్రగ్రంథమునందు
ఎఱ్ఱన రామాయణములోనివి కాదగు పద్యములు ఇరువదియేడు కలవు ³² ఇతరత్ర
మూడు పద్యములు లభించినవి తిమ్మకవి ఉదాహరించిన పద్యములు బాలకాండము
లోనివి తాళపత్రగ్రంథములోని పద్యములు యుద్ధకాండములోనివి. కాబట్టి ఎఱ్ఱన
రామాయణము సమగ్రమైన పూర్వరామాయణమగును.

సంకీర్ణపద్యముల తాళపత్రగ్రంథములోని,

“కందక గాఢవాఙ్మక మొగంబు వికాసముఁ జెందెఁ జేతు లీ
యందములైన కాళ్ళు నరుడాంబురుహంబుల లీలఁ జూడఁ జె
న్నొందెడు జీవహీను లిటులుండరు ప్రాణముతోడ నున్న వాఁ
డిందు నహోదరుండు ధరణీశ్వరః నీకు విషాదమేటికెన్”

అను పద్యము శ్రీనాధుని హరవిలాసములోని “కందక గాఢవాఙ్మక వికా
సము దప్పక” అను పద్యమునకు [1 8వ. 2ఆ] మార్గదర్శకముగ కలదు.
ప్రకరణములు మాత్రము భిన్నములు ఇట్లు శ్రీనాథుని కాలమునందు నిశ్చేపమైన;
కూడినవి తిమ్మకవి, గణపవరపు వేంకటకవి కాలములందు సంక్షేపమైన ఎఱ్ఱ
ప్రేగడ రామాయణమునకు ఇంద్రద్యుమ్నుని కీర్తనతాక వలె కతిపయపద్మావళి
వినా కావ్యము మొత్తము లభింపకపోవుట అంద్ర సరస్వతి దురదృష్టము

హరివంశము

హరివంశము ప్రబంధము, పురాణము, మహాభారతమును అని ఎఱ్ఱన
హరివంశమునందు కలదు

“జగదర్చితంబగు ప్రబంధంబు నిర్మింప నుపక్రమించితి.” 44వచ.

“ఇప్పురాణము ప్రశంసింపంగ నిద్దొప్పునే” 48వ.

“ఇమ్మహాభారతమున”

47వ 1ఆ. పూ. భా.

హరివంశము భారతపరాంశము. (40ప) భారతము మహేతిహాసము కాబట్టి హరివంశమును మహాతిహాసమే. హరివంశమునందు ఆదిస్కన్ధి (1ఆ పూ.భా) మన్వంతర విషయము (1ఆ పూ.భా) సైవస్వతమనువంశవివరణము (2ఆ.పూ.భా) సోమాన్వయక్రమము (3 ఆ పూ.భా) జనమేజయవంశవృత్తాంతము [3ఆ ఉ.భా] కలవు. అవి సర్గమన్వంతరవంశవంశాన.చరితములు. ప్రతిసర్గము లేదు పురాణ పంచరాజములందు నాలుగు రాజములు కలవు కాబట్టి హరివంశము పురాణమే. బ్రౌలయవేమారెడ్డి ఎఱునను హరివంశమును రచింపుమనుటకు హేతువు తాను కావ్యామృతాన్వాదమునందు తనియకపోవుట [39ప.1ఆ] ఎఱున నిర్మించుటకు ఉపక్రమించినది ప్రబంధము— అంతేకాదు హరివంశములోని ప్రధానేతివృత్తము 'వెన్నుని వృత్తము' [42ప 'ఆ పూ.భా] పూర్వభాగమునందు అయి దాశ్వాసములు, ఉత్తరభాగమునందు పది ఆశ్వాసములు వెన్నుని వృత్తమే పదియేదాశ్వాసము లందును పదమూదాశ్వాసములు కృష్ణని వృత్తాంతమే అది కావ్యసరణిని కలదు కాబట్టి ఎఱున హరివంశము ప్రబంధమే కావ్యమే

ఎఱున హరివంశమునందు శ్రీకృష్ణని బాలక్రీడాభివర్ణనము అమూలకము. బాలకృష్ణ ని నవనీతచోరకళలు కర్ణరసాయనము యశోదకు గోపికల నివేదనము కన్నుల పండుగ గోపబాలుర గోపాలన, జలక్రీడలు నినర్గరసణీయములు, బాల కృష్ణని నవనీతచోరకళలందు ముగ్ధమనోహరములైన పద్యములు :

“ముదముతోఁ గడునకుఁ బెట్టి మూతిజిడ్డు
మోమునను మేనఁ జమరి యమ్ముదిత ముక్కు
గలయ నిమిరి యేనుఁగు దిన్న వెలఁగపండు
నాఁగ నొప్పుఁ గృష్ణఁడఁ బాచనయనుఁ డగుచు” 197ప.

“పనఁజులఁ జెట్టి మూతి యిడి పాలును నేయియుఁ బుక్కిరించి యుం
దొనుకును దోయిలించి కరతోయరుహంబులఁ జెల్లి మంటిలో
నెనయఁగఁ ద్రొక్కి త్రొక్కి ధవళేశ్వరించు తెలర్చ నాడు నె
వ్వనికిని మాన్పరాక యదువంశకుమారుఁ డుదారచేష్టలన్” 205ప.

“శీరాంబోధి మధించి తాను గృపతో గిర్వాణకోటిన్ సుధా
పూర్ణప్రీతగఁ జేసినట్టి తెలువంబుం జూపు నట్టింపుగా

నారంగాగిన పాలమీగడలు హస్తాజంబులం దేవి లీ

లారమ్యంబుగఁ దోడి బాలురకు నెల్లంబెట్టి తానుంగొనున్." 207వ.

పె.అ.పూ.భా.

యశోదకు గోపికలు కృష్ణని ఆగడములు నివేదనము సేయఁజెడ ఒక నాతి
 "అనునెడ నొక్క వ్రేత యన్నాతి ముందఁకి వచ్చి "(214వచ.) "పలుక నలుక
 తోడ గోపికయొద్ద న్నడించు విధంబునఁ జేతులు సాచుచుం గృష్ణజనం గదిసి"
 [218వచ] "అనుచుండ మణియొక్క యతివ యాగ్రహమున సంపఱఁ ద్రోచి
 కొం చరుగుదెంచి" [221వ.] "అనియె నట్లయెడ నోర్తు పెలుచసి యెలుంగున
 (223వ.చ) "అనఁగ వేఱొక్క గొల్లత" (226వ) "నావుఁడు నోర్తు" [228వ]
 యశోదను అధిక్షేపించు విధము సహజదృశ్యమును సాహిత్యరంపఁజేయును.
 ఓపికలు నడలిన గోపికల అభియోగములును సహజాభిరామములు

"గోతి సీవకా గారాచుకొడుకుఁ గంటి

వేము పడుపాటు లరయవ యెట్టి బలియు

రై నఁ దగవు పాడింపరే యకట కృష్ణఁ

జీన్నవాడని నమ్మియ మిన్నకునికె "

212వ.

"అసురయొ కాక నీ తనయుఁ డంగన యేఁబడి బాసలందుఁ బో

ల్పినఁగెడు వెన్న యుట్లపయి నేఁ బదిలంబుగ దించియుండ వె

క్కసముగ మ్రింగె బాసలును గ్రమ్మనఁ గూలఁగఁ ద్రోచె నుట్టులు

నెృస నులుహదె నేమిగతి ప్రేగుదు నెక్కడఁజొత్తుఁ జెప్పుమా."

217వ.

"ఓవరిలోన గొందిదెస నున్నవి యెన్నియొ యెన్నఁ బెద్ద భాం

దావళి దాళముం దలుపు నావలఁ బోఁ బడ పిటి చొచ్చె మా

యావి భవత్పుతుండు వెన నంతన యేనును బాటుదెంచితం

ద్రావెనొ యేమి సేసెనొ పుతం బొక బొట్టును లేదు లోపలన్."

219వ.

"కలయఁగఁ బాలు పిండి పులకందము వెన్నయు బెట్టి యట్టులై

ఘృధవడ వండితిం బరియు నాత్మజులుం బ్రియపద్ద నాలుగే

నలకుల దొంతి దించి యవ్వియన్నియు నుగ్మరి నీ తమాజుఁ దొ
వ్వలవడ ప్రుంగెఁ జోద్యమది బూతము బున్నవి గాక కడువన్ "

224వ.

"అంతటఁ బోవఁడు గూనెఁడు
సంతసమున బాఁకొనెయెఁ జయ్యనఁ గల కూ
దంతయును చిప్ప నాయ ప
దంతీఁ యివి శిశువునం దడంగెడు పనురే."

227వ.

"పుట్టి యంత వెన్న ప్రోవుగఁ బేర్చి

కడిగి కడిగి యొక్క గనప చేర

సంత వట్టు ప్రుంగె నటనూచి చూడంగ

నొంటి నెట్టి మనుజు బుద్ధి గలరె"

229వ 56 పూ. భా.

ఇదియెల్ల పోతనకు మూలధనము గీతి నాధుర్యము వృద్ధి ఇక గోపబాలురు,

"చిలుతకూకట్లు చూఁగాఁడఁ జేతి చచ్చి

చిక్కిముల నెలగోలలు చెలువు మిగులుఁ

గిట్టు చెప్పలు దొడి నున్న గణితడుపు

చెలమితోఁ గట్టి చేయవ పొలములందు

235వ.

"వృకములఁ దోలి యార్చుచును వేడుకఁ బాడుచుఁ గూత వైచుచుం

బ్రకటమహిమహాగ్రములు ప్రాఁకుచు జున్నులు లేచి తేనె గో

పకులకుఁ బోయుచున్ మధురభక్తము సేకకు లారగించుచున్

సకలమనోజ్ఞభేరినరసంబునఁ దేలిరి బాలయాదవున్."

236వ 56 పూ. భా

ఇట్టి గోపబాలురతో బాలకృష్ణుడు యమునానదిలో జలక్రీడ లాడిన విధము :

"ఒండొండ యిద్దరినుండి యద్దరి దాఁక

నేపారు పురుడున నీది యాది

మునిగి లోలోనన చని దవ్వడవ్వల

ననువున వెగసి పెల్లాచ్చి యాల్చు

కడ గానరాని పెన్నడువులఁ బఱతెంచి
యుటికి వే కడుఁ దేలి మెఱసి మెఱసి
యొండఁబుఁ బేర్కొని యొల యొలని లేచి
యదఱున ఇల్లు పోరాడి యాడి

వాద్యభంగి జలము వాయించి వాయించి
పాడి పాడి కెరలి యాడి యాడి
తనిసి మూఁడు జాలతఱి ప్రొద్దొకెంచుక
చల్లవడిన నల్లనల్ల వెడలి

101వ. 813 పూ ఖా.

ఇది గోపాలర తరత కార్యక్రమమునకు వాద్యసంగీతము, గాత్రసంగీతమును
మేళవించిన చలనచిత్రము.

ఇదియెల్ల గ్రామీణకవిత్వము

బలరాముడు కాళిందీభేదనము సేయ నదీదేవత వచ్చిన విధము నాగరకము.

“సంకర్షణాంగలాకర్షణంబునకు వశగతయై విశిర్ణవాల
కేళియు విలోలమైనదృష్టిపాతయు విస్రస్తపేనడుకలయు విహ్వల
విహంగరుతాక్రందయు వికలకమల సాంసగమనయు వికంపితకోక
స్తనయుగ్మయు పెషణ్ణసరోరు సావదనయు విభిన్నవీచివళిలంస
నయు వికలితావర్తనాభియునై చిట్ట కరాకృష్టహాసయగు విముగ్ధయుం
దోలె నరుగుదెంచి”

91వచ. 212. ఉ. ఖా.

ఇది భట్టమూర్తి వసుచరిత్రలోని “వెణి చలింప” అను పద్యమునకు
(197వ 212) మార్గదర్శకము. భట్టమూర్తి పద్యము ఏకదేశము. ఎఱ్ఱన గద్యము
సమగ్రము

రుక్మిణీ కల్యాణఘట్టమునందు బ్రాహ్మణుని రాయబారము లేదు. నారదుని
కార్యానసంధానము రచిచి వలెతముగ శ్రీకృష్ణుని కుంకినపురమునకు వచ్చుట
చిన్న చుప్పడి మనోభావములి

“నను దుఃఖంబు సుద్ధరించుటకునై నా నాడుఁ దేతెంచె నెం
కనునానం బొకదేల యెప్పుడొకొ య య్యుజ్జాయతాపు న్మహా
పునవతుం దగఁ గాంతు నిల్లెదది భాగ్యం బుచ్చినే నాకు నా
ఇది సావల్యము నొందె సర్వజగదర్చుంబయ్యె నా కోర్కెయన్.

55వ.

చూడ్కులు ననుజిందఁ జొచ్చి గోవిందు దెం

దములోన నానందభస్మనగుదుఁ

బలుకులజాడ తీపులు గ్రోలి సోలి గో

వర్ధనునకుఁ జాల వలఁతిన గుదుఁ

గ్రీయలకుఁ బూసు కోర్కికి నెల్ల దెనుఁజిక్కి-

శ్రీవత్సనకుఁ ప్రయశిష్టనగదు

నేర్పులు ప్రసరింప నెఱయు వాకము నొంది

హరియం దభేదభావాత్మనగుదు

నా ప్రియంబును భక్తియు నా తలంపుఁ

వలపుఁ గంసాడి యెఱిఁగెను కొలఁది యెఱిఁగి

యఖిల జగములు నేన యత్యంతసుభగ

తావిరూడితో నేరెడుదాస నగదు "

56 ప 3 ఆ. ఉ. భా

మఱి శ్రీకృష్ణుని సునోభావములిది .

"ఎమ్మెయిఁ హతునొక్కొ తరశేషణ నక్కట చూచి యెమ్మెయిం

గ్రమ్మన నిర్వహింతునొకొ కైకొను కర్తము వెండి శత్రుసం

ఘమ్ముల నెమ్మెయిం బొడగి గర్వము సొం పడఁగింతునొక్కొయే

నెమ్మెయి నిశ్చయింతునొకొ యింతిదెస న్మును విన్న చందముల్.

60 ప.

నన్నుఁ బొడగన్న చోట నన్నలిననయన

చూపు చూపులఁ ప్రేమంబు సొంపు గనన

యపుడ తఱియంగ నుచుకుదు నమయ లద్ద

పడినఁ బట్టుదు నా పాణిపంకజమున

61 ప.

కమలాన్య దెమ్మొము కమ్మని తాచికి

చందడిఁ దమపించు తరళతయును

ముద్దియ మెలవొక్కు ముద్దాడఁబలుకులు

ఁనఁగ నుత్తలపడు పేడుకయును

బూఁబోడి నెమ్మెనిఁ కొంది మానందంబు

గడ గానఁ బూనెను కౌముకంబు

గామిని కొందొండ కడలొత్తు కేయ్కులు
చిండింపఁ గాంతింతు నెఱగడఁకయు

భామయును నేను నన్యోన్యభావముగ్ను
చిగుట యెఱిగిన యాత్మనాఁ ప్రియము
చిర్యహింపగఁ గలుగుట నెక్కుమునకు
సరయ నేభంగి భాగధేయందొ నాకు "

రీతి ప. ౧ ఆ. ఉ. భా.

ఉభయుల మనోభావములును ఉచితములు ఉదాత్తములు.

చుట్టిణికల్కాణ మహోత్సవప్రకారమిహి :

"సౌకుమార్యమునకు సౌకుమార్యస్ఫూర్తి

గలిగించు నవయవకల్పనంబు

సౌందర్యమునకును సౌందర్యసంపద

యొదవించు లావణ్యయోగరుచియు

సౌభాగ్యమునకును సౌభాగ్యవిభవంబు

గావించు సరసరేఖాక్రమంబు

సౌశీల్యమునకును సౌశీల్యకలశంబు

నందించు నాభిజాత్యస్థితియును

దనకు నై జంటలుగ నొప్పు భస్మజన్మ

చుట్టిణిదేవి నానందరుచిరమూర్తిఁ

బాణిపంకజగ్రహణకల్కాణలిలఁ

ప్రీతి గడలొత్తుచుండఁ బరిగ్రహించె,"

164 ప.

ఇందు చుట్టిణి సర్వావయవవర్ణనము లేదు సౌకుమార్యమునకు సౌకుమార్యము కలిగించు సౌష్ఠ్యము, సౌందర్యమునకు సౌందర్యము నొసగు లావణ్యము, సౌభాగ్యమునకు సౌభాగ్యమిచ్చు సరసత్వము, సౌశీల్యమునకు సౌశీల్యమును కూర్చు అభిజాత్యము హస్తమే ప్రసక్తమైనది ప్రత్యంగవర్ణనము కంటె ప్రత్యగ్రమైన ప్రత్యేకవర్ణనము ఇది తిక్కన స్త్రీవర్ణనమునకు శిష్యప్రాయము. అంతేకాదు. శిఖరాయమాణము.

ఎఱ్ఱన హరివంశము ప్రబంధమైనను స్వతంత్రకావ్యము కాదు స్వతంత్రాంధ్రకరణము. కవికాకాంతులు ముప్పొంతరల మధ్య మెఱుఁగదీవలు.

ప్రబంధపరమేశ్వరప్రశంస

ఎఱ్ఱన “ప్రబంధ కల్పద్రుమ” అంటే స సందర్భమున, తదేకాన్యము నందు కనిపించిన, అతని తాత ఎఱ్ఱపోతనూరి ప్రశంసతో ఇట్లు కలదు.

“ఉన్నతసంస్కృతాంధ్రచతురోత్తిపదంబులఁ గావక ర్తవై
యెన్నికమైఁ బ్రబంధపరమేశ్వరడనంగ నరణ్యపర్వశే
షోన్నయ మంధ్రభాష నుజ్జనోత్పవమొప్పుగ నిర్వహించి తా
నన్నయభట్ట తిక్కనలనాదుల కెక్కిన భక్తి పెంపున” 17 ప పీ.

నన్నయ, తిక్కనలయెడ లగ్నమైన భక్తి అతిశయముచేత, ఉన్నత సంస్కృతాంధ్రచతురోత్తిపదంబుల కార్యకర్తయైన ఎఱ్ఱన, ప్రబంధపరమేశ్వరు డనునట్లు అరణ్యపర్వశేషము రచించెనని పద్యతాత్పర్యము. నన్నయ, తిక్కనల యెడ భక్తిప్రసక్తి హేతువు, వారు రచించిన భారతమునందు అరణ్యపర్వశేష ముండుట వారియెడ భక్తికొలది ఎఱ్ఱన ప్రబంధపరమేశ్వరు డనునట్లు అరణ్యపర్వ శేషమును రచించెను కావున ఎఱ్ఱనకు ప్రబంధపరమేశ్వరప్రశంస అరణ్యపర్వ శేషవిషయము కావలయును.

కాని సృసింపురాజము ప్రబంధమని, ప్రబంధమొక ప్రక్రియాభేదమని, అట్టి ప్రబంధరచనకు ఎఱ్ఱన అద్యుడని, కాబట్టి ఎఱ్ఱన ప్రబంధపరమేశ్వరుడని ఒక అభిప్రాయము కలదు ³³ అది ఎఱ్ఱపోతనూరి ప్రశంసకు ప్రతికూలము. ఎఱ్ఱన ఆశయమునకు వ్యతిరేకము ప్రకరణమునకు పరమవిరుద్ధము ఎఱ్ఱపోతనూరి ప్రశంస అరణ్యపర్వశేషవిషయము ఎఱ్ఱన ఆశయము కావ్యార్థకమైన ప్రబంధర్థము. ఎఱ్ఱన ప్రబంధశబ్దప్రయోగము సృసింపురాజమునందు మాత్రమేగాక హరివంశ మునందును కలదు అది పూర్వోదాహృతము ఎఱ్ఱన సృసింపురాజము రచించుటకు ముందే ఎఱ్ఱపోతనూరి ప్రబంధపరమేశ్వరప్రశంస కలదు. ఎఱ్ఱన “ప్రబంధ పరమేశ్వరడనంగ నరణ్యపర్వశేషోన్నయ”ము నిర్వహించినట్లు స్పష్టముగ కలదు అది ప్రకరణము అంతేకాదు, ప్రబంధ మొక ప్రక్రియాభేదమను ఆధునిక వ్యవహారమును ప్రాచీనకవిప్రయోగమునకు అరోపితము చేయుట అక్రమము.

నన్నయశబ్దము నారాయణశబ్దభవము కావున నన్నయ నారాయణుడని, తిక్కన కవిబ్రహ్మ కావున తిక్కన బ్రహ్మ అని, పరిశేషశ్చాయమున ఎఱ్ఱన పరమేశ్వరుడని కావున ప్రబంధపరమేశ్వరుడని మతోక అభిప్రాయము కలదు.³⁴ కాని, నన్నయశబ్దము నారాయణశబ్దభావము కాదు నన్నయశబ్దార్థమున నారాయణ శబ్దార్థము కాదు. నారాయణశబ్దార్థము ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమునందు (288ప. 4ఆ.) హరివంశమునందును (78ప. 8ఆ ఉ.భా.) కలదు

“నారము లంద్రుడు ఇలము ఎం

పారగ నారములు నాకు నయనం బగుటన్

నారాయణుడను పేర న

పారసిగమపణితులందుఁ బరగుదు పేర్మిన్.”

అ.ప శే.

నన్నయశబ్దము తదృవము కాదు. దేశ్యము నన్ని + అయ్య = నన్నయ్య, నన్నియ్య. నన్నిశబ్దమునకు “ప్రియము, సుందరము” అని తెలుగు నిఘంటువు నందు, “సత్యము, నిశ్చయము, ప్రేమ, అనురాగము, అనుబంధము” అని కన్నడ నిఘంటువునందు, “మంచి, మంచితనము, మేలైన గొప్పతనము, పెద్దతనము, గుణము, సుఖము, సంకోషము, చర్య, లాభము, ఆభివృద్ధి, ఆమోచప్రకటనము” అని తమిళనిఘంటువునందు అర్థములు కలవు. “జలములు” అను అర్థములేదు. శబ్దసంగతి లేదు అర్థసంగతి లేదు కాబట్టి నన్నయశబ్దము నారాయణశబ్దభవము కాదు.

నన్నయ “విద్యారయితుండు” అని తిక్కన ప్రశంస. (8ప ! ఆ వి.ప.) మాధవశబ్దార్థము “మా యన విద్య దత్సరివి మాధవుడవు” అని శివును, శ్రీకృష్ణుని నిది చెప్పినట్లు నాచన సోమనాధుని ఉత్తరహరివంశమునందు కలదు. (207ప 2ఆ) విద్యాధవుడు విష్ణువైన, విద్యారయితుడును విష్ణువగును కావున నన్నయ విష్ణువు, తిక్కన బ్రహ్మ, ఎఱ్ఱన పరమేశ్వరుడు కావచ్చును అఖిలజగత్తునకు త్రిమూర్తుల వలె, ఆంధ్రసాహిత్యజగత్తునకు నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱనలు త్రిమూర్తులు కవిత్రయము.

ఉత్తరపదవిశేషణములైన బ్రహ్మ, పరమేశ్వరశబ్దములు శ్రేష్ఠవాచులు. కవి బ్రహ్మ కవిశ్రేష్ఠుడు ప్రబంధపరమేశ్వరుడు ప్రబంధరచనమునందు శ్రేష్ఠుడు.

అరణ్యపర్వశేషములోని ఆంధ్రీకరణపద్ధతి, కవికారీతి, శైలీసరణి ఎఱ్ఱన ప్రబంధ పరమేశ్వరుడను ప్రశంసకు సమర్థములు.

సూక్తివైచిత్రీ

“పఠభవింతు ప్రబంధపర్వమేశ్వరుని రేవ

సూక్తివైచిత్రీ నొక్కొక్కచోట”

అని శ్రీనాథుని కాశీఖండమునందు కలదు. (13వ.1ఆ.) సూక్తివైచిత్రీ అనగా నీతివైచిత్రీ కాదు నీతివాక్యమునకు వైచిత్రీ సహజము కాదు నన్నయ “నానాదుచిరార్థసూక్తినిధి” విశేషములోని సూక్తిశబ్దము, శ్రీనాథుని “సూక్తి వైచిత్రీ” విశేషములోని సూక్తిశబ్దము సమానము సూక్తి అనగా సుమధురవాక్కు. సు+ఉక్తివైచిత్రీ=సూక్తివైచిత్రీ ఉక్తివైచిత్రీవిషయము కుంతకుని వక్రకోక్తిజీవితము నందు కలదు. కుంతకుని మతమున కవితామార్గము త్రివిధము 1 సుకుమారము. 2. విచిత్రము 3 మధ్యమము (ఉభయాత్మకము)

“సంతతి తత్రయో మార్గా కవిప్రస్థానహేతవః

సుకుమారో విచిత్రశ్చ మధ్యమ శోభితయాత్మకః” 24శ్లో.1ఉన్నే.

సుకుమార, విచిత్ర, మధ్యమ మార్గములు మూడును కవిప్రస్థానహేతువులు. విచిత్రశబ్దభావము వైచిత్ర్యము అదే వైచిత్రీ విచిత్రమార్గవివరణమునందు ఉక్తి వైచిత్రీ ఒక విధముగ కలదు.

“యద ప్యనుతనోన్మేఖం వస్తు యత్ర తదవ్యలమ్

ఉక్తివైచిత్ర్య మిత్రేణ కాస్తాం కామపి నీయతే” 38శ్లో.1ఉన్నే.

అని వాడక అనుతనముగానే వర్ణించిన విషయము, ఉక్తివైచిత్ర్యమాత్రమున అరిలోకోత్తరాతికయపరాకాష్ఠను పొందునని అర్థము. విషయము ప్రాతదై నను, చెప్పిన విధానమునందు చాతుర్యము కలదేని, అది ఉక్తివైచిత్రీ అగును. ఉక్తివైచిత్రీ అనగా వాగ్దైచిత్రీ వాక్యాతుర్యము “చతురోక్తి” అని ఎఱ్ఱన పర్వమునందు కలదు అది ఉక్తిచాతుర్యము అదే ఉక్తివైచిత్రీ. సూక్తివైచిత్రీ అనగా సుమధురవాగ్దైచిత్రీ అది ఐహవిధము

ఎఱ్ఱన “ప్రబంధపరమేశ్వరుడై నిరచించె శబ్దవైచిత్రీ సరణ్యపర్వమున శేషము” అని డక్కన చిత్రమార్గచరిత్రమునందు కలదు ఆ పద్యము పూర్వో

దాహృతము. శబ్దవైచిత్రి ఉక్తివైచిత్రి కాదు. వర్ణవిన్యాసపత్రక అనిగా అక్షర రమ్యత అగును. అరణ్యపర్వశేషములోని అక్షరరమ్యత పూర్వోక్తము. విషయము ప్రాతదైసను చెప్పిన వివాదమునందు చాతుర్యము కలది ఉక్తివైచిత్రి. అది ఎజ్జవ కృతులన్నిట కలదు

“ధృతి వెదంబులు నాలుగుం జదివి భూదేవుడు నానాధ్వర
ప్రతుడై యుండెడ, నట్టి పుణ్యుఁ డమరావాసంబునందుండు, ను
న్నతవృత్తస్తనభారమంధరమచున్నారీపరీరంభసం
భృతరోమాంచనమంచితాంగుఁ డగుచుం జెక్కిండ్లు సంప్రీతితోన్.”

211 ప. 4 ఆ. ఆర. ప.

యజ్ఞఫలము స్వర్గమనుట ప్రాజ్ఞదువులోని ప్రాతమాట. అది “ఉన్నత వృత్తస్తనభారమంధరమచున్నారీపరీరంభసంభృతరోమాంచనమంచితాంగ” ఇనక మనుట వలన అతిశయించినది.

“అమరానీకవిన్యూజ్యమాన బహుశస్త్రాస్త్రాహతిన్ భిన్నదే
హములై ఘోరమదీభముల్ బహురక్తాంగంబులై తూరెఁ దీ
ప్రమహావాతనిపాతజాతరభసవ్యాహత సంధ్యాయజా
భ్రముల్ నా నవశంబులై యెఱులుచుం బ్రత్యర్థిసైన్యంబులన్.”

273 ప. 5 ఆ. ఆర. ప.

శస్త్రాస్త్రాహతిని మదీభములు భిన్నదేహములై రక్తాంగములై తూలుట ప్రాత విషయమే అది మహాప్రభంజనముచేత చెవరఁగొట్టఁబడిన సంధ్యాయజాకాంతులతోడి కాలజీమూతములో అను ఉల్లేష వలన ఉజ్జ్వలమైనది.

“చలజిహ్వగ్రవిలీఢ విస్ఫురితదంష్ట్రాధిషణంబై న బె
బ్బులిఁ గోలం గొని వ్రేసి త్రోసి తొలఁగం బోవచ్చినన్ వచ్చుగా
కలసత్కూరశరగ్నిదున్నహని నగ్గొంపి నల్లించె యె
వ్వలనన్ మాసధనా మ్మలై బ్రదింపొపన్ వచ్చున్ యేరిన్.”

177 ప. 6 ఆ. ఆర. ప.

గొంపిమను ధరించిన అర్థమునికి కోపము కలిగించి బ్రదుకుట ఆసంభవమ నుట సర్వక్రొత్తసంగతి కాదు. ప్రాజ్ఞుడిన విషయమే అది నాలుకచాచి కోరలతో

భయంకరమైన పెట్టుబిని కట్టతో కొట్టి, చేతితో కోసి తప్పించుకోవచ్చునుగాని, దుస్సహృదైన గాండీవిని తప్పించుకొని ఎవ్వడును బ్రదుకలేదనుటవలన అభినవ రమణీయమైనది.

“నీ పుట్టినిల్లు రాజీవలోచను నెఱ్ఱ

పట్టు, మహీకాంత కట్టుఁజీర

గిడులు దాఁగెడు గొంది గిరిభేది పగిలుకు

బలుకోట బడబాగ్ని బ్రతుకుచోట

పటుపయోధరముల పాలి ప్రపాసీమ

యమృతాంకు బొడవున్ కనుగలండు

మర్యాదలకు గుఱి మహిమల కందువ

యభిరత్నములకు నాకరంబు

సురతభవనంబు వాహినీ సుందరలకుఁ

గూర్చి నిల్కడ గంభీరగుణము నెలవు

తనరు నొప్పిదములకెల్లఁ దానకండు

వనధిఁ గొనియాడఁ జతురాననునకు వశమే.” 37 ప 1 ఆ. నృ పు.

లక్ష్మీ సముద్రమునందు పుట్టుట, విష్ణువు క్షీరాబ్ధియందు శయనించుట, భూమి సముద్రమువఱకు ఉండుట, సముద్రమునందు బడబాగ్ని ఉండుట, మేఘములు సముద్రజలమును త్రాగుట, నదులు సముద్రమునందు కలియుట ప్రాతవృద్ధ విషయములు సముద్రము లక్ష్మీ పుట్టినిల్లు, విష్ణువు శయ్యాగారము, మహీకాంత కట్టుచీర, బడబాగ్ని బ్రదుకుచోట, పయోధరముల పాలిట ప్రపాసీమ, వాహినీ సుందరీమణులకు సురతభవనము అను ఖావప్రకటనము సుందరతరము. ఉత్తరైచిత్ర ప్రధానముగ ఖావప్రకటనమునకు సంబంధించినదిగా భాసించును.

“వెడవెడ మూరులు విచ్చు కామరలపై

సుడిసి నెత్తావులు సూరిలాడి

యనుగుఁదోటలు సొచ్చి యలయలేనియఁ జేసి

యెలదేటి పదుపులఁ జెరిగి నడచి

రాయంచకవల విద్రలు దెర్పి కొలకులఁ
దరగయుయ్యాల యాట దగులుపఱివి
సోర్లగండులు సొచ్చి సురతభేదమునందుఁ
జెలువఁ జెలువుర సేద దేడ్చి

యదరి గృహపతాకలకు నాట గఱపి
ప్రేది నెమఱల యెఱకల పొదులు విచ్చి
మందనంచారముగ నుకుచారమగుచు

మొసఁ బ్రత్యక్ష సమయసమీరణంబు." 111ప. 218. నృ.పు.

ప్రత్యక్షసమయమునందు తామరలు వికసించి తావులు విరజిమ్ముట, ఎలదేటి పదుపులు మకరందమును త్రావుట, రాయంచకవలు మేల్కొని తటాక తరంగములందు సంచరించుట, స్త్రీలు పురుషులు సేదదేరుట, నెమళ్లు పురులు విప్పుట, వాయుప్రసారము వలన గృహపతాకలు అటునిటు ఊగుట ప్రకృతి సహజము. ప్రాతవిషయము అల్టిది ప్రత్యక్షపవనమే ఒక వ్యక్తిగ వికసించిన తామరలు విరజిమ్మిన తావులు చూఱగొవినట్లు, మకరందమును త్రాగు మధుపబృందముల మధ్య నడచినట్లు, రాయంచకవలను మేల్కొల్పి తటాకతరంగముల ఉయ్యాలయాట కల్పించినట్లు, స్త్రీల పురుషుల సేద దేర్చినట్లు, గృహ పతాకలకు అట జేర్చినట్లు, నెమళ్ళకు పురులు విప్పినట్లు చెప్పిన విధానము లోకోత్తరాధికారముగ కలదు. ఇది శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణములోని "కొమరేటి కల్యాణ" అను పద్యమునకు (82ప 218) అదృష్టప్రకృతి.

"కలపనగంప యీ తపసి కాలును నోరును బాగు గాన తె
వ్యలనఁ బరిభ్రమించు నపాయపుఁ బ్రేరి మాటలాడి ధీ
చల మదికైన నూరక విరోధ మొనర్చుచునుండు రాజులం
బెలుచన రేచి తెచ్చి తలపెట్టు వినోదపుఁ డీడు వోవగాన్."

91ప 58. పూ.భా. హ. వం.

నారదుడు కంహళిలుడు, త్రిలోకసంచారి అనుట ప్రాతవద్దమాట. కాలు, నోరు బాగు కానక వినోదపు తీట పోవునట్లు విహరవిరోధములు సేయుననుట విచిత్రసరణి.

“అపితల నిట్లు లగ్గలము రాదిన యట్లు గాదు సేత బో
 ప్పనయము ప్రెగొకింత వడి యాత్మ దిరంబుగ పైచి నిల్వమా
 సునిశితమామకాస్త్రముల సోన ముసింగి పరీతభర్తతో
 నొనరగ నేడ చేడెద ననుత్తమసఖ్యవిశేషభద్రముల్.”

117వ. 1ఆ. ఉ. బా హ వం.

శత్రువును యముని నన్నిధికి పంపుదుననుట అరిగిపోయిన నాణెము. అట్లు
 గాక యమునితో మహాస్నేహవిశేషమైన భద్రత కలిగింతుననుట సరికొత్త
 నాణెము.

ఇట్లు విషయము ప్రాతదైనను, చెప్పిన విధానము క్రొత్తదైనచో, కుంతకుని
 ప్రకారము ఉక్తివైచిత్ర్యమగును. అదే సూక్తివైచిత్రి ఇదే ప్రకారమైన సూక్తి
 వైచిత్రి శ్రీనాథుని కృతులందును కలదు అది శ్రీనాథయుగమునందు వివరింతును.

శైలి

ప్రతి కవికి ఒక ప్రత్యేకమైన శైలి ఉండుట సహజము. అయినను శైలి
 అనునది కేవలము కవినిష్ఠము కాదు వస్తువరము కూడ అంతేకాదు. అనుకరణ
 సాధ్యమును ఎఱచిన శైలి అరణ్యపర్వశేషమునందు నన్నయశైలికి అనుగుణము.
 హావంశమునందు తిక్కనశైలికి సన్నిహితము స్వసంహృతరాజమునందు ప్రత్యే
 కము. అరణ్యపర్వశేషమునందు తెలుగు నడికారము తక్కువ. సంస్కృతప్రౌఢి
 సమధికము. స్వసంహృతరాజమునందు సంస్కృతప్రౌఢి అంతకంటె ఎక్కువ.
 రామాయణపద్యములందు తెలుగునడికారము పెచ్చు. హావంశమునందు
 సంస్కృతప్రౌఢి తక్కువ తెలుగు పలుకుబడి ఎక్కువ సూక్తివైచిత్రి కూడ శైలి
 విశేషమే ఇంత వైవిధ్యము కల శైలి ఇతరకవులందు మృగ్యము. ఎఱచిన తెనుగు
 నుడికారమునకు, సంస్కృతప్రౌఢి, సూక్తివైచిత్రికి పూర్వోదాహృతపద్యముల్లెల్ల
 పురస్కారములే.

ఆర్థీయత

ఎఱ్ఱన “శివపదాబ్ధిసంతతధ్యానసంసక్తః” అని అరణ్యపర్వమునందు కలదు. (480వ. 7అ.) “గిరిశపదభక్తిరసతత్పరభావము కలిమి శంభుదాసుం డనఁగాఁ బరగిసిట్లు నృసింహపురాణమునందు కలదు. (18వ. పీ.) “హరిత ధూర్జటి చరణాంబజా”డని హరివంశమునందు కలదు (38వ. 1అ.) “శంభుదాస లక్షణాభిధేయయైష్ట్యయ నామధేయప్రజేతంచైవ” అని నృసింహపురాణ, హరివంశ ముల ఆశ్వాసాంతగద్యములందు కలదు కాని ఎఱ్ఱన రచించిన అరణ్యపర్వకేషము శివసంబంధము కాదు రామాయణ, నృసింహపురాణ, హరివంశములు ఓష్ఠ సంబంధములు అయినను ఎఱ్ఱన ఆర్థీయత అరణ్యపర్వకేష, నృసింహపురాణ, హరివంశములందు ప్రతిఫలించినది

కుమారస్వామి సప్తమాతృకలను బాలగ్రహములు చేసిన సందర్భమునందు సంస్కృతభారతమునందిట్లు కలదు

“న స్ఫుశన్తి గ్రహ భక్తా న్నరాన్ దేవం మహేశ్వరమ్.”

58శ్లో. 219అ. ఆర. ప.

దేవుడైన మహేశ్వరుని భక్తులను గ్రహములు తాకవని తాత్పర్యము. ఇది ఎఱ్ఱన తెనుగు సేతను ఇట్లు కలదు.

“ఆదిదేవుడగు మహాదేవు మీదఁ నె

వ్వాని మనసు భక్తిభవమున

నుల్లసిల్లు నతని నెల్లకాలముల ద

గ్గజదు సూర్య గ్రహవికారితతి.”

257వ. 5అ ఆర ప.

ఇది మహాదేవుని ఆదిదేవుడనుట ఎఱ్ఱన అభినివేశమే. అంతేకాదు “ఎవ్వని మనసు భక్తిభవమున నుల్లసిల్లు” ననుటలో ఎఱ్ఱన మనస్సు శివభక్తిభవమున విలసిల్లుట ద్యోతకమగును

నృసింహపురాణమునందు ఇట్లు కలదు.

“కదలు చేతు లాయ్చుచు పేసఁచునతరాట్ట

హాసయచితో బ్రవాళజటాలి విద్రుచి .

యోర్వశిఖి పాలతోచనం బసంగ సింధు
వమయఁ దాండవ మాడెడు హయనిఁ బోలే.”

84ప.1ఆ.

ఇది దుగ్ధాబ్ధివర్జన. ఎఱ్ఱన స్వీయరచన ఇందు సముద్రము ఎఱ్ఱనకు తాం
డవమాడు శివుని వలె తారాడినది తెరటాల కదరికలు కరచాలనములుగ, నురుగు.
తెట్టి అట్టహాసరుచిగఁ పగడపుతీగలు జడలుగ, బడబాగ్ని నీటలాగ్నిగ తాండవహ
రుని తలపించినది ఇది శంభుదాసుని అనుభావమే అనగా ఆత్మీయతయే.

ఇంద్రాదిదేవతల విష్ణుస్తోత్రమునందు ఎఱ్ఱన శైవుల పక్షము వహించిన ఒక
పద్యమును రచించెను ఆ పద్యమిది.

“పరఁగు పదార్థపంచకము పాశమలై తనుఁ జుట్టఁ దూలుచున్
దిరిగెడు జీవుఁడనే బతువు దేశికపుజ్యకటాక్షవిధిఁ ద
త్పరమతిఁ జేరఁగా నవరబాధవిముక్తి కుభంబు నిచ్చు నీ
శ్వయఁడుగ నిన్నెఱుంగుదురు శైవులు శాశ్వతచిన్నయాత్మకా”

28ప 38.నృపు.

ఇది ఎఱ్ఱన విష్ణుస్తోత్రతారావళిలోని ద్రువతార. ఇందు పశుపాశపశుపతిభావ
వివరణము, గురుదీపాప్రకరణముశైవాగమవిశేషము. శైవులు విష్ణువును శివునిగ
“ఎఱుగుదు”రనుచు ఎఱ్ఱన హరిహరాభేదభావమునకు నిదర్శనము.

ఎఱ్ఱన మనస్సులోని శైవాగమసిద్ధాంతము హరివంశరచనమునందును విస్మృ
తము కాలేదు గోపాలకులు రోగకాంతికై శివపూజావ్రతము సలిపినట్లు ఎఱ్ఱన హరి
వంశమునందు కలదు సంస్కృతహరివంశమునందు లేదు.³⁸ ఎఱ్ఱన హరివంశము
లోని ప్రకరణమిది:

“ఇట్లు బలదేవకేశవులు బరిఘటయ్యు నయ్యుపద్రవప్రతికారంబునం
దసమర్థులై యుండ నా వ్రేవలెయందు విదేహదేశాగతుండై యున్న గోప
వృద్ధుం డొక్కఁడు గోపముఖ్యుల నెల్లం గూడం బిలిచి వారి తోడ. 58వవ.

పశుసమాశ్రయమున బ్రతుకుచున్నారము
మనము దర్శకుసంఘమునకుఁ బ్రభుఁడు
వృషకేతనుం డగు విషకంఠుఁడవ్యయఁ
తటుగాన సద్భక్తి నమ్మహాత్ము

నర్పంపగా శాంతియగు నెల్లవిధముల
 పేదపొరగులైన విప్రవరులఁ
 విరిపించి శాస్త్రసంభృతయు ప్రికల్పిత
 మార్గంబుతో దేవమందిరమునఁ

దొడగుఁ డీ యనఁజ్ఞానంబు జడతయుడిగి
 యనినఁ గులవృద్ధు మాటకు నాత్మలందుఁ
 దద్ద విశ్వాస మొలయంగఁ దత్తుజంబ
 గోపులెల్లను చగు వస్తుకోడి గూర్చి

54వ.

శివభక్తియుఁ దదీయతంత్రజ్ఞానమును దదాచారధుర్యతయుం
 గల యార్యద్విజోత్తములఁ బ్రార్థించి తెచ్చి తల్పియైనార్యాహత్వంబు
 నకు నియోగించిన—” 56వచ రిఆ. పూ. ఖ. హ. వం.

“జీవుడు పశువు సంసారము పాశము పాశనికృంతనము సేయు పశుపతి
 శివుడు” అని శైవాగమసిద్ధాంతము. మానవులు, పశువులను జీవులే. కావున పశు
 సమాశ్రయజమున జీవించు గోపాలకులకు శివపూజ కర్తవ్యమని గోపవృద్ధుని
 ఊదేశము. అది “దేవమందిరమున” జరుపవలయునని కూడ ఆతని ఆదేశము.
 దేవమందిరమునగా దేవాలయము. అది శివాలయమని అనంతరవచనమునందు
 కలదు. [50వచ రిఆ] గోపవృద్ధుని కాలమునందు ప్రేపల్లెలో శివాలయము లేదు
 గాని, ఎఱున కాలమునందు గుడ్డూరులోనే శివాలయము కలదు. నీలకంఠేశ్వరాల
 యము. శివాలయము ఎఱున సమకాలికసూచారము వలె శివపూజ ఎఱున ఆత్మీయతా
 ప్రతిఫలనము అంతేకాదు. ఆ శివపూజావిధానమిది:

“పందామృతంబులఁ బంచగవ్యంబుల
 విమలోదకంబులఁ గ్రమముతోడ
 నఖిషేకమొనరించి యఖిలేశ్వరుని సమం
 చితగంధసమితి నర్చుతునిఁ జేసి
 భూరిసౌరభచారుపుష్పదామంబులఁ
 బూజించి బహువిధస్మృతితదూప
 తతి యిచ్చి కపిలామృతప్లుతవర్తికా
 తమృదీపముల నారతు లమర్చి

భక్త్యభోజ్యలేహ్యపానీయబహుళనై
వేద్యములు ఘటించి హృద్యలేఁ
బగలు లేలు నట్లు పరిచర్య నడుపుచుఁ
గొలిచి లేడు దివసములు గ్రమమున.”

57వ.

“—శివాలయంబునందు శివసంహితామంత్రంబుల నాజ్యపాయసా
పూషప్రముఖంబుల హోమించిరి ... ఎల్లవారును మృత్యుపరిహారకంబులగు
మంత్రజపంబులు నుపద్రవశమనకారులగు మహాదేవమంత్రస్తోత్ర
పఠనంబులు శాంతిప్రదంబులగు కల్యాణధ్యానంబులు ననుష్ఠించుచుండిరి.

పరమేశ్వరు ముందరఁ గొందఱు భూవిశేషంబుల నక్షిపివర్తనంబులఁ
జరణకాళంబుల హస్తస్థానంబుల నతిమనోహరంబును గుతూహలావ
హంబును నగు భక్త్యావేశవర్తనంబు ప్రవర్తించి ప్రదక్షిణప్రమాణాదు
లొనఁగించిరి.” 60వచ 6ఆ. పూ. భా. హ. వం.

ఇందు ఆగమోక్తప్రకారమైన శివార్చనము, శివసంహితామంత్రస్తోత్రపారా
యణము, జపహోమధ్యానాచరణము, శివభక్త్యావేశప్రవర్తనము, శివాలయప్రదక్షిణ
ప్రమాణాధికము ఎఱ్ఱన శివపదార్థసంతతధ్యానసంసక్తచిత్తానుసారము.

నాచనసోమనాథుడు

నాచన సోమనాథుని ఉపరిబృహత్పతి ఉత్తరహరివంశము. “నాచనసోమనాథ
ప్రణీతంబైన యుత్తరహరివంశంబునందు” అని ఆశ్వాసాంత గద్యములందు కలదు.
హరివంశమునకు పూర్వోత్తరవిభాగము కలదు పూర్వభాగము పూర్వహరివంశము.
ఉత్తరభాగము ఉత్తరహరివంశము పూర్వహరివంశమును గూడ సోమనాథుడు
రచించెనని రచింపలేదని వాదోపవాదములు కలవు³⁶ గ్రంథము లేదు. కనీసము
“సోమని హరివంశము” అని ఉద్ఘాటించిన లక్షణగ్రంథములందు, ఉత్తరహరి
వంశమునుండి తప్ప పూర్వహరివంశమునుండి ఒక్క పద్యములేదు.
ఒక పాదము కూడ లేదు ప్రబంధసారశిరోమణియందు, తదనుసారి ప్రబంధ
మణిభూషణమునందు కల “పురుడు పుచ్చిన నాడె” అను పద్యము (13వ.)
సోమని పూర్వహరివంశమునని దనుట సంగతము కాదు అది ఇష్టదేవతా
స్తుతి. “యమునాజలములలో శ్రీకృష్ణుని గాంచిన యక్రూరుని స్తవములోనిది

కాఁజాలదు. పద్యమునందు పాంచాలిమాససంరక్షణ ప్రసంగము కలదు. అది శ్రీ కృష్ణుని బాల్యమునందలి అక్రూర స్తవము నాటికి జరుగలేదు. అదునికుడైన ఓగిరాల జగన్నాథకవి సుమనోమనోభిరంజనము కావ్యమునందలి వ్యాఖ్యానమునందు “శత తాళదప్పుప్రదమున నుఱియె” అను ఉదాహరణము సోముని హరివంశములోని దిగ కలదు. అది పూర్వహరివంశమునందు శ్రీకృష్ణుడు కాళియుని మడుగులో ఉఱి కిన సందర్భములోనిదనుటకుడ సంగతము కాదు ఆ మడుగునకు శతతాళదప్పు మానముగాని, శతతాళదప్పు నామముగాని సంస్కృతహరివంశమునందు లేదు. ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు లేదు. సోముని హరివంశమునందు ఉండవలసిన అవశ్య కము లేదు అంతేకాదు. సార్థకముగ శతతాళదప్పునంజు కల ప్రదము, పింగళి సూరస కళాపూర్ణోదయమునందు కలదు (58ప 4ఆ) అందు శాలిన్యుడు అమాంత ముగ ఉఱుకుట కలదు. “క్రోధాచిలమతిఁ జని యతండు ప్రదమున నుఱియె” (188ప.4ఆ) సువ నోమనోభిరంజనము సవ్యాఖ్యానముగ ముద్రితమైన కాలము 1879 వ సంవత్సరము³⁷ కళాపూర్ణోదయము ప్రథమతః ముద్రితమైన కాలము 1898 వ సంవత్సరము.³⁸ అముద్రితమైన కళాపూర్ణోదయములోని “ప్రదమున నుఱియె” అను మాట, అది శతతాళదప్పుము కావున, “శతతాళదప్పుప్రదమున నుఱియె” అను పంక్తిగ ప్రమపడి, ప్రమాదవశమున సోముని హరివంశము లోనిదని ఉదాహరించుట సంభవము సోముని ఉత్తరహరివంశములోని “ఒకనాఁ దిందుధయందు” అను పద్యమును (48ప 5౩.) ఆదిపూరాణములోనిదని అప్పకవి ఉదాహరించుట (118ప 4ఆ) ప్రసిద్ధము ఉత్తరహరివంశమునందు అవతారిక లేదు. పూర్వహరివంశకదాస్మరణము కలదు. “-తిక్కనసోమయాజిప్రణీతంచైన శ్రీమహా భారతకదాసంతరంబున నాచనసోమనాథప్రణీతంచైన యుత్తరహరివంశంబు నందు” అని ఆశ్వాసాంతగద్యములందు కలదు అవతారిక అభావము ప్రధ్వంసా భావము కావచ్చును. పూర్వహరివంశకదాస్మరణము ఉత్తరహరివంశమునకు దీప క్రమణిక అట్లు కల సంస్కృతహరివంశము ఉత్తరభాగము సోమనాథునికె లభిం చుట సంభవము ఉత్తరభాగమునైన పూర్తిగా రచింపని సోమన పూర్వభాగమును గూడ రచించుట సంభవము కాదు తిక్కన మహాభారతకథకు అనంతరమనుటకు హేతువు, హరివంశము భారతపరాంశముగుట, సోమన ఉత్తరహరివంశము, ఎఱ్ఱన హరివంశము వలె నరాంతము గాక తిక్కన మహాభారతము వలె హరిహరనాథాం కితమగుట కావచ్చును.

నాచన సోమనాథుని అనుపరిబృక్కులు రెండు కలవు. 1 వసంతవిలాసము. 2. హరి (ర)విలాసము. ఈ రెండు గ్రంథములలోని పద్యములును అక్షరగ్రంథము లందు తీదాహరింపఁబడినవి.³⁹ కావున సోమనాథుని కృతులు కావలయును.

కాలము

1886 వ సంవత్సరమునందు హరిహరరాయ, బుక్కరాయసోదరులు విజయ నగరసామ్రాజ్యమును స్థాపించిరి ⁴⁰ వీరి ఆశయమును వేదమతోద్ధరణమే రాజ్య స్థాపకులైన సోదరులు మొదటి హరిహరరాయలు, రెండవ హరిహరరాయలు అని చరిత్రవసిద్ధము. కారణము రెండవ హరిహరరాయలు, రెండవ బుక్కరాయలు అను విజయనగర సామ్రాజ్యపాలకులు కలయ మొదటి హరిహరరాయల కాలము నందు, మొదటి బుక్కరాయలు పెంచుకలదిన్నె అను గ్రామమును నాచన సోమ నాథునికి అగ్రహారముగ ఇచ్చినట్లు ఒక శాసనము కలదు అది పెంచుకలదిన్నె శాస నము. ఆ శాసనమునకు రెండునాగరలిపి తామ్రశాసనములు, రెండు మూడుకన్నడలిపి కాగితపుప్రతులు కలవట⁴¹ కన్నడలిపిలో ప్రకటించిన శాసనప్రతియందు శాసన కాలము “రసభూనయనేందుభిః” అని కలదు ⁴² చదివిన పాఠము “రసాశ్రవణం వేందుభిః” అనికలదు. ⁴³ రోమనులిపిలో శాసనప్రతియందు ప్రకటించిన “రసచ్చనయ నేందుభిః” అనికలదు. ⁴⁴ రసభూనయనేందుసంఖ్య 1218+78=1294 రసాశ్రవణయ నేందుసంఖ్య 1208+78=1284. రసచ్చనయనేందుసంఖ్య 1286+78=1364. ఇది శకసంఖ్య సంవత్సరము తారణ మొసము చైత్రము. తిథి శుద్ధసవతి. వారము. లేదు. 1284, 1294 సంవత్సరములందు విజయనగరసామ్రాజ్యము లేదు. 1844 వ సంవత్సరమునందు కలదు. అది తారణసంవత్సరమే. కాని మొదటి హరిహరరాయల రాజ్యకాలములోనిది. మొదటి హరిహరరాయల, మొదటి బుక్కరాయల సంయుక్త రాజ్యకాలములోనిదైనను కాదు మొదటి హరిహరరాయల రాజ్యకాలము⁴⁵ 1886—1246 మొదటి హరిహరరాయల మొదటి బుక్కరాయల సంయుక్తరాజ్య కాలము⁴⁶ 1246—1857. మొదటి బుక్కరాయల రాజ్యకాలము⁴⁷ 1857—1878. బుక్కరాయలకు పెంచుకలదిన్నె శాసనమునందు “రాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వర” అను విశేషణములు మాత్రమేగాక, “భాషాంఘిత భూపాలభుజంగమ విహంగమ, రాజరాజభుజంగ, పరరాజభయంకర, హిందురాయసురత్రాణ” అను విశేషణము లును కలవు. (14, 15 శ్లో) ఇందు “హిందూరాయసురత్రాణ” విశేషణము సాధారణ

విశేషము. కాదు. సార్థకవిశేషము సురత్రాణశబ్దము సంస్కృతీకరణమునుర్తాను శబ్దమునకుహిందురాయసురత్రాణుడన హిందువులైన రాజులలో ఇంద్రుని వందే వాడని అర్థము కాదు సుర్తాను వందే వాడని అర్థము. అట్టి విజయనగరసామ్రాజ్యాధిపతి రెండవ ప్రౌఢదేవరాయలు ఆతడు తన సేనలో మహమ్మదీయులను చేర్చుకొని, మహమ్మదీయమతమునకు వూర్తి సేచ్చ నిచ్చి, వారి కోసము తన సింహాసనము సమ్ముఖమునందు మహమ్మదీయమతగ్రంథమైన కొరాన్ నిలిపిన వాడు.⁴⁸ అతనిని హిందూరాయసురత్రాణుడనందు సార్థకము అంటేకాదు రెండవ ప్రౌఢదేవరాయల 1424 వ సంవత్సరము నాటి లేపాక్షిశాసనములోని ఓరుదావళి,⁴⁹ పెంచుకలదిన్నె శాసనములోని బుక్కరాయల విశేషణములు అనుసరణములు. లేపాక్షిశాసనమునందు “జానతప్పవరాయరగండ” అను కన్నడబిరుదుము “భాషాతిలంఘ్యభూపాల భుజంగబిరుదోన్నతః” అని సంస్కృతభాషను కలదు సరియైన భాషాంతరీకరణము. ఇది పెంచుకలదిన్నె శాసనమునందు “భాషాలంఘితభూపాలభుజంగమవిహంగమః” అని కలదు కవితార్థము కాని, కన్నడబిరుదార్థము కాదు. రెండవ ప్రౌఢదేవరాయలకు సార్థకమైన “హిందురాయసురత్రాణ” బిరుదుము, కన్నడబిరుదార్థకమైన “భాషాతిలంఘ్య భూపాలభుజంగ” బిరుదుము, లేపాక్షిశాసనమునుబట్టి పెంచుకలదిన్నె శాసనము నందు బుక్కరాయలపరముగ సంక్రాంతమైనట్లు స్పష్టము.

పెంచుకలదిన్నె శాసనమునందు బుక్కరాయలు విద్యారణ్యుడు నిర్మించిన విద్యానగరములోని రత్నసింహాసనమునందు ఆసీనుడైనట్లు కూడ కలదు. మొదటి హరిహరరాయల రాజ్యకాలమునందు యువరాజైన మొదటి బుక్కరాయలు రత్నసింహాసనమునందు ఆసీనుడగుట అసంగతము అంటేకాదు. మొదటి హరిహరరాయల మొట్టమొదటి 1340 వ సంవత్సరము నాటి కొడుమూరిశాసనమునందు (కర్నూలుజిల్లా) అతడు ఇగతాపి గుత్తినుండి పరిపాలించుచున్నట్లు కలదు.⁵⁰ 1348 వ సంవత్సరము నాటి ఆతకలగుండుశాసనమునందును అతడు గుత్తినేరెవీడు నుండి పరిపాలించుచున్నట్లు కలదు.⁵¹ మొదటి బుక్కరాయల 1355 నుండి 1868 వఱకు గల పెక్కుశాసనములందు అతని రాజధాని హాసపట్టణమని కలదు.⁵² 1348-1357 మధ్య మొదటి హరిహరరాయల, మొదటి బుక్కరాయల సంయుక్తరాజ్యపాలనము హాసపట్టణమునుండి జరిగినను, హాసపట్టణమే విజయనగరమైనను, దానికి విద్యానగరనామవ్యవహారము, విద్యారణ్యనిర్మాణవ్యవహారము యీయుగము 1380 వ సంవత్సరమునుండి మూత్రమే సంభవము విద్యారణ్యుని

అసలు పేరు మాధవాచార్యులు మాధవాచార్యుల ఆశ్రమనామము విద్యారణ్యనామ ధేయము. పారాశరమాధవీయమ్, జైమిని న్యాయచారి, వైయసికన్యాయమాల, కాలమాధవమ్ లేక కానిర్దయమ్ మొదలైన ఉద్గ్రంథములు మాధవాచార్యకృతములుగాను, సంచాళి, వివరజప్రమేయసంగ్రహమ్ లేక వివరణోపన్యాసమ్, అనుభూతిప్రకాశమ్ మొదలైన ఉద్గ్రంథములు విద్యారణ్యకృతములుగాను కలవు.⁵³ అవి, ఇవి ఏకకర్తృకములే ఏతత్కర్త మాధవాచార్యులుగా మొదటి బుక్కరాయల మంత్రి. విద్యారణ్యులుగా శృంగేరీపీఠాధిపతి “దుక్కభూపాలసామ్రాజ్యదురంధరస్య మాధవామాత్యస్య కృత్” పారాశరమాధవీయమ్”లో కలదు మాధవాచార్యులు మొదటి బుక్కరాయల మంత్రి అయిన కాలము 1388వ సంవత్సరము.⁵⁴ విద్యారణ్యునిగ శృంగేరీపీఠాధిపతి అయిన కాలము 1380 వ సంవత్సరము.⁵⁵ విద్యారణ్యుల అవసానకాలము 1388 వ సంవత్సరము⁵⁶ జగద్గురువు అనగా శృంగేరీపీఠాధిపతి అయిన కాలము 1374 వ సంవత్సరమును కావచ్చును.⁵⁷ తత్సూర్యము కాదు శృంగేరీపీఠములోని ఒక కదితమునందు విద్యారణ్యనామ ధేయము కలదుగాని, అది కాలాంతరసంక్రాంతము⁵⁸ కావున విద్యారణ్యనామ ధేయము కల పెంచుకలదిన్నె శాసనముకూడ కాలాంతరసంక్రాంతమే కావలయును.

విజయనగరనిర్మాణమునకు శంకుస్థాపనము చేయించినది విద్యారణ్యమహర్షి అని, అది 1388 వ సంవత్సరమునందు జరిగినదని ప్రసిద్ధము. కాని 1880 లేదా 1374 వ సంవత్సరమునకు పూర్వము విద్యారణ్యనామధేయమే లేదు విద్యారణ్యులకు పూర్వము శృంగేరీపీఠాధీపతి భారతీతీర్థులు భారతీతీర్థులకు పూర్వము శృంగేరీపీఠాధిపతి విద్యాతీర్థులు విద్యాతీర్థుల శిష్యుడు మాధవాచార్యులే విద్యారణ్యులు. విద్యారణ్యుల కంటే విద్యాతీర్థులు మహావ్యక్తి మహర్షి అగును. విద్యాతీర్థులు చేయించిన విజయనగరనిర్మాణశంకుస్థాపనమే విద్యారణ్యమహర్షి పేర విఖ్యాతమైనదని ఒక చారిత్రకాభిప్రాయము.⁵⁹ మాధవాచార్యులు చేయించిన విజయనగరనిర్మాణ శంకుస్థాపనమే, మాధవాచార్యులే విద్యారణ్యులగుటచే విద్యారణ్యమహర్షి పేర విఖ్యాతమైనదని మరొక చారిత్రకాభిప్రాయము.⁶⁰ 1388 వ సంవత్సరము చరమ కాలమైన విద్యారణ్యులు మాధవాచార్యులుగా 1388 వ సంవత్సరమునందు సుమారు నలుబది సంవత్సరముల వాడగును. అంతేకాదు మాధవాచార్యుల ప్రమేయము మొదటి బుక్కరాయల రాజ్యకాలమునందేగాని, మొదటి హరిహరరాయల కాలమునందు గాని, తదుపయుల సంయుక్తరాజ్యకాలమునందు గాని కానరాదు. కావున

విజయనగరసిర్పాణశంకుస్థాపనము విద్యాతిర్థకృతము కావలయును. మాధవాచార్య కృతమైనను, అది విద్యారణ్యకృతమని విఖ్యాతముగుట 1980 లేదా 1974 కంటె పూర్వము సంభవము కాదు 1980 న సంవత్సరమునందు రెండవ హరిహర రాయలు శృంగేరిపీఠమునకు తన పూర్వులు కాంచిన దానములెల్ల నిరాహుటముగా కొనసాగుట విద్యారణ్యులకు తామ్రశాసనము నొసగెను⁸¹ కావున విద్యారణ్యకృత మైన విద్యాభిధాననగరమని ఉన్న పెంచుకలదిన్నె శాసనము కాలాంతరసంక్రాంతమే కావలయును. అది 1874-80 తర్వాతిది మాత్రమేగాక, లేపాక్షిశాసనమునుబట్టి 1424 తర్వాతిదగుట తద్యము అనగా పెంచుకలదిన్నె శాసనము కూటశాసనమని అవగాహనమగును అందుకే రెండు నాగరిలిపితామ్రశాసనములు వెలసినవి కాబోలు; ఒకదానమునకు ఒక తామ్రశాసనముండుటయే పద్ధతి

కాబట్టి నాచనసోమనాధుని కాలము నిర్ణయించుటకు పెంచుకలదిన్నె శాసనము నిర్ధారకసాధనము కాదు. నిర్దాధకసాధనమును కాదు మఱొక నిర్ధారక సాధనము లేదు. నిర్దాధకసాధనములు కలవు. అవి కూడ శాసనములే⁸² కాని సమకాలికశాసనములు కావు ఒకటి అర్వాచీనకాలికశాసనము. మఱొకటి పరమార్వాచీనకాలికము.

కడపజిల్లాలోని కడపతాలూకాయందలి తురుమిలదిన్నెయందు కేశవాలయము ప్రధానద్వారము పైన దాతిపలకమీద “నాచన సోముని అగ్రహారం ఏకభోగం తురిమిల్లదిన్నె ప్రాధదేవరాయలు ఇచ్చిన దత్తం” అని కలదు లిపి పదునెవ్విదవ శతాబ్ది నాదిది. కాబట్టి పరమార్వాచీనకాలికశాసనము. స్వతఃప్రమాణము కాదన వచ్చును కాని, 1529వ సంవత్సరమునాటి శ్రీకృష్ణదేవరాయల శాసనమునందు “మండికోటసీమలోని పుష్పగిరి ప్రాంత్యం పెంన్నకు వుత్తరం నాలిరాజు సోముని అగ్రహారం తురుమిలదిన” అని కలదు అర్వాచీనకాలికశాసనము. అయినను విజయనగరసామ్రాజ్యాధిపతి శ్రీకృష్ణదేవరాయల శాసనము. అప్రమాణమగుటకు పీలురేదు ఇందు అగ్రహారప్రదాత పేరు లేదు అందు ప్రాధదేవరాయలు” అని కలదు. ప్రాధదేవరాయనామధేయుల⁸³ మొదటివాడు మొదటి దేవరాయలు. రాజ్య కాలం 1408-1422 అయిన మొదటి దేవరాయలు 1389వ సంవత్సరమునుండి రాజ్యం. వృష్ణహరములందు పొల్లెనుచున్నట్లు శాసనప్రమాణము కలదు అది త్రిపురాంతకశాసనము. అందు రెండవహరిహరరాయల కుమారుడైన వీరదేవ

రాయలకు 1886వ సంవత్సరమునందు సుకృతముగా భూదానము చేసినట్లు కలదు.⁶³ వీరదేవరాయలే మొదటి దేవరాయలు అతడు విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతి కాకపూర్వము ఉదయగిరిదుర్గాధిపతి కూడ⁶⁴ కాణిర్వీ ప్రౌఢదేవ రాయలు నాచన సోమనిని తిరుమలదిన్నె అగ్రహారమిచ్చిన కాలము స్థూలముగ 1890వ సంవత్సరము కావచ్చును. అయిన నాచన సోమనాధుని ఉత్తరహరివంశ రచనాకాలము స్థూలముగ 1880 ప్రాంతమగును

నాచన సోమనాధుని ప్రసక్తి ప్రథమతః పిల్లలమఱి పినవీరభద్రుని శృంగార కాకుంఠలమునందు “నాచిరానిసోమ వామామహత్వము” అని కలదు. (18వ. 1ఆ.) “నా నన్నయభట్టః డిక్కకవి నేనాప్రెగ్గడ సోమనిన్” అని పినవీర భద్రుని జైమిని భారతములోని పూర్వకవిస్తుతియందు కలదు. (8వ. 1ఆ.) ఎఱ్ఱా ప్రెగ్గడ ప్రసక్తి శ్రీరాధుని శృంగారనైషధములోని పూర్వకవిస్తుతియందే కలదు. శృంగారనైషధము రచనాకాలము 1355 ప్రాంతము.⁶⁵ జైమిని భారతము రచనా కాలము 1490 ప్రాంతము⁶⁶ శృంగారకాకుంఠలము రచనాకాలము తత్పూర్వము. 1480, 83కావచ్చును. సుమారు శతాబ్ది అంతరము కలదు అంతవఱకు పూర్వకవి స్తుతులందు కానరాని నాచన సోమనాధుని కాలము పదునాల్గవశతాబ్ది ఉత్తరార్ధమే అగును.

ఎఱ్ఱన హరివంశము పదునాల్గవ శతాబ్ది పూర్వార్థములోని గ్రంథము. సోమ నాధుని ఉత్తరహరివంశము పదునాల్గవశతాబ్ది ఉత్తరార్థములోని గ్రంథము.

ఉత్తర హరివంశము

ఉత్తరహరివంశమునందు అవతారిక లేదు. అనుపలబ్ధము కావచ్చును. అగ్నిసాది పద్యము కలదు అది డిక్కన భారతావతారికలోని పద్యము వంటి పద్యము కావచ్చును లేదా కేతన చళకుమారచరిత్రములోని ద్వితియాగ్నిసాది పద్యము వంటి పద్యము కావచ్చును గ్రంథాంతమునందు “సుతులకు శౌనసాది మహామనీంద్రులకుం జెప్పిన” అను వైశంపాయనుని అన వాసకవాక్యము కలదు అది లేఖకప్రసూదము కావచ్చును.

సంస్కృతహరివంశము తాళపత్రగ్రంథములందు కొన్నిటి అడినుండి యిప్పవధవృత్తాంతము గల 124వ అధ్యాయమువఱకు పూర్వభాగముగాను, ఇల

దేవవృత్తాంతము గల 12వ అధ్యాయమునుండి ఉత్తరభాగముగాను కలదు.⁶⁷ ఎఱ్ఱన హరివంశములోని ఉత్తరభాగమునందలి జరాసంధకథ, కాలయవనసంహారము, యక్ష్మిణీకల్యాణము, ప్రద్యుమ్నాదిజననము, యక్ష్మివధ సంస్కృత హరివంశమునందు పూర్వభాగమునందే కలవు⁶⁸ సోముని ఉత్తరహరివంశము ఉపక్రమణికను బలదేవుని ప్రళంస కలదు కావున పై విధమైన సంస్కృతహరివంశము సోమన ఉత్తర హరివంశమునకు మూలము కావలయును. అయినను బలదేవుని ప్రళంసయేగాని, బలదేవుని వృత్తాంతము నాచనసోముని ఉత్తరహరివంశమునందు లేక పోవుటకు హేతువు, ఉత్తరభాగము మొత్తముగాక, శ్రీకృష్ణుని కథలు మాత్రమే రచించుట సోమన ఆశయమగును. సోముని హరివంశములోని నరకాసురవృత్తాంతము, విప్రకుమారవృత్తాంతము, శ్రీకృష్ణతపోవృత్తాంతము, పౌండ్రకవాసుదేవవృత్తాంతము, బాణాసురవృత్తాంతము ఎఱ్ఱన హరివంశములోని ఉత్తరభాగమునందే కలవు. హంస దీప్తకవృత్తాంతము ఎఱ్ఱన హరివంశములోని ఏ భాగమునందును లేదు. ఎఱ్ఱన హరివంశములోని ఉత్తరభాగమునందు పారిజాతాపహరణవృత్తాంతము ప్రసక్తి మాత్రముగ కలదు. ప్రభావతీప్రద్యుమ్న వృత్తాంతము లేదు సంస్కృత హరివంశమునందు పారిజాతాపహరణ, ప్రభావతీప్రద్యుమ్న వృత్తాంతములు కలవు అయినను సోముని ఉత్తరహరివంశమునందు లేవు. జనమేజయవృత్తాంతము, నామ నావతారవృత్తాంతము మొదలైనవి కూడ లేవు. కాబట్టి ఉత్తరభాగము మొత్తము రచించుట సోముని ఉద్దేశము కాకపోవలయును.

సోమన తన ఉత్తరహరివంశమునకు స్థానము “తిక్కన సోమయాత్రప్రణీతం బైన మహాభారతకథానంతరంబున” అని ఆశ్వాసాంతగద్యములందు తెలిపెను. “మహాభారతగ్రంథానంతరంబున” అని తెలుపలేదు తిక్కన మహాభారతకథాంతమునందు ఇట్లు కలదు

“శిక్షితచిత్తులార శుభసిద్ధులు వొందు ననేకజన్మపాప
పక్షపణంబుననె వెలుగు భారతసంహితకెల్ల బుండరి
కావుని వాసుదేవుఁ బ్రకటార్థముగాఁ గన్ నిన్ను హెసవుం
డక్షయపుణ్యలోకములయందు రమించు నివామయస్థితిన్.”

91 వ స్త. ప.

ఇంచు సమస్తభారతసంహిత ప్రయోజనమును పుండరీకామృతై స వానుదేవుని ప్రకటనమని ఇదవిత్థముగ కలదు. మహాభారతకథాపరమార్థము వాసుదేవపర బ్రహ్మతత్త్వము. కాబట్టి హరివంశము భారతపరమాంశము పూర్వాంశమైన భారతకథ వ్యంజికిము. పరాంశమైన హరివంశకథ స్పష్టము. శ్రీకృష్ణభరిత సర్వస్వము ప్రపంచార్థము. తదేకదేశము పరమార్థము. అంతేకాదు, తిక్కన మహాభారతకథను పరతత్త్వము హరిహరనాథతత్త్వము. అందుకు తిక్కన భారతము హరిహరనాథాంశితము. సోనుని హరివంశమును హరిహరనాథాంతితము, కారణము హరిహరనాథతత్త్వము

నరకాసురుడు కూవిష్ణువుల కుమారుడు. బ్రహ్మవలన వరములు పొందినవాడు. నరకాసురవధానంతరము వసుంధర శ్రీకృష్ణసమ్మోదకు వచ్చి చేసిన విన్నపమునందు ఇట్లు కలదు.

“అట్టేల జగములన్నియుఁ

బుట్టెంపఁ బెంపఁ ద్రుంపఁ బురుషులు ముగ్ధులై

పుట్టిన వేలుపువట నా

పట్టియెడం దగునె నడిమిపని మానుచుకు.”

186 ప. 1 ఆ.

అఖిలజగములను పుట్టించు పురుషుడు సృష్టికర్త. బ్రహ్మ. పెంచు పురుషుడు స్థితికర్త విష్ణువు. త్రుంచు పురుషుడు లయకారుడు. మహేశ్వరుడు. బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు త్రిమూర్తులు త్రిమూర్తులై పుట్టిన దైవము శ్రీకృష్ణుడు. కాబట్టి శ్రీకృష్ణుడు పరమదైవము త్రిమూర్తులు అఖిన్నులు త్రిమూర్త్యభేదభావమునందు హరిహరనాథతత్త్వము గతార్థము

విప్రకుమారవృత్తాంతమునందు అర్జునునికి శ్రీకృష్ణుని పరమోపదేశమిది :

“అపరత్రయరూపమై యఖిలయోగ

మూలమగు ప్రణవంబు నా మూర్తి సుమ్ము

నీకుఁ జెప్పితి; సత్కౌంతనియతమతిఁ

దప్ప నీ మంత్ర మొరులకుఁ దగదు తెలువ ”

59 ప. 2 ఆ.

శ్రీకృష్ణతపోవృత్తాంతమునందు సకలదేవతాముని సంఘములకు శివుడు చేసిన శివశేఖరునందు ఇట్లు కలదు.

“ప్రణవాత్మకు నవ్యయ హరి
సణిమాదివిభూతికారణాంతఃకరణం

బ్రహ్మతీంద్రు వారు చేసిన

ప్రణామములు నన్నుఁ జేరు పరమార్థముగాన్ ” 215 ప 2 ఆ.

శ్రీకృష్ణుని ఉపదేశములోని ప్రణవమూర్తియే శివుని ఉపదేశములోని ప్రణవాత్మకుడు హరి హరిహరలు ఒకతే. శ్రీకృష్ణతపోవృత్తాంతము హరిహరనారద తత్త్వప్రచాసము. (163 ప, 172-176 ప, 201-212 ప.) మునులు ఏకత్వము భావించినను (87, 88 ప. 2 ఆ) శ్రీకృష్ణుడు, శివుడు భిన్నములుగ కనిపించుట జనమేజయుని ప్రశ్నమిట్లు కలదు.

“పుండరీకాక్షునకు గూలి పూజ లిచ్చె

సంయములు చూడ బదరికాశ్రమమునందు

నాగ విందు మయ్యురువుర నాటకంబుఁ

జెప్పి చెవులకుఁ బండువు సేయు మనఁగు.” 70 ప. 2 ఆ.

శ్రీకృష్ణుడు తపస్సు చేయుట (163 . 2 ఆ.) ప్రత్యక్షమైన శివుడు శ్రీకృష్ణుని ప్రస్తుతించుట (201-212 ప) నాటకము. కారణము భిన్నత్వము విర్య. ఏకత్వమే తర్కము. శివుని ప్రస్తుతి ఏకత్వమే మునులకు సమహృదిన హరిహరారాధనము (180 ప.) దేవతలకు తెలిసిన హరిహరాత్మకము హరిహరనాథతత్త్వమే. తద్విన్నపమైన భిన్నత్వనరణి “నవవిద్యోగకథాగోష్ఠి” అని కూడ వైశంపాయనుని అభిప్రాయము. (8 ప. 3 ఆ.)

పౌండ్రకవాసుదేవవృత్తాంతమునందు పౌండ్రకసహాయుడైన కాశీపతి, హంస డిభకవృత్తాంతమునందు హంసడిభకులు, బాణాసురవృత్తాంతమునందు బాణాసు సురుడు శివవరప్రసాదులు పౌండ్రకవాసుదేవవృత్తాంతమునందు శివుడు పార్వతి తోను, ప్రమధులతోను శతయోజనదూరమైన కాలవనమునకు వెడలుట, హంసడిభక వృత్తాంతమునందు హంసడిభకుల శివవరములు పట్టుకొని, బాణాసురవృత్తాంతము నందు శ్రీకృష్ణునిచే ఖండితశతదాహుడైన బాణాసురుని శివుడు పంచవరప్రదానము చేయుట శివశ్రీకృష్ణుల నాటకమునకు ఉత్తరరంగములు. వరుడు “కృష్ణుని నాది మూలమృగ జగమెఱుంగ” నుతించుట (259 ప రీ ఆ) భరతవాక్యము. పారిజాతా పహతజవృత్తాంతమునందు శివబ్రహ్మల ప్రమేయము లేదు. ప్రభావతీప్రద్యుమ్న

వృత్తాంతమునందు బ్రహ్మ ప్రమేయము కలదుగాని, అది దావాసురవృత్తాంతమునకు అనుకరణము. ఏంబ్రపతినిబసబంధము కలదు. అందువలన అవి పరిత్యజించి, వాసు దేవపరబ్రహ్మస్వరూపమును హరిహరనాథత్వమును ప్రతిపాదించుటకు అనుచైన శ్రీకృష్ణుని కదలే పరిగ్రహించి నాచన సోమనాధుడు ఉపలబ్ధమైన ఉత్తరహరివంశమును మాత్రమే రచించినట్లు ఊహింపవచ్చును.

సోముని విశేషణములు

సోముని అశ్వాసాంతగద్యమునందు “సకలభాషాభూషణ సాహిత్యరసపోషణ సంవిధానచక్రవర్తి సంపూర్ణకీర్తి నవీనగుణసనాథ నాచనసోమనాథప్రణీతంబైన” అని కలదు ఇది ఏకసమాసమైనను తెండేసి పదబంధములకు అంత్యానుప్రాసము కలదు కావున ప్రతిపదబంధము ప్రత్యేకవిశేషము కావలయును నాచన సోమనాధుడు సకలభాషాభూషణుడు, సాహిత్యరసపోషణుడు, సంవిధానచక్రవర్తి, సంపూర్ణకీర్తి, నవీనగుణసనాథుడు అని లక్ష్యము సకల భాషాభూషణ విశేషణము భాషావిషయము. సాహిత్యరసపోషణవిశేషణము సాహిత్యవిషయము సంవిధానచక్రవర్తి విశేషణము కథావిషయము సంపూర్ణకీర్తి విశేషణము. వక్ర విషనవీనగుణసనాథ విశేషణము గుణవిషయము

సకలభాషాభూషణుడనగా సర్వభాషాభూషణుడని అర్థము కాదు సంస్కృతము, అష్టవిధప్రాకృతములు, తెలుగు, కన్నడము కావచ్చును. నన్నయభట్టు సహస్యాయుడైన నారాయణభట్టు సంస్కృతకర్తాని ప్రాకృతపైళాదికాంధభాషలందు కవితాశేఖరుడని సందమపూడిశాసనమునందు కలదు ఎఱ్ఱున “సకలభాషా కవికారికారదుడ”ని ఎఱ్ఱున హరివంశమునందు కలదు (38వ. 1 అ. పూ. భా. ఎఱ్ఱున వరె సోమున హావ సంస్కృతాంధ్రాష్టవిధప్రాకృతభాషలందు కవితాకారికారదుడు కావచ్చును.

సాహిత్యరసపోషణము

సాహిత్యమన కావ్యము. రసము కావ్యవిషయము సాహిత్యరసపోషణమన కావ్యరసపోషణము “విభావానుభావవ్యభిచారిసంయోగాద్రసనిష్పత్తి” అని భరతుని రససూత్రము విభావ, అనుభావ, సంఘాతభావముల సంయోగమువలన రసము నిష్పన్నమగునని అర్థము. రసము నిష్పన్నమగుటకు విభావ, అనుభావసంఘాత

భావముల సంయోజనము సమ్యక్కృతము చేయుట రసపోషణము. అది ప్రతికటికి అవశ్యక ర్తవ్యము. సోమనాధుని ప్రత్యేకవిశేషణమగుటకు హేతువు సంస్కృత హరివంశము పురాణమగుట, సోమని హరివంశము కావ్యమగుట మాత్రమే. స్వతంత్రకావ్యము కాదుగాని స్వతంత్రాంధ్రీకరణమైన కావ్యము

నరకాసురవృత్తాంతమునందు ప్రధానరసము వీరము. నాయికానాయకులు సత్యభామాక్షీకృష్ణలు సత్యభామ యుద్ధము చేయుట సాధారణమైన విషయము కాదు శృంగారరసాలంబనవిభావము వీరరసాలంబనవిభావమైనది. శృంగారరస స్ఫురణము కలిగించు వీరరసనిష్ఠాంభుజము సోమని రసపోషణముగ సాగినది. అది పదునాలుగు పద్యముల ఘట్టము అందు రెండు పద్యములు.

గనయంబు గొనయంబు నెన్నడుముతో, గర్భావతంసంబుతో
జనుదోయిం గనుదోయి సాయకముతో సందాహస్తంబుతో;
జెనకం జేయుచు నేయుచుండె నతి లక్ష్మీభూతదైతేయత
ర్థనగర్భారవజర్జరాంగచఢిరాసారంబు దోరంబుగన్." 157ప.

"అరిఁ జూచున్ హరిఁ జూచుఁ జూచుకములం దందందమందారకే
సరమాలామకరందబిందుసగిరిన్యందంబులై లందంబులై
తొడుగం బయ్యెద కొంగొకింత దొలఁగం దోడ్తో శరాసారమున్
దరహాసోమృతపూరముం గురియుచుం దన్వంగి కేళిగతిన్" 162ప 1ఆ.

ఇది పురాణవర్ణతి కాదు కావ్యసరణి ఇందు రెండవ పద్యము పోతనకు మార్గచర్యకమైనది.

విప్రకుమారవృత్తాంతమునందు విప్రపుని పుత్రశోకము కరుణరసనిర్భరము-

"తడి యొత్తు వీరతో దాది కొఁగిటఁ జేర్చి
చూపంగఁ గన్నారఁ జూడనైతిఁ
దదవి యాదకమున్న తహ్మడుమని పట్టి
వదఁకంగ సెళ్లపై వ్రాలినైతి
సల్లంత దప్పుల సప్పులప్ప లనంగ
నెదురుగాఁ బిలితేర నెత్తనైతి
వియ్యాలచే నిచ్చి వేడుక ననువారు
తిట్టింప వివి దప్పి దేరనైతి

వకట మిచ్చామనోరధుండైతిగాని
కొడుకులంగని దమవారు గొండసేయ
నుండలేదయ్యె సంపద బుచ్చెనేని
రేబరమ కాదె చిడ్డలులేని బ్రతుకు.”

16వ.2ఆ.

శ్రీకృష్ణుని తపోవృత్తాంతమునందు పితాచద్యయఘట్టమునందు బీభత్సరసము కలదు పితాచద్యయవర్ణనము (122, 124, 125వ.2ఆ.) పితాచద్యయనైవేద్యము ర్పణము జగుప్ప కలిగించును.

“పకపక నవ్వుచు నొక వి
ప్రకళేబరమాంసమెల్లఁ బుచ్చి పునుకపా
త్రికలోనుఁ గడిగి పెట్టుచు
నకుటింమరిఁ ‘గృష్ణః’ నీకు నర్పిత మనుచున్.

148వ.

అరగింపవె దేవః మాయందు విందు
వేలుపన్నఁ బాటించురు విప్రహంస
మిచట మత్స్రీతి సేసి నన్నేలికొనుము
భక్తి గాని నీకేమియుఁ బ్రాతి గాదు.”

149వ.2ఆ.

విప్రహంసనైవేద్యము పితాచద్యయమునకు భక్తిపూర్వకము, శ్రీకృష్ణునికి హాసజనకము కావచ్చునగాని సహృదయులకు హృదయావర్ధకమగు విషయము. బీభత్సరసమే సహృదయానుభవము.

శ్రీకృష్ణుడు తపస్సు చేసిన సందర్భమునందు అద్భుతరసము కలదు.

“పుష్పములుఁ గోయుఁ జక్రంబు భుజగవైరి
నలుకు నిర్భము ల్గుళములు నందకంబు
తెచ్చుఁ బాంచజన్యము గాచు దెసలు శార్ఙ్గ
మెదుర నించుండు గద సేయునెల్ల పనులు.”

165వ.2ఆ.

చక్రాయుధము పుష్పాలు కోయుట, గరుత్మంతుడు సమిధలు నలుకుట, నందకము దర్పలు తెచ్చుట, పాంచజన్యము దిక్కులు కాచుట, శార్ఙ్గము కావలి యుండుట, కౌమోదకిగద సర్వకార్యములు నిర్వహించుట విస్మయస్థాయికము.

పొండ్రకవాసుడేవవృత్తాంతమునందు హాస్యరసము కలదు. పొండ్రకభూపతి తానే వాసుడేవుడని, తన చక్రము, నందకము, పాంచజన్యము, శార్ఙ్గము, కౌమోదరి అసలు వాసుడేవుని చక్రమును, నందకమును, పాంచజన్యమును శార్ఙ్గమును కౌమోదరిని తోలునని, హుల్పునని, ఆజుచునని, చెడునని ఇసుము చేయునని విఘ్నేగుట మాత్రమేగాక నారదునితో ఇట్లనును.

“కలరే రాజులలో మదియకరచక్రక్రీడ సైరింపఁ బె
 ద్దల భీష్మాదుల ఛిక్కెంపఁ దగ దెత్తంజాల రీ కైదువో
 రలు వో నాడకు గోపవీరు నొరుపేరం జీరుమీ విక్రమా
 గుంఠలో నేను వాసుడేవుడ నతండున్ వాసుడేవుం డదే” 181 ప 1 అ.

బదియొల్ల హాసజనకము

బావాసురవృత్తాంతములోని ఉషానిరుద్ధుల ఘట్టము శృంగారరసప్రధానము. ఉష విరహతాపమును సోమన వర్ణించిన తీరు అపూర్వము. అది పూర్వరాగము నకు సంబంధించిన శృంగారరసపోషణము.

“శూరి విలోకనానలము సోకు రతీకుఁ దెలుంగుఁగాన యు
 బ్బాల మనంబులో విరహపాపకదాహము నోర్చెనన్న న
 ధ్దల పొసంగు దేహము దహించినయంతటితో మనోజుఁడై
 గాలియ చెక్కెఁగాన చెడఁగాలఁడవో యెటువంటి మంటలన్.” 12^a ప.

“ఎసఁగు సంతాపభరమున నిట్టునట్టుఁ
 చొరలు శయ్యాపరింబునఁ బువ్వుఁబోడి
 తివురు విరహానలంబున దివ్వె లెత్తఁ
 జిత్రజాతుండు వత్తిఁ దాల్చిన విధమున 181 ప. 5 అ

ఉషానిరుద్ధుల మదనకేళి సంభోగశృంగారరసపోషణమునకు శృంగరాపిక

“తెమలించి కురులొయ్య దివియ లే కటమున్న
 కదిసిన తెమ్మొచ్చి గమించి కమిచి
 వెడవెడ సోడి పైనడరలే కటమున్న
 యలవడ్డ కొఁగిట నదిమి యధిమి

వలువెడ లింపఁ జేవాటలే కటమున్న
పైకొన్న జనునంబుఁ బ్రాణి ప్రాణి
తమకించి కొనరు పంతంబులే కటమున్న
కదిసిన చిత్తంబు గరచి కరచి

తుది మొదరి కంటఁ దుది కంటె మొదలు చాలఁ
జవుల గనులైన రతులకుఁ జనవు లిచ్చి
పూవిలుతు చేతి ఇంత్రంపుబొమ్మజేసె
మానసీతిలకంబుఁ గుమారవరుడు.”

212వ. 5ఆ.

ఉత్తరహరివంశములోని నరకాసుర, పౌండ్రక, హంసదీభక, బాణాసురుల
తోడి శ్రీకృష్ణుని యుద్ధములెల్ల రౌద్రభయానకరసముద్రాముద్రితములు. శివుని
శ్రీకృష్ణుని శాంతరసవిషయము.

“బ్రహ్మయై రాజసమున నుత్పత్తిఁ గూర్చి
విష్ణుడై సాత్వికమున వృద్ధిఁ గూర్చి
రుద్రుడై తామసంబున రూపు మాపి
చూపుదు చరాచరంబుఁ గొస్తుభవిభూష.”

208వ.

“వామనం బణువు తదాఖ్య వామనుడవు
వేదములు త్రినామములు దస్విక్రమమున
నీ త్రివిక్రమనామంబు నెగడె వాణి
వెలయు గోసంజ్ఞ నెఱిగి గోవిందుఁ డయితి.”

210వ. 2ఆ.

ఇది నాచన సోమనాథుని సాహిత్యరసపోషణమునకు దిక్పిదర్శనము.

సంవిధానచక్రవర్తి

సంవిధానశబ్దమునకు నాచన సోమనాథుని ప్రయోగాంతరము కలదు.

“నారదుండు గలహంసపాదనవిశారదుండు గావున నమ్ముదితతో
నిట్లను నెది నీకుం బని గాదు నా చేసిన సంవిధానంబున నీవు
నిర్భీతంబుగా ననియిద్దుఁ గొనెదమ్ము.”

186వవ. 5ఆ.

ఇందు “అమ్మదిత” చిత్రరేఖ. ఆమె విశ్చింతగా అనిరుద్ధుని కొనివచ్చుటకు నారదుడు చేసినది సంవిధానము. కాని నారదుడు “చేసిన సంవిధానము” వివరము లేదు. కావున చిత్రరేఖ ఆచరించినది నారదుడు చేసిన సంవిధానము కావలయును. “అనిరుద్ధుం గొనరమ్ము” అని నారదుడు అనగానే, చిత్రరేఖ పొంగి పోయి శ్రీకృష్ణుని నగరిలోపరి ప్రదేశమునందు ప్రవేశించి, అనిరుద్ధుని హర్యమును సవీ పించి, కనకప్రాసాదములోపరి అనిరుద్ధుని చూచి, తన మాయాబలముచేత అనిరుద్ధుని పొదివికొని, పువ్వు వలె నలుగకుండ వట్టకొని, దేవమానవదానవకోటికి తన కదరిక తెలియకుండ, ఆకాశయానమున చని, ఉషాసతిని కాండి, అనిరుద్ధుని చూపించెను. (187-191 ప. 1 అ.) ఇది యెల్ల నారద వి సంవిధానమగును. ఇండు చిత్రరేఖ దేతలు సంఘటనలు. సంఘటనల సంయోజనము కల ప్రణాళిక నారదుని సంవిధానము. ప్రయోజనము కలహసంపాదనము ఇది కార్యపరమైన సంవిధానము. ఇట్లు కావ్యపరమార్థమున కాంక్షించి కథాప్రణాళికను సంఘటనల సంయోజనము చేయుట కావ్యపరమైన సంవిధానము.

కథాసంవిధానమును మాట ప్రసిద్ధము. కథాప్రణాళికను సంఘటనల సంయోజనము చేయుట సంవిధానమని విఘంటవులందు కలదు. సంయోజనము చేయుట అనగా కూర్పు. సంవిధానము.

చక్రవర్తి రాజులకు రాజు. సంవిధానచక్రవర్తి కవిరాజులకు రాజు. “కవీనాం కవిః.” అన్యకవుల కంటె అధికుడని అర్థము. కావ్యపరమార్థమును కాంక్షించి, కథాప్రణాళికను సంఘటనల సంయోజనమును సర్వసమర్థముగా నిర్వహించుట సంవిధానచక్రవర్తిత్వము.

సోముని హరివంశములోని కథాప్రణాళిక, అందు సంఘటనల సంయోజనము, ప్రయోజనము సంస్కృతహరివంశమునందు కలవు ప్రయోజనమైన వాసుదేవపరబ్రహ్మము సంస్కృతహరివంశమునకే పరమార్థము. కాబట్టి సమూలకమైన కథాప్రణాళిక, అందు సంఘటనల సంయోజనము, ప్రయోజనము నాచన సోమనాధుని సంవిధానచక్రవర్తిత్వమునకు నిదర్శనము కాఁజాలదు అమూలకమైనదే నాచన సోమనాధుని సంవిధానచక్రవర్తిత్వమునకు నిదర్శనమగును. సోముని ఉత్తరహరివంశమునకు ఆనుషంగికప్రయోజనము హరిహరనాథతత్త్వము అది సోముని హరివంశములోని కథలకు మూలమైన సంస్కృతహరివంశకథలందు లేదు.

ఉన్న సంఘటనలను ఉపయోగించుకొని, లేని సంఘటనలను కల్పించుకొని, హరిహరనాథరత్నప్రతిపాదనమునకు అనుగుణముగ, ఉన్న కథాప్రణాళికను సంయోజనము చేయుట నాచన సోమనాథుని సంవిధానచక్రవర్తిత్వమునకు నిదర్శన మగును.

ఉత్తరహరివంశములోని నరకాసురవృత్తాంతమునందరి ఊర్వశీనరకాసుర సంవాదము మూలమునందు లేదని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁶⁹ ముద్రితగ్రంథము నందు లేకపోయినను తాళపత్రగ్రంథములందు కలదు⁷⁰ అంటేకాదు ఎఱ్ఱన హరి వంశమునందు కలదు (41వర - 44వర 4 ఆ ఉ థా.) ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు నాలుగు పద్యగద్యములందు కలదు. సోముని హరివంశమునందు ఇరువదితొమ్మిది పద్యగద్యములందు కలదు ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు నరకాసురుని అనురాగము, అహంకారము; ఊర్వశి ఉపాయము, ధైర్యము కలవు సోముని హరివంశమునందు నరకాసురుని కామకత్వము, వికారము; ఊర్వశి ఉపాయము, సానితనము కలవు. అయినను, ఊర్వశీనరకాసురసంవాదమునందు నాచన సోమనాథుని సంవిధాన చక్రవర్తిత్వము కందని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁷¹ అది సంస్కృతములము తోడి సమ్యక్కర్తలను చేసిన సమన్వయము కాదు. అంటేకాదు అది హరిహర నాథరత్నప్రతిపాదనమునకు అనుగుణముగ మలచినది కాదు.

నరకాసురవధానంతరము వసుంధర శ్రీకృష్ణనికి చేసిన విన్నపము సమాలంకము అది ఎఱ్ఱన హరివంశమునందును కలదు. (179 వర - 180 ప. 4 ఆ. ఉ థా.) అందును, ఇందును లేని హరిహరనాథరత్నము గతార్థమగు పూర్వోద్ధాహృతపద్యము (185 ప. 1 ఆ) సోముని స్వతంత్రకల్పనము. ఉన్న సంఘటనను ఉపయోగించుకొన్న సందర్భమిది.

విప్రకుమారవృత్తాంతము విని జనమేజయుడు, శ్రీకృష్ణుడు శైలాసమునకు వీసిన విధానమును అడుగుట సమాలంకము. అది ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు ఇట్లు కలదు.

హరి రజతాద్రికేగి త్రిపురాసురమర్దనుఁ గాంచె నచ్చటన్

సురలు మునింగ్రదులుం దగిలి చూచిరి శంకరకేశవాత్మక

స్ఫురదురుత త్వయుగ్మమని పూర్వులు సెప్పఁగఁ విందు నేను వి
స్మరముగఁ జెప్పఁగఁ వలయుఁ దద్విధమంతయుఁ బ్రాజ్ఞపూజితా
109 ప. 5 ఆ. ఉ. భా.

ఇందు శంకరకేశవాత్మకస్ఫురదురుత త్వయుగ్మమని కలదు. శంకరకేశ
వాత్మకస్ఫురదురుత త్వైకమని లేదు. ఇది సోముని హరివంశమునందు ఇట్లు కలదు.

“పరివాదాన్యదవాదమోదమదిరాపానంబుచే మత్తులై
హరి మేలించు హరుండు మేలనుచు నాహా కొంద టీ పొందెఱుం
గురు కైలాసనగంబునందు మును లేకత్వంబు భావించి రా
మురైఁదిం బురైఁది భావుట మహామోహంబు బ్రోహంబగున్. 88 ప.
పదునాలుగు లోకంబులుఁ
బొదలింపం బ్రదుంప వలసి పొడవులు రెండై
తుదిఁ దారొక్కటి యగుదురు
వదరలఁ జేయుదురు భేదవాదుల నెల్లన్.” 89 ప 2 ఆ.

ఇందు భేదవాదనిరసనము, ఏకవాదమైన హరిహరనాథతత్త్వము ఇదమిత్య
ముగ కలదు. శ్రీకృష్ణుని విపుడు ప్రత్యక్షమైనపుడు ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు
ఇట్లు కలదు.

“హరిఁ జూతురు హరుఁ జూతురు
హరిఁ జూతురు గ్రమ్మఱంగ హరుఁ జూతురు ని
ర్దులును మునులు నిమ్మెయి
హరిహరతత్త్వయుగవిస్మృతాలోకనులై.” 89 ప 3 ఆ. ఉ. భా.

ఇందును హరిహరతత్త్వయుగమే కలదు హరిహరతత్త్వైకము లేదు. ఇది
సోముని హరివంశమునందు ఇట్లు కలదు

“ఇతైఱుగున నయ్యిరువుర
చిత్తముగతి నొడలుఁ గలసి సిద్ధాంతపరా
యత్తులగు మునుల యెఱుకకు
చిత్తైఱెలువారె ఇమిగివేల్చునె తెలుపన్.” 178 ప. 2 ఆ

ఇందు హాహూయల చిత్తము వలె ఒడలు కరిసినదని, అది సిద్ధాంతపరాయత్తులైన మునుల జ్ఞానమునకు జమిలివేల్చి తెలుపు బీజమని కలదు. జమిలివేల్చు హరిహరనాథుడు. ఇది హరిహరనారతత్త్వమునకు బీజప్రాయము

ఎఱ్ఱన హరివంశములోని మునుల స్తోత్రమునందు రెండు మూర్తులు కలవు. (41, 42 ప 8 ఆ. ఉ. భా) సోముని హరివంశమునందు మునులకు హరిహరారాధనము, సురలకు హరిహరారాధ్యకమైన ఏకదైవభావము సమకూరినట్లు కలదు.

అభ్రంకషంబైన యాలపోతు నితండు
త్రుంచి నాఁ దీతండు పెంచినాఁడు
సాధుసమ్మతముగా సామజంబు నితండు
గాచినాఁ దీతండు ద్రోచినాఁడు
బర్హియ్యభార్యమై పర్వతేశు నితండు
దార్శినాఁ దీతండు వ్రాల్చినాఁడు
ఫణపరంపరతోడి పన్నగేంద్రు నితండు
మెట్టినాఁ దీతండు సుట్టినాఁడు

నేఁడు నాఁడును నాఁడును నేఁడు మనకుఁ
జూపఁ జెప్పంగ, జెప్పంగఁ జూపఁ గలిగె
ననుచుఁ గొనియాడు సంయమిజనుల కొదవె
రజతగిరిమీఁద హరిహరారాధనంబు.

180 ప. 2 ఆ.

సారసంబున లేవ నీరసంబునఁ జూపఁ
బద్ధాసనుఁడు వీరి పాలఁగనియె
రూపు గంటఁజెలంగఁ జూపు మంటనలంగఁ
బంచబాణుండు వీరి పాలఁగనియె
వరములు వడయంగ శిరములు గెడయంగఁ
బంక్తికందుఁడు వీరి పాలఁగనియె
గేహరక్ష నడింప దేహశిక్ష పుటింప
బాణాసురుఁడు వీరి పాలఁగనియె

గవియెఁ జిత్రంబులకు వీరు గంసియుండి
మనుపఁ జెలువంగఁ జెలువంగ మనుప నేర్చు
రెల్ల లోకంబులకు దైవ మేక మగుట
హరిహరాత్మక పెఱిగితి మనిరి సురలు

181 ప. 2 అ.

ఇందు హరిహరారాధనము, హరిహరార్మాకమైన ఏకదైవభావము ఇదమిత్యముగ కలదు.

ఎఱ్ఱన హరివంశములోని శివుని శ్రీకృష్ణస్తుతియందు "ఓ ముకుంద నాకు స్పృకునై రూపింప లేదు భేదము" అని ఒక్క మాట కలదు (84 ప. 6 అ. 4. ఖ.) సోమని హరివంశములోని శివుని శ్రీకృష్ణస్తుతియందు ఒక సేనపద్యము కలదు. (212 ప. 2 అ.) ఎఱ్ఱన హరివంశములోని శివుని హితబోధయందు విష్ణువు పరమదైవమతమని కలదు. (89 ప. 6 అ. 4 ఖ.)

సోమన హరివంశములోని శివుని పరమోపదేశము హరిహరనాథతత్త్వము.

"ఏ మిరువురు నేకం బది

సామర్థ్యజురాదితత్త్వసారము హరిచేఁ

గామార్థధర్మమోక్ష

శ్రీమహిమలు మీ తపంబు నేర్చు ఫలంబుల్."

214 ప.

ప్రజావాత్మకు నవ్యయు హరి

నడిపూదివిభూతికారణాంతఃకరణుం

బ్రణుటించువారు చేసిన

ప్రచామములు నన్నుఁ జేరు పరమార్థముగా"

215 ప. 2 అ.

ఇందు ఋగ్వేదసామధర్మవేదముల తత్త్వసారము హరిహరనాథతత్త్వమని ఇదమిత్యముగ కలదు

ఎఱ్ఱన హరివంశములోని తత్త్వము మూలవిధేయము సోమని హరివంశములోని హరిహరనాథతత్త్వము మూలాతిక్రమణము. అది మూలమునందు ఉన్న శుంఘటినలను ఉపయోగించుకొని, మూలమునందు లేని సంఘటినలను కల్పించుకొని నాచన సోమనాధుడు తన ఉత్తరహరివంశమునకు ఆనువంగిక్రమణమైన

హరిహరనాథతత్త్వప్రతిపాదనమునకు అనుగుణముగ సంయోజనము చేసిన సంవిధానము.

ఇది సోమనాథుని సందానచక్రవర్తిత్వమునకు సూచిక.

నవీనగుణసనాథుడు

నవీనగుణసనాథుడు అనగా నవీనమైన గుణముతో — లేదా — గుణములతో కూడినవాడని అర్థము వచ్చును. గుణము కవిపరమైన, వ్యక్తిస్వభావమగును. కావ్యపరమైన, కావ్యగుణములగును. వ్యక్తిస్వభావమునకు ప్రాచీననవీనభేదపరిగణనము సముపపన్నము కాదు. కావ్యగుణములకు ప్రాచీననవీనభేదపరిగణనము సముపపన్నమగును. కావ్యగుణములు సుప్రసిద్ధము. అలంకారశాస్త్రములందు ప్రత్యేకముగ గుణప్రకరణములు కలవు ప్రథమతః భరతుని నాట్యశాస్త్రమునందే కావ్యగుణములు కలవు అని పది 1 శ్లోషము 2 ప్రసాదము 3 సమత 4. సమాధి 5. మాధుర్యము 6. ఓజస్సు 7 సౌకుమార్యము 8 అర్థవ్యక్తి 9 ఉదారత 10. కాంతి. ఇవి వైదర్భీరీతిః ప్రాణములని దండి కావ్యాదర్శమునందు కలదు “ఇతి వైదర్భ హర్షస్య ప్రాజా దశగుణాః స్మృతాః” (42 శ్లో. 1వరి) గుణమునకు ప్రాణము పర్యాయపదము కూడ అయినది. పదవ శతాబ్దివఱకు కావ్యగుణములు పది మాత్రమే ప్రసక్తమైనవి పదాకండవ శతాబ్దిని భోజుని సరస్వతీకంఠాభరణమునందు ఇరువదిాలుగు గుణములు కలవు “చతుర్వింశతి రాజ్యాటాః” (82 శ్లో. 1వరి.) అని మఱుత్రివిధము. అందు ఒక విధము మాత్రమే విద్యానాథుని ప్రతాపరుద్రీయమునందు కలదు ప్రతాపరుద్రీయము పదునాల్గవ శతాబ్ది పూర్వార్థములోని గ్రంథము. సోమని ఉత్తరహరివంశము పదునాల్గవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థములోని గ్రంథము. రెండును ఆంధ్రదేశీయములు. ప్రతాపరుద్రీయము ప్రభావము నిరాఘాటము అందు భరతుడు తెలిపిన పదిగుణములు మాత్రమేగాక, అదనముగ భోజుడు తెలిపిన పదునాలుగు గుణములును కలవు భరతుడు తెలిపిన పదిగుణములు ప్రాచీనగుణములు అదనముగ భోజుడు తెలిపిన పదునాలుగు గుణములు నవీనగుణములు సోమని ఉత్తరహరివంశమునందు ప్రాచీనగుణములతో పాటు నవీనగుణములును కలవు. కావున నవీనగుణసనాథుడు అనగా నవీనమైన గుణములతో కూడినవాడని అర్థము కావలయును ప్రాచీనమైన కావ్యగుణములతోపాటు నవీనమైన కావ్యగుణములను పొందించినవాడని తాత్పర్యము

గుణములు రీతికి ప్రాణములు. రీతి అన తైలి నన్నయ మొదలు ఎఱ్ఱన వఱకు గల కవుల తైలి, నాచనసోమనాధుని తైలి భేదము కలదు. అది పురాణ తైలి, ఇది కావ్యతైలి అనుట కలదు కాని అది ప్రాచీనగుణాశ్రితము. ఇది నవీన గుణాశ్రితము. నవీనగుణములి : 1. ఉదాత్తత 2. సౌశబ్దము 3. ప్రేయము 4. ఔర్ధ్వము 5. విస్తరము 6. సమీకర్తవ్యము 7. గాంభీర్యము 8. సంక్షేపము 9. సౌష్ఠ్యము 10. ప్రౌఢి 11. ఉత్తి 12. రీతి 13. భావికము 14. గతి. ఇందు గాంభీర్య, ఔర్ధ్వ, విస్తర, సంక్షేప, ప్రౌఢి, రీతిగుణములు ఉత్తరహరివంశము నందు ఉజ్జ్వలముగ కలవు.

“ధ్వని మత్తాకు గాంభీర్యం—” అని గాంభీర్యగుణవిశదము. ధ్వన్యర్థము కలది గాంభీర్యగుణము

“ధనదాంతఃపురతారహరములు యాదాహలవాలామన
స్తనకాశ్మీరము ధర్మరాట్కలవదూసంవ్యానకౌశేయమున్
దనుజేంద్రాచరావరోధదయితా ధమ్మిల్లమాల్యంబులున్
గినుకం దెచ్చి ఘటింపఁజూచు జయలక్ష్మీనిత్యనైపథ్యమున్.”

17వ. 1అ.

ఇందు జయలక్ష్మీకి నిత్యాలంకరణము ఘటింపఁజూచుట వాద్యార్థము ఇంద్రయన్తవరుణకుబేరులను జయింపఁజూచుట వ్యంగ్యార్థము. అంతేకాదు. ఇంద్రయమవరుణకుబేరులకు వాదిన పదములు నరకాసురుని దురహంకారమునకు వ్యంజకములు అంతఃపురస్థ్రీల ప్రసక్తి నరకాసురుని నైచ్యమును ప్రతీయమానము సేయును.

“ఔర్ధ్వత్యం గాఢబంధత్వం—” అని ఔర్ధ్వత్యగుణవిశదము. గాఢబంధత్వమే ఔర్ధ్వత్యము.

“దృష్టారాతిన్యప్రతాపకలుషోద్రేకోగ్రమై తాతే సం
దష్టాశితిసహస్రనిష్కరవిషాదాధీశ సైన్యంబు సం
ఘృష్టాన్యోన్యభుజావిజృంభణరణత్కేయూరధారోన్నత
స్పష్టాసింహుకాకువారపరిఘప్రాసక్షురప్రోద్ధతిన్.”

70వ 3అ.

ఇందు గాఢబంధత్వము స్పష్టము.

“సమర్థనప్రపంచోక్తి రుక్త స్వార్థస్య విస్తరః” అని విస్తరగుణలక్షణము. చెప్పిన విషయమును సమర్థించు విస్తృతవచనము కలది విస్తరగుణము.

“వెయ్యము లేని సంగతియు నిక్కము లేని వచోవిలాసమున
వియ్యము లేని వైభవము విందుల సందడి లేని ముంగిలిం
దియ్యము లేని చాగమును ధీరత లేని యహత్యకృత్యముం
గయ్యము లేని కూరతయుఁ గైకొని యూరక మెచ్చవచ్చునే.”

81 ప. 5 ఆ.

ఇందు కయ్యము లేని కూరతమెచ్చరాదనుట సందర్భమును బట్టి చెప్పిన విషయము. తదితరము చెప్పిన విషయమును సమర్థించు విస్తృతవచనము

“సంక్షిప్తార్థాభిధానం యత్సంక్షేపః పరికీర్త్యతే” అని సంక్షేపగుణలక్షణము. సంక్షేపించి చెప్పిన అర్థము కలది సంక్షేపగుణము.

“త్వష్టకు నుదాహరకుఁ జతుర్దశి యనంగ
నొక్క కూడుచు గలిగిన యిక్కువెటిగి
గంధగజరూపమునను నక్కన్యఁ దిచ్చి
కవసి నరకాసురుండు సౌఖ్యములఁ దేలి.”

82 ప. 1 ఆ.

నరకాసురవృత్తాంతమునందు ప్రధానరసము వీరము నరకాసురుడు ప్రతి నాయకుడు ప్రతినాయకుని శృంగారము ప్రధానరసమైన వీరమునకు విపరీతము. వివరణీయము కాదు సంక్షేపార్థము.

“ప్రాధి రుక్తేః పరిపాక ఇతి కావ్యవిదోఽదుః” అని ప్రాధిగుణలక్షణము. ఉక్తిలోని పరిపాకము అనగా వైచిత్రీ ప్రాధిగుణము ఇది ఉక్తివైచిత్రీలోని ఒక విధము

“దై తేయమదవతీధమ్మిల్లములతోడ
చిరుల నెత్తావిరి పీడుకోలు
దనుజశుద్ధాంత కాంతాకటాక్షములతోఁ
గలిగి కాటుకలకుఁ గాని వావి

దానవమానినీ స్తనకుంభములతోడఁ
 బసువుఁబయ్యెదలకుఁ బాయు తెరువు
 దైత్యావరోధనదయితాధరములతో
 సౌబగు వీడెములకుఁ జుక్కయెదురు
 చేసి సురనుందరీకరోశీరతాల
 వృంతచలితాంతకుంతలవింసదిండ్ర
 కుల వధూటీలలాదీకాకుంకుమంబుఁ
 బదిలపఱుపఁ జక్రంబ నీ భరమ కాదె ”

147 ప. 3 ఆ.

ఇందు చక్రము పేరుల నెత్తావికి వీడుకోలు, కలిసి కాటుకలకు తాని వాని, పసువుఁబయ్యెదలకు పాయు తెరువు, సౌబగువీడెములకు చుక్కెదురు కల్పింపవలయుననుట ఉద్దేశపాకము

“యథోపక్రమస్యాహో రీతి రిత్యభిధీయతే” అని రీతిగుణనిర్ణయము. ఉపక్రమజవిధానము ఉపసంహారము వలకు కలది రీతినిర్ణయము

“హరి తేజము హరి కాంతియు

హరి విభవము హరి భయంకరాకృతి హరి వే

గిరము హరి విక్రమంబును

హరి యను పేరిడిరి లక్ష్మి నాపాదంపన్ ”

22 ప ౪ ఆ.

ఇందు హరి అను ఉపక్రమజము, ఉపసంహారపర్యంతము కలదు ఇది శబ్దవైచిత్ర్యిలోని ఒక విధము

ఉద్దేశవైచిత్ర్యి కంటె శబ్దవైచిత్ర్యి సోమనాథుని ఉత్తరహరివంశమునందు ఉత్కటముగ కలదు పూర్వోదాహృతములైన “గనయంబున్ గొనయంబు” (157 ప 1 ఆ.) “అరిఁ జూచున్ చరిఁజూచు” (162 ప 1 ఆ.) “అభ్రంకంబునైన” (180 ప. 2 ఆ.) “సారసంబున లేవ” (181 ప. 2 ఆ.) అను పద్యములందు శబ్దవైచిత్ర్యి కలదు సోమనాథుని శబ్దవైచిత్ర్యి బహువిధభాసమానము. అది భోజుని ఇరువదినాలుగు గుణములందును ఒక గుణముగ లేదుగాని శబ్దగుణమే అతిసమీప గుణము.

“పన్నగంబుల రాజుఁ బగవాఁడుఁ గూడి నీ

శయనంబుఁ బయనంబు సంతరింప

దుగ్ధపాచాశి కూతురు నాలుఁ గూడి నీ

శరణంబుఁ జరణంబు సవదరింపఁ

దామర పగవాఁడు దయితుండుఁ గూడి నీ

బడిచూపుఁ గుడిచూపుఁ బరిధవింపఁ

జందురు చెలికాఁడు సయిదోడుఁ గూడి నీ

యుల్లంబు మొల్లంబు నుపచరింపఁ

గంపమానమనోధ్యానగతుల మాన

లేకతంబున్న మునులకు నేకతంబు

లేక పొడగానవచ్చు నీ లీల గాన

నన్యు లేనాట ధన్యులే యంబుజాక్ష.”

119వ.1అ.

“నరకాసురప్రాణనాశోత్తరణకేళి

రణకేళి వలకేళి రమణఁ జూపెఁ

గంసదానవశిరఃకమలకృత్తన మేలు

తన మేలు చేయి పెద్దలకు నొసఁగెఁ

జాణారముష్టికృతజక్తిలాంబు

నాంబులో నెల్ల నలవు నెఱపె

మరహయగ్రీవాంత్రమూలపేనావరి

నావలి దలఁగఁ జీకాకుపఱచె

పీఠరససారకాసారవిహరణంబు

విష్టనకు నొప్పు నతనితో విగ్రహింప

చారకొనిన ప్రచ్ఛ మనకు మద్దులు మునింగి

పాఁ పెంపళ్ళు తమకెంత బండ్లియనుట”

124వ.4అ.

“కూడి గిరులుఁ దరులుఁ గొల్లంబుఁ బల్లంబు

నరసి మెట్టఁ బుట్టి నడవిఁ దడవి

యోపి లొలలు నెలలు నోలంబుఁ గూలంబుఁ

జూచి క్రంతఁ గ్రుంతఁ జొచ్చి వచ్చి”

311వ.5అ.

“ద్విరదంబులు నరదంబులు
హరులు నరులు నిక్కు నుక్కు నలవు న్నెలవుం
బురుడున గురుడున కలుకలు

బెరయ నెరయ శౌరిసిరి బిలుచున్ బెలుచన్.”

51వ.81ఆ.

“మధుసూదనుం డేయు సాయకంబులు గాలువలు గట్టి గట్టమెయి
మలుపులు సిందియుఁ గాయంబులు నొందియు, మర్మంబులు గీటియఁ,
మహితంబులు చూటియుఁ ద్రేవులు వెటికియుఁ బెనుమాఁకల కుటికియు
సీసకంబులు వగిరించియు, శిరంబులు నొగిరించియు.....” 148వచ.1ఆ.

ఇంత వైవిధ్యవింశితమైన శబ్దవైచిత్రీ ఇతఃపూర్వసరణికాదు. నవీనగుణమే.

ఎఱ్ఱన, సోమన — తారతమ్యము

ఎఱ్ఱన, సోమనల తారతమ్యమును పరిశీలించుటకు హేతువులు రెండు కలవు. 1. సమకాలికత. 2. సమానేతివృత్తము.

సమకాలికతావాదమునకు కాలదోషము పట్టినది కారణము పెంచుకందిన్నై శాసనము కూటశాసనము. ఎఱ్ఱన హరివంశము రచనాకాలము 1340 ప్రాంతము. సోమని హరివంశము రచనాకాలము 1380 ప్రాంతము. సమకాలికతస్థానమున సమీపకాలికతను స్థాపించవచ్చును.

సమానేతివృత్తము సార్వత్రికము కాదు. ఎఱ్ఱన హరివంశము సమగ్రము. సంస్కృతహరివంశములోని పూర్వోత్తరభాగములు రెండును పూర్తిగా కలది. సోమని హరివంశము ఏకదేశము. సంస్కృతహరివంశములోని ఉత్తరభాగము కొంత కలది ఎఱ్ఱన హరివంశములోని ఉత్తరభాగమునందలి చతుర్థ, పంచమ, షష్ఠ, సప్తమ అష్టమాశ్వాసములు, సోమని హరివంశములోని ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, పంచమ, షష్టాశ్వాసములు సమానము. చమర్దాశ్వాసము భిన్నము. ఇతివృత్తము సమానమేగాని, రచనము స్వతంత్రము కాదు ఎఱ్ఱన రచనము స్వతంత్రాంధ్రీకరణము. యథామూలము కాదు మూలవిధేయము. సోమన రచనము పరమస్వతంత్రాంధ్రీకరణము మూలవిరుద్ధము కాదు. మూలాతిశయము. అందును, ఇందును అమూలకాంశముల ఉనికి అవకాశమే. ఇందుకు కవిత్వయమువారి భారతస్వతంత్ర

త్రాంధ్రీకరణపద్ధతియే ప్రబలనిదర్శనము అమూలకాంశము అనుబట్టి తారతమ్యపరిశీలనను సాధ్యమేకాని, అమూలకాంశములను నిర్ధరించుట అసాధ్యము కారణము సంస్కృతహరివంశ లిఖితప్రతులందు ఏకవాక్యత లేకపోవుట, సంశోధితముద్రణ గ్రంథమును లేకపోవుట మాత్రమే.

అయినను ఎఱ్ఱన అధికుడనుటకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులందు ప్రధానమైనవి నాలుగు కలవు. 1 శబ్దాలంకారప్రీతి 2 కల్పనాచమత్కారము 3. అనౌచిత్యసంపాదనము. 4. పూర్వోత్తరవిరోధము. ఓసి బండసమున ఇవి ఎఱ్ఱన యందును కలవని ప్రత్యుత్పత్తుల ప్రదర్శనము కలదుగాని, తారతమ్యపరిశీలనము లేదు 79

1 సోమన శబ్దాలంకారప్రీతి:-

“అనుచు ననుచారియై విప్రుఁ డయగుడేరఁ

దేర గాండివ మితి యన్మదీయమహిమ

మహి మదుంగ మదుంగగు మనసు మాయ

మాయ గన్నులఁ గ్రమ్మఁ గ్రమ్మతితి సేను” 34 ప. 2 ఆ.

అను పద్యము ఉదాహరణము అది సంచర్యోచితమని శబ్దాలంకారము గల సోమన పద్యములు మరొక మూడు, ఎఱ్ఱన పద్యములు మూడు, తిక్కన పద్యములు రెండు ప్రత్యుదాహరణములు కాని తిక్కన శబ్దాలంకారప్రీతి విజ్ఞాతము. ఎఱ్ఱన శబ్దాలంకారప్రీతి కాఖాప్రాయము సోమని శబ్దాలంకారప్రీతి వట్టిన్యూనపద్యము. శబ్దవైచిత్రీ పదర్శనములుగ పూర్వోదాహృతములైన పద్యములెల్ల శబ్దాలంకారప్రీతిప్రాత్రములె అతివేలమైన శబ్దాలంకారప్రీతి ఆధిక్యసూచకము కాదు.

2. ఎఱ్ఱన రసస్నిగ్ధతను శ్రీకృష్ణుని చాల్యక్రీడావర్ణనములోని పద్యము, సోమని కల్పనాచమత్కారమునకు అనిరుద్ధుని అచ్యుతానకు అంతఃపురాంగనల రోచనఘట్టములోని పద్యము ఉదాహరణములు ఇరువురు కవులు ఒకే ఘట్టమును వర్ణించిన పద్యములు కావని, కంసుని మృతికి అతని అంతఃపురాంగనల రోదన ఘట్టములోని పద్యము ప్రత్యుదాహరణము రెండును రోదనఘట్టములే కాని ఒకే ఘట్టము కాదు అనిరుద్ధుని అచ్యుతమునకు అంతఃపురాంగనల రోదనము ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు ఇట్లు కలదు.

“అ చిత్రరేఖ మాయాచిత్రముఖమున
 నమ్మహాభుజా బ్రహ్మయమునఁ గొనుచుఁ
 బోవ నాతని యంతిపురము భామినులెల్ల
 నాత్మేశుఁ బొడగాన కాడ్రి నొంది
 ప్రపంచులఁ వాసి నెన్నఁదీనమాహముఁ బోలే
 నాక్రందనము సేయ నప్పొలయుం
 యురిపు దివంబున నుద్విగ్నకురచి
 రావం ఎ క్రమమునఁ బ్రబలమగుచుఁ

బరగె నయేద్యులోన నప్పదఁచు లకట
 యెవ్వఁడొకొ మా మనోనాథు నిననమానుఁ
 గడుగి మా కన్ను లెల్లను గప్పి మమ్ము
 ననవలుగఁ జేసి యైక్యదేఁ గొనుచుఁబోయె” 3 ప. 8 ఆ. ౬. భా.

ఇట్లు విలసిండుట ఇంకను నాలుగు పద్యములందు కలదు. (4-7ప.) ఇది సోముని హరివంశమునందు ఇట్లు కలదు.

“చెందమ్మి విరులలోఁ జెందు-తేనెలు వోలే
 కన్నుల బాష్పాంబు కణము లదరఁ
 వలుదబీకట్లలో ప్రాలు చుక్కలు వోలే
 వేణీభరమ్ములో విరులు వ్రేలఁ
 చూలు తీగెల పెంటఁ చూగు లేకుల వోలే
 ననదునెన్నదుముల నాచు లొలయ
 రాక్షుజ్జ్వలఁ జేరని చంద్రికలు వోలే
 జన్నుల ముత్యాల సురులు వెనఁగ
 చుద్దుమోము లల్లార్చుచో మూపులందుఁ
 గర్లభూవణజాంబు గళవఁప
 మార్చి మార్చి బేరుల వ్రేళ్ల మడఁచికొనుచు
 సింక నెడ్లమ్మ యంచు నయ్యుంతు లేడ్వ”

278 ప. 5 ఆ.

ఇంతలు ఏర్చుట ఇంకను నాలుగు పద్యములందు కలదు. (278, 280, 281, 282 ప.) ఈ పద్యమే తారతమ్యనిరూపణమునకు సాధనమైనది. పై ఎఱ్ఱన

పద్యమునందు అక్రందనమునకు, రోదనమునకు ఉపమానములు కలవు. అవి అంతఃపురాంగగల అమితాక్రందనమును, ప్రబలిరోదనమును వ్యక్తము సేయును. క్రింది సోమన పద్యమునందు శాస్త్రకణములకు, విరులకు, నాయలకు, ముత్యాల సరులకు ఉపమానములు కలవు. అవి అంతఃపురాంగగల అందచందములును, కవి కల్పనాచమత్కారమును వ్యక్తము సేయును వస్తుసాహిత్యారము కంటె కల్పనాచమత్కారము వైభవోపేతము కాదు.

8 ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు “ఊర్వశీనరకాసురుల సంభాషణము గంభీరముగ మధురముగ” కలదని, సోముని హరివంశమునందు ఊర్వశీనరకాసురులు “నీచాతినీచపాత్రములుగా” కలరని, అనౌచిత్యమని ఖండనము. ఊర్వశీనరకాసురులు ఉత్తమపాత్రలు కావని, అనౌచిత్యము లేదని, ఎఱ్ఱన పద్యమునందే అనౌచిత్యము కలదని మండనము ఖండనమండనములకు కారణములైన పద్యములివి:

ఎఱ్ఱన పద్యగద్యములు :

నరకాసురుడు “పాపవసింహసనంబెర్కి యూర్వశీ రావించి భావం బనురాగ తరళంబుగా నత్తరళనయనతోడ 41 వచ.

“వరుణుం దోలితి నర్థపుం జదిపితన్ వైవస్వతున్ గెల్చితన్
హరిఁ బోఁజోపితి నేన యీశ్వరుడ నర్చామర్త్యసిద్ధోరగా
సురగంధర్వవియచ్చరాదులకు మెచ్చు ల్మీఱ నీ వింక న
న్నరవిందానన సత్కరింపుము మనోజానీకసంక్రీడంన్. 42 ప.

అనుటయు నమ్ముగాఁగి యిది యట్టిద యంతటి వాడవైన నీ
పెను పనదే తలంప రిపుభేదన సంయమికోటి భక్తితో
నిను నఖిలాధ్వరంబులను నిత్యసమర్చితుఁ జేసిరేని నే
నును ముదమొప్పుఁ గైకొని వినూత్నవిహారరసాద్విఁ దేర్చెదన్. 43వ,
అంతటి మహత్త్వంబు గని నన్నుం గామింపుమనిన నట్లకాక యని—”

44 వచ 4 ఆ. ఉ. భా.

ఇందు “మనోజానీకసంక్రీడంన్” అను ప్రయోగమునందు అనౌచిత్యము కలదట. అదే ఎఱ్ఱన ప్రయోగము కాదు. “మనోజ్ఞానేకసంక్రీడంన్” అను పాఠాంతరము కలదు. ఇది ఎఱ్ఱన ప్రయోగమైన, అనౌచిత్యాపాదనమునకు అవకాశము లేదు.

సోముని పద్యగద్యములివి :

“వగవాడట దేవేంద్రుడు

మగువా నీ వతని కొలువు చూసిని వట నిన్

దగవుచెడి పిలువలునుడుట

మగతనమే యిట్టి లంజెహుటలు గలవే.

70 ప.

అనుటయు నచ్చెలువ విచారించి

71 వచ.

లంజియ నొడు నేను విను లావున నీ వమరేంద్రు గెల్చి న

న్నుం జెజవట్టి తెమ్మని వినోదము చేసితి గాక చిత్త మె

ల్లం జెడియుండ రిత్తయొడలం జవి చేరునె చిల్కవోయినం

లంజర మేమి సేయఁ రసభంగము సంగతి లోన మెత్తురే.

72 ప.

నవ్వులమాటలో నిజమొ నాకములోన ననేకకన్యకల్

మవ్వపుడీగెలం దెగడు మానిను లుండఁగ సంత వెన్నఁదో

జవ్వన మమ్ముకొన్న గడసాని ననుం గవయం దలంచితే

పువ్వులు వేడుకైనఁ గడివోయిన వాన్ ముడువంగవచ్చునే.

74 ప.

అనుటయు, 75 వచ.

అంజెదవుగాక ననుఁ జెం

తం జేరఁగ నీక యెంత దఱిగిన మిరియా

లుం జొన్నల సరిపోవే

లంజెతనములందుఁ గొమిరెలన్ గెలువవడే.”

75 ప. 1 ఆ.

ఇందు నరకాసురుడు అన్నట్లు, ఇంతకుముందు ఊర్వశి మాటలు “లంజె మాటలే.” “లంజియనొడు”నని ఊర్వశి ఒప్పుకొన్నది అంతేకాదు. “సంతలో జవ్వన మమ్ముకొన్న గడసానిని” అన్నది. ఊర్వశి సంతవేశ్యకాదు. స్వర్ణవేశ్య. స్వర్ణమునందైన జవ్వన మమ్ముకొనవలసిన ఆవశ్యకము లేదు. నిత్యయౌవన. తాను తప్పించుకొనుటకు ఊర్వశి ఇందు స్వర్ణములోని అనేకకన్యకలను, మవ్వపుఁ దీగెలం దెగడు చూనినులను మాటవెట్టినది. అయినను ఊర్వశి “లంజెతనము లందు” యువకులను గెలుచునని నరకాసురుని నమ్మకము. నరకాసురుడు ఉత్తమ పాత్ర కాదు. నీచపాత్ర కూడ కాదు. దుష్టపాత్ర. ఊర్వశి కూడ నీచపాత్ర కాదు.

అయినను సోమని హరివంశమునందు “నీవాతీసిచపాత్రలుగా”నే కలరు. ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు నరకాసురుని పాత్ర “గంభీరముగ”నే కలదు ఊర్వశిపాత్ర “మధురముగ” కాదుగాని ఉదాత్తముగ కలదు ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు అనౌచిత్యము లేదు సోమని హరివంశమునందు అనౌచిత్యము లేకపోలేదు.

4. ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు చుక్కెణి ప్రద్యుమ్నాదితనయులను కని తనియక కుమారుని కోడినట్లు (115 ప 5 ఆ) శ్రీ కృష్ణుని తపస్సునకు ప్రత్యక్షమైన శివుడు, శ్రీకృష్ణునిభవిష్యత్తపస్సునకు ముందే ప్రద్యుమ్నుని ఇచ్చినట్లు కలదు. (59 ప 74 వచ. 8 ఆ.) సోమని హరివంశమునందు చుక్కెణి సంతానము లేక కుమారుని కోడినట్లు (75 ప 2 ఆ) శివుడు ప్రద్యుమ్నుని ఇచ్చినట్లు కలదు. (184 ప. 2 ఆ.) నరకాసురుని వృత్తాంతమునందే ప్రద్యుమ్నుప్రసక్తి కలదుగావున పూర్వోత్తరవిరోధమని విమర్శ. సోమని హరివంశమునందలి పద్యములలోని (108, 127 ప. 1 ఆ.) ప్రద్యుమ్నుప్రసక్తి వ్రాయనగాండ్ర వ్యవహారమని, వచనము (189) ప్రక్షిప్తమని ప్రతివిమర్శ వచనము ప్రక్షిప్తము కావచ్చును. యతిమైత్రిఘోతమైన ప్రద్యుమ్నుప్రసక్తి కల పద్యము (127) వ్రాయనగాండ్ర వ్యవహారము కాఁజాలదు. అంతేకాదు. విప్రకుమారవృత్తాంతమునందును ప్రద్యుమ్నుని ప్రసక్తి యతిమైత్రిఘోతముగ కలదు “ఉ | దురతం దోడ్కొని పొమ్ము రాముఁడును బ్రద్యుమ్నుండు దక్కన్-” (22 ప 2. ఆ.) కాఁబట్టి పూర్వోత్తర విరోధమే ఇంకను సోమని హరివంశమునందు శ్రీకృష్ణుని తపోవృత్తాంతమునందే బాణాసురుని వృత్తాంతమునకు సూచనము కలదు. (181 ప. 2 ఆ.) పూర్వోదాహృతము ఇది క్షూడ పూర్వోత్తరవిరోధమే

ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు “అధికతపంబునకు” చిరకాలతపమని అర్థము చెప్పి అది ప్రద్యుమ్నుజననకారణమని, “చుక్కెణివివాహసంతరంబున ... ననతి కాలంబునకు ... ప్రద్యుమ్నునిఁగనియె” అనడానికి పూర్వోత్తరవిరోధమునుబ విపరీతము. పూర్వతపస్సు ప్రద్యుమ్నుజననకారణముగ ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు లేదు “పూర్వంబునందును నధికతపం బొనర్చితివి” అని మాత్రమే శివుడు అన్నట్లు కలదు. (74 వచ. 8 ఆ) అంతేకాదు. అధికతపము చిరకాలతపము కాదు. అధికభిక్షేషము కాలనిర్భేదము కాదు గుణనిర్భేదకము

మఱొక అభిప్రాయమిది : ⁷³

“ఈ తారతమ్యనిరూపణము చేయుటలో వారి వారి పద్యములను పోల్చుట చాలదు ఒకయెడ నొకరి పద్యము, ఇంకొకయెడ ఇంకొకరి పద్యము మేల్తరముగా నుండును. కావున ఆ ప్రమాణమే పనిపెరాదు. కవితాస్పృష్టికి మూలభూతమగు కర్తృమనోధర్మము, చిత్తసంస్కారములోనగు ప్రమాణముల పురస్కరించుకొని విమర్శించినచో సారభూతమైన నిర్ణయములేలును. XXX XXX XXX XXX అతడు (సోమప) కలిగించు హృదయచిస్త్తుతిని బట్టి “ఓహో”యని ఆశ్చర్యచకితల మగుడమేకాని ‘ఆహా’ అనెడి పరవశభావమును పొందము.”

కవితాస్పృష్టికి మూలభూతమగు కర్తృమనోధర్మము, చిత్తసంస్కారము లోనగు ప్రమాణముల కలిపయపద్యములనుబట్టి గాక, కావ్యసామన్యము మీద కావచ్చును ఎజ్జన రచనము ఆశ్చర్యము కలిగింపదు. సోమన రచన ఆశ్చర్యము కలిగించును. కారణము శబ్దవైదిత్రి, కల్పనాచమత్కారము మాత్రమే. శబ్దాలంకారప్రితి ఆధిక్యనూచకము కాదు కల్పనాచమత్కారము వస్తుసాహిత్యారము కంటె వైభవోపేతము కాదు. ఎజ్జన రచన తరంగిణి సోమన రచన విర్వీణి.

హాశక్తి భాస్కరుడు

హాశక్తి భాస్కరుడు, మల్లికార్జునభట్టు, కుమారయద్రధేవుడు, శాకల్య ఆయ్యలాయ్యుడు రచించినట్లు కల రామాయణము భాస్కరరామాయణము. అది విహసకుస్యాత్మకము.⁷⁴ అవతారికలేదు కాండాద్యంతపద్యములు, అశ్వాసాద్యంతపద్యములు ఒక విధముగ లేవు బాలకాండంతపద్యములు శివపరము అయోధ్యా కాండాదిపద్యము సాహిణిమారుని పరము. అయోధ్యాకాండాంతపద్యములు సాహిణి మారుని పరమే అగును. అది ముద్రితగ్రంథములందు ఒక విధము తాళపత్ర గ్రంథములు కొన్నిటి మఱొక విధము. అరణ్యకాండప్రథమాశ్వాసాదిపద్యము సాహిణిమారుని పరము అది ముద్రితగ్రంథములందు ఒక విధము. తాళపత్ర గ్రంథములు కొన్నిటి మఱొక విధము.⁷⁵ ప్రథమాశ్వాసాంత పద్యములు సాహిణి మారుని పరమే అగును. ద్వితీయాశ్వాసాదిపద్యము సాహిణిమారుని పరము. ద్వితీయాశ్వాసాంతపద్యములు సాహిణిమారుని పరమే అగును కెప్పిందాకాండాది పద్యము శివపరము. కాండాంతపద్యములు రెండు కలవు. ఒకటి శివపరము,

మఱికటి సాహితీమారుని పరము. అతని పరమైన పద్యము తాళపత్రగ్రంథము లందు లేదు 76 కాని లక్షణగ్రంథములందు కలదు. సుందరకాండాదిపద్యము సాహితీమారుని పరము. కాండాంతపద్యములు శివపరము. యుద్ధకాండాదిపద్యము సాహితీమారుని పరము. కాండాంతపద్యములు శివపరము యుద్ధకాండాంతపద్యములు అయ్యలాయ్యునివి. ఆ పద్యములకు ముందు ఇట్లు కలదు.

“అమర హాళక్కి భాస్కరమహాకవి దెప్పగనున్న యుద్ధకాం

దము తరువాయి చెప్పె బ్రకటప్రతిభావణుఁ డప్పలార్యన

త్తమసుతుఁ డయ్యలాయ్యుఁడు గృతస్థితి నాయ్యలు మెచ్చనట్లుగా

హిమకరతారకారవిషహివలయస్థిరలక్ష్మి చేకుఱన్ ” 2887 ప

యుద్ధకాండములోని 1134 వ పద్యము తర్వాతనుండి కదవఱకు “వేదగిరి నాయనింగారి ప్రేరణమున నయ్యలాయ్యుఁడు రచించి”నట్లు ముద్రితగ్రంథము లందు, తాళపత్రగ్రంథములందును కలదు

ముద్రితగ్రంథములలోని కాండాంతగద్యములందు బాల, కిష్కింధా, సుందరకాండములు మల్లికార్జునభట్టు, అయోధ్యాకాండము కుమారవ్రదదేవుడు రచించినట్లు కలదు. అట్లు మాత్రమేగాక బాల, అయోధ్య, కిష్కింధ, సుందర కాండములును భాస్కరుడే రచించినట్లు తాళపత్రగ్రంథములందు కాండాంత గద్యములు కలవు 77 కొన్ని తాళపత్రగ్రంథములందు బాలకాండము, అయోధ్యా కాండము హాళక్కిభాస్కరుడు రచించినట్లును కలదు 78 వెల్లెంకి తాతంభట్టు కవి లోకచింతామణియందు “హాళక్కిభాస్కరుఁడ - రామాయణము” అని దీదాహరించిన “నీ కంఠాద్భితకాలపాశము” అను పద్యము (27 ప. 8 ఆ.) సుందరకాండమునందు కలదు. (448ప.) కవిలోకచింతామణి తాళపత్రగ్రంథము లందు “హాళక్కి” అని కలదు. అది “హాళక్కి” అను కన్నడపదమునకు అతి సన్నిహితము “హాళక్కి” ప్రాచీనరూపము “హాళక్కి” అర్యాచీనరూపము. అర్యాచీనరూపమే భాస్కరరామాయణము తాళపత్రగ్రంథములందు కలదు. దీపలబ్ధమైన భాస్కరరామాయణము తాళపత్రగ్రంథములు వెల్లెంకి తాతంభట్టు కాలము కంటె ప్రాచీనములు కాఁజాలవు అప్పకవీయమునందు “శ్రీమద్రా మాయణమునందు “రాముని శుభవర్జితములను” అని భాస్కరుండును” శ్రీకారము లేకుండ కృత్యాదిపద్యము రచించినట్లు కలదు. (73 వవ 4 ఆ.) భాస్కరుడు

రచించినట్లు కాండాంతగద్యములు కల బాలకాండము తాళపత్రగ్రంథములందు అడి కృత్యాదిపద్యముగ కలదు ముద్రితగ్రంథములలోని అయోధ్యాకాండము లందు ఆగమప్రాయములైన పద్యములు కలవు.⁷⁹ భాస్కరుడు రచించినట్లు కాండాంతగద్యములు కల తాళపత్రగ్రంథములలోని అయోధ్యాకాండము కథా ప్రధానము.⁸⁰ అరణ్యకాండమును అంతేగాక, ముద్రితగ్రంథములలోని గ్రంథ భాగములు గాక, అథాకరించిన పారాంతరభాగములు మాత్రమే పెక్కు తాళపత్ర గ్రంథములందు కలవు.⁸¹ కొన్ని తాళపత్రగ్రంథములలోని కాండాంతగద్యము లందు “భాస్కరసత్కవిపుత్ర - హాళక్కిభాస్కరసత్కవిపుత్ర మల్లికార్జునభట్ట ప్రణీతంచైన” అని, “భాస్కరసత్కవిపుత్ర అయ్యలార్య” అని కలదు.⁸² అరణ్య కాండము తాళపత్రగ్రంథములన్నిటి, ముద్రితగ్రంథములందు వలె కాండాంత గద్యములందు “సకలసుకవిజనప్రణతయశస్కరభాస్కరప్రణీతంచైన” అనియే కలదు.⁸³ అదే వివాదగ్రస్తవిషయమైనది

అరణ్యకాండకర్తృత్వము

అరణ్యకాండము రచించిన భాస్కరుడు “హాళక్కిభాస్కరుడు కాడు; మంత్రిభాస్కరుడు” అని ఒక వాదము.⁸⁴ హాళక్కిభాస్కరుడే అని మఱొక వాదము.⁸⁵

అరణ్యకాండము మంత్రిభాస్కరకృతమనటకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులు :

1. మంత్రిభాస్కరుడు రామాయణము రచించినట్లు జనశ్రుతి కలదు. తిక్కనకాత మంత్రిభాస్కరుడు “సారకచితాభిరామ”డని తిక్కన ఉత్తర రామాయణమునందు కలదు. (12వ 1అ.) తిక్కన ఉత్తరరామాయణమును రచించుటకు హేతువు, అతని కాత పూర్వరామాయణమును రచించుటయే. అంతే కాదు. తిక్కన కాత మంత్రిభాస్కరుడు “శాపానుగ్రహశక్తియుక్తుడు, సాహిత్య విద్యాపారిణుడు” అని కేతన దశకుమారచరిత్రమునందును కలదు. కావున కవి. రామాయణకర్త అగును.

మంత్రిభాస్కరుడు కవి, రామాయణకర్త అయినచో ఆ మాటలు తిక్కన, కేతన గ్రంథములందుండుట తథ్యము మంత్రిభాస్కరుని అగ్రనందనుడు కేతన మంత్రి.

“కవితకు ముఖ్యుఁ డీతఁ డనఁ గామితవస్తువు లిచ్చువాఁడు నా
నవరసభావకుం డితఁ డనన్ మిరుషార్థపరాయణుండు...” 38వ 1ఆ.

అని చెప్పిన కేతనకవి మంత్రిభాస్కరుడు కవి అనలేదు రామాయణకర్త అని చెప్పలేదు సాహిత్యవిద్యాపారీణుడన అలంకారశాస్త్రవేత్త అని అర్థము వచ్చును. కవులు అలంకారశాస్త్రవేత్తలేకాని, అలంకారశాస్త్రవేత్తలందఱును కవులు కారు. కొందఱు కవులు శాపాన్మగ్రహశక్తియుక్తులై కాని, శాపాన్మగ్రహశక్తియుక్తులందఱును కవులు కారు సారకవిశాఖరామఁడన సారమైన కవిత్వము చేత ఒప్పుచున్నవాడని మాత్రమేగాక, సారమైన కవిత్వమునందు అభిరమించువాడనియును అర్థము వచ్చును అలంకారశాస్త్రవేత్తలు సారమైన కవిత్వమునందు అభిరమించుట అత్యంతసహజము. మంత్రిభాస్కరుడు కవి అని, పూర్వరామాయణమును రచించెనని తిక్కన చెప్పలేదు తాను ఉత్తర రామాయణము రచించుటకు హేతువు తాత పూర్వరామాయణము రచించుట అని కూడ చెప్పలేదు. తిక్కన ఉత్తర రామాయణరచనకారణము,

“ఎత్తఱిన్నెనను ధీరా

దా తన్మమోత్తముండు రామధరణీపతి న

ద్వైతము సంభాష్యమగుట”

అని పూర్వోక్తము. ఇనశ్రుతి స్వతఃప్రమాణము కాదు. ఉపబలకసాధనము లేదు.

2. అయ్యలాయ్యని పద్యమునందు హాళక్కిభాస్కరుడు యుద్ధకాండము రచించినట్లు మాత్రమే కలదు అరణ్యకాండము రచించినట్లు లేదు కావున అరణ్య కాండము హాళక్కిభాస్కరుడు రచించినది కాదు

హాళక్కిభాస్కరుడు అంతవఱకు “యుద్ధకాండము” రచించి “తరువాయి” రచింపకపోవుటవలన, “హాళక్కిభాస్కరమహాకవి చెప్పఁగనున్న యుద్ధకాండము తరువాయి” తాను రచించినట్లు అయ్యలాయ్యని పద్యమునందు కలదు ఆ పద్యము పూర్వోదాహృతము. యుద్ధకాండమునకు ముందు సుందరకాండము, అంతకుముందు అరణ్యకాండము హాళక్కిభాస్కరుడు రచించెననిగాని, రచింపలేదనిగాని చెప్పవలసిన అవశ్యకము యుద్ధకాండశేషము రచించిన అయ్యలాయ్యని లేదు అరణ్య

కాండము రచించెననియే కాదు, రచింపలేదని గూడ అయ్యలాయన పద్యమునందు లేదు. అరణ్యకాండము హాళ్యభాస్కరుడు రచించినదగుట నిరామాటము

౩ “సకలసుకవిజనవినుతయశస్కరభాస్కరప్రణీతంబైన” అని అరణ్య కాండములోని ఆశ్వాసాంతగద్యములందు కలదు ఇతర కాండములందు అట్లు లేదు. “సకలజనవినుతయశస్కర” అను భాస్కరునిగి శేషము, “సకలసుకవిజనవినుత” అను నన్నయభట్టు విశేషమునకు లిఖింపబడినది కనుక భాస్కరుడు నన్నయకు సమీపకాలికుడగును నన్నయకు సమీపకాలికుడైన భాస్కరుడు హాళ్యభాస్కరుడు కాదు మంత్రిభాస్కరు డగును

అరణ్యకాండములోని ఆశ్వాసాంతగద్యములు భాస్కరుడు రచించినవి ఇతర కాండాంతగద్యములు ఇతరులు రచించినవి. బాల, కిష్కింధా, సుందరకాండము లందు “అష్టభాషాకవిమిత్రకులవిత్ర భాస్కరసత్కవిపుత్ర మల్లికార్జునభట్టుప్రణీ తంబైన” అని కలదు మల్లికార్జునభట్టు అష్టభాషాకవిమిత్రుడు, కులపతిత్తుడు, భాస్కరసత్కవిపుత్రుడు అని అర్థము “భాస్కరసత్కవి” అష్టభాషాకవిమిత్రు డని అర్థము కాదు చిక్కన ఉత్తరరామాయణములోని ఆశ్వాసాంతగద్యములందు “ఉభయకవిమిత్రకొమ్మనామాత్యపుత్ర” అని కలదు. చిక్కన ఉభయకవిమిత్రుడు గాని, కొమ్మనామాత్యుడు ఉభయకవిమిత్రుడు కాదు మల్లికార్జునభట్టు అష్టభాషాకవి మిత్రుడు గాని భాస్కరుడు అష్టభాషాకవిమిత్రుడు కాదు. “సకలసుకవిజనవినుతయ శస్కర” విశేషము “సకలసుకవిజనవినుత” అను నన్నయవిశేషమునకు అతి సన్నిహితమే అనుకరణము. అనుకరణమునకు సమీపకాలమే సాపేక్షము కాదు. సుమారకాలమును సావకాశమే అది హాళ్య భాస్కరుని అనుకరణమగుట కూడ నిరామాటము

4. అరణ్యకాండము చిన్నది. ఆశ్వాసవిభాగము కలదు యుద్ధకాండభాగము పెద్దది ఆశ్వాసవిభాగము లేదు అరణ్యకాండమును రచించిన భాస్కరుడు, యుద్ధ కాండభాగమును రచించిన భాస్కరుడు ఒకడైన అట్లు జరుగదు కనుక అరణ్య కాండమును రచించిన భాస్కరుడు మంత్రిభాస్కరుడు యుద్ధకాండభాగమును రచించిన భాస్కరుడు హాళ్యభాస్కరుడు

అరణ్యకాండము ముదితగ్రంథములందు ఆశ్వాసాంతపద్యములు వినా, ప్రథమాశ్వాసమునందు 288, ద్వితీయాశ్వాసమునందు 135 మొత్తము 723 పద్య

పద్యములు కలవు. యుద్ధకాండభాగమునందు ఆశ్వాసాదిపద్యము వినా 1133 పద్య గద్యములు కలవు. సంశోధితముద్రణగ్రంథమును సంతరించుకొన్న అరణ్య కాండములోని పద్యగద్యముల సంఖ్య తరుగవచ్చును; యుద్ధకాండభాగములోని పద్యగద్యముల సంఖ్య తరుగజాలదు తక్కువ పద్యగద్యములు కల అరణ్యకాండమును రెండు ఆశ్వాసములుగ విభజించి, ఎక్కువ పద్యగద్యములు కల యుద్ధకాండభాగమును ఆశ్వాసములుగ విభజింపకపోవుటకు హేతువు, యుద్ధకాండము పూర్వగ రచింపకపోవుట అనుట సంతృప్తికరము కాదు నన్నయ అరణ్య పర్వమును పూర్తిగా రచింపకపోయినను ఆశ్వాసవిభాగము చేసెను. ఆశ్వాస విభాగము వ్రాయుచు చేయునదిగాని, వ్రాసిన తర్వాత చేయునది కాదు కొన్ని తాళ పత్రగ్రంథములందు “యుద్ధకాండ శేషంబునందు షష్ఠాశ్వాసము సూప్తము” అని కలదని ఒక అభిప్రాయము కండు.⁸⁶ కాని ఆ తాళపత్రగ్రంథములందును ఆశ్వాసవిభాగము లేకపోవుటవలన కాబోలు, అది “షష్ఠకాండమును నభిప్రాయమున ప్రయుక్తమైయుండును” అని ప్రత్యభిప్రాయము కలదు⁸⁷ అయినను మఱొక తాళపత్రగ్రంథమునందు “యుద్ధకాండ శేషంబున సర్వంబును సప్తమాశ్వాసము” అని కలదు⁸⁸ అది సప్తమకాండము కాజాలదు. ఆ తాళపత్రగ్రంథమునందును ఆశ్వాసవిభాగము లేనిచో, తదభావము ప్రధ్వంసాభావమగును. ఏ ప్రతియందును ఆశ్వాసవిభాగము లేకుండ షష్ఠాశ్వాసము, సప్తమాశ్వాసము అను మాటలు నిర్దేశకముగ లేఖకులు కల్పించినవి కాజాలవు. అస్తవ్యస్తములైన తాళ పత్రగ్రంథములను బట్టి, ముద్రితగ్రంథములను బట్టి ఆశ్వాసవిభాగము కలదని, లేదని అరణ్యకాండకర్త మంత్రిభాస్కరుడు, యుద్ధకాండభాగకర్త మాత్రమే హాళక్కిభాస్కరుడు అనుట సుసంగతము కాదు.

5 అరణ్యకాండములోని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములకు, ఇతరకాండములలోని ఆద్యంతపద్యములకు భేదము కలదు కనుక అరణ్యకాండకర్త ఇతరకాండకర్తలతో సంబంధము లేనివాడు ఉన్నవాడు హాళక్కిభాస్కరుడు లేనివాడు మంత్రి భాస్కరుడు.

బాలకాండంతపద్యములు శివపరము. కిష్కింధాకాండాదిపద్యము శివపరము సుందరకాండంతపద్యములు శివపరము. యుద్ధకాండంతపద్యములు శివపరము తక్కిన కాండాద్యంతపద్యములెల్ల సాహితీమారుని పరము శివపరమైన యుద్ధకాండంతపద్యములు నిస్సందేహముగ అయ్యలాయ్యుడు రచించినవి. బాలకాండంత,

కిష్కింధాకాండాది, సుందరకాండాంతశివపరమైన పద్యములును అయ్యలాఱ్యునివి కావచ్చును ఆశ్వాసనిభాగము కల యుద్ధకాండశేషములోని శివపరమైన అయ్యలాఱ్యుని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు బాల, కిష్కింధా, సుందరకాండములందు ప్రక్షిప్తములు కావచ్చును. భాస్కరరామాయణము కలగూరగంప శివపరమైన ఆద్యంత పద్యములను వదలిన అయోధ్యా, అరణ్య, కిష్కింధా, సుందరకాండముల ఆద్యంత పద్యములకు భేదము లేదు అరణ్యకాండకర్త ఇతరకాండకర్తలైన మల్లికార్జునభట్టు కుమారయద్రదేవులతో సూరింధము లేనివాడు కాదు ఉన్నవాడే అరణ్యకాండకర్త. అతడు మంత్రిభాస్కరుడు కాదు. హాళక్కిభాస్కరుడే.

రి. అరణ్యకాండములోని శైలికి, యుద్ధకాండములోని శైలికి భేదము కలదు. కనుక అరణ్యకాండకర్త మంత్రిభాస్కరుడు. యుద్ధకాండము భాగకర్త హాళక్కిభాస్కరుడు.

అసలు శైలి అన్నది కర్తృత్వనిర్ణయమునకు నిర్ధారకసాధనము కాదు. అట్టిది కలగూరగంపయైన భాస్కరరామాయణకర్తృత్వమునకు నిర్ధారకసాధనమును కాదు. అంతేకాదు. అరణ్యకాండము కరుణరసప్రధానము. యుద్ధకాండభాగము వీరరసప్రధానము రసభేదమునుబట్టి శైలిభేదము సంభవము అయినను అరణ్య కాండశైలికి యుద్ధకాండశైలికి సామ్యమును కలదు.⁸⁹

అరణ్యకాండము మంత్రిభాస్కరకృతమనుటకు ప్రదర్శించిన ఆరు ఉపపత్తు లందును ఒక్క ఉపపత్తి కూడ బలవత్తరము కాదు అంతేకాదు. భాస్కరరామాయణము ముద్రితగ్రంథములందుగాని రాశపత్రగ్రంథములందుగాని మంత్రి భాస్కరుని ప్రసక్తి లేదు.⁹⁰ పూర్వకవిస్తుతులందును మంత్రిభాస్కరుని ప్రసక్తి లేదు హాళక్కిభాస్కరుని ప్రసక్తి కలదు కాబట్టి అరణ్యకాండము మంత్రిభాస్కర కృతము కాదు హాళక్కి భాస్కరకృతమే

కాలము

హాళక్కి భాస్కరుడు కాకతిప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి ఆస్థానకవిగ ప్రతాప చరిత్రాదిగ్రంథములందు కలదు. కాని ప్రతాపచరిత్రాదులు ప్రామాణికగ్రంథములు కావు. అందలి విషయములు స్వతఃప్రమాణములు కావు ప్రమాణాంతరము.

మృగ్యము అంటేకాదు. భాస్కరరామాయణమునందు ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి ప్రసక్తి లేదు.

మల్లికార్జునభట్టు హాళక్కిభాస్కరుని పుత్రుడు కావచ్చును. కుమారురుద్ర దేవుడు శిష్యుడు కావచ్చును అయోధ్యాకాండాంతగద్యమునందు ముద్రితగ్రంథము లందు “నిశ్శంకపీరమారయకుమారురుద్రదేవప్రణీతంబైన” అని కలదు తాళపత్ర గ్రంథములందు “నిశ్శంకపీరమారయకుమారురుద్రదేవప్రణీతంబైన” అనియే కలదు.⁹¹ కాకతిరుద్రమదేవి ప్రధానవార్తమునందు నిశ్శంకమల్లికార్జునుడుకలదు⁹² “నిశ్శంక” ఇంటిపేరు “పీర” విశేషణము మల్లికార్జునుడు వలె మారయ పేరు నిశ్శంక ఇంటిపేరిటి పీరమారయ కుమారుడు రుద్రదేవుడు భాస్కరరామాయణము కృతిభర్త సాహిణి మారయ. ఆశ్వాసాచ్యంత, కాండాద్యంతపద్యములు అంతిరచిహ్నములు సాహిణిమారయ పీరమారయ పేకవ్యక్తి కాకపోవచ్చును సాహిణి మారయకు పీరవిశేషణము లేదు పీరమారయకు సాహిణివిశేషణము లేదు సాహిణి మారయ కొడుకు రుద్రదేవుడు కలడు అతడు పాలకుడు, గాని కవి కాదు పీరమారయ కొడుకు రుద్రదేవుడు కావచ్చును ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి ప్రధానవర్తములోని వారు తమ కుమారులకు ప్రతాపరుద్రునిపేరు పెట్టుకొనుట సహజము. అయోధ్యా కాండములోని ఆశ్వాసాచ్యంతపద్యములందు సాహిణిమారుడు అయోధ్యాకాండకర్త రుద్రదేవుని తండ్రి అని లేదు అయోధ్యాకాండకర్త రుద్రదేవుడు కాకతి ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి కాదు. ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి తండ్రి పేరు మహదేవుడు⁹³

సాహిణిమారునికి సంబంధించిన శాసనములు రెండు కలవు. 1 నెమలిపుర శాసనము⁹⁴ కాలము $1235+79=1311$ వ సంవత్సరము దానకర్త మారయ సాహిణి రుద్రదేవనింగారు ఇతడు “ప్రతాపరుద్రునిసమ సామంతుడైనట్లును, గజ సాహిణియైనట్లును, పల్లినాడు, గుంతాల స్థలమున నలువదియల్లాసు నిజస్థాయిగా నేలుచున్నట్లును “శాసనమునందు కలదు రుద్రదేవుని తండ్రి మారయ సాహిణి సాహిణి మారయ కావచ్చును సాహిణి అన సేనాపతి సాహిణిమారయ కాకతి ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి సేనాధిపతి అగును 2 వాపిచెల్ల శాసనము.⁹⁵ కాలము 1311 వ సంవత్సరమే దానకర్త మాచయసాహిణింగారు అతడు “గురిజాల పింగళిస్థలములు చేరియున్న పల్నాడిసీమ కఫికొంగ ప్రతాపరుద్రుని గజ సాహిణియైన గుండమనాయనింగారికిని మారయసాహిణింగారికిని పుణ్యముకొరకు

దాన"మిచ్చినట్లు శాసనము నందు కలదు గుండమనాయుడు ప్రతాపరుద్రుని గజసాహిణి అయినట్లు మారయసాహిణి ప్రతాపరుద్రుని ఆశ్వసాహిణి కావచ్చును. రెండవ శాసనమునందు దానము "పుణ్యము కొఱకు" అనియుండుట వలన అప్పటికి మారయసాహిణి మరణము చెందెనని ఒక అభిప్రాయము కలదు.⁹⁶ సజీవులకును పుణ్యముకొఱకు దానము సేయుట సముదాచారము గుండమనాయుడు లేక గుండయనాయకుడు లేక గుండయసాహిణి మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలోని మక్తల్ స్తంభావారమునకు అధిపతిగ ఉన్నట్లు కలదు⁹⁷ "గుండమనాయనింగారు" తోపాటు "మారయ సాహిణింగారు"ను 1311 తర్వాత సజీవుడు కావచ్చును

హళక్కి భాస్కరుడు దళగతులు అను గ్రంథమును సాహిణిమారునిది అంకితమిచ్చినట్లు ఒక అభిప్రాయము కలదు⁹⁸ కాని గ్రంథము కానరాదు అది భాస్కరరామాయణముకంటె ముందు అంకితమిచ్చిన గ్రంథము కావచ్చును.

అయ్యలార్యుడు హళక్కిభాస్కరుని మిత్రుడని కొన్ని తాళపత్రగ్రంథము లలోని కాండాంతగద్యములందు కలదు⁹⁹ కాని కాండాంతగద్యములను సాంకర్యము చెందినవి. అప్రామాణికము. "శాకల్యమల్లకవివీరనరసింహావరజాపల్లార్యునందన అయ్యలార్యవిరచితంజైన" అను కాండాంతగద్యమే ప్రామాణికము. శాకల్యమల్లకవి, వీరనరసింహుని ఆవరజుడైన అప్పలార్యుని కుమారుడు అయ్యలార్యుడు కావచ్చును. శాకల్యమల్లుభట్టు ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానకవిగ ప్రరావచరిత్రాదిగ్రంథములందు కలదుగాని, ప్రతాపచరిత్రాదిగ్రంథములు ప్రామాణికములు కావు. శాకల్యమల్లకవి వేదాంతదేశికుల కుమారుడు వరదదేశికుం ప్రత్యక్షగ గురువరంపరాప్రభావమును గ్రంథమునందు కలదు¹⁰⁰ ప్రతాపచరిత్రాదిగ్రంథముల కంటె గురువరంపరాప్రభావము నయము. వేదాంతదేశికుల కాలము¹⁰¹ 1288—1389 వరదదేశికుల కాలము స్థూలముగ 1300—1380 అగును. ఆ కాలము నందలి శాకల్యమల్లకవి మనుమడు అయ్యలార్యుని కాలము 1340—1400 కావచ్చును. అయ్యలార్యుడు "యుద్ధకాండము తరువాయి" "వేదగిరినాయనింగారి ప్రేరణంబున రచియించినట్లు కలదని పూర్వోక్తము అంతేకాదు. అయ్యలార్యుడు యుద్ధకాండశేషరచనమునకు శ్రీకారము చుట్టెను.

"శ్రీసుతమూర్తియైన రఘుశేఖరు తేజముఁ బోరెఁ బయ్యచు" 113౪ప.

అని యుద్ధకాండశేషరచనమునకు అయ్యలార్యుని ఉపక్రమణము. ఇది నూతనకావ్యారంభనూచకము. కావున వేదగిరినాయని ప్రేరణము యథార్థము కావలయును. వేదగిరినాయుడు రాచకొండ రాజధానిగా పరిపాలించిన వెలమరాజు పెద

వేదగిరినాయుడగును. అతని తండ్రి మాదానాయుని ఉమామహేశ్వరశాసనము కాలము¹⁰² 1290+78=1378 వ సంవత్సరము కావున పెదవెదగిరినాయని ప్రేరణమున అయ్యలార్యుడు “యుద్ధకాండము తరువాయి” రచించినకాలము 1380 ప్రాంతము కావచ్చును.

ప్రతాపరుద్రుని సేనాధిపతి అయిన సాహజీయారునిగి అంతముగ హుళక్కి భాస్కరుడు, అతని పుత్రుడు మల్లికార్జునభట్టు, శిష్యుడు రుద్రదేవుడు తచించిన భాస్కరరామాయణములోని “యుద్ధకాండము తరువాయి” వేదగిరినాయని ప్రేరణమున అయ్యలార్యుడు రచించుట నిర్దేశితము కాఁజాలదు. యుద్ధకాండము రచించుచుండగా హుళక్కిభాస్కరుడు స్వర్గస్థుడు కావచ్చును. అయిన “యుద్ధకాండము తరువాయి” పుత్తుడైన మల్లికార్జునభట్టుగాని, శిష్యుడైన రుద్రదేవుడుగాని పూరింపవలయును కాని పూరింపలేదు కారణము హుళక్కిభాస్కరుని తోపాటు మల్లికార్జునభట్టు, రుద్రదేవుడు కూడ స్వర్గస్థులగుట కావలయును. రామాయణము పూర్తిగా రచించిన తర్వాత రచింపఁదలచిన అవతారిక లేకపోవుటకు అదే కారణమగును. హుళక్కి భాస్కరుడు, మల్లికార్జునభట్టు, రుద్రదేవుడు ముగ్గురును ఏక కాలమునందే స్వర్గస్థులగుట కాకతీయసామ్రాజ్యపతన కాలమునందు సంభవము. కాఁబట్టి యుద్ధకాండశేషము వినా భాస్కరరామాయణము రచనాకాలము 1323 ప్రాంతము. యుద్ధకాండశేషము రచనాకాలము 1380 ప్రాంతము.

కాకతీయ సామ్రాజ్యపతనము కారణముగ అసమగ్రమైన భాస్కరరామాయణము వెంటనే ప్రసిద్ధము కాదు. సావకాశముగ ప్రసిద్ధమగును 1330 ప్రాంతమునందు అప్రసిద్ధమగుటవలన, బ్రహ్మచర్యముగైర్పెట్టి ఎత్తాగైతెగడచేత రామాయణము రచింపఁజేయుట చూడ సంభవము.

ఇది సంభావ్యమైన సమన్వయము.

సందేహము

హుళక్కి భాస్కరుని అధ్వర్యవమున, అతని పుత్తుడైన మల్లికార్జునభట్టు, శిష్యుడైన రుద్రదేవుడు కొన్ని కాండములు రచించుట సంభవమే కాని, సందేహము నకును అవకాశము కలదు. అరణ్యకాండమునందు పర్ణశాలయందు సీతను గానక రాముడు పరివించునపుడు కల వచ్యమిది :

“ఉల్లము ఇల్లన దేహము

దిల్లవడఁగ ధృతి దలంక దెప్పర మొందం

దల్లడముతోడ నుటజం

బెల్ల వెదకెఁ బ్రయను గానకెంతయు భీతిన్."

250 ప 2 ఆ.

బాలకాండమునందు విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను యాగసంరక్షణార్థము పంపుమనిన, "సింహాసనవలితుం డగుచు దశరథుం డల్లన తెలిసి" నపుడు కల పద్యమిది :

"ఉల్లము జల్లన నెంతయుఁ

దల్లడ మందుచు విషాదతప్తం దగుచుం

బెల్లుగ భయమును బ్రేమయు

మల్లడిగొన మౌనిఁ జూచి మనుజేకుఁ డనున్ "

181 ప.

అయోధ్యాకాండమునందు కౌసల్య పట్టాభిషేకసమయమున రాముని రాక విని సీరాజనమిచ్చుటకు ఎదురేగి రాక్షసిరత్నమును చూచినపుడు కల పద్యమిది.

"ఉల్లము యల్లన మొగమున

వెల్లదనం బొలయఁ దాల్చి పీడంగఁ గడుం

దల్లడ మందుచు నుండఁగఁ

దల్లికిఁ బ్రజఱిమిల్లి యతఁడు దగ నిట్లనియెన్."

111 ప

(ఇది కాళపత్రగ్రంథములలోని పాఠము.)

శిష్టింధాకాండమునందు సుగ్రీవుడు దెచ్చియిచ్చిన భూషణోత్తరీయములు చూచి రాముడు వగచినపుడు కల పద్యమిది .

"ఉల్లము జల్లన ముఖమునఁ

బెల్లుగ బాష్పములు దొరఁగఁ బ్రేమంబున హా

వల్లభరో యనుచును మది

పల్లటిలన్ రాముఁ డుద్విఘడి మూర్ఛిలైన్ "

53 ప.

సుందరకాండమునందు సీత తరుళాఖిపైని హనుమంతుని చూచినపుడు వచనమిది

"ఉల్లంబు జల్లన నొల్లంబోయి యల్లన లెట్"

2' 2 వచ.

యుద్ధకాండభాగమునందు సీత నాగపాశబద్ధులైన రామలక్ష్మణులను చూచి నపుడు కల పద్యమిది :

"ఉల్లంబు జల్లన నొదవు తల్లడమున్"

579 ప.

ఇట్లు సదృశమైన స్థలములందు సమానభాషప్రకటనము కలదు.

అరణ్యకాండమునందు అధికలఘుకందపద్యము కలదు

“సరసిజకువలయపరికర

పరిమళపరిమిళితశిరపావసరంగ

త్తరళతరంగాంబుకణి

త్తరధరమలయాసిలంబు దనపైఁ చొలయన్ ” 425 ప 2 అ.

బాంకాండమునందు ఇట్టి పద్యములు రెండు కలవు 80, 341 పద్యములు.

“మణిఘృణిగణయుతరళనా

ఝణఝణితాగణితరణితవరజాంబితభూ

షణఘెషణరణనవిచ

షణకంకణింకిణికఝంక్పతు లారన్ ” 80 ప.

అయోధ్యాకాండమునందు ఇట్టి పద్యము కలదు.

“ఝణఝణితకనత్కంకణ

మణిమయమంజీరజనితమంజులశింజా

రణితనభోభాగనిరీ

షణ మల్లన సేసి మేనకం బొడగాంచెన్ ” 305 ప

చిష్టింధాకాండమునందు ఇట్టి పద్యము కలదు

“సురుచిరసరిదురుపరిమళ

సరసిజకువలయసరోవినరసుమఘనిభా

సురవనహిమకరకరభుభ

కరరజనులు పెల్లు వెలయఁ గామాతురురై ” 374 ప.

సుందరకాండమునందు ఇట్టి పద్యము కలదు

“వికసితసుతకేతకేచం

పకలింకక్రముకపారిభద్రక కరపి

రకరంజకురంటకకుర

వకవకుకపిత్యల్యవనవాటికన్ ” 81 ప.

అరణ్యకాండమునందు, యుద్ధకాండభాగమునందు “విస్ఫులింగ” శబ్ద ప్రయోగము విరివిగ కలదు

“కనదురువిస్ఫులింగములు గ్రక్కిన్ ” [24 ప.] “కనదురువిస్ఫులింగములు కన్నులారాగ ” [29 ప.] “కవిసిరి విస్ఫులింగములు గైదువులున్ ” [122 ప]

“విస్ఫులింగతితులు వివిధముఖముల” [221ప.] “మహాశనిగతివిస్ఫులింగములు [229ప 1ఆ. అర కాం] “ఒక్కట విస్ఫులింగముల్ వెలువడ” [52ప] “విస్ఫులింగములు వెలువడుచునిది” [84ప]— “మార్గజగజస్సురజస్సుటవిస్ఫులింగముల్” [273ప.] “గదావిస్ఫులింగాగ్నిజ్వాలలు” [509ప] “నానావిధ విస్ఫులింగములు” [519ప య కాం ఖ]

అ యోధ్యాకాండమునందు విస్ఫులింగశబ్దము విరళముగ కలదు.

“జౌమలు గీరించి విస్ఫులింగములు చెదర” 48ప.

దిష్కింధాకాండమునందు విస్ఫులింగశబ్దము విరళముగ కలదు.

“విశంకటకోపోత్కటవిస్ఫులింగయతరూక్షప్రేక్షుల్” 484ప.

సుందరకాండమునందు విస్ఫులింగశబ్దము విరివిగ కలదు

“వేడిమి విస్ఫులింగములు” [28ప] “సంకీర్ణస్ఫుటవిస్ఫులింగపటలీ సంచారమై” [197ప.] “చటలాక్షిస్ఫుటవిస్ఫులింగవయసంచారంబు” [208ప] “కనదురువిస్ఫులింగములు కన్నుల చాలగ” [444ప.] “అన్నింటను విస్ఫులింగములు నిండగ [474ప] “మనవిస్ఫులింగతతులు” [475ప] “మండిత విస్ఫులింగవిషమవ్యులితాసలకీలలు” [514ప.]

అంత్యానుప్రాసము అన్నికాండములందును కలదు

అనంతరగ్రంథములోని సాదృశ్యము అనుకరణమగును. సమాంతరగ్రంథములలోని సాదృశ్యము అనుకరణమగునా?— యుద్ధకాండశేషమువఱకు మొత్తము హాళక్కిభాస్కరుడు రచించి పుత్తునిది, శిష్యునిది కర్తృత్వయశస్సు ధారపోసెనా? అను సందేహము కలుగును సందేహనివృత్తికి సంశోధితముద్రణప్రతియే గతి.

సమీక్ష

జాలకాండము చాలవఱకు మూలవిధేయము. మూలాతిక్రమణమైన ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతము రంగనాథరామాయణమునకు అనుసరణము శ్రీపుంసభేదము తెలియసీ ఋష్యశృంగుడు వారవనితలతో పలిసెన విధమిది :

“చాకుఁ గొమ్మొక్కటి మస్తకమ్మునను

మీకుఁ గొమ్ములు రెండు మెఱసె తొమ్మునను

నే వృక్షములఁ గల్గె నిది యపూర్వములు

మీ వల్కలము లతి మృదులము లరయ

మా జటాబంధంయి మాడ్కివి గావు
 మీ జటాబంధము త్రొలుగుల బొదలె
 మేని బూడిద పూత మేల్తావి గొట్టు
 పీనుల విందు మీ వేదనాదములు
 కని విని యెఱుంగ మిక్కాననభూమి
 మునులకు నీ వేషములు గల వొక్కొక్క?"

రం రా.

"ఈ మధురస్వరవేదం
 బే మెన్నడు వినము మీకు నే ముని సెప్పెన్
 వేమఱు మీతోఁ జదివెద
 నో మనివరులార చెప్పు దొప్పుగ నాకున్ "

78వ.

"నాకుఁ బోలెగావు మీ కురంబున రెండు
 పలుఁద గుఱుగొమ్ము లలరుచున్న
 వలతి తులసిపూస లతిసితములు మేనఁ
 దనర నలఁదినారు తావి భూతి."

75వ.

"ఈ కట్టిన వల్కలములు
 మీ కెంతయు లెస్స లింత మృదువులు గలవే
 యే కుఱము నారలో యివి
 మాకును నివి యొసఁగవలయు మానుగ వీనిన్."

79వ

చారిత్రాంతలు ఋష్యశృంగుని "ఓనర దీమంబుల నొక వింతమృగముఁ
 గొని తెచ్చి తెఱుగునఁ గొనివచ్చి"రని రంగనాథరామాయణమునందు కలదు.
 "తెచ్చిరి దీమముల్ మృగముఁ దెచ్చిన కైవడి ముగ్ధసంయమిన్" అని [83వ. పా.
 కాం.] భాస్కరరామాయణమునందు కలదు

కుశనాథుని వృత్తాంతములోని రాజకన్యల వర్ణనము రమణీయముగ కలదు.

"ఇంగమపల్లలో యమృతసాగరపీఠుల్ రత్నమూర్తుల్
 యంగజు మోహనాస్త్రముల్ యంచితపేమశలాకల్ మహి
 రంగనటత్తటిల్లతల్ రాజకళాసఖుల్ యనంగఁ ద
 న్నంగులు వాద్యసంగతుల నాడుచుఁ బాడుచు నుండ నత్తటిన్"

808వ పా, కాం.

అయోధ్యాకాండము కదావిధానము స్వతంత్రము వాల్మీకిరామాయణము నందు కైకేయి రాక్షసి కాదు మనోదోర్బల్యము కల మానవస్త్రీ. మంథర మహా రాక్షసి కైక మనోదోర్బల్యమును పడగొట్టినది మంథర చేసిన మహాపన్యాసము చేత కైక మనసు మఱిసది ఉపాయము కూడ చెప్పినది మంథర ఉద్బితద్బితై నది కైకేయి ఆ గూఁదాసి గూఁకే బంగారుతొడుగు చేయించెదనన్నది. తన పంతుము చెల్లకున్న తాను చచ్చినట్లు లెక్క అన్నది. చచ్చినట్లు వరము లిచ్చి నాడు దశరథుడు చూడ రమ్మనిన రామునికి వరముల సంగతి చెప్పినది కైక. జనకునాజ్ఞ జవదాటెనె రాముడు సమ్మతిని తండ్రికి జెప్పి, తల్లి దగ్గజకు వచ్చి, కన్నతల్లి కౌసల్య దుఃఖార్థవమను చాటి, లక్ష్మణుని ఆగ్రహగ్నిపర్యతప్రజ్వల నమును చల్లాల్చి, సీత అకారణప్రసీతశోకమును అనునయించి, అనుమతించి, లక్ష్మణసీతాసమేతుడై, వసిష్ఠపుత్రుడైన సుయజ్ఞునింటికి వచ్చి వల్కలధారణము చేసినట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు కలదు భాస్కరరామాయణమునందు కైక రక్కసి. మందర నిమిత్తమాత్రము. రాముడు “కేకయరాజనందనమందీరద్వారము నకు” వచ్చి, “బాష్పాకులలోచనుఁడును దీనవదనుఁడు”నైన తండ్రిని చూచి “భీతుఁడయి” కైకేయికి నమస్కరించి కారణమడిగినాడు ఆమె వరముల సంగతి చెప్పినది ఆ చెప్పటలో ఒక విశేషము కలదు వరము లడిగినప్పుడు వాకొనని, రాముని “పదునాలుగేడులు మునిస్థితిఁ గానకుఁ బుచ్చుట” చేర్చినది. దశరథుడు నోరెత్తలేదు రాముడు “ధన్యుఁడ నేఁగెద కానకు” అన్నాడు అక్కడే సీతను అనునయించి, అనుమతించి, లక్ష్మణుని ఆగ్రహగ్నిపర్యతప్రజ్వలనమును చల్లా ర్చెను అప్పుడు కైక “తన సమక్షమున రాముఁడు నారచీరలు కట్టుకొని కానన భూమికి సర్వభూన్యుడై చనవలె” నన్నది రాముడు “అట్లే చేసెదను ముని వేషమునకు వల్కలాదులు కొనితేర పంపుము” అన్నాడు. తతఃపాఠే రెప్పించినది కైకేయీ మహారాజ్ఞి సీతారామలక్ష్మణులు కైకేయీమందీరమునందే తపోవేషములు తార్చినట్లు భాస్కరరామాయణమునందు కలదు ఇది స్వతంత్రతకథనము.

సీత అమాయకత్వము చక్కగ చిత్రింపఁబడినది

“ఆ సగరంబు వెల్వడి ధరాత్మజ ముందటఁ గానవచ్చు ను
ద్యానముఁ జూచి కోమల కరాబ్జమునన్ భుజ మప్పఁగించుచున్
లేనగ వొప్ప నల్ల తరులే మన యేఁగెడు కాననంబు నా
నాననపద్మ మెత్తె వసుధాధిపుఁ డత్రువితానపంక్తితోనో.”

అరణ్యకాండము మూలవిధేయము సంక్షేపరూపము. రంగనాథరామాయణానుసరణము కలదు స్వతంత్రకల్పనములును కలవు అందు కూర్పణని రాముని వర్ణించిన పద్యమొకటి :

“దేకు అన్నియు విచ్చి రేయెండ జిగి నిండి

కరమొప్పు తెల్లదామరల కంటె

నల్లలేని నెలదీ పి మెఱుగెక్కి సరిమింటఁ

జరియించు సంపూర్ణచంద్రు కంటె

నునుడేగఁ జిగిదోగి నునుపార సిగ్గారి

తనయ దిక్కయల హస్తముల కంటె

నిగిడి చేరువలెల్ల నీలోత్పలద్యుతుల్

పదరించు హరిసిల రుచుల కంటె

నితని కన్ను లొప్పు నీ రాజు మోమొప్పు

నితని కరము లొప్పు నితని మేని

కాంతి యొప్పు ననుచుఁ గడువేడ్క నన్నికా

చరణి చూచె రామచంద్రుఁ దవలి.”

185వ. 1అ.

ఇందు ఉపమానములైన తెల్లదామరల, సంపూర్ణచంద్రుని, దిక్కయల హస్తముల, హరిసిలరుచుల వివరములు మనోహరములు.

మాయలేడి వర్ణనము కూడ స్వతంత్రకల్పనమే

“నెలలోని యిట్టికి నీలకంఠుని చేతఁ

బొలుపాచు లేడికిఁ బట్టెనొక్కొ

యజుఁడన్ని రత్నంబు లందునుం గలుగు త్రొ

మ్మించుల దీనిఁ గల్పించెనొక్కొ

రోహిణాచలము మేరువుగూడి యురుతర

ప్రభల నీ హరిజంబుఁ బడసెనొక్కొ

త్రొక్కొలు మెఱుగఁబలుఁ జుక్కల యెఱుపును

గరిసి యీ మృగమయి వెలిసెనొక్కొ

దీసెఁ బోలంగ జంతువుల్ త్రిభువనముల

యందు మఱి కలనొకొ యని యాత్మమెచ్చి

ప్రీతి వనదేవతలు సూర సీత దృష్టి

మార్గమున కల్లఁ జనియె నమ్మాయ యిట్టి”

25వ. 2ఆ.

ఇందలి సంభావనములు, వనదేవతలు సైతము అత్మ మెచ్చి అడయుట, సీత ఆ లేడిని పట్టి తేవలయుననుటకు అత్యంత సమర్థములు.

రావణుడు అపహరించుకొనిపోవునెడ సీత ఆక్రందనము కరుణరస నిర్భరము. అవి ఎనిమిది పద్యములు. (107—115వ. 2ఆ.) అందు తుదిపద్యము హృదయవిదారకము.

“పావనాకార గోదావరీదేవి నీ

వెఱిగింపవమ్మ రాజేంద్రుతోడ

నో మాల్యవంత పుణ్యోన్నతగిరినాథ

చెప్పంగదే రాజసింహతోడ

నో జనస్థానమహిజనులార యీ

విధ మెఱిగింపరే విభుని తోడ

నో దండకాటవినున్న తాపసులార

నా పాటు చెప్పఁడి నాధుతోడ

నేను క్రీరాముఖార్య మీరెవ్వరైన

నడ్డపడి తాడి విడిసింపరయ్య కావ

రయ్య సురలార మునులార యక్షులార

యశిందికృతులార పుణ్యాత్ములార”

115వ. 2ఆ.

కిష్కింధాకాండము మూలవిధేయము— కాళిదాసు రఘువంశములోని అజ విలాపమునకు, కుమారసంభవములోని రతివిలాపమునకు మార్గదర్శకమైన తారా విలాపము మూలమునందు వలె తారస్థాయిని కలదు. ఆమూలకమైనది, స్వతంత్ర కల్పనమైనది తారాశాపము

“నరవర యిట్లకారణమ నాపతిఁ జంపితి గొన యీవు బం

ధురభుజశక్తితో మహిఁ దోకొని వచ్చిన సీత నీ కడం

జీరతరకాల మింపుగ వసింపక నీ వతిదుఃఖపాటుతో

నెలియుచునుండ భూమిఁ జొర నిమ్మనుడున్ శపియించెఁ గిన్నతో.”

303వ.

అనుగ్రహము లేని శాపమిది తార శాపమువలన అట్లు జరుగలేదుగాని, అట్లు జరుగుటవలన తారశాపము కల్పితమైనది. చమత్కారకల్పనమే,

కవి సంస్కృతవ్యాకరణ పాండిత్యప్రకర్షను ప్రదర్శించు పద్యమొకటి కలదు.

“యమునద్దంగము కృష్ణభూమదిల మజ్జాన్మనుష్యంబు నీ
లమహీధ్రన్నిఖిలావలావలి తమాలద్యూజ మిందీవర
క్రుముద్రశేణి పికద్విరూంగము దమనోమద్గ్రహార్కప్రభా
సముదాయం బగుచుండె లోక మలఘశ్యామాభ్రముల్ పర్వినన్”

882ప.

కాటుమబ్బులు దట్టముగా క్రమ్మినపుడు గంగానది యమునానదిగ, భూమి నల్లదేగడి నేలగ, మనష్యులందఱు మహావిష్ణువులుగ, పర్వతములెల్ల నీలాచలము లుగ, వృక్షములన్ని గానుగుచ్చెల్లుగ, తెల్లగలువలు నల్లగలువలుగ, పక్షులెల్ల కోరిల లుగ, సూర్యకాంతినముదాయము చీకటిగుంపుగ మాతెనని అర్థము అది సహజము. అందుకు యమునాదినామములను ధాతువులుగా మార్చి, వానిని శత్రుప్రత్య యాంతములు చేయుట సంస్కృతవ్యాకరణ పాండిత్యప్రదర్శనము

అంగదుడు వివరించిన శోకస్వరూపము సార్వజనీనము. సార్వకాలికము.

“శోకముఁ బొందు నే ఘనుఁడు శోకము కాలవిషంబు శోక ము
ద్రేకముఁ బొంద మానస మతివృద్ధ పాల్పడు శోకమగున్ నీం
బైకొని చంపుఁ గ్రూరఫణి బాలునిఁ బోలెను శోక మాత్మలోఁ
జేకొని వానినిం బరఁగఁ జెల్లనె చేయఁ బరోపకారము.”

788ప.

ఇందు “క్రూరఫణి” అను పాఠము “కాలఫణి అని” కవిపాఠము కావచ్చును—

సుందరకాండము సుందరతరము హనుమంతుడు లంకాపురమున సీతను వెదకుచు, సిద్ధించు స్త్రీలను చూచి, ధర్మవిహీనడనై తినని చింతించి, కామించి చూడ నందున దోషము కాదని భావించి, తలపోసిన విధవిది

“సుదతిని సుదతుల లోపల

వెదకక మృగకులములోన వెదకుదురే యీ

సవనంబులలో నృపునతి

వెదకక యొందెదల నాకు వెదకఁగ నగునే”

97 ప.

ఇది సయత్తికముగను పవర్థముగను కలదు.

హనుమంతుడు-అనవాలుగా ఇచ్చిన అంగుళియకమును సీత, రాముని వలె

“అక్కునఁ జిక్కఁజేల్చి ముదమారఁగ ముద్దిడి యింతగాల మే
నిక్కడ నిట్ల యుండఁగ నిజేతుఁడు నీవును నన్నుఁ బాసి మీ
రక్కడ నుండ నెట్లు మనసాదె విభుండట నన్ దలంచునా
నిక్కము చెప్పు నావలని నెయ్యము భూపతి తెట్టి వందమో 292

బాఁతిగ నిడ గ్రైవేయక
మై తోచెడు నాకు నాదు ప్రాజేశనకుం
జేతం బెఱుగఁ గంకణ
మైతో కేయూరమైతో యచ్చటఁ జెప్పమా. 293

నరపతికి నాకుఁ బరిణయ
మిరవారఁగ నాఁడు చేసితిప్పుడు దేశం
తరమునఁ జిక్కిన నన్నును
వరునిం గూర్చఁగ నీవ వచ్చితి కరుణన్” 294 ప.

అని పలుకుట మృదుభావముగ్ధము కరుణరసస్నిగ్ధము.

అనంతరకవులకు ఆదర్శప్రాయమైన చంద్రవర్ణనమిది :

“కువలయపర్య మబ్జముల గొంగ చకోరమనోరథంబు జ
క్కవకవ పాయు త్రోవ కఱకందుని యౌదల పువ్వు చిత్తనం
భవు దళపాము దేవతల పారణ మంబుధి యుబ్బు లోచనో
త్సవము దమోవ్యపాయము నిశామణి తూర్పునఁ దోఁడె నయ్యెడన్.”
170 ప.

హుళక్కిభాస్కరుని యుద్ధకాండభాగమునందును వర్ణనావైదగ్ధి కలదు.

“అవిరళతారకానివిడహారము లోలి ధరించి చంద్రికా
ధవళనిసూతనాంబరము దట్టము గాఁగ ముసుంగు వెట్టి కై
రవమధురస్మితం బమర రాత్రివిలాసిని యొప్ప శీతరు
క్రవ్విమలరత్నదీపమును గల్గ నజాండనికేతనంబునన్.” 457 ప.

మందోదరి హితబోధకు (766-780 ప) రావణుని నిరాకరణమునందు
(782-786 ప)

“ఎఱిగి యెఱింగి మున్నతఁడె యెగ్గొనఁజెను దానికై కదా
చెఱిగిని వచ్చితిం బిదప సీత వృథాకథ లింక నేల పెం
పఱ బ్రదుకింత తీయనె అరాదుల దావున కేమి చింతనీ
సుఱఁడలి బన్నమే ఫగిది మానిని యీగడు శంధి చేసినన్.” 784 ప.

అను పద్యము బహుశార్థసాధకము. 103

అయ్యలాయ్యని యుద్ధకాండశేషము భాస్కరరామాయణమునకు శిరోమణి. చాలవఱకు మూలవిధేయము రంగనాథరామాయణానుసరణము కలదు స్వతంత్ర కల్పనములును కలవు కాలినేమి వృత్తాంతము (1627-1717 ప) రంగనాథ రామాయణానుసరణము అందు కాలినేమి ఆశ్రమవర్ణనము (1627-29 ప.) ధాన్య మాలిని ఉన్న సరస్సు వర్ణనము (1642-1647 ప.) స్వతంత్రకల్పనములు. యుద్ధవర్ణనములు పీఠాద్రథయాసకరసముద్రాముద్రితములు రామరావణయుద్ధము రామరావణయుద్ధము వలెనే కలదు (1522-1575 ప) మండోదరి రాముని మహత్త్వము చెప్పినెడ మత్స్య, కూర్మ, వరాహ, సృసింహ, పరశురామవతారముల ప్రసక్తి కలదు. (1898-1903 ప) అనుగమస్రప్రసక్తి కలదు (1919 ప.) రావణుని సమాధానమునందు ముద్రికాంశ కలదు.

“నెఱుగుదుఁ బద్యబాంధవకులేఁడు పంకజనాథుఁ డౌట యే
నెఱుగుదు మున్న యిందిర మహీసుతయై తనరారు సీతగా
నెఱుగుదు నాకు రాధువమహిళని చేతి వధక్రమంబు ని
దైతిగియు ముద్రిక బొందఁగ నభీష్టము గల్గుట నింత చేసితిన్.”

1929 ప.

అంత శివభక్తుడు ఇంత విష్ణువైరభక్తుడగుట వింత.

రాముని బాణములకు రావణాసురుని తలలు, చేతులు చెగి మఱల వచ్చుటకు కారణము, బ్రహ్మవరమున రావణుని నాభియందు అమృతము కలదని విభీషణుడు చెప్పుట కలదు. (2181 ప.)

రావణుని మరణమునకు విభీషణుడు విచారించు ఘట్టమునందలి,

“ధృతిప్రవాళః ప్రసహోగ్రపుష్ప
స్తబ్ధబల శౌర్యనిబద్ధమూలః
రణే మహానాశసరాజవృష
స్సమ్మృద్ధితో రాధువమారుతేన ”

10 శ్లో 112 స.

అను శ్లోకమునకు అయ్యలాయ్యని ఆంధ్రీకరణవిధి

“సారస్కంధము శౌర్యమూలము విరాజద్భావశాఖంబు దు
ర్వారోదారధృతిప్రవాళ మతిదీప్యతోక్తపుష్పంబుఁ బా
పారంభైకవలంబునై పరఁగు దైత్యాధీశవృషంబు దా
నీ రూపంబున రామఁ న్ని విజితచేఁ పేలాసముల్లాసియై”

2203 ప.

ఇందు రామహనుతరూపకము కంటె రామహన్తిరూపకము రసవత్తరము అంటేకాదు ఈ పద్యము “లలితస్కంధము కృష్ణమూలము” అను పోతన పద్యమునకు ఒకరవడి. ఇది రావణపరము అది భాగవతపరము. అందు శ్లేష అధిక విశేషము.

రాముడు సీతతో నిష్ఠురోక్తులు పలుకుట [2342—2344 ప.] యథామూల కములైనను ఆనౌచిత్యమని ఒక అభిప్రాయము కలదు ¹⁰⁴ అవి లేనిచో సీత అగ్ని ప్రవేశము చేయవలసిన ఆవశ్యకము లేదు రాముడు సీతకు అగ్నిపరీక్ష పెట్టినట్లు లోకాభిరామాయణమునందు కలదు వాల్మీకిరామాయణమునందు, భాస్కరరామాయణమునందు లేదు కానే చేసినట్లు కలదు శివుడు చేసిన శ్రీరామనిస్తుతియందు [2419ప] రావణుడు “భూసురులకు నెల్లనాడు మెడఁజుట్టిన పాము” అని కలదు. అది భుజగభూషణుడైన శివుడే అనుట కూడ ఆనౌచిత్యమని మఱొక అభిప్రాయము కలదు ¹⁰⁵ మెడఁజుట్టిన పాము శివునిచే భూషణము. భూసురులకు కాదు.

అగ్నిప్రవేశము చేసిన సీత అభివర్ణనమిది :

“పవదపురాశిలోని నవభర్మశలాకయుఁ బోలెఁ జారుప

ల్లవముల కుప్పలో నిడిన లాలితచంపకదామ మట్లు ర

క్రవనజరాజిహంసి యనఁగా నరుణాభ్రములోన నున్న యా

నవశశిరేఖఁ బోలె దహనస్థిత యయ్యె విదేహకన్య దాన్ ” 2878 ప.

ఇది ఆధునికభావకవిత్వమునకు అవ్యక్తకృతి వలె కలదు శక్తిమంతుడైన శాకల్య అయ్యలాయ్యుని కవిభాశారద కచ్చపీస్యనములివి

ఇతరకవులు

శ్రీగిరి : ఈతని కృతి నవనాధచరిత్రము. పద్యకావ్యము. కాని అను పలబ్ధియు ఉపలబ్ధిమైన గౌరవ నవనాధచరిత్ర ద్విపదకావ్యమునకు ఆధారము. శ్రీశైలశ్మిత్రములోని భిషావృత్తిమరాధిపతి ముక్తికాంతభిషావృత్తి,

“నవనాథవయల పుణ్యప్రవర్తనలు

పరగ శ్రీగిరికివి పద్యబంధముల

విరచించినాఁ దది ద్విపదకావ్యమునఁ

జెప్పింపవలయుఁ బ్రసిద్ధి పెంపలర”

అని గౌరనకు అదేశించినట్లు గౌరన నవనాథచరిత్రమునందు కలదు. ప్రమథకవి శ్రీగిరికి సంబంధించి రెండు శాసనములు కలవు ¹⁰⁶ రెండును పశ్చిమగోదావరిజిల్లా భీమవరముతాలాకా మోగల్లునందు లభించినవి. మొదటి శాసనమునందు శకసంఖ్య కలదు అది $1237+78 = 1315$ వ సంవత్సరము రెండవ శాసనమునందు శకసంఖ్య లేదు అనవేమారెడ్డి రాజ్యకాలమునందని కలదు అనవేమారెడ్డి అనగ్రానే కొండపీడి సామ్రాజ్యాధిపతి అనవేమారెడ్డి అనిపించుట సహజము. అనవేమారెడ్డి రాజ్యకాలము 1314-1388 అని పూర్వోక్తము 1315 వ సంవత్సరమునందు ప్రతిగ్రహీత అయిన శ్రీగిరి అంతవఱకు కలదనుటకు మఱొక ఆధారము లేదు. సునంగతమును కాదు అనవేమారెడ్డి అను వ్యవహారము ప్రోలయవేమారెడ్డికిని కలదు. ప్రోలయవేమారెడ్డి రాజ్యకాలము 1323, 24-1358 అని పూర్వోక్తము. శ్రీగిరి నవనాథచరిత్రము రచించుటకు ప్రోలయవేమారెడ్డి ప్రోత్సాహమునకు అవకాశము కలదు ప్రోలయవేమారెడ్డికి అంతమైన ఎఱ్ఱున హరివంశమునందు నాదసంప్రదాయము ప్రభావము కలదు ¹⁰⁷ నాదసంప్రదాయప్రవర్తకులే నవనాథవరులు. కాబట్టి శ్రీగిరికాలము పదునాల్గవ శతాబ్ది పూర్వార్థమే.

మడికి సింగన సకలనీధిసమ్మతమునందు ఉట్టింకితమైన శ్రీగిరిశతకము [241 ప.] శ్రీగిరికృతమని ఒక అభిప్రాయము కలదు. ¹⁰⁸ అది శ్రీగిరికృతమని అండ్లు లేదు ఉదాహృతమైన పద్యమునందు “చిరతరప్రకాశః శ్రీగిరిశః” అను షుక్లుము కలదు. శ్రీగిరిశునిపై ఎవరు రచించిన శతకమైనను శ్రీగిరిశతకమగును. శతకకర్త శ్రీగిరియే కావలసిన అవశ్యకము లేదు. అయినట్లు ప్రమాణాంతరము లేదు.

శ్రీగిరి శ్రీరంగమహాత్మ్యమును పద్యకావ్యముగ రచించినట్లు తెలియుచున్నదనికూడ మఱొక అభిప్రాయము కలదు ¹⁰⁹ శ్రీగిరి ప్రథమకవి అని శాసనములందు కలదు అనగా మహాశైవకవి అని అర్థము నవనాథచరిత్రము మహాశైవగ్రంథమే. వైష్ణవగ్రంథమైన శ్రీరంగమహాత్మ్యమును శ్రీగిరి రచించుట సంగతము కాదు. ఇంతకు ఆ శ్రీరంగమహాత్మ్యమును అనువల్లము “చినపల్లి శ్రీగిరిన్న శ్రీరంగమహాత్మ్యమునుండిఉదాహరణపద్యములందు పద్యములుకలవు అతఃపభిన్నుడగును.

అనువల్లముమైనను శ్రీగిరి నవనాథచరిత్రపద్యకావ్యము అనువల్లముమైన గౌరన నవనాథచరిత్రద్వీపదకావ్యమునకు ఆధారమగుట వలన శ్రీగిరి సాహిత్య చరిత్రయందు స్థానము కలదు.

కృష్ణమాచార్యులు : ఈతని కృతి సింహగిరినరహరివచనములు. అదొకవిధమైన వచనగ్రంథము కృష్ణమాచార్యులు కాకతిప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి కాలమునందున్నట్లు ప్రతాపరుద్రచరిత్రమునందు కలదు. రాహునుజాచార్యుల కాలమునందున్నట్లు ఆచార్యసూక్తియుక్తావళియందు కలదు. ఇందు చరిత్రకు ఒకటి ప్రమాణము, మఱొకటి అప్రమాణము కాదు రెండును సమానమే. అప్రమాణములే. “తిక్కనసోమయాజుల వరప్రసాదంబుచేత గుమ్మరమొల్ల రామాయణంబు వచనకావ్యంబు రచించి వీరప్రతాపరుద్రుని కంకితముగాఁ జేయ నిశ్చయించెను” అని కల ప్రతాపరుద్రచరిత్రమునుబట్టి కృష్ణమాచార్యుల కాలము ప్రతాపరుద్రుని కాలమనుట ప్రామాణికము కాదు.

తాళ్ల పాక చింతియమలాచార్యుల సంకీర్తనలక్షణమునందు ఇట్లు కలదు.

“ధరఁ గృష్ణాచార్యాదిక
పరికల్పితపదము తాళబంధచ్ఛందో
విరహితమై చూర్ణాఖ్యం
బరగునది నిరుక్తనామభాసిత మగుచున్.”

ఇందలి కృష్ణాచార్యులు కృష్ణమాచార్యులే కృష్ణాచార్యనామము సంస్కృత రూపము. చింతియమలాచార్యుల సంకీర్తనలక్షణము, తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు సంస్కృతమునందు రచించిన సంకీర్తనలక్షణమునకు తెనుగుసేత. అది అనుపబద్ధము. కాని అందలి కృష్ణాచార్యసంస్కృతరూపము తెనుగు సంకీర్తనలక్షణము నందు తేజరిల్లి నట్లు అనుమేయము కావున కృష్ణమాచార్యులు తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల కంటె పూర్వదు కావలయును. అంతేకాదు కృష్ణమాచార్యుల సింహగిరినరహరివచనముల ప్రభావము శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణమునందు కలదు. (212 పద 3 అ.) కావున కృష్ణమాచార్యులు శ్రీనాథుని కంటె పూర్వదు కావలయును శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణము రచనాకాలము స్థలము 1480 ప్రాంతము¹¹⁰ అన్నమాచార్యుల కాలము¹¹¹ 1407, 24-1502. పదునైదవ శతాబ్ది. కాబట్టి కృష్ణమాచార్యుల కాలము పదునాల్గవశతాబ్ది కావచ్చును.

సింహగిరినరహరివచనములు సంకీర్తనప్రభేదములు అందు నామ సంకీర్తనములును కలవు అని సింహాచలక్షేత్రమునకు మూత్రమే సంబంధించినది 1374 వ సంవత్సరమునాటి ఒక సింహాచలశాసనమునందు నామసంకీర్తనము సేయుటకు సానులకు వృత్తి కల్పించినట్లు కలదు.¹¹² ఆ నామసంకీర్తనములు

కృష్ణమాచార్యకృతములు కావచ్చును. వాని సంరక్షణము కృష్ణమాచార్యుల అనంతరమే ఉత్పన్నమగు విషయము కావున కృష్ణమాచార్యుల చరమకాలము 1870 ప్రాంతము కావచ్చును అంతకంటె బహుభూతము కావలసిన ఆవశ్యకము లేదు. ఒక సింహగిరినరహరివచనమునందు కృష్ణమాచార్యులు వికృతినవత్సరమునందు జన్మించినట్లు కలదు. (52 వచ.) అది 1290 వ సంవత్సరమగును ¹¹³ కాబట్టి కృష్ణమాచార్యుల కాలము 1290-1870.

ఇది సర్వాధికము కాదు. ఒక సింహగిరినరహరివచనమునందు గోవులను నగగా మేపనివాడు “పరంగివ్యాధివాడై జన్మించును” అని రెండు ముద్రిత గ్రంథములందును కలదు. (3 వచ) అది “పరంగివ్యాధి” అని అంధ్రవిశ్వకళా వరిషకి-గ్రంథాలయములోని వ్రాతప్రతియందు కలదు. పరంగివ్యాధి అనునది లేదు పరంగివ్యాధి అనునది కలదు పరంగి అన ప్రెంచిదేశస్థుడు. ప్రెంచిదేశస్థుల వలన సంక్రమించిన వ్యాధి పరంగివ్యాధి సుఖవ్యాధి. అది ప్రెంచివారివలన సంక్రమించినదను అభిప్రాయము కలదు ప్రెంచిదేశస్థులు భారతదేశమునకు వచ్చిన కాలము పదునాల్గవ శతాబ్ది కాదు మఱొక సింహగిరినరహరివచనమునందు పొతక మూరి భాగవతుల పరమాచార్యులు “ప్రమాణస్వరూపజ్ఞాని తిరుమలాచార్యులు” అని కలదు. (32 వచ) కాళ్లపాక చిన తిరుమలాచార్యులకు శాసనములందు “శ్రీరామానుజసిద్ధాంతస్థాపనాచార్య, వెదాంతాచార్య, కవికాంక్షితేనరి” అను బిరుదములు కంపు ¹¹⁴ అతడు ప్రమాణస్వరూపజ్ఞాని అగును అంతేకాదు. పొతకమూరి భాగవతులు కాళ్లపాక వారి శిష్యులు కావచ్చును చిన తిరుమలాచార్యుల కాలము 1540-47. అంతకు పాతిక సంవత్సరముల క్రితము కందుకూరు శాసనము నందు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు యవనరాజ్యస్థాపనాచార్యులగుదము కలదు. శాసన కాలము 1514వ సంవత్సరము ¹¹⁵ యవనరాజ్యస్థాపనాచార్యులగుదము వలె, ఒక సింహగిరినరహరివచనమునందు “విభీషణరాజ్యస్థాపనాచార్యులగుదము కలదు. (7 వచ.) మఱొక వచనమునందు “సర్వవరము, కోరుకొండగిరి” అని కలదు. (1 వచ 2 అను) సర్వవరగ్రామరామవ్యవహారము ప్రాచీనము కాదు శ్రీరాధుని భీమేశ్వరపురాణమునందు సర్వపురమనియే కలదు సర్వవరమని 1502 వ సంవత్సరమునాచి సర్వవరశాసనమునందు కలదు. ¹¹⁶ కోరుకొండ గిరిపైన లక్ష్మీ నరసింహస్వామి వెంసిన, దేవాలయము నిర్మింపఁబడిన కాలము 1353 వ సంవత్సరము ¹¹⁷ అది ప్రసిద్ధమగుటకు, అన్యత్ర గ్రంథస్తమగుటకు మఱికొంత కాలము పట్టును ఇదియెల్ల కృష్ణమాచార్యులకాలము 1290-1870 అనుటకును బాధకములు ప్రక్షిప్తములనిన పైకాలము నిక్షిప్తమగును. ఇంకను పరిశోధనీయము.

కృష్ణమాచార్యులు “పరాభవసంవత్సర ఆషాఢశుద్ధద్వాదశినాడు చిత్రాశంఖులను బావి సంతీర్తనము చేసినట్లు ఒక వచనమునందు కలదు. (౨2 వచ.) అది 1908 వ సంవత్సరమగును.

కృష్ణమాచార్యులు శతకోపవిన్నపములు కూడ రచించినట్లు ఒక అభిప్రాయము కలదు ¹¹⁸ అది తాళపాక చిన్నన్న పరమయోగిసాసములోని ద్విపదలను సరిగా అర్థము చేసికొనకపోవుటవలన అనర్థకము అ ద్విపదలివి :

“సిరివరు నిజశిష్యుఁ జేసికొన్నట్టి
హరిభక్తిపరు నసంతాపవారులను,
శరమతరాధాంతసంహరియైన
శరకోపమునిఁ బోలు శరకోపమాని,
వేదంబుఁ దెనుఁగుఁ గావించి సంసార
భేదంబు మాన్పిన కృష్ణమాచార్యు,
ఘనతరపంచమాగమసార్యభాము
ననఁచు శ్రీ తాళపాకన్నమాచార్యు”

45-52 పం. 1ఆ.

ఇందు శ్రీమహావిష్ణువును శిష్యుని చేసికొన్న అసంతాపవారు, శరకోపమునని పోలు శరకోపమాని, వేదమును తెనుగు గావించిన కృష్ణమాచార్యులు, పంచమాగమ సార్యభాముడు తాళపాక అన్నమాచార్యులు నలుగురు కలరు. శరమతరాధాంత సంహరి అయిన శరకోపముని స్వామ్యశ్వాత అతనిని పోలిన శరకోపమాని అచో బలశ్చైత్రమరాధిరేతి ఆదివచ్ శరకోపజియ్యయ న్మాశ్వాత రచించిన “తిరువాయ్ మొట్టి” తమిళవేదము. శరకోపవిన్నపములు తదనువాదము కాదు వేదము కాదు. సింహగిరినరహరివచనములందు “యజుర్వేదసామవేదముగ్వేదాధర్యజువేదములున్న”వని ఒక వచనమునందు కలదు (26 వచ)

సింహగిరినరహరివచనములు “చాతుర్వక్రగంధము” అని ఒకవచనమునందు కలదు. (20 వచ) పౌతకమూరి భాగవతులు కృష్ణమాచార్యులను సందర్శించునరెకి “లక్షయేబదివేలు కొదువ” అని మఱొకవచనమునందు కలదు (౨2 వచ.) ఇప్పటికి లభించినది అష్టోత్తరశతము కంటె ఒకటి అధికము చాతుర్వక్రగంధ మనగా శతసూక్తశ్లోకసంఖ్యమైన మహాభారతము కంటె నాలుగింతలు. ఏకలక్ష గ్రంథపరిమాణకలితమైన మహాస్కాందపురాణము కంటెను నాలుగింతలు అయి దింతలైనను ఆశ్చర్యము లేదు అవి శ్లోకములు ఇవి వచనములు ఏవనిధమైన చాతుర్వక్రగంధసంఖ్యాపరిగణనములోని చాతుర్యము, ఆంతర్యము దురపగాహము.

సంస్కృతభాషలోని రామానుజాచార్యుల గద్యైతయము; మల్లికార్జున పండితుని గద్యైతయము, పాలకుటికి సోమనాథుని గద్యైతయము, తెలుగు

భాషలోని కృష్ణ-చాయల వచనములు సదృశములు సంస్కృతమునందు గద్య అను అర్థమున వచనశబ్దము లేదు అందువలన గద్యవ్యవహారమే గత్యంతరము. తెలుగునందు గద్యవ్యవహారము, వచనవ్యవహారము సావకాశము. బిరుదగద్యలు, చూర్ణికలు, విన్నపములు తత్సదృశములే. అయినను “గద్యయు నైదు విధంబుల విహరించు”నని పొత్తపి వేంకటరమణకవి లక్షణనిర్దేశము కలదు

“గద్య యనుకరణశబ్దయుక్తంబై యొప్పు, నందు బిరుదగద్య సంబోధనాంతపదబంధురంబై వర్ణిలు, నందు చూర్ణిక లేకవచనద్వివచన బహువచనసందర్భంబులుగ విభక్త్యానుశాసనకసమాసాదితకల్పనానల్ప జల్పితంబై వెలయు, నందు వచనంబులు బహుప్రకారరచనానిచయప్రాచుర్యములై సంచరించు, నందు విన్నపంబు లెన్నఁ దిన్ననై ఋజువార్ధంబుల ననుగమించు.”

421 వచ. 3ఆ.

ఇట్లు లక్షణనిర్దేశము చేసి పొత్తపి వేంకటరమణకవి “ఈ పంచవిధములు మితరహితములై స్వేచ్ఛాకల్పనా గౌరవముల కొలండుల వినిపిల్లు”నని వివరించెను (421 వచ) అంతేకాదు

“కనుఁగొనఁ బాదరహితమై
పనుపడి హరిగడ్డె వోలె బహముఖరచనం
బున మెఱయు గద్య యది దాఁ

దెనుఁగు కృతుల వచన మనఁగ దీపించు హరిః” 422వ. 3ఆ.

అని గద్య వచనమని విశదీకరించెను వేంకటరమణకవి “బిరుదుగద్యై లక్షణము” అని భోజనాతీయమునుండి ఉదాహరించినది చూర్ణిక అని కలదు. (423వచ.) అది సంబోధనాంతపదబంధురమే “మదీయచూర్ణికలక్షణము” అని ఉదాహరించినది కూడ సంబోధనాంతపదబంధురమే (424వచ) లక్ష్యములే కావు లక్షణములును సిద్ధిష్టములు కావు. వచనము, బహుప్రకారరచనానిచయప్రాచుర్యమని లక్షణము వాలకుటికి సోమనాథుని పంచప్రకారగద్య బహుప్రకారరచనానిచయప్రాచుర్యమే విన్నపములు తిన్ననై ఋజువార్ధములును అనుగమించునని లక్షణము వచనములు వంకరై వక్రవార్ధముల అనుగమించునని కావు వచనములు విన్నపములే విన్నపములే విన్నపములు వచనములే లక్షణనిర్దేశమిది లాంఛన ప్రాయము.

సింహగిరిసరసారీవచనములందు విన్నపములు కలవు. (32, 53వచ) చూర్ణికలు, బిరుదగద్యలు కలవు (7, 8, 39, 40 వచ) తెలుగు భాషలోని విన్నపములని, వచనములని పేర్కొన్న రచనములందు ఆద్యంతసంబోధనములు కలవు సింహగిరిసర (వచనములలోని) అదిసంబోధనము “దేవా!” అంతసంబోధనము అనాధపతి

శ్రీకృష్ణకువ్యూహస్యామీ సింహగిరినరహరి". దీనిని ముందు "యతిరామానుజముని వరముదాతారు" అని, తర్వాత "నమో నమోదయానిధీ" అని కలదు ఇదియెల్లతక మకుటప్రాయము "నమోనమోదయానిధీ" దండకాంతసదృశము వచనము లివి పద్యములుకావు పదములు. కృష్ణమూచార్యుల పదములు తాళబంధచ్ఛందోవిరహిత మైన చూర్ణములని, నిరుక్త నామభాసితమగునని తాళపాక చింతింపమలాచార్యుల సంక్షిప్తనవిషణ్ణమునందు కలదు పద్యము పూర్వోద్వాహృతము. నిరుక్తనామభాసిత మన వచనము వచనశబ్దమునకు సంస్కృతమునందు నిరుక్తమను అర్థము కలదు. సింహగిరినరహరివచనములందు "యతిరామానుజ ... దయానిధీ" అను ముగింపు వాక్యము కొన్ని వచనములందు పూర్తిగా లేదు. అది లేఖకుల అనవధానత అగును.

సింహగిరినరహరివచనములు బహువిధములు. బహువిషయసంభరితములు. విష్ణుస్తోత్రములు, వైష్ణవమతసిద్ధాంతములు, సృష్టిప్రకారము, వంశానుచరితము, పురాణకథలు, మహిమలు. కృష్ణమూచార్యుల జీవితచరిత్రాంశములు మొదలైనవి కలవు అన్ని వచనములు వైష్ణవమతప్రబోధము తోపాటు సింహచరిత్రత మాహాత్మ్యము ప్రచారము చేయునవి.

"పండ్రెండు వేలు పుణ్యంబులు సేసి శ్రీమద్భాగవతులై శ్రీవైష్ణవులై జన్మింతురు." (2వచ.) "శ్రీవైష్ణవులై బ్రాహ్మణులు" (3వచ) "సర్వమే విష్ణు మయమే జగతి" (7వచ) "మా సింహగిరినరహరిదాసులకు దాసులె నంగాని లేదు గతి." (11వచ.)— "ముముక్షుము కై కైలాసవైకుంఠబ్రహ్మలోకగీర్వాణములు మా సింహగిరినరహరి యిచ్చావిహారములు" (37వచ) "మా సింహగిరినరహరి నక లాంతర్యామియగుట సత్యమే సాక్షి." (60వచ.) "మీ (సింహగిరినరహరి) నామోచ్చారణంబు సేసిన" ప్రహ్లాదనారదాదులు పరమ భాగవతోత్తములు కృతార్థు లైరి." (4వచ 1ఆను.) "దేహంబును, చిత్తంబును మా సింహగిరినరహరిం దలం చినగాని పవిత్రము గాదె" (63వచ 2ఆను.)

మత ప్రచారమునందు రసప్రచారము విరళము.

"ఈ దేహంబునెడు లంకపై దండు దిగి చిత్తమనెడు నింద్రజిత్తుపై రణించి దుర్యుద్ధులనెడు దుర్మార్గులు రాక్షసుల హతయు చేసి, యాళలనెడు రాక్షసుల పేరడంచి మమతమండోదరిని బట్టి దాసిగా నేరి, యాచార్యుండనెడు హను మంతునిఁ బంపి, యా లంకఁ జొచ్చి సాక్షింగి జీవుండనెడు సీతను దెచ్చి మీ పాదారవిందముల భక్తి హత్తించి దరి చేర్చుమి" (4వచ)

ఇట్టి రచనమును ఇంతింత మూత్రమే.

కృష్ణమూచార్యులు సంతురుతో అందుకై పుట్టినట్లు, తల్లిదండ్రులు రోసి నూతిరో పాపవైచిన్ట్లు, సంన్యాసిశిరోమణి కువ్యూహ సంరక్షించి పెంచినట్లు, సింహ

చలస్వామియను అంధత్వము పొయినట్లు ఒక వచనమునందు కలదు. (52వచ.) కృష్ణబాహుళ్యములకు తాము నిచ్చి పెండ్లి చేయునెడ, మేనమామ శ్రీరంగాచార్యులు కృష్ణబాహుళ్య సహపంత్రిని పరమునిలో చరమును చూచి వెలి వెసినట్లు వెతొక వచనమునందు కలదు (53వచ) వేళ్ళలోలుడైన కృష్ణబాహుళ్యులు పోతకమూరి భాగవతుల సందర్శనమున పరివర్తనము చెందినట్లు మతొక వచనమునందు కలదు. (52వచ) ఇవి కృష్ణబాహుళ్యుల జీవితచక్రాంశములు

వెన్నెలగంటికవులు : పదునాఱవ శతాబ్దివాడగు వెన్నెలకంటి సూరన విష్ణుపురాణమునందు ఇట్లు కలదు

“ఈ నిఖిలంబు మెచ్చ నమరేశ్వరదేవుడు చూడఁ గృష్ణదే
చీనది సాక్షిగా ననికె నిల్చిన రావునుఁ గేనభూవిధుం
గానకుఁ దోలి వెన్నెడిచి కాచిన వేమయ యన్నవోతభూ
జానికి సత్యబంధము లొసంగిన వెన్నెలగంటి వారిలోన్ ”

22 ప పీ.

తాను ఒకడు. (23 ప పీ.) ఇందు వెన్నెలగంటి కవులు అనబోతారెడికి కావ్యములు అంతితమిచ్చినట్లు కలదు కవుల పేరులు, కావ్యముల పేరులు లేవు అనబోతారెడికి అంతితమైన కావ్యము లభింపలేదు. కాని జక్కన విక్రమార్కు చరిత్రమునందు ఇట్లు కలదు.

“వెన్నెలగంటి సూర్యుడు వివేకగుణాఢ్యుడు దైదాత్రునం
పన్నుడు రెడ్డివేమనరపాలకుడేత మహాగ్రహరముల్
గొన్న కవీంద్రకుంజరుఁ డకుంతలేజుఁడు పెద్దతండ్రిగా
సన్నుతి గన్న సిద్ధనకు, సంతతదానకళావినోదికిన్ ”

ఇది పూర్వముద్రణమునందు షష్ఠ్యంతపద్యములందు కలదు ఇటీవలి ముద్రణమునందు వంశవర్ణనపద్యమునందు కలదు ఉభయస్థలములును పద్యము నకు ఉచితములు కావు ప్రక్షిప్తము కావచ్చును అయినను ఇందు “వెన్నెలగంటి సూర్యుడు రెడ్డివేమనరపాలకుడేత మహాగ్రహరముల్ గొన్న కవీంద్రకుంజరుఁడు” గురి నొకాడైన కాఁజాలదు. రెడ్డివేమనరపాలకుడు బ్రౌలయవేమారెడ్డి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు ¹¹⁸ అయిన విష్ణుపురాణమునందు వెన్నెలకంటి సూరన “రెడ్డివేమనరానికి సత్యబంధము లొసంగిన వెన్నెలగంటి వారి లోపలన్” అని చెప్పుచు సంభవము అట్లు చెప్పలేదు కాబట్టి వెన్నెలగంటి సూర్యుడు మహాగ్రహరములు గొన్న రెడ్డివేమనరపాలకుడు బ్రౌలయవేమారెడ్డి కాఁజాలదు. అనబోతారెడ్డి అనంతరము కొండవీటిస్వామిశాసిత అయిన అనవేమారెడ్డి అగును. అనవేమారెడ్డి అనలు పేరు వెమారెడ్డియే అతడు రూడ కవిపండిత ప్రజ్ఞుడే ¹²⁰

“భువి సత్యసవేమ పార్థివేంద్రే
విదుషాం జీవన మేవ జీవనమ్
దివి సత్యసవేమభూపతింద్రే
విదుషాం జీవన మేవ జీవనమ్ ”

రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు : ఈతని కృతులు త్రిపురాంతకోదా హరణము, అంబికాశతకము, చంద్రతారావళి, మదనవిజయము సంస్కృతము నందు ప్రేమాభిరామము అంబికాశతకము లభింపలేదు. అందలి పద్యములు మూడు ప్రబంధరత్నాకరమునందు, రెండు ప్రయోగరత్నాకరమునందు కలవు మఱొక రెండు పద్యములును కలవు ¹²¹ ఆకరము తెలియదు. చంద్రతారావళి కూడ లభింపలేదు. తారావళి అనుట వలన ఇరువదేడు పద్యములు ఉండవలయును. నాలుగు పద్యములు మాత్రము ప్రబంధరత్నాకరమునందు కలవు మదనవిజయము శిథిలతాశపత్రగ్రంథమును చూచినట్లు, అది “ఎనిమిదాశ్వాసముల సంజ్ఞాభియోగిక భార్యాధికారపారదాకరైకాదీప్రకరణములు గలిగి”న కామశాస్త్రగ్రంథమని ఉదాహరించిన పద్యములు రెండు కలవు ¹²² క్రిడాభిరామమునకు మూలమైన ప్రేమాభిరామము రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు రచించినట్లు క్రిడాభిరామమునందు కలదు. (గిరి వచ) అప్పకవీయమునందు “రావిపాటి తిప్పరాజురాటుదాడ” అని ఉదాహరించిన క్రింది పద్యము కలదు.

“సరి దేసైరిపుడేరి భాస్కరులు భాషానాథః పుత్రాః వసుం
ధర నం దొక్కఁడు మంత్రయయ్యై వినుకొండ రామయామాత్యభా
స్కరుఁడో! యో సయితే సహస్రకరకాఖి లే, వదే యున్నవే.
తిరమై దానము సేయుచో ఓపుల పేతిన్యేయుచో వ్రాయుచో.”

80 ప 3 ల.

ఇందు వినుకొండలో మంత్రి అయినవాడు రామయామాత్యభాస్కరుడని కలదు కాని వినుకొండమంత్రి లేక దుర్గావతి రామయామాత్యభాస్కరుడు రాడ రాయనామాత్యభాస్కరుడు ¹²³

“ఘనతరౌదార్యదీపాకల్పితానల్ప
కరసింహద్ధనువర్ధకంకణుండు
అసేతుశీతనగాంతరరాట్పభా
మధ్యవిశ్రుతకీర్తిమండలుండు
కొండపల్లివిన్నకొండదుర్గద్యయీ
దేశప్రజావసధీయుతుండు
సకలావనీపకసంతానయాచిత
వస్తుప్రదానప్రవర్తనుండు

అన్న వేమమహిళదత్తాగ్రహార
మదకళాందోళికార్యసన్నజీవిశేష
భూషణాద్యష్ట భూతివిభూషితుండు
భాన తెజుండు రాయన భాస్కరుండు.”

ఇది చింతగుంట కోడిందరామకవి సునందాపరిణయములోని పద్యము. రాయన భాస్కరుడు కాటయవేమారెడ్డి కడ మంత్రిగను కలడు. అట్లు కల చాటు పద్యమిది.¹²⁴

“కలయఁ బసిండిగంటమునఁ గాటయవేమసమక్షమందు ను
త్సలముగ రాయని ప్రభుని బాచఁడు వ్రాసిన వ్రాల మ్రోతలన్
గలుగలు గల్లుగల్లురనఁ గంటకమంత్రిల గుండె లన్నియున్
జలుజలు జల్లుజల్లురనె సత్కవివర్యులు మేలు మేలనన్.”

పయి రెండు పద్యములనుబట్టి రాయన భాస్కరుడు మంత్రి. అనవేమారెడ్డి రాజ్యకాలమునందు వినుకొండదుర్గాధిపతి అనవేమారెడ్డి రాజ్యకాలము 1884-1888 అని పూర్వోక్తము 1884-85 ప్రాంతమునందు వినుకొండదుర్గము విజయనగర సామ్రాజ్యమునందు విలీనమైనది.¹²⁵ కావున రాయనభాస్కరుడు వినుకొండదుర్గాధిపతి అయిన కాలము 1884 వ సంవత్సరము కంటె పూర్వము కావలయును. 1385 ప్రాంతము కావచ్చును అయిన రావిపాటి త్రిపురాంతకుని కాలము 1290-1870 అగును. ఇది 1820 ప్రాంతమున రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు ముప్పదేండ్ల వయస్సునందు సంస్కృతమున ప్రేమాభిరామము రచించియుటకు సానుకూలము.

త్రిపురాంతకోదాహరణము త్రిపురాంతకేత్రదైవమైన త్రిపురాంతకదేవుని గుఱించి వ్రాసిన ఉదాహరణము పాలకుణ్ణి సోమనాథుని బసవోదాహరణ, పండితారాధ్యోదాహరణముల తర్వాతి ఉదాహరణము తృతీయోదాహరణము. తెలుగు ఉదాహరణములందు తిలకాయమానము. కవితాసుందరము.

ప్రథమావిభక్తి ఉత్సలమాలపద్యమునందు త్రిపురాంతకదేవుని పరాక కలదు. కళిక వృషభగతిరగడయందు ఉక్తివైచిత్రీ కలదు.

“అఱురేకుల మంత్రకుసుమమునందు వెలిగెడు చంచరీకము”

అఱురేకుల మంత్రము ఇడషరి. ప్రణవముతో కూడిన పంచాక్షరి. పంచాక్షరియందు పరమేశ్వరుడు కలదని శైవవిశ్వాసము. ఇడషరి పువ్వు. అందు త్రిపురాంతకదేవుడు తుమ్మెద. పంచాక్షరియందు పరమేశ్వరుడు కలదను భావము ప్రకటించిన తీరు విచిత్రసరణి ఉత్కృతికయందు కిరాతార్జునీయకథ ప్రసక్తమైనది.

ద్వితీయావిభక్తి ఉత్పలమాలయందు అర్థనారీశ్వరవర్ధనము కలను. కళిక విజయ భద్రరగడయందు కన్నప్ప, చేరమరాజు, సాంఖ్యకొండవి కథలు ప్రసక్తమైనవి ఇవి బసవపురాణమునందు కలవు ఉత్కళికయందు మన్మథదాహకథ ప్రసక్తమైనది. తృతీయావిభక్తి ఉత్పలమాలయందు త్రిపురాంతకదేవుని పతాక ముక్తికాంత పయ్యోద కొంగుతో ఉపమంపఱుడిసిది కళిక తురగవల్లనరగడయందు ఒడయనంబి, భల్లాణ రాజు కథలు ప్రసక్తమైనవి ఇవి కూడ బసవపురాణమునందు కలవు కళికయందు,

“మఱియు మట్టిమాని మెదల మరగియున్న గురునిచేత”

అని కలదు మఱిచెట్లు దక్షిణామూర్తి నెలవు శివుడు దక్షిణామూర్తి వేషమున మునులస, కాపాడినట్లు పండితారాధ్యవర్తితమునందు కలదు.

మునుల శ్రీదక్షిణామూర్తివేషంబు

నను బ్రోచు డిరువది నాల్గవ లీల ”

పుటరిగిరి.ప్ర సం.

ఉత్కళికయందు త్రిపురాసురసంహారకథ ప్రసక్తమైనది. చతుర్థివిభక్తి ఉత్పలమాలయందు త్రిపురాంతకక్షేత్రము “శ్రీనగము తూర్పుభాగిలి” అని కలదు. కళిక వ్యవభగతిరగడయందు శివుడు బాణాసురునిది కావలియైన కథ ప్రసక్తమైనది ఇది బసవపురాణమునందు కలదు ఉత్కళికయందు గుండయ్యకథ ప్రసక్తమైనది ఒది కూడ బసవపురాణమునందు కలదు పంచమీవిభక్తి ఉత్పలమాలయందు త్రిపురాంతకక్షేత్రము మోక్షదాయకమని కలదు కళిక విజయభద్రరగడయందు జ్ఞానవిషయము కలదు ఉత్కళికయందు దత్తాధ్వరధ్వంసకథ ప్రసక్తమైనది. షష్ఠీవిభక్తి చంపకమాలయందు శివునికి చంద్రుడు శిఖాకుసుమమని కలదు కళిక తురగవల్లనరగడయందు సచ్చిదానందతత్త్వము కలదు. ఉత్కళికయందు అదినాథజననము, రసవాద మననము కలదు ఇది నాధసంప్రదాయమునకు జ్ఞాపిక. సప్తమీవిభక్తి ఉత్పలమాలయందు లో, వెలి చూపులు కలవు ఇది కూడ నాధసంప్రదాయప్రభావమే అగును. కళిక విజయభద్రరగడయందు కడికాలుని భక్తి ప్రసక్తమైనది ఉత్కళికయందు శివుని అష్టమూర్తుల విషయము కలదు సంతోధనప్రథమావిభక్తి ఉత్పలమాలయందు శివాధిక్యము సూచితము కళిక విజయభద్రరగడయందు దాచువిహారకథ ప్రసక్తమైనది. టల్లు అష్టాదశపురాణకథలు, బసవపురాణకథలు ప్రసక్తముగఁటయే కాదు, కడపటి ఉత్కళిక రసగుళిక

“వినుతముఖనలినమును

ఘనజఘనపులినమును

వరవళితరంగములు

గురుకుచరభాంగములుఁ

గలిగిన యుమాసరసి

లలితముఖములుఁ బెరసి

క్రాలు నొక కలహంస:

కాలచంద్రోత్తంస:"

పయి ఉత్కృశిక ఆనంతరము సార్యవిభక్తికపద్యము కలదు. అంతే. అదిమధ్యావసానములందు రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు రచించినట్లు లేదు కాని పెద పాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నాకరమునందు ఉదాహరణపద్యములందు రావిపాటి త్రిపురాంతకుని అంబికాశతకము, చంద్రలారావళి, త్రిపురాంతకోదాహరణముల నుండి ఉదాహరించిన పద్యములు కలవు కావున రావిపాటి త్రిపురాంతకుని కృతులే.

చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు : "పే రెన్నిక కెక్కినట్టి యమరేశ్వరు"

అని అనంతామాత్యుడు [భిష 1 ఆ ఖో రా], "చిమ్మపూడి యమరాధిపుడన్నను సత్కృషిశ్యుల్ నెన్నుదుటం గరాంజులు నింతురు జేయని అసి" వల్లభామాత్యుడు [శిరిష.క్రీడా.] స్తుతించిన చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు పే రెన్నిక కెక్కిన వాడే కాని, ఆతని కృతి అనుపల్లము ఒక పండితుని ఉపలబ్ధమైనట్లు, మఱొక పండితుడు అవహరించినట్లు ఒక ఉదంతము కలదు ¹²⁶ కాని విశ్వసనీయము కాదు. అపహరించిన పండితుడు అంతర్జాను బేయడు "చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుని విక్రమ సేనము" అని ప్రబంధరత్నాకరమునందు, ఉదాహరణపద్యములందు ఉదాహరించిన పద్యములు కలవు. ప్రబంధరత్నాకరమునందు ఆకరములు కల పద్యములు పది కలవు అందులేనివి ఉదాహరణపద్యములందు నలుబదిరెండు పద్యములు కలవు ¹²⁷ అన్ని పద్యములును వివిధములైన వర్ణనములు. ఒక పద్యమునందు "మాళవాది నాధ" అని కలదు మాళవదేశాధిపతియైన విక్రమసేనని కథ విక్రమసేనము కావచ్చును. విక్రమసేనని కథ కథాసరిత్సాగరమునందు కలదు. తిక్కన విజయ సేనము వలె చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుని విక్రమసేనము కదాకావ్యమగును.

వేములవాడ భీమన: "వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి నుద్దండలిం నొక్కొక్కమాలు" అని శ్రీనాథుని ఆర్ద్రాద వేమారెడ్డి ప్రశంసించినట్లు శ్రీనాథుని కాళిఖండమునందు కలదు. (13ప.1ఆ)

"లేముల వాడక శుచియై

లేములవాడం జరించు లేములవాడం

దా మెజినిన భీముని నుత

భీముని బలభీము విమతభీమునిఁ దలఁతున్"

11ప.1ఆ

అని పూర్వకవిస్తుతిని,

"భీమన పద్యమన్నఁ గడుఁ బ్రీతి వహించుచు మేలు మేలు నా

నేమిది చెప్పినారమన నొక్కమె ప్రాసముఁ గూర్చినాడవో

నేమిది కాదు దీని వడి కిక్కడ కర్ణమి డెట్టి దీ గణం

జేమని పెట్టినాడవని యెగ్గులు పట్టుఁ గుబుద్ది పెద్దలన్." 18వ.ఆ.

అని కుకవినిందను కొఱవి గోపరాజు సింహాసనద్వారానికయందు కలదు.

“భీమన తొల్లి చెప్పెనను పెద్దల మాటయె కాని యందు నొం
దేమియు నేయెడ న్నిలుచు దెవ్వరుఁ గానరు” 11ప.1అ.

అని పింగళి సూరన రాఘవపాండవీయమునందు కలదు. ఇది పదియేను పదునాఱు శతాబ్దుల ప్రసక్తులు కావున వేములవాడ భీమన పదియేనవశతాబ్ది కంటె పూర్వపు కావలయును బహుపూర్వపు కావలసిన ఆవశ్యకము లేదు. పదునాల్గవ శతాబ్దివాడు కావచ్చును.

పదునాఱవ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధములోని లింగమగుంట తిమ్మకవి సులక్షణ సారమునందు “భీమన భందము” నుండి ఉదాహరించిన దెబ్బదియైదు పద్యములు కవిజనాశ్రయమునందు కలవు. గణపవరపు వెంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము నందు భైరవచ్చందస్సునుండి ఒకటి, జయదేవచ్చందస్సునుండి రెండు, భాస్కరి దేవుని భందస్సు నుండి ఒకటి మొత్తము నాలుగుపద్యములోను మూడుపద్యములు భీమన నరసింహపురాణము లోనివి కలవు. కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణసార సంగ్రహమునందు వేములవాడభీమకవి సుమతిశతకమునుండి పద్యములు కలవు అవి సుప్రసిద్ధమైన సుమతిశతకములోనివే మఱొక లక్షణగ్రంథమునందు భీమనవిరచిత శతకంధరరామాయణము నుండి రెండు పద్యములు కలవు.¹²⁸ పెదపాటిజగన్నాథ కవి ప్రబంధరత్నాకరమునందు భీమన దశావతారములని ఒక పద్యము కలదు. మఱొక వర్ణనపద్యము కలదు. దశావతారపద్యము ఉదాహరణపద్యములందును గలదు. అది నరసింహపురాణములోనిదగును. తంజావూరు సరస్వతిమహాలు గ్రంథాలయమునందు భీమన జ్యోతిశ్శాస్త్రపద్యములు పెక్కులు కలవు కావున రాఘవపాండవీయము, నరసింహపురాణము, శతకంధరరామాయణము, సుమతిశత కము, కవిజనాశ్రయము, జ్యోతిశ్శాస్త్రము వేములవాడ భీమన కృతులు కావల యును. ఇందు సుమతిశతకము, కవిజనాశ్రయము మాత్రమే లభించినవి. అవి వివాదగ్రస్తగిషయములైనవి.

లింగమగుంట తిమ్మకవి సులక్షణసారమునందు వేములవాడ భీమకవి దాట పద్యములని మూడు పద్యములు కలవు. అవి:

1. “గరళపుణుద్ద లోహ మవగాధమహాశనికోట్లు నమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపుకోజలు పట్టుకార్లు ది
క్కరదే శిరంబు దాయ లయకాలుఁడు కమ్మరి వెరివీరసం
హరణగుణాభిరాముఁడగు మైలమ భీమన బిదగస్థికిన్” 104ప.

ఇందు “పట్టుకార్లు” అను శబ్దము ప్రయుక్తమైనది అది కన్నడమునందు “పటకారు” అని, తెలుగులో “పటకాయ, పటకారు” అని కలదు. ఇతరద్రావిడ భాషలందు లేదు గుజరాతీభాషయందు కల్గి కనుక దేశ్యము కాదు. అన్య

దేశ్యము. “పటేశ్వర” అను పాఠసేవదమునుండి “పటేశ్వర” అను పదము నిష్పన్నమగును అది పదమూడవ శతాబ్దిని తెలుగుభాషలో ప్రవేశించినను, “పట్టుకారు” అగుటకు కొంతకాలము, “పట్టుకారు” అగుటకు మఱికొంతకాలము, “పట్టుకార్లు” అను కవిప్రయోగమగుటకు ఇంకను కొంతకాలము పట్టిన కవుల పయిపద్యము రచనకాలము పదునాల్గవశతాబ్ది అగును. పదునాల్గవశతాబ్దిని మైలమభీమున కాదగిన భీమరాజు కలడు. కొండపిటి సామ్రాజ్యాధిపతి అనవేమారెడ్డి అన్నదేవచోడుని ఆధీనములోని నిడుదవోలు దుర్గమును జయించి, అన్నదేవచోడుని తరిమివైచి అతని సవతిసొదరుడైన భీమరాజును నిడుదవోలు దుర్గాధిపతిని చేసినట్లు చాళిత్రికసమన్వయము కలదు.¹²⁹ అన్నదేవచోడుని తల్లి అన్యమాంబ. భీమరాజు తల్లి మైలమాంబ కావచ్చును. భీమరాజు రెండవ విజయభీముడగును. విజయ భీముడని, మైలమభీముడని పేములవాడ భీమన చాటుపద్యములు కలవు అతడు నిడుదవోలు దుర్గాధిపతి అయిన కాలము స్థూలముగ 1370—1400 పదునాల్గవశతాబ్ది ఉత్తరార్ధము

2. “మనుడన్ వేములవాడ వంశజుడ దాతారామభీమేశనం
దనుడన్ దివ్యవిషామృతప్రకటనానాకార్యదుర్యుండ భీ
మన నా పేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశఁ కస్తూరికా
మనసారాదిగుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా ” 177వ.

ఇందు వేములవాడ భీమన దాతారామభీమేశనందనుడని ఇదమితముగ కలదు. ఇది తెలుంగాధీశుని సందర్శించినపుడు చెప్పిన పద్యము తెలుంగాధీశుడన తెలుగు రాయలు. 23 తెలుగు రాయల శాసనము 1845 వ సంవత్సరమునందు కలదు.¹³⁰ గాని, అతడు వేములవాడ భీమన సందర్శించిన తెలుగురాయలు కాజాలడు. మడికి సింగనకు రామగిరిసీమయందు వృత్తులు, గ్రామములును ఇచ్చిన ముప్పభూపతి తండ్రి కూడ [36వ 1 ఆ శ్లో వా రా] తెనుగునృపతి. అనగా తెలుగురాయలే. అతడు వేములవాడ భీమన సందర్శించిన తెలుగురాయలు అగును. ముప్పభూపతి రామగిరిపట్టణాధీశ్వరుడు. [10వవ. 1 ఆ శ్లో. హ రా] అతని తండ్రి తెలుగురాయలు కూడ రామగిరిపట్టణాధీశ్వరుడగును అది 1368 వ సంవత్సరమువఱకు మును నూరి కాపయనాయకుని ఓరుగల్లు రాజ్యములోని భాగము తెలుగురాయలు, ముప్ప భూపతి 1368 తర్వాతనే రామగిరిపట్టణాధీశ్వరులగుదురు.

3. “చక్కడనంబు దీవియగు సాహిణిమారఁడు మారుకైవడిన్
బొక్కిపడంగలండు చలమున్ బలముంగల యా చక్రకృష్ణం
జొక్కన్మౌలఁ డుగ్రుడయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁ జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరున్ మీదికి వచ్చిన రిత్తవోవున్ ” 226వ.

ఇది “వేములవాడ భీమకవి పదునొకండవ చోట హకారంబు నిలిపి మూడు గడియలకు రామగిరిదుర్గమున ముత్తిక దీగిన మారని చావఁదిట్టిన చాటుధార” అని

అప్పకవీయమునందు కలదు. [87వచ 2అ.] “చొక్కనామకుంజయఁడు” “చిత్ర కూటంబులో” ఉన్నట్లు వేములవాడ భీమకవి “అనీతాభ్యుపదాన”, “శంభువర ప్రసాదకవి” అను చాటు పద్యములందు కలదు చిత్రకూటమున రామగిరియే. “రామగిరి ఓరి చిత్రకూటః” అని మల్లినాథసూరి మేఘసందేశవ్యాఖ్యానమునందు కలదు. [1శ్లో.] కాఁబట్టి చతుర్భుజచొక్కన్నపాలుడు కూడ రామగిరిపట్టణాధీశ్వరుడు కావలయును. కాని చాతుర్భుజ చొక్కన్నపాలుడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి ఒక సాహితీమారుడు చరిత్రకు అందిన వ్యక్తియే. అతడు కాకతిప్రభాపయద్రచక్రవర్తి అశ్వసాహిణి. ఖాస్మరరామాయణమున కృతిభర్త. కాని కాకతిప్రభాపయద్ర చక్రవర్తికాలమునందు చతుర్భుజచొక్కన్నపాలుడు రామగిరిపట్టణాధీశ్వరుడు కాఁజాలదు. రాజశేఖరుడును కాఁజాలదు. ప్రభాపయద్రచక్రవర్తియే రాజశేఖరుడు. చతుర్భుజచొక్కన్నపాలుడు కూడ తెలుగునృపతి. ముప్పకూపతి వలె 1388 తర్వాతనే రామగిరి దుర్గాధిపతి అగుట సంభవము అతని కాలములోని సాహితీమారుడు మఱొక సాహితీమారు డగును అతడు మఱొక చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. చతుర్భుజ చొక్కన్నపాలుడు, అతనిమీద దండెత్తివచ్చిన సాహితీమారుడును చరిత్రకు అందని వ్యక్తులైనను, చతుర్భుజచొక్కన్నపాలుని రామగిరిదుర్గాధీశ్వరత్యము పదు నాల్గవ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధమునందే సంభవము

కావున లింగమగుంట తిమ్మకవి సురిక్షణసారములోని మూడు పద్యములను బట్టి వేములవాడ భీమన కాలము పదునాల్గవశతాబ్ది ఉత్తరార్ధము కావలయును.

వేములవాడ భీమకవి చాటుపద్యములందు కళింగగంగుకు సంబంధించిన పద్యములు కలవు అవి :

“వేములవాడ భీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు లా
సామము మాని కోపమున సందడి దీనిన రమ్మ పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోషమొక ముప్పది రెండు దినంబు లావలన్
జామున కర్థమం దతని సంపద శత్రులఁ జేరుఁ గావుతన్.”

“వేయి గజంబులుండఁ బదివేలు తురంగములుండ నాజితీ
రాయల గెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టముఁ గట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజభయంకరుఁ జూడ వేడ్కె నేఁ
భోయెదఁ మీనమానమునఁ బుష్పమ వోయిన వృషి నాదికన్.”

ఇందు “కళింగగంగు, రాయకళింగగంగు” అని కలదు “రాయలఁ గెల్చి” అని కూడ కలదు. రాయకళింగగంగు అనగా కళింగదేశాధిపతి అయిన గాంగవంశ రాజు. వృస్తముగ “రాయలు” అను వ్యవహారము విజయనగరరాజులకు విస్తృతరరాజులకు చరిత్రప్రసిద్ధము కాదు ఒక విజయనగరరాజు కళింగదేశాధిపతి అయిన గాంగవంశరాజును జయించుట, కళింగదేశాధిపతి అయిన గాంగవంశరాజు మఱి విజయనగరరాజును జయించుట చరిత్రాంశము మొదటి యిక్కరాయల మేనల్లుడు యువరాజు సంగమరాయలు 1358 వ సంవత్సరమునందు గాంగవంశ రాజును జయించినట్లు, ఆ గాంగవంశరాజును 1381 వ సంవత్సరమునందు జయించినట్లు, హైహయరాజు జాన్ నగర్ విడిచిపెట్టి తెలంగాణము నకు పాటిపోయినట్లు ఉత్కళదేశచరిత్రగ్రంథమునందు కలదు¹³¹ హైహయ రాజు సంగమరాయలే అగును. జాన్ నగర్ సజ్జనగరము కావచ్చును. కాని విశాఖమండలమునందు సజ్జనగరము కలదని కళింగసంచికయందు కలదు. అది జాన్ నగర్ కంటె సంగమరాయల జయాపజయములకు మిక్కిలి అను కూలము. కళింగగంగు కాలమును పదునాల్గవ శతాబ్ది ఉత్తరార్థమే

ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరములోని ఒక పద్యమిది :

“వాండిమి నల్ల సిద్ధి జనవల్లభుఁ డోర్చిన రాజు భీమఁడై
యాండ్రను గానకుండ వృషభాంకము బెట్టి కొనంగఁ బెట్టి
నేండిది యేమి నీ వనుచు నెచ్చెలు లెల్ల హసింప నంతలో
మూండవ కంటితోడి దొర మూర్తి వహించిన మ్రొక్కి రంగనర్.”

ఇది “జయదేవచంద్రోద్యమము, భీమన చెప్పిన పద్యము” అనియే గణప వరపు వేంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరమునందు కలదు సరసింహపురాణము లోని పద్యమే లేదు. కాదు కూడ భీమన చెప్పిన పద్యము కూడ కాకపోవచ్చును. కారణము దకారమునకు, యనంయు క్తదకారమునకు ప్రాసఘటనము.

ఇంతకు మిక్కిలి వేములవాడ భీమన కాలమును నిర్ణయించుటకు పనికివచ్చు చాటుపద్యములు లేవు. కాని, వేములవాడ భీమకవి సంస్కృతమునందు రచించిన జ్యోతిషగ్రంథమును తెనుగించినట్లు కల జ్యోతిషగ్రంథమునందు, వేములవాడ భీమకవి “ప్రభవవర్ణంబున శ్రావణమాసంబు శుక్లపక్షంబున శోభనంబు మీఞఁ బంచమీశుక్రవారంబునను హస్తయందుఁ గన్యాలగ్నమందు” జన్మించినట్లు కలదు.¹³² ప్రభవనామసంవత్సరశ్రావణశుక్లపంచమీశుక్రవారము 1327 వ

సంవత్సరమునందు మూత్రమే కలదు కాని నక్షత్రము హస్త కాదు చిత్ర. ప్రభవ నామసంవత్సరశ్రావణశుద్ధచతుర్థిగురువారమునాడు, అనగా 26-7-1327 వ తేదీని సూర్యోదయము మొదలు ప్రభవనామసంవత్సరశ్రావణశుద్ధపంచమీశుక్రవారము నాడు, అనగా 27-7-1327 తేదీని సూర్యోదయమువఱకు హస్త కలదు జననము సూర్యోదయాత్సూర్యమైన “హస్తయందు” అనియే చెప్పవలయును. కావున వేములవాడ భీమన జననకాలము 27-7-1327 వ తేదీయే అగును

మొత్తముమీద వేములవాడ భీమనకాలము 1327-1400

సుమతిశతకము

సుమతిశతకము శైవకవికృతమని ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹³³ కాని సుమతిశతకమునందు,

“అప్పిచ్చువాడు వైద్యుడు
నేప్పుడు నేడతెగక పాటు నేలును ద్విజుడున్
జొప్పడిన యూరనుండుము;
చొప్పడకున్నట్టి యూరుఁ జొరకుము సుమతీ” 7 ప.

అను పద్యము కలదు ఇందు “ద్విజుడున్” కలదు. కారణము హిరో హిత్యము అది శైవమతసంబంధి కాదు. బ్రాహ్మణమతసంబంధి. కాబట్టి ఇది సుమతిశతకము శైవకవికృతము కాదనుటకు నిర్ధారకసాధనము.

సుమతిశతకము బద్దెనకృతమని మఱొక అభిప్రాయము కలదు.¹³⁴ అందుకు ప్రధానమైన ఆధారము బద్దెన సీతేశాస్త్రిముక్తావళిలోని ప్రథమపద్యము.

“శ్రీవిభుడ గర్వితారి
శ్వావరదళనోపలబ్ధజయలక్ష్మీసం
భావతుడ సుమతిశతకముఁ
గావించిన ప్రోడఁ గావ్యకమలాసనుడ” 1 ప.

ఇది సీతేశాస్త్రిముక్తావళి తాళపత్రగ్రంథములందు లేదు. ఇతరముద్రిత గ్రంథములందు లేదు. ఒక ముద్రితగ్రంథమునందే కలదు అది ప్రకటించిన వారి మాటలలోనే వారి “కరకాళలము” కావచ్చును ప్రత్యంతరపేళంమైనను “సీతి శతకముఁ గావించిన ప్రోడ” అను బద్దెన పాఠమునకు “సుమతిశతకముఁ గావించిన ప్రోడ” అను పాఠంతరము కాలాంతరసంక్రాంతము కావచ్చును. కారణము బద్దెన సీతేశాస్త్రిముక్తావళి సీతిశతకమే రామసీతిశతకము. సుమతిశతకము ప్రవాససీతి.

శతకము సుమతిశతకములోని పద్యములు నీతిశాస్త్రముక్తావళియందు మకుటము మార్చుకొని చేరిపోయినవి. అవి లేఖకుని నీతిశాస్త్రముక్తావళి సుమతిశతకమును బ్రాంతి కలిగించును. కాబట్టి సుమతిశతకము బద్దెనకృతము కాదు.

సుమతిశతకము వెములవాడ భీమకవి కృతమనుటకు 1. జనశ్రుతి. 2. లాక్షణికోదాహృతి. 3. భీమనకృతమని కల పద్యము కలవు జనశ్రుతి స్వతః ప్రమాణము కాదు ప్రమాణాంతరసంవాదము కలదేని పరిగ్రహము. లాక్షణికోదాహృతి కూడ స్వతఃపరమప్రమాణము కాదు నిర్బాధకమైనచో సాధకము. కర్తృకాలములు తెలియని ఒక లక్షణగ్రంథమునందు భీమన సుమతిశతకమునుండి “కాదన్నవాడె కరణము” అను పద్యము కలదు కూచిమంచి లిమ్మకవి సర్వ లక్షణసారసంగ్రహమునందు “భీమకవి సుమతిశతకము” నుండి “ఏలకుమీ కసుగాయలు” అను పద్యమును కలదు (182 ప) సర్వలక్షణసారసంగ్రహము లోని భీమకవి వేములవాడ భీమకవియే (78, 114 ప) సుమతిశతకము భీమన కృతమని సుమతిశతకప్రతులందు కల పద్యమిది :

“శ్రీకరముగ భీమన మును

లోకమునకుఁ జొగడఁగా విలోకించి మదిన్

బ్రాకటముగ సుమతిని మతి

చేకూడఁగ సుమతినితి చెప్పఁదొడంగెన్”

ఇది శతకకవి పద్యము కాదు. ఇతరకవి పద్యము అయినను నిర్నిమిత్తము కాఁజాలదు. కావున సుమతిశతకము వేములవాడ భీమనకృతమే కావలయును. ఇందుకు సుమతిశతకరచనాకాలమును ఉపబలకము. సుమతిశతకమునందు,

“మాటకుఁ బ్రాణము సత్యము

కోటకుఁ బ్రాణము సుభటకొటి ధర్మిత్

బోటికిఁ బ్రాణము మానము

చీడికిఁ బ్రాణము వ్రాలు సిద్ధము సుమతి”

91 ప.

ఇందు “చీడి” అను పదము యతిమైత్రిప్రాసఘటితము పారాంతరకల్పనమునకు నిరవకాశము. స్థూరకప్రయోగము. “చీడి” అను పదము దేశ్యము కాదు. అన్యదేశ్యము. చిర లేక చీర్తి అను ఉరుదూపదము తెలుగులో చీటి అయినది. అది సంస్కృతప్రాతిపదిక వలె దీర్ఘముచు హ్రస్వము చేసి ప్రయోగించెను ఇట్టి ప్రయోగములు పదునైదవ శతాబ్దిని కలవు “ఘనె” అని శ్రీరాధుడు. “నవం”

అని జక్కన కావున శ్రీనాథుడు పేర్కొన్న వేములవాడ భీమన కాలము పదు నాల్గవ శతాబ్ది కావలయును. అది పూర్వార్థము కంటె ఉత్తరార్థమగుట సుసంగతము

సుమతీశతకములోని నీతులు విశ్వజనీనములు. అయిదాఱు పద్యములు వినా అన్ని పద్యములు సార్వకాలికములు. బాలావబోధములు ప్రజల నాలుకలపై నర్తించునవి నిత్యజీవితమునకు వర్తించునవి. భర్మపన్నములు కావు జీవితమును కాచి వడసోసిన నగ్నసత్యములు జీవితమును తీర్చిదిద్దగలుగు నిత్యసత్యములు. ఒక నిత్యసత్యము :

“వినఁదగు నెవ్వరు సెప్పిన

వినిసంతనె వేగపడక వివరింపఁదగున్

గని కల్గ నిజముఁ దెలిపిన

మనుజుఁడెపో నీతివరుఁడు మహిల్ సుమతీ !”

100 ప.

నవకవులు : వేమన పద్యములందు “శివకవుండు నవకవులకు” అని ఒక పద్యము కలదు అంతేకాదు “భవమూరుడు, శరభాంకుడు, వటమూలుడు” అను కవుల పేరులు కల పద్యము మఱొకటి కలదు.¹³⁵ గణపవరపు వేంకటకవి ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరమునందు “నవకవుల శతకము” నుండి నాలుగు పద్యములు కలవు. నాలుగు పద్యములకును “శరభాంకలింగమా” అను మకుటము కలదు పెదపాటి జగన్నాథకవి ప్రబంధరత్నాకరమునందు “శరభాంకుడు” అని ఉదాహరించిన “శరభాంకలింగమా” అను మకుటము కల పద్యము కలదు. శరభాంకుడు కాకతిప్రభావరుద్రచక్రవర్తి మంత్రి అని లింగధారణచంద్రియకయందు కలదు.¹³⁶ శరభాంకలింగశతకము లభించినది భవమూరుడు మొదటి బుక్కరాయల కుమారుడని అతని బోయరామిళ్ల శాసనమునందు కలదు¹³⁷ శాసనకాలము 1291+78 = 1st 891 వ సంవత్సరము భవమూరుని కృతి లభింపలేదు వటమూలుని పద్యములు కొన్ని లభించినవి¹³⁸ అందు “వటమూలమందిరా” అను మకుటము కలదు వటమూలమందిరశతకమగును వటమూలమందిరుడు దక్షిణామూర్తి శివుని రూపము వటమూలుని పద్యములందు నాధనంప్రదాయసరణి కలదు భవమూరుడు, శరభాంకుడు, వటమూలుడు, శివకవులు నవకవులును. శివకవియుగములోని శివకవులు పూర్వకవులుగాను, ఎఱ్ఱనయుగములోని శివకవులు నవకవులుగాను పరిగణింపఁబడినట్లు ప్రతీయమానము.

శరభాంకలింగశతకము

శరభాంకలింగశతకమునందు కాకత్రిప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి అందీకృతుడైన సందర్భమును సూచించు పద్యము కలదు

“దాపముగా నహార్యమును జన్మిని బాణము గాఁగ నాఁగిగాఁ
బాపదొరం బొనర్చి తలపం ద్రిపురంబులఁ గొల్పె మహో
ద్దీపితత్రివకోపమున దేవతలెల్ల నుతింప నాఁచె వి
శ్వాపవు ఢిల్లి మీఁదఁ దెగఁబాపఁగదే శరభాంకలింగమా”

ఇందు శరభాంకుడు శత్రునాశము కఠి, మొదటి చకారము ఆజువ చోట హకారము పెట్టి రచించెనని బలిహ్యము కలదు అది నిజమైనను, కాకపోయినను ఇది శరభాంకలింగశతకరచనాకాలము కాకతీయ సామ్రాజ్యపతనానంతరమనుటకు సాధకము.

శరభాంకలింగశతకమునందు పూర్వోత్తరవిభాగము కలదు. పూర్వభాగము నందు భాషాదోషములు బహుళము. పద్యములు పంచపాదులు. ఉత్తరభాగము నందు భాషాదోషములు విరళము పద్యములు చతుష్పాదులు. రచనాభేదమును కలదు, అందుకు హేతువు భవదూరసి, వటమూలుని ప్రమేయమైనచో, ప్రయోగ రత్నాకరములోని “నవకవుల శతకము” అనుమాట అన్వర్థమగును. శరభాంకలింగశతకము శివభక్తిప్రబోధకము కాని మూఢభక్తి కాదు వివేకభక్తి.

“కలలకుఁ జింతయేల తన కడ్డము వచ్చిన పిల్లికొసమై
యలమట యేల తుమ్మెనని యాపద యేల యనేకకీడులే
దొలఁగక కంటిమంచు మదిఁ దోచక నిల్చి కృశింపనేల పో
తెలియఁగ లేదు మానవుల తిక్కకు వెఱొక మందు గల్గునా
మెలఁగక వ్రాయు బ్రహ్మరిపి మిథ్యయై యో శరభాంకలింగమా”

21 ప.

“కోరిన రావు సంపదలు కోరకయుండిన మాన వాపద
కోరిన కోరకున్న ననుహలములై తన పూర్వకర్మచే
సారెకు వచ్చుఁ బోవు ననిశంబును పదభక్తియున్ది నే
గోరుదు గాని యన్యములు గోరనయా శరభాంకలింగమా”

22 ప.

“వాడకు వాడ గాదు బ్రదివంబున కేఁగెద మంచు కొంద బ
ల్లాడుదు రెమి చిత్రమై వియచ్చురకే శివమంత్రసేద్యలో
హిదలి సంఘేశ్యులనిఁ గొల్చిన భక్తుని బంబు బంబులో
నేడకు నేడ నుద్దులివి యొక్కడయా శరభాంకలింగమా”

23 ప.

యుగవైశిష్ట్యము

సన్నయయుగమునకు, శివకవియుగమునకు సమన్వయము తిక్కనయుగమునందు జరిగినది. సన్నయయుగమునకు తిక్కనయుగమునకు సమన్వయము ఎఱ్ఱనయుగమునందు సాగినది. తిక్కన ప్రభావము కంటె సన్నయ ప్రభావము మిన్న. ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేష, నృసింహపురాణములందు, భాస్కరరామాయణమునందు సన్నయ ప్రభావము, ఎఱ్ఱన సోమసల హరివంశములందు సన్నయ తిక్కనల ప్రభావము శరభాంశలింగశతక, త్రిపురాంతకోదాహరణములందు తిక్కన ప్రభావము కనిపించును తెనుగునుడికారము కంటె సంస్కృతప్రౌఢి పరిధవిల్లినది.

పూర్వయుగములలోని ఛందస్సులు వుసరావృత్తములై సవి. “తద్రచనయతా” రచించిన ఎఱ్ఱన అరణ్యపర్వశేషమునందు వినా మధ్యాక్కర కానరాదు. మధురాక్కర మాటలెదు తరువోజ కూడ తగ్గమొగము పట్టినది డేకియచ్చందస్సుల కంటె సంస్కృతచ్చందస్సులు స్వకీయములై సవి వచనమునందు గొలుసు కట్టు రచనము వచ్చినది తెలుగు పదములు కుప్పలు పోసినట్లు కొలుసు కట్టు రచనము. ఇది ఎఱ్ఱన హరివంశమునందు కంటె సోముని చాచవంశమునందు ఎక్కువ భాస్కరరామాయణమునందు తక్కువ.

ఉత్తివైచిత్రీ కంటె శబ్దవైచిత్రీ ఉజ్జ్వలమైనది అంత్యానుప్రాసము అట్టహాసము చేసినది స్వతంత్రకావ్యరచనకు స్వాగతము లభించినది ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణము ప్రథమోదాహరణము. కథాప్రధానమైన పురాణమును రసప్రధానమైన కావ్యముగ రచించు ప్రయత్నము ప్రారంభమైనది. నాచన సోమనాథుని ఉత్తర హరివంశము ప్రముఖోదాహరణము. కావ్యాంధ్రీకరణమును స్వతంత్రపద్ధతిని సాగినది. భాస్కరరామాయణము నిదర్శనము. శతకోదాహరణ ప్రక్రియలు కొనసాగినవి.

హరిహరనాథతత్త్వప్రభావము కలదు. శంభుదాసుడైన ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణ, రామాయణహరివంశములు రచించుట ప్రభావము హరిహరనాథతత్త్వ వునరుద్ధరణము నాచన సోమనాథుని స్వభావము. అయినను వైష్ణవమతము వైజయంతిని ఎగురవైచినది. కాసి శైవమతహా నెడ మొగ్గు కలదు. కారణము దెడ్డిరాజుల బ్రాహ్మణమతోద్ధరణమునందలి శైవమతావలంబింపము కావచ్చును. అది వీరశైవము కాదు. ఆగమశైవము. పరమతవిరసనము లేదు సహనము కలదు.

సంఖ్యా సూచిక

ఉపోద్ఘాతము

1. Select Inscriptions Vol I 1942 PP 35, 40.
2. ఆంధ్రుల చరిత్రము పూర్వయుగము 1910 పుటలు 20, 79-80.
3. A Classical Accounts of India 1960 PP 337-350.
B The Ancient geography of India. 1963 PP 445-446.
క ఆంధ్రభాషావికాసము. 1947. పుట 7
4. As 3 A. P. 337. 5. రెండు వలె. పుట 17.
6. Rigveda Brahmanas 1920 PP 28, 29, 64, 65
7. Rigveda Legends Through The Ages 1953 PP 241-245.
8. As 6 PP 42-50. 9 చరిత్రచర్చ 1989. పుటలు 3-11
10. A. India As Described In Early Texts of Buddhism and Jainism 1941 PP 18-19, 34, 78-79, 108, 118-114.
క. తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వము మూడవసంపుటము. 1950. పుట 1.
11. Life in Ancient India as Depicted in the Jaina Canons. 1947. P 266.
12. A History of Indian Literature Vol II. 1927. PP 1-18.
13. Ibid PP 428-32.
14. Epigraphia Indica. Vol VI PP 85-88.
15. ప్రాచీనాంధ్రచారిత్రకభూగోళము 1963. పుట 167
16. అదే 17. అదే.
18. [భారతి 1937 ఆగస్టు] సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం. మొదటి సంపుటం. 1965 [పుట 21.]
19. తెలుగు జానపదగేయగాథలు. 1977 పుటలు 70-71.
20. శ్రీనాథుడు 1971 పుటలు 396-402.
21. కావ్యాలంకారసంగ్రహము. ఏవరణము 1945 పుట 31
22. కావ్యస్వరూపమ్ 1969. పుట 76.
23. శృంగారప్రకాశిక 1940 పుట 91
24. English Literature. 1973 PP 1-4
25. ఇరువదియొకటి వలె పుట 91 26. అదే. పుటలు 91-103.
27. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర. (లిఖితము)
28. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము. ప్రథమభాగము. 1937. పీఠిక పుట 12.
29. అదే.

80. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహము. 1928 విషయసూచిక. పుటలు 7-8.
81. ఇరువదియేడు వలె. 32 పది "క" వలె. పుట 504.

ప్రాజ్ఞాన్నయముగము

1. (భారతి. 1920.) ప్రభాకరస్మృతిక. 1989 పుటలు 400-401.
2. పత్రికావార్త. 8 ఒకటి వలె.
4. అశోకధర్మశాసనాలు. 1989 పుట 88.
5. **Epigraphia Andhrika Vol IV PP 1-2**
6. (నవభారతి. 1979.) సాహిత్యసమస్యలు. 1990. పుటలు 56-76.
7. భారతి. 1948. మే. పుటలు 12-18 8. ఆరు వలె పుటలు 77-97.
9. ఆంధ్రభాషావికాసము. 1947 పుట 51. అథస్సూచిక. 8.
10. అదే. పుటలు 51-53.
11. ఆంధ్రవాఙ్మయారంభదశ. (ప్రథమ సంపుటము. 1960 పుటలు. 178, 124.
12. **Epigraphia Indica Vol XXVII PP 221, 225.**
13. **Early Telugu Inscriptions. 1976 PP 1-3**
14. శాసనపద్యమంజరి. ప్రథమభాగము 1930 పుట 1
15. ఆరు వలె. పుటలు 13-15.
16. **South Indian Inscriptions. Vol X. No 2**
17. **A History of South India. 1984. P. 207**
18. పదునాలుగు వలె. పుటలు 2-3.
19. **As 17. P. 208.** 20. భారతి. 1987 మార్చి పుట 16.
21. కర్ణాటకకవిచరిత్ర. ప్రథమసంపుట. 1924 పుట 80.
22. భారతి. 1982. ఆగస్టు. పుట 51.
23. అదే. 24. అదే.
25. (ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచిక. 1921) తెలుగు చందోవికాసము 1982 పుట 39 26 అదే పుటలు 37-38.
27. తెనుగు కవుల చరిత్ర 1953 పుటలు 107-112.
28. సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర ప్రథమసంపుటము 1982 పుటలు 71,91.
29. నాట్యశాస్త్రము. విశంబి పుట 25
30. దక్షిణభారతసాహిత్యములు. 1982 పుట 6.
31. అదే. పుట 59.
32. ఇరువదియేనిమిది వలె ద్వితీయసంపుటము 1961 పుట 395.
33. అదే. పుట 390.

34. సంస్కృతసాహిత్యచరిత్ర 1986 పుట 646.
35. నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ప్రాచీనగ్రంథమో? 1983
36. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర. దుయ్యలి. పుటలు 52-56
37. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహము 1928 పుటలు 29-30.
38. ఉపన్యాసకాభిప్రాయము. 39 చరిత్రచర్య 1989. పుటలు 82-83.
40. Indian Buddhism 1970 PP 424, 501
41. A Manual of Buddhistic Historical Traditions. 1983. PP 73, 78.
42. A History of Indian Literature. Vol. II 1927. P. 184. FN. 4.
43. తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వము. మూడవ భాగము 1959 పుట 545.
44. As 17. P. 84 45 Ibid. 46 Ibid
47. Ibid PP 367-368. 48. ముప్పది వర. పుటలు 8, 10.
49. ఇరువదియొకటి వరె పుట 22 50 అదే పుట 91
51. సాహిత్యసమస్యలు. 1990. పుటలు 27-29.
52. The Rule of the Chalukya-Cholas in Andhra Desa 1985. P. 34.
53. ముప్పదియారు వరె 54. ముప్పదియేడు వరె
55. The Eastern Chalukyas of Vengi. 1950. PP 57, 63, 180, 216, 287-289
56. నలుబదిమూడు వరె. పుటలు 550-551, 57. అదే.
58. ప్రబంధరత్నావళి పీఠిక 1918. పుట 27; 1976. పుట 31
59. ఇరువదియేడు వరె. పుటలు 83-86.
60. ఓబదియొకటి వరె పుటలు 11-13
61. ఓబదియొనెమిది వరె. 62. ఇరువదియేడు వరె
63. శ్రీరాజరాజనరేంద్రపట్టాభిషేకసంచిక. 1922. పుటలు 80, 81.
64. అం 65. భారతి 1986 పుటలు 6-10.
66. అం 1968 జూలై పుటలు 44-49.
67. ఇరువదియేడు వరె. పుటలు 87-90.
68. రిచార్డుకవిచరిత్ర. ప్రథమసంపుట. 1924. పుట 72.

సన్నయ్యగము

1. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర. (లిఖితము).
2. శ్రీరాజరాజనంద్రపట్టాభిషేకసంచిక 1022. పుట 92.
3. అదే పుట 94. 4. అదే. పుట 93.
5. ఆంధ్రకవితరంగిణి. మొదటి సంపుటము. 1955, పుటలు 113-114.
6. అదే. 7. రెండు వలె. పుట 14.
8. ఆంధ్రుల చరిత్రను పూర్వయుగము 1010. పుట 286
9. అదే పుట 285.
10. తెలుగు విశ్వాసనర్వస్యము మూడవ సంపుటము. 1959 పుట 163.
11. అయిదు వలె 12 అదే. 13. అదే. 14. అదే
15. ప్రాచీనదక్షిణభారతచరిత్ర 1967 పుట 966.
16. పది వలె పుట 555. 17. పదియేను వలె. పుట 872
18. ఎనిమిది వలె పుట 284. 19. శ్రీనాథుడు. 1971, పుటలు 982-983.
20. పది వలె. పుట 608. 21. అదే. పుట 659.
22. సన్నయ వ్యాసపీఠము 1987, పుట 262.
23. శాసనపద్యమంజరి ప్రథమభాగము. 1980 పుటలు 29-30.
24. పది వలె. పుటలు 543-554. 25. అదే. పుటలు 552-553.
26. అదే. పుట 550. 27. భారతి 1986, ఫిబ్రవరి. పుటలు 4-5.
28. A History of South India. 1984 P. 189.
29. Ibid. 30. Ibid.
31. పది వలె. పుట 163. 32. అదే. పుట 164. 33. అదే.
34. అదే. 35. అదే. 36. అదే.
37. అదే పుట 163. 38. అదే.
39. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక. సంపుటము 54 సంచిక 4-5. పుటలు 77-79
40. కర్ణాటకకవిచరిత్ర. ప్రథమసంపుట పుట 80.
41. తెలుగు కవుల చరిత్ర 1957. పుటలు 158-159.
42. అయిదు వలె పుట 124.
43. ఒకటి వలె 44 అదే. 45. అదే
46. సన్నయగారి ప్రసన్నకథాకలిార్థయుక్తి 1954. పుట 15.
47. సారమతి సన్నయ. 1976 పుట 50.
48. పండితప్రవచనము.
49. ఆంధ్రవాఙ్మయారంభదశ. ద్వితీయసంపుటము, 1986, పుటలు 745-746

50. నన్నయకవిత్యము. అక్షరరమ్యత. 1977. పుటలు 85, 128.
51. నలుబదియారు వలె. పుటలు 12, 174-175.
52. ఒకటి వలె. 53. రెండు వలె. పుట 213. 54. ఒకటి వలె.
55. An Introduction to the Study of Literature. 1971. PP 98-103, 111.
56. నలుబదియొకటి వలె. పుటలు 145-148. 57. ఒకటి వలె.
58. క. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసర్వస్వము. 1957. పుటలు 249-250.
చ. నన్నెచోడుని కవిత్యము 1959 పుట 20.
59. సాహిత్యసమస్యలు 1990 పుటలు 98-119.
60. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము. ప్రథమభాగము 1987. పుటలు 83-89.
61. ఏబది తొమ్మిది వలె. 62. అరువది వలె పుటలు 89-84.
63. అదే. పుట 176. 64. అదే. పుట 177. 65. అదే. పుటలు 181-182.

శివకవియుగము

1. తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వము. మూడవ సంపుటము. 1959, పుట 166.
2. అదే పుట 172. ~~పుటలు~~ 3. అదే. పుట 19.
4. అదే. పుటలు 192-202. 5. అదే. పుటలు 200-201.
6. అదే పుట 189. 7. అదే. పుటలు 202. 8. అదే.
9. అదే. పుట 208. 10. అదే. 11. అదే. పుట 204.
12. అదే. పుట 205. 13. అదే. పుట 208.
14. అదే పుట 211. 15. అదే. పుట 217.
16. పండితారాధ్య చరిత్రము. 1989. ఉపోద్ఘాతము. పుట 27.
17. బసవపురాణము. 1928. పీఠిక. పుట 56.
18. Development of Religion In South India. 1963. PP 44-45
19. తెలంగాణాశాసనములు. II. పుటలు 171, 198, 214.
20. క. దక్షిణభారత శాసనములు. సంపుటము 20. సంఖ్య 178.
చ. బసవేశ్వరవచనాలు, సమగ్రసమీక్ష. 1976-77. పుట 174.
21. A History of South India. 1984. P. 148.
22. క. ఇరువది "క" వలె. సంఖ్య 127. చ అదే. "చ" వలె. పుట 178.
23. ఇరువది "చ" వలె. పుట 210. 24. ఒకటి వలె. పుట 189.
25. అదే. పుట 2 5. 26. క. బసవని కాలజ్ఞానము. పుట 7.
చ. ఇరువది "చ" వలె. పుటలు 211, 277.
27. శివతత్త్వసారము. 1988. పీఠిక. పుటలు 38-41.
28. సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం. 1965. సం. 1. పుట 241.
29. ఇరువదియేడు వలె. పుటలు 7-8.

30. శివశ్రీ ఇందారు తమ్మయగారి వ్యాసావళి. ప్రథమభాగము. కీలక. పుటలు 202-203 31 ఇరువదియేడు వలె. పుటలు 7-8.
- 32 ముప్పది వలె పుట 203 33 పదియేడు వలె. పుటలు 66-67.
34. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర (లిఖితము)
- 35 ఇరువదియేడు వలె పుటలు 38-38.
- 36 కర్ణాటకచరిత్ర. ప్రథమసంపుటి. 1924. పుటలు 213-214
37. ఇరువదియేడు వలె పుట 4.
- 38 (తెలంగాణాశాసనములు?) ఇరువదియేడు వలె పుట 24.
- 39 అదే 40, రోకవ్యవహారము.
- 41 బారతి 1945 ప్రిటవర్ పుటలు 102-108 ఆ.
42. అదే సెప్టెంబరు పుటలు 107 117.
- 43 History of Reddy Kingdoms 1948. P. 126.
44. ప్రభావచంద్రచరిత్రము. 1969. పుటలు 89-74.
45. సిద్ధేశ్వరచరిత్రము. 1960. పుటలు 161-164 46. అదే. పుట 79.
47. 15-5-42 Copy of 15-4-5 (174) M 400.
48. భాషాచరిత్రకవ్యాసావళి 1987 పుట 189.
49. క్షాకతీయసంచిక 1935 అనుబంధము సంఖ్య 26. పుటలు 64-66.
50. A History of India 1978 P. 204
51. ఆంధ్రవాఙ్మయసూచిక. 1929 పుటలు 125, 385.
52. బసవపురాణము 1966 పీఠిక. పుట 385.
53. ముప్పదియారు వలె. ద్వితీయసంపుటి. 1924 పుటలు 298-294.
54. శతకకవులచరిత్రము. 1924. పుటలు 19-20.
55. Avalokana. A Compendium of Karnataka Heritage -1958. PP 182-183.
56. ఇరువది "చ" వలె. పుట 43, 57 అదే పుట 32. 58. అదే పుట 66.
59. అదే. పుట 133. 60. అదే. పుట 140. 61. అదే.
62. పదియారు వలె పుట 300.
63. The Kakatiyas 1978 P. 118
64. ఇరువది "చ" వలె అనువాద విభాగము పుటలు 12, 17, 18, 19, 192.
65. ఉదాహరణవాఙ్మయచరిత్ర 1950. పుట 2 1968. పుటలు 4-5.
66. పీఠశైలవాంఙ్మయము 1952. పుట 87.
- 67 పాఠకురి సోమనాథుని లఘుకృతులు 1962 పీఠిక. పుట 12.
68. సిద్ధాంతశిఖామణి. 1961. పుటలు 78-79.
69. ఏబదియొకటి వలె. 70. ఏబదిరెండు వలె. పుట 386.

71. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక. సంపుటము 54. సంచిక 8. పుటలు 111.-
72. అదే సంపుటము 15. సంచిక 5,6 పుటలు 106-121.
73. భారతి 1959. జనవరి. పుట 12.
74. పదియేడు వలె. పుట 30 75 అదే పుట 17.
76. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము ప్రథమభాగము 1937. పుట 225
77. చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగము 1952. పుట 81.
78. సాహిత్యసంపద 1889 పుట 28 79 పదియేడు వలె పుట 23.
80. డెబ్బదియేడు వలె పుట 82. 81. అదే పుట 84.
82. సాహిత్యసంపద 1989, పుట 28. 83 డెబ్బదియేడు వలె పుట 87.
84. ఏబదిరెండు వలె పుటలు 92-5.
85. భక్తిశతకముల సంపుటము అక్షయ పుటలు 19-44
86. ఏబదిరెండు వలె పుటలు 252-53.
87. క. ఏబదినాలుగు వలె పుటలు 52-53.
చ. ఇరువది "చ" వలె పుటలు 367-378.
88. సర్వేశ్వరశతకము 1919 పుట 2.
89. ఏబదిరెండు వలె. పుటలు 874-375
90. ఆంధ్రకవితరంగిణి. మూడవ సంపుటము. 1959. పుటలు 9-10.
91. అదే. పుట 52. 92. As 68. P. 299.
93. తొంబది వలె పుట 52. 94 అదే.
95. సకల సీతనమ్మతము 1970. ఉపోద్ఘాతము పుటలు 87-88.
96. అదే. పుట 86.
97. బద్దెన రాజసీతి, వ్రాతప్రతి. Acc No. 5418 A.P. Oriental Manuscript Library
98. ముప్పదినాలుగు వలె. 99 పదియేడు వలె. పుట. 91.

తిక్కనయుగము

- 1 A History of South India. 1984. P. 199.
2. Ibid. 3. Ibid. P 196.
4. ఆంధ్రుల చరిత్రము ద్వితీయభాగము 1912. పుట 61,
- 5 అదే 6 అదే. పుటలు 61-62. 7. అదే. పుట 62.
- 8 అదే. పుట 63.
- 9 నాలుగు వలె. పూర్వయుగము 1910. పుట 337.
10. As 1. PP 214, 216. 11. Ibid. P. 225.

12. నాలుగు వలె పుట 63.
13. అదే. పుట 84 14. అదే. 15. అదే. పుట. 71.
16. కాటమరాజు కథ. 1953. పీఠిక. పుట 28.
17. నాలుగు వలె పుటలు 77, 78. 18. అదే. పుట 89.
19. అదే. పుట 72 20. అదే. పుట 73.
21. The Kakatiyas 1978. P 11? 22. Ibid. 23. Ibid.
24. నాలుగు వలె. పుట 75 25. As. 21. PP 271-274.
26. నాలుగు వలె పుట 78. 27. అదే. 28. అదే. పుట 87.
29. దక్షిణభారతసాహిత్యములు. 1962 పుటలు 65-70.
30. దక్షిణదేశభాషాసారస్వతములు. దేశి. 1970. పుటలు 147-152.
31. ఆంధ్రకవిత్వరంగిణి రెండవ సంపుటము. 1956. పుటలు 97-118.
32. భారతి 1959. జనవరి పుటలు 87-46.
33. క రంగనాథరామాయణము. 1948, పీఠిక. పుటలు 1-4; అనుబంధపీఠిక. పుటలు 2-9 చ. పంచమి 1954. పుటలు 12-28.
34. సాహిత్యసంపద 1989 పుటలు 41-44.
35. ముప్పదియొకటి వలె. 1957. పుటలు 14-36.
36. సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర. ద్వితీయసంపుటము. 1981. పుట 89.
37. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర. (లిఖితము)
38. సారస్వతాలోకము 1984. పుటలు 146-47.
39. ముప్పదియేడు వలె 40. As 1. PP 227-228.
41. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక. సంపుటము. 15. సంచిక. 5. పుటలు 222-223.
42. నాలుగు వలె. పుట 106. 43. As 21. P. 115
44. ముప్పదియొకటి వలె పుటలు 216-217. 45. ముప్పదియొకటి వలె.
46. ఆంధ్రమహాభారతము. సంకృతముద్రణము తృతీయసంపుటము. పుట 1.
47. తిక్కన సారస్వతము. 1980. ప్రవేశిక. పుట 15. 48. అదే.
49. ఆంధ్రభారతకవిత్వావిమర్శనము. 1981. పుట 94.
50. తిక్కన కావ్యశిల్పము 1973. పుటలు 78-79.
51. భారతము- తిక్కన రచన. 1982. పుటలు 91-92.
52. ముప్పదియేడు వలె. 53. అదే.
54. సాహితీసమీక్ష 1971. పుటలు 91-101.
55. ఆంధ్రసారస్వతవ్యాసాహరి. 1952. పుటలు 93-125.
56. ముప్పదియొకటి వలె పుట 205.
57. అదే. పుట 208. 58. కేతన. 1973. పుట 19.

59. నలుబదియొకటి వలె. 1915, పుట 273.
 60. భారతి. 1983. ఫిబ్రవరి. పుటలు 49-53.
 61. కేయూరజాహుచరిత్ర. 1988. పీఠిక. పుటలు 11-13.
 62. ముప్పదినాలుగు వలె. పుటలు 21-47.
 63. కవిజీవితములు. 1955. పుటలు 126-127.
 64. ఆంధ్రసాహిత్యపరివర్తనచరిత్ర 1917. పుటలు 36-38.
 65. ముప్పదియేడు వలె
 66. ఆంధ్రవాఙ్మయము- రామాయణము. 1989 పుటలు 77-142.
 67. భాస్కరరామాయణము-విమర్శనాత్మకపరిశీలనము. 1988. పుట 212.
 68. ముప్పదిమూడు. "క" వలె పుటలు. విషయానక్రమణిక. 4. గ్రంథము 178. 69. అదే. 70. అదే.
 71. ముప్పదిమూడు "క" వలె. అనుబంధపీఠిక పుట 7.
 72. అదే. 1957. పుటలు 17-24. 73. అదే. పుటలు 25-29.
 74. అరువదియారు వలె పుటలు 144-154.
 75. As 21 P. 194 76. Ibid. PP 192, 195. 77. Ibid. P. 171.
 78. ముప్పదియొకటి వలె మూడవ సంపుటము. 1959. పుట 165.
 79. ఆంధ్రమహాభారతము- చందఃశిల్పము. 1986. పుట 185.

ఎఱ్ఱనయుగము

1. క. వింసకామ్రాసనము. చ. కలువదేలు శాసనము.
 A. A Forgotheu chapter of Andhra History.
 ట. రెడ్డిసంచిక. 1947. పుట 11.
 B. History of Reddi kingdoms 1948. PP 17-18.
2. As 1 B.
4. ఒకటి "ట" వలె. అను. I. పుటలు 9-11.
5. అదే. పుటలు 11-13. 6. అదే పుట 14. 7. అదే. పుటలు 8-9.
8. As 1 B. P 68 9. నాలుగు వలె.
10. As 1 B. P. 195. 11. Ibid
12. ఒకటి "ట" వలె పుట 33. 13. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర. (లిఖితము.)
14. తెలుగులో హరివంశములు. 1979. పుటలు 151-152; 158-159.
15. ఆంధ్రకవితరంగిణి. నాలుగవ సంపుటము. 1980. పుటలు 66-67.
16. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము ప్రథమభాగము, 1987. పుటలు 169-177.
17. పదియేను వలె. 18. పదునాలుగు వలె. పుటలు 126-128.

19. As 1 B P 95. 20. Ibid. P. 110.
21. ఒకటి "ట" వలె అను I. పుట 13. 22. అదే. పుట 28.
23. శ్రీనాథకవితాసమీక్ష. ద్వితీయసంపుటము. స్థవ. పుట 240. శ్లో. 29.
24. As 1 B. P. 67.
25. ఆంధ్రమహాభారతము. సంశోధితముద్రణము. ద్వితీయసంపుటము. 1969, పుట 921. 26. అదే. పుట 920.
27. ఒకటి "ట" వలె అను. I. పుట 1. 28. As 1 B. PP 92-94.
29. ఒకటి "ట" వలె. అను I. పుట 10. 30. అదే. పుట 11.
31. హరివంశము. 1967. పేరిక. ఎ.రా. పుటలు 28-80, 82. అదే.
33. ఉపన్యాసకావ్లిప్రాయము. 34. పండితావ్లిప్రాయము.
35. పదునాలుగు వలె. పుట 201.
36. క. విమర్శతరంగిణి 1981. పుటలు 8-13.
చ. పదియేను వలె పుటలు 114-118.
37. ఆంధ్రవాఙ్మయసూచిక. 1929. పుట 281.
38. అదే. పుట 85. 39. పదియేను వలె. పుటలు 180-185.
40. A History of South India. 1984. P. 289.
41. నాచన సోమనాథుడు- కావ్యానుశీలనము. 1979. పుట 8.
42. Epigraphia Carnatika. vol. X. G. D. 46.
43. నలుబదియొకటి వలె. పుట 81. అ. నూ. 1.
44. As 42. TL No. 154. 45. As 40.
46. Ibid. P. 265. 47. Ibid. 48. Ibid. P. 271.
49. Early VijayaNagara Studies. 1989. P. 146.
50. Ibid P 184 51. Ibid. P. 144. 52. As 50.
53. Ibid. PP 113-117. 54. Ibid. P. 89. 55. Ibid.
56. Ibid. 57. Ibid. P. 47. 58. Ibid.
59. Ibid. P. 39. 60. Ibid. P. 41. 61. Ibid. P. 46.
62. శ్రీనాథుడు 1961 దైవుప్రతి. మొదటి సంపుటము. పుటలు 838-888.
63. As 1 B. P. 126. 64. A. Ibid. B. As 40. P. 267.
65. శ్రీనాథుడు 1971 పుటలు 72-104.
66. పదియేను వలె. ఆజవ సంపుటము. 1961. పుట 47.
67. ముప్పదియారు వలె. పుటలు 5-8. 88. అదే. పుట 6.

69. నలుబదియొక్కటే వలె పుట 124. 70 ముప్పదియారు వలె పుట 6
71. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సంపుటము 48 సంచికలు 4, 6 పుటలు 1-10, 88-92 72 ముప్పదియారు వలె పుటలు 17-182
73. గౌతమశ్వాసములు 1964, పుటలు 18-20.
74. భారతి 1959 జనవరి పుటలు 37-76
75. భాస్కరరామాయణము- విమర్శాత్మకపరిశీలనము. 1988 పుట 172.
76. అదే. పుట 191 77 పదియారు వలె పుటలు 316, 317
78. దెబ్బదియైదు వలె పుటలు 192-197.
79. పదియేను వలె రెండవ సంపుటము 1956 పుటలు 97-110, 123-124 80 దెబ్బదినాలుగు వలె
81. దెబ్బదియైదు వలె పుట 185 82 అదే 83 అదే
84. క. పదియారు వలె 1889
చ పదియేను వలె పుటలు 110-118
85. క. భాస్కరోదంతము
చ భాస్కరరామాయణము 1915 పీఠిక. పుటలు 9-10; 16-17.
86. దెబ్బదియైదు వలె పుట 197
87. అదే పుట 12 88. అదే. పుట 197.
89. క. ఆంధ్రవాఙ్మయదర్శితసర్వస్వము
చ దెబ్బదియైదు వలె పుటలు 23-35.
90. దెబ్బదియైదు వలె పుటలు 192-197 91. అదే పుటలు 57, 192.
92. The Kakatiyas 1978, P. 1:9 93. Ibid. P. 128.
94. A. Annual Report. 207 of 1934-35.
క. పదియేను వలె. మూడవ సంపుటము 1959 పుట 220
95. A. As 94 A 48 of 1910.
క. ఆంధ్రుల చరిత్రము. ద్వితీయభాగము. 1912. పుట 335.
96. తొంబదియైదు "చ" వలె. 97. As 92, P. 196.
98. మానవల్లె కవి- రచనలు. 1972. పుట 87.
99. దెబ్బదియైదు వలె పుట 197.
100. పదియేను వలె. పుట 185. 101. As 40, P. 356.
102. మల్లాది సూర్యనారాయణాశ్రీ వేదాంతాశ్రీ సంచిక. 1941 పుట 16.
103. క. ఆంధ్రధర్మన్యాయశాస్త్రము. 1968. పుటలు 411-408.
చ. దెబ్బదియైదు వలె. పుట 73.

104. క సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం, మూడవ సంపుటం. 1965. పుట 41.
 చ. డెబ్బదియైదు వలె పుట 77. 105 క నూటనాలుగు "క" వలె.
 చ. డెబ్బదియైదు వలె. పుట 76. 106 As 1 B PP 409-499.
- 107 నాథయోగి మన వేమన 1987 పుటలు 207-209.
108. పదియేను వలె పుటలు 161-162. 109. అదే. పుట 162.
110. అరువదిరెండు వలె పుటలు 159-168.
111. పదియేను వలె ఆఱవ సంపుటము: 1961. పుటలు 14-15
- 112 (S.I.I Vol VI. No 34) Simhachalam Temple Inscriptions
 1987 PP 452-454.
113. సింహగిరి నరహరివచనములు 1968 మున్నుడి. పుట 10.
114. పదియేను వలె ఎనిమిదవసంపుటము 1961. పుట 172.
- 115 అదే ఏడవ సంపుటము 1968. పుట 94
- 116 అరువదిరెండు వలె పుటలు 404-405
- 117 ఒకటి "ట" వలె పుటలు 395-396.
- 118 నూటపదమూడు వలె 1988, హరిచంద్రము పుటలు 34-36.
- 119 As 1 B PP 500-501.
- 120 అరువది రెండు వలె. పుటలు 13-14
- 121 తొంబదియేనిమిది వలె. పుట 87
122. అదే పుటలు 95-96 123. As 1 B, P 511.
- 124 చాటుపద్యమణిమంజరి ప్రథమభాగము. 1913. పుట 53.
- 125 As 1 B PP 126-127.
126. నా వాఙ్మయమిత్రులు 1966. పుట 59
127. ప్రబంధరత్నావళి. 1976 పుటలు 3-13.
- 128 పదియాయ వలె పుట 361.
- 129 భారతి 1982 అష్టోబయ పుటలు 17-27
- 130 అదే. 1982. జూన్ పుటలు 5-17 131. అదే 132. అదే.
133. అదే 1983 ఫిబ్రవరి పుటలు 47-58. 134 అదే
- 135 నూటయేడు వలె. పుటలు 6-7.
- 136 పదియేను వలె. మూడవ సంపుటము 1959. పుట 187
137. అదే నాల్గవ సంపుటము 1960. పుట 159.
138. అదే. పదవ సంపుటము. 1959 పుటలు 80-81.

సవరణపట్టిక

పుట	పంక్తి	ఓప్పు
8	24	లజ్జిత
15	23	రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య
24	25	పన్నన్న
25	11	ఏళన్
"	17	అతికళ
39	14	41
40	19	ఇత్యాకులు ⁵¹
45	17	అభిప్రాయము కలదు ⁸¹
60	9-10	మహాత్మవమున్
85	21	ప్రవృత్తి
98	8	ఇది యర్థము. ⁵¹
106	19	సౌదర్యముతోనే కలదు.
111	26	బ్రూయాట్
116	10	కాచుడు కళ్యపుడు.
143	4	పట్టము కట్టెను. ¹
146	26	ధీయతే
147	10	శిక్షితౌండర్
149	21	అభిప్రాయము కలదు. ¹⁰
151	28	192.
152	1	192+12=204
"	2	పద్యములు కలవు. ³⁰
165	10	గ్రధనము
"	28	ప్రతాపరుద్రచరిత్ర లిఖిత
167	28	కలుగదు
170	28	యుక్తిని వివరింతు
171	18	కరుణావిలోల

పుట	పంక్తి	ఓప్పు
178	3	నోమనాథుని విన్న విషయమే
183	27	సంవదించు
188	16	ప్రసక్తమైన
189	25,28	పోల్పు
190	3	సంకేతాన్
221	11,12	అభిప్రాయము.
291	8	బాలోఁపి
294	16	బతి హ్యము కందు. ⁸⁸
241	28	అనుభవసారము వీరశైవ
243	7	గూడ"నని
246	12	37వ
254	29	శ్రుత్యనురూపమంచు
255	14	అందింపు
260	10	కందు.
268	9	వృక్షమన్
"	10	యొనర్చు
"	16	కొదివి
265	22	లక్ష్మీమపి
"	27	నగరేషు
266	11	అవ్యవస్థా
270	10	1279వ
274	8	అంబరరవి
275	11	బంబన
283	11	జగదకల్యాణ
"	20	స్కా=18. స్కాందపురాణము
293	22	ప్రీతి, యున్నవారు
295	6	కృపావిహీన
296, 297	26,14	వింతలింతలు

పుట	పంక్తి	విషయము
297	3	కట్టి
307	22	ప్రౌఢిమి
312	18	వారణంబులు
317	6	మామయైన
319	13	బచ్చబిలురు
331	21	లోలకన్
348	13	కోపము
349	24	బకశాతి
372	28	ప్రత్యంతరములందు నిరుపయోగమైనది
374	14	అవి : 70
385	4	హా
387	28	కాదు 79
390	17	విల్చిన్నములైనవి స్వచ్ఛస్వచ్ఛముల
391	21	కాథానగరాధిపతి. 11
396	1	ఉపపత్తులు 14
411	3	కాలము 30
431	11	సౌందర్యసంపద
432	19	ప్రబంధము
438	7-8	లింపారంగ
440	10	జీవుడన్
441	1	నర్తనపంగా
444	7	మొదటి హరిహరరాయలు, మొదటి ఐక్యరాయలు
451	27	జగమెఱుంగన్" అని నుతించుట
452	15	విషయము సవీనగుణ
455	19	శయ్యాతలంబున

తెలుగు

సాహిత్యచరిత్ర

ప్రథమభాగము

ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

రమణశ్రీ

ప్రచురణ